

JOANNIS DE LASCO

S. E. GNESNENSIS ARCHIEPISCOPI, PRIMATIS, LEGATIQUE NATI

LIBER BENEFICIORUM

ARCHIDIOECESIS GNESNENSIS.

TOMUS I.

JANA ŁASKIEGO

ARCYBISKUPA GNIĘZIŃSKIEGO, PRYMASA, LEGATA URODZONEGO

LIBER BENEFICIORUM

ARCHIDYECEZYI GNIĘZIŃSKIEJ.

TOM I.

Dot

beziemienny

98515 31.12.64

- 1280 R -

JOANNIS DE LASCO

S. E. GNESNENSIS ARCHIEPISCOPI, PRIMATIS, LEGATIQUE NATI

LIBER BENEFICIORUM

ARCHIDIOECESIS GNESNENSIS

SOCIETATE LITTERARIA POSNANIENSI

AUSPICE

ET CODICIBUS AUTOGRAPHIS

GNESNENSIS ET CALISSIENSIS ARCHIVI

EDIDIT

JOANNES LUKOWSKI,

U. J. D. Seminarii Archidioecesanii Professor, Consistorii Generalis Archivarius.

NOTIS VERO

HISTORICIS, TOPOGRAPHICIS, HERALDICIS etc.

AC

JOANNIS LASCII VITA AMPLIORI

HOC OPUS ADORNAVIT

JOANNES KORYTKOWSKI,

S. Theol. Lic., Canonicus Ecclesiae Metrop. Gnesnensis, Consistorii Generalis Consiliarius, Capituli Gnesn. Bibliothecarius, Societatis Litterariae Posnaniensis Socius.

TOMUS I.

CONTINENS ARCHIDIACONATUS: GNESNENSEM, UNIEIOVIENSEM ET KURZELOVIENSEM.

GNESNAE.

SUMPTIBUS ET TYPIS J. B. LANGE.

1880.

JOANNIS DE LASCO
LIBER BENEFICIORUM.

JANA ŁASKIEGO
LIBER BENEFICIORUM.

JANA ŁASKIEGO
ARCYBISKUPA GNIEŹNIEŃSKIEGO, PRYMASA, LEGATA URODZONEGO
LIBER BENEFICIORUM

ARCHIDYECYZY GNIEŹNIEŃSKIEJ

Z PORĘKI

TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK POZNAŃSKIEGO

PODŁUG

KODEKSÓW RĘKOPIŚMIENNYCH ARCHIWUM GNIEŹNIEŃSKIEGO I KALISKIEGO

WYDAŁ

Ks. JAN ŁUKOWSKI,

O. Pr. Dr. Seminarium Archidiecezjalnego Profesor, Archiwaryusz konsystorza Gnieźnieńskiego,

UWAGAMI ZAŚ

HISTORYCZNYMI, TOPOGRAFICZNYMI, HERALDYCZNYMI i t. d.

ORAZ OBSZERNYM

ŁASKIEGO ŻYWOTEM

DZIEŁO TO OZDABIŁ

Ks. JAN KORYTKOWSKI,

Lic. Ś. Teol., Kanonik Metropolitalny Gnieźnieński, Radca Konsystorza Jenerałnego, Bibliotekarz kapitulny,
Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego Członek.

TOM I.

OBEJMUJĄCY ARCHIDYAKONATY: GNIEŹNIEŃSKI, UNIEJOWSKI I KURZĘŁOWSKI.

G N I E Z N O .

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGIEGO.

1880.

259. 190. 190.

PRZEDMOWA.

„Gdy się drukuje Długoszowa księga beneficjów dyecezyi krakowskiej, spodziewać się trzeba, że i ta gnieźnieńska (*Liber beneficiorum Łaskiego*) doczeka się za dni naszych wydania.“ Te słowa zapisał *J. Łepkowski* r. 1866 w książce: *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa*. Dziś się spełnia życzenie uczonego archeologa, poparte przez cały zastęp badaczy przeszłości. Zanim myśl wydania ciałem się stała, wypadło dla miłośników rzeczy ojczystych skreślić dzieje tej księgi. Materiału obficie się znalazło w aktach konsystorskich i w aktach kapituły. Literatura nader skąpą posiada wiadomość o przeszłości księgi Łaskiego, dopiero dwa wyżej wskazane źródła dostarczyły materiału do zbudowania księdze podwaliny historycznej. Przeszłość i ważność księgi rozjaśnić i uzasadnić się starałem w dwóch rozprawach, a mianowicie *Wiadomość o Jana Łaskiego Liber Beneficiorum* (*Warta*, Poznań r. I nr. 1—4 r. 1873) i *Liber Beneficiorum Jana Arcybiskupa Łaskiego* (*Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego* t. X. 1878). Wydziałowi historycznemu Towarzystwa Przyjaciół Nauk z powyższą rozprawą przedłożyłem odpis całego archidjakonatu gnieźnieńskiego. Wydział uznał pożyteczność wydania, zachęcał do przepisania całej księgi i tym końcem kosztów nie szczędził. Gdy nareszcie cała księga była przepisana, zarząd wydziału historycznego T. P. N. krzątał się gorliwie około zebrania potrzebnego funduszu, celem wydania jej własnym nakładem. Usiłowania te nie uwieńczyły się pożądanym skutkiem, wszelako uznać z wdzięcznością należy, że *Liber Beneficiorum Łaskiego* z poręki Towarzystwa Przyjaciół Nauk światło dzienne ogląda. W jego łonie

projekt dojrzał, w Towarzystwie znachodziło wydawnictwo zachętę, światłą radę, pomoc materialną i moralną. Szczerze wyznać wypada, że bez Towarzystwa i jego pobudek nie byłby się wydawca nigdy zabrał do tego wielkiego przedsięwzięcia.

Jasną atoli rzeczą, że Towarzystwo nie odpowiada za usterki i błędy wydawnicze, stosunek bowiem protekcyjny pozostawił całkowitą swobodę działania wydawcy.

Tom pierwszy zawiera połowę księgi Łaskiego. Niezbędne przybory wydawnicze, jak indeks szczegółowy nazwisk, miejsc, skorowidz uwagi godnych rzeczy, tabela pieniężna, mapa archidiecezyi gnieźn. XVI wieku, dołączają się do tomu II. Sposób wydania księgi niniejszej jest podobny, ale i różny od sposobu zachowanego przy wydaniu księgi Długosza. Podobnie jak w *Liber* Długosza zmienił wydawca starożytną pisownią oraz interpunkcją, a zachował z należytą ścisłością pisownią imion własnych i wyrazów polskich. W wydaniu trzymaliśmy się skrupulatnie oryginału. Ścisłość ta nie zozwalała na poprawianie tekstu oryginalnego i zaniedbanych w księdze zwrotów. Znajdzie więc czytelnik zamęcenia w konstrukcyi, niezwykle zwroty łacińskie; dla ostatnich obrońcą jest *Du-Cange*, dla pierwszych uwaga, że pisarz był człowiekiem. Powiedział *Maciejowski* w rozbiorze *Libri* Długosza, że pomniki tego rodzaju bez dopisków się wydawają i że świata uczonego jest rzeczą materyał do celów swoich wyzyskać. Uczonych jest grono niewielkie, uczących się wielkie zastępy. Naukowe dzieła w sposób pierwszy wydane spoczywają w ręku kilkudziesięciu wybrańców, przeważna zaś większość rzetelnych przyjaciół nauki do księgi nie zajrzy, bo nie ma stopni, po których wstąpić są zdolni na wzniosłą górę nauki. Zapytajmy ilu z oświeconych zna księgę beneficjów Długosza? A jeżeli ta księga więcej jest chwaloną niż znaną, przyczyny szukać należy w sposobie wydania. Bodźcem do zapoznania się z łacińskim tekstem są dopiski historyczno-jeograficzne, a niekiedy i heraldyczne. Do tej niesłychanie ważnej pracy uprosiliśmy JWks. kan. *Korytkowskiego*. Dopiski te, nie wątpimy, powitano będą z wdzięcznością, gdyż w nich mnóstwo zachodzi szczegółów z obfitego gnieźnieńskiego archiwum zaczerpniętych. Praca o *Łaskim* jest najobszerniejszym życiorysem prymasa i w niej w całej pełni szanowny autor wiedzę swą archiwalną rozwinął. Żywot taki nie może nie zapalić do bliższego roztrząsania dzieła czynnego dostojnika kościoła. Objasnienia wszelako z dziedziny prawa i gospodarstwa krajowego uchyliliśmy zasadniczo, raz, że rozmiar księgi wzrósłby nad miarę, powtóre, że trudnoby

uniknąć powtarzania, a wreszcie, że zamyślamy wykwit z przestudowania *Libri* Łaskiego zamknąć w osobnej rozprawie na czele tomu II. Nie kładziemy jej teraz na czele, bo niepodobna już dziś powoływać się na stronnice tomu II. Aczkolwiek prace ks. *T. Lubomirskiego*, *W. A. Maciejowskiego*, *J. Łukaszewicza*, *Hubego*, *Przyborowskiego*, *F. Zielińskiego*, wydawnictwo *Wł. Chomętowskiego* (Materyały do dziejów rolnictwa) niepospolity zasób wniosły szczegółów do dziejów rolnictwa, — *Liber beneficiorum* Łaskiego pozostanie nową kopalnią w dziedzinie dziejowej, jeograficznej, prawnej i ekonomicznej z epoki złotego wieku. Najbardziej ekonomistów i prawników zajmą pojęcia np. dziesięcina *in gonytpham* (I, 528, 665); *Sredzkie* prawo (I, 69); *jutrzynny* (I, 433); *voyenne* (I, 452); *pomocz* (adiutoria (I, 677, 694); *nowiny* (I, 593); *absque die* (I, 677); *pro die* (I, 699); *jazy* (I, 178, 198, 230, 231); *dzienie* (zdzieniami alvearia); *rataye* als coloni (I, 208); *svady* (I, 685); *spandy* (I, 441) i w. i. Przyrodnik cieszy się muszce zasklepionej w bursztynie i nam cieszyć się, że w księdze Łaskiego mamy odbicie wierne stosunków wieku XVI na obszarze jednej z największych archidiecezyi w Polsce. Od *Waldenburga* do *Secemina* (mil 50 długości), od *Rawy* do *Pobiedzisk* (mil 30) sięgała archidiecezya gnieźnieńska, a mały tylko jej odłam t. j. archidyaconat kamiński, nie jest opisany.

W końcu najszczerze wyrażam podziękowanie JWks. kan. *Korytkowskiemu* za ciągłą a skuteczną pomoc w czasie całego wydawnictwa; p. pułkownikowi *Zakrzewskiemu* i p. *Lekszyckiemu* z Poznania za wytrwałą a tyle zmudną pomoc w kolacyonowaniu przepisów z oryginałem; JExcel. ks. biskupowi *Popielowi*, z Wrocławka i JWks. kan. *Pollmerowi* w Kaliszu za udzielenie księgi kaliskiej i za ułatwienia czynione celem jej wydania.

X. DR. ŁUKOWSKI.

LIBER BENEFICIORUM LUBUSKI.

O KSIĘGACH UPOSAŻEŃ BENEFICYALNYCH W OGÓLNOŚCI.

Liber Beneficiorum jest księga, opisująca przywileje i źródła majątku kościelnego i posiad duchownych czyli beneficjów. W. A. Maciejowski (Hist. włościan 115) nazywa *Liber beneficiorum* księgą *zakładniczą*, i zdaniem jego powstać miała w skutek „nagromadzonych pism urzędowych, które zebrać w całość i według nich stosunki między duchowieństwem świeckim i klasztornem a rōbniczą ludnością na dobrach jego osiadłą nakreślić należało.“ Tenże autor w rozbiórce księgi Długosza (Bibl. Warsz. r. 1864 t. III, 107) zglębiając przyczynę powstania ksiąg uposażeń, pisze: „W Europie, jak w Polsce długo nie uposażano duchowieństwa ani świeckich urzędników pensją, lecz wyznaczano dobra, z ich dochodów za łaską (beneficjum) najwyższej władzy krajowej udzielonych utrzymując się uposażeni, mieli oraz wskazane sobie obowiązki. Ponieważ na tych dobrach mieszkająca szlachta i lud winien był pewne dochody z włości prawem dziedziczenia lub czasowego posiadania dzierzonych, pobierane doręczać komu wskazano -- należało więc uposażonej niemi osobie doręczyć też ich spis i opis (Hist. prawod. II wyd. II, § 204), a w nich dóbr tych hipotekę, rozległość, powierzchnię, realności z budynków, ról ornych, ugorów, lasów, łąk, wód składające się, — wyszczególnić dokładnie. Jeżeli go uposażony nie odebrał z ręki rządu, postarał się sam o takowy. Tego rodzaju pracę już nie inwentarzem dóbr, lecz dziełem historycznym i ekonomicznym jest *Liber beneficiorum Długosza*.“ W obec powyższego wywodu zauważyć się godzi, że o ile dała się zglębić historia znanych ksiąg uposażeń, to przyczyną ich spisania była prywatna lub publiczna potrzeba. Wywodzenie uposażeń kościelnych ogólnie od najwyższej władzy krajowej nie zgadza się z rzeczywistością, bo znane i ogłaszane w kodeksach dyplomatycznych przywileje wykazują darodawców między szlachtą, biskupami, pralatami. „Z ręki rządu“ przeto uposażony spisu i opisu owego beneficjum nie odbierał. Opisanie uposażenia bywała ciekawa dla specjalnego kościoła. Wychodząc nawet z założenia, że każdy, bądź prywatny, bądź urzędowy fundator, dawał dla beneficjum osobny przywilej, — jeszcze nie mamy wyjaśnienia, czemu powstała księga *jedna* z opisem posagów beneficjalnych w pewnej diecezji. Do zjednoczenia poszczególnych opisów dawała pobudkę albo prywatna chęć, jak przy *Liber Długosza*, i Jana Borschnitza, albo publiczna kraja potrzeba, jak przy *Liber Łaskiego*.

Ze znanych *Libri benefice* najstarszy jest zbiór Jana Borschnitza (1397—1420), biskupa Lubuskiego. Księga ta na podstawie dawniejszych rejestrów powstała roku 1400. *Lubusz* (Leubus) między Kistrzynem a Frankfurtem n. O. był stolicą ongiś biskupa. Biskupstwo to fundował Chrobry, które ulegając metropolie gnieźnieńskiemu, należało do prowincyi polskiej, chociaż kraj przeszedł pod zwierzchność książąt śląskich a później brandenburskich. Z księgi Długosza wynika, że biskup Lubuski jeszcze w XV wieku posiadał dobra w Małopolsce, a w księdze Łaskiego są także wzmianki o biskupie Lubuskim i o jego posiadłościach w Wielkopolsce w wieku XVI. Biskupstwo Lubuskie upadło, gdy biskup Joachim Fryderyk, przyjął luteranizm, kanoników uciskał a kościół oddał protestantom. Po raz pierwszy podał wiadomość o *Liber benefice* lubuskim *Wohlbrück*, autor historii biskupstwa lubuskiego. W dodatku podał na próbę opisy tylko 4 wsi, reszta jeszcze nie ogłoszona. Uczony *Zegota Pauli* doszedł (p. Encyklop. kośc. t. XII, 361), że roku 1400 diecezja obejmowała 116 kościołów. Wyszukanie zatem oryginału i ogłoszenie jest rzeczą pożądaną. Ważność tych drobnych na pozór zapisków podniósł swego czasu *Szajnoch* (Jadw. i Jag. II, 107), *F. Zieliński* (Lib. benef. Bibl. Warsz. r. 1872), ks. kan. *Polkowski* (Encyklop. kośc. art. biskupstwo Lub. t. XII). Dla rzeczywistej wartości i dla porównania *Wohlbrücka* dodatek w dopisku zamieszczam ¹⁾.

¹⁾ Zweiter Anhang. Vier Dürferbeschreibungen aus dem Stiftsregister des Bischofs Johann von Borschnitz v. J. 1400. 1) Zernikow im Lebusischen Kreise u. s. w. 2) Seefeld im Sternbergischen Kreise u. s. w. 3) Jallowiens in der Woiwodschafft Sandomir. Jolowans. (Jalewęsy). In ista villa sunt XVI mansi, de his duo pertinent ad scultetiam, de quibus scultetus servire tenetur cum uno equo de tribus marcis. Item pro censu quilibet kmoto debet solvere XXX ova. Item duos caseos. Item duos pullos. Item pro statione Regis debet quilibet kmoto solvere IIII grossos, quoties rex venerit Aptaviam. Item III choros avene II pullos II caseos et X ova. Item quilibet kmoto debet preparare super yomem pro II mensuris siliginis vel tritici, et illud seminare de semine Episcopi et tm (tantum) super estatem. Item quilibet kmoto debet metere duobus diebus in frumento yomali. Item duobus diebus in frumento estivali. Item debet laborare per II dies in feno. Item quilibet debet duos dies laborare in piscinis. Item ibi est taberna que solvit XXII scotos. Et ibidem episcopus habet araturam de duobus mansis decimantibus et ortum et piscinam. Item est ibi unus Rusticus qui pro presenti tenetur solvere I marcem de duobus mansis minus quartali.

Summa census IIII marc. IIII ferta.

(Summa) Sa pro statione II marc. et IIII gr.

Sa pro statione Regis XIX mod. avene.

Item XXXIII pulli pro statione.

It. IX sex. cum j (I) sex ovorum

It. XXXIII(33) casei et XXXIII(33) pulli.

Item decima est episcopi valet XX marc.

4) Nonastow (sic) in der Woiwodschafft Kalisch. *Neustow* (sic) dicta *gplamitza*, villa que habet XVIII mansos. Et illorum mansorum scultetus habet III liberos mansos, XIII sunt censuales cum medio et quilibet solvit VI gr. V mensuras avene IIII mensuras siliginis et unam mensuram tritici. Item villa solvit II ferta. et scultetus unum ferta. pro procuracione, terminus solutionis festum f. . . . It. de quo-

LIBER BENEFICIORUM DŁUGOSZA.

W XV wieku powstał *Liber benef.* Długosza. Niezgodne są zdania historyków tłumaczące przyczynę napisania tej książki. *Lipski* (Decas quaest. publ. regni q. 1. n. 17), *Bentkowski* i *Wiszniewski* mniemają, że dziesięcina darowana przez Mikołaja V papieża Kazimierzowi Jagiellończykowi po klęsce pod Warną dała powód do spisania L. b. Aliści r. 1440, w którym Długosz opisał dochody stołu biskupa krak., przypada przed śmiercią Warneńczyka; sam na wstępie Dł. (t. I, 4 i 5) powiada, że opisuje jako sekretarz Zbigniewa Oleśnickiego „ad memoriam et duramentum posterorum.“ Rejestr ten nie doszedł nas, — ale zdaje się prywatne, literackie powody popchnęły Długosza do tej pracy. Roku 1470, jako nauczyciel synów Kazimierza Jagiellończyka opisał beneficja *katedralne*, a pomiędzy latami 1470–1480 beneficja *parafialne*. *Ostrowski*, a raczej komentator edycyi Poznańskiej (Dzieje i prawa kość. t. II, 269), wywodzi początek *Libri* Długosza z targu o *subsidium* na cele wojenne. Oto słowa dopisku: „W czasie tego między duchowieństwem a stacjami o *subsidium* targu, biskupi dla pomiarkowania ilości przez każdego złożyc mianej, kazali r. 1448 ułożyć taryfy intrat wszystkich beneficjów p. t. *Libri beneficiorum*. Długosz w diecezji krak. około tego dzieła pracował.“ Akta kapituły krakowskiej zaczynające się od początku w. XV byłyby przechowały niechybnie jaką wiadomość, gdyby publiczna przyczyna była napisanie książki wywołana. Z tego źródła nie przywodzą pisarze żadnego wyjątku i w ogóle ograniczają się na powtórzeniu opinii drugich. Zakrój książki Długosza przemawia raczej za przypuszczeniem, iż prywatnie się zabrał do dzieła, niż w celach taksacyi wyłączenie.

Ważną tę książkę wydał r. 1863 hr. A. *Przędziecki* w Krakowie w 3 tomach. W wydawnictwie wziął udział ks. bis. *Łętowski* i *T. Żebrawski*. Tom I opisuje kościołów 231; t. II kościołów 642; t. III opisuje zakony.

O wielkiej doniosłości tej książki kto chce się przekonać, niech odczyta rozbiór *W. A. Maciejowskiego*, *Zielińskiego*.

POZNAŃSKI LIBER BENEFICIORUM z roku 1510.

Roku 1510 powstał *Liber* poznański za biskupa Lubrańskiego. Tytuł zupełny brzmi: *Liber inventarius omnium proventuum abbatiarum, prelatorum, canonicorum*

libet manso censuali solvuntur II pulli et XII ova et unus caseus. II scultetus tenetur servire ad curiam in Kazimir cum uno equo pro tribus marcis quandocumque requiritur. Item tenentur tribus diebus in anno arare et uno die falcare gramina pro feno. Item alio die tenentur cumulare fenum.

Summa pecunie III marc. III gr.

Summa frumentii, avene VI maldrata et I mensura. Silig. III maldrata et X mensura, tritici XIII mensura cum media mensura. Pullorum sunt XXIX ovarum III sexagena. Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens von Siegmund Wilhelm Hahlbrack, Königl. Preuss. Kriegsrathe. II Theil. Berlin 1829. Stron. 129 do 132.

tuum, prebendarum, collegiatarum parochialiumque ecclesiarum ac altarium et aliorum beneficiorum in diocesi Posnaniensi consistencium.

De anno domini millesimo quingentesimo decimo conscriptus et in unum volumen redactus.

Księga ta znajduje się w rękopisie w archiwum kapituły poznańskiej; ma być pono drukiem ogłoszona. Opis jej obszerniejszy podałem w Rocznikach Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu (t. X, 21 r. 1878). Zewnętrznym powodem do założenia *Libri ben.* była niezawodnie kontrybucya uchwalona na synodzie Piotrkowskim r. 1510 i 1511.

LIBER BENEFICIORUM ŻERNICKIEGO.

Rok napisania nie da się dokładnie oznaczyć. Pismo jest starożytne z XVI w. Księga znajduje się w archiwum kapituły gnieźnieńskiej, w katalogu żadnego nie nosi tytułu. Opisane są beneficja dekanatu Szczawińskiego czyli Łęczyckiego, Bedleńskiego, Tuszyńskiego, Rawskiego, miasta Łowicza. Całość mieści się na 222 kartach. Oprócz ulamkowego ¹⁾ napisu niema żadnej zewnętrznej wskazówki o początku książki. Nowszej daty dopisek zapewnia, że z Łęczyckiej kollegiaty odebrał tę książkę kard. Bern. *Maciejowski* arcyb. gnieźn., do Gniezna zaś przywiózł ją arcyb. *Baranowski*, a oddając ją kapitule zastrzegł, by z niej wyciągów autentycznych nie wydawać ²⁾. Nazwałem książkę *Liber Żernickiego* z następujących wewnętrznych powodów. Przy przeglądaniu tekstu *Libri* spostrzedz można co kilka kart (np. 37b, 41b, 47, 210) powtarzający się podpis: *Idem ego Joannes Zirnyczsky Notrs qui supra correxi.*

Łaski w testamencie wydanym przez *Zeissberga* wspomina *Żernickiego* pod r. 1517 zowiąc go poborcą klucza Uniejowskiego (30, b.). W własnoręcznych zaś zapiskach nazywa się notaryuszem. W charakterze notaryusza widzimy Jana *Żernickiego* w 2 dokumentach Łaskiego z r. 1516 ³⁾. Zwyczajem notaryuszów na końcu poświadcza słowami: *Et ego Joannes Alberti de Zirnykij clericus Posnaniensis diocesis s. et auctoritate publ. notarius etc.*

Zdaje się nie ulegać wątpliwości, że notaryusz publiczny na dokumentach Łaskiego występujący był także poprawiaczem opisów pisarza Marcina ze Stawu. Czas układania książki przypada około 1516. Widzimy obok poprawek *Żernickiego* na załączkach obszernie dopiski innej ręki. Te ostatnie najwięcej przypominają tekst książki beneficjów Łaskiego. W księdze *Żernickiego* mowa jest o taksacyi na świętopietrze i kontrybucyi, z czego wnioskuje, że była brulionem opisu archidyaconatu *Łowickiego* i *Łęczyckiego*, od którego przy ostatecznej redakcyi bardzo odstąpiono.

¹⁾ Tytuł brzmi: memorati Rmi Archiepiscopi Gnesnensis et coram prefato ven. viro d. Martino e Sthaw scribam (sic) inchoatum et tandem successive fideliter scriptum. ²⁾ Hoc precanto ne alioi actus authentici ex eodem extradantur. ³⁾ Obydwa dokumenta znajdują się w metryce Strzebińskiej (Zlasztoru Norbertanek). Pierwszy Dat. Gnezno 1516 d. 24 Octobr. super piscina Cziechrz, drugi i r. tegoż w sprawie 2 grzywien na Wojcinie przez Łaskiego Piotrowi w Strzelnie nadanych.

LIBER BENEFICIORUM KRUSWICKI.

Liber benef. *Kruswicki* czyli *Kujawski* sporządzony został r. 1526, lecz zaginął bez śladu. Za biskupa *Rozdrażewskiego* robiono poszukiwania, ale nigdzie go nie znaleziono (Encyklop. kośc. t. XII, 187). W aktach biskupa Stanisława Karnkowskiego w Włocławku są tylko fragmenta.

Pewną część owej zaginionej księgi posiadam w odpisie z fascykułu pochodzącego z archiwum kolegiaty *Kruswickiej*. Ks. prałat *Simon* z *Kruswicy* zwrócił mi na to uwagę i do użytku przedłożył. W wizycie dopełnionej z rozkazu biskupa *Rozdrażewskiego* (r. 1596) są umieszczone na czele dosłowne przepisy z zaginionej księgi beneficjów z r. 1526. Poucza o tem napis¹⁾. W opisie wymienione są dochody kolegiaty *kruswickiej*, inwentarz skarba kolegiaty (per me J. Balinskj publ. notar. factum a. 1526 podpisano), prebendy zamkowe, uposażenie wikaryuszów w *Kruswicy*, opis kościoła w *Piaskach*. To wszystko odnieść należy do księgi *Drzewickiego* z r. 1526, ponieważ bezpośrednio po tych odpisach stoi zapewnienie *Stanisława Ługowskiego*, penitencyarza *Włocławskiego*, że wszystkie powyższe opisy dosłownie (ex antiquis scriptis) ze starego rękopisu (z r. 1526) przepisał²⁾. Gdy *Rozdrażewski* polecił śledzić za księgą *Drzewickiego*, *Dąbrowski* i *Chronowiusz*, wizytatorowie, polecieli *Ługowskiemu* zapewne tę przepisać cząstkę, która w kolegiacie na miejscu została. Był bowiem zwyczaj, że kopią opisu zachował wizytator w aktach każdego kościoła. *Rozdrażewskiego Liber* w fascykułe *kruswickim* opisuje 26 kościołów w dekanacie *Inowrocławskim*, 11 kościołów w dek. *Kruswickim*, 12 kościołów w dek. *Bydgoskim*. Żadna część drukiem jeszcze nie jest ogłoszona.

LIBRI RETAXATIONUM.

Roku 1527 stany świeckie poddały się dobrowolnie pod taksę dla zasilenia potrzeb krajowych. Duchowni także na synodzie roku 1527 w *Łęczycy* na nową taksę beneficjów przystali (Vol. leg. I, 481, Ms. synodu *Łęcz.* 1527 w archiwum kapituły *gnieźn.* Lipski, Decas q. l. n. 18. *Ostrowski Dz. i pr. kośc.* II, 269). Już istniały w diecezji *Libri benef.*, wszelako z upływem czasu dawne taksy bywały krzywdzące, gdy dochód beneficjum się zmniejszał. Duchowieństwo w *Łęczycy* zebrane r. 1527 powoduje się na uchwałę synodu *Piotrkowskiego* r. 1526, żądającą nowych taksacyi, nadto uchwała pociągającą do kontrybucyi arcybiskupa *Ławowskiego*, biskupa *Przemyskiego*, *Chełmskiego* i *Kamienieckiego*, którzy jak mówi synod „ex prava quadam

¹⁾ In visitatione gen. Illmi et Rmi D. Mathiae *Drzewicki* D. G. Episcopi Vlad. et Pomeraniae a. D. 1526. — Contenta ejusdem visitationis apposita et inserta visitationi *Rozdrażewinae* a. D. 1596 expeditae per perillustros rov. Mathiam *Dąbrowski* archidiaconum et Gasparum *Chronovium* cantorem ecclesiae *Crusvicionis*. ²⁾ Itace ex antiquis scriptis de verbo ad verbum sunt annotata per ven. Stan. *Ługowskj*, penitentiarium *Vladislaviensem*.

consuetudine solvere nolunt.“ W *Gnieźnie* i w *Poznaniu* nie przystąpiono do napisania osobnej księgi; zapewne księga dawna beneficjów wystarczała. Biskupstwa na *Rusi* nie płaciły, dla tego też beneficjów nie taksowały. *Liber Retaxationum Drzewickiego* jedyny powstał w skutek uchwały synodu *Piotrkowskiego* t. j. r. 1526.

KSIĘGA POZNAŃSKA Z ROKU 1564.

W archiwum kapituły *poznajskiej* jest cenny opis dochodów stołu biskupa *poznajskiego*. Z tytułu¹⁾ wynika, że księga napisana r. 1564. Znajdujemy tam szczegółowo wskazane dochody biskupstwa z dóbr ziemskich, z dziesięcin snopowych, fertonów, maldratów w kluczach: *poznajskim*, *bukowskim*, *pszczewskim*, *wielichowskim*, *króbskim*, *soleckim*, *ciężyńskim* i *dolskim*. Opis ten już drukowany w książce ks. *Jabczyńskiego: Rys hist. miasta Dolska* (str. 84—116; 123—136; 151).

LIBER BENEFICIORUM ŁASKIEGO.

Czas napisania *Liber benef. Łaskiego* przypada między 1511—1523; *Łaski* miał kilku pomocników, osobiście tą pracą nie mogąc się zajmować, jednak zbiór ten słusznie jego nazwisko nosi. Niechcąc się powtarzać pod tym względem, odsyłam do rozprawy o *Liber Łaskiego* w *Rocznikach Tow. Przyj. Nauk* (t. X, 1—109).

W owej rozprawie podano dowody, że przyczyną spisania księgi była kontrybucya 40,000 fl. na synodzie *Piotrkowskim* z r. 1510 i 1511 przez duchowieństwo dobrowolnie przyjęta. Akta kapituły i *Tomiciana* wyraźnie mają na to dowody. Niedokładnością więc jest, przyjmować rok 1521 jako rok powstania księgi rzekomo z powodu sejmu r. 1520 w *Bydgoszczy* (*Ostrowski* II, 269) dla tego, że na sejmie pomienionym nie taksacya beneficjów, ale kontrybucya osobista była uchwalona. W aktach kapituły *gnieźnickiej* na okładce t. IV jest wykaz spłaconej kontrybucyi i wzmianka, kiedy kontrybucya była przyjęta²⁾, nadto wyrażony cel podatku owego tj. wykupno dóbr królewskich. Dobrami temi był *Samborz* z przyległościami na *Rusi*. W jakim stosunku stały te dobra do obrony kraju przeciw *Tatarom*, objaśnia nas *St. Lucas* w artykule *Erazm Ciolek* (*Bibl. Warsz.* r. 1877). Miasto *Samborz* odebrał był król *Jan Olbracht* od właścicielki *Odrowążowej*, ponieważ nie mogła wykazać dostatecznych tytułów posesyi. *Aleksander* za czyjś wstawieniem się zwrócił *Samborz* rodzinie *Odrowążów*. Tak powiada *Miechowita* w drugim wydaniu kroniki (w *Pistoryuszu* t. II str. 256 lib. IV cap. 83), *Wapowski* (wyd. *Szujskiego* t. II. *Scriptores rer. Pol.* str. 51, 52) podaje, że *Aleksander* swoim zwyczajem wypuścił

¹⁾ Inventarium generale omnium reddituum et proventuum Episcopatus *Posnaniensis* in Majori Polonia a. D. 1564. ²⁾ Summarius contribucionis spiritualis *Pyotrkovie* a. 1511 institute — pro redemptione bonorum regalium.

Odrowążom w zastaw królewskie miasto Samborz wraz ze 100 blisko wioskami. W ich posiadaniu też pozostawało aż do chwili, o której mowa. Częste napady Tatarów spowodowały (podług Wapowskiego) opiekuna młodego St. Odrowąża, kasztelana krak. Krysztofa Szydłowieckiego, do obwarowania miasta, a więc do zrobienia tego, do czego miała posłużyć owa kontrybucya duchowieństwa (Lucas. I. c. 192.)

Dodatek w aktach kapituły gnieźn. „pro redempcione bonorum regalium“ wskazuje, że nie o samo Samborza obwarowanie chodziło, ale o wykupno dóbr królewskich. Myśl wyborna, gdyż wykupione dobra zapewniały skarbowi królewskiemu stałą roczną rentę, której mógł Zygmunt I użyć na cele wojenne. Był to krok pomyślny w dziedzinie skarbowości krajowej. Duchowieństwo też laniej zgodziło się na kontrybucyę w tej formie, ponieważ pożytek jawny przekonywał wszystkich. Wykrzywiają stan rzeczy i prawa ówczesnego, którzy sądzą, że duchowieństwo z *powinności* kontrybucyę składało. Co pralaci w podatku uchwalili, mówi Bandtkie, czynili jakoby z łaski, nie z powinności i nazywano to już za Kazimiera IV *subsidium charitativum*. Z tego punktu widzenia nie tylko nie zasługuje ówczesne duchowieństwo na przekąsy i niesłuszne zarzuty, ale owszem jego patryotyzm w ciężkich dla ojczyzny chwilach uznania się domaga.

Nie będą szeroco się rozwodził, jak szlachty zapal ostygł w składaniu kontrybucyi na sejmie Piotrkowskim r. 1511 uchwalonej, jak Zygmunt I się skarży w listach zachowanych w Tomicianach (I, 96, 215). Stan rycerski w owym czasie ciężkich wojen usiłował obronę kraju pod względem pieniężnym zważyć jako obowiązek na barki duchowieństwa. Teodor Waga w swojej historii (str. 202) wypowiada cierpkie zdanie, że „liczne prawodawcze sejmy od r. 1507 - 1521 poświadczają, ile stan szlachecki o sobie tylko myślał.“

Nie dla wynoszenia stanu, do którego należą, ale dla skonstruowania prawdy historycznej winienem się spotkać z opinią tych, którzy twierdzą, że duchowieństwo „dobrowolnie“ na kontrybucyę przystawało, ale jej nie złożyło, i z sumy 40000 zł. ledwie 7325 wpłynęło. (Zob. Bibl. Warsz. r. 1877 str. 192 - 195). Przypatrzmy się sprawie bliżej.

Jako wstęp objaśniający czynność duchowieństwa niech posłuży wiadomość, że właśnie w czasie ustanowienia kontrybucyi 40000 zł. szło świętopietrze do skarbu królewskiego dla naprawienia szkód przez Turków poczynionych na Litwie, Rusi i Podolu. Juliusz II papież r. 1505 dał Polsce ten przywilej na lat 10, a zatem do r. 1515¹⁾. Dokument znajduje się w Theinerze (Mon. Pol. II, 303). Kontrybucyę dalej łanową składało duchowieństwo z łanów czynsz przynoszących na mocy uchwały sejmu Piotrkowskiego z r. 1511 (Acta Tom. I, 142 a. 1511 „ut quilibet tam spiritualis quam secularis census ex lancis habens . . . ex lancis solvat 6 gr. ad Dominicam Lactare). W tym samym roku zobowiązali się duchowni z inicjatywy Łaskiego do wyżej wspomnianej kontrybucyi 40000 zł. Czy tylko część z niej zapłacili, zaraz się przekonamy. Charakterystyczną jest, że w r. 1513, gdy jeszcze nie zdołało się duchowieństwo wypłacić z ogromnej sumy 40000 zł., już uchwalili stany nową 10000 zł.

¹⁾ Roku 1515 Leon X na wniosek Łaskiego naówczas w Rzymie bawiącego pozwolił, żeby duchowieństwo polskie złożyło 40,000 dukatów na wykupno dóbr królewskich i ustanowienie stałej obrony krajowej (Thein. Mon. II, 361).

w przeciągu 5 lat na wojsko piesze i konne (Acta Tom. III, 47 „ut 2000 fl. persone spirituales annis singulis per 5 annos extradere deberent“). Nowy ten ciężar wbrew woli duchowieństwa ustanowiony nie mógł nie wywołać protestacyi, dla tego jeszcze r. 1514 kapituła wysyłając delegowanych na synod poleca im, nie przystawali na inną kontrybucyę jak na owę 40000 zł.¹⁾ W sprawie 10000 zł. jeździł z Łęczycy na Litwę do Zygmunta kanonik Handa Bogdański. Przełożenia jego znalazły u króla uwzględnienie, dał mu bowiem listy zwalniające od tej nowej kontrybucyi. Jest o tem wzmianka w aktach kapituły gnieźnieńskiej (Acta Cap. IV, 121). Tę więc kontrybucyę na bok usuwamy, a o Piotrkowskiej z r. 1511, która dała powód założenia *Liber beneficiorum* Łaskiego, pomówimy.

Zaprzątać nas będzie pytanie, pod *jakimi warunkami* kler zobowiązał się złożyć 40000 zł. i czy *rzeczywiście wniósł* do skarbu, co przyrzekł.

Dojść nie mogłem, gdzie się znajduje rękopis synodów z r. 1510 i 1511²⁾. Tam są niechybnie warunki jasno wypisane, a mianowicie, czy ogromna suma 40000 zł.³⁾ naraz miała wpłynąć, czy ratami. Z pobocznych zatem źródeł czerpać trzeba, gdy główne nieprzystępne. Suma 40000 zł. miała się wnosić ratami. Wynika to z zapisu na okładce akt kapitulnych gnieźnieńskich (t. IV), gdzie podany jest summaryusz kontrybucyi złożonej przez diecezję *gnieźnieńską, poznańską, krakowską, plocką, włocławską*, a obliczonej do dnia Ś. Mateusza (w paźd.) r. 1512⁴⁾. Nie godzi się zatem robić zarzutu, że duchowni zaraz w r. 1511 nie złożyli 40,000 zł., raz, że tak wielka suma nie łatwo dała się zebrać, nawet przy najlepszej chęci, powtóre, że ani król nie żądał, ani duchowieństwo się nie zobowiązało do ryczałtowego jej złożenia. Mam przed sobą wyjątek z synodu Łęczyckiego r. 1512, a więc synodu co do czasu najpierwszego po Piotrkowskim. Z niego przebija się wola duchowieństwa do składania kontrybucyi ratami, a w końcu zakreślone są zasady i warunki kontrybucyi. Synod z r. 1512 nie był drukowany. Wypis z akt jego zawdzięczam ks. kan. *Chodyńskiemu* z Włocławka, a który znów zaczerpnął z egzemplarza biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Synod Łęczycki z r. 1512 zapewnia, że duchowni nadal chcą zbierać w ten sam sposób, jak r. 1511, póki nie złożą (ad completionem sume 40,000) całej sumy, że dla zachowania sprawiedliwości beneficjary mają być taksowane, że biskup z kapitułą ma strzedz kontrybucyi, i pręcej wydać jej nie wolno, aż sam biskup nie złoży swej części. Biskupi od króla mieli uzyskać listy z zapewnieniem, że po spłaceniu 40,000 zł. (dukatów) król nie pozwoli rycerstwu napierać o nową kontrybucyę i że świeccy nie będą niszczyli dóbr duchownych jak nie niszczą dóbr szlacheckich⁵⁾.

¹⁾ Acta Cap. Gnesn. IV, 115 b. Mandaverunt domini ad sinodum provincialem euntibus ut nequam consentiat in contributionem supernumerariam ultra 40,000 flor. sed cocciens occurrerit expeditio — ut contribuant ville spiritualium fertones (a. 1514). ²⁾ W *Montbacha* synodach wrocławskich jest odrukowany synod z r. 1510 Piotrkowski; dalszy zaś ciąg tego synodu odbyty r. 1511 jest odrukowany w *Statuta sinodalia et provincialia etc. Hieronymi Hüttel, epensis. Fr. Klosze de Vratislavia a. D. 1512*. O kontrybucyi wszelako w uchwałach drukowanych przemilczano. ³⁾ W XV wieku wartował gr. 1 dzisiejszych zł. 1 gr. 3. *Ostrowski*, Dzieje i prawa kośc. II, 274. W XVI wieku półkopek groszy = media sexagena = florenowi, znaczyl (podług *Lib. Summaryusz* umiarkowania monety etc. cytow. przez *Fr. Minockiego*: Terminor. jur. interpretatio p. 66) tyle co dzisiejszych 18 złt. czyli dukat. ⁴⁾ Summarius contributionis etc. ad diem S. Mathei Evang. a. 1512 calculate. Summa tocius contributionis 7325. Ex lancis 1292 gr. 25. ⁵⁾ Item contributiones in synodo provinciali novissime in Pyotrkow celebrata institutas decernimus

Twierdzi autor wyżej przytoczonego artykułu, że zaledwie 7325 fl. odebrał Zygmunt I w Poznaniu r. 1513 podług świadectwa Tomicianów, reszty „dobrowolnej“ ofiary duchowieństwo nie wniosło.

Aliści rzecz ma się inaczej.

Nasamprzód Zygmunt I (Acta Tom. II, 116) wspomina r. 1511, że kontrybucyi złożyli 6400 fl.

2. Roku 1511 czytamy w liście Zygmunta do Łaskiego (Acta Tom. I, 169), że biskup chełmiński de publica contributione złożył 17000 grzywien co czyni 27200 fl., licząc fl. po 30 gr. a grzywnę po 48 gr.

3. Kapituła poznańska składa 26 marca 1512 na ręce notaryusza królewskiego kontrybucyą uchwaloną na synodzie w celu wykupienia dóbr królewskich w wysokości 592 marki 36 gr., co czyni 948 flor. 12 gr. ¹⁾ O sumie złożonej przez beneficya poznańskie bez podania wysokości mówią Acta Tom. (III, 46).

4. Zygmunt w Poznaniu odbiera i kwituje z 7325 fl. na poczet sumy 40000 fl. Kwit jest w Aktach Tomickiego, wysokość zaś sumy odpowiada owej, która na okładce tomu IV akt kapituły gnieźnieńskiej się znajduje.

5. Roku 1513 w miesiącu lipcu podług akt kapitulnych zawiózł Felix Naropiński do depozytaryuszów królewskich w kapitule krakowskiej fl. 2111 gr. 22; Naropiński kwit na tę sumę przywodzi i zdaje sprawę 18 sierpnia ²⁾. (Acta Cap. IV, 101).

exigendas ad completionem summo ad certa bona redimenda necessario, quo exigentur a toto clero, prout erat laudatum in dicta synodo. Quo quidem contributiones solvi debent pro dominica *Lecture* eo modo, ut anno precedenti solute sunt, hoc addito, quod ubi non sunt taxata beneficia, episcopus quilibet in sua diocesi per se et in quantum occupatus esset, per aliquos bonos et probos viros huiusmodi beneficium iusto taxare debet. Beneficia autem quo sunt ad magnas taxas taxata, rotaxet et diminuat taxas iusto et equaliter; et similiter ubi sunt taxae parvae augeat eas secundum iustitiam et equitatem, in quo conscientias eorum oneramus. Illi autem quibus taxae augentur equo animo ferre debent. Item statuimus quod quilibet episcopus cum capitulo contributionem per se et clerum suum solutam conservet nec ex capitulo debet extrahi, donec episcopus ibidem etiam essentialiter solvat. Preterea Rmi dni presules a regia maiestate impetrare debebunt quam primum poterint, litteras, quod post exaolucionem summo pro bonorum exemptione componendo quadraginta millium ducatorum, de cetero clerum ad contributionem seculares solvendam non sollicitabunt et dum ad expeditionem bellicam ibunt in bonis ecclesiasticis damna facere non debebunt sicut in aliorum nobilium bonis non faciunt. Z syn. Łęczyckiego r. 1512. Ms. w bibl. Jagiel. ¹⁾ Acta Cap. Pozn. (t. VI, 124 d. 29 martii 1512). Capitulum ecclesie Posnaniensis significans tenore presencium, quia dedimus venerabili domino Johanni Naropiński canonico Lowieczensi, notario regio, ad mandatum reverendissimi in Christo patris et domini domini Johannis Dei gracia episcopi Posnaniensis de contributione ex clero collecta et apud nos per venerabilem dominum Johannem de Gora, archidiaconum vicariumque in spiritualibus officialem generalem, eiusdem contributionis exactorem, iuxta decretum synodi exposita pro exemptionis bonis regalibus in synodo Piotrkoviensi proxime preterita per presules, abbates et canonicos ac alios quorum intererat laudata et decreta quingentas nonaginta duas cum medietate marcas et duodecim grossos, qui presentibus fatemur et imitescimus omnibus hiis quibus interest. Datum Poznanie, die ut supra. ²⁾ Ego F. Naropiński Can. Gnesn. recognosco me recepisse a ven. d. Vinc. Łęczyński can. et offic. Gnesn. gen. mille tricenta triginta quatuor marcas minus uno grosso, que faciunt 2134 flor. per mediam sexagenam et 11 gr. contributionis spiritualis a. presentis de diocesi Gnesn. ad perferendum in Cracoviam ad dominos depositarios. Dat. Gnesne vicesima secunda Julii 1513. *Relatio Naropiński.* Ven. F. Naropiński Can. Gnesn. quod reposuit Cracovie in medio capituli in manus depositariorum per regiam Maiestatem constitutorum ad contrib. spirituales de diocesi Gnesn. sub nominis V. DD. Nic. Bedleński scolastici et Math. Grodzicki dris Can. eccl. Cracov. sigillo minori eccl. Crac. munitam, quam domini commiserunt d. doctori Leschuyca ad servandum. (18 sierp. 1513). Kanonicy Bedleński i Grodzicki kwit przysłali ex do-

6. Roku 1513 w miesiącu październiku Łęgiwnicki kolektor przesłał resztę przez Andrzeja z Rymanowa do rąk depozytaryuszów królewskich w ilości 43 kopy groszy = 2580 gr. czyli 86 fl. (Acta Cap. IV, 112).

7. Kolektora i officyała Łęgiwnickiego kwituje kapituła ze sumy 2229 fl. 26 gr., które z całej dyecezyi gnieźnieńskiej był zabrał tytułem kontrybucyi (Acta Cap. IV, 145). Było to r. 1516.

8. W latach 1518 i 1519 (Acta Cap. IV, 172, 201, 208^a) żąda kapituła od samego Łaskiego zaległej kontrybucyi. Szło o 500 fl. rocznej kontrybucyi z czasu, kiedy Łaski był w Rzymie na soborze Lateranońskim. Jakiś synod miał być zwolnić prymasa z powodu wydatków i kosztów na bule dla prowincyi polskiej złożonych. Rzecz tę zbadał raz jeszcze synod z r. 1527 i na korzyść Łaskiego załatwił ¹⁾. Jednakowoż rachować należy 500 fl. jakoby były rzeczywiście na kontrybucyą złożone.

Powtórzenie wpłat:	1.	6400	fl.
	2.	27200	„
	3.	948	„ gr. 12
	4.	7325	„ „ „
	5.	2111	„ „ 22
	6.	86	„ „ „
	7.	2229	„ „ 26
	8.	500	„ „
	Suma	46801	fl. „

Obrachunek nasz oparty na 2 tylko źródłach tj. Tomicianach i aktach kapituły gnieźnieńskiej. Rachunków skarbowych nie mieliśmy w ręku, ale nie wątpimy, że potwierdzą powyższe zestawienie. Autor rozprawy *Erazm Ciołek* (l. c. Bibl. Warsz.) niesłusznie zatem przymawiał, że „od czasu synodu łęczyckiego (raczej piotrkowskiego r. 1511) duchowieństwo nie więcej jak 925 zł. do owych już dawniej zebranych 6400 dorzuciło, którą to sumę (razem 7325 zł. węg., a miało być 40000) arcyb. Łaski Zygmuntowi I w Poznaniu doręczył.“

Z kwitu Zygmunta r. 1513 umieszczonego w aktach Tomickiego nie ma mowy o dopłacie tylko 925 zł. do owych 6400 zł., ale król tam potwierdza iż rzeczywiście otrzymał: septem millia florenorum hungaricalium XXX grossis computandorum cum trecentis et XXV ff. similiter computatis (Acta Tom. II, 168). Król

posicione Naropiński *duo millia centum et undecim florenor.* per mediam sexagenam cum 22 gr., qui faciunt 1319 cum media marcas et 16 gr. Na podróże do Płocka, Włocławka, Poznania, Krakowa Naropiński z kontrybucyi zużył 17 grzywien gr. 9 (Acta Cap. IV, 169). ¹⁾ Ms. syn. z r. 1527 w arch. kap. gn. w ks. Drzewickiego: „Nuncij nonnullorum capitulorum supplicantes Rmum d. archiepiscopum Gnezensem, ut sua paternitas in auxilium contributionis retente *unius anni*, dum sua paternitas Romo ageret, sua paternitate allegante eosdem 500 per certam sinodum ei dimissam esse ratione impensarum *pro bullis provincialibus* Rome in concilio Lateranensi expeditis. Quam dimissionem Rmus d. Mathias ep. Vladislaviensis, nuncij capituli Gnesnensis et abbates factam fuisse testificati sunt, voluerunt nuncij prefati ut negocium suspenderent ad informacionem capitulorum et in futura sinodo decideret, dno archieppo allegante dimissos esse dictos quingentos, seque obligari nolle ad solucionem eorundem. In qua re, quia tot clara testimonia militabant pro dno archiepiscopo suspendit eandem ad informacionem omnium capitulorum, ut illa per suos nuncios super dimissione certificata mitterent ad futuram sinodum mandata sufficientia *ad quietandum* d. archiepiscopum de predictis quingentis, ne super eis amplius controversie oriantur.

w kwiecie dalej wyraża, że te pieniądze daje prymas Łaski w imieniu dyecezyi i kapituły *Gnieźnieńskiej*, w imieniu biskupa *Krakowskiego, Poznańskiego, Płockiego* oraz ich dyecezyi i kapituł (l. c.). Ta suma zgadza się, jak wyżej powiedziano, z zapiskiem na stronie pierwszej wolnej akt kapitulnych gnieźnieńskich. Sumę zatem 6400 zł. uważać należy jako osobno złożoną, skoro o niej Zygmunt już w instrukcyi danej Pileckiemu, podkomorzemu przemyskiemu, na synod Łęczycki wysłanemu 1512 pisze: „dices, quod non plus ex omnium ecclesiarum contributione collatum sit quam 6400 florenorum.“ Autor zresztą źródłowej pracy: *Trzy rozdziały w historii skarbowości w Polsce 1507—1521* (przez I. (ubomirski) Kraków 1868 str. 22) podał sumę 6040 zł. (pewnie omyłka zam. 6400) jako przez duchowieństwo wpłaconą¹⁾. O dalszych kontrybucyach w późniejszych latach rządów Łaskiego składanych nie piszę, aczkolwiek materiału w aktach gnieźnieńskich jest dosyć. Sumą zaś 40000 fl. zając się byłem zniewolony, ile że właśnie ta kontrybucya *Liber beneficiorum* do życia powołała.

WAŻNOŚĆ LIBRI BENEFICIORUM

pod względem geografii kościelnej i świeckiej nie ulega zaprzeczeniu; dzieje kraju, rodzin szlacheckich, zyszcza, niechybnie przyczynek niejedną. Liber ma moc dowodu w sporach o dziesięciny, czyli wyjątki z niego tyle znaczą, co erekcya w sądach Królestwa Polskiego. W sądach pruskich walka o znaczenie prawne Libri nader jest interesującą²⁾. Dotknięte tu zaledwie kwestye, znajdzie czytelnik szerzej rozprawione w Roczniku Tow. Przyjaciół N. P. (t. X). Ile ważna jest księga jako zwierciadło ówczesnych stosunków gospodarskich w dziedzinie rolnictwa, rybołówstwa, pszczelnictwa itp., wykaże da Bóg doczekać, na początku t. IIgo.

OPIS RĘKOPISU LIBRI BENEFICIORUM.

Manuskrypt całej księgi Łaskiego obejmuje 2 tomy i 1 fascykuł. Jeden tom i fascykuł znajdują się do dziś w archiwum kapituły gnieźnieńskiej, tom drugi wydany po podziale Polski r. 1822 do Kalisza, gdzie w archiwum konsystorza pozostaje. Następuje najprzód opis księgi gnieźnieńskiej, która mieści w sobie opis trzech archidyaconatów, a mianowicie *Gnieźnieńskiego, Uniejowskiego i Kurzelowskiego*. Tom ten in folio oprawny w skórę z dwiema zawiązkami liczy kart 256. — Na pierwszej karcie czytamy:

Liber proventuum beneficiorum in Archidiaconatibus Gnesnensi, Unioviensi et Curzeloviensi consistencium, poczem napisano: conscriptus a. d. MDXIII.

¹⁾ St. Lucas (l. c.) prostuje w dopisku tę sumę podaną przez autora: *Trzy rozdziały* na 7325 fl. Tymczasem obaj mają słusność, gdy do dwóch wpłat różnych odniosą; *Zeissberg* oczywiście się omylił (Joannes Łaski u. s. Test. str. 22), mówiąc o kwocie na 7000 zł. z r. 1513. ²⁾ Jeszcze r. 1839 Jurist. Wochenchrift V. Jhrg. Berlin, Jonas Buchhandlung No. 16 pisze: Nach allem diesem muss es daher bei dem von dem vormaligen Landgerichte zu Gnesen festgehaltenen Grundsatz verbleiben, dass der in dem Archive des dortigen Domkapitels befindliche Liber Beneficiorum des Erzbischofs de Lasco eine authentische, gegen adlige Güter die Zehnpflichtigkeit beweisende Urkunde sei (str. 133—145).

Między kartą tytułową a kartą pierwszego opisu jest 7 próżnych; na ósmej późniejsza ręką (z XVII w.) wpisała erekcya kościoła ś. Trójcy w Gnieźnie z dodatkiem: *ex antiqua fundatione plebani s. Trinitatis intra muros Gnesne*. Na karcie 9tej są słowa niespółczesne: *Anno Domini 1521 ex mandato Illustrissimi Joannis de Lasco Archiepiscopi Gnesnensis conscriptus hic liber, ut ex alterius Libri Erectionum principio patet, qui ambo sub uno Archiepiscopo sunt conscripti. Et sic in Capitulo imperatum est sub hoc anno et Illustrissimo olim Archiepiscopo (sic) extradere Erectiones Beneficiorum.*

Pierwszych dwóch kart opisu niema, od razu pierwsza karta opisu oznaczona liczbą 3 i zawiera defektowny opis de vicariis et altaristis. Archidyaconat gnieźnieński ma z opisanych kościołów pierwszy ecclesia s. *Laurentii*, ostatni *Kwieciszewo*. Opisany dekanat *Gnieźnieński, Łelkniński* (p. 46), *Żniński* (p. 62), *Zbaraszi* (p. 80), *Koniński* (p. 98), *Stupski* (121). Pismo starożytne w całym archidyaconacie gnieźnieńskim jednolite, kustoszy niema; są foliowania stare i nowe. W starym są pomyłki, nowe w XVII wieku przez notaryusza Gaietiusza r. 1610 pomyłki sprostowało. Błąd dawnego foliowania był ten, że przy opisie *Ktecko* zamiast położyć f. 40 położono 30, ztąd różnica o 10 przez cały archidyaconat Gnieźnieński i część Uniejowskiego się ciągnie, drugi błąd paginacji jest przy opisie *Scacznow*, 157 zam. 147. Dobrą jest paginacja Gaietiusza. Na karcie 191 dodane po polsku: *Chwała Bogu*. Opis *Kwieciszewa* nie jest pisany współczesną ręką oryginalowi, również dotacje *Więcborka* i *Niestronna*. Wpisanie to jednak z urzędu nastąpiło przez notaryusza, świadczy o tem dopisek: *Vincentius notarius capituli scripsit*. Karty początkowe archidyaconatu są tak nadwątlone, że trudno czytać, a niekiedy tekst wypełził zupełnie.

ARCHIDYAKONAT UNIEJOWSKI

jest od gnieźnieńskiego dwiema kartami oddzielony. Opis zamieszczony na kartach od 144—200 i mieści opis kolegiaty (144—152) oraz kościołów dekanatów: *uniejskiego* (152—164), *warskiego* 165—175), *szadkowskiego* (176—186), *brzeźnickiego* (188—200). Archidyaconat ten nie ma osobnego tytułu; pismo jest odmienne od gnieźnieńskiego archidyaconatu, ale z w. XVI. Wpisywań drugiej ręki niema. Kościołów opisanych 89.

ARCHIDYAKONAT KURZELOWSKI

następuje po uniejowskim, oddzielają go wolne 4 karty tylko. Opis kościołów ciągnie się na kartach 205—256. Na karcie 205 nad tekstem jest ważny dopisek chronologiczny r. 1511. Dopiero po opisie kolegiaty kurzelowskiej jest napis: *Inventarium porochialium ecclesiarum etc.* Kościołów opisanych jest 72. Taksacye tu widzimy podwójne na marginesie i w tekście. Pismo starożytne, nadobne, w całym archidyaconacie jednolite. Na ostatniej stronie tomu I jest napis:

Lucas Gaietius Actorum Ven. Capituli Almae Ecclesiae Metrop. Gnesnensis Notarius publicus; extant in libro erectionum praesenti folia in numero 256 a. 1610 die 23 Octobris.

ARCHIDYAKONAT KALISKI

mieści się w fascykule oprawnym przechowanym w archiwum kapituły gnieźnieńskiej. Są tu również dwie paginacje: stara III—XLIII; nowa od 150—196. Na wstępnej stronie po lewicy są starożytnym charakterem wyliczone kościoły z podaniem fol. podług starej paginacji. Tytuł brzmi: Inuentarium beneficiorum in Archidiaconatu Calissiensis per ven. d. Mathiam de Slywnyky inris u. doctor., Archidiaconum Calissiensis, canonicum Gneznensem in visitacione sua compilatum de mandato Rmi in Christo patris et dni dni Joannis de Lassko dei gracia Archiepiscopi Gneznensis legati nati et primatis eiusdem legacionis nate auctoris et ipsius dni Archidiaconi benefactoris observantissimi. Anno Dni Millesimo quingentesimo vicesimo primo quartadecima septembris incipit.

Sposób opisywania jest inny; wypisanych jest 7 articuli, czyli zasad głównych przy opisie rozstrzygających. Kościołów opisanych 88. Przy opisie *Goszczanowa* po lewej stronie dopisał Śliwicki „1521 d. 14 mens. Dec.“ karta 183 a. a dawnej paginacji XXIX. W końcu jest wiadomość zapisana r. 1822, że na żądanie rządu rosyjskiego a za zgodą władz pruskich wydano ex Libro Beneficiorum Łaskiego archidyaconaty Łowicki, Łęczycki i ziemię Wieluńską. Dalej notatka objaśnia, że oddzielono od kaliskiego archidyaconatu wydane części, a kaliski dla tego został w Gnieźnie ponieważ większa część opisanych kościołów znajduje się w dzisiejszej archidyecezyi gnieźnieńskiej.

ARCHIDYAKONATY ŁĘCZYCKI, ŁOWICKI, WIELUŃSKI

opisane są w osobnej księdze, znajdującej się obecnie w archiwum konsystorza w Kaliszu. Format księgi in folio. Oprawa z nowszych czasów. Na papierze grubym staroświeckim charakterem starożytnym księga cała pisana. Foliowanie kart stare zaczyna się od f. 1—26 (Decan. Tuschynensis), dalej Ravensis decanatus, archidiaconatus Lancicensis od f. 26—73; decanatus Szawinensis od f. 73—103; Bedlnensis od f. 103—129; Erectio in Slotowo f. 129; inventarium ecclesie coll. s. Marie *Lovicensis* z erekcyami i przywilejami dosłownie przepisane z r. 1403; 1467; 1465; 1492; 1445; 1517 i transs. 1478; 1519; 1440; 1462; 1449; 1472; 1446 i transsumpt r. 1339; 1406; 1419; 1456; 1478; 1446; 1506; 1502. Mieszczą się na f. 136^b—153^b. Następuje opis prałatur kolegiaty Łowickiej 153^b—154^b. Pismo od f. 136—154 inne niż na początku kodeksu, wszelako jest starożytne. Rok w napisie do kolegiaty Łowickiej wyraźnie wypisany 1523 dzień 22 Julij.

Archidyaconat *Wieluński* ma paginację starą od f. 44—77; nową f. 197—231; z tej paginacji porównanej z paginacją archidyaconatu kaliskiego wniesć się godzi, że przy wydaniu tej księgi do archiwum kaliskiego odłączono Wieluński od kaliskiego archidyaconatu, a przy oprawie w Kaliszu złączono w jedną księgę. Index przy końcu księgi odnosi się tylko do Łęczyckiej i Łowickiej części — nie ma w nim kościołów zarejestrowanych z ziemi Wieluńskiej. To także wskazuje, że przy oprawie rejestr na końcu mylnie położono. Na f. 45 wypisany jest autor opisu r. 1522 d. 12 *Octobris per Troyanum prepositum in Iwanowicze*. Najpierwszy jest opis kolegiaty Wieluńskiej (f. 45), ostatni kościoła w Lututowie (f. 77). Karty na przedzie księgi i na końcu wprawione i niezapisane noszą na sobie orła pruskiego z wodnym napisem Cosenen, są zatem dodatkiem z nowszego czasu.

Ks. Ł.

JAN ŁASKI

ARCYBISKUP GNIEŹNIENSKI

PRYMAS KRÓLESTWA POLSKIEGO I W. KSIĘSTWA

LITEWSKIEGO

PRZEZ

KS. JANA KORYTKOWSKIEGO,
Kanonika Metrop. Gnieźnieńskiego.

JAN ŁASKI, zwykle *de Lasco* zwany, pochodził z starożytnego rodu Korabitów, których jedna linia od dziedzicznej wsi, a późniejszego miasteczka *Łaska*, nad rzeczką Grabówką, o cztery mile od Sieradza odległego, Łaskimi się przeważa¹⁾. Do przodków swych liczyli Łascy Jana Radlicę, biskupa krakowskiego, zmarłego w roku 1392, któremu arcybiskup Jan wznosił pomnik w katedrze krakowskiej, nazwawszy go na napisie pradziadem swoim²⁾. Urodził się Łaski z ojca Andrzeja³⁾ w roku 1456, gdyż przy śmierci, która nastąpiła w roku 1531, liczył 75 lat wieku⁴⁾. Ani współczesne dokumenta, ani też akta kapituł, których był członkiem, nie przechowały nam imienia i nazwiska matki jego. Nauki odbył w Krakowie pod nauczycielem Andrzejem Gorra (Góra) z Mikołajewic, kanonikiem krakowskim i archidyakonem kurzelowskim⁵⁾, któremu z wdzięczności wystawił pomnik w katedrze na

¹⁾ Paprocki, *Herby Rzo. Pol.* (wydanie krakowskie z r. 1858) str. 586. ²⁾ Starowolski (*Monumentu Sarmatar.* t. I) w tych słowach przytacza napis na nagrobku biskupa Radlicy:

„Joannes de Lasco, Archiepiscopus Gnesuensis, Joanni Radlica, Doctori de Radlico, Episcopo Crac. Proavo suo mortuo anno MCCCXCII sepulchrum hoc instaurat“.

Także na czelo zapisków odnoszących się do genealogii rodziny Łaskich, zamieszczonych w kodeksie *Galla* biblioteki Zamojskich (str. 96^a—97^b), pochodzących z końca XV i początku XVI wieku, wymieniony jest Jan Radlica jako protoplasta tejże rodziny (zob. *Spominki o Łaskich w Monumenta Poloniae historica* t. III, str. 263). ³⁾ Arcybiskup Łaski w testamencie swoim nazywa się: „Ego Joannes Andree de Lassko“ (Zeissberg, *Johannes Łaski und sein Testament* f. 96. cfr. f. 99. — Będzie to zapewne ten sam Andrzej Łaski, o którym piszą rzeczono *Spominki (Monum. Pol. histor.* t. III, str. 266): „Anno Domini MCCCCLXXVI mortuus est nobilis Andreas de Lassko, filius Johannis vocilliferi Sradicensis in crastino Pasce... sepultus... in sua ecclesia Laszko.“ Prymas Łaski był bratem młodszym Andrzeja, kustosza gnieźnieńskiego, zmarłego w roku 1510, *Jaroslawa*, wojewody łęczyckiego, a później sieradzkiego i *Michala*, który w młodym umarł wieku (Zeissberg l. c. f. 89), stryjem zaś *Hieronima*, wojewody sieradzkiego, sławnego dyplomaty i zwolennika króla węgierskiego Jana Zapolyi, *Jana*, proboszcza gnieźnieńskiego, głośnego potom apostaty i herezyarchy, *Stanisława*, dziedzica *Łaska* (Paprocki l. c. str. 588. Zeissberg l. c. f. 89—92) i *Jaroslawa*, który będąc na akademii bonońskiej razem z braćmi: *Hieronimem* i *Janem*, w listach pisywanych do stryja prymasa podpisywał się *Jaroslauus Jaroslai de Lasco* (Archiv. Capit. Gnesn., *Korrespondencya arcyb. Łaskiego*, przez piszącego niniejszy żywot w roku 1876 przy porządkowaniu biblioteki kapitulnej znaleziona). Wszyscy czterej bracia byli synami *Jaroslawa*, wojewody sieradzkiego urodzeni z Lanekorońskiej (Paprocki l. c. str. 588). ⁴⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 118. Kronika klasztoru trzemeszyńskiego Ms. f. 364. 365. Damalewicz, *Series Archiep. Gnesnen.* f. 284. Zeissberg l. c. f. 78. ⁵⁾ Zeissberg l. c. 143: „Venerabili Andree Gorra doctori preceptorique meo, canonico Cracoviansi 200 eiusdem auri et ponderis (debo).“

Wawelu¹⁾, a kończył je według ówczesnego zwyczaju za granicą, gdzie dłuższy czas bawiąc, przy nadzwyczajnych zdolnościach swoich nabył wielkiej wprawy w językach obcych²⁾. Po powrocie do kraju, dokąd go sława niepospolitej nauki i pięknych przyniotów uprzedziła, wyświęcony na kapłana przez arcybiskupa Jakóba Sienińskiego w kościele ś. Wojciecha w Skierniewicach³⁾, sprawował najprzód obowiązeki altarzysty przy kościele parafialnym w miasteczku wielkopolskiem Skokach⁴⁾, a następnie przy innych kościołach parafialnych, które w testamencie swoim szczegółowo wylicza⁵⁾. Dawszy się w krótkim czasie poznać z rzadkich zdolności, pracowitości i bystrości rozumu, zwrócił na siebie uwagę Krzesława z Kurozwęk, dziekana gnieźnieńskiego, który go do boku swego powołał, a polubiwszy wielce, po otrzymaniu pieczęci wielkiej koronnej sekretarzem, a po wyniesieniu na biskupstwo kujawskie kanclerzem go swoim mianował⁶⁾. Przez niego, zanim jeszcze został najpierwszym urzędnikiem w kraju, wszedł Łaski w bliższe stosunki z dworem królewskim, na którym potem zajaśniał nauką, sprężystością w działaniu i szczęśliwym spraw sobie powierzanych załatwianiem, otworzył sobie drogę do najwyższych w kościele i rzeczypośpolitej dostojenstw.

W roku 1484 dnia 1 lipca, licząc 28 lat wieku, wszedł do kapituły poznańskiej, uzyskawszy z Łaski królewskiej kantoryą, której się na korzyść jego rzekł był Krzesław z Kurozwęk⁷⁾. Z powodów bliżej nie podanych zrezygnował Łaski z tej prałatury w roku 1491 na rzecz Jana Słap z Dąbrowy, kanonika poznańskiego⁸⁾. Arcybiskup Zbigniew Oleśnicki poważający wielce Łaskiego udzielił mu przewidywając na kanonikat gnieźnieński po Andrzeju Dąbrowskim, gdy został dziekanem gnieźnieńskim, na który się dnia 10 lutego roku 1487 przez prokuratora swego, Pawła Chodakowskiego wikaryusza, a później kanonika gnieźnieńskiego, installował⁹⁾. Przysięgę i wyznanie wiary złożył osobiście na kapitule dnia 12 marca tegoż roku¹⁰⁾. Bawiąc prawie nieodstępnie przy boku Krzesława z Kurozwęk i dla tego nie mogąc rezydować przy kościele metropolitalnym w Gnieźnie, ustanowił w roku 1488 prokuratorem i pełnomocnikiem swoim w kapitule tamtejszej Arnolfa z Kuchar, mistrza dekretów i wikaryusza przy tymże kościele¹¹⁾. Po wyborze na arcybiskupstwo gnieźnieńskie kardynała Fryderyka Jagiellończyka, biskupa krakowskiego, przy którym był obecny, w roku 1493, wysłany został do niego wspólnie z Janem Gosłubskim, proboszczem, Janem Żukowskim, archidyakonem i kilku kanonikami, aby go w imieniu kapituły o wypadku wyboru zawiadomić i na osieroconą stolicę arcybiskupią zaprosić¹²⁾. W tymże roku dnia 11 października installował się Łaski przez prokuratora swego, Pawła Chodakowskiego, kanonika gnieźnieńskiego, na kanclerza metropolitalnego po Krzesławie z Kurozwęk, wyniesionym na biskupstwo

1) Starowski (l. c. f. 51) przechowal napis na nagrobku przez Łaskiego wystawionym następujący:
„Hic iacet venerandus Pater Dominus Andreas Gorra de Mikolajewice. Decretorum Doctor, Archidiacon. Kurzelovien. et Canon. Crac. obiit Anno D. MDXX. XXII Maji.“

2) Jul. Bartoszewicz, *Żywoty Arcyb. Gnieźn.* 3) Myli się Łętowski w swoim *Katalogu Biskupów, Prałatów i Kan. Krak.* (t. II, 282) utrzymując, że Łaski święcenia kapłańskie otrzymał z rąk arcybiskupa Gruszyńskiego, który umarł r. 1473, kiedy Łaski miał lat 17. 4) Zeissberg l. c. 190: „Primum omnium beneficiorum meorum orat altaro in oppido Skoky, valoris forsau 4 sexagenarum.“ 5) Tamże f. 190. 191. 6) Tamże f. 6. 7) Acta decr. Capitali Posuan. II, 83. 8) Tamże IV, 3. 9) Acta decr. Capit. Gnesn. III, 75. 10) Tamże III, 76. 11) Tamże III, 80. 12) Tamże III, 196.

kujawskie¹⁾. Tenże wyprawił Łaskiego w roku 1494 do Rzymu, aby mu przyspieszył prekonizacją i zatwierdzenie Stolicy apostolskiej na to biskupstwo. Objąwszy rządy diecezji, w nagrodę za pomyślne załatwienie sprawy opatrzył go w roku następnym dziekaną kujawską²⁾. Chociaż natenczas Łaski znajdował się w sile wieku, licząc zaledwie lat 38, to przecież chwalebny przodków zwyczajem miał już przed oczami koniec swój ostatni, jak dowodzi testament, który w roku 1495 pisać rozpoczął, prowadząc go starannie w miarę zachodzących zmian w stosunkach życia swego aż do zgonu przez lat 36 i przedstawiając w nim, od roku do roku prawie, z wielką skrupulatnością stan swój majątkowy, oraz ustanawiając lub zmieniając wykonawców woli swojej i przeplatając te zapisy rozmaitemi szczegółami życia swego, niemniej i społecznymi wypadkami w kraju i za granicą. Umieszczał tam także niektóre spostrzeżenia swoje, zdania i uwagi, które rzucają światło na jego charakter i ztąd stanowią cenny materiał do opisu jego życia. Ten ze wszech miar ważny dokument przez trzy przeszłe wieki spoczywał w ukryciu; dopiero w roku 1871 professor dr. Zeissberg, przeglądając bibliotekę hr. Baworowskiego we Lwowie, znalazł go przypadkiem pomiędzy rękopisami i uprosiwszy sobie pozwolenie właściciela, z dołączeniem starannie opracowanej biografii prymasa w roku 1874 drukiem ogłosił³⁾, wielką przez to piśmiennictwu polskiemu wyświadczony przysługę. Temu to poważnemu i wiarogodnemu źródłu zawdzięczamy wiele ważnych, dotąd nieznanych, szczegółów z życia znakomitego męża. W dwa lata po rozpoczęciu testamentu, roku 1497, został Łaski plebanem w Zagoszczu, altarzystą w katedrze kujawskiej, proboszczem w Błaszczkach czyli Chlewie pod Stawiszynem⁴⁾ i kanonikiem krakowskim⁵⁾, nieco później proboszczem w Skalmierzu po Grzegorz z Lubrańca⁶⁾.

Zaszczycony zaufaniem króla Jana Olbrachta, sprawował od niego poselstwo do Flandryi, z kąd powrócił do Gniezna dnia 30 października roku 1497, będąc poprzednio u króla w Krakowie z relacją⁷⁾. Odtąd przez trzy następne lata bawił na przemian w Krakowie, Gnieźnie, a najwięcej w Włocławku, Wolborzu i Raciążu przy boku dobroczyńcy i przyjaciela swego, biskupa Krzesława z Kurozwęk⁸⁾. W roku 1500 dnia 26 września wybrał się z Włocławka na pielgrzymkę do Rzymu dla dostąpienia jubileuszu wielkiego oraz z misją od króla, jak to z odnośnego zapisu w testamencie jego wnosić można⁹⁾. Z tej podróży powrócił szczęśliwie do Krakowa przed 12 marca roku 1501; w tym dniu bowiem kapituła krakowska ofiarowała mu prebendę kaplicy po za wielkim ołtarzem w katedrze na Wawelu, opróżnioną przez śmierć Stanisława z Sandomierza, którą objął w posiadanie osobiście¹⁰⁾. Następca Jana Olbrachta, król Aleksander Jagiellończyk szczególniejszemi otaczał Łaskiego względami, mianując go zaraz na wstępie swych rządów pierwszym

1) Tamże III, 205. 2) Zeissberg, l. c. f. 100: „... Anno pretérito (1494) ecclesiam Wladislawiensi Roverondissimo domino meo tutori suprascripto expediendo, Romae ageus, debita contraxi septingentorum florenorum etc.“ Zeissberg, l. c. f. 96. W październiku 1495 występuje jako dziekan kujawski. 3) *Johannes Laski, Erzbischof von Gnesen u. sein Testament* najprzód w roczniku 1874 *der Sitzungsberichte der phil. histor. Classe der kaiserl. Akademie zu Wien* t. LXXVII str. 519 sqq. a potem w osobnej odbitce, którą mamy pod ręką. 4) Zeissberg l. c. f. 7. 100. 5) Tamże f. 6. 6) Tamże f. 108. 7) Tamże f. 108—118. 8) Tamże f. 118. 119: „... Egredimur de Wladislavia in aliam urbem Romanam pro obtinenda gratia Jubilei sancti per civitatem Cracoviam versus Austriam ac Viennam profecturi, in quantum tamen R. Soreuissimus nos sinit progredi...“ 9) Archiv. Capit. Crac. Acta decretor. II, 233.

sekretarzem swoim. W tej godności występuje na przywileju tegoż monarchy wydanym w Sandomierzu dnia 25 maja roku 1502¹⁾. W czerwcu tegoż roku, będąc z królem w Lublinie, występuje już jako sekretarz wielki koronny²⁾, która to nowa godność ustalona została dopiero na sejmie piotrkowskim w roku 1504³⁾. W marcu roku 1502 składał królowi przysięgę wierności jako sekretarz i otrzymał powierzoną sobie pieczęć królewską sygnetową⁴⁾. W grudniu tegoż roku towarzyszył królowi Aleksandrowi do Litwy, zastępując przy boku jego tak kanclerza wielkiego jako i podkanclerzego, z których pierwszy dla podeszłego wieku, drugi dla słabości tej dalekiej podróży odbyć nie mógł⁵⁾. Przed wyjazdem powierzył zarząd nad dochodami prebend swoich: probostwa kruświckiego, które z łaski królewskiej otrzymał w roku 1501 po Andrzeju Boryszewskim, późniejszym prymasie⁶⁾, i dziekanii kujawskiej bratu swemu Andrzejowi, kancelaryi gnieźnieńskiej bratu młodszemu Michałowi, kanonii krakowskiej zaś Grzegorzowi z Ciecchanowa⁷⁾. Za wierne i pilne usługi w tej podróży sobie świadczone król Aleksander mocą przywileju wydanego w Wilnie dnia 1 maja roku 1503 darował Łaskiemu na własność wieczystą dwie posiadłości na przedmieściu w Piotrkowie z dworem i znacznymi zabudowaniami, które dotąd miał w dożywocie zmarły krótko przedtem (dnia 5 kwietnia 1503) biskup kujawski Krzesław z Kurozwęk⁸⁾. Tenże biskup ustanowił go głównym wykonawcą ostatniej swej woli, która to usługa nabawiła go wielkich nieprzyjemności i znartwień ze strony chciwych spadkobierców, oskarżających go o przywłaszczenie sobie skarbów nieboszczyka, lubo natychmiast po jego zgonie całą spuściznę rozdrapali, żadnego nie mając względu na testament i poczynione w nim legata⁹⁾. Tę krzywdę sobie i woli zmarłego wyrządzoną niezrażony, z prawdziwego przywiązania i wdzięczności ku dobroczyńcy swemu z wielkimi trudami i mozolami starał się odpowiedzieć położonemu w sobie zaufaniu¹⁰⁾. Na sejmie w Lublinie dnia 25 października roku 1503 dostała się Łaskiemu pieczęć większa po tymże biskupie, z kądy wnosić można, w jakich względach musiał być u króla i jak się wiele zalecił umiał zgromadzonemu stanom zdolnościami swymi, prawością i biegłością w prowadzeniu spraw publicznych, kiedy się jednomyślnie na powierzenie mu najwyższego w kraju urzędu zgodzili¹¹⁾. Zaraz na wstępie tegoż urzędu zalecił się prawdziwą szlachetnością umysłu i prawością charakteru, powstrzymawszy usil-

1) Akta grodzkie i ziemskie lwowskie t. II, str. 241: *Presentis Johannis de Laska Wladislawiensi decano primo secretario.* 2) Tamże t. II, str. 242: *Relatio Joannis de Laska Regie Maiestatis supremi Secretarii.* 3) Volum. legg. I, 296. Zeissberg l. c. f. S. 1) Tamże f. 123: „1502 Cracovie marci XII Maiestati regie iuramentum prestiti fidelitatis et secretariatum recepi cum sigillo suo Maiestatis regio annullari.“ 5) Tamże f. 123. 6) Ryszczewski i Muczkowski *Cod. diplom. Polon.* I, 356. 7) Zeissberg l. c. f. 123. 8) Archiv. Capit. Gnesn., *Korrespondencja archiep. Łaskiego* (Transumpt przywileju królewskiego): „... Proinde Nos Alexander Dei gratia Rex Poloniae etc. significamus tenore praesentium universis... quia attendentes singularem fidei et meritorum praestantiam Venerabilis Joannis de Laska Cancellarii Gnesnensis et Cracoviensis, Supremi Secretarii Nostri devote dilecti, quibus et Nobis et Serenissimis Casimiro Genitori et Joanni Alberto Fratri, Regibus et Antecessoribus Nostris so commendatum non medioeriter reddidit, officia Cancellariae Regiae et pro se et pro aliis non minus fideliter quam diligenter et laboriosissime per multa annorum circula dirigendo, et alia quae ad officiorum Cancellariae executionem pertinent faciendo; horum et aliorum meritorum eius intuitu etc.“ 9) Zeissberg l. c. f. 128: „... Item fateor et deum testificor, me iniuste calumniari per consanguineos domini Creslai domini mei, tanquam thesaurum eius usurpassom, cum tamen illi tantum quantum habuit distraxerunt in preiudicium suo ultimo voluntatis et moum.“ 10) Tamże f. 129 sqq. 11) Tamże f. 8. 127.

nemi zabiegami i energicznym wystąpieniem swoim przy pomocy spowiednika królewskiego, Jana z Oświęcimia, króla Aleksandra od wymierzenia nadwyzyczaj surowej kary na niektórych panach litewskich, do której go koniecznie namawiał Michał Gliński, za to, że z nienawiści ku niemu nie chcieli uznać starostą lidzkim jakiegoś krewnego jego. Kiedy król tychże panów wezwał do Brześcia litewskiego, aby się z nimi rozprawić, a jak wieść niesła, aby ich kazać potopić w rzece Bugu, Łaski nie tylko ich przestrzegł, aby jedynie pod gwarancją zupełnego bezpieczeństwa stanęli przed królem, ale groził temuż natychmiastowem opuszczeniem Litwy, gdyby się miał dopuścić okrucieństwa względem poddaanych swoich. Jakoż Aleksander ustąpił naleganiom kanclerza swego, tem się kontentując, że dostojność województwa trockiego odebrał jednemu z największych przeciwników Glińskiego, a dał ją Mikołajowi Radziwiłłowi¹⁾. Zimę przepędził Łaski przy boku króla w Krakowie²⁾, a z tamtąd udał się z nim na sejm do Piotrkowa, który zwołany na dzień 21 stycznia, trwał aż do 13 marca roku 1504³⁾. W początku kwietnia tegoż roku towarzyszył królowi w podróży do Prus⁴⁾, był z nim 26 kwietnia w Toruniu⁵⁾, 25 maja w Gdańsku⁶⁾, 17 czerwca w Malborgu⁷⁾. Wróciwszy w końcu lata do Krakowa, tam dnia 30 sierpnia przydywał na kapitule jenerałnej, a na dniu 11 listopada tegoż roku installował się na drugą kanonię krakowską z łaski królewskiej otrzymaną⁸⁾.

Zgromadzone na sejmie walnym radomskim (zwołanym na 30 marca, a trwającym do 21 maja 1505⁹⁾) stany domagały się zebrania w jedną całość i ogłoszenia drukiem ustaw rzeczypospolitej, które w rękopisach przechowywane niedostępne były publiczności. Król mając dostatecznie zdolności w tej mierze Łaskiego i jego wzorową pracowitość, jemu powierzył na tymże sejmie dokonanie tej pracy, którą tenże tak gorliwie się zajął, że już dnia 28 stycznia roku 1506 w drukarni Jana Hallera w Krakowie wyszła na widok publiczny¹⁰⁾. O tem pierwszym dziele Łaskiego, które mu w kraju wielkie zjednało imię, niżej będzie mowa. W nagrodę za tę pracę jako i inne wierne usługi król udzielił mu prezentę na probostwo poznańskie po Piotrze Szydłowieckim, na które się dopiero dnia 19 listopada tegoż roku installował, będąc z królem na Litwie, gdzie tenże życia dokonał¹¹⁾. Tę donośną prałaturę trzymał aż do roku 1512, dwa lata po wyniesieniu swoim na godność prymasowską, zrzekłszy jej się na rzecz Jana, księcia litewskiego¹²⁾. W tymże roku (1506) dnia 30 sierpnia otrzymał od papieża Juliusza II prowizyą na probostwo kollegiaty średzkiej¹³⁾, do którego mu niedługo potem z łaski królewskiej przybyło donośne probostwo archikollegiaty łęczyckiej¹⁴⁾. Poprzednio zrezygnował z probostwa kruświckiego na rzecz krewnego swego Jana Rybieńskiego, kanonika gnieźnieńskiego¹⁵⁾.

1) Wapowski, *in Scriptores rerum Polon.* (Cracoviae 1874 sumptibus acad. litter. Crac.) t. II, 55. *Warnka Stan.* De ducis Michaelis Glinssii contra Sigismundum regem Pol. rebellionem (dissert. inaugur. Berolini 1868 f. 19. 20. 2) Paprocki l. c. str. 108. Zeissberg l. c. S. 3) Volum. legum I, 294. Kod. dypl. mazow. 325. 327. 4) Ryszczewski i Muczk. l. c. II, 972. Wuttke Heinrich, *Städtebuch*, des Landes Posen f. 76. 5) Ryszczewski i Muczk. l. c. II, 975. 6) *Scriptores rer. Prussicarum* V, 151. 7) Dogiel *Cod. dipl. R. Polon.* IV, 189. 8) *Acta decr. Capit. Cracov.* II, 233. 9) *Vol. legum* I, 299. 10) Dzieło to wyszło pod tyt. *Commune incliti Poloniae regni privilegium. Cracoviae 1506.* 11) *Acta decr. Capit. Posnan.* VI, 32. 12) *Acta decr. Capit. Posn.* VI, 129. 13) Theiner, *Monumenta histor. Polon.* II, 323. 324. 14) *Ks. Mętlewicz, Wiadomość histor. o archikollegiacie łęczyckiej w Pamiętn. relig. moral.* t. XVII str. 113. 15) Zeissberg l. c. 127.

Po ukończonym dnia 31 maja roku 1505 sejmie radomskim powrócił Łaski z królem do Krakowa, gdzie bawił aż do jesieni. Dnia 1 października roku 1505 opuścił z królem Kraków, udając się na sejm walny do Lublina, na początek stycznia roku następnego zwołany¹⁾. W pierwszej połowie marca (1506) towarzyszył mu do Wilna²⁾. Ztamąd donosi kapitule gnieźnieńskiej w końcu kwietnia roku 1506, że pełnomocnikiem swoim i prokuratorem w tejże kapitule ustanowił kanonika metropolitalnego, Klemensa z Piotrkowa, a zarazem uniewinnia się, że dla rozlicznych ważnych zajęć kancelarskich do Gniezna na jeneralne posiedzenia kapitałne zjechać nie może³⁾. Król cierpiący na epilepsję zaniemógł ciężko w początku sierpnia, wskutek zaś leków jakiegoś szarlatana przez Michała Głińskiego czychającego na życie monarchy, aby sobie zdobyć w zamieszaniu w. ks. litewskie, prawdopodobnie nastanego, tak mu się pogorszyło, że lada chwilę obawiano się śmierci. Wtedy kanclerz Łaski na wyraźne żądanie nadwornego medyka królewskiego, Macieja z Błonia, usunął od osoby króla podejzanego lekarza i za porozumieniem się z przytomnymi panami kazał go pojmać, aby go później wydać w ręce królewicza Zygmunta, brata królewskiego, celem pociągnięcia go do odpowiedzialności. Gdy się to dzieje, nadechodzi do Wilna smutna wiadomość, że Tatarzy tauryjscy wpadłszy do Litwy, ciągną wprost na Wilno. Natychmiast wyprawiono naprzeciw napastnikom oddział wojska, któremu król słaby towarzyszył w powozie aż do Lidy, gdzie zaniemógłszy śmiertelnie, zmuszony był powierzyć dowództwo Stanisławowi Kiszce. Na nieszczęście i ten zachorowawszy ciężko, powołał na zastępcę swego Michała Głińskiego. Łaski, nie dowierzając mu, powierzył dowództwo nad znajdującymi się w wojsku litewskim oddziałami polskimi synowi wojewody poznańskiego, Sędziwoja z Czarnkowa. Za radą Macieja z Błonia udzielił Łaski królowi ostatnie Sakramenta święte w przytomności małżonki, wielkiej księżnej Heleny i całego dworu, poczem odebrał od księżnej skarł królewski, a od chorego monarchy piśmienną dyspozycją co do majątku i pogrzebu. Wśród tego zajęcia nadeszła wiadomość, że Tatarzy zbliżają się do zamku lidzkiego. Dopiero padła trwoga na otoczenie konającego prawie monarchy, którego na rozkaz Łaskiego uprowadzono spiesznie do Wilna, nie pojazdem, lecz w lektyce pomiędzy dwoma końmi zawieszanej, w towarzystwie królowej, dworu i nieodstępного kanclerza. Kiedy nadeszła wiadomość, że Głiński zadał klęskę Tatarom pod Kłockiem, król już był mowy pozbawiony, umiósł przecież ku niebu zdrętwiałe ręce, zalał się łzami i skonał dnia 19 sierpnia roku 1506 w czterdziestym szóstym roku życia⁴⁾. Po zgonie monarchy powstał spór, gdzie go pochować. Łaski, odwołując się na wyraźne życzenie zmarłego, domagał się, aby go przewieziono do Krakowa, Litwa zaś utrzymywała, że może spoczywać w Wilnie obok swego brata, błogosławionego Kazimierza. Ponieważ lękano się, aby wywiezienie zwłok i uroczystości pogrzebowe nie wywabily z Litwy stronników rodu jagiellońskiego, a tymczasem kniaź Głiński, korzystając z pory, nie przywłaszczył sobie władzy w kraju, przeto kanclerz i Polacy z nim będący odstąpili od żądania swego i zwłoki królewskie złożono na wieczny spoczynek w katedrze wileńskiej⁵⁾.

¹⁾ Mathias de Miechovia, *Chronicor. reg. Polon.* f. 252. Ryzyszczewski i Mucz. I c. II, 979.
²⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. III, 409. ³⁾ Mathias de Miechovia l. c. 253. Moraczewski, *Dzieje Rzeczyposp. Pol.* t. II, 221. ⁴⁾ Mathias de Miechovia l. c. 254. Wapowski l. c. f. 69. Moraczewski l. c. II, 222.

Z sejmiku elekcyjnego w Piotrkowie, na dzień 8 grudnia 1506 zwołanego, wysłany został Łaski razem z innymi panami do Zygmunta I w Miednikach na Litwie przebywającego¹⁾, aby go zaprosić na tron i koronacją, która się odbyła uroczystie dnia 24 stycznia roku 1507²⁾. W krótko potem posłował razem z biskupem poznańskim, Janem Lubrańskim, marszałkiem koronnym Stanisławem z Chodczca i z kasztelanem sandomirskim, Krzysztofem Szydłowieckim do Władysława, króla węgierskiego, celem ustalenia przyjaznych pomiędzy obydwojma narodami stosunków³⁾. Zalatwiwszy tę sprawę szczęśliwie, powrócił dnia 29 sierpnia tegoż roku do bawiącego w Wilnie króla Zygmunta i zostawał ciągle przy boku jego⁴⁾, towarzysząc mu w wyprawie wojennej naprzeciw Głińskiemu sprzysiężonemu z Wasilem, księżciem moskiewskim, rokosszaninowi, aż do Orszy nad Dnieprem w lipcu roku 1508⁵⁾. Ułatwiwszy się król z tymi niebezpiecznymi wrogami, powrócił do Krakowa z Łaskim, i obaj obecni byli na walnym sejmie piotrkowskim w marcu roku 1509. Na prośby zgromadzonych stanów król, postanowiwszy zawrzeć węzły małżeńskie i wprawdzie z Katarzyną, siostrą Henryka V, księcia meklenburgskiego, wyprawił do niego z tegoż sejmiku poselstwo złożone z Łaskiego, Jana Lubrańskiego, biskupa poznańskiego i Krzysztofa Szydłowieckiego, kasztelana sandomirskiego⁶⁾, którzy, wybrawszy się w drogę, gdy do Poznania przybyli, dowiedzieli się, że Bogdan, wojewoda mołdawski, wsparty posiłkami Turków i Tatarów, złamawszy przy mierze z Polską, napadł Ruś i Podole, niszcząc je mieczem i ogniem. W skutek tego odwołał król spiesznie poselstwo, nakazał pospolite ruszenie i sam w towarzystwie Łaskiego podjął wyprawę naprzeciw najezdzcom, po których uskromnieniu, zapadłszy w Lwowie na febrę, wysłał ztamąd dnia 15 listopada kanclerza z kilku panami do Kamieńca, celem zawarcia układu pokojowego, co na dniu 17 stycznia roku 1510 nastąpiło⁷⁾. Te wypadki odwróciły unyś królewski od księżniczki meklenburgskiej na zawsze. Bezpośrednio po zawartym z wojewodą mołdawskim pokoju udał się Łaski z rozkazu króla razem z Mikołajem Firlejem, wojewodą lubelskim do Węgier, aby o nim zawiadomić króla Władysława, lecz z drogi odwołane zostało poselstwo⁸⁾, poczem Łaski uczestniczył w sejmie walnym piotrkowskim, na dzień 2 marca tegoż roku zwołanym⁹⁾, po którego ukończeniu towarzyszył monarche do Krakowa¹⁰⁾.

Arcybiskup Boryszewski, w podeszłym będąc wieku, już od roku 1504 starał się o koadjutorją arcybiskupstwa dla Łaskiego, do którego wielkie czuł przywiązanie¹¹⁾. Król Zygmunt, mając wzgląd na długoletnie zasługi kanclerza, chętnie na to zezwolił, atoli Stolica apostolska cztery lata blisko z udzieleniem zatwierdzenia swego się ociągała. Powodem tej zwłoki były niewątpliwie intrygi ludzi zawistnych i Łaskiemu niechętnych, mianowicie Ciołka, biskupa płockiego, człowieka wątpliwego pochodzenia, a przytem niesłychanie dumnego i ambitnego, który podówczas właśnie bawiąc w Rzymie jako poseł królewski, swoją obrotnością, nauką i zdolnościami zjednał sobie wpływ nie mały u Stolicy apostolskiej i u dostojników kościoła

¹⁾ I. L. Decius, *De Sigismundi regis temporibus* u Pistoriusza II, 301. Paprocki l. c. 814.
²⁾ Acta Tomiciana (wyd. Działyńskiego) t. I, 14. ³⁾ Tamże I, 15. Dogiel l. c. I, 105. ⁴⁾ Acta Tomic. I, 18. Zeissberg l. c. 131. 132. ⁵⁾ Decius l. c. II, f. 305. cfr. Warnka l. c. f. 31. ⁶⁾ Acta Tomic. I, 31. Zeissberg f. 135. ⁷⁾ Acta Tomic. I, 33. 46. 57. Dogiel l. c. I, 606. ⁸⁾ Acta Tomic. I, 62. Decius l. c. 308. ⁹⁾ Zeissberg l. c. f. 14. ¹⁰⁾ Dogiel l. c. I, 355. ¹¹⁾ Zeissberg l. c. f. 127.

rzymskiego. Ten dla tego nieprzyjazny był Łaskiemu, ponieważ go miał w podejrzeniu, lubo tylko na pozorach opartem, jakoby on głównie przyczynił się do obostrzenia na sejmie radomskim w roku 1505 ustawy z roku 1496, według której tylko szlachta do godności katedralnych dopuszczaną być mogła¹⁾, i chociaż ta ustawa, nie działając wstecz, nie dotyczyła Ciołka co do posiadanych przez niego dostojenstw, to przecież zamykała mu widocznie drogę do wyższych promocji, o które mu wielce chodziło. Nie życząc zatem koadjutorji, której sam uzyskać nie mógł, Łaskiemu, podsuwał w miejsce jego Stolicy apostolskiej męża dobrze u niej widzianego, Jana Lubrańskiego, biskupa poznańskiego, który korzystając z niechęci jego ku kanclerzowi i znacznego w Rzymie wpływu, wziął go za pośrednika do urzeczywistnienia ambitnych swoich zamiarów, i sam z swej strony czynił co mógł, aby je osiągnąć. Z testamentu Łaskiego pokazuje się wyraźnie, że w osobie Lubrańskiego miał silnego współzawodnika do koadjutorji w mowie będącej, który mu wielkie w tej mierze stawiał przeszkody i na dotkliwie wystawił go straty²⁾. Że zaś Ciołek pośrednio przynajmniej psuł w Rzymie plany Łaskiego, dowodzi ta dziwna okoliczność, że kiedy ten bawiącemu tamże agentowi swemu Czepielowi na popieranie swej sprawy assygnował 4000 złt., Ciołek spowodował tegoż agenta, że tę znaczną sumę obaj na własne obrócili potrzeby³⁾. Niezrażony tem niepowodzeniem Łaski ponawiał po kilkakrotnie zabiegi swoje w Rzymie, zachęcany i popierany przez przychylnego mu wielce prymasa i mający za sobą nie tylko przyzwolenie króla, ale i statut piotrkowski z roku 1504, stanowiący, aby kanclerz w koronny i podkanclerzy mieli pierwszeństwo przed wszystkimi innymi do wszelkich dostojenstw kościelnych⁴⁾. Wprawdzie Zygmunt I zmienił tę ustawę na sejmie krakowskim w roku 1507 o tyle, że odtąd królowi jedynie pozostawionem być miało wynagradzanie kanclerza i podkanclerzego⁵⁾, atoli zmiana ta nie dotyczyła Łaskiego, gdyż król poprzednio dał mu wyraźne pozwolenie starania się o koadjutorją w Rzymie. Nareszcie wskutek usilnych Łaskiego i Boryszewskiego zabiegów popartych niezawodnie przez Zygmunta I, papież Juliusz II na dniu 17 września roku 1508 zatwierdził kanclerza jako koadjutora arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i to z prawem następstwa po śmierci Boryszewskiego, jak to bulle odnośne w oryginale w archiwum kapituły gnieźnieńskiej przechowane najwyraźniej dowodzą⁶⁾. Osobną bullą z dnia 18 tegoż miesiąca i roku papież przeznaczył mu 600 dukatów pensyi rocznej zapewnionej na kluczu opatowskim dóbr arcybiskupich, oraz dozwolił mu zatrzymać obok koadjutorji wszelkie dotąd przez niego posiadane beneficya⁷⁾. Z temi bullami wysłał Łaski z Krakowa w początku marca roku 1509 pełnomocnika swego, Jana Rybieńskiego, proboszcza kruszwickiego, do kapituły gnieźnieńskiej, zanosząc przez niego prośbę, aby go za koadjutora kanonicznie uznać i jako takiego ogłosić zechciała,

¹⁾ Volum. legg. I, 262, 623. ²⁾ Zeissberg l. c. f. 145: „... Quia omnia ista,“ sę słowa Łaskiego, „sunt contracta circa expeditionem et in expeditione ecclesie Gneznensis primum coadiutorie, postea palli et literarum, sed successive ex versuris croverunt summe, quia dum impeliebar per dominum Johannem de Lubranecz, episcopum Posnaniensem, qui ad Gneznensem aspirabat, perdidit quolibet annorum aliquando 1000 (flor.) aliquando minus.“ ³⁾ Tamże f. 127: „item dominus Nicolaus Czepel ex urbe veniens (1504) non reddidit mihi fl. quatuor milium, sed fassus est sua et domini Erasmi episcopi Ploczensis necessitate distractos . . . etc.“ ⁴⁾ Volumina legg. I, 296. ⁵⁾ Tamże I, 359. ⁶⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 576--578. ⁷⁾ Tamże Nr. 579, 582.

co też w rzeczy samej na dniu 8 marca tegoż roku nastąpiło¹⁾. Jako koadjutor występuje Łaski na przywilejach króla Zygmunta I z dnia 1 kwietnia roku 1509²⁾, z dnia 13 tegoż miesiąca i roku³⁾, z dnia 27 lutego roku 1510⁴⁾ i kilku innych.

Dnia 20 kwietnia roku 1510 umarł arcybiskup Boryszewski⁵⁾, a na dniu 4 maja tegoż roku przesłał Łaski kapitule gnieźnieńskiej przez Mikołaja Jaktrowskiego, scholastyka kruszwickiego zawiadomienie o zatwierdzeniu swoim przez króla na arcybiskupstwo z odnośnemi dokumentami⁶⁾. Z listu Jana Zambockiego, dworzanina Piotra Tomickiego do niego pod dniem 28 kwietnia pisanego wnosić można, że król Zygmunt mimo koadjutorstwo Łaskiego z prawem następstwa przez Stolicę apostolską zatwierdzone wahał się, ażali mu ma oddać tę najpierwszą w rzeczypospolitej dostojność, lub nie; lecz to wahanie bardzo krótko trwało, skoro wysłaniec arcybiskupi 4 maja już kapitule mógł przedłożyć jego decyzją stanowczą. Z testamentu Łaskiego pokazuje się jasno, że króla zachwiały na chwilę usilne zabiegi biskupa poznańskiego, Jana Lubrańskiego, który koniecznie chciał przeszkodzić jego wyniesieniu, a nawet śmiał grozić mu losem Jakóba Sienieńskiego ustanowionego przez papieża biskupa krakowskiego, a późniejszego prymasa, który

¹⁾ Kapituła gnieźnieńska następujący w tej mierze wygotowała dokument (Acta decretor. IV, 5): „In nomino Domini amen. Per hoc presons instrumentum cunctis eviderter pateat, et sit notum, quod Anno a nativitate dni 1509 die Jovis octava mensis Marcii pontificatus sanctissimi in Christo patris et dni dni nostri Julii divina providencia pape secundi Anno sexto, hora terciarum in loco capitulari intra Ecclosiam Metropolitanam Gneznens. sito, Reverendissimis patribus et venerabilibus dominis: Johanne Lukowsky archidiacono, Johanne Crothofski cantore, Sigismundo Camyenskj, Jacobo Zaxinskj Vincentio Lagyowniczskj, vicario in Spiritualibus et officiali generali, Paulo de Zalesszie sacre theologie et decretorum doctore, Paulo Chodakowskj, Mathia Kijowskj, Johanne Groth doctore, Anzelmo Lukowskj et Spithkone Buzenskj, prelati et canonicis Ecclosie memorate Gneznensis ad sonum maioris campane capitulariter congregatis. In mei Notarii testiumque infrascriptorum presoncia constitutus personaliter Venerabilis dnus Johannes Ribyenskj, Ecclesie Collegiate Crusficiensis prepositus ac Reverendissimi patris Johannis de Lassko, Ecclosie profato Gneznensis et Regni Polonie Cancellarii, legitimum procurator, do cuius procuracionis mandato hinc constabat, per scripta manus proprie prefati Reverend. patris dni Johannis Lasskj, Cancellarii, que ibidem exhibuit in manus testimonium, tenensque et habens suis in manibus Literas alias Bullas ad perpetuam predictae Ecclesie Gneznensis Coadiutoriam ac provisionis et confirmacionis prelibato Reverend. patri dno Johanni de Lassko Cancellario per memoratum sanctissimum dnem nostrum Julium papam feliciter modernum graciose concessas, sanas, salvas et integras, non viciatas, non cancellatas, neque in aliqua sua parte suspectas, sed omni prorsus vicio et suspicione carentos, ipsas Literas Apostolicas dictis dominis prelati et canonicis sic capitulariter congregatis intimavit, et ad noticiam eorum deduxit, ac ut ad ipsarum Literarum Apostolicarum exequucionem iuxta Apostolica mandata procederent, sollicitavit. Quibus Literis Apostolicis domini memorati cum ea qua decet reverencia acceptis, votisque eorum examinatis ac mandatis in eisdom Literis Apostolicis contentis unanimiter parendo, prefatum Reverend. dnem Johannem de Lassko, Ecclesie Gneznensis et Regni Polonie Cancellarium in perpetuum sancte Ecclesie Gneznensis Coadiutorem et futurum Electum Archiepiscopatus Gneznensis in persona dicti domini Johannis procuratoris receperunt et conformiter iuxta dispositionem et tenorem Bulle et Literarum Apostolicarum susceperunt, ipsamque receptionem taliter factam coram testibus infrascriptis solemniter publicaverunt et ad noticiam eorum deduxerunt. Super quibus omnibus et singulis prefatus dnus procurator petivit sibi dari publica Instrumenta. Presentibus ibidem venerabilibus dnis Sventhoslao de Pakoscz, Vicedecano, Johanne de Lippno, Vicecustode, Adam de Rubyeschow, Johanne de Carsznice, Nicolao de Racow et Petro de Gorzewo, Vicariis Canonicalibus Ecclesie Gneznensis prefate perpetuis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.“ ²⁾ Dogiel l. c. I, 114. ³⁾ Akta grodzkie i ziemskie lwowskie t. II, 27. ⁴⁾ Tamże t. VII, 30. ⁵⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 35. ⁶⁾ Tamże IV, 34.

z tego powodu ze strony upartego króla Kazimierza Jagiellończyka niestychanych doznawał krzywd i prześladowań¹⁾). Intrygi Lubrańskiego i innych przeciwników Łaskiego rozbiły się o rozsądek i sprawiedliwość króla, w obec którego wystąpieniem swoim nie zyskali z pewnością na wziętości; Łaski zaś, który pomiędzy innymi cnotami swoimi tą się przedewszystkiem odznaczał, że umiał darować nawet największym nieprzyjaciółom i prześladowcom swoim, nie pamiętał Lubrańskiemu jego wielkiej nieżyczliwości i wicherzenia ubliżającego wielce jego godności biskupiej, czego najjawniejszy dał dowód, ustanawiając go przy wyjeździe na synod laterański swym namiestnikiem co do prymasowskiej władzy, jak to niżej zobaczymy. Na dniu 6 maja roku 1510 objął nowy arcybiskup rządu archidiecezyji i złożył kapitule przysięgę przez prokuratora swego, Macieja Górskiego, kanonika kaliskiego²⁾). Tegoż dnia poleciła kapituła gnieźnieńska bawiącym naówczas w Krakowie członkom swoim: Janowi Latałskiemu, proboszczowi i kanonikom: Mikołajowi Czepielowi, Maciejowi Grodzickiemu, Maciejowi z Błonia, doktorowi medycyny, Bernardynowi Gallus i Maciejowi Kościelskiemu, aby ją reprezentowali przy odbyć się tamże mającej konsekracji nominata-arcybiskupa i przy niej assistowali³⁾). Tego obrzędu dopełnił uroczyste w katedrze krakowskiej dnia 26 maja roku 1510 w assistencyi biskupa przemyskiego, Macieja Drzewickiego i biskupa laodycejskiego, suffragana miejscowego, biskupa krakowski, Jan Komarski⁴⁾, poczem włożył nań uroczyste pallusz, odebrawszy od niego przepisaną przysięgę⁵⁾). Dnia 7 czerwca tegoż roku złożył do rąk królewskich pieczęć większą koronną, którą z chlubą dla siebie a zaszczytem dla kraju przez lat siedm blisko dzierżył⁶⁾). W połowie

¹⁾ Zeissberg l. c. f. 145: „Non possumus,“ pisze Łaski w testamencie swoim, „non culpato dominum ipsum episcopum (Lubrański), quia miris modis impediēbat me tunc, cum iam eodero non potui, immo etiam post meam pronunciacionem suggerebat, quatinus sicut olim Syonyonsky erat factum, sic mihi non esset impossibile perpeti etc. . . Deus det illi suam gratiam conscyenciam purgandi pro nocentis et impedimentis ambiciose proximis suis illatis et presertim post pronunciacionem meam ambiciose factis, igitur in levipendium apostolice provisionis mihi facta.“ ²⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 37. Rota złożonej przez pełnomocnika arcybiskupiego przysięgi brzmi tak: „Ego Johannes dei gratia sancte Gneznoensis Ecclesie Archiepiscopus et Primas iuro iuxta dispositionem Statuti provincialis, quod recipit, *audivimus et miramur*, quod iura, statuta et consuetudines antiquas et rationabiles dicte Ecclesie meo Gneznoensis pro posse et bona fide observabo, secreta Capituli in eius preiudicium nulli pandam, ab alienacione bonorum mense Archiepiscopalis abstinebo, preterquam a canonibus est permissum, alienata illicito vel distracta ad ius et proprietatem dicte mense Archiepiscopalis possidenda curabo, Capitulum meum et personas singulares ipsius pro posse meo prosequar consiliis, auxiliis et favoribus oportunis; fratres meos prelatos et canonicos eiusdem mee Gneznoensis Ecclesie vi non opprimam, nec aliquem ipsorum sine iudiciali sententia absque maioris partis Capituli consensu per se aut per submissas personas captivari procurabo, aut aliquam molestiam inferam corporalem. Jurisdictionem dicte mei Capituli et iura ipsius et personarum singularium non perturbabo. Castra, municiones et fortalicia dicte mense meo Archiepiscopalis personis de Capitulo dicte Ecclesie iuxta consuetudines antiquas in totam committam. Sic me Deus adinvet.“ ³⁾ Acta decr. Capit. IV, 34. ⁴⁾ *Rocznik Cholewicki* oddrukowany w *Monumenta Polon. histor.* t. III, str. 213. ⁵⁾ Arch. Capit. Gnesn. Nr. 591. W dokumencie odnośnym przepisana jest następująca forma przy oddaniu pallusza: „Ad honorem Dei omnipotentis et beato Mario Virginis ac beatorum Apostolorum Petri et Pauli et domini nostri Julii pape secundi ac sancte Romano Ecclesie nec non Gneznoensis Ecclesie tibi commisso, tradimus pallium de corpore beati Petri sumptum plenitudinis videlicet pontificii officii, uti utaris eo infra Ecclesiam tuam certis diebus, qui exprimitur in privilegio ei ab apostolice Sede concessis.“ ⁶⁾ Acta Tomic. I, 56. Łaski złożył pieczęć w moc ustawy sejmu piotrkowskiego z roku 1504 (Volum. legg. I, 296), według której prymas, ani żaden z przedniejszych biskupów urzędu kanclerskiego sprawować nie mógł.

tegoż miesiąca opuścił Łaski Kraków, zdążając ku Poznaniowi, dokąd za radą cesarza zjechać się mieli na dzień 24 tegoż miesiąca pełnomocnicy papieżcy, cesarscy, krzyżacy, polscy i węgierscy, aby ostatecznie ubić spór pomiędzy królem Zygmuntem I, a mistrzem krzyżackim względem hokku, który tenże królowi polskiemu złożyć był powinien¹⁾). Zjazd ten spełził na niczem i już trzeciego dnia Łaski, wybrawszy się z Poznania, przybył dnia 27 maja do Gniezna wieczorem i odbył uroczysty wjazd na stolicę swą arcybiskupią. Od kościoła ś. Piotra za miastem położonego prowadzony był do katedry przez liczne duchowieństwo i mnóstwo ludu w otoczeniu wielu senatorów i panów, gdzie go witał w imieniu kapituły świętą mową łacińską Jan Grot, kanonik metropolitalny, na którą arcybiskup czule i wymownie odpowiedział²⁾). Po ingresie złożył bogate dary do grobu ś. Wojciecha³⁾, a następnie, bawiąc w Gnieźnie bez przerwy aż do drugiej połowy miesiąca sierpnia, nader gorliwie zajmował się sprawami kościelnymi, informując się o potrzebach archidiecezyji, kościoła metropolitalnego, szkoły i duchowieństwa katedralnego i takowym według sił zapobiegał. Biorąc czynny udział w obradach kapituły, w porozumieniu z nią zaprowadził wiele zbawiennych zmian co do porządku nabożeństwa, administracyi majątku kościelnego, podniesienia nauk, opieki nad ubogimi i t. p.⁴⁾. Nadto postanowił wspólnie z kapitulą sprawić dzwon do zegaru kościelnego⁵⁾, uwolnił penitencyarzy katedralnych od kontrybucyi wojennych i podatków królewskich⁶⁾, przedłożył przywileje kościoła gnieźnieńskiego przez króla Zygmunta I za jego staraniem świeżo zatwierdzone⁷⁾, polecił kanonikowi Łagiewnickiemu spisanie przy pomocy notaryuszów konsystorskich wszystkich przywilei kościoła metropolitalnego do osobnych ksiąg, aby je od zagłady zachować⁸⁾, zaprowadził w archidiecezyji uroczystość Poczęcia N. Maryi P, oraz *offitium novem lectionum* na cześć ś. Jana Jakubczyka⁹⁾, polecił kapitule dokładną rewizyą ksiąg mających być oddanemi do druku Janowi Hallerowi w Krakowie¹⁰⁾, ogłosił listy apostolskie przy przesłaniu mu pallusza¹¹⁾, powierzył Adamowi z Ujścia, mistrzowi dekretów, wikaryuszowi katedralnemu, staranne przejrzanie mszału i agendy i poprawienie błędów, tam zachodzących według danych mu wskazówek celem ogłoszenia ich drukiem¹²⁾ i t. p. Na sessyi kapitulnej dnia 16 sierpnia (1510) wydał dekret, ażeby wikaryusze katedralni zanosili prałatom i kanonikom kapy do stallów ich przed rozpoczęciem nabożeństwa w dni świąteczne, a po nabożeństwie takowe od nich odbierali i do zakrystyi odnosili¹³⁾.

¹⁾ Acta Tomic. I, 54. Voigt, *Geschichte Preussens* IX, 381 sqq. ²⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 37b. ³⁾ Tamże: „Quadragesima sagittas et unam cum totidem ligis alias *wshangi* de argento pro cista fienda et cooperienda cum ossibus S. Adalberti, que pendet ad sepulchrum eiusdem in medio Ecclesie.“ ⁴⁾ Acta decr. Capit. IV, 38 sqq. — Liber privileg. de a. 1510. ⁵⁾ Acta decr. Capit. IV, 37b. ⁶⁾ Tamże: „Ibidem Rmus dnus noster Archiepiscopus absolvit penitenciariorum Ecclesie ab solucione contributionis regalis in toto et deinceps, attento, quod ipsi sunt, qui portant onera sue paternitatis Reverendissime.“ ⁷⁾ Tamże IV, 37b. ⁸⁾ Tamże IV, 38b. ⁹⁾ Tamże. ¹⁰⁾ Tamże: „Ibidem Rmus dnus noster Archiepiscopus dedit facultatem presentibus dominis emendandi libros dados ad imprimendum in Cracoviam ad Jo. Haller.“ ¹¹⁾ Acta decr. Capit. IV, 38b. ¹²⁾ Tamże IV, 39: „Item Rmus dnus noster Archiepiscopus Gneznoensis cum dominis suprascriptis commisit honorabili domino Ade de Uscie, vicario Gneznon. rovidere missale similiter et Vinticum et eosdem libros corrigere ubi opus sit, quos sua Rma paternitas vult dare ad imprimendum.“ ¹³⁾ Tamże IV, 38b 39: „Item memoratus Rmus dominus noster Archiepiscopus cum prescriptis dominis prelati et canonicis statuit et ordinavit, quod de cetero

Przy samym uroczystym wjeździe na stolicę arcybiskupią wielka prymasa spotkała przykrość i smutną przygodę. Jakiś szlachcic Orzelski, czy to z osobistej nienawiści, czy też prawdopodobnie z namowy zazdrośczej mu wyniesienia na godność pierwszą w kraju, zrobił najprzód burdę gorszącą w kościele, a następnie na czele bandy uzbrojonej napadł na mieszkanie prymasa, i z domowników jego, oprócz mu stawiających dwóch zabił, kilku zaś poranił. Wytoczywszy tę sprawę na kapitule dnia 17 sierpnia, polecił kanonikowi Wincentemu Łagiewnickiemu, wikaryuszowi swemu jeneralnemu i officyałowi, aby w jego imieniu napastników pociągnął przed sąd duchowny¹⁾. Sprawa ta toczyła się aż do roku 1512, w którym Orzelski skazany został na zapłacenie pięćdziesięciu kóp groszy w monecie polskiej, przeznaczonych na budowlę wieży kościoła metropolitalnego²⁾. Podczas pobytu Łaskiego w Gnieźnie installował się tamże osobiście na kanonię opróżnioną przez śmierć Jana Podlódzkiego Piotr Tomicki, naówczas archidyakon krakowski, późniejszy biskup i podkanclerzy, zacięty nieprzyjaciel prymasa, dnia 29 lipca³⁾.

Z Gniezna wyjechał Łaski w drugiej połowie miesiąca sierpnia (1510) do Łowicza i Skierniewic, pożyczwszy od kapituły krzyża arcybiskupiego, pontyfikału wspaniałego, darowanego jej niegdyś przez arcybiskupa Jana Sprowskiego, kapy czarnej aksamitnej złotem przerabianej i perłami naszywanej, pastorału i bogatego garnituru aparatów koloru czerwonego po kardynale Fryderyku Jagiellończyku⁴⁾.

Na dniu 23 września oznajmił kapitule piśmiennicę, że na dzień ś. Marcina (11 listopada) roku 1510 zwołał *I. synod prowincjonalny do Piotrkowa*, na który kapituła delegowała z grona swego: Jana Łatałskiego, proboszcza, a późniejszego prymasa, i Jana Łukowskiego, archidjakona⁵⁾. Synod ten spowodowany nie tylko ówczesnymi stosunkami kościoła polskiego, lecz także usilnem domaganiem się kontrybucji od duchowieństwa ze strony Zygmunta I, odbył się w rzeczy samej w Piotrkowie w terminie wyżej podanym, lecz nie został ukończony w dniach bezpośrednio następujących z powodu nadeszłych z Rzymu listów apostolskich, nad którymi się bliżej zastanowić wypadało, i dopiero na dzień śś. Trzech Królów roku 1511 na nowo zwołany, dokonał reszty narad i kontrybucją rzeczoną postanowił⁶⁾, uwalniając od niej za staraniem prymasa penitencyarzy gnieźnieńskich⁷⁾. Kapitułę krakowską re-

vicarii Ecclesie Gneznensis eorum prolati et canonicis in festis solemnibus et duplicibus portant cappas ad eorum stallu, et post divina iterum receptis eisdem cappis ab ipsis dominis reportent easdem ad sacristiam sub pena fertoris pecuniarum.“¹⁾ Tamże IV, 39: „Rmus dnus Archiepiscopus commisit Vincencio Lagyewniczskij Canonico Vicarioque et Officiali generali et dedit facultatem componendi nomine Rme paternitatis cum violatoribus Ecclesie alias qui invaserunt curiam Archiepiscopalem et familiam occiderunt, aliam violaverunt etc.“²⁾ Tamże IV, 81, gdzie sprawa napaści i gwałtu nazwany jest *Orzelski*.³⁾ Tamże IV, 37^b 38. ⁴⁾ Tamże IV, 37^b 39. ⁵⁾ Tamże IV, 39^b: „Feria quinta ante festum translationis S. Stanislai, quo fuit XXVI mensis Septembris (1510) domini fuerunt capitulariter congregati in loco capitulari Cantor, Zaleszko doctor, Paulus Chodakowski et Mathias Kijowski. Ibidem publicatus est processus institutionis Synodi provincialis, que celebrabitur in Pyotrkow pro festo S. Martini confessoris dni proximo.“⁶⁾ Tamże IV, 53: „Ibidem Rmus in Christo pater et dominus Johannes dei gracia Eecl. Gneznen. Archiepiscopus et Regni polonie primas in presencia prescriptorum dominorum prelatorum et canonicorum ac dominorum penitenciariorum Ecclesie Gneznen. retulit, quod ipsi dni penitenciarii in Synodo provinciali Pyotrkwie pro festo sancti Martini anni 1510 ac successive ad festum Epifanie dni anni sequentis videlicet 1511 continuatu per dominos pontificos provincie celebrata sunt de cetero a solutione contributionum regalium liberati etc.“⁷⁾ Tamże IV, 53 cfr. IV, 38.

prezentowali na tym synodzie: Piotr Tomicki, archidyakon i Zygmunt Targowicki, kanonik¹⁾. W maju tegoż roku prymas doręczył kapitule celem przechowania w archiwum katedralnem oryginalne uchwały tego synodu pieczęcią jego opatrzone²⁾, które niestety zaginęły, atoli przechowały się w zbiorze ustaw synodalnych za jego staraniem w roku 1527 (drukami ogłoszonych³⁾), jako i w zbiorze synodów wrocławskich biskupa Jana Turzona w roku 1512 (drukami ogłoszonym⁴⁾). Równocześnie z kontynuacją synodu w mowie będącego w sam dzień Trzech Króli (1511), król Zygmunt zagał w Piotrkowie sejm walny⁵⁾, spowodowany zgonem Fryderyka, mistrza krzyżackiego (14 grudnia 1510) i wyborem jego następcy w osobie Albrechta margrabi brandenburgskiego. Zanim się prymas na te dwa ważne zjazdy wybrał, uczestniczył pomiędzy 6 a 24 grudnia (1510) w sejmiku średzkim, na którym się odbywały przygotowania do sejmu walnego narady posłów wielkopolskich⁶⁾, następnie zboczył do Gniezna, gdzie przepędził święta Bożego narodzenia i jako troskliwy pasterz radził z duchownym senatem swoim nad dobrem kościoła⁷⁾, a nareszcie w pierwszych dniach stycznia (1511) udał się na synod i sejm do Piotrkowa. Na tymże sejmie znajdowała się także księżna Anna Radziwiłłówna, wdowa po książęciu Ziemowicie mazowieckim z synami swoimi, którą prymas w imieniu króla wzywał, ażeby wraz z poddanymi swymi należała do uchwalonej przez zgromadzone stany powszechnej kontrybucji⁸⁾. Od tychże stanów upoważniony został do przydzowania w imieniu króla na sejmie ziem pruskich w Gdańsku na dzień wniebowstąpienia Pańskiego (29 maja) zwołanym, celem obmyślenia środków obrony naprzeciw Krzyżakom⁹⁾. Niezależnie na tym sejmie sprawy miały być przez niego przedłożone pod obrady na drugim sejmie w Malborgu na dzień ś. Bartłomieja (24 sierpnia) zwołać się mającym¹⁰⁾. Korzystając z okazji, po drodze do Gdańska zboczył do Gniezna i brał udział w obradach kapituły jeneralnej 23 kwietnia i dni następujących¹¹⁾. Na tej kapitule przedłożył przywilej Zygmunta I, który na prośby jego zrzekł się na zawsze patronatu nad kościołem parafialnym w Kcyni i zezwolił na wcielenie wszelkich dochodów jego do kapituły metropolitalnej, której odtąd prawo prezentowania wikaryusza wieczystego przysługiwać miało¹²⁾. Oświadczył przytem, że ma zamiar na

¹⁾ Acta decr. Capit. Cracovien. II, 269^b. ²⁾ Acta decr. Capit. IV, 55^b: „Ibidem Rmus dnus Archiepiscopus produxit et exhibuit decreta sinodalia, que facta sunt et constituta in Synodo provinciali Pyotrkwie pro festo sancti Martini anni 1510 et suscesivo pro festo Epifanie dni anni sequentis videlicet 1511 per pontifices provincie celebrata sub titulo et sigillo sue Rme paternitatis, que ibidem reliquit in Capitulo. Wierzytelne odpisy tychże uchwał przesłał prymas wszystkim zapewne kapitulom, jak wnosić należy z następującego dekretu kapituły krakowskiej (Acta decr. II, 271) z dnia 15 maja r. 1511: „Litteras Rmi in Christo patris et dni Joannis dei gracia Archiepi Gneznen. et primatis seriem et tonorem constitutionum in Sinodo proxima Pyotrkwie provinciali editarum continentes et in hoc Capitulo generali ex parte Rmi dni Episcopi Cracov. exhibitas Dni supranominati voluerunt et mandaverunt tam in Ecclesia Cathedrali, quam in aliis inferioribus Ecclesiis per et infra civitatem et diocesim Cracoviensem publicandum et exequendum.“³⁾ Statuta nova inobile provincie Gneznensis Cracovie 1527 in 4. ⁴⁾ Statuta Synodalia provincialia etc... Primitaque Nuremberge oppido Imperiali per Hieronymum Hlitzel expensis providi viri Francisci Klose de Vratislavia a. D. 1512 vicesima secunda die Mensis Maji. (Cfr. Jocher, *Obraz bibliogr.* t. III, 318). O synodzie piotrkowskim wspominają *Acta Tomic. I*, 107. 116. 123. ⁵⁾ Acta Tomic. I, 133. ⁶⁾ Tamże I, 130. 131. ⁷⁾ Acta decr. Capit. Gnosn. IV, 44 sqq. ⁸⁾ Acta Tomic. I, 147. ⁹⁾ Acta Tomic. I, 168. 170. 174. Cfr. I, 190. 191. — *Scriptores rerum Prussicarum* V, 460. ¹⁰⁾ Acta Tomic. I, 203—219. ¹¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 48 sqq. ¹²⁾ Tamże IV, 50. *Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 601.*

tem probostwie uposażyć suffragana gnieźnieńskiego, a natomiast przeznaczyć kapitulę 60 grzywien rocznie na dystrybucje codzienne z dochodów dóbr stołu arcybiskupiego¹⁾; do czego przecież nie przyszło, gdyż do suffraganii rzeczonyj wcielił donośniejsze znacznie probostwo znińskie, o czem będzie niżej. Przywoławszy przed siebie i zgromadzoną kapitulę ówczesnego suffragana, zakomika, zakazał mu, aby odtąd wbrew przepisom kościelnym nie udzielał święceń klerykom, lecz jedynie w przeznaczone do tego *suche dni*²⁾. Wspólnie z kapitulą delegował kanonika Macieja Kijowskiego do zlustrowania wszystkich dóbr arcybiskupich³⁾, a równocześnie wydał w porozumieniu z nią obszerną, nader pożyteczną instrukcję dla ustanowić się mającego stałego ekonomy jeneralnego czyli zawiadowcy tychże dóbr, dla podniesienia ich przez roztropną administrację, bronięcia troskliwego ich granic i całości, zasłonienia poddanych przed uciskiem i gwałtami rządzców pojedynczych i dzierzawców, zaprowadzania korzystnych zmian i melioracji, prowadzenia dokładnych rejestrów i t. d. Takim jeneralnym ekonomem miał być zawsze jeden ze zdalnych do tego członków kapituły metropolitalnej⁴⁾. Wyjeżdżając z Gniezna w pierwszej połowie maja (1511), zabrał z sobą skarbiec kościoła gnieźnieńskiego celem przewiezienia go do zamku uniejowskiego dla zabezpieczenia od grabieży na przypadek wojny z Krzyżakami⁵⁾. Widać z tąd, że dopiero z Uniejowa w drugiej połowie tegoż miesiąca podążył na wspomniany wyżej sejm pruski do Gdańska, znów na Gniezno, gdzie kilka dni zabawiwszy, wydał niektóre ważne rozporządzenia, pomiędzy innymi, aby w myśl uchwały na ostatnim synodzie prowincyalnym zapadłej wszystkie beneficya, których dochody od czasu ostatniej taksy zmniejszone zostały, na nowo co do opłaty kontrybucyi i świętopietrza zostały otaksowane⁶⁾; w porozumieniu z kapitulą swoją postanowił zniesienie wielu kościołów podupadłych i niedostatecznie uposażonych w archidiecezyi i afiliowanie ich do lepiej uposażonych pobliskich kościołów parafialnych⁷⁾. Ztąd powstała w archidiecezyi gnieźnieńskiej tak znaczna liczba kościołów filialnych. Równocześnie ustanowił dla siebie i kapituły prokuratorami w kuryi rzymskiej: Tomasza Regis i Jakóba de Cortusiis, prokuratorów czyli notaryuszów tejże kuryi, oraz Jana Sambrockiego, penitencyarza watykańskiego, Floryana Gomolińskiego, kanonika kujawskiego, Jakóba Szucza (Schucz) z Poznania, kanonika gnieźnieńskiego i poznańskiego, Pawła Szkudłę, kapłanów polskich od dawna w kuryi rzeczonyj zatrudnionych⁸⁾. Po ukończonym sejmie pruskim w Gdańsku spotkał się Łaski w Kwidzynie z Jobem Debenek, biskupem pomezańskim, z którym miał sposobność mówić o zatargach pomiędzy

¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 50 sqq. ²⁾ Tamże IV, 49. ³⁾ Tamże IV, 50. ⁴⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 602 b. Acta decr. Capit. IV, 51 sqq. ⁵⁾ Acta decr. Capit. IV, 54. ⁶⁾ Tamże IV, 55 b: „Ibidem Rmus dnus noster Archiepiscopus cum dominis prelati et canonicis innitendo decreto sinodali provinciali Pyotrkovie ultimo celebrata (sic) per pontifices et clarum, decrevit, quod beneficia diminuta in preventibus suis taxentur de novo quoad solutionem contributionis et denarii sancti Petri.“ ⁷⁾ Tamże IV, 56 b: „Ibidem prefatus Reverendissimus dnus Archiepiscopus cum dominus habens respectum ad diminucionem preventuum et obventionum Ecclesiarum parochialium, que sunt fundate et dotate insufficienter, multiplicatquo in ipsa dioecesi, ex quarum multiplicacione magis contemptus et vilipendium, quam divinus cultus provenit, deliberans decrevit, quod ipse Ecclesie parochiales et oracula que sunt plus defectuose usiantur per suam Reverendissimam paternitatem, ad quam unionem faciendam ipsi domini prelati et canonici consenserunt durante Capitulo generali.“ ⁸⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 57,

Polską a zakonem krzyżackim. W skutek tej rozmowy zapewne otrzymał Debenek w krótko potem zawiadomienie, iż król Zygmunt już był zdecydowany wkroczyć zbrojnie do Prus, lecz na przedstawienie Łaskiego powstrzymał się z wykonaniem zamiaru i wyczekuje w Krakowie przynależnego poselstwa od rejentów pruskich, którzyby go o nowe w tej sprawie rokowania prosili, w którym razie o to się postara, aby tym rokowaniom przewodniczyli prymas i biskup pomezański. Jakoż w rzeczy samej przybyło poselstwo zakonu do Krakowa, któremu król Zygmunt oświadczył, że na prośby Łaskiego jeszcze raz zezwoli na rokowania celem załatwienia sporu na drodze pokojowej i w tym celu wyznaczy zjazd w Toruniu na miesiąc grudzień¹⁾. Zjazd toruński przyszedł w oznaczonym terminie do skutku, któremu przewodniczył prymas, lecz nie tu nie sprawił dla niugiętego uporu i dumy przeciwników czujących za sobą plecy książąt niemieckich. Na tym zjeździe miał Łaski oświadczyć, że gdyby zakon króla Zygmunta obrał wielkim mistrzem, natenczas on gotów jest ustąpić arcybiskupstwo Albertowi, margrabiemu brandenburgskiemu²⁾, wnukowi króla Kazimierza Jagiellończyka z córki jego Zofii, a siostrzeńcowi króla Zygmunta I. Albert miał być wielkim mistrzem, i później nim rzeczywiście został, lecz wnet zrzuciwszy suknię zakonną i pogardziwszy wiarą ojców, świeckim stał się lennikiem rzeczywistej polskiej³⁾. W wrześniu roku 1511 oświadczył Łaski kapitulę gnieźnieńską przez kanclerza swego Spytka Bużeńskiego, że zamierzył własnym nakładem zrestaurować wieżę kościoła metropolitalnego i pokryć ją blachą, za co mu taż kapituła winne złożyła dzięki⁴⁾. W październiku tegoż roku upoważnił archidyakona gnieźnieńskiego, Jana Łukowskiego, do odbycia w jego imieniu wizyty pasterskiej kapituły i całego kleru kościoła metropolitalnego⁵⁾. Czyli i jak się Łukowski z tego ważnego polecenia wywiązał, akta kapitulne żadnych nie podają wskazówek. W listopadzie zawiadomił prymas kapitulę piśmiennie, że na poniedziałek *Post conductum Pasce* roku 1512 zwołany został przez Ojca ś. sobór powszechny do Rzymu⁶⁾.

W roku 1512 dnia 6 lutego przybyła do Polski z zamku śpiżskiego w towarzystwie matki Jadwigi, brata Jana i wuja Kazimierza, księżęcia cieszyńskiego, z świetnym orszakiem Barbara, córka wojewody siedmiogrodzkiego, Stefana Zapolyi, narzeczona króla Zygmunta I, którą Łaski w obecności tegoż we wsi Łobzowie pod Krakowem witał mową polską, a wprowadziwszy ją do stolicy dnia 8 tegoż miesiąca królowi zaślubił i uroczyście koronował⁷⁾. Po ukończonych uroczystościach zasiadał na sejmie walnym krakowskim na dzień 6 lutego zwołanym⁸⁾, następnie na sejmie w Kole zagajonym w drugą niedzielę po Wielkanocy⁹⁾, a poprzednio (28 marca) niezawodnie na sejmiku w Sieradzu¹⁰⁾. Z Koła podążył czujny i niezmiordowany w pracy pasterz na kapitulę jeneralną ś. Wojciecha (23 kwietnia) do Gniezna, po której ukończeniu w dniach 10 i 11 maja odbył *I synod dycezalny*, sam odprawiając mszę ś. *de Spiritu sancto* i powiedziawszy na wstępie do licznie zgromadzonego duchowieństwa stosowne kazanie w języku polskim¹¹⁾. Drugiego dnia od-

¹⁾ Voigt, *Geschichte Preussens* IX, 418. ²⁾ Tamże IX, 420. ³⁾ Tamże IX, 120 sqq. Zeissberg l. c. f. 20 sqq. — Bużeński (wyd. Malinowskiego) *Żywoty Arcyb. Gnieźn.* t. II, 172. 173. ⁴⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 63. ⁵⁾ Tamże IV, 64. ⁶⁾ Tamże IV, 67. ⁷⁾ Acta Tomie II, 2. 7. cfr. Dogiel l. c. I, 119. ⁸⁾ Acta Tomie. II. 3. 17. 70. cfr. Voigt l. c. IX, 424. ⁹⁾ Acta Tomie. II, 41. 69. 82. ¹⁰⁾ Tamże II, 41. ¹¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 74: „Item eadem die (10 Maji) celebrata est Synodus diocesana per Rmum in Christo patrem et dominum dnum Johannem dei gracia sancte

śpiewał z całym zgromadzeniem *Te Deum laudamus* z powodu zwycięstwa pod Zamościem nad Turkami i Tatarami odniesionego¹⁾). Zapowiedziawszy równocześnie *II synod prowincjonalny do Łęczycy* na dzień ś. Jakóba apostoła (25 lipca) tegoż roku, na który kapituła gnieźnieńska delegowała z grona swego Jana Łukowskiego, archidyakona i Jana Grota, kanonika, doktorów obojga prawa²⁾, bawił aż do tego terminu bądź w Gnieźnie, bądź też w Żninie, oddając się gorliwie sprawom archidiecezyi. Kustoszewi gnieźnieńskiemu, Bartłomiejowi Koźmińskiemu, polecił wspólnie z kapitułą nie tylko rzetelną nad kościołem metropolitalnym opiekę, ale nadto sporządzenie dokładnego inwentarza wszelkich ruchomości tegoż kościoła³⁾. Nadto załatwił spór pomiędzy wikaryuszami a kapitułą o *spolia* czyli *funeralia* t. j. należność przy pogrzebach prałatów i kanoników⁴⁾, wydał wspólnie z kapitułą ustawę względem wypożyczenia arcybiskupom aparatów i sreber kościelnych⁵⁾, spowodował kapitułę aby zażądała od biskupa płockiego, Erazma Ciołka, wydania pożyczonego mu przywileju kościoła gnieźnieńskiego, według którego żaden z biskupów polskich nie mógł mieć pierwszeństwa przed prymasem co do wyniesienia na godność kardynalską⁶⁾, i wiele innych pożytecznych wydał rozporządzeń. Z Gniezna udał się wprost do Łęczycy, gdzie w dniu wyżej oznaczonym i następnym odbył zapowiedziany synod prowincjonalny, w którym oprócz delegatów wszystkich kapituł polskich udział brali: Jan Konarski krakowski, Wincenty Przerębski kujawski, Jan Lubrański poznański i Erazm płocki biskupi oraz prokuratorowie innych biskupów, opaci, proboszczowie i wielu duchownych. Z przebiegu tego synodu zdawał kapitułę gnieźnieńskiej sprawę kanonik Jan Grot dnia 16 sierpnia roku 1512⁷⁾). Do bisku-

Ecclesie Gneznensis Archiepiscopus ac dominos prelatos et canonicos, peracta summa missa de sancto Spiritu et sermone ad eorum, quem pronunciauit ipse Reverendissimus. Quo Sinodus continuata fuerat in crastinum et tandem in longum protracta conclusa per Rmum dnum Archiepiscopum.“¹⁾ Tamże IV, 74^b: *Sinodus continuata celebratur per Rmum dnum Archiepiscopum et tandem conclusa. Postea statim cantabatur Te Deum laudamus propter triumphum obtentum prope Zamos in Turcis et Tartaris.*²⁾ Tamże IV, 78: „Ibidem Rmus in Christo pater et dnus Johannes dei gracia Archiepiscopus et primas Ecclesie Gneznensis cum prelatibus et canonicis deputavit ad Sinodum provincialem in Lancicia apido pro festo sancti Jacobi celebrandam venerabiles dnos Johannem Lukowskj Archidiaconum et Johannem Groth decretor. doctorem Canon. Gnesn.“³⁾ Tamże IV, 74. ⁴⁾ Tamże IV, 79. ⁵⁾ Tamże IV, 79^b: „Rmus in Christo pater et dominus Johannes dei gracia sancto Ecclesie Gneznensis Archiepiscopus et primas Regni Poloniae una cum dominis prelatibus et canonicis volens consulere indemnitati et damno huius Ecclesie Gneznensis, quod poterit evenire in recipiendis rebus et apparatibus ex ipsa Ecclesia per aliquem ex Rmis dnis Archiepiscopis Gneznensibus pro tempore existentibus, ut superioribus contingebat temporibus, de consensu et voluntate dictorum dominorum prelatorum et canonicorum honorato Capitalum celebrancium, statuit, decrevit et ordinavit perpetuis temporibus tenendum. Quod quociescunque tam profatum Reverendissimum dnum Johannem dei gracia Archiepiscopum Gneznensem modernum, quam suo Rme paternitatis successores res aliquas tam in auro quam argento seu apparatu ex hac Ecclesia a dominis pro Capitulo pro honestate et necessitate suis recipere contigerit, extunc auto omnia idem Rmus dnu Archiepiscopus, qui res huiusmodi habere vel recipere voluerit, dat cautionem fideiussoriam hominibus bene possessionatis, qui fideiussores se coram dominis tunc presentibus et coram Notario Capitali obligent pro eodem Rmo duo Archiepiscopo pro iisdem rebus restituendis integraliter.“⁶⁾ Tamże IV, 74^b: „Scribantur litero credenciales ad dnum Episcopum plocensem, ut sua paternitas restituere privilegium Ecclesie Gneznensis de eo, quod non alius Cardinalis (iat) in Regno Poloniae et tota Provincia, nisi Archiepiscopus Gneznensis potunc existens.“⁷⁾ Tamże IV, 84: „Venerabilis ac egregius vir dnu Johannes Groth, Canonicus Gneznensis retulit dominis (die 16 Augusti) *factu Sinodi et decreta novissime Lancicie celebrata.*“ W liście króla Zygmunta do senatorów wielkopolskich z dnia 18 lipca r. 1512 w którym ich wzywa, aby się udali do Łęczycy, gdzie *pro festo s. Laurentii*

pów i prałatów *in Synodo Lanciciensi congregatos* wyprawił król Zygmunt dworzanią swego Stanisława Pileckiego, podkomorzego przemyskiego celem porozumienia się w różnych ważnych sprawach, głównie zaś przyspieszenia wypłaty kontrybucyi od duchowieństwa na przeszłym synodzie prowincjonalnym w wysokości 40000 złt. uchwalonej na wykupienie dóbr Samborza i innych na Rusi, oraz uorganizowania tamże stałej obrony granic, z której dopiero zaledwie 6400 złt. wpłynęło. Przytem oznajmił król, że zwołał sejm walny na dzień śś. apostołów Szymona i Judy do Piotrkowa, na którym rozmaite ważne zapasę miały uchwały, pomiędzy niemi wybór poselstwa na sobor powszechny lateraneński¹⁾. W październiku tegoż roku prymas zjechałszy znów na kapitułę jeneralną do Gniezna, nader ważne poczynił zmiany i różne wydał rozporządzenia. Uważając, że niektóre archidyaconaty zbyt są rozległe, ażeby archidyaconi w nich zbawiennie działać mogli, w porozumieniu z kapitułą utworzył dwa nowe archidyaconaty: kamieński i łowicki, i wprawdzie pierwszy z wschodnio-północnej części archidyaconatu gnieźnieńskiego, czyli z pięciu późniejszych dekanatów: więcborskiego, człuchowskiego, tucholskiego, nakielskiego i łobżenickiego z 57 kościołami parafialnymi, drugi z 132 kościołami parafialnymi odłączonych od archidyaconatu łęczyckiego, które potem ośm stanowiły dekanatów: łowicki, rawski, skierniewicki, żegrzski, brzeźnicki, lutomiński, radomski i tuszyński²⁾. Dla archidyacona kamieńskiego obmyślił uposażenie, przeznaczając mu kościół parafialny w Kamieniu z wszelkimi dochodami, a zarazem udzielił mu przywilej zasiadania w stallach kanonicznych kościoła metropolitalnego³⁾; archidyacon zaś łowicki z kanonii kolegiackiej odpowiednio uzyskał dochody⁴⁾. Na teże kapitule mianował Jana Rybieńskiego, proboszcza kruświckiego i kanonika gnieźnieńskiego jeneralnym pełnomocnikiem swoim co do ściągania wszelkich dochodów arcybiskupich i szafowania nimi według jego dyspozycyi⁵⁾. Równocześnie upoważnił kapitułę do przyjmowania od archidyaconów zeznań świadków w czasie wizytowania kościołów parafialnych przez nich zbieranych i wymierzania na winnych duchownych kar odpowiednich, które gdyby wypaść miały na grzywny, takowe obracać miano na fabrykę kościoła metropolitalnego⁶⁾. Czyli kapituła z tej jurysdykcji

(10 sierpnia) odbyć się miał synod prowincjonalny, pokazują się, że termin tegoż synodu z dnia 25 lipca przeniesiony został na dzień 10 sierpnia. Potwierdza to dekret kapituły gnieźnieńskiej z dnia 4 sierpnia 1512, w którym delegowała na synod łęczycki *wkrótce* odbyć się mający ponownie archidyacona Jana Łukowskiego i kanonika Jana Grota (Acta decr. Capit. IV, 83) jako i zdawanie sprawy *de Sinodo novissime celebrata* przez Jana Grota dnia 16 sierpnia tegoż roku (tamże IV, 84). ¹⁾ Acta Tom. II, 116. 117. ²⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 86: „Rmus in Christo pater et dnus dnus Johannes dei gracia sancte Ecclesie Gneznensis (Archiepiscopus) et primas de consensu et voluntate prescriptorum dominorum prelatorum et canonicorum et signanter Rndi patris domini Johannis Lukowskj, Archidiaconi Gneznensis moderni erexit in nomine Dei *Archidiaconatum Camenensem in Ecclesia Gneznensi*. Cui Rma paternitas assignavit Ecclesiam parochialem in Camyen et alia necessaria, prout in privilegio erectionis continetur. Ibidem memoratus Rmus dnu noster Archiepiscopus de voluntate et consensu prescriptorum dominorum prelatorum et canonicorum et signanter venerabilis domini Felicis Naropiński Archidiaconi Lanciciensis in Dni nomine *erexit Archidiaconatum Langoniensem (ma być Loviciensem) in Ecclesia Collegiata Loviciensi... etc.*“³⁾ Archivum Capit. Gnesn. Nr. 607. 608 (erekcyje oryginalne). ⁴⁾ Tamże Nr. 608. ⁵⁾ Acta decr. Capit. IV, 86. ⁶⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 86: „Rmus dnu Archiepiscopus dedit facultatem *in perpetuum* Capitulo Gneznensi seu dominis prelatibus et canonicis eiusdem recipiendi depositiones testium et dicta eorum a dnis Archidiaconis, quos testes ipsi dni Archidiaconi recipiant et examinent tempore eorum visitationis per suos Archidiaconatus, et secundum quid

karnej kiedykolwiek korzystała, akta jej nie wykazują. W tymże czasie przypada ustanowienie tak zwanego kanonika ślepego (*canonicus coecus*), t. j. do osobnej skrzyżki miały być składane dochody codzienne przypadające na jednego z członków kapituły, oraz dochody z stołu kapitulnego, które to pieniądze obracane być miały na gwałtowne potrzeby kościoła metropolitalnego. Przez to urządzenie czyli opodatkowanie kapituły chciał jej arcybiskup dopomóc do splacenia znacznych długów, które zaciągnąć była zmuszoną na budowę tegoż kościoła. Instytucja ta utrzymała się w kapitule gnieźnieńskiej aż pod koniec przeszłego wieku. Niekiedy, mianowicie w czasach ciężkich, ustanawiano nawet drugiego kanonika ślepego¹⁾.

Zapowiedziany przez króla Zygmunta na wspomnianym wyżej synodzie łączącym na dzień 28 października sejm walny do Piotrkowa z powodów bliżej nie podanych odłożony został aż do dnia 11 listopada roku 1512, w którym go król uroczyście zagnał. Na ten sejm stawił się brat wielkiego mistrza krzyżackiego, Kazimierz, margrabia brandenburski, z pełnomocnikami zakonu, posłowie elektorów saskiego i brandenburskiego oraz księcia saskiego, Jerzego, celem traktowania w sprawie krzyżackiej. Naradom przyzwał prymas, które atoli i tą razą na niczem spoczyły²⁾. Tak króla jako i zgromadzone stany zajmowała wielce sprawa wyprawienia poselstwa na zwołany przez papieża Juliusza II sobór powszechny do Rzymu, którym chciał ubezwładnić pseudo-sobór pizański. Już podczas ślubu króla Zygmunta z Barbarą Zapolą, tenże papież przez wyprawionego na ten obchód nadzwyczajnego posła swego, Jana Staphileusza, biskupa sebinieckiego, pierwszego audytora pałacu apostolskiego, przesłał do króla i biskupów polskich zaproszenie na sobór. Jakoż na sejmie rzeczonym po długich namysłach i naradach postanowiono wyprawić do Rzymu poselstwo, i wybrano do niego prymasa, który już sam od siebie miał zamiar uczestniczyć w soborze³⁾ i Stanisława Ostroroga, kasztelana kaliskiego⁴⁾. Do tem chętniejszego przyjęcia tego poselstwa nakłonił Łaskiego nader uprzejmy list wspomnianego papieża z dnia 10 listopada roku 1512, w którym go osobno na sobór zapraszał⁵⁾. Jeszcze przed rozpoczęciem sejmu, w końcu paździer-

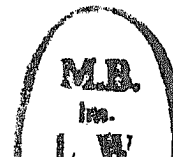
aliqui visitati deliquerint vel excesserint, iuxta eorum delictum et excessum eosdem puniendi et multandi et excommunicandi et absolvendi, penasque ab eis exigendi et exactas pro restauracione Ecclesie Gneznensis aplicandi.“¹⁾ Acta decr. Capit. 87^b: „Rmus in Christo pater etc. cum prescriptis dominis prelati et canonicis attendens, quod ipsum Capitulum multa debita singulis annis solvere tenentur pro necessitate Ecclesie, volentes providere de eiusmodi necessitate, instituerunt in ipsa Ecclesia Gneznensi *Cecum Canonicum*, pro quo habitura cista in loco capitulari, ad quam cistam porcio proveniens septimanatim, sicut ceteris dominis ita etiam pro ipso *Ceco Canonico* ad cistam imponetur, similiter et monse capitularis. Quo pecunie sic collecto convertantur ad onera Capituli...“²⁾ Acta Tomie. II, 136. Voigt l. c. IX, 438 sqq. ³⁾ Acta Tomie. II, 118. 124. ⁴⁾ Tamże II, 94—141. ⁵⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 609 (list oryginalny Juliusza II): „Venerabilis frater. salutem et apostolicam benedictionem. Relatione venerabilis fratris Joannis Staphilei, episcopi sobinicensis, sacri palatii apostolice causarum auditoris primo, indeque litoris fraternitatis tue, quas dilectus filius noster Thomas tit. s. Martini in montibus presbyter Cardinalis Strigoniensis nobis reddidit et domum eiusdem Cardinalis testimonio eiusdem fraternitatis tue erga nos et hanc sanctam apostolicam sedem devotionem uberrime cognovimus, ob quod fraternitas ipsa tua est magna commendatione digna, facit enim, quod catholicum prelatum decet, cum presertim nos resque sancto Romano ecclesie tanto Regi commendat, utquo perseveret eam plurimum hortamur. Credimus etiam fraternitatem ipsam tuam ad Concilium per nos apud Lateranum indictum venturam, cuius adventus eo nobis est gratior, quo illam tanta virtute atque integritate predictum esse pro explorato habemus. Tales enim viri nobis cari aprime sunt, quorum consilio atque virtute sancte

nika tegoż roku poczynił był rozporządzenia, z których widać było niezachwiane postanowienie wybrania się w początku roku 1513 do Rzymu. I tak z jego polecenia kapituła gnieźnieńska wysłała z grona swego delegacją złożoną z Klemensa Busińskiego, Spytka Bużeńskiego, Jana Rybieńskiego i Feliksa Naropińskiego, kanoników, do Jana Lubrańskiego, biskupa poznańskiego, z prośbą, aby na czas pobytu prymasa na soborze przyjął zechciał zastępstwo jego co do władzy prymasowskiej w prowincyi gnieźnieńskiej¹⁾. Lubrański nie wymówił się od tej posługi, o którą go widocznie prosił także z swej strony Łaski, jak się pokazuje z oświadczenia tegoż na kapitule w Gnieźnie dnia 10 marca roku 1513, że Lubrański to zastępstwo przyjął²⁾. Równocześnie z wysłaniem delegacji do tegoż biskupa upoważnił Wincentego Łagiewnickiego, officyała swego, Jana Grota i Mikołaja Czepiela, doktorów obojga prawa, kanoników gnieźnieńskich, do wizytowania w jego imieniu biskupa wrocławskiego i jego kapituły³⁾. Jest to może jedyny przykład w dziejach kościoła polskiego, że prymas wizytował biskupa dycecezanego, suffragana swego, przez zastępców z kapituły wziętych.

100964

W roku 1513 widzimy prymasa Łaskiego na sejmie zwołanym do Poznania na dzień 28 lutego, który był kontynuacją sejmu piotrkowskiego z listopada roku zeszłego⁴⁾. Tu pokwitował go król z odebrania 7325 złt. węgierskich jako raty kontrybucyi na synodzie piotrkowskim od duchowieństwa uchwalonej⁵⁾ i zasięgał od niego rady względem postanowień spowodowanych niebezpieczną chorobą biskupa kujawskiego (Wincentego Przerębskiego)⁶⁾. W dniu 2 marca wygotowane zostały listy uwierzytelniające i polecające dla posłów na sobór lateraneński do papieża Juliusza II⁷⁾, który atoli już dnia 21 lutego roku 1513 z tym pożegnał się świętem⁸⁾, o czem przecież wiadomość do Polski dopiero w połowie marca nadeszła. Opatrzony w listy królewskie pospieszył prymas z Poznania do Gniezna, dokąd przybył dnia 9 marca, aby się przed wyjazdem swoim do Rzymu pożegnać z kapitułą i jako troskliwy pasterz względem opieki nad dyecezyą swoją, z którą się na długi czas rozstawał, ostatnie poczynić rozporządzenia. Na sesyi kapitulnej dnia 10 marca przedłożył list królewski donoszący o zapadłym dnia 7 grudnia roku 1512 postanowieniu, według którego żadnemu z biskupów polskich nie wolno było starać się o godność kardynalską, ani jej ofiarowanej sobie przyjmować, krom arcybiskupa gnieźnieńskiego i tylko jemu samemu miał raz na zawsze przysługiwać przywilej koronowania królów i królowych⁹⁾. Widocznie Łaski postarał się o to postano-

Romane ecclesie libertates tueri, scisma perniciosissimum succindi, et Reipublice christiane recte consuli hostesque fidei non solum reprimi sed et deleri possint. Dat. Rome apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die X Novembris 1512, Pontificatus anno 9.“¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 87. ²⁾ Tamże IV, 95: „Rmus in Christo pater et dominus dnus Johannes dei gratia sancte Ecclesie Gneznensis Archiepiscopus et primus dominis prelati et canonicis retulit, quod proficiscendo in urbem constituit in Commissarium loco sui toti provincie Rmum in Christo fratrem dnum Johannem Episcopum Poznaniensem.“³⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 88^b: „Ibidem Rmus in Christo pater et dnus dnus Johannes dei gratia sancte Ecclesie Gneznensis Archiepiscopus et primas nominavit (die XXII Octobris 1512) Venerabiles duos Vincencium Lagiewnickszkij officialem, Johannem Groth et Nicolaum Czoppel decretorum doctores Canonicos Gneznenses ad visitandum Episcopum Vratislaviensem et ipsius Capitulum.“⁴⁾ Acta Tomie. II, 147. 148. 151. Wuttke. *Städtebuch des Landes Posen* f. 80. ⁵⁾ Acta Tomie. II, 168. ⁶⁾ Tamże II, 168. 168. 170. ⁷⁾ Tamże II, 169. ⁸⁾ Zeissberg l. c. f. 23. Acta Tomie. II, 182. ⁹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 95: „Rmus in Christo pater et dnus dnus Johannes dei gratia sancte Ecclesie Gneznensis

wienie sejmu rzonego, nie mogąc wydobyć z rąk Erazma Ciołka dawniejszego w tej mierze dokumentu królewskiego, który mu kapituła gnieźnieńska na prośby jego była posłała, jak się już wyżej o tem wspomniało. Zapewne już wtedy nadchodziły do Polski wieści o ambitnych biskupa płockiego zamiarach, zdobycia sobie kapelusza kardynalskiego, które to zamiary postanowienie sejmu piotrkowskiego niweczyło, i nienawiść tegoż biskupa ku Łaskiemu powiększyło. Tenże prezentował przez tego kapitułę przywilej króla Zygmunta, który jemu i następcom jego na stolicy arcybiskupiej ustąpił na wieczne czasy plac próżny w Bydgoszczy w pobliżu zamku królewskiego położony, na wystawienie śpichlerzów i magazynów arcybiskupich¹⁾ Zawiadomił przytem kapitułę, że podczas nieobecności swojej zostawił namiestniczą władzę prymasowską w ręku biskupa poznańskiego i że na tenczas ustanowił Wincentego Łagiewnickiego officyałem, archidyakona Jana Łukowskiego wikaryuszem swoim *in spiritualibus*, kanonika Klemensa Busińskiego zastępcą swoim i pełnomocnikiem *in temporalibus*²⁾ Nareszcie dnia 13 marca odprawivszy mszę ś. i z kapitułą się pożegnawszy, wyjechał z Gniezna, aby się wprost udać do stolicy świata chrześcijańskiego³⁾. W drodze dopędził go goniec z listem króla Zygmunta z dnia 18 marca roku 1513 donoszący o śmierci papieża Juliusza II. W liście tym król pozostawia mu do woli kontynuowanie podróży lub powrócenie do Krakowa⁴⁾. Niechcąc opóźniać podróży, nie czekał za nowemi listami uwierzytelniającemi, lecz zdążył ku Rzymowi, pozostawivszy postaranie się o teź listy towarzyszeni poselstwa, Ostrorogowi, który jeszcze pozostawał w kraju. Jakoż tenże dopędził z niemi prymasa w Bruck nad rzeką Murem⁵⁾. Z polecenia królewskiego wstąpił prymas do Wenecyi, gdzie go doża Leonard Loredano świetnie przyjmował, a nazajutrz miał mowę w senacie od króla, w której tenże przyrzekał pośrednictwo swoje do zawarcia pokoju z Turkami od wielu lat niepokojącymi rzeczpospolitą wenecką⁶⁾. Dnia 5 czerwca (1513) stanął prymas z towarzyszem swoim w Rzymie, jak sam podaje w testamentie swoim⁷⁾ i w deklaracyi wystawionej Janowi Bonerowi, konsulowi krakowskiemu względem pożyczki 1200 złt. węgierskich na tę podróż u niego zaciągniętej⁸⁾. Po kilku dniach wypoczynku powitał prymas następcę Juliusza II, świeżo obranego Leona X i kolegium kardynalskie w długiej pięknej mowie, która później drukiem ogłoszoną została⁹⁾. W krótko potem Stanisław

Archiepiscopus et primas Regni Poloniae apportavit literas sub titulo et sigillo Illustrissimi principis Sigismundi dei gratia Regis Poloniae etc., ubi sua Maiestas cum suis consiliariis decrevit et ordinavit, quod nullus Episcoporum in Regno Poloniae et tota provincia debet petere et effici Cardinalis, nisi Archiepiscopus Gnezniensis tunc existens etc.“¹⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 612. Acta decr. Capit. IV, 95.²⁾ Acta decr. Capit. IV, 95. ³⁾ Tamże. ⁴⁾ Acta Tomie. II, 182. ⁵⁾ Decius, *De Sigismundi Regis temporibus* u Pistorjusza II, 317. ⁶⁾ Wapowski l. c. 112. Decius l. c. II, 318. ⁷⁾ Zeissberg l. c. f. 148. ⁸⁾ Archiv. Capit. Gnesn., *Korrespondencya arcyb. Łaskiego*. ⁹⁾ *Oratio ad Pont. Max. Leonem X in obedientia suo Sanctitati nomine Serenissimi Principis domini Sigismundi Regis Poloniae, Magni Ducis Lithuaniae Russiae Prussiae quo dicitur et heredis etc. prestita per Reverendiss. virum Joannem de Lassko. Archiepis. Gneznen. et primatem Regni Poloniae: adstante sibi magnifico Stanislawo de Ostrorog, Castellano Calissiensis, collega suo, in Consistorio publico habita die Lunae XIII mensis Junii A. D. 1513. 4.* Na karcie tytułowej jest: *Carmen Joannis Lupuli Podmunensis ad Rev. D. Joan. de Lassko etc. saphicum extemporaneum* z 4 strof składający się. Na boku herb Kórab a pod nim te wyrazy: *Venundatur apud Florianum Unglorium. Lupulus* nie wahał się powiedzieć, że Łaski wymową swoją przewyższa Cycorona. Na końcu herb miasta Krakowa. Jest to wielka rzadkość bibliograficzna (Jocher, *Obraz bibliogr. historyczny* t. III, 496. Wapowski l. c. 112, Decius l. c. II, 318.)

Ostroróg, towarzysz poselski Łaskiego, opuścił Rzym, udając się z misją polityczną do Hiszpanii¹⁾, ządł wyjechał do kraju w wrośnie roku 1513²⁾.

Król Zygmunt i senat, wyprawiając Łaskiego z towarzyszem do Rzymu, ważne im powierzyli do załatwienia sprawy. Przedewszystkiem miał prymas złożyć Leonowi X powinszowanie wstąpienia na stolicę Piotrową i hołd posłuszeństwa od króla³⁾, oraz podziękowanie za przesłany mu przez tegoż papieża miecz i kapelusz⁴⁾. Miał przytem wyjednać dla niego pieniężną pomoc przez przekazanie części składanego w Polsce świętopietrza na prowadzenie wojny z Turkami i Moskwą i odzyskania z rąk niewiernych twierdzy nadgranicznej Kamieńca⁵⁾, nadto ogłoszenie w Danii, Szwecyi, Szkocyi, Norwegii i Infant wojny krzyżowej naprzeciw Moskalom⁶⁾, zatwierdzenie układu z biskupem warmińskim i jego kapitułą względem wyboru przyszłych biskupów⁷⁾, a nareszcie załatwienie najważniejszej sprawy, to jest sporu z Krzyżakami. Ostatnie polecenie na wielkie natrafiało trudności, ile że cesarz niemiecki przez połączenie Zygmunta I się węzłem małżeńskim z Barbarą Zapolą, czuł się zagrożonym w interesach swoich i planach co do Węgier, dla tego z niechęcią ku Polsce podtrzymywał Krzyżaków w uporze i jawnie po ich występował stronie. Według otrzymanej instrukcyi miał prymas wspólnie działać w tej sprawie z posłami węgierskimi, przedewszystkiem z Tomaszem Bakács, kardynałem i arcybiskupem Granu oraz z protektorem Polski, kardynałem Achillesem de Grassis⁸⁾. Bawiący podówczas w Rzymie kronikarz Bernard Wapowski użyty był do gruntownego zbiccia na piśmie wszelkich przez zakon naprzeciw Polsce zanesionych skarg i zarzutów⁹⁾. Mimo rzetelne ze strony tych osób wpływowych poparcie i usilnych prac i starań Łaskiego sprawa krzyżacka przy intrygach pełnomocników cesarza i jego sprzymierzeńców nadzwyczajnie szła upornie. Papież chciał wezwać Zygmunta I i zakon, aby sprawę swoją przedłożyli do rozstrzygnięcia soborowi i aby aż dotąd wstrzymali się od wszelkich nieprzyjaznych naprzeciw sobie kroków¹⁰⁾. Łaski, wiedząc dobrze, jak wielu zwolenników miała partya cesarska i krzyżacka pomiędzy ojcami soboru, chciał koniecznie temu przeszkodzić i dla tego domagał się, aby kardynał Tomasz z Granu delegowano do Prus celem przeprowadzenia na miejscu najściślejszego śledztwa i tym sposobem usunąć sprawę z okresu soboru, od którego niepomyślnego dla Polski spodziewał się wyroku, lecz daremnie. Na dniu 5 maja roku 1514 posłowie cesarscy i krzyżacy oraz sprzymierzonych z cesarzem mocarstw, jako to Hiszpanii, Anglii i Danii wystąpili z żądaniem, ażeby król Zygmunt I cytowany został przed sobór celem osobistego bronięcia swej sprawy, któremu to żądaniu oparł się energicznie prymas, domagając się, aby raczej sobór pomyślał nad przywróceniem monarchy do sprawiedliwych praw uroczystą przysięgą mistrzów krzyżackich stwierdzonych, a teraz sponiewieranych¹¹⁾. Jakoż nie przy-

¹⁾ Acta Tomie. II, 141. ²⁾ Tamże II, 149. ³⁾ Tamże III, 81. 343. ⁴⁾ Tamże II, 197. 198. Miecz i kapelusz poświęcony przesłał papież królowi przez Pawła Algemunta, księcia olszańskiego, biskupa łuckiego. ⁵⁾ Tamże II, 195. ⁶⁾ Tamże II, 176. ⁷⁾ Tamże II, 186—230. Dr. Eichhorn, *Gesch. der Ermländischen Bischofswahlen* w dziele: *Zeitschrift für Geschichte u. Alterthumskunde Ermlands* t. I, 269 sqq. ⁸⁾ Acta Tomie II, 200. 230. III, 79. ⁹⁾ Wapowski l. c. 113. Cfr. Zeissberg l. c. f. 25. ¹⁰⁾ Voigt l. c. IX, 450. ¹¹⁾ Acta Tomie. III, 154. Król Zygmunt w liście pisanym z obozu pod Mińskiem dnia 30 lipca 1514 do brata swego Władysława króla węgierskiego, skarży się gorzko na cesarza w tych słowach: „Ut autem vra Mtas plane cognoscat, unde tot mala in nos conferantur, sciat, quod cesarea

jęto wniosku i żądania przeciwników, lecz odłożono sprawę krzyżacką aż do 1 grudnia¹⁾. Tymczasem świetne zwycięstwo odniesione dnia 8 września roku 1514 pod Orszą przez wojska polskie nad książęciem moskiewskim Wasilem Iwanowiczem, tajnym sprzymierzeńcem cesarza i przez niego do złamania przymierza z Polską pobudzonym, inny zupełnie nadały bieg sprawie krzyżackiej w Rzymie. Papież na otrzymaną przez Łaskiego urzędową wiadomość nie tylko rozporządził odprawienie uroczystego nabożeństwa i publicznych owacy²⁾, ale przesłał natychmiast królowi uprzejme życzenia z powodu tego zwycięstwa i o wiele przychylniejszym się dla niego w sprawie rzeczonyj okazał. Wspólnym Łaskiego i kardynała Achillesa zabiegom udało się odroczyć ją aż do 21 marca roku 1515 i wywołać w sercu papieża gniew sprawiedliwy przez wiadomość, że jeńcy moskiewscy, których król Zygmunt przez Mikołaja Wolskiego, kasztelana sochaczewskiego, przesłał mu w podarunku, w pobliżu Insbruka przez cesarskich gwałtem odebrani mu zostali³⁾. Z tego usposobienia Leona X korzystając Łaski, wyjednał u niego dwa brewe, jedno wzywające cesarza do wydania jeńców rzeczonych, a drugie nakazujące w. mistrzowi krzyżackiemu złożenie hołdu i przysięgi królowi Zygmuntowi I⁴⁾. Na tem skończyło się działanie Łaskiego w sprawie krzyżackiej, która zbiegiem okoliczności politycznych na sławnym zjeździe wiedeńskim w roku 1515 znalazła nareszcie smutne w dalszych następstwach swoich dla Polski załatwienie⁵⁾.

Z niemałym również uporem toczyła się sprawa obsadzania biskupstwa warmińskiego na mocy układu zawartego na sejmie piotrkowskim dnia 7 grudnia roku 1512 pomiędzy królem Zygmuntem a biskupem warmińskim Fabianem i kapitułą. Bawiący w Rzymie kanonicy warmińscy niemieckiego pochodzenia przez agentów cesarskich i krzyżackich buntowani długo z dość pomyślnym skutkiem opierali się zatwierdzeniu układu. Do protestu ich naprzeciw przedłożonemu Stolicy apostolskiej przez Łaskiego memoriałowi przystąpiła znaczna część kanoników w Frauenburgu przebywających i tym sposobem zyskali większość kapitularną, która wsparta partją cesarską i krzyżacką byłaby niezawodnie obaliła układ w mowie będący, gdyby sam biskup nie był mocno za nim obstawał i Łaski do jego przeprowadzenia wszelkich nie dokładał starań, które nareszcie pomyślnym uwieńczyły zostały skutkiem⁶⁾.

Co się dotyczy ogłoszenia wojny krzyżowej naprzeciw Moskwie, o które Łaski miał polecenie postarać się u Stolicy apostolskiej, zabiegi jego w tej mierze rozbiły się o nieprzychylnie naczestw zagranicznych względem Polski usposobienie, o którym wyżej wspomnieliśmy. Zresztą świetne zwycięstwo odniesione nad Wasilem Iwanowiczem pod Orszą uczyniły traktowanie w tej sprawie zbyteczne. Nareszcie

Majestas non iam affinitatis, qua nobis devincta est sed etiam officii sui haudquaquam memor, . . . per suos et confederatorum sibi, Hispanie, Anglie et Danie rogos pontificem Romanum contra nos sollicitat, ut nos eius Sctas ad s. concilium Lateranense vocaret et ordini S. Marie Teutonicorum terras Prussia restituendas cogeret . . . O wystąpieniu zaś Łaskiego na to zuchwale żądanie donosi Piotr Tomicki, biskup natoneczski przemyski, biskupowi poznańskiemu, Lubrańskiemu (Acta Tomic. III, 152, 156).

¹⁾ Acta Tomic. III, 155. ²⁾ Tamże III, 245, 323, 325. *Korrespondencya arcyb. Łaskiego* (kopia listu papieża). ³⁾ Decius l. c. II, 322. *Archiv. Capit. Gnesn. Korrespl. arcyb. Łaskiego*. ⁴⁾ Acta Tomic. III, 332. ⁵⁾ Dr. Lisko, *Kongres Wiedeński w r. 1515 w Studya z dziejów wieku XVI. Poznań 1867*. ⁶⁾ Acta Tomic. III, 60, 87, 184. Dr. Eichhorn l. c. I, 269 sqq. *Archiv. Capit. Gnesn. Korresp. Łaskiego*.

ostatnie z ważniejszych poleceń, które prymas otrzymał od króla, aby na potrzeby kraju wyjednał u papieża część świętopietrza, mimo usilne starania z jego strony nie osiągnęło pożądanego skutku. Leon X sam potrzebował gwałtownie składanych w Polsce i innych chrześcijańskich krajach na rzecz skarbu papieżkiego danin, nie tylko na pokrycie ogromnych wydatków na budowlę kościoła ś. Piotra w Rzymie, ale i na zaspokojenie innych potrzeb publicznych. Natomiast tenże papież zezwolił na ogłoszenie odpustu dla całej Polski na wzór owego przy budowlu kościoła ś. Piotra, rozporządzając, aby jałmużny przez wiernych w czasie tego odpustu składane na trzy równe części podzielone były, z których jedna obrócona być miała na prowadzenie wojny z niewiernymi, druga na restauracyą twierdzy kamienieckiej, a ostatnia na budowlę kościoła gnieźnieńskiego¹⁾.

Łaski bawiąc w Rzymie, wyjednał dla siebie rozmaite łaski i korzyści materialne z powodu wielkich wydatków, na które był wystawiony. I tak pod dniem 1 kwietnia roku 1513 przysądza mu papież Leon X oraz następcom jego dziesięćiny ze wszystkich nowin uprawianych pod zbożem²⁾. Bulla odnośna *de novalibus* odrukowana jest w zbiorze ustaw synodalnych Łaskiego z roku 1527³⁾. Tenże papież bullą z dnia 26 września tegoż roku wcieli probostwo kujawskie, dziekanią i archidykonią gnieźnieńską, kanclerstwo wrocławskie, kanonią krakowską i kustodyą łączyczką pod względem dochodów do stołu arcybiskupstwa gnieźnieńskiego⁴⁾. Z tego przywileju zrobił pierwszy użytek, instalując się po śmierci Jana Łukowskiego na wakującą archidykonią gnieźnieńską dnia 1 lutego roku 1516 przez prokuratora swego Jana Rybieńskiego, kanonika metropolitalnego⁵⁾. W skutek oporu króla i kapituły naprzeciw tak niezwykłemu szafowaniu prałaturami i kanonikatami Łaski nie przyszedł do percepcyi wymienionych prebend, z wyjątkiem archidykoni rzeczonyj, ale i tej zrzekł się dobrowolnie w roku 1517 na korzyść Wincentego Łagiewnickiego⁶⁾. Nadto uzyskał od papieża i soboru dla siebie i następców swoich godność *legata urodzonego* (*legatus natus*) na podobieństwo piastowanej przez arcybiskupów kantuareńskich, na którą papież Leon X wydał bullę pod dniem 25 lipca roku 1515 znajdującą się w archiwum kapituły gnieźnieńskiej⁷⁾, a odrukowaną w wspomionym wyżej zbiorze ustaw synodalnych Łaskiego. Nareszcie otrzymał bullę, w której go tenże papież uwalnia od cenzur kościelnych, jaki na siebie ściągnął, umieściwszy w zebranych przez siebie prawach i ustawach Rzeczypospolitej niektóre sprzeciwiające się wolności i swobodzie kościoła uchwały sejmowe⁸⁾.

Pamiętając o sobie, nie zapomniał o oblubienicy swojej, kościele metropolitalnym. Pomędzy innymi dobrodziejstw wyrobił odpust zupełny dla wszystkich zwiedzających tenże kościół wiernych, a ofiary przez nich składane na jego przeznaczyl budowlę, nadto odpust zupełny na wieczne czasy w uroczystości ś. Wojciecha i ś. Bartłomieja⁹⁾. Dla pomnożenia chwały Bożej w tymże kościele Stolica apostolska na prośby jego zezwoliła, aby główne dochody kanonikatu *fundii Szynczyce* obracane były na pomnożenie uposażenia dla penitencyarzy oraz dla uczniów szkoły gnieźnieńskiej, którzyby dzień i noc na przemian śpiewali psalterz, dopóki osobne kollegium psalterzy-

¹⁾ Acta Tomic. III, 441. ²⁾ *Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 616*. ³⁾ *Statuta nova inclite provincie Gnesnensis*. ⁴⁾ *Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 617*. ⁵⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 135^b 136. ⁶⁾ *Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 625*. ⁷⁾ *Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 625*. ⁸⁾ Theiner l. c. II, 362, 363. ⁹⁾ Tamże II, 364, 365 *Rocznik Świętokrzyski w Monumenta Polon. histor. t. III, str. 91*.

stów ustanowione nie będzie¹⁾). Za jego staraniem też Stolica przeznaczyła kanonikaty gnieźnieńskie *fundī Miescisko* i *Jezierzany* dla trzeciego i czwartego kanonika doktora w kapitule metropolitalnej²⁾).

Nie mniej i całemu kościołowi polskiemu przysłużył się arcybiskup Łaski podczas pobytu na soborze laterańskim. Na jego przedstawienie papież Leon X wydał znaną *bullam provinciale* albo *bullam compactorum Regno Poloniae concessorum* z dnia 9 sierpnia roku 1515 usuwającą wiele nadużyć w kościele polskim i na przyszłość im zapobiegającą³⁾). Dla duchowieństwa prowincyi swojej wyjednał u tegoż papieża tak nazwany rok łaskawy (*annum gratiae*), według którego każdemu duchownemu, począwszy od wikaryusza, przysługiwała po śmierci część dochodów beneficjalnych w ten sposób, że gdy umarł w trzech pierwszych miesiącach roku, jego spadkobiercom przypadła czwarta część, w drugim kwartale połowa, w trzecim trzy czwarte części, a w ostatnim całoroczne dochody⁴⁾). Nadto papież Leon X na prośby jego i króla nadał odpust 7 lat tym wszystkim, którzyby byli przytomni odśpiewaniu antyfony „*Tenebrae factae sunt*“ w katedrze gnieźnieńskiej i w innych kościołach polskich w piątki⁵⁾).

Dla monarchów polskich wyjednał Łaski na wieczne czasy odpust zupełny w dniu jednej przez nich obranej uroczystości N. Maryi P., którego dostąpić mogli wszyscy wierni znajdujący się w miejscu pobytu króla; wszyscy zaś, którzy w tym dniu zwiedzili którykolwiek z kościołów katedralnych polskich, dostępowali sto lat odpustu⁶⁾).

Podczas pobytu prymasa w Rzymie wydał papież wspomniany pod dniem 31 lipca roku 1515 wielkiej doniosłości bullę *de non recipiendis plebeis*, według której tylko szlachcie wolno było posiadać pralatury i kanonikaty przy kościołach katedralnych: gnieźnieńskim, krakowskim, poznańskim i płockim, z wyjątkiem czterech kanonii dla doktorów teologii i prawa przeznaczonych⁷⁾). Wielu późniejszych pisarzy, między innymi Damalewicz⁸⁾), zarzucają Łaskiemu, że on głównie przyczynił się do wyjednania tej bulli z niesłychaną krzywdą dla stanu miejskiego i wiejskiego w Polsce, nie mając przeciw żadnego na to dowodu, prócz tej jedynej okoliczności, że bulla rzezoną za czasu pobytu jego na soborze laterańskim wydana została, podczas gdy za niewinnością w tej mierze prymasa ważne przemawiają fakta. A najprzód, wiadomą jest powszechnie rzeczą, że szlachta polska, przywłaszczując sobie wszystkie prawa i przywileje od najdawniejszych czasów, zacięty bój toczyła naprzeciw tym wszystkim,

którzy, nie będąc szlacheckiego pochodzenia, wyższe w hierarchii kościelnej zajmowali stanowiska. Już Kazimierz Jagiellończyk, party przez szlachtę, wydał w roku 1484 do biskupa poznańskiego, Uryela (Górki, z odwołaniem się na rozporządzenie ojca swego, zakaz przyjmowania do kapituł nieszlachty¹⁾). Mimo to duchowieństwo nie wykluczało z pomiędzy siebie plebejuszów, z kąd powstawały kłótnie, skargi, a niekiedy i gwałty ze strony świeckiej szlachty. Jan Olbracht nagabywany przez nią, chcąc koniec położyć tym gorszącym niezgodom, a poniekąd gorszym i szkodziwszym od wojny domowej, jak się sam wyraża, ogłosił w roku 1496 prawo *de non recipiendis plebeis ad majores Ecclesias*²⁾ a równocześnie ustawę *de numero plebeorum ad Ecclesias maiores recipiendorum*³⁾), surowe banicy i konfiskaty majątku nawet rodzicielskiego na przestępujących te prawa naznaczając kary. Lecz i po ich ogłoszeniu tak Stolica apostolska, jako i biskupi polscy obsadzali częstokroć większą liczbę prebend katedralnych nieszlachtą, jak się należało, na co gdy szlachta świecka głośno narzekać, odgrażać i skarżyć się poczęła, król Aleksander Jagiellończyk na sejmie radomskim w roku 1505 obostrzył dawne w tej mierze prawa⁴⁾), a kiedy i to stało się bezskutecznem, Zygmunt I, chcąc im nadać sankcyę i większe znaczenie, udał się do papieża Leona X i to prawdopodobnie nie przez Łaskiego, o wydanie bulli wspomnianej, co też nastąpiło. Jakoż na wstępie jej wyraźnie powiedziano, że wydana została na żądanie i domaganie się króla z uwzględnieniem podanych przez niego powodów, o arcybiskupie zaś żadnej tam nie ma wzmianki, co by niewątpliwie było nastąpiło, gdyby był rękę do tego nieszczęsnego dzieła przyłożył. Nawet w *aktach Tomickiego* obejmujących mnóstwo szczegółów z życia Łaskiego i niezem niuzasadnionych naprzeciw niemu zarzutów i podejrzeń, najmniejszej w tej mierze nie ma wzmianki. Nadto przemawia za niewinnością Łaskiego w tym względzie bulla papieża Leona X za jego staraniem już w roku 1513 ogłoszona co do kanonikatów doktorałnych przy katedrze gnieźnieńskiej i wielki szacunek, którym kanoników doktorałnych kapituły swojej, mężów uczonych i zasłużonych otaczał i nimi się głównie w sprawach kościelnych wyręczał. Wiedząc on zapewne o zabiegach szlachty i zamiarze królewskim, chciał go uprzeczyć zabezpieczeniem przy najmniej dla kilku nieszlachty wstępu do kapituł katedralnych.

Jak z jednej strony pomyslnym był pobyt Łaskiego w Rzymie dla kościoła polskiego i Rzeczypospolitej, tak z drugiej strony nieszczęśliwym dla niego osobiście, ponieważ mu odstręczył długą nieobecnością umysły i serca wielu duchownych i wiernych, pozostawiał szerokie pole przeciwnikom jego do rozsiewania podejrzeń, fałszywych wieści i oszczerstw, naprzeciw którym nieprzytomny bronić się nie mógł; podniecał nienawiść u zawistnych, mnożył zastęp niechętnych mu i nieprzychylnych w kraju, tem więcej i skuteczniej, że na czele przeciwników jego stali trzej ludzie najwybitniejsi naówczas i do tego biskupi: Jan Lubrański poznański, Erazm Ciołek płocki i Piotr Tomicki przemyski, którym nie trudno było przy złej woli zdyskredytować prymasa nie tylko u duchowieństwa i ludu, ale nawet u samego monarchy. Ponieważ ci trzej biskupi w życiu prymasa Łaskiego wielką odgrywały rolę, przeto wypada nam koniecznie zastanowić się nad stosunkiem do niego każdego z nich z osobna.

¹⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 619. ²⁾ Tamże Nr. 618. ³⁾ Bulla ta zamieszczona jest w Łaskiego: *Statuta novi incliti provincie Gnezniensis* z r. 1527 i w Wężyka *Constitutiones synod.* z r. 1630 f. 82. ⁴⁾ Wężyk l. c. f. 177. ⁵⁾ Archiv. Capit. Lib. privil. I, 161. 162. ⁶⁾ Acta Tomic. III, 411. *Rocznik Świętokrzyski* l. c. III, 91. ⁷⁾ Wężyk, *Constitutiones synodorum. Metrop. Eccl. Gnesn.* f. 150 sqq. ⁸⁾ *Series Archiepiscoporum. Gnesnens.* f. 281: „Miror a tanto literatorum... patrono, viros doctissimos aequo ac probissimos a Cathedralium Ecclesiarum in Regno Poloniae primariarum dignitatibus et Canonatibus, quibus generosi sanguinis non suffragaretur claritas, exclusos, ac illustrium virorum consortio proscriptos, a Leone X, Summo Pontifice, maximo alioquin eruditorum fautore, supplicatione importuna et narratione frivola diplomate in eam rem obtenta. Enimvero quid tantum virtus demeruit, ut a patrimonio Crucifixi Moecenatis studiosorum opera pronuntiareretur exhaeres? Nimirum sollicitus Archiepiscopus et Primas Regni timebat, ne bona Ecclesiarum sanguinis incliti destituta praesidiis, direptioni haereticorum et schismaticorum paterent: at meminisse debuit Universali Ecclesiae atque adeo Imperatorum Regumque sanguini Petrum Baronum fuisse praepositum extra thronum incursus portarum inferi? etc.“

¹⁾ Archiv. Capit. Posnan. ²⁾ Vol. leg. I, 262. ³⁾ Tamże I, 302. ⁴⁾ Vol. leg. I, 302.

Dobroduszość i szlachetność serca prymasa Łaskiego, umiającego tak łatwo przebaczyć ambitnemu biskupowi poznańskiemu jego wrogię wbrew postanowieniu Stolicy apostolskiej i Króla Zygmunta I naprzeciw niemu występowanie, o którym wyżej była mowa, sprawiły właśnie, że w jego osobie wprowadził niejako do domu swego wroga, ustanowiwszy go przy wyjeździe do Rzymu namiestnikiem swoim w kościele polskim, przez co mu podał sposobność gospodarzenia na swoją niekorzyść tamże. Kiedy król Zygmunt, mając przed sobą wojnę z Moskwą, Turkami i Krzyżakami zażądał od duchowieństwa polskiego nowej kontrybucji, wezwawszy biskupa Lubrańskiego w rok po wyjeździe Łaskiego do Rzymu, aby jako tegoż zastępcę potrzebne ku temu poczynił kroki, ten zjechał w skutek tego na kapitułę jenerałną ś. Wojciecha do Gniezna i tam po naradzeniu się z prałatami i kanonikami postanowił zwołać *III synod prowincyalny do Łęczycy* na dzień 25 lipca roku 1514¹⁾. Ażeby zaś wyrozumieć zdanie duchowieństwa archidiecezjalnego co do kontrybucji i spraw kościelnych na tymże synodzie traktować się mających, kapituła w porozumieniu się z nim zwołała synod dyccezjalny w czterech miejscach równocześnie odbyć się mający: pod przewodnictwem Bartłomieja Koźmińskiego, kustosa gnieźnieńskiego, w Kaliszu, Klemensa Busińskiego, kanonika metropolitalnego w Łęczycy i Uniejowie, i Stanisława z Dąbrowca (*de Dambowicz*), kanonika kujawskiego, w Kurzelowie²⁾. Zapowiedziany synod prowincyalny odbył się w rzeczy samej w Łęczycy, lecz nie 25 lipca, jak pierwotnie zapowiedziano, tylko 28 sierpnia (1514)³⁾, na którym odmówiono królowi kontrybucji dla wielkiego zubożenia duchowieństwa przez wojny i co dopiero złożonego *subsidiūm* w ilości 40000 złt. węgierskich. Z tą stanowczą decyzją wysłano do króla Jana IIandę naówczas kanonika łęczyckiego, a później dziekana gnieźnieńskiego. Ten wracając z Litwy, gdzie król pod ten czas bawił, wstąpił do Gniezna i złożył kapitule listy królewskie, w których Zygmunt tą razą rzekł się pretensji do kontrybucji⁴⁾. Na tym to synodzie, na którym byli pomiedzy innymi: Piotr Tomicki, świeżo ustanowiony biskup przemyski i Erazm Ciołek, biskup płocki, ostatni jeżeli nie osobiście to w osobie pełnomocnika swego, pod przewodnictwem Lubrańskiego wypowiedziano publicznie wotum niezauwania naprzeciw prymasowi w liście pisanym do króla w imieniu całego tam zgromadzonego duchowieństwa, domagającego się ażeby zapobiegł z swej strony, iżby prymas w kurji rzymskiej nie przedsiębrał nic takiego, coby na niekorzyść

¹⁾ Acta decr. Capit. IV, 114: „Feria sexta vigesima octava Aprilis (1514) domini fuerunt congregati ut supra cum Reverendissimo domino Episcopo Posnaniensi, qui habentes magnum tractatum de contributione... instituerunt *Sinodum provinciale pro festo sancti Jacobi apostoli in opido Lancicia celebrandum*.“ ²⁾ Tamże IV, 114^b: „Ibidem domini deputaverunt ad proficiendum *Sinodis diocesanis*, videlicet in *Calisch* dominum Custodem Gnesnensem, in *Lancieu* et *Unyeov* dominum Businski, in *Kurzelow* Stanislaum Dambowicz, canonicum Wladislaviensem.“ ³⁾ Tamże IV, 117: „Feria tertia post Kiliani, que fuit decima mensis Julii (1514) domini fuerunt congregati... qui pendentes negocia esso fore magno importancie et necessitatis, que in *Sinodo provinciali pro festo sancti Augustini* (28 Augusti) in Lancicia instituta (tractabuntur), omnes unanimiter potiverunt venerandum patrem dominum Johannom de Lucowo, Archiadonum Gnesnensem, quatenus sua V. velit nomine Capituli ira ad Sinodum etc.“ ⁴⁾ Tamże IV, 120^b: „Venerabilis dominus IIanda, Canonicus Lanciciensis *Nuncius* ex Sinodo *provinciali Lanciciensi* ad Regiam Maiestatem in *Lithuanniam missus*, qui coram dominis exhibuit cedulam suo legacionis et responsum regio Maiestatis et literas sub titulo regio Maiestatis, quibus promittit liberare clerum a solutionibus contributionis... etc.“

duchowieństwa wypadło, które go w tej mierze ma w podejrzeniu. Król spuszczaając się na wiarogodność twierdzenia całego zgromadzenia synodalnego, przestrzegł rzeczywiście prymasa w liście z dnia 25 września roku 1514 do niego pisanym, którym biednemu prymasowi otworzył oczy, jak wielce przeciwnicy jego w przeciągu roku podkopać umieli jego opinią¹⁾. To wotum niezauwania na pozorach i intrygach widocznie oparte było dla Łaskiego niezawodnie jednym z najprzykrzejszych doświadczeń, którego w życiu doznał, on, który właśnie w tym czasie najwięcej pracował dla dobra kościoła polskiego i rzeczypospolitej. Słuszny też musiał mieć żal do Lubrańskiego, który najwyższem z jego strony zaszczycony zaufaniem, jego na synodzie zastępując osobę, dopuścił, że się zgromadzenie całe do tak ubliżającego jego godności posunąć mogło wystąpienia. Każdemu mimowolnie nasuwa się tu podejrzenie, że Lubrański sam do tego smutnego wypadku głównie rękę przyłożył.

Lecz daleko więcej zgryzoty i zmartwienia nabawił prymasa drugi przeciwnik jego zacięty, Erazm Ciołek, biskup płocki, który przypisując jemu głównie nie tylko ogłoszenie prawa *de non recipiendis plebeis ad majores Ecclesias* na sejmie radomskim w roku 1505, ale także wyjednanie u papieża Leona X bulli uświęcającej to prawo z dnia 30 lipca roku 1515, a to w zamiarze dokuczenia Ciołkowi, będącemu podejrzanego pochodzenia i podrobionego przez króla Aleksandra Jagiellończyka szlachectwa, niemniej i z innych drobnych powodów czyli raczej pozorów, gdyż przeświadczenia mieć nie mógł, a przedewszystkiem niepochamowanej ambicji nie mogącej znieść obok siebie człowieka równych zdolności a większego powodzenia, pałał ku niemu nienawiścią do tego stopnia, że nie tylko paraliżował jego osobiste i kościelne w Rzymie zabiegi, ale nawet wyjednał sobie później u Stolicy apostolskiej uwolnienie od jurysdykcji jego metropolitalnej i już był odnośną bullę w dyccezji swojej ogłosił, lecz wykonaniu jej zapobiegł energicznie król Zygmunt, surowo mu jego zachciaunki zganiwszy²⁾. Nie mogąc w ten sposób dokuczyć prymasowi, przesłał królowi w roku 1522 obszerne naprzeciw niemu oskarżenie, pełne rozmaitych zarzutów i obelg, jak się to z obrony Łaskiego z dnia 5 maja tegoż roku w *aktach Tomickiego* przechowanej pokazuje, w której punkt po punkcie jasno i dobitnie, oraz z godnością i powagą zbija nieczem niezasadne oskarżenie³⁾. Mimo wykazaną jasno niewinność swoją, prymas niesłuchanie wiele doznał uszczerbku na sławie i wziętości u narodu przez namiętne i złośliwe występowanie Ciołka, albowiem ludzie zawistni jego wielkości skwapliwie rozszerzali po kraju urojone zarzuty, które, jak się to zwykle dzieje, więcej znajdowały wiary, niż najdobitniejsza jego obrona. Śmierć Ciołka, która 22 września tegoż roku nastąpiła, uwolniła prymasa od niebezpiecznego przeciwnika⁴⁾. Papież Leon X, wielki znawca ludzi, mając sposobność przekonania się o niepospolitych zdolnościach Łaskiego, jego gorącem do kościoła i rzeczypospolitej przywiązaniu i o wielkich względem obojga zasługach, postanowił go wynieść na godność kardynalską. Król Zyg-

¹⁾ Acta Tomic. III, 185: „Ex synodo lanciciensi,“ pisze król do Łaskiego, „proximo preterita totius cleri nomine petiti sumus, ut prohiberemus paternitati vre. rme. ne quid istic apud sedem apostolicam expediat, quod in ipsorum gravamen cederet; *suspiciantur* enim, quod Pter. vra. rma. aliquid tale istic expedire debeat, quod libertati eorum et ecclesiastice obesse in futurum possit. Et ideo Ptem. vram. hortamur, velit hac in re bona ratione uti etc.“ ²⁾ Acta Tomic. VI, 26. ³⁾ Tamże VI, 57—69. cfr. Zeissberg l. c. f. 48—56. ⁴⁾ Zeissberg l. c. 56.

munt atoli, który, jakśmy wyżej widzieli, nie dawno temu wspólnie z zgromadzonemi na sejmie stanami tak pomyślny pod względem dostąpienia tego dostojęstwa wydał dla Łaskiego dekret, skoro się o tem dowiedział, udał się do kardynała protektora Polski, de Grassis, aby się starał odwieść papieża od tego zamiaru, powołując się na ustawę sejmu piotrkowskiego z roku 1451 zakazującą bez poprzedniego zezwolenia króla i senatu, starać się o dostojęstwo kardynalskie i takowe przyjmować¹⁾. Widać ztąd, jak wpływ nieprzyjaciół prymasa w krótkim czasie zdołał zmienić usposobienie monarchy ku niemu.

Początek nieprzyjaźni i niechęci Tomickiego ku Łaskiemu datuje się, równie jak i Ciołka z czasu pobytu jego na soborze laterańskim. Gdy go król w roku 1513 mianował biskupem przemyskim, użył pośrednictwa Łaskiego, aby mu u Stolicy apostolskiej wyrobił nie tylko zatwierdzenie na biskupstwo, ale pozwolenie zatrzymania przy niem posiadanych dotąd przez niego beneficjów, jako to, archidyakonii krakowskiej, kantoryi i kanonii gnieźnieńskiej i t. d. Tymczasem Bernard Wapowski, znany kronikarz, posłyszawszy o wyniesieniu Tomickiego na biskupstwo, zanim jeszcze listy królewskie doszły do kuryi rzymskiej, postarał się tam o pro wizyę apostolską na kantoryę gnieźnieńską. Tomicki nie osiągnąwszy z razu w zupełności zamiaru swego, posądzał prymasa, że umyślnie przetrzymał przez cztery tygodnie listy rzeczzone, aby dać czas ulubieńcowi swemu Wapowskiemu do postarania się o kantoryę²⁾, i tego mu darować nie mógł, chociaż za niewinność Łaskiego w tej mierze ważne przemawiają okoliczności. Łaski nie tylko bowiem dopomagał Tomickiemu wpływem swoim do osiągnięcia najprzód kanonii, a potem kantoryi gnieźnieńskiej, ale wyjeżdżając do Rzymu w najściślejszych z nim pozostawał stosunkach, tak dalece, że go wykonawcą woli swojej ostatniej ustanowił, zaliczając go pomiędzy najzaufniejszych przyjaciół swoich i wynurzając nadzieję, że jeżeli kto, to on o duszy jego pamiętać będzie³⁾. W obec takiego stosunku niepodobna przypuścić, aby prymas względem tego, któremu powierzył w opiekę duszę swoją i wszystko co miał najdroższego na ziemi, mógł postępować podstępnie i obłudnie. Nadto król Zygmunt, dowiedziawszy się o ubieźnieniu Tomickiego przez Wapowskiego o kantoryę, w listach swoich w tej mierze do prymasa, papieża i kardynałów pisanych samego tylko Wapowskiego winuje, nigdzie Łaskiemu najmniejszego nie czyniąc zarzutu⁴⁾. Chociaż w skutek tychże listów stało się zupełnie podług woli króla i Tomickiego, ten przecież odtąd stał się otwartym przeciwnikiem Łaskiego, ku któremu potem w skutek zbiegu innych okoliczności zaciętą nosił w sercu nienawiść. Nie kantorya gnieźnieńska zatem była jedynym powodem tej nienawiści ubliżającej wielce nie tylko godności biskupiej ale czysto ludzkiej, jak to pomiędzy innymi utrzymuje szanowny wydawca testamentu i biografii prymasa, dr. Zeissberg, lecz ważniejsze przyczyny, a temi były niepochamowana ambicja i duma ze strony Tomickiego, a z strony obojga antagonizm polityczny. Kiedy Łaski opuszczał Polskę w roku 1513, aby brać udział w soborze powszechnym, a przedewszystkiem, aby bronić honoru i interesów Polski naprzeciw zakonowi niemieckiemu, za którego plecami stał z in-

nymi sojusznikami cesarz niemiecki, upatrujący w związku małżeńskim króla Zygmunta z Barbarą Zapolyą pokrzyżowane widoki swoje względem Węgier i dla tego nienawistną pałającą ku Polsce i jej monarsze, polityka polska znajdowała się w obec Habsburgów i Austrii na stanowisku zaciętego przeciwieństwa i nieprzyjaźni. Wszyscy mężowie stanu, nawet Tomicki podzielali ją zupełnie, a przedewszystkiem Łaski, który jako kanclerz w. koronny wtajemniczony był we wszystkie tego stosunku dotyczące sprawy, znał dokładnie nadzwyczaj wrogie usposobienie cesarza względem Polski. Poznał je zaś daleko jeszcze wyraźniej w niecnym intrygach pełnomocników cesarskich podczas soboru laterańskiego, któremi nie tylko zgubę gotowano Rzeczypospolitej, ale nadto zoehydzić chciało osobę Zygmunta I przez zacytowanie go jako winowajcy przed sobór, czyli raczej przed forum cesarza i czeredy sojuszników jego. Tam się ze zgrozą dowiedział, że tenże cesarz potajemnie wyprawiał posły do Wasila, księcia moskiewskiego, aby go nakłonić do napadu na Polskę, zapewniając go, że sam z sprzymierzeńcami swymi tak samo uczyni, a gdy ten, spuszczać się na to, podjął wyprawę, która się tak niefortunnie dla niego pod Orszą zakończyła, poznał po niewczasie, że go tylko za narzędzie użyto¹⁾; że tenże cesarz jeńców z pod Orszy papieżowi przez króla Zygmunta posłanych odbić kazał i zabrać; że się miewał w sprawy biskupstwa warmińskiego, buntując kapitułę do oporu naprzeciw prawowitemu zwierzchnikowi i inne rozmaite tym podobne intrygi; tem większym wstrętem przeto przejęty był naprzeciw wszelkiemu do Austrii zbliżeniu się. To też dowiedziawszy się przy końcu jeszcze pobytu swego w Rzymie o wielkich zmianach, jakie w ostatnim czasie zaszły, o układach i traktacyach z cesarzem, które sprowadzić miały zjazd wiedeński i ściśle zawiązać z Austryą stosunki, a jako główną sprężynę ujrzał Tomickiego, który owładnąwszy umysł króla, na nowe polityczne popchnął go tory, bolał nad tą zmianą i uczył żal i niechęć ku jej sprawcom. Nie dziw zatem, że wróciwszy do kraju stanął na czele równego z nim politycznego zapatrywania ludzi naprzeciw Tomickiemu i jego licznej, silniejszej klienteli i że oba stronnictwa ścierały się z sobą, ubiegając się jedno przed drugim przeciwną na swą stronę króla. Te starcia zaś odbijały się głównie na osobach przywódców obojga stronnictw z różnym atoli skutkiem i następstwem dla antagonistów, stosownie do ich charakteru i usposobienia. Łaski mąż wytrawny, doświadczony i poważny, liczący naówczas lat blisko sześćdziesiąt, umiał odróżniać rzecz od osoby, gniewał się na nową politykę, ale nie umiał nienawidzić jej przedstawiciela, przynajmniej nigdzie dotąd nie ma śladu niegodnego naprzeciw Tomickiemu osobistego występowania; ten zaś, człowiek wprawdzie nadzwyczaj zdolny, rzutki, lecz nie mniej dumny, nie mogący znieść około siebie nikogo równego

¹⁾ Acta Tom. III, 450. ²⁾ Tamże III, 132. W liście do biskupa Konarskiego wyraźnie ten podstęp Łaskiemu zarzuca. ³⁾ Zeissberg l. c. f. 147: „Qui saltim propter suam bonitatem et virtutem innatam non contemnet consulere animo meo. ⁴⁾ Acta Tom. III, 146—148.

¹⁾ Acta Tom. III, 144, 155. W liście króla Zygmunta do brata swego, Władysława króla węgierskiego z dnia 30 lipca r. 1514 czytamy: „...Etiam hieme preterita (cesarea Mtas.) oratorem suum apud hostem nostrum Moscorum ducem habuit, qui quid illic egerit, tametsi antea coniectura verius quam re ipsa interpretabamur, nunc tamen id, prodita arce nostra predicta, ad planum patefactum est. Nam cum dux ipse Moscorum in templo maiori eiusdem arcis nostre sacra perageret, nonnulli eius consiliiarii coram hominibus nostris palam fassi sunt eundem oratorem nomine cesaree Mtis hoc contendisse, ut ad annum sequentem ipse dux ex una parte impressionem in nos faceret, ipsa vero cesarea Mtas cum viribus Germanie, Prussie atque Livonie ex altera parte regnum nostrum adoriatur etc.“

a tem mniej wyższego, przytem podejrzliwy, nie umiał się wznieść ponad namiętność ślepą, i przeciwnika zasad politycznych swoich uważał za nieprzyjaciela swego i kraju i jako takiego traktował w sposób niegodny jego biskupiej dostojności i wysokiego politycznego stanowiska, pokazując mu, gdzie tylko mógł, swoją niechęć, rzucając na niego podejrzenia, nazywając intrygantem, człowiekiem bez charakteru, przestrzegając ludzi, aby unikali z nim wszelkich stosunków, któreby ich mogły pozbawić najlepszej sławy i wzięcia u króla i u wszystkich dobrze myślących i t. d. ¹⁾). Prześcignął w tej mierze Tomickiego nieodrodny siostrzeniec jego, Andrzej Krzycki, człowiek dumny i cheiwy sławy, pełen zawieści i jadu ku wszystkim szczęśliwszym od siebie w powodzeniu, oraz ku tym, którzy nie bili czołem przed wujem jego. W głośnych epigramatach swoich siłił się na zoehydzenie prymasa w sposób najnikczemniejszy, zarzucając mu, że podstępem i intrygami zdobył sobie swoje wysokie stanowisko, że był obrońcą i protektorem złych, a prześladowcą dobrych i sprawcą wszystkiego złego w Polsce. Odważał się nawet nazywać go klamecą, obłudnikiem, zdziercą, zakałem narodu, zdrającą króla i własnego kraju ²⁾). Obaj przeciwnicy Łaskiego nie zdołali przecież ani jednego przytoczyć faktu, któryby chociaż w cząstce mógł usprawiedliwiać ich straszliwe naprzeciw niemu wycieczki. Gdyby prymas był w rzeczy samej miał naprzeciw sobie jakiś czyn niegodny, lub przynajmniej pozory jego, byłiby się z pewnością nieprzyjaciele jego rozpisywali na wszystkie strony, a akta odnośne byłby nam przechował Górski w *Tomicyanach*. Natomiast w tym nader ważnym zbiorze materyałów do panowania Zygmunta I, lubo na wskroś tendeneyjnym, w którym potomności podano to tylko, co miało niejako apoteozować Tomickiego i uwielbić stronnictwo jego, a zoehydzić Łaskiego i jego zwolenników, mamy niezbite dowody, że przyczyną nienawiści Tomickiego ku prymasowi nie były same sprawy prywatne, błędy jego i upadki jakie osobiste, lecz antagonizm polityczny ³⁾ i ambicya namiętna, która ścierpieć nie mogła, że król Zygmunt nie poddawał się bezwarunkowo jego zdaniu politycznemu, ale ufając wiernej i wytrawnej radzie prymasa, lubo na zewnątrz odmiennemi szedł drogami, miewał z nim częste tajne narady, o których Tomicki albo nie wiedział, albo też udawał, że nie wie i zrywał się na każdą taką tajną konferencyą, posądzając pry-

¹⁾ Acta Tomic. III, 39: „Ho omnes sunt artes illius omnifarii artificis (Joannis Łaski, Archiepiscopi Gnesuensis) qui humana et divina omnia permiscet.“ Tamże IV, 51. 52. „Preterea ut confidenter cum vna. Meia loquar et debito meo erga illum perpetuo satisfaciam, si hanc coniunctionem cum duo archiepo iniret,“ (pisze Tomicki do Łukasza Górki) „nullo modo posset malam de se et honorum hominum et Mti regie existimationem evadere. Quis enim est adeo rationis et virtutis expertus, qui non intelligat, qui non execretur mores illius; quippe qui nunquam esse potest quietus miscens divina et humana omnia nullo alio studio quam privati commodi, propter quod audet indignissima et damnosissima queque agere et consulere. Nam et hoc unum exemplum adducam... (i jakąż to zbrodnię przytacza na potępienie arcybiskupa? oto że się odważył radzić królowi małżeństwo z Anną, księżniczką mazowiecką) „... nunc igitur penset, vna Mgeia, si conjungeret se cum eo homine qui cum omnibus aliis tum Mti regio notus est suis moribus et virtutibus et de quo omnium est mala existimatio. Quidquid pro more suo, ad id vel traheret vtram Mgeiam, vel trahero ab omnibus existimaretur, unde et conciderent multorum bonorum animi, et vna Mgeia, quod datus Deus avertat, optimam de se hominum opinionem amitteret etc.“ V, 288. VI, 78. IX, 91 etc. etc. ²⁾ *Poemata Andreæ Cricii Ms. bibl. Ossol. Nr. 150 str. 101. 118--121. cfr. Acta Tomic. V, 160. 161. 362. 364. 378. VI, 291 etc.* ³⁾ Acta Tomic. IV, 48. 49. IV, 51. V, 164. VI, 78. IX, 113. 114. 192. 249 etc.

masa o knowania na zgubę kraju ¹⁾). Nie przebierając w środkach dla zoehydzenia przeciwnika, odważył się nawet zarzucać mu przekupstwo, gdy wystąpił z prawdziwie mądrym politycznie projektem małżeństwa Zygmunta I z księżniczką Anną mazowiecką, aby przez to na zawsze wcielić Mazowsze do Korony, zwłaszcza że taż księżna dążyła koniecznie do niezależności od Polski ²⁾).

To wrogie usposobienie Tomickiego ku Łaskiemu przy jego ogromnym wpływie u króla i narodu i przy pomocy siostrzeńca Krzyckiego wielce podkopało znaczenie i powagę prymasa. Spozstrzegł on się już w Rzymie, jak wielce przeciwnicy jego podczas trzyletniej blisko nieobecności w kraju usiłowali podkopać jego znaczenie, dla tego załatwiwszy ważniejsze sprawy, a resztę poruczywszy adwokatowi konsystorskiemu, Pawłowi Coronatus de Plano, opuścił stolicę świata chrześcijańskiego prawdopodobnie w miesiącu wrześniu roku 1515 i wracał do kraju na Węgry, dokąd miał polecenie polityczne od króla Zygmunta ³⁾). Ztamtąd zapewne wezwał biskupa krakowskiego i jego kapitułę, aby go jako legata urodzonego uroczyście przed miastem przyjmowano. Za wpływem zapewne Tomickiego biskup i duchowieństwo krakowskie, wynoświwszy się żalobą po śmierci królowej Barbary (2 października 1515) oraz panujących w mieście zaraźliwych chorób, ograniczyli przyjęcie Łaskiego na oczekiwaniu go przy bramie miejskiej w pobliżu zamku i przeprowadzenie go ztamtąd do kościoła katedralnego ⁴⁾), co na dniu 29 października roku 1515 nastąpiło. Nazajutrz zdawał sprawę w obec licznie zgromadzonego duchowieństwa z przebiegu tak poselstwa swego jako i soboru laterańskiego ⁵⁾), a następnie udał się do króla, w obec którego przyszło do sporu pomiędzy nim a biskupem krakowskim o to, że prymas w czasie pobytu w Rzymie wyrobił sobie wcielenie jednej kanonii krakowskiej do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, czyli dochodów jego stołowych, za co zobowiązał się utrzymywać swoim kosztem dwóch uczniów teologii i wymowy w akademii jagiellońskiej ⁶⁾). Ponieważ król, bez którego wiedzy ta inkorporacya nastąpiła, okazał się jej przeciwnym, przeto Łaski dobrowolnie od niej później odstąpił ⁷⁾). Tajne długie narady, które potem miał z nim król Zygmunt, niepokoiły wielce Tomickiego, zwłaszcza, że król pogrążony w ciężkim smutku po stracie małżonki, mógł się stać powolnym na projekta i plany przeciwnika jego ⁸⁾). Widocznie lękał się Tomicki, aby prymas nie pokrzyżował mu jego polityki austriackiej. Ztąd też bardzo mu było nie na rękę, że król Łaskiego przeznaczył razem z Krysztofem Szydłowieckim, wojewodą krakowskim jako posła do Węgier, aby na zwołanym tamże na dzień 23 kwietnia roku 1516 sejmie radzić wspólnie z panami węgierskimi nad interesami króla Władysława i syna jego Ludwika oraz nad dobrem ich państwa ⁹⁾). Tymczasem dnia 14 marca roku tegoż umarł król Władysław, która to ważna okoliczność spowodowała króla Zygmunta do gorliwego zajęcia się

¹⁾ Acta Tomic. III, 441. V, 117 etc. ²⁾ Acta Tomic. IV, 48. Kozłowski *Dzieje Mazowsza* str. 363. ³⁾ Acta Tomic. III, 437 cfr. IV, 49. ⁴⁾ *Spominki o Łaskich* w Monum. Polon. histor. III, 266: „Anno 1515 29 Octobris Johannes de Lassko, Archiepiscopus Gneznsis Legatus natus et Primas, ex Concilio Lateranensi rediit Cracoviam ingressus a clero et populo creatus Legatus natus excipitur.“ Tamże III, 317. 441. ⁵⁾ Tamże III, 441. ⁶⁾ Theiner I. c. II, 343. ⁷⁾ Acta Tomic. VI, 67. ⁸⁾ Acta Tomic. III, 441: „Habuit etiam idem dominus archiepiscopus,“ pisze Tomicki do biskupa Lubrańskiego, „multas et secretas colloctiones cum Maiestate regia, vereorque, ne pleraque ab illa merore nunc non nihil emolita, que alias non potuisset, impetraverit.“ ⁹⁾ Acta Tomic. IV, 14, 22.

losem synowca swojego, młodego królewicza Ludwika i dla tego temuż poselstwu dokładną w tej mierze udzielić kazał instrukcyę przy zachowaniu wszelkiej ostrożności, aby sobie nie zrazić cesarza ustanowionego wspólnie z nim opiekunem tegoż królewicza. Łaski wyjeżdżając z Krakowa w pierwszej połowie kwietnia (1516), wziął z sobą dwóch wiernych stronników swoich: Wolskiego i Cikowskiego, chcąc ich pozostawić na dworze młodego króla węgierskiego, iżby w jego duchu politycznym wpływali na monarchę, lecz Tomicki musiał obudzić w królu Zygmuncie niedowierzanie w plany prymasa, wskutek czego tenże sprzeciwił się stanowczo pozostawieniu obydwóch przyjaciół jego na dworze węgierskim¹⁾. Po powrocie z Węgier, zajmował się Łaski zaprowadzeniem zgody pomiędzy Anną, księżną mazowiecką a panami mazowieckimi, którzy się wzbraniali uznawać dalej księżną za opiekunkę nad jej synami, za co mu król uprzejmie wdzięczność swą wyraził²⁾.

Do Gniezna przybył prymas dopiero dnia 17 października roku 1516, gdzie uroczyście i wspaniale przyjęty, zdawał na kapitule sprawę z politycznych i duchownych działań swoich na soborze laterańskim³⁾. Tą razą bawił w stolicy swej prymasowskiej aż do końca roku 1516, zajmując się wyłącznie sprawami dycezyi swojej. W tym czasie polecił kapitule dokładne spisanie wszelkich dochodów kolegiaty ś. Jerzego na zamku w Gnieźnie⁴⁾. Na prośby opata trzemeszyńskiego, Andrzeja Drożdżyńskiego, wizytował kanonicznie kościół i klasztor jego, zatwierdziwszy przy tej sposobności ustawy przez tegoż opata kanonikom regulanym laterańskim nadane⁵⁾. W początku miesiąca stycznia roku 1517 powrócił do Łowicza, gdzie dnia 17 tegoż miesiąca niebezpiecznie zapadł na zdrowiu, tak, iż się lękano o jego życie⁶⁾.

W kwietniu roku 1517 zjechał Łaski na kapitułę jeneralną do Gniezna, na której wezwał ołtarz ś. Anny w katedrze tamtejszej do kolegium penitencyarzy, których dochody znacznie się były zmniejszyły⁷⁾, oraz polecił Adamowi z Ujścia, wicedziekanowi katedralnemu, zrewidowanie i poprawienie browiarza gnieźnieńskiego i agendy (*rubricae generalis*), eo quod materie in historiis diffuse et prolixe positae sunt⁸⁾. Dnia 5 maja tegoż roku odprawił *III synod dycezalny w Gnieźnie* z członkami kapituły, opatami i znacznym zastępem duchowieństwa, na którym pomiędzy innymi ogłosił bullę papieżką dotyczącą odpustu dla całej Polski udzielonego, niemniej i bullę względem udzielonej sobie godności legata urodzonego, zdawał sprawę o uchwałach i przebiegu soboru laterańskiego i zapowiedział synod prowincjalny do Piotrkowa na dzień Wniebowstąpienia Pańskiego (1517), na który kapituła w jego obecności obrała delegatami: Jana Latalskiego, proboszcza i Jana Grota, kano-

¹⁾ Tamże IV, 33. ²⁾ Tamże IV, 7. 68. ³⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 138: „Rmus in Christo pater et dominus Johannes de Lassko dei gratia Archiepiscopus Gneznensis etc. ... feliciter (die 17 Octobris 1516) Gneznam ingressus est... In cuius obviam redento paternitate sua ex concilio predicto domini de Capitulo cum toto Clero processionaliter usque ad Ecclesiam sancti Nicolai descenderunt et ibidem sacras reliquias, videlicet Caput sancti Adalberti, Patroni regni Poloniae et Ecclesie Gneznensis et alias reliquias adoraverunt et processionaliter ad Ecclesiam deportaverunt, et ibidem suam paternitatem Rmam honorifice per Rmum patrem et dnum Johannem de Lathalico, Gneznensis, Cracoviensis et Loviciensis Ecclesiarum prepositum exceperunt et tandem Te Deum laudamus et missam de sancto Adalberto, Patrono glorioso decantaverunt...“ ⁴⁾ Tamże IV, 140. ⁵⁾ Kronika trzemeszyńska Ms. f. 331. Acta decr. Capit. IV, 140 b. ⁶⁾ Zeissberg l. c. f. 162. 163. ⁷⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 150. ⁸⁾ Tamże.

nika¹⁾. Na tejsze kapitule postanowił, aby z grona jej wyznaczani byli prałaci i kanonicy do assistowania mu przy celebrach uroczystych przez najstarszego prałata lub officyała²⁾. W myśl rozporządzenia poprzednika swego, Jakóba Sienieńskiego, zezwolił na to, aby z dochodów dóbr arcybiskupich klucza żnińskiego opędzane były codzienne potrzeby kościoła metropolitalnego i wydał Janowi Rybieńskiemu, kanonikowi gnieźnieńskiemu, zawiadowcy tegoż klucza, odpowiednią dyspozycyą³⁾. Maciejowi Kijowskiemu, kanonikowi metropolitalnemu, polecił, aby sporządził dokładny wykaz dochodów beneficjalnych w archidyakonacie gnieźnieńskim według danej sobie informacji⁴⁾. Opis zatem 175 kościołów parafialnych tegoż archidyakonatu objęty w *Liber Beneficiorum* arcybiskupa Łaskiego jest niezawodnie dziełem ks. kanonika Macieja Kijowskiego⁵⁾. Wyjechawszy z Gniezna w połowie maja, udał się prymas wprost do Piotrkowa, gdzie w samą uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego i w dniach następnych odbył zapowiedziany *IV synod prowincjalny*⁶⁾, na którym ogłosił wspomniane wyżej bulle papieżkie i wszelkie dla kościoła polskiego na soborze laterańskim, o którego przebiegu dokładną zdawał sprawę, uzyskane nadzwyczajne łaski i dobrodziejstwa⁷⁾. Główne uchwały tego synodu zamieszczone są w zbiorze ustaw synodalnych w roku 1527 drukiem ogłoszonym. Oryginalne akta synodalne, niestety, zaginęły.

W październiku (1517) znów widzimy niezmordowanego prymasa na kapitule jeneralnej w Gnieźnie, na której w porozumieniu z prałatami i kanonikami rozmaite wydał rozporządzenia. Pomiedzy innymi postanowił uposażyć z dziesięcin stołu arcybiskupiego nową altaryą w kościele metropolitalnym wartości rocznej dwudziestu grzywien, z których altaryzta miał mieć obowiązek płacenia dwunastu grzywien organście katedralnemu, żadnych stałych nie mającego dochodów⁸⁾. Wyzaczył z łona kapituły delegatów do zlustrowania dziesięcin stołu arcybiskupiego, które w myśl bulli papieża Leona X miały być przekazane na uposażenie fundowanej przez siebie prepozytury w mieście rodzinnem Łasku⁹⁾. Wydał admonicę do wi-

¹⁾ Tamże IV, 152: „*Sinodus dioecetana celebrata. Item prefatus Rmus in Christo pater et dominus Joannes dei gratia Archiepiscopus Gneznensis cum Venerandis et Venerabilibus dominis abbatibus, prepositis, prelatibus et canonicis Ecclesie Gneznensis Sinodum dioecetanam feria secunda in crastino Inventionis sancte Crucis, que fuit quarta mensis Maji celebravit. In qua Rma paternitas Clero tunc congregato bullas certas cum indulgentiis et facultatem orationis perpetuo Legati Nati archiepiscopis Ecclesie Gneznensis in Concilio generali lateranensi Rome celebrato per sanctissimum in Christo patrem et dominum Leonem divina providencia papam decimum feliciter modernum perpetuo incorporatam, et alias certas res sanctas et reliquias a Sanctissimo obtentas, quas sua paternitas Rma pro Ecclesia et provincia Gnezuensi expedit, intimavit, quas paternitas sua in Sinodo provinciali proxima pro festo ascensionis domini in Pyotrkow celebranda publicabit.*“ Tamże IV, 151 b. Prefatus Rmus dms cum dominis prescriptis constituerunt et deputaverunt pro Sinodo provinciali in oppido Pyotrkow pro festo ascensionis domini instituta Venerabiles dominos Joannem Lathalskj prepositum et Joannem Grothonis de Ruda decretorum doctorem et canonicum.“ ²⁾ Tamże IV, 152 b. ³⁾ Tamże IV, 154. ⁴⁾ Acta decr. Capit. IV, 154 b: „Prefatus Rmus in Christo pater et dominus Joannes dei gratia Archiepiscopus Gneznensis deputavit Venerabilem dnum Mathiam Kiowskj de Sluzewo, Canonicum Gneznensem ad faciendum Inventarium super proventibus omnium beneficiorum in Archidiaconatu Gneznensi, que faciet iuxta informacionem que sibi dabitur per suam Rmam paternitatem.“ ⁵⁾ Ks. Łukowski, *Liber Beneficiorum* w Rocznikach Tow. Przyj. Nauk Poznań. t. X, 30 sqq. ⁶⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 152. Acta decr. Capit. Posnan. IV, 139. Cfr. Acta Tomic. III, 441. ⁷⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 152. ⁸⁾ Tamże IV, 161. ⁹⁾ Tamże.

karyuszów katedralnych nie rezydujących przy kościele metropolitalnym, aby pod utratą prebend obowiązek ten ściśle wypełniali¹⁾. Chcąc zapobiedz nadużyciom, jakich się dopuszczali suffragani gnieźnieńscy, dotąd z pomiędzy zakonników wybierani, którzy funkcje swoje biskupie grubo sobie opłacać kazali, postanowił, aby odtąd powoływani byli na tę godność członkowie kapituły gnieźnieńskiej²⁾. Jakoż nie długo potem, gdy umarł suffragan Mikołaj, biskup naturyński, ostatni zakonnik, który z łaski prymasa pierwszy installował się na kanonię gnieźnieńską³⁾, wybrał następcą jego wraz z kapitułą zacnego i wielce zasłużonego kanonika, Jana Busińskiego i przy tej sposobności crygował kanonicznie nową suffraganią gnieźnieńską, uposażywszy ją hojnie, o czym będzie niżej. Ażeby zachęcić prałatów i kanoników do pilniejszej przy kościele metropolitalnym rezydencji, ofiarował kapitule do podziału pomiędzy przytomnych (pro presencia) dziesięć z nowin przez papieża Leona X jemu i następcom jego przyznane⁴⁾. Na dziesiątej części tychże dziesięcin postanowił uposażyć nowego urzędnika, któryby w dobrach arcybiskupich podczas przejazdów prymasów urządzał stacje i odpowiednio na przyjęcie ich wygody przysposabiał. Ten nowy urzędnik, zwany *clavista* (od kluczy dóbr rzeczonych) wybierany być miał przez każdorazowego arcybiskupa z pomiędzy duchownych, brać udział w codziennych dystrybucjach kapitulnych i mieć głos na kapitule w czasie swojej przy kościele gnieźnieńskim rezydencji⁵⁾. Zdaje się, że ta nowa instytucja do skutku nie przyszła; przynajmniej akta kapitulne żadnej o *klawiście* nie czynią później wzmianki. Nadto wezwał prymas prałatów i kanoników metropolitalnych posiadających prebendy przy kolegiatach w prowincji gnieźnieńskiej, aby corocznie zjeżdżali na kapituły jeneralne w odnośnych kolegiatach odprawiane pod karami na synodach prowincjalnych w tej mierze ustanowionemi; dla kapituły zaś ś. Jerzego na zamku w Gnieźnie wydał rozporządzenie, aby regularnie na ś. Wojciech walne zebrania swoje odprawiała⁶⁾. Przedłożył projekt Andrzeja, opata trzemeszyńskiego, według którego tenże chciał odstąpić kapitule na wicezną własność kościół parafialny z wszelkimi dochodami w Łąkoszynie, całą wieś Wehugę i młyn wodny przy Niestronnie, gdyby kapituła jego i następców przyjąć chciała do grona swego jako rzeczywistych kanoników z prawem do wolnego głosu i dystrybucji codziennych, oraz podjęła się opieki nad dobrami klasztoru trzemeszyńskiego. Kapituła uważając, że ofiarowane jej posiadłości i dochody nie odpowiadały wysokości dochodów przypadających na nowego kanonika, poleciła Spytkowi Bużeńskiemu i Julianowi Chylińskiemu, kanonikom, dokłaćne zlustrowanie na miejscu tychże posiadłości⁷⁾. W skutek ich sprawozdania projekt rzeczony został jednomyślnie odrzucony, chociaż prymas mocno popierał go się zdawał. Tenże zaprowadził nareszcie za zgodą kapituły w całej archidiecezyi *officium novem lectionum* na cześć ś. Wolfganga (31 października)⁸⁾. Przepędziwszy w Gnieźnie święta Bożego Narodzenia, był przytomny w dniu 30 grudnia (1517) przy installacji smutnej pamięci synowca swego Jana, syna Jarosława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, naówczas kantora łęczy-

¹⁾ Tamże. ²⁾ Tamże: „Profatus Rmus Archiepiscopus ex certis respectibus animum suo paternitatis permoventibus, commisit facere statum, quod de cetero Religiosi non recipiantur in Suffraganeos Ecclesie Gneznensis, quod statutum domini gratum habuerunt, visis et consideratis insolentis, quo solent facere Religiosi in eisdem dignitatibus et officiis.“ ³⁾ Tamże IV, 157^b 158. ⁴⁾ Acta decr. Capit. IV, 162. ⁵⁾ Tamże. ⁶⁾ Tamże IV, 162^b. ⁷⁾ Tamże. ⁸⁾ Tamże.

ckiego, późniejszego apostaty, na koadjutorą dziekanii gnieźnieńskiej, będącej w posiadaniu Mikołaja Kościeleckiego, biskupa chełmskiego, odbytej przez prokuratora jego, Wacława Czyżkę z Wolkoniska, dyecezyi wileńskiej, plebana w Siewiezu w dyecezyi krakowskiej¹⁾. Nazajutrz, w ostatni dzień roku 1517 był obecny na sessji kapitulnej, na której pożegnawszy się z senatem swoim duchownym i pożyczwszy z skarbu kościelnego wielki srebrny trybularz, krzyż wspaniały prymasowski po kardynale Fryderyku Jagiellończyku, oraz piękny pastorał, wyjechał z Gniezna do Uniejowa celem umieszczenia w obronnym zamku tamtejszym zabrane z sobą kosztowności kościoła gnieźnieńskiego²⁾. Według tych zatem wiarogodnych dat Łaski nie był na zjeździe warszawskim na dzień 22 grudnia roku 1517 dla uspokojenia zamieszek i sporów na Mazowszu pomiędzy panami a księżną Anną od roku prawie trwających, na którym z woli króla Zygmunta I miał w jego imieniu przydywować. Wyrażenie zatem w testamencie prymasa „redeundo ex Masovia“³⁾, na które się odwołuje dr. Zeissberg⁴⁾, do innej widocznie odnosi się podróży na Mazowsze. Ponieważ trudno przypuścić, aby Łaski, na wszystkie rozkazy królewskie i posługi publiczne gotowy, opuścić miał bez nader ważnej przyczyny zjazd rzeczony, dla tego wnosić należy, że tenże albo wcale do skutku nie przyszedł, albo też król od udziału w nim arcybiskupa zwolnił. Prawdopodobną jest rzeczą, że Łaski, opuściwszy ostatniego grudnia roku 1517 Gniezno, po odwiezieniu skarba kapitulnego do Uniejowa, pospieszył ztamtąd wprost do Krakowa, dokąd wracał w pierwszych dniach stycznia roku 1518 król Zygmunt z Litwy, celem uczestniczenia w zwołanym na dzień 25 tegoż miesiąca sejmie walnym⁵⁾. Jakoż widzimy go na początku tego miesiąca w Krakowie⁶⁾, gdzie pozostał aż do przybycia Bony Sforcy, oblubienicy narzeczonej królowi Zygmuntowi, którą dnia 15 kwietnia witał uroczystie u bramy miejskiej, a w trzy dni później połączył ją węzłem małżeńskim z monarchą i w asystencji biskupów krakowskiego i poznańskiego koronował⁷⁾. Przy bankiecie weselnym zasiadał pierwszy po prawej stronie króla⁸⁾.

W lipcu tegoż roku (1518) wybrał się na wizytację kanoniczną biskupów kapituł i dyecezyi wileńskiej i miednickiej, do której go przedewszystkiem spowodowało zachowanie się biskupa wileńskiego, Wojciecha Radziwiłła w obec bulli papieża Leona X ogłaszającej odpust zupełny dla całej Polski, nie chcąc jej mimo wyraźny nakaz króla Zygmunta na zjeździe w Brześciu w obec prymasa i biskupa łuckiego wydany⁹⁾ ogłosić w dyecezyi swojej, jako naruszającej prawa i swobody tejże dyecezyi, do Korony nie należącej. Widocznie biskup rzeczony chciał przez to postąpienie swoje dać wyraz powszechnemu na Litwie wstrętowi przed wykonywaniem ze strony prymasa władzy metropolitalnej nad tamtejszymi biskupami i ich dyecezyami. Łaskiemu chodziło przeto o odnowienie i utrzymanie tejże władzy, do której najzupełniejsze miał prawo. Inne powody, które go do tej podróży nakłoniły, jako i cały jej przebieg sam dokłaćnie w testamencie swoim opisał¹⁰⁾. Z tej dale-

¹⁾ Tamże IV, 167^b 168. ²⁾ Acta decr. Capit. V, 168. ³⁾ Zeissberg l. c. f. 171. ⁴⁾ Tamże f. 41. ⁵⁾ Acta Tomic. IV, 247: „Sigismundus rex Vilne agens indixerat conventum generalem regni Cracovie ad diem conversionis Sti Pauli... primaque die Januarii Cracoviam venit.“ ⁶⁾ Dogiel l. c. I, 610. Łaski podpisał wydany przez tenże sejm dokument względem odnowienia przymierza z wojewodą mołdawskim *feria tertia proxima post dominicam Oculi (1515)*. ⁷⁾ Acta Tomic. IV, 305—307. 317. 319. ⁸⁾ Tamże IV, 319. ⁹⁾ Tamże IV, 211. ¹⁰⁾ Zeissberg l. c. f. 173—175: „Item eodem anno (1518

kiej, nader uciążliwej, pełnej zawodów i przykrości wycieczki powrócił Łaski dnia 28 września roku 1518 do Skierniewie, z kąd po krótkim wypoczynku wysłany został przez króla do Prus celem załatwienia sporu pomiędzy nim a mistrzem krzyżackim Albertem, który to spór w ostatnim czasie takie był przybrał rozmiary, że zagra-

27 Julii) descendi Lytuaniam triplici de causa; una, quia per breve apostolicum mandatum mihi erat fecero inquisitionem de vite sanctitate et post mortem de prodigiis beati Kazimiri. Altera, quia volui visitare illam suffraganeam dyocesis, que nunquam visitata erat per archiepiscopos et non solum illa sed etiam Mednicensis. Tercia, quia zelo reipublice instigabar videri et non per nuncios sed personaliter conferre fraterno cum dominis Lytuanie pro meliori statu procurando publico inter regem et illius Magnificatus Lytuanie dominia et si esset possibile persuasurus eis coniunctionis et federum observanciam. Sunt fortasse, qui itor hoc levitati mee ascribunt, sed deus novit, quia non privata cupiditate sed tribus causis predictis me moventibus subii et fatigam et labores non absque damno privato; exposui enim pro expensis et expeditionis impensis fl. 1000 alibi mutatos. Ubi in processu inquisito sanctitatis canonisandi principis et pro coniunctionis et federum observancia functus sum non inutiliter officio assumpto. Etenim sanctitatis et vite inquisitionem fecerim ut in registris) conscriptam procuravi mitti summo pontifici, ut si Maiestas regia volet procedatur ad canonisationem. Item pro coniunctione Polonorum et Lytuanorum aperte responderunt domini, eorum voluntatem esse, dummodo regia Maiestas convenciones instituat proximas, unam Polonis, aliam Lytuanis, quatinus de una eorum scilicet Lytuanie celebranda rediret Maiestas regia ad convencionem Poloniae receptis secum Lytuanis cum facultate summa ad coniunctionis et federum innovacionem seu conscriptionem. Pro visitacione tamen ordinaria impediobar, quia noluit episcopus permittere se et dyocesis suam visitari, allegans, a tempore plantato fidei nunquam per archiepiscopos Gneznenses visitatam, de persona autem sua produxit breve Leonis pape X cum insinuantis esso familiarum Sanctitatis sue ideoque per me non visitandum. Interea etiam dominus episcopus fratres suos dominos Lytuanie consiliarios suggestorat, qui insteterunt, ut non visitassent, dicentes apud se dubium esse an Gneznensis aut Rigensis primaciali seu metropolitico iurisdictioni subessent, fassi tamen sunt me interrogante consuetudinem hanc esse et semper observatam, quia de istis Wilnensi et Mednicensi dyocesibus mittero consu(over)unt capitula ad sinodos provincie Gneznensis, quodque commune esset, quia appellatur etiam ad Gneznensem curiam et cognoscantur ibi cause de istis dyocesibus appellacionum.

Nihilominus processu ad inquisitionem, descendi ad ecclesiam cathedralam Wilnensem, convocavi Capitulum et inquisivi. Item etiam privatim episcopum capitularit(er) mecum sedentem de ipsius vita et moribus reformandis sum hortatus inter me et ipsum, item singulos canonicorum propositum, custodem et alios citavi, examinavi et alios contumaces pronunciai excommunicatos, quos tandem dum declarandi erant hu(m)iliatos ad gratiam recepi et absolvi. Item specialiter multos citatos plebanos, vicarios, mansionarios et gracialistas citavi iuratos quod examinavi et inquisitionem conscripsi. Super quibus erat impaciens episcopus, attamen insuper me providit, scilicet dando femur, avenam, ancas, gallos, poccores pro coquina et medones non tamen sufficienter; sed utiniquo est, ego tuli et habui pro sufficienti provisione sicque pacifico et officioso redii tam in ingressu quam egressu per dominos barones associatus honorifice ad unum miliare.

Item egrediendo 7 Septembris Wilna, quum tempus autumnale me vetabat subire incommoditates duriores, quas perpoti necesse fuisset si personaliter Samogittiam descendissem, igitur de consilio doctorum mecum existentium prelatorumque ecclesie mee scilicet Spilkonis de Buszayn custodis, Dominici de Sozomyn cancellarii et Georgii Mysszkowsky canonici ecclesie mee direxi commissarium meum venerabilem dominum Albinum decretorum doctorem canonicum Wilnensem et dedi ei autenticam commissionem visitandi illam dyocesis, qui primum per processum suum cum inserta commissione intimavit se visitaturum. Quando venit paruerunt coram eo canonici, cum eisque sinodum celebravit et proposuit se inquisiturum, que canonici habuero rata. Cum vero citaret singulos ad sui presenciam, parere coram eo neglexerunt, quos ut contumaces pronunciai excommunicatos. Racione contumacie illi ad me appellarunt, pro quibus et Maiestas regia et dominus palatinus Wilnensis scripserunt, petentes illos per me absolvi. Ego autem dedi litteras ad commissarium mandando ut absolvat eos si potest et si iurare volent de parendo mandatis s. matris ecclesie et presertim Gneznensis ecclesie.

Obibam visitacionem istam in fine estatis, rediique in Squirnyevicze in vigilia s. Michaelis.

zał wybuchem wojny, i z tego powodu papież Leon X zesłał nuncjusza swego, Mikołaja Schomberga, aby rozlewowi krwi zapobiegł. Dla obmyślenia skutecznych ku temu środków nuncjusz powołał Łaskiego na wspólną naradę. Przy tej sposobności chciał prymas, jak sam w swoim testamencie zeznaje, zwiedzić miejsce śmierci męczeńskiej ś. Wojciecha¹⁾. Korzystając zaś z okazji, wstąpił po drodze do Gniezna na kapitułę jeneralną jesienną²⁾, na której radził z przytomnymi prałatami i kanonikami nad założeniem domu przytułku dla kapłanów emerytów archidiecezyi w Uniejowie, proponując, aby czynsz z domów opata tynieckiego w okolicy Kalisza i Uniejowa obrócić na uposażenie tego tak wielce potrzebnego zakładu, a za to zwolnić go od stacyi królewskich; królowi zaś ustąpić czynsze żup solnych, które przysługiwały arcybiskupom gnieźnieńskim, a których on na ten cel chętnie się zrzeka³⁾. Tamże zdawał sprawę z wizytacyi biskupa wileńskiego, jego kapituły i kleru, przedstawiając stosunki diecezyi w niepomyślnem świetle. Postanowił z tego powodu w porozumieniu z kapitułą wysłać z jej grona deputacyą do króla, aby zżemu rychło i skutecznie zapobiegł⁴⁾. Czy do tego przyszło, akta kapitulne nie wykazują. Na tejsze kapitule żalił się, że pleban z Mąkolic nastawa na jego życie i odgraża się spaleniem dóbr arcybiskupich, prosząc o radę, jakby się przed zemstą i napaścią tego bezbożnego kapłana mógł obronić⁵⁾. Kapituła nie omieszkała podać mu stosowne do poskromienia zapędów szaleńca środki⁶⁾. Przedłożył potem zamiar wystawienia tajnego i bezpiecznego skarbcza w katedrze gnieźnieńskiej ponad kaplicą starego chóru, na co kapituła chętnie zezwoliła⁷⁾. Wnosił, aby odległe dobra Smogorzew do kościoła gnieźnieńskiego należące sprzedać za sześćset grzywien i za tę sumę zakupić inne dobra w pobliżu Gniezna położone, na co się przecież kapituła nie zgodziła⁸⁾. Nadto oświadczył, że ma zamiar wystawić przy kościele metropolitalnym obszerny gmach murowany czyli zamek tak dla siebie jako i dla wszystkich prałatów i kanoników, którzy osobnych nie mają kurji, aby zjechawszy do Gniezna, wygodnie się w tym gmachu pomieścić mogli. Kapituła wdzięcznie przyjęła ten projekt prymasa i zezwoliła za to na ustąpienie w dożywocie dóbr stołu arcybiskupiego Sławna niejakiemu architektowi Wysockiemu, który zamek rzeczony wystawić się zobowiązał, pod tym atoli warunkiem, aby budowla uskutecznią została w ten sposób, iżby w przypadkach napaści nieprzyjaciół zewnętrznych służyć mogła za bezpieczny przytułek dla arcybiskupa, kapituły, duchowieństwa i t. d.⁹⁾. Jak wiele pięknych i szlachetnych planów prymasa, tak i ten nie został całkiem wykonany. Rozruchy wojenne, zniszczenie przez najazdy nieprzyjacielskie dóbr arcybiskupich i próżny zawsze skarb prymasowski dozwoliły mu zaledwie założyć obszerne i silne fundamenta pod zamek rzeczony na południe od kościoła metropolitalnego nad jeziorem Jelonek, który dopiero następcy całkowicie według pierwotnego planu wykończyli¹⁰⁾. Zamiast przytułku który kapituła z łaski

¹⁾ Zeissberg l. c. f. 45. 46. 175. 176. ²⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 174. ³⁾ Acta decr. Capit. IV, 175. ⁴⁾ Tamże IV, 175: „Prefatus dominus Archiepiscopus Gneznensis cum prefatis dominis de Capitulo fecit relacionem, quia visitavit dnum Episcopum Vilnensem ratione primatie ut et tanquam suffraganeum suum et provincie Gneznensis attinentem asseribatque ibidem esse multum deformem et deordinatum statum tam spiritualium quam secularium personarum etc.“ ⁵⁾ Tamże IV, 175 b. ⁶⁾ Tamże IV, 177 b. ⁷⁾ Tamże IV, 174. ⁸⁾ Tamże. ⁹⁾ Tamże IV, 175 b 178. ¹⁰⁾ Damalewicz, Series Archiepiscoporum. Gnesn. f. 280.

prymasa otrzymać miała, spotkała ją ta niewygodna, że najlepszą kuryą kanoniczną murowaną jemu ustąpić była zmuszoną na pomieszczenie go z dworem podczas częstych jego do Gniezna wycieczek¹⁾. Łaski nosił się nadto z planem, aby trzy kaplice szczupłe i niewygodne, a przytem zrujnowane, obok złotej bramy z południowej strony kościoła metropolitalnego położone: mansyonarską, Chebdów i Grądzką (de Grandi) zamienić na jedną obszerną kaplicę²⁾, lecz i do tego nie przyszło dla braku funduszków; plan ten wykonał dopiero arcybiskup Maciej Łubieński, przeistoczywszy znacznym nakładem wspomniane trzy kaplice na jedną do dziś dnia istniejącą kaplicę imienia Łubieńskich. Dla zabezpieczenia tegoż kościoła od rabunku postanowił Łaski za porozumieniem się z kapitułą zaprowadzić w wieży kościelnej straż dzienną i nocną przez dwóch ludzi, z których jednego sam utrzymywać się zobowiązał, na drugiego składać się mieli wszyscy beneficjanci przy tymże kościele ustanowieni³⁾. Nareszcie wystąpił z projektem wydzierżawienia dwóch najobszerniejszych kluczków dóbr arcybiskupich: skierniewickiego i łęgonickiego synowcowi swemu Janowi, dziekanowi naówczas gnieźnieńskiemu, późniejszemu proboszczowi a nareszcie apostacie, z których dochody obiecywał obracać na budowę zamku gnieźnieńskiego. Kapituła nauczona doświadczeniem, do czego prowadzą wydzierżawienia dóbr arcybiskupich krewnym, i nie ufając dla oplakanych stosunków finansowych Łaskiego jego obietnicy, oświadczyła, że ten projekt wprzód pod dokładną weźnię rozwagę⁴⁾. Dla ujęcia sobie kapituły darował jej obszerny plac na wybudowanie kuryi kanoniczej, który umyślnie kupił od Mikołaja Dębnińskiego, doktora medycyny *et molenditorem equestrem*⁵⁾. Dnia 29 października (1518) odprawiwszy mszę ś. i się z kapitułą pożegnawszy, wyjechał z Gniezna⁶⁾, udając się do Prus, jak się już wyżej wspomniało, dla zwiedzenia miejsca męczeństwa ś. Wojciecha i konferowania z Schombergiem w sprawie krzyżackiej. Jak sam w testamencie swoim powiada, przybył do Królewca dnia 16 grudnia, gdzie go wyczekiwał wspomniany nuncjusz papieżki, a ztamtąd udał się dnia 18 tegoż miesiąca do Fischhausen i nawiedził dwa kościoły na cześć ś. Wojciecha pół mili za miastem z kamienia wystawione, z których w jednym mszę ś. odprawiwszy i odpowiednią złożywszy ofiarę, dnia 20 grudnia wrócił do Królewca, witany i wspaniale podejmowany w drodze przez mistrza krzyżackiego, Alberta i jego komturów. Przy wjeździe na zamek królewiecki i wyjeździe z niego towarzyszył mu biskup pomorzański, Job Dobenek i Eryk, książę brunszwicki, z wspaniałą kalwakatą przeszło 200 rycerzy⁷⁾. Po kilku naradach z Schombergiem, z których dla Rzeczypospolitej nie pomyslnego nie wypadło, wystawnych ucztach w zamku książęcym i wyprawianych na cześć jego festynach, ucieszony obietnicą posła papieżkiego, że go czeka kapelus kardynałski, opuścił Prusy i dnia 14 stycznia roku 1519 szczęśliwie stanął w Łowiczu⁸⁾.

Po odbytych sejmie w Piotrkowie, na dzień 2 lutego roku 1519 zwołanym, przybył Łaski dnia 30 kwietnia do Gniezna, przywiózłszy z sobą z zamku uniejowskiego głowę ś. Wojciecha i kosztowności skarba kapitulnego, przyjmowany uroczysto przez kapitułę, duchowieństwo i mnóstwo ludu przy kościele ś. Mikołaja,

¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 177 b. ²⁾ Tamże. ³⁾ Tamże IV, 178. 179. ⁴⁾ Tamże IV, 175 b. ⁵⁾ Tamże IV, 179. ⁶⁾ Tamże IV, 180. ⁷⁾ Zeissberg l. c. f. 46. 181. 182. Voigt, *Gesch. Preuss.* IX, 503. ⁸⁾ Zeissberg l. c. f. 181. 182.

zjazd w uroczystej processyi przeprowadzono relikwie do kościoła metropolitalnego¹⁾. Na kapitule jeneralnej, która się podówczas odbywała, arcybiskup znów wystąpił z rozmaitemi projektami, które ostatecznie sprowadziły na niego burzę i stanowczy opór senatu duchownego tam, gdzie chodziło o utratę lub szkodę własności kościelnej. Pomiedzy innemi żądał zatwierdzenia gracyi, którą z dóbr arcybiskupich przeznaczył dla trzech młodzieńców szlacheckich, zapewne krewnych swoich, niejakich: Popławskiego, Popowskiego i Rusockiego, aby im dopomódz do ukończenia nauk za granicą i to nie na czas tychże nauk, lecz w dożywocie²⁾. Zagroził cenzurami kościelnymi prałatom i kanonikom, gdyby aż do przyszłej kapituły jeneralnej nie doręczyli mu dokładnego opisu dochodów posiadanych przez nich prebend; radził nad odbyciem w krótko synodu prowincjalnego i o kontrybucyi, której się król na nowo domagał³⁾, wznowił projekt dotyczący sprzedaży dóbr Smogorzewa, a zakupienia innych, żądał przyzwolenia kapituły na wcielenie kanonii łęczyckiej do probostwa w Łasku⁴⁾, proponował sprzedaż wsi kapitulnej Szczytniki niejakiemu szlachcicowi, Mikołajowi Krowickiemu, krewnemu swemu, oraz zamianę z kapitułą łowicką pewnych łąk na dziesięciny⁵⁾; radził się kapituły, ażali mu jako urodzonymu legatowi przysługują prawa i władza wyższa nad arcybiskupią, n. p. absolwowania od kanonu: *Si quis Sacerdotem etc.*, konsekrowania biskupów prowincyi swojej li tylko w kościele metropolitalnym, zatwierdzania testamentów i dysponowania nad pozostałościami kapłanów bez testamentu zmarłych, które to prawa i przywileje wykonuje podobno arcybiskup kantuareński, jako legat urodzony⁶⁾; żądał pewnego postanowienia naprzeciw zakonnicom w Ołoboku, które zniósłszy klauzurę i regułę zakonną, żyły zupełnie po światowemu⁷⁾, a nareszcie ponowił żądanie, aby kapituła zezwoliła na wydzierżawienie kluczków dóbr arcybiskupich: skierniewickiego i łęgonickiego już nie Janowi, synowcowi swemu, dziekanowi gnieźnieńskiemu, ale bratu i synowcom swoim aż do swej śmierci⁸⁾, na co już był otrzymał zezwolenie papieża i króla⁹⁾. Kapituła złożona podówczas z Wincentego Łagiewnickiego, archidyakona, Spytka Bużeńskiego, kustosa, Stanisława z Lipówca, kanclerza, Jana Grota, doktora obojga prawa, Jana Busińskiego, suffragana, Jana z Leźnicy, doktora i profesora teologii, Jana Rybieńskiego, Juliana Chełmskiego, Jerzego Myszkowskiego, Wojciecha Załuskiego, Andrzeja Ciesielskiego, Feliksa Naropińskiego i Anzelma Łukowskiego, kanoników¹⁰⁾, mężów po największej części znakomitych równie nauką jako i zacnością, przez usta seniora swego, archidyakona Łagiewnickiego, odpowiedział przytomnemu przy jej obradach prymasowi na wszystkie jego projekta dobro kościoła na celu mające przychylnie, przyrzekając rzetelną pomoc do ich uskutecznienia, lecz stanowczo i z godnością nie mały przynoszącą jej zaszczyt wystąpiła naprzeciw zachciankom jego co do szafowania na rzecz krewnych swoich własnością kościelną, odmawiając wręcz zezwolenia swego tak względem gracyi wieczystej dla wspomnianych trzech młodzieńców¹¹⁾, jako i co do arendy kluczków skiernie-

¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 193 b. ²⁾ Tamże IV, 195. ³⁾ Tamże IV, 196. ⁴⁾ Tamże IV, 196 b. ⁵⁾ Tamże IV, 197 b. ⁶⁾ Tamże IV, 200. ⁷⁾ Tamże: „Item (Rmus Archiepiscopus) consilium petivit a dominis, quid sit faciendum cum monialibus in Olobog, que seculariter vivunt, ommissa religione, nulla clausura clauduntur, sed passim libere ubi volunt incedunt.“ Jaką kapituła naprzeciw temu niesłychanemu nadużyciu podała radę, w aktach jej nie ma wzmianki. ⁸⁾ Acta decr. Capit. IV, 202. ⁹⁾ Tamże IV, 203. ¹⁰⁾ Tamże IV, 200 sqq. ¹¹⁾ Tamże IV, 200.

wickiego i łęgonickiego krewnym jego, naprzeciw której już poprzednio kilku członków kapituły, jako to: Andrzej Ciesielski, Feliks Naropiński i Anzelm Łukowski uroczysty założyli protest i salę obrad opuścili¹⁾. Co do ostatniego punktu Łągiewnicki, odpowiadając w przydłuższej mowie prymasowi, śmiało i otwarcie gorzką wyłożył mu prawdę, która na nim głębokie wywarła wrażenie i niewątpliwie do korzystnego przywiódła go zwrotu, dającego się odtąd widzieć w życiu jego. Na wstępie przywodzi powody, które kapitułę skoniły do niemilego naprzeciw swemu pasterzowi wystąpienia i odrzucenia projektowanej arendy mimo zatwierdzenie jej przez papieża i króla²⁾, która własności kościoła gnieźnieńskiego wielce zagraża, zwłaszcza przy ówczesnym nieszczęśliwym stanie rycerskiego względem kościoła usposobieniu, któryby jak najrychlej chciał pozbawić go wszelkich praw, swobód i własności i te swoje zamiary śmiało i otwarcie wypowiada w obecności króla, a ten im przytakiwać się zdaje. Doświadczenie uczy najdokładniej, jak niebezpieczną jest rzeczą powierzać zamki i dobra arcybiskupie w ręce krownych, którzy za życia dającego udają dobrych, łagodnych, cnotliwych i wiernych, a po śmierci jego najzaciętszymi duszy jego stają się wrogami. Najlepszym dowodem tego są zajścia po śmierci arcybiskupa Jana Suchywilk, który za życia zaciągnął znaczne długi u brata swego, oddał mu w zarząd zamek uniejowski, z którego tenże wprzód ustąpić nie chciał, zanim nie odbierze sum arcybiskupowi pożyczonych, aż narazie, poczyniwszy w dobrach okolicznych arcybiskupich ogromne spustoszenia, na groźby królewskie z niego ustąpił. Tem smutnym doświadczeniem pouczona kapituła w rocie przysięgi przez arcybiskupów sobie składanej zamieściła zastrzeżenie, iż zamków nikomu innemu w ręce powierzać nie będzie, tylko swym członkom duchownym. Tę przysięgę złożył także i obecny prymas, a przecież przeciwnie sobie postąpił, dając przez to smutny przykład krewnym swoim, że im także wolno będzie nie dotrzymać przysięgi³⁾. Nie tajno też członkom kapituły, jak wielkie na prymasie ciąży długi, a przecież mimo to nie przestaje zaciągać no-

¹⁾ Tamże IV, 196^b. 197^b. 198^b. ²⁾ Tamże IV, 201^b 202: „... Duas claves propter exsolvenda debita ville se arendare proposuit nobis imprimis Rma D. V., Squiernyowicze et Lagonycze pro tribus millibus florenorum, quo arenda durare deberet et in vita et post mortem ad aliquos annos et forsam iam arendavit eas Magnifico domino palatino Cracoviensi uti domino magno auctoritatis et potenti accedente ad id consensu pape et regie Maiestatis, solum ei ad hoc consensum nostrum deesse, quem etiam petit a nobis sibi ad hoc dari. Reverendissimo domine, nihil est tam honestum et utile, ad quod nos eidem non consentiremus, sed suspectum est, no hec arenda vergetur in detractionem illorum bonorum. Mercenarius enim et qui non est pastor etc. Accedunt ad hoc et alia et quedam maiora his, scilicet civile odium, quo domini seculares persequuntur spirituales, nec aliud inter se privatim et publico consultant, quam ut auctoritatem et immunitatem ecclesiasticam deprimant et enervent, bonisque omnibus Clerum exuant et spoliunt. Permittit ista et Regia Maiestas coram se loqui: ... facileque ad hanc arendam consentit faciendam; quo autem res tendat, facile est iudicium...“ ³⁾ Tamże IV, 202: „Castrum etiam archiepiscopalia in manibus fratrum secularium Rme paternitatis vestre sunt... Boni quidem ipsi sunt, mansueti, virtutibus pleni, religiosi... sed potest tum in eis accidere, quod communiter accidere solet in fratribus nostris, qui tantopere nos observant et colunt, quantopere vivimus, aut eis damus, post mortem vero nostras vertunt se in hostes animarum nostrarum. Exemplum nobis est malum, quod post Janussii archiepiscopi mortem acciderat, cuius frater etiam re aliena pro ipso obstrictus, castrum Unyeow (Capitanus illic existens) occupaverat, nollendo illud dimittere nec Capitulo nec Archiepiscopo, donec illi summe pecunie pro ipso exsolventur, quo erat, quod tunc ecclesia passa esset maximas difficultates et damna gravissima, dum non posset ab illo illud castrum repelli, nisi per auctoritatem regis et bella maxima perniciosissimaque, a quo tempore factum est illud rationale et observandum, ut Archiepiscopi non committerent castra, nisi fratribus Capituli, quod omnes Archi-

wych, coraz większych, dla wyniesienia swoich krewnych lub przeprowadzenia do skutku kosztownych przedsięwzięć, w tej niewątpliwie nadziei, że je arenda nieszczęsna pokryje¹⁾. Zaprawdę, gdyby ona miała przyjść do skutku, nie obyłoby się po śmierci prymasa bez ciężkich krzywd dla kościoła gnieźnieńskiego, zamieszek w kraju i krwi rozlewu z niesłychaną szkodą duszy jego²⁾. W razie śmierci króla Imci bez potomka płci męskiej jakież smutne kraj czekają losy. Któż wie, jakiegoby miał następcę, czy przychylnego kościołowi lub jego wrogom. W ostatnim przypadku nie tak rychło odzyskałby arcybiskup dobra i zamki z rąk krewnych poprzednika swego, a tymczasem kościół rzeczony na jakież byłby wystawiony krzywdy i udręczenia!³⁾

Z tych powodów kapituła prosi, błaga i zaklina prymasa, aby porzucił niebezpieczne zamiary i odstąpił od nieszczęsnej arendy, tak smutne po śmierci jego przedstawiającej widoki. Na przeciąg żywota swego wolno mu uczynić, co mu się podoba, lecz nie wolno mu trwonić spuścizny ś. Wojciecha jeszcze po zgonie swoim. Niechaj się zlituje nad sobą, krewnymi swymi, a przede wszystkim nad duszą swoją, i usłucha szczerzej i rzetelnej rady duchownego senatu swego. Jeszcze ma czas wybrnąć z przykrego położenia swego i od ogromnej uwolnić się odpowiedzialności. Wszakże arcybiskupstwo tak jest bogate, że łatwo może pokryć długi swoje, byleby się tylko chciał na czas niejaki ograniczyć w wydatkach swoich. Dla tego niechaj oszczędnie stale w jednym z licznych majątków arcybiskupich, tam żyje w zaciszu i z niego nie wyrusza się, krom na sejmy, koronacje i pogrzeby królów, lubo i od tych podróży ile możliwości uwalniać się powinien, jak to częstokroć inni czynią biskupi. Niechaj krewnym więcej nie daje nad to, co im gwałtownie potrzebne, a tym sposobem w krótkim czasie pozbywszy się długów, będzie znów mógł swobodnie rozporządzać dochodami według upodobania⁴⁾. Co się zaś dotyczy zezwolenia

episcopi circa receptiones suas observare iurant. Nunc vero, qualiter sit sibi contraventum, nota res est, et illi qui eadem castra obtinent, non ignorant intelliguntque, se etiam id facere posse, quod facit Rma paternitas vestra...“ ¹⁾ Tamże IV, 202^b: „Sciunt domini (Capitulares), quod adhuc Rma paternitas vestra a debitis diu antea contractis non est libera, et nihilominus, ut suos exaltet (sit cum venia dictum) et magnas res agat, audacter in maiora debita in dies ruit... Non facit hoc Rma paternitas vestra (ut se sola res ostendit), nisi in spem huius arende.“ ²⁾ Tamże: „Profecto, profecto, si hec arenda procedet, utrum nos essemus falsi vates, non poterit nisi paratam destructionem bonorum Ecclesie, bella maxima post mortem paternitatis vestre Rme et copiosam sanguinis effusionem adducere; vestra Rma paternitas hoc faciet, quod in periculum anime sue „odundare speret et timeat.“ ³⁾ Tamże: „Si regia Maiestas sine filio successore aut juvene successore relicto docedet, quid futurum ost, nisi maxima in Regno mutatio turbatioque, nec scimus quis aut qualis rex eligetur, an pro Ecclesia, an pro secularibus erit. Si pro secularibus, certe non cito recuperabit bona et castra successor paternitatis vestre Rme, et Ecclesia patietur maximum detrimentum.“ ⁴⁾ Tamże: „Quare rogamus, obsecramus et obtestamur paternitatem vestram Rmam, dignetur hos affectus in se moderare, et ab hac periculosa arenda cessare, maxime autem post mortem suam. In vita faciat, quid vult, si aliter fieri non potest. Non deperdat male patrimonium sancti Adalberti, quod ipse precioso martirio suo emit. Misereatur sui et suorum animeque sue, si eam ad ea debitorum fastidium aut timor impellit; dignetur audire nostra consilia. Dives est Archiepiscopatus iste, ponat se moderate in aliquo loco dominiorum Ecclesie sue, vivat sine excessu, non faciat largiciones multas, non vadat nisi ad Conventum generalem, Coronacionem aut Sepulturam Regis, quum et ab his se excusare studeat, sicut faciunt alii Episcopi, suis etiam non det, ut eos ditet, sed ut vivero possint; demum debitis exsolutis largiatur quantum vult et quibus vult, cum difficile sit magnas res agere sine difficultatibus.“

kapituły na tę arendę, chociażby członkowie obecni przystać chcieli, żadnegoby ono nie miało znaczenia, skoro inni, posłyszawszy o tych zamysłach, natychmiast protest założyli i kapitułarz opuścili. Nadto w konsensie królewskim i papieżkim o zezwoleniu kapituły najmniejszej nie ma wzmianki. Jak na ową arendę, tak również i na wcielenie kanonii łączycielskiej do probostwa w Łasku żadną miarą kapituła przystać nie może i lubo z żalem arcybiskupowi swemu w tej mierze nieposłuszną stać się musiała¹⁾.

W końcu miesiąca maja (1519) prymas po ukończonej kapitule jeneralnej, wyjechał do Skierniewic, zapowiedziawszy na początek roku przyszłego synod prowincjalny²⁾ i wcieliwszy za zezwoleniem prałatów i kanoników kościoły parafialne w Kamieńcu i Ryszewku, wsiach należących do klasztoru trzemeszyńskiego, jako filie, pierwszy do Wilatowa, drugi do Gąsawy z powodu niedostatecznego utrzymania dla osobnych tamże plebanów³⁾. Admonicya od kapituły otrzymana, jakżeśmy już wyżej wspomnieli, korzystnie wpłynęła na umysł prymasa. Nie tylko bowiem spokojnie siedział w Skierniewicach aż do listopada, zajmując się bardzo gorliwie sprawami kościelnymi, ale znaczną część długów swoich spłacił i odtąd coraz mniej nowych zaciągał, jak to testament jego świadczy⁴⁾. Usłyszawszy, że król Zygmunt gotuje się do wojny pruskiej, pospieszył do Krakowa w początku listopada, uczestniczył w radzie senatu, proponując, aby zjazd, na którym ostatecznie wojna zadecydowana być miała, nie odbył się w Toruniu, lecz w bezpieczniejszym miejscu, i aby król z gotowem wojskiem niezwłocznie rozpoczął wojnę, na co się przecieży nie zgodzono⁵⁾. Następnie towarzyszył królowi do Torunia na zjazd wspomniany na dzień 25 listopada zwołany⁶⁾, i gdy tam wojna stanowczo postanowiona była, pozostał przy boku monarchy, służąc mu doświadczeniem i radą swoją⁷⁾. Biskupowi pomezkańskiemu, którego dyceccya stała się teatrem wojny, radził, aby się poddał królowi, zaręczając mu, że się przy biskupstwie utrzyma i za wszelkie szkody przez wojnę mu poczynione wynagrodzenie weźmie⁸⁾. Jakoż w ciężkim udrczeniu swoim udał się pod dniem 23 lutego roku 1520 do jego pośrednictwa celem pozyskania względów królewskich⁹⁾.

W krótko po wybuchu wojny pruskiej umarł biskup poznański, Jan Lubrański (dnia 22 maja roku 1520). Król ofiarował niezwłocznie osierocone biskupstwo Piotrowi Tomickiemu, biskupowi przemyskiemu, podkanclerzemu koronnemu¹⁰⁾. Prymas, korzystając z tej okazji, chciał urzeczywistnić plan, z którym się od dawna nosił¹¹⁾ t. j. ustanowić za zezwoleniem króla i kapituły Tomickiego koadjutorem swoim, pod warunkiem, że tenże przybierze sobie na koadjutora biskupstwa poznańskiego Jana Łatałskiego, chcąc przez to pozyskać dla synowca swego Jana, dziekana

¹⁾ Tamże IV, 203: „Quantum ergo est de nostro consensu ad hanc arendam, etsi nos, qui hodie hic sumus, consentiremur, consensus noster nihil valet, quandoquidem alii domini audita hac postulacione paternitatis vestre Rme, factisque solemnibus protestacionibus de non consensu ad hoc, discesserunt. In consensu octiam apostolico et Regie Maiestatis de consensu Capituli nulla est mencio. Item et de incorporacione Canonatus et prebende Lanciensis ad Lasco facienda. Non imputet ergo nobis paternitas vestra Rma, quod ei in hoc non obtemperamus.“ ²⁾ Tamże IV, 200b. Dla wybuchu wojny pruskiej synod ten nie odbył się. ³⁾ Kronika trzemeszyńska Ms. f. 337. ⁴⁾ Zeissberg l. c. f. 176 sqq. ⁵⁾ Acta Tomic. V, 116. ⁶⁾ Voigt l. c. IX, 573. ⁷⁾ Acta Tomic. V, 138. ⁸⁾ Voigt l. c. IX, 580. ⁹⁾ Tamże IX, 581. ¹⁰⁾ Tamże IX, 584. ¹¹⁾ Acta Tomic. V, 239. 326. ¹²⁾ Acta Tomic. V, 288.

gnieźnieńskiego, probostwa gnieźnieńskiego i łączycielskiego, będące w posiadaniu Łatałskiego, za które tenże z dochodów arcybiskupich miał być wynagrodzonym. Tomicki, wnosząc słusznie z czerstwego prymasa zdrowia, żeby długo musiał czekać na arcybiskupstwo i sam nie chcąc się wiązać na długie lata koadjutorem w Poznaniu, nie zgodził się na ten projekt, nie szczędząc przy tej sposobności w liście do Mikołaja Bedleńskiego, scholastyka krakowskiego, złośliwych na prymasa wycieczek¹⁾.

Kiedy wojna pruska wielce się dawała w znaki duchowieństwu i ich poddanym, wystawionym na uciski ze strony wojsk królewskich, prymas bawiący ciągle przy boku Zygmunta I energicznie stawał w ich obronie i nie jedną wyjednał dla nich pomoc i ulgę²⁾. Za jego radą kapituła gnieźnieńska wyprawiła w końcu października (1520) deputacyą złożoną z archidyakona Łagiewnickiego i kanonika Macieja Kijowskiego do bawiącego naówczas w Wągrowcu króla, aby zapobiegł gwałtom i zdzierstwom, których się wojska królewskie na biednych poddanych kapitułnych dopuszczały³⁾.

W końcu roku 1520 (4 grudnia) odbył się w Bydgoszczy burzliwy sejm, na którym pomiędzy innymi traktowano o kontrybucyi wojennej osobistej na duchowieństwo nałożyc się mającej, lub też o zapłaceniu zaległej na przeszłym synodzie prowincjalnym uchwalonej. Za drugim przypuszczeniem przemawia ta okoliczność, że prymas wskutek wezwania tegoż sejmu przesłał do skarbu królewskiego 300 złt. węgierskich i przyrzekł energiczne w tej mierze do duchowieństwa wystosować napomnienie⁴⁾, również i ta, że gdy na kapitule jeneralnej w Gnieźnie w roku 1519 w jesieni wezwał zalegających z tąż kontrybucyą o zapłaceniu jej, odpowiedziano mu, że najprzód sam zaległość zapłacić powinien, aby drugich o to skutecznie mógł napominać⁵⁾. Przesłane zatem 600 złt. były niewątpliwie ową zaległością, którą mu w Bydgoszczy ponownie przypomniano.

Ponieważ dla srożającej się wojny pruskiej nie mógł odprawić zapowiedzianego na początek roku 1520 do Piotrkowa synodu prowincjalnego, zapowiedział takowy na toż miejsce na dzień 25 stycznia roku 1521, wiedząc już o nastąpić mającem pomiędzy wojującymi stronami czteroletniem zawieszeniu broni⁶⁾. Że się ten synod z powodu niezawodnie domaganej przez króla nowej od duchowieństwa

¹⁾ Tamże: „Non possum“ pisze Tomicki do Bedleńskiego, „adduci in eam talem societatem cum homine, cuius mores mihi unquam placuerunt, curabo tamen, quantum maxime potero, eius benivolenciam mihi retinere, malo enim vel ramunculas habere amicos quam inimicos.“ ²⁾ Acta decr. Capit. IV, 222 sqq. ³⁾ Tamże IV, 222: „Ibidem Venerabiles domini... qui a domino Reverendissimo quam octiam a Capitulo Gneznensi ad Maiestatem regiam in Vangrovyecz missi fuerant super certis iniuriis et oppressionibus per terrigenas in ballum proficiscentes... illatis etc.“ ⁴⁾ Acta Tomic. V, 366. *Otia Cornic. Roman. p. 165, Przyluski p. 956.* ⁵⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 200b: „De contribucione relicta anni Domini 1516 consenserunt (domini), ut solvatur ex integro, attamen prius processus premittantur per suam Rmam dominacionem, et quod sola sua Rma dominacio primitus solvat.“ ⁶⁾ Tamże IV, 231b: „Sabbato post festum sanctorum innocencium, que fuit vigesima nona mensis decembris (1520) domini deputaverunt pro futuro Sinodo provinciali in nuncios reverendos dnos Janussium Lathalskj prepositum et Georgium Myskowskj utriusque iuris doctorem et Canonicum Gneznensem.“ Tamże IV, 232: „Item domini prefati decreverunt (die 3 Januarii 1521) scribere mandatam constitutionis procuratorum pro futuro Sinodo provinciali super dominos Janussium Lathalskj prepositum Gneznensem et Georgium Myskowskj etc.“ Tamże IV, 232b: „Item venerabilis dominus Anselmus (Lukowskj) affectavit dominos, ut esset illi licencia concessa a Capitulo generali... quia electus in nuncium a Capitulo Poznaniensis in futuro Sinodo provinciali Pyotrzkovie interesse debet etc.“ (decr. de 3 Januarii 1521).

kontrybucyi rzeczywiście odbył, dowodzi wydany podczas niego *ad festum conversionis sancti Pauli* (25 stycznia) 1521 przywilej prymasa, w którym kościół parafialny w Makowiskach uposaża czterema łanami ziemi¹⁾. Nadto przemawia za tem list Krzyckiego w dzień ś. Doroty (6 lutego) do Tomickiego z Torunia pisany, w którym donosi o piśmie arcybiskupa w imieniu całego synodu do papieża wysłanem z prośbą o wspieranie usiłowań jego co do korzystnego dla Rzeczypospolitej załatwienia sprawy krzyżackiej²⁾. Nareszcie przemawia za tem dekret kapituły krakowskiej z dnia 4 stycznia roku 1521, w którym dwóch członków swoich delegowała do Piotrkowa na dzień 25 stycznia 1521, aby ją tam reprezentowali na synodzie rzeczonym³⁾. Był to zatem *V synod prowincjonalny* przez arcybiskupa Łaskiego odprawiony, którego oryginalne uchwały podobnie jak poprzedzających zaginęły. Wyjątki z nich znajdują się w zbiorze ustaw z roku 1527.

Po ukończonym synodzie udał się prymas na czas niejaki do Skierniewic, a ztamtąd podążył do Torunia, gdzie dnia 5 kwietnia (1521) przyszedł do skutku czteroletni rozejm pomiędzy królem Zygmuntem a mistrzem krzyżackim⁴⁾. Ze Łaski w odnośnych układach brał udział, dowodzi dokument w Toruniu dnia 19 kwietnia tegoż roku wystawiony i przez niego podpisany⁵⁾. Potwierdza to także list Krzyckiego z Torunia dnia 17 kwietnia do Tomickiego pisany, w którym mu donosi, że prymas miał zamiar ztamtąd udać się do Krakowa celem nawiedzenia Tomickiego, a następnie wyjechać do Kamieńca. Krzycki donosi przytem wujowi, że Łaski chce go koniecznie nakłonić do przyjęcia koadjutoryi arcybiskupstwa ze względu na dobro Rzeczypospolitej i radzi mu, aby udał chorobę i sprawę tę odłożył do wyzdrowienia swego mniemanego, nie chcąc sobie narazić człowieka, który jeżeli chce, dużo pomódz, ale też dużo szkodzić może⁶⁾. Czyli prymas był w rzeczy samej w tym celu w Krakowie, a następnie w Kamieńcu, nie wiadomo. Papież Leon X bullą z dnia 24 lipca (1521) polecił Łaskiemu jako metropolicie nowo prekonizowanego biskupa wrocławskiego, Jakóba (Salcensis)⁷⁾. W tym czasie nakazał prymas, aby erekcyjne kościołów parafialnych do klasztoru trzemeszyńskiego należących zaciągnięte były do *Liber beneficiorum Ecclesie Metropolitanæ Gneznensis*⁸⁾. Następnie brał udział w sejmie walnym piotrkowskim, zwołanym na dzień 28 października (1521), który trwał aż do początku roku następnego⁹⁾. W konstytucyach

¹⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 653. ²⁾ Acta Tomic. V, 362: „Dnus archiepiscopus misit huc copiam literarum nomine totius sinodi ad pontificem, ut illa tanquam sibi in temporalibus et spiritualibus rebus subiecto adesset contra magistrum, ordiens ab ovo usque illas nonias suas inoptissimas cum summa indignitate et sequela perniciosu. Eas postea mittam rme. Dtioni vre, quum erit firmior, nam nunc voreor, no earum lectione recideret in morbum.“ Tak to Krzycki w obec Tomickiego nicował złośliwie wszystko, co pochodziło z postanowienia i rady Łaskiego. ³⁾ Acta decretor. Capit. Cracovien. II, 340: „4 Januarii 1521. *Ad Sinodum provinciale pro festo conversionis sancti Pauli* (25 stycznia) *Piotrkowie* celebrandam domini suprascripti venerabilis doctores Jacobum de Crzyeschow et Stanislaum Biel deputaverunt.“ ⁴⁾ Voigt l. c. IX, 632. ⁵⁾ Dogiel l. c. IV, 224. cfr. Vol. leg. I, 398. ⁶⁾ Acta Tomic. V, 378. 379: „... Vedit istuc ad illam visendam rmus dnus Joannes Łaski, archieps., venturus domum Cracoviam, ac illinc etiam in Camenec usque... Supplico vre rme Dtioni, dignetur hominem a se simpliciter non rejicere... Potest enim optimo rma Dtio, vra illum penitus non rejiciendo causam egritudinis suo pretextere et negotium aliquo modo suspendere usque ad perfectam suam sanitatem... Novit enim (Dtio vestra), quomodo ille commodare incommodareque potest hominibus, ubi nervos indondit.“ ⁷⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 655. ⁸⁾ Kronika trzemeszyńska Ms. f. 341. ⁹⁾ Acta Tomic. VI, 1.

tegoż sejmny czytamy, że arcybiskup i biskupi na prośby stanów świeckich zawiesili aż do przyszłego sejmny w Piotrkowie na ś. Michał (1522) odbyć się mającego kary kościelne, które na siebie ściągnęła szlachta za krzywdy i zniszczenia poczynione w dobrach kościelnych w czasie ostatniej wyprawy wojennej. Na tenże sejmny zacytowano opatów, którzy samych tylko Niemców lub nieszlachtę do klasztorów swoich przyjmowali¹⁾. Postanowiono przytem aby przed tymże sejmny odprawił się synod prowincjonalny, na którymby duchowieństwo sformułowało pewne wnioski swoje w tych punktach, o które dotąd pomiędzy niem a stanem świeckim toczyły się spory, pomiędzy innemi o pociąganie duchowieństwa do stałego opodatkowania²⁾. Arcybiskup, uprzedzając toż postanowienie, przedłożył był już na przeszłym sejmny obszerny memoriał dotyczący opodatkowania kleru i wspólnej obrony Rzeczypospolitej, której Tomicki w liście do kanclerza w. Szydłowieckiego w właściwy sobie sposób przedrwieva, jak w ogóle wszystko, co od prymasa wychodziło³⁾.

Stosownie do wypowiedzianego na sejmny piotrkowskim życzenia Łaski zwołał *VI synod prowincjonalny do Łęczycy*, (zapewne w sierpniu roku 1522), którego uchwał wyjątki znajdują się w zbiorze Łaskiego z r. 1527, i Wężyka z roku 1630⁴⁾, pomiędzy innemi i ta, że synody prowincjonalne zwoływane być powinny do Piotrkowa, Łowicza i Łęczycy. Jakże na tym synodzie względem załagodzenia sporów bezustannych pomiędzy duchowieństwem a szlachtą uchwalono wnioski, nie wiadomo, gdyż oryginalne uchwały jego zaginęły, a akt kapitulnych, z którychby bliższe mieć było można o tymże synodzie wiadomości, z lat 1522—1525 nie dostaje.

W tym czasie wojewoda wołoski zabiegał o zawiązanie przyjaznych stosunków z Polską, jak to widać z zawiadomienia króla Zygmunta o zamierzonym nowym Tatarów na Polskę napadzie. Łaski, pragnąc zupełnie ująć wojewodę dla Rzeczypospolitej, radził królowi, aby mu oddał w małżeństwo naturalną córkę swoją, prawdopodobnie Reginę, urodzoną z Telczanki. Zygmunt bardzo niełaskawie przyjął ten projekt, pisze Tomicki, o którym mu się nie śniło, tem więcej, że podobne nierozważne plany i obietnice wywołać mogły wojnę i nieprzyjaźń, jak to przed niedawnym nastąpiło czasem, kiedy wojewodzie odmówiono przyrzeczonej mu niegdys w małżeństwo siostry królewskiej Elżbiety⁵⁾.

W tym roku (1522) dnia 22 września umarł, jakiesmy już wyżej wspomnieli Erazm Ciołek, biskup płocki, nieprzyjaciel prymasa. Król mianował niebawem następcą jego Rafała Leszczyńskiego, biskupa przemyskiego, a Krzyckiemu ofiarował biskupstwo przemyskie⁶⁾. Tymczasem papież Hadryan bez poprzedniego porozumienia się z królem przeznaczył biskupstwo płockie księżęciu brandenburgskiemu, prawdopodobnie Janowi Albertowi, bratu mistrza krzyżackiego, Alberta, któremu na naukach w Rzymie bawiącemu papież Leon X przyrzekł być dać biskupstwo wrocławskie⁷⁾. Król Zygmunt wielce się tem postanowieniem papieżkiem zmartwił i w liście do Krzysztofa Szydłowieckiego gorzko się na nie skarżył⁸⁾. „Taką to mamy korzyść“, pisze, „z pobytu w Rzymie biskupa płockiego i innych posłów naszych, że z kraju wyprowadził mnóstwo pieniędzy, nie zyskawszy za to

¹⁾ Acta Tomic. VI, 11. ²⁾ Tamże VI, 12. ³⁾ Tamże VI, 78. ⁴⁾ *Constitutiones Synodor. Metrop. Eccl. Gnesn. Provincial. f. 79—81.* ⁵⁾ Acta Tomic. VI, 119. ⁶⁾ Tamże VI, 135. ⁷⁾ Acta Tomic. VI, 137. Heyne, *Decum. z. Geschichte des Bisthums Breslau III, 372.* ⁸⁾ Acta Tomic. VI, 137.

nie więcej nad kilka odpustów i obecne zatargi²⁾." Łaski, którego ta sprawa jako prymasa i senatora żywo obchodziła, radził królowi, aby wyprawił do papieża poselstwo z obedyencyą i przy tej okazji starał się zmienić postanowienie jego nasłania mu do kraju wroga i otworzenia Krzyżakom drogi do intryg i knowań w jego łonie. Król z razu pod wpływem rozżalenia swego nie chciał słuchać o projekcie prymasa, później przecież, ochłonawszy nieco, zgodził się na niego i wyprawił (roku 1523) do Rzymu synowca jego, Hieronima Łaskiego¹⁾, który w rzeczy samej spowodował papieża, że odstąpił od swego kandydata na biskupstwo płockie dla Polski tak wstrętnego, rezerwując atoli toż biskupstwo dla kardynała-protektora Polski, Achillesa de Grassis, lecz na przedstawienie króla Zygmunta i od tego odstąpił, zatwierdziwszy nareszcie nominata królewskiego, Rafała Leszczyńskiego. Tomicki, jak przy wszystkich innych sprawach, w których prymas jakikolwiek brał udział, tak i w tej podejrzewał „hydrę“, jak mu się w zawziętości nazwać podobało metropolitę swego, jakoby popierał kandydaturę kardynała, aby synowcowi swemu Janowi wyrobić koadjutorią biskupstwa płockiego, o czym mu się zapewne nie śniło. Niepraktykowaną, bowiem było w Polsce rzeczą, aby biskup nominat miał sobie przybierać koadjutora, nie osiągnąwszy jeszcze sam biskupstwa²⁾. Tak więc na każdym kroku starał się Tomicki z Krzyckim podkopywać dobre imię i sławę Łaskiego. Ostatni donosi wujowi swemu, że prymas poróżnił się przy tej sposobności z wojewodą krakowskim, który mu miał zarzucać, że wiele przeprowadził planów na niekorzyść jego i Rzeczypospolitej, oraz i to, że król zamiast rzeczony koadjutorji miał dać synowcowi prymasa listy do papieża polecające go na probostwo łęczyckie w razie wakansu, co się zdaje być rzeczą nieprawdopodobną, ponieważ królowi przysługiwała prezenta na tę prałaturę³⁾.

Zdaje się, że zapowiedziany na ś. Michał roku 1522 sejm walny do Piotrkowa, o którym wyżej była mowa, nie przyszedł do skutku, gdyż król Zygmunt zapowiedział nowy na dzień ś. Agnieszki (21 stycznia) roku 1523 do Piotrkowa⁴⁾. Dnia 5 października roku 1522 zatwierdził arcybiskup nowego opata trzemeszyńskiego, Wojciecha z Brodnicy⁵⁾. Z powodu grasującego w okolicy Piotrkowa powietrza, król Zygmunt przeniósł zwołany tamdotąd na dzień 21 stycznia roku 1523 sejm walny do Krakowa⁶⁾, na którym znajdował się arcybiskup⁷⁾. Dnia 7 wydał król w porozumieniu z tymże sejmem ową pamiętną ustawę, według której każdy wprowadzający do kraju, sprzedający, kupujący lub czytający pisma luterskie śmiercią ognia miał być karany⁸⁾. Prymas pragnąc wiernych obronić przed nowościami religijnymi i błędami, spowodował równocześnie zajmującego po pierwszy raz krzesło senatorskie Andrzeja Krzyckiego, biskupa przemyskiego, do napisania apologii naprzeciw nauce Lutera, którą tenże jeszcze w tym samym roku pod tytułem: *Encomia Lutheri* drukiem ogłosił, przypisawszy ją królowi Zygmuntovi⁹⁾. Ażeby zaś biskupów i duchowicistwo pobudzić do skutecznego i jednomyślnego naprzeciw cisnącym się gwałtem do Polski nowościom oporu, zwołał na

¹⁾ Acta Tomic. VI, 214. ²⁾ Tamże VI, 291. 295. ³⁾ Tamże VI, 292. ⁴⁾ Tamże VI, 202. 203. ⁵⁾ Kronika trzemeszyńska f. 348. ⁶⁾ Acta Tomic. VI, 205. ⁷⁾ Tamże VI, 260. ⁸⁾ Zakrzewski, *Powstanie i wzrost reformacji w Polsce 1520—1527*. Lipsk 1870 str. 229. ⁹⁾ Friese, *Beiträge zur Reform. Gesch. in Polen und Lithauen* II, 1. 39.

dzień 7 października (1523) *VII synod prowincjalny do Łęczycy*, który się tamże rzeczywiście tego samego dnia i następnych odbył. Oprócz uchwał naprzeciw luteranizmowi w duchu łagodności i umiarkowania wydanych ogłoszono na tymże synodzie wiele dekretów dotyczących wewnętrznego stanu kościoła, jurysdykcji duchownej, pociągania kapłanów przed sądy świeckie itp.¹⁾ W zbiorze uchwał synodalnych arcybiskupa Wężyka podane są wyraźnie dekreta synodu prowincjalnego łęczyckiego z roku 1523²⁾. Według Joehera Jan Chojeński, archidyakon krakowski i Jerzy Myszkowski, kanonik gnieźnieński, kanclerz arcybiskupi, wyznaczeni byli przez tenże synod do zebrania i ułożenia ustaw synodalnych prowincji gnieźnieńskiej, z którego zadania chlubnie się wywiązali, przygotowawszy materiały, który arcybiskup Łaski w roku 1527 pod tytułem wyżej kilkakrotnie wspomnianym drukiem ogłosił³⁾.

Nie ulega wątpliwości, że prymas uczestniczył w sejmie przez króla na dzień 25 października roku 1523 zwołanym, który się burzliwie odbył z powodu oporu posłów naprzeciw projektom co do ustanowienia stałej obrony ziem ruskich naprzeciw Turkom i Tatarom i innym ważnym przez króla przedłożonym ku dobru Rzeczypospolitej zamiarom. Ta obojętność sejmu dała się ciężko w znaki krajowi, albowiem Turcy i Tatarzy, podwakroć napadłszy wspomniane prowincje, straszliwe zadali im klęski⁴⁾.

Na początku roku 1524 król Zygmunt polecił Łaskiemu, ażeby się wspólnie z Maciejem Drzewickim, biskupem kujawskim, Janem Konopackim, chełmińskim, Stanisławem Kościeleckim, wojewodą kaliskim i kilku innymi panami udał do Gdańska, dokąd na dniu 28 lutego zjechać mieli pełnomocnicy książąt: Henryka meklenburgskiego, Jerzego pomorskiego i barnimskiego celem zawarcia z nimi przymierza naprzeciw zakonowi niemieckiemu, który to układ na dniu 9 marca szczególnie do skutku doprowadzony został⁵⁾. Podczas pobytu prymasa w Gdańsku Maciej Drzewicki, kujawski i Jan Konopacki, chełmiński biskupi chcieli pod zastaną powagi jego skutecznie stawić zapory luteranizmowi szerzącemu się tamże w sposób zastraszający. Łaski chętnie wspierał ich przedsięwzięcia, lecz gdy Drzewicki kazał uwięzić pewnego luterskiego kaznodzieję, powstały w mieście rozruchy w takich rozmiarach, że obaj biskupi zmuszeni byli opuścić spiesznie miasto, nie chcąc się narazić na niebezpieczeństwo życia, lub przynajmniej ciężkiego sponiewierania. Samemu tylko Łaskiemu ze względu na jego dostojność i charakter poselski okazywano uszanowanie, tak dalece, że przy jego wjeździe i wyjeździe obywatele w sto koni przeszło towarzyszyli mu jako straż honorowa⁶⁾. W obec zalewającego prowincje polskie a przedewszystkiem ziemie pruskie luteranizmu, zaczęto się nareszcie na seryo krzątać, aby go wykorzenić lub przynajmniej dalszemu postępowi jego przeszkodzić. Król Zygmunt, upatrując w zwołaniu soboru powszechnego najskuteczniejszy środek do zapobieżenia złemu, prosił o to usilnie papieża Klemensa VII, oraz spowodował Łaskiego, ażeby w swoim i biskupów imieniu dał polecenie kanclerzowi swemu Jerzemu Myszkowskiemu, kanonikowi gnieźnieńskiemu, wybiera-

¹⁾ Zeissberg l. c. f. 65. ²⁾ *Constitut. Synodor. Metrop. Eccl. Gnesn. Provincial.* f. 115. ³⁾ *Obraz bibliograf. histor.* t. III, 372. ⁴⁾ Acta Tomic. VI, 326. ⁵⁾ Acta Tomic. VII, 8. 9. 12. ⁶⁾ *Scriptores rer. Prussiae*. V, 554 sqq. Acta Tomic. VII, 375.

jącemu się do Rzymu z złożeniem temuż papieżowi w imieniu prymasa obedyencyi i przedłożeniem mu różnych spraw kościoła gnieźnieńskiego dotyczących¹⁾, iżby w tym kierunku tamże usilnie pracowali. W kwietniu roku 1525 zebrał się biskupi polscy na wezwanie królewskie do Krakowa, aby byli przytomni przy składaniu Zygmuntowi I hołdu lenniczego przez Alberta, dotychczasowego mistrza krzyżackiego, jako księcia pruskiego (9 kwietnia). Dnia poprzedniego ciż biskupi zebrawszy się na naradę, wystosowali pismo do papieża, przedstawiając w niem smutny stan kościoła polskiego i wyprawili z niem do Rzymu Feliksa Naropińskiego, kanonika gnieźnieńskiego oraz kanclerza kujawskiego z poleceniem, aby wspólnie z bawiącym tam już Myszkowskim papieżowi stosunki tegoż kościoła dokładnie i szczegółowo przedstawił²⁾. Ostatniemu dał prymas oprócz tego instrukcyę względem uniewinnienia króla i siebie co do zawartego z Turkami przymierza³⁾, a przez Naropińskiego polecił mu, aby wytłumaczył jego i biskupów, że brali udział w owym polityczną koniecznością wywołanym akcie hołdu Alberta łamiącego przysięgi kościołowi i zakonowi złożone, który to akt w całym świecie katolickim a przedewszystkiem w Rzymie nadzwyczaj przykre i bolesne wywołał wrażenie⁴⁾. Papież Klemens VII nad wszelkie spodziewanie z niejakim pobłażaniem przyjął wiadomość o tem zajęciu w Krakowie, lubo się nie obeszło bez wypowiedzenia zdziwienia, jak katolicki monarcha mógł człowieka trzykrotnym związanego ślubem postanowić księżciem świeckim i lennikiem swoim. Na oświadczenie Myszkowskiego, że co do sprawy zakonu od prymasa nie odebrał szczegółowej instrukcyi, papież łaskawie się z nim rozstał, żądając tylko nadesłania sobie przez prymasa dokładnego sprawozdania o owym akcie krakowskim⁵⁾. Również łaskawie przyjął wiadomość o zawartym przez króla

1) Theiner I. c. II, 425. 437. 446. 2) Tamże II, 426. 427: „Beatissimo pater et domino etc. Turbat nos creaturas et Capellanos vestre Sanctitatis, et in maximum metum detorquet modernus ecclesiasticus status, qui maiorem in modum a Laicis non modo impudentissimo suggillatur, sed etiam quibusdam ex causis despicitur et in persecutionem exponitur. Hinc est, quod hereses venenatae catholice fidei, quam ista sacrosancta sedes orudit et solertissimo predicat, adverso, cumulatissime pullulant et passim diffunduntur, et nisi habebimus adeo christianissimum Regem sacrosancte Isti sedi apostolice integerrimo affectu obsequentissimum, et hic quoque Religio non parum caperet detrimenti. Siquidem obijcitur plerumque nostro statui ecclesiastico, quod omnia, quibus cultus divinus adornatur, avaricio causa a nobis in deceptionem plebis florent, quodque derogationibus, revocationibus, suspensionibus et alia id genus donationes Regibus aut principibus ac etiam Ecclesiasticis et aliis secularibus personis atque locis a vestra Sanctitate et aliis summis pontificibus felicis memorie predecessorum eiusdem facte perimuntur vel suspenduntur, omnium charitatem inter clericum et laicum statum perturbant, sicut venerabiles Georgius Mysskowsky utriusque iuris doctor per me Archiepiscopum nuper ad V. Sanctitatem missus, et Felix Naropinsky, Serenissimi domini nostri Regis Secretarii, Canonici Gneznenses nostrarum vero Gneznensis et Vladislavionsis Episcopatum Curiarum Cancellarii, presentium exhibitores, aut unus eorum, altero absente, plenius referent, quibus aut alteri coruodem Vestra Sanctitas credere dignetur. Pro debito itaque et officio nostro Vestre Sanctitati istud significandum putavimus, supplicantes, ut voluti pater et pastor vigilantissimus prospicere divina sua providentia velit, ut status ecclesiasticus tranquillius permaneat, et caritas in corda hominum bene voluntatis infusa ad laudem et gloriam Dei augetur, et conservetur etc. Ex Cracovia nona mensis Aprilis Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo quinto. Johannes Archiepiscopus Gneznensis, Petrus Cracoviensis et Posnaniensis Episcopus et Regni Polonie Vicecancellarius, Mathias Vladislavionsis Episcopus, Raphael Plocensis Episcopus, Mauritius Varmiensis Episcopus, Andreas Episcopus Promiensiensis, Johannes Episcopus Culmensis, Jacobus Episcopus Cholmensis, Laurentius Episcopus Camenensis servitor perpetuus. 3) Acta Tomic. VII, 149. 182. 4) Acta Tomic. VII, 283.

z Turkami pokoju czyli zawieszeniu broni; co się zaś dotyczyło zwołania soboru powszechnego oświadczył, że dla srożącej się pomiędzy Franciszkiem I, królem francuzkim, a Karólem V, cesarzem niemieckim wojny, o tem myśleć nie można, dopóki pokój nie nastąpi. Natomiast pismem z dnia 19 maja (1525) zalecił prymasowi, ażeby usilny i wytrwały stawił herezyom opór, do czego mu nie mało dopomogą: synod prowincyalny, który zwołać zamierza, używanie na upartych cenzur kościelnych i ramienia władzy świeckiej¹⁾.

Po ukończeniu uroczystości wyżej wspomnianego hołdu, arcybiskup zdawał w senacie sprawę z wypadków gdańskich: o znieważeniu biskupów kujawskiego i chełmińskiego, nowych i daleko gorszych po wyjeździe ich rozruchach, zamknięciu klasztorów, zaborze skarbów kościelnych i innych naprzeciw kościołowi i katolikom popełnionych gwałtach, którym według jego przekonania obecność na miejscu monarchy koniec położyć i udreżonemu ciężko kościołowi swobodę przywrócić może²⁾. Jakoż król Zygmunt wybrał się w początku roku 1526 do Prus i Gdańska, gdzie energicznym wystąpieniem swoim na czas niejaki położył tamę wybrykom innowierców. Dokładne szczegóły o tej sprawie podają nam *Acta Tomickiego*³⁾.

Według zapisów w aktach kapituły gnieźnieńskiej prymas już zapewne na owym zjeździe biskupów w Krakowie zapowiedział *VIII synod prowincyalny* do Piotrkowa, o którym papież w wspomnionym wyżej liście swoim z dnia 19 maja (1525) czyni wzmiankę, albowiem kapituła rzeczona na sesyi jeneralnej dnia 26 kwietnia tegoż roku delegowała z grona swego na ten synod Wincentego Łagiewnickiego, archidyakona swego wraz z kanonikiem Anzelmem Łukowskim⁴⁾. Wspomniane akta nie podają terminu odbyć się mającego synodu, atoli z dalszych o nim wzmianek pokazuje się, że nie rychlej się odbył, jak w końcu miesiąca czerwca lub na początku lipca. Na dniu bowiem 3 czerwca kapituła domagała się od arcybiskupa, aby na zapowiedzianym przez niego synodzie uchwalono ustawy naprzeciw sekcji luterskiej oraz obmyślano środki ku jej wykorzenieniu w kraju⁵⁾, a na dniu 13 tegoż miesiąca ponownie deleguje wspomnianych dwóch członków swoich na tenże synod z pewnymi projektami i najobszerniejszem pełnomocnictwem⁶⁾. Na tym synodzie, którego uchwały zaginęły, musiał Łaski energicznie naprzeciw herezyom wystąpić, a potem w myśl uchwał zapadłych usilnie i gorliwie pracować, skoro Klemens VII w liście pochwalnym z dnia 29 stycznia roku 1526 poczytuje mu za szczególniejszą zasługę, że za jego usiłowaniem wielu duchownych, którzy byli po-brali żony, porzuciwszy takowe, pojednali się z kościołem i publiczną czynili pokutę. Równocześnie zezwala tenże papież, zapewne na prośby jego, aby wiarołomni zakonicy, którzy gotowi byli do pokuty, mogli być sekularyzowani⁷⁾. W tymże czasie

1) Theiner I. c. II, 428. 2) Acta Tomic. VII, 386. 387. 396. 3) Tamże VIII, 27—127. 4) Acta decr. Capit. Gnesn. V, 11: „Domini deputaverunt nuntios speciales et generales ad Sinodum provincialem provins in Pyotrkov celebrandam venerabiles dominos Vincentium de Lagyewnyky, Archidiaconum vicariumque in spiritualibus et officialem generalem Gneznensem et Anzelmum Lukowskj Canonium Gneznensem etc.“ 5) Tamże V, 20: „Domini ab Archiepiscopo postulaverunt, ut articulus de secta luteriana in futura Sinodo provinciali esset pronuncianus et de talibus tempestive consulendum esset, quomodo iisdem erroribus obvieniendum esset.“ 6) Acta decr. Capit. Gnesn. 20: „Domini prefati deputaverunt ad futuram Sinodum ituros cum certis articulis a Capitulo habitis cum omnimoda facultate etc.“ 7) Theiner I. c. II, 438.

papież upoważnił go do udzielania święceń kapłańskich w każdą niedzielę i święto *duplicis classis*¹⁾.

Nader pracowite i czynne życie prymasa złamało czerstwe i silne zdrowie, którem się dotychczas cieszył i dla tego pragnąc resztę dni swoich przepędzić w spokoju i przygotować się na śmierć szczęśliwą, myślał na seryo o przybraniu sobie koadjutora. Nie mogąc do tego nakłonić Tomickiego, zwrócił uwagę na biskupa kujawskiego, Macieja Drzewickiego i wymógł na królu, że się na ten wybór zgodził, chociaż do zupełnego przeprowadzenia powziętego planu nie przyszło²⁾. Być może, że prymasowi chodziło tylko o zapewnienie stolicy arcybiskupiej godnego następcy swego w osobie Drzewickiego, którego też król po śmierci jego niezwłocznie arcybiskupem mianował, jak akta kapituły gnieźnieńskiej świadczą³⁾.

W marcu roku 1526 zasiadał Łaski na sejmie walnym krakowskim⁴⁾, po którego ukończeniu zjechał w drugiej połowie kwietnia do Gniezna, gdzie wspólnie z kapitułą swoją wprowadził w życie kilka nader ważnych instytucji, które mu prawdziwy zaszczyt przynoszą. Pomiędzy innymi ustanowił osobną kanonią dla doktora medyka, któryby rezydując stale przy kościele metropolitalnym, przy ówczesnym braku lekarzy był w potrzebie na zawołanie kapituły i całego kleru katedralnego, przeznaczając mu na utrzymanie tymczasowo kaplicę w Juncewie (Janeczewie) z wszystkimi do niej należącymi dziesięcinami⁵⁾. Rozporządził, aby każdorazowy suffragan gnieźnieński *pro decore et honestate ecclesie* ciągle rezydował w Gnieźnie⁶⁾. Na dniu 24 kwietnia przyprowadził do skutku fundacją domu przytułku dla kapłanów emerytów w Uniejowie, przekazawszy mu tymczasowo na uposażenie wójtostwo, które Leonard z Oleśnicy, kanonik Łęczycki, na ten cel zakupione ofiarował, różne dziesięciny stołu arcybiskupiego w okolicy, plac pod budynek, materiały do budowy i t. p. Jak szlachetnem, ważnem i potrzebnem było ustanowienie tego zakładu, pokazują pobudki w dokumencie erekcyjnym podane, przedstawiające nadzwyczaj smutne i opłakane ówczesne położenie kapłanów, którzy stargawszy siły swoje w pracy pasterskiej, na starość poniewierać się musieli, częstokroć na niewypowiedzianą będąc wystawieni nędzę⁷⁾. W dwa dni później, 26

¹⁾ Tamże II, 439. ²⁾ Acta Tomic. tom IX (wydanie pierwsze wcale w obieg nie puszczono, w bibliotece kapitulnej się znajdujące) str. 169 Nr. CLX. List Tomickiego do Marcina Rambowskiiego, dziekana gnieźnieńskiego: „Quod do adversa valetudine eiusdem Rmi dni archiepiscopi nos certiores facitis et ut archiepiscopatum capesseremus, nos adhortamini, utque quid in ea re fieri velimus vobis significemus, non dubitamus nos quidem, vos hec amico animo et abundantia quadam amoris in nos vestri facere; sed scire debetis, nos ea esse iam et actate et valetudine, ut nos plures dignitates et honores captare et ambire minime deceat... nec sine dedecore et indignitate ei negotio nos involvere possimus, propterea quod sciamus regiam Mtem instante domino archiepiscopo, ut sua Mtas successorum ei designaret, Rmum dnum epum vladislavionsem iam designasse eamque famam iam passim per omnium hominum ora volitare.“ ³⁾ Archiv. Capit. Gnesn. *Księga Drzewickiego*. Ks. Korytkowskiego, *Żywoty Arcyb., Pralat. i Kanon. Gnieźn.* Ms. ⁴⁾ Acta Tomic. VIII, 185. ⁵⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. V, 36. ⁶⁾ Tamże. ⁷⁾ Archiv. Capit. Gnesn. Nr. 683: „... Quomodo nos considerantes multos presbyteros pauperes emeritos et non habentes beneficium, et alios clericos diocesis mee consumpta tota etate in vicariis et lecturis missarum servicioque ecclesiastico, dum iam ultra promonte senectute et sensibus corporis debilitatis servare non valent, nec habent, quo vitam inopem defendunt, cogi mendicare et in hospitalibus inter laicos et feminas vivendo vitam finire in levitatem et dedecus conditionis ecclesiastice et totius status clericalis, inde nos etc.“

kwietnia erygował kanonicznie suffraganią gnieźnieńską, przeznaczając na jej uposażenie według decyzji soboru ostatniego laterańskiego oprócz kanonii metropolitalnej fundi Strzałkowo, donośne probostwa w Żninie i Uniejowie, oraz wsie: Przybyszyce, Modłę i Rozworyn¹⁾. Na pierwszego suffragana tej fundacji w porozumieniu z kapitułą po śmierci ostatniego tę godność piastującego zakonnika reguły ś. Dominika, znanego tylko pod imieniem zakonnem Mikołaja, biskupa naturyeńskiego, wybrał zacnego i wielce zasłużonego kanonika Jana Busińskiego, który w najzupełniejszej mierze odpowiedział położonemu w nim zaufaniu²⁾. Według dokumentu erekcyjnego przez Stolicę apostolską zatwierdzonego suffraganem mógł być na przyszłość tylko jeden z trzech kandydatów przez kapitułę metropolitalną z grona jej wybranych, z których jednego arcybiskup tejże Stolicy do zatwierdzenia przedstawiał³⁾. W połowie maja (1526) po ukończeniu kapituły jeneralnej wyjechał prymas do Skierniewic i Łowicza, z kąd w miesiącu lipcu tegoż roku do Gniezna powrócił i tam bawił pod jesień, biorąc czynny udział w obradach kapitulnych oraz pilnie zajmując się sprawami dycecyji swojej⁴⁾.

Mimo wiek podeszły i bardzo skołatanie zdrowie arcybiskup Łaski nie wymawiając się od żadnej publicznej posługi, w której go rzetelna i czysta miłość do rodzinnego krzepiła kraju, uczestniczył w pierwszych dniach stycznia roku 1527 na zjeździe w Kole, a ztamąd udał się wprost do Krakowa, aby brać udział w sejmie walnym na dzień 6 tegoż miesiąca zwołanym⁵⁾. Podczas zajęć sejmowych porozumiawszy się z biskupami, zapowiedział niespracowany szermierz w obronie wiary i kościoła *IX synod prowincyalny* do Łęczycy na wtorek po uroczystości Nawiedzenia N. Maryi P., który w tym i następnych dniach rzeczywiście się odbył, jak dowodzą uchwały jego nie tylko odrukowane w rzadkim dziś nadzwyczaj zbiorze ustaw synodalnych arcybiskupa Drzewickiego⁶⁾, ale w całości odpisane spólcześnie w księdze zapisków tegoż arcybiskupa w archiwum kapituły gnieźnieńskiej pod nazwą „*Księgi Drzewickiego*“ przechowanej⁷⁾. Są to z wyjątkiem ustaw synodu z roku 1510 i 1511 jedyne uchwały, które się z licznych synodów prowincjonalnych arcybiskupa Łaskiego w całości wiarogodnie przechowały, a dotąd mało komu znane, z którymi dla tego łaskawego czytelnika bliżej zapoznać za rzecz stosowną uważamy. Dzielią się one na cztery części i w „*Księdze Drzewickiego*“ obejmują 18½ stron ścisłego pisma *in folio minori*. Pierwsza część⁸⁾ traktuje o wytepieniu herezyi i w ośmu dekreтах rozmaite ku temu podaje środki

¹⁾ Archiv. Capit. Nr. 683. ²⁾ Acta decr. Capit. V, 75. ³⁾ Archiv. Capit. Nr. 683. ⁴⁾ Acta decr. Capit. V, 70 sqq. ⁵⁾ Acta Tomic. t. IX (w obieg księgarski niepuszczony) str. 1. 2. 9. ⁶⁾ Arcybiskup Drzewicki wydał razem uchwały synodów prowincjonalnych przez arcybiskupa Łaskiego w Łęczycy roku 1527 i Piotrkowie roku 1530 odbytych oraz synodu prowincjonalnego przez siebie w Piotrkowie w roku 1532 odprawionego pod tytułem: *Constitutiones et articuli Synodi Lanciociensis Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo septimo celebrate. Item Synodi Piotrkovien. Anno Domini Millesimo quingentesimo tricesimo die Lune ante festum sancte Margarete celebrate. Item Synodi Piotroviens. Anno d. Millesimo quingentesimo tricesimo secundo celebrate*. Na końcu: *In Regia urbe Cracovien. Florianus Unglerius impressit Anno ab orbe redempto Millesimo quingentesimo tricesimo secundo die 5 Mensis Septembris* 4. 11 kart nieliczbowanych (Jocher l. c. III, 305). ⁷⁾ Książka ta przeszła później na własność arcybiskupa Karnkowskiego, a po nim dostała się kapitulie gnieźnieńskiej. Tytuł uchwał synodu w mowie będącego w tejże księdze zawartych tak brzmi: *Constitutiones Sinodi Lanciociens. die Mercurii post festum Visitationis dive virginis Marie anno MoDoXXVII celebrate*. ⁸⁾ *Expurgacionis heresum et secte lutherane (Articuli)*.

i sposoby, odwołując się na dawniejszych synodów prowincjonalnych w tej mierze uchwały, a mając głównie na uwadze dyecezye wrocławską i kujawską, w których herezye największe poczyniły postępy. Pomiędzy temi środkami zaś i sposobami głównejsze są: ustanowienie w każdej dyecezyi inkwizytorów czyli wizytatorów, którzy badać powinni religijne usposobienie ludu i rozsiewaczy błędów, oraz wszystkich podejrzanych pod względem wiary oddawać pod sądy biskupie. Ponieważ jednakże inkwizycya podobna, chociażby najpilniejsza, mało by się przyczyniła do wykorzenia błędów i zasłonięcia przed nimi wiernych, jeżeli się tymże nie będzie podawało zdrowego pokarmu słowa Bożego i należytego w prawdach odwiecznych oświecenia, przeto synod obowiązując pod sumieniem biskupów, aby się starali utrzymywać po kościołach zdolnych i świętobliwych kaznodziei, po parafiach zaś gorliwych dusz pasterzy, którzyby owieczkom swoim życiem i przykładem przewodniczyli. Ażeby się zaś sami w zasadach wiary coraz więcej oświecali i utwierdzali, synod rozporządził wyraźnie, jakie każdy z nich dzieła teologiczne i liturgiczne mieć powinien pod ręką, aby z nich pilnie korzystać¹⁾. Dalej rozporządzono, aby w szkole głównej jagiellońskiej i w wszystkich szkołach partykularnych nie czytano ksiąg przeciwnych wierze, nieprzyjaznych kościołowi i sprzeciwiających się dobremu obyczajom, oraz aby uniwersytet krakowski przez komisarzy apostolskich został zreformowany pod względem nadużyć, jakie się do niego od pewnego czasu wkrały²⁾. Nadto zalecono biskupom, ażeby sami osobiście lub przez deputacyą synodalną prosili króla Imci, iżby na dworze swoim trzymał uczonego kaznodzieję, któryby w obecności jego w dni niedzielne i święteczne głosił słowo Boże, oraz iżby niedopuszczał w czasie sejmów odbywać w też dni posiedzeń i narad publicznych przed południem, w którym to czasie senatorowie i posłowie obowiązani są słuchać nabożnie mszy ś. i kazania i t. p.

W drugiej części zawierającej również ośm dekrétów jest mowa o naprawie obyczajów i przywrócenia karności pomiędzy duchowieństwem. W dekreście siódmym zawarte jest postanowienie, aby odtąd synody prowincjonalne nie były zwoływane do Łęczyca dla braku pomieszczenia i wygody oraz rzeczy do życia potrzebnych, lecz do Piotrkowa albo Łowicza³⁾. W ostatnim zaś dekreście traktującym szczegółowo o nader smutnych stosunkach pod względem wiary i moralności w dyecezyi miednickiej na Litwie, które słuszną budziły obawę, aby lud tamtejszy nie powrócił napowrót do pogaństwa lub w nowe przewrotne nie popadł herezye, uchwalono, aby arcybiskup bądź sam bądź też przez zdolnych i gorliwych zastępców swoich

¹⁾ „... Ut post novum et vetus testamentum opera beatorum Cipriani, Athanasii, Gregorij nazianceni, Basilij, Chrisostomi, Hilarij, Augustini, Ambrosij, Jeronimi, Gregorii et Leonis, qui ea habere possunt, alloquin omelias per anni circulum dominicis diebus et festis singulis aptas, Sacramentorum librum, lectionarium, antiphonarium, baptisterium, computum, canones penitenciales, psalterium cum interpretacione sancti Jeronimi, racionale divinarum, statuta provincialia nova et vetera habeant, in eisq; diligentur student et iuxta intelligentiam predictorum Evangeliorum Christi populo tradent et interpretent etc.“
²⁾ „... Et ut alma Universitas Cracoviensis reformetur per commissarios apostolicos in abusionibus suis iuxta constitutionem provinciam iam dudum super hoc editam...“
³⁾ „Rmi dni Episcopi, nuntii Capitularum et Abbates petierunt Rmum dnum Primatem, ut sua Celsitudo deinceps Sinodum provinciam Lanolciam non indiceret propter loci incommoditatem et inopiam rerum, sed Pyotrkie vel in Loyecz, ubi hospiciorum et victualium habetur habundantia. Ad quod Rmus dnu Archipresul se sponte et libere submisit.

odbył tam rychło wizytę pasterską celem zaprowadzenia ładu, ustalenia wiary i usunięcia rozlicznych nadużyć pod zasłoną ramienia władzy świeckiej, o którą biskupi zgromadzeni króla Imci usilnie prosić mieli¹⁾.

Trzecia część obejmuje uchwały dotyczące kontrybucyi duchowieństwa na rzecz skarbu królewskiego. Na przeszłym synodzie prowincjonalnym piotrkowskim postanowiono w skutek skarg duchowieństwa, że dotąd przy ściąganiu kontrybucyi nie zachowano pewnej normy i stosunku co do dochodów pojedynczych beneficjów, ażeby arcybiskup i wszyscy biskupi kazali sporządzić dokładną taksę wszelkich dochodów arcybiskupich, biskupich, opackich, plebańskich i prebendalnych i takową na obecnym synodzie przedłożyli celem ułożenia sprawiedliwej normy opodatkowania. Z tego zobowiązania ponieważ się biskupi nie uścili, przeto delegowani kapituł i opaci oświadczyli, że dopóki rzeczona taksa nie nastąpi, do żadnej kontrybucyi na przyszłość poczuwać się nie będą²⁾. W skutek czego uchwalono, ażeby zaraz po tegorocznych żniwach w każdej dyecezyi trzech zdolni i zaufanie powszechne posiadający duchowni sporządzili taksę wszelkich czynszów, dziesięcin i danin i takową na następnym synodzie prowincjonalnym przedłożyli dla ustanowienia raz na zawsze stopy procentowej płać się mającej kontrybucyi. Ze względu na gwałtowne potrzeby kraju i obronę naprzeciw Tatarom postanowiono jednomyślnie, złożyć aż do dnia 8 września roku 1527 *contribucionem duplam cum dimidia* według dawnej taksy po raz ostatni, z tem zastrzeżeniem, że arcybiskup i biskupi najprzód część na nich przypadającą złożą³⁾. W dalszych dekretach zawarte są przepisy dla kolektorów co do sposobu wybierania podatku, składania przez nich rachunków, pobierania wynagrodzenia i t. p. W ostatnim pociągnięto do kontrybucyi arcybiskupa lwowskiego, oraz biskupów przemyskiego, chełmskiego i kamienieckiego z ich kapitułami, którzy się dotąd niesłusznie od niej uchylali, gdyż tak obecna jako i dawniejsze kontrybucye składane były głównie na obronę od najazdów Rusi i Podola, w których prowincjach dyecezye ich są położone i dla tego słuszną

¹⁾ „... A plorique temporibus ingentes discordie, scissiones et scandala in diocesi Mednicensi oriuntur inter dnum Episcopum, nobiles, plebem et clerum, que nedum ad aures Sacre M^{ajestatis} regie et domini Archiepiscopi, verum etiam huius et procedencium Sinodorum non sine ingenti clamore et illius vicinie scandalo pervenerunt. Quibus si mature et tempestive non obviaretur, profecto timendum est, ne nova illa plantacio in pelus in dies proficiat et ad novas hereses vel antiquam idolatriam revertatur. Ideo decretum est etc.“
²⁾ *De Contribucionibus*. In Sinodis precedentibus clerus provincie, qui de iure et consuetudine contribuere tenetur, questus fuerat de inequalitate contribucionis, quapropter in Sinodo pyotrkiensi preterita decretum erat, ut archiepiscopatus, episcopatus, abbacie et alia beneficia tam secularia quam regularia ad equalitatem contribucionis reducerentur, quod ut facilius et commodius fieri posset, debeant domini archiepiscopus et episcopi in eorum diocesis conscribi facere et ad presentem Sinodum deferre quantitatem et veros valores archiepiscopatus, episcopatum, abbaciarum et omnium beneficiorum, ut in hac Sinodo contribucio ad equalitatem reduceretur. Quam conscripcionem quia dominus archiepiscopus et episcopi iuxta decretum Sinodi precedentis non fecerunt neque ad istam afferri curarunt, protestati sunt nuntii Capitularum et Abbates, quia nollent denique ad aliquam contribucionem procedere, nisi conscripcio quantitatis et valoris predictorum et reductio contribucionis ad equalitatem procedat...“
³⁾ Sacra Sinodus provincialis pro subsidio reipublice contra Tartaros et infideles decrevit contribucionem duplam cum dimidia... pro festo nativitat^{is} dive Marie solvendam... hac vice iuxta taxam antiquam... Item Rmi dni archiepiscopus et episcopi debent quisque ad Capitulum suum in manus collectorum generalium contribucionem suam consuetam quamprimum reponere, et demum prelati et canonici, abbates et clerus universus contribuat...“

i sprawiedliwą jest rzeczą, aby ci, którzy od sąsiadów pomocy żądają, samym sobie najprzód ją dawali¹⁾).

Nareszcie w ostatniej części zawarte są rozmaite uchwały i postanowienia, które przez delegacją synodalną, złożoną z Jerzego Myszkowskiego, gnieźnieńskiego, Stanisława Borka, krakowskiego kanoników, obojga prawa doktorów, Jana Naropińskiego, kusztosza kujawskiego i Erazma z Krakowa, opata mogilnickiego, królowi do uwzględnienia i przeprowadzenia przedłożone być miały. Nasamprzód po oddaniu czelobitności monarsze od całego zgromadzenia delegaci zawiadomić go mieli o chętnem uchwaleniu kontrybucyi w myśl uchwały ostatniego sejmku walnego z przywiązania ku niemu jako obrońcy wiary katolickiej, kościoła i duchowieństwa, pod tym atoli warunkiem, że na przyszłość syned nie pozwoli sobie narzucać pewnej kwoty tego podatku, ponieważ duchowieństwu przysługuje prawo wolnego oszacowania samego siebie²⁾. Mieli przytem prosić króla, aby wydał pewną dyspozycyą, gdzie kontrybucye składane być powinny, gdyż dotąd rozmaita zachowaną była w tej mierze praktyka. Przedewszystkiem zaś uzalić się mieli na niesłychane dotąd gwałty i bezprawia, jakich się świeccy dopuszczali na duchownych i błagać go o rychłe zapobieżenie im i obronę nad prześladowanymi, którzy z bojaźni zemsty a nawet śmierci o krzywdy swoje upomnieć się nie śmieją³⁾. W szczególności zaś mieli zawiadomić monarchę o różnych świeżo zaszyłych gwałtach, jako to: na wikaryuszach w Głównie, którym niejaki (Głowiński Kozik zrabował pieniądze i wszelką odzież⁴⁾), na wikaryuszu Walentym w Nieborowie, któremu nie tylko pieniądze i rzeczy zabrano, ale go straszliwie dręczono, wierząc mu świdrami gołenie i t. p.⁵⁾, na komendarzu w Kościerzewie, który nocną porą napadnięty i ze wszystkiego złupiony, ledwo z życiem ujsć zdołał⁶⁾, na plebanie w Krzemienicy na drodze publicznej sponiewieranym i zranionym⁷⁾, na plebanie w Bednarach, który w nocy przez czterech ludzi uzbrojonych napadnięty i zrabowany zaledwo śmierci uszedł i dotąd w parafii bez niebezpieczeństwa życia pokazać się nie może⁸⁾; tak samo pleban w Nieboro-

¹⁾ Et quoniam Rmi dni archiepiscopus Leopoliensis, Premyslyensis, Chelmensis et Camyanyensis episcopi eorumque Capitula et clerus ex prava quadam et irracionalibus consuetudinibus contributiones Ecclesiasticas in provincialibus Sinodis pro tempore decreta solvere nolunt, parum attendentes, quod ille decernebantur et haec decernuntur pro unica terrarum Russiae et Podolie defensione, in quibus Metropolitana et cathedrales predictae consistunt, iustumque et rationi consonum videtur, ut qui a vicinioribus auxilia postulant forant et ipsi eadem sibi ipsis. Ideo etc. ²⁾ „... Et Clerus in complacencia suo Mti regie utpote fidei catholicae, Ecclesiarum et Cleri supremi defensoris non gravatim consenserunt volentes se conformare decreto conventionis generalis preterito cum protestacione tamen, quod cum bona sua semper libero subiecerint taxationi, deinceps Sinodus habere vult libertatem suam in contribuendo, et per conventiones generales in sic contribuendo minimo regulari. ³⁾ „... Item exponantur regio Mti iniurie Cleri, videlicet decimarum in libertaciones, percussiones Sacerdotum violente in domibus, in stratis publice violencia, mine et dissidaciones, propter quod Clerus oppressus metu mortis non audeat iniurias suas predictas iure spirituali prosequi, insordescencias et tollerancias consurarum diuturnas etc.“

⁴⁾ Domini vicarii in Glowno nocturno tempore pecunia et vestibus spoliatus per quendam Gloyenszky Kozik, quem et fama publica et testamenta afflictorum produunt.“ ⁵⁾ Item Valentinus vicarius in Nieborowo non solum pecunia et vestibus tempore nocturno spoliatus sed etiam in virilibus usque ad effusionem sanguinis tortus et in pedibus cruciatur alias *szwijdrij mu goleny wijerezijano*.“ ⁶⁾ Item Joannes commendarius in Koczyszew de nocte omnibus spoliatus vix mortem evasit.“ ⁷⁾ Item plebanus in Crzemyonycza in via publica vulneratus.“ ⁸⁾ „Item plebanus in Bednari per quatuor armatos circa medium noctis spoliatus vix mortem evasit, nec audet manere in parochiali.“

pro praedialibus agros quondam scultetiales. De cuius villae omnibus agris tam scultetialibus quam emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero per unum corum, modo tamen dominus tenutarius ex agris scultetiae pro beneplacito plebano solvit unum fertonem.

Szyroczyño, villa sub eadem parochiali. In qua licet est curia habens agros praediales, decima tamen manipularis de duobus campis tam ex agris praedialibus quam emethonalibus proveniens, duntaxat spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque rectorem in *Vaglyewo*, et solvunt emethones eidem ecclesiae eiusque plebano loco missalium de quolibet manso per unum grossum. Et similiter quilibet hortulanus per medium grossum. De tertio vero campo iacente versus *Barkowo* et *Glabokye* eadem ipsa decima manipularis spectat ad ecclesiam eiusque plebanum in *Szlawnio*.

Glabokye, villa sub ecclesia parochiali in *Szlawnio*, de cuius quidem villae uno campo dicto *Bomonyewo*, seu ab haereditate *Bozaporowycze* adempto et haereditati *Glabokye* incorporato decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem eiusque plebanum in *Vaglyewo*, et solvunt de tertio in tertium annum eidem ecclesiae et plebano ratione huiusmodi campi post decimam manipulearem seu circa decimationem decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Szkrzethuszewo*¹⁾, villa sub eadem parochiali in *Szlawnio*, post cuius quidem agros omnes et singulos emethonales decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et eius plebanum in *Vaglyewo*, modo tamen nullus est emetho solum haereditas deserta.

*Gyemylowycze*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Valyszewo*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus et scultetiae decima manipularis provenit ecclesiae parochiali eiusque plebano in *Vaglyewo* et conducit eam plebanus curru proprio, tamen non solvunt decimam lini.

*Bozaporowycze duplex*³⁾, sub ecclesia parochiali in *Vaglyewo*⁴⁾, utraque deserta, solum in una residet nobilis, de quarum quidem villarum omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae et eius plebano in *Vaglyewo*.

Rybithwy, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Vaglyewo*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae in *Vaglyewo* et eius plebano.

¹⁾ Jerzy, pleban rozprawia się w konsystorzu gnieźnieńskim dnia 29 stycznia roku 1412 z *Januszem*, dziedzicem *Łagiewnik*, który deponuje, że za plebana wyłożył 7 grzywien bez dwóch groszy na materye do kościoła w *Węglewie*, których mu zwrócić nie chce. Pleban zaś oświadcza, że mu odstąpił za to dziesięć w *Skrzetuszewie* w wartości ósmiu grzywien (Excerpta f. 5^b). Tenże pleban sprzedaje dziesięć w *Skrzetuszewie* i *Imiolkach* w roku 1419 i 1430 (tamże f. 52, 85) ²⁾ *Imiolki*, dziś należące do parafii w *Szlawnie*. ³⁾ *Sędziwój*, pleban deklaruje przed konsystorzem w roku 1434, że *Piotrowi* z *Bozaporowicach*, dziedzicowi, za którego wydał siostrzenicę swoją, w miejsce posagu ustąpił dziesięć w *Bozaporowicach*, *Imiolkach* i *Skrzetuszewie* (Excerpta f. 130). ⁴⁾ *Maciej*, pleban uwalnia w roku 1442 kmieci z *Węglewa* za nieoddanie mesznego z nowin od kłatwy (tamże f. 230).

*Ljathalycze*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua est curia habens agros praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat ad ecclesiam eiusque plebanum in *Vaglyewo*. De emethonalibus vero emethones solvunt de quolibet manso missalia per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae et eius plebano, hortulani et tabernator per corum avenae.

Gwyazdowo, villa sub eadem parochiali. Cuius villae emethones de omnibus et singulis agris solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae et hortulani per unum corum avenae. De agris vero scultetiae nobiles in eis residentes solvunt decimam manipularem eidem ecclesiae et eius plebano in *Vaglyewo*.

Gora, villa, cuius medietas sub eadem parochiali cum praedio seu curia. Post cuius quidem curiae omnes et singulos agros decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Vaglyewo*, quam conducit idem plebanus curru proprio. Emethones vero de ipsorum omnibus agris solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae similiter eidem ecclesiae et eius plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per undecim grossos cum quittance.

22. GOCZANOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis tituli sancti Jacobi apostoli, ut dicitur, unita ecclesiae parochiali in *Pobyedzyska*, de iure patronatus regiae maiestatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Vincentius Gyemyelyensky*¹⁾ una cum praedicta in *Pobyedzyska*. Ad quam iure parochiali nulla alia villa praeter ipsam *Goczanowo* spectabat et pertinebat. Cuius ecclesiae pro tempore rector non servabat vicarium solum ministrum. Quae quidem ecclesia et eius rector imprimis pro dote et fundo in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam habuit et habet unam aream specialem pro curia plebanali et horreo, hortum retro et alium hortum ex opposito ipsius areae versus paludem, necnon pro ministro in eadem area plebanali cimiterio contiguum. Item habet sex mansos agrorum in eadem haereditate inter agros emethonales sitos, hinc inde in longitudine et latitudine prout et emethonales se preterdentes, necnon et quinque areas, dietos mansos et hortulanium concernentes. Ex quibus quidem mansis duo modo possessionati et alii deserti. In quos sex mansos (sic) duo colebantur pro curia plebanali et quatuor per emethones. Ex quibus quidem sex mansis quatuor ex scultetia ipsius villae erant tempore erectionis dictae

¹⁾ *Latalicy* kmiecie obowiązuja się w roku 1419 w obec konsystorza oddawać plebanowi dziesięciny od niepamiętnych czasów mu się należąca (Excerpta f. 49^b).

^{*)} *Koczanowo* lub *Koczanowo*, wieś królewska z kościołem pierwotnie parafialnym, który dla zbyt szczupłych dochodów przez kardynała *Fryderyka Jagiellończyka* dnia 20 lutego roku 1500 wcielony został do kościoła parafialnego w *Pobiedziskach* (Archiv. Capit. Gnesn. No. 544). W roku 1457 pleban tamtejszy *Jan* wydziorzawił probostwo swoje *Jakobowi*, wikaryuszowi w *Dziewanowicach* za 20 grzywien rocznie (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 409).

ecclesiae adscripti, de quibus nemini nisi plebano loco census et decimae de quolibet manso per quatuor mensuras tritici, per quatuor siliginis et quatuor avenae emethones solvebant. De duobus autem, qui erant per regiam maiestatem eidem ecclesiae specialiter donati, de quolibet manso incolae ipsorum eidem plebano per unam marcam census et per unum fertonem cuidam praebendae seu canonico Gnesnensi solvebant et solvere tenentur ex antiquo. Item praedicta hortulania, de qua supra, iacet cum sua area circa rivulum in fine eiusdem villae scaturientem, in latitudine ultra triginta sulcorum, in longitudine vero ad instar unius stadii. Item habet prata pro curia plebanali et emethonalibus sufficientia et sacpedictis mansis hinc inde adiacentia, prout et alii emethones. Item incolae ipsius villae de omnibus agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duas mensuras siliginis et duas avenae. Sculteti vero, unus de tribus mansis solvebat per octo avenae necnon per mensuram tritici, alter de uno et medio manso per quatuor mensuras siliginis et quatuor avenae et duos coros tritici. Et residuum scultetiae hoc est unus mansus cum medio iacent deserti.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unum fertonem argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per tres grossos.

23. POBYEDZYSKA*), OPPIDUM.

In eadem ecclesia murata, tituli sancti Michaëlis, de iure patronatus regiae maiestatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Vincentius Gyemyelyensky*¹⁾, actu presbyter,

^{*)} *Pobiedziska*, starożytno miasto królewskie i starostwo niegrodowe, według podania w początku wieku XIII założone (cfr. Kod. dyplom. wielkop. I, 307) razem z kościołem parafialnym, który Krzyżacy w roku 1331 zrabowawszy, spalili. *Herman*, pleban tamtejszy słuchany był jako świadek w procesie króla *Kazimierza W.* przeciw Krzyżakom w roku 1339, który przed komisją apostolską zeznaje: „*Quod cum Cruciferi de Pr. cum eorum valido exercitu venirent ad dictum oppidum, de Pobiedzisz nominatum, in praesenti articulo ipso testis, qui loquitur, nolens eos expectare, fugit ad silvum et ascendens quendam montem super equum suum in silva, vidit eos in magna multitudine et vexilla eorum, et de illo monte, ubi erat in silva, vidit cremari dictum oppidum et ecclesiam, ipsi Cruciferis ibidem praesentibus et respicientibus. Interrogatus, si res exportaverint de dicto loco et si eum spoliaverunt et ecclesiam, diviti, quod sic, prout retulerunt sibi mulieres, quae remanserunt in dicto loco, et etiam reliquias et corpus domini et ornamenta ecclesiae secum portaverunt et rapuerunt et postmodum igne conoremarunt... etc.*“ (Litas ac res gestae wyd. Działyńskiego t. I, 68, 309). Kościół odbudowany z drzewa zapewne przez króla *Kazimierza W.*; w wieku XV stanął dzisiejszy mурowany, który w następnym wieku po zgorzeniu przez rządzców swoich zrestaurowany, na dniu 25 marca 1596 przez *Jana Gniazdowskiego*, suffragana gnieźnieńskiego i opata mogińskiego został konsekrowany (Arch. Cap. Gnesn. Liber *Ordinandorum* etc. *Joannis Gniazdowski*). Tenże suffragan rekonyliował dnia poprzedniego ementarz tamtejszy parafialny przez rozlew krwi sprofanowany (tamże). W ścianie po lewej stronie wielkiego ołtarza umieszczony jest pomnik marmurowy *Stanisława Grota*, o. p. doktora, kanonika gnieźnieńskiego i plebana miejscowego, który chroniąc się przed powiatrzem w Gnieźnie grasującym do *Pobiedzisk*, tam na dniu 13 stycznia roku 1634 umarł (Acta Cap. Gnesn. de eod. anno).

¹⁾ *Wincenty Imieliński* pleban.

ex praesentatione serenissimi domini Sigismundi, regis Poloniae et feliciter moderni. Qui circa ipsam ecclesiam, prout ex antiquo, pro oneribus ipsius ecclesiae supplendis tenet et observat duos vicarios manuales et tertium circa oraculum gloriosae virginis *Mariae* extra oppidum, quos salariat pro posse, necnon et magistrum scholae et campanatores earundem ecclesiarum. Item dicta ecclesia et eius rector imprimis in eodem oppido circa ecclesiam praedictam in latere versus orientem habet aream pro curia et dote plebanali et in ea pronunc curiam satis latam cum horto eidem adiacente, in qua area locat ex necessitate domos vicariales, aut dare (sic) residentiam in sua curia. Schola autem habet suum specialem locum in alia parte ecclesiae penes cimiterium situm. Item habet specialem campum agrorum post hortos et domum advocatiae situm suum incipientem et protendentem se usque ad silvam oppidi penes lacum, dictum *Dobre*, quem campum solet per partem locare. Item habet de uno cum medio manso civilibus censum annuum, de quibus pro censu ipsorum agrorum possessores solvunt de qualibet quarta mansi per decem octo grossos et per unam mensuram avenae, qui quidem mansus cum medio iacent per partes inter agros eiusdem oppidi. Et oppidani eosdem agros habent in haereditatem et vendunt cum censu unus alteri. Item oppidani eiusdem oppidi de omnibus et singulis agris solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis. Illi autem oppidani, qui mansos seu agros non habent, solvunt de quolibet domo per medium grossum et inquilini eorum per quinque aut quatuor obolos.

*Vagowo*¹⁾, villa sub eadem parochiali. Cuius proprietas cum omni iure, dominio et proprietate spectat et pertinet ad eandem ecclesiam, in qua modo duntaxat tres sunt emethones et duo sculteti et alii agri emethonales deserti, nec est in eadem aliqua plebanalis curia, aut agri praediales, sunt tamen prata et bora. Cuius villae emethones de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano quolibet anno solvunt pro censu per sedecim grossos, nec non per quindecim ova et duos gallos et conducunt eidem plebano in *Pobyedzyska* ligna dum eis mandatur, ad alios autem labores non obligantur. Sculteti nemini decimant et obligantur, solum ad illa, quae habent in privilegio. Item sculteti et emethones eiusdem villae de omnibus ipsorum mansis ultra censum praedictum et alias obventiones praedictas solvunt eidem ecclesiae et eius plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

*Sannyky*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, solum agri emethonales et scultetiales, de quibus omnibus agris tam scultetiae quam emethonalibus incolae ipsius villae solvunt missalia de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano per duos coros siliginis et duos avenae.

*Gorleca*³⁾, villa sub eadem parochiali. Post cuius villae emethonalibus omnibus et singulis agris (sic) solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae. Et in eadem molendinatores de molendinis duobus aquaticis solvunt de quolibet per unum corum farinae. De agris vero praedialibus decima manipularis alibi datur.

*Pradno*⁴⁾, villa sub eadem parochiali, in qua pronunc est curia et agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska*. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet

¹⁾ *Vagowo*. ²⁾ *Sannyki*. ³⁾ *Kociałkowa Górka*. ⁴⁾ *Promno*.

manso per corum siliginis et corum avenae. De molendinis vero missalia etiam dantur per corum farinae siliginis.

*Pomorzanowycze*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua non fuerunt aliquando agri praediales neque curia, modo tamen per modernum eiusdem villae possessorem in area et agris scultetiae constructa, de cuius villae omnibus agris solvuntur praefatae ecclesiae eiusque plebano missalia per emethones etiam de agris scultetiae de quolibet manso per unam mensuram siliginis, hortulani vero per unum corum avenae.

*Polszka wyesch*²⁾, villa sub eadem parochiali, cuius incolae de omnibus et singulis agris solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis eidem ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska*.

*Golin*³⁾, villa sub eadem parochiali, in qua pronunc est curia et agri praediales, ex quibus agris praedialibus de uno campo iacente versus *Pobyedzyska* et se protendente decima manipularis proveniens datur eidem ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska*. Ex agris vero emethonalibus emethones de quolibet manso solvunt missalia etiam eidem ecclesiae per duos coros siliginis et duos avenae.

Item ex molendino, dicto *Nadrosny*⁴⁾, quolibet anno pro festo Paschae molendinator praefatae ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska* solvere tenetur unum corum farinae triticeae et ex civili seu oppidano similiter solvit molendinator omni anno unum corum farinae siligineae.

*Pomorzanany*⁵⁾, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis, in qua sunt curiae agros praediales habentes, necnon agri emethonales, de quibus omnibus agris emethonalibus incolae colentes istos agros solvunt ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska* maldratas de quolibet manso duas mensuras cum media siliginis et duas cum media avenae, necnon per quinque grossos pecuniae. De praedialibus vero decimam manipulare non percipit.

Pomorzaneky, sub eadem ecclesia parochiali in *Pomorzanany*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae parochiali in *Pobyedzyska* eiusque plebano, et conducit eam plebanus curru proprio.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad decem marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri...

¹⁾ *Pomorzanowice*. W roku 1460 *Stanisław*, pleban pozywa *Katarzynę*, wdowę po *Janie Kruska*, staroście konińskim, dziedziczkę *Pomorzanowice* „pro et super uno manso agri dicto *Ustowski*, et area pro habitatione emethonis nec non areis pro hortulans locandis in villa praedicta *Pomorzanowice*,” o które to grunta spór od dawna się toczył. Sąd polubowy złożony z *Jana Brzostkowskiego*, kantora, *Wojciecha z Opatowa*, doktora medycyny i kanonika gnieźnieńskiego oraz *Strzałki*, dziedzica *Strzałkowa*, przyznał wszystkie powyższe pretensyo plebanowi, za co tenże zobowiązał siebie i następców swoich wiecznymi czasami do odprawiania za dusze rodziców rzeczonyj dziedziczki dwa razy do roku nabożeństwa żałobnego z wigiliami (Excerpta ex actis Consist. Gnesn, f. 444). ²⁾ *Polskawieś*. ³⁾ *Golin*. Dziś należą do parafii następujące miejscowości: *Boćminie*, *Borówki*, *Czachurki*, *Główna*, *Głównienka*, *Golin*, *Golińskie Ołędry*, *Góreckie Ołędry*, *Grünhof*, *Kaczyna*, *Kapałica*, *Kocanowo*, *Kociałkowa Górka*, *Kuracz*, *Nadrosny*, *Olszak*, *Pobiedziska*, *Polskawieś*, *Pomorzaneki*, *Pomorzanowice*, *Promno*, *Sannyki*, *Sannickie Ołędry*, *Vagowo*, *Wiśniewo*, *Wójlostwo*, *Zbierkowo*. ⁴⁾ *Nadrosny*. ⁵⁾ *Pomorzanany*. *Bernard*, pleban, odstępuje w roku 1443 *Piotrowi*, wikaryuszowi swomu jako salarium maldratas w *W. Pomorzanaach* pod *Kleckiem* i dziesięciny w *Pomorzanaach* wartości 7 grzywien bez 6 groszy (Excerpta f. 258).

*Altare primum*¹⁾ in eadem ecclesia parochiali in latere sacristiae seu a tergo, quod obtinet pronunc honorabilis *Hieronimus Kothphycz de Szejnna*²⁾, actu presbyter, de iure patronatus proconsulis et consulum eiusdem oppidi in *Pobyedzyska*, quod ex fundatione et dotatione requirit personam idoneam, actu presbyterum. Et habet pro dote et fundo sedecim aureos in auro in bonis haereditariis *Szbaschyn*³⁾ pro certa summa pecuniae in vinu redemptionis emptos seu comparatos. Cuius quidem altaris possessor seu altarista tenetur ex privilegio omni septimana in eodem altari legere tres missas, unam de sancta Trinitate, aliam de beata virgine Maria et tertiam pro peccatis. Non habet domum nec arcem neque specialia apparamenta, sed utitur ecclesiasticis.

*Altare secundum*⁴⁾ in eadem ecclesia sub organo situm, tituli sancti Michaëlis, de iure patronatus et praesentandi nobilium haeredum de *Pradno*, pronunc domini *Andreae*. Quod modo obtinet honorabilis *Joannes* plebanus in *Slupy* ex praesentatione eiusdem nobilis, quod pro dote et fundo habet imprimis in eodem oppido, in suburbio eiusdem, domum cum horto eidem areae adiacente versus lacum, dictum *Pycsthachow*⁵⁾, penes hortos civiles versus oppidum sitam. Item habet duas marcas et sedecim grossos in bonis advocatiae eiusdem oppidi census perpetui in eadem advocatia comparatos. In quo censu modernus advocatus, *Albertus Kowalsky* duo macella laniorum seu carnificum moderno altaristae pro huiusmodi censu duarum marcarum et sedecim grossorum consignavit. Qui quidem altarista pro tempore existens tenetur ex privilegio omni septimana in eodem altari explere tres missas, unam videlicet de beata virgine Maria, aliam pro defunctis et tertiam pro peccatis. Non habet calicem proprium, solum casulam missale et ornamenta altaris.

*Ecclesia hospitalis*⁶⁾ extra oppidum, tituli S. Spiritus, de iure patronatus et praesentandi laicorum, haeredum in *Gorka* pro duabus, et proconsulis et consulum pro tertia vicibus, continue se sequentibus, quam pronunc obtinet honorabilis *Blasius* de *Pobyedzyska* saepedieta, actu presbyter, ex praesentatione proconsulis et consulum ex eorum vicibus et de consensu haeredis de *Gorka Joannis*. Qui quidem praepositus habet in sua cura domum pauperum, circa eandem ecclesiam in domo

¹⁾ Pierwszy ołtarz pod tyt. *N. Maryi Panny, św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty* erygowany przez arcybiskupa *Jakóba Sienieńskiego* w roku 1479 (Arch. Capit. Gnesn. Acta Visitat. do Sové f. 206).

²⁾ *Hieronim Kothwicz* ze *Znina*, altarzysta. W roku 1608 był altarzystą *Marcin z Trzemeszna* (Acta Visitat. do Sové f. 206). ³⁾ *Zbąszyń*. ⁴⁾ Kiedy ołtarz kanonicznie erygowano i przez kogo uposażony, dojsć nie można. Zdaje się, że fundatorami jego byli dziedzice z *Promna*, skoro im przysługiwało prawo prozentowania altarzysty. Oprócz tego była przy kościele *pobiedziskim* w roku 1608 trzecia altarya pod wezwaniem *Wniebowzięcia N. Maryi P.*, niowiadomo przez kogo fundowana, którą miał w posiadaniu tegoż roku *ks. Stanisław z Pobiedzisk* (Acta Visitat. do Sové f. 206). ⁵⁾ *Piestrachowo*.

⁶⁾ Kościół szpitalny *ś. Duchy* wraz z szpitalem fundowany przez króla *Władysława Jagiellę* (Acta Consist. Gnesn.), później uposażony na nowo przez dziedziców *Kociatkowej Górki* i mieszczan *pobiedzickich*, po zgorzeniu w drugiej połowie wieku XVI z drzewa odbudowany, na dniu 3 marca r. 1596 przez *Jana Gniazdowskiego*, suffragana gnieźnieńskiego i opata mogilnickiego był konsekrowany (Arch. Capit. Gnesn. Liber *Ordinamentorum* etc. Joannis Gniazdowski). Kościół ten od dawna już nie istnieje. Oprócz kościoła parafialnego i kościoła *ś. Duchy* istniała w *Pobiedziskach* od niepamiętnych czasów pod wezwaniem *N. Maryi Panny* z obrazem jej powszechnie za cudowny uważany, uposażona w r. 1594 przez *Agnieszkę Eburę*, mieszczankę *pobiedzicką* i zapewno przez nią wystawiona kaplica, która w roku 1746 z ofiar rozmaitych dobroczyńców z drzewa odbudowaną została (Acta Visitat. Wyczalkowski de a. 1766). I ta kaplica od dawna już nie istnieje.

ex antiquo ad hoc sita, illis poenitentiam et sacramentum Eucharistiae administrando. Item eadem ecclesia ex donatione olim *Wladislai regis Poloniae* pro dote et fundo habet unum mansum agri in suburbio civitatis *Pobyedzyska* situm, quem quondam *Petrus Nankowyecz* et *Martinus Ruschyn*, cives de eodem oppido possidebant, de quo manso incolae praeposito pro tempore existenti duas marcas solvebant, necnon residuum valoris pretii pro pauperibus in eodem hospitali residentibus. Et modo dant unum corum tritici et sex grossos pecuniarum, prout idem mansus aliquo anno locari et conducí potest. Item ex eadem donatione regali habet unum piscatorem cum libertate in lacu *Pycsthachowo* cum omnibus retibus tam magnis quam parvis, necnon hamis et aliis quibuslibet instrumentis pisces cuiuslibet generis pro praeposito dictae ecclesiae S. Spiritus piscandi, prout litterae huiusmodi eiusdem regis libertatem tam pro manso quam piscatore sufficienter describunt. Item habet unam marcam pecuniae ex libra civili omni anno pro festo S. Martini per proconsulem et consules solvi consuetam ex antiquo pro censu perpetuo. Item habet pro dote et fundo ex adscriptione perpetuae incorporatione ultra praemissa tres marcas in bonis haereditariis *Gorka* et in medietate villae *Szannyky* quatuor marcas cum media certi perpetuique census, necnon in medietate villae *Szannyky* eiusdem sex fertones etiam census perpetui in eisdem bonis, in perpetuum eidem ecclesiae S. Spiritus et praeposito incorporatos et adscriptos, prout litterae fundationis et erectionis sub titulo et sigillo olim reverendissimi domini archiepiscopi Gnesnensis et primatis desuper confectae clarissime exprimunt et declarant. Item idem praepositus ex fundatione et dotatione tenetur et obligatur in eadem sua ecclesia omni septimana per se vel per alium quatuor missas legere, primam videlicet de S. Spiritu, duas pro defunctis fundatoribus et quartam pro peccatis et vigiliis pro quibuslibet quatuor temporibus.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti.

24. VRONCZYNO.*)

In eadem ecclesia lignea, tituli S. Stanislai, de iure patronatus aliquorum haeredum de eadem *Vronczyno*, necnon *Iurzykowo*¹⁾, *Kowalskye*, *Kalatha*²⁾ et *Glynka*³⁾, quam pronunc obtinet honorabilis *Jacobus* de *Kowalskye*, actu presbyter,

*) *Vronczyn*, wieś szlachecka, dziedzictwo niegdyś *Boguchwała*, biskupa poznańskiego, który tam wystawił własnym nakładem kościół parafialny (*quam ob remedium animae nostrae construximus*) i uposażył dziesięcinami z *Biskupic* i *Bożejewa*, jak dowodzi dokument tegoż biskupa wydany w Poznaniu 3 lipca 1258 roku (Archivum Consist. Gnesn. Acta anni 1690. Kod. dypl. wielkop. I, 561). Dzisiejszy kościół drewniany wystawiony został w roku 1753 z ofiar rozmaitych dobroczyńców, mianowicie zaś *Macieja Gądkowskiego*, notaryusza grodzkiego poznańskiego i dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visitat. Wyczalkowski de a. 1766).

¹⁾ *Jerzykowo*. ²⁾ *Kołata*. ³⁾ *Glinka* folwark pod *Kostrzynem*. Później przybyły osady: *Bednarskie Ołędry*, *Borowy Młyn*, *Gróskie Pole*, *Kołatka*, *Kuracz*, *Nadróżno*, *Odrzykorzech*, *Olszowy*, *Prusowiec*, *Spalony Gościńiec* (*Brandkrug*), *Słeszewko*, *Słeszewskie Ołędry*, *Sucho*, *Szarganiec*, *Tuczno*, *Wincetowo*, *Vronczyńskie Ołędry*.

de collatione haeredum de villis praedictis. Qui quidem rector ipsius ecclesiae ex antiquo circa ipsam ecclesiam pro sui supportatione et oneris pastoralisque curae subsidio servat et servare consuevit vicarium manuum et ministrum, quos salariat salariis competentibus, uti potest, et providet proventibus ad mensam plebanalem spectantibus¹⁾. Item eadem ipsa ecclesia et eius rector ex antiquo in eadem villa et haereditate habet pro dote et fundo aream specialem cum horto pro curia et horreo, cimiterio contiguum, in ripa lacus sitam, non nimis latam neque strictam et in eadem circa cimiterium sita est schola. Item habet alias duas areas, unam pro vicario cimiterio contiguum et areae plebanali adiacentem, aliam vero pro hortulano ex speciali donatione quondam haeredum, in qua modo est schola, ratione cuius, ut dicitur, plebanus semel in anno vigiliis et missam pro defunctis adimplere obligatur. Item habet hortum seu locum pro horto in eadem haereditate ante villam penes agros praediales domini haeredis *Iaroslai* quondam et emethonales ex parte alia, in longitudine et latitudine ad instar unius stadii se protendentem. Non habet alios agros nec prata in eadem haereditate. Item in eadem *Vronczy* modo sunt duae curiae agros praediales ex antiquo inter se divisos habentes, de quibus omnibus agris praedialibus decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam in *Vronczy* eiusque plebanum, de emethonalibus vero, de quibus decima manipularis provenit cuidam altaristae in Gnesnensi ecclesia altaris *Undecim millia virginum*, missalia proveniebant dictae parochiali et eius plebano in *Vronczy* de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, qui agri emethonales modo iacent deserti omnes. Hortulani vero per unum eorum avenae et tabernatores per unum grossum. Item ad eandem parochialem ecclesiam in *Vronczy* villae infra-scriptae spectant et pertinent, videlicet dicta *Vronczy*, *Staschewo*²⁾, *Bednary*, *Lagjewnyky*, *Krzyślycze*³⁾, *Slotnyky*⁴⁾, *Gyrzino*⁵⁾, *Ierzykowo*, *Kolutha*, *Kowalskye*, et in eadem incolae ipsarum villarum ecclesiastica percipiunt sacramenta.

Staschewo, villa sub eadem parochiali, in qua licet sit curia agros praediales habens, nihil tamen solvit eidem ecclesiae in *Vronczy*, solum emethones de eorum agris missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vronczy*, hortulani vero et tabernatores per unum grossum seu eorum avenae. Sculteti etiam solvunt prout et alii emethones.

Bednary, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, neque agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae in *Vronczy* eiusque plebano, hortulani autem et tabernatores per eorum avenae aut unum grossum.

¹⁾ Na moralny stan parafii w początku wieku XV smutny cion rzuca akt zapisany w księdze konsystorskiej pod duiem 15 kwietnia roku 1424. Na tym dniu pleban *Maciej* oskarża kmieci parafii swojej: „quod diebus dominicis et festivis laborant, agros colunt, ligna ad fora duant, non servantes dies festivos. Idem proposuit, quod multi ex eis nesciunt Symbolum, nec volunt eum discere. Item quod sibi non solvunt denarium S. Petri, petens ipsis inhiberi labores, Credo mandare scire et solvere denarium S. Petri.“ Officyał zakazał surowo oskarżonym pracować w niedziele i święta pod karą pół kamienia wosku do kościoła gnieźnieńskiego a pół do wronczyńskiego, i pod tąż karą mieli się nauczyć Składu apostolskiego od dnia wyroku aż do przyszłej Wielkanocy (Excerpta ex actis Consist. f. 70).
²⁾ *Stęszewko*. ³⁾ *Krzewolice*. ⁴⁾ *Złotniki*. ⁵⁾ *Jerzyn*.

i inne przysługi obojgu królestwu przez siebie świadczone, prosi usilnie, ażeby mu z dochodów arcybiskupstwa gnieźnieńskiego wyznaczoną była dożywotnia pensya w wysokości, jaką wspaniałomyślność monarsza za odpowiednią uzna, pozostawivszy sobie arcybiskupstwo i tytuł do wolnej królewskiej dyspozycji. Z osobna miał *Dantyszek* prosić w imieniu kardynała królową *Bonę*, aby to jego gorące pragnienie poleciała usilnie królowi, przyrzekając w razie spełnienia jego popierać interesa obojga królestwa według sił swoich i wierną odpłacać im się przyjaźnią, gdy na *Stolicy Piotrowej* zasiędzie, czego się spodziewa. Ażeby zaś monitorium požądany dla niego odniosło skutek, arcybiskup *Łaski* powinien być pozbawiony dostojenstwa swego i dochodów. Takie miał wykonać polecenie *Bernard Dantyszek* w imieniu brata od kardynała de *Gattinaria* przez pośrednictwo biskupa *Tomickiego*, a gdyby sam tej delikatnej czyli raczej zdradzieckiej misji do królestwa podjąć się nie chciał, aby przynajmniej dokładnie poinformował wysłańca, iżby sprawa jak najlepszy obrot wzięła, bez narażenia *Jana Dantyszka* na nieprzyjemności. W dopisku dodaje tenże bratu swemu to polecenie aby zawiadomił *Tomickiego*, że po napisaniu powyższej instrukcyi nadeszły listy od kardynała w mowie będącego, uwierzytelniające ostatniego w obec obojga królestwa co do załatwienia sprawy względem dochodów arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, że na poparcie tej sprawy nadejdą listy naprzeciw arcybiskupowi do króla i *Chojęńskiego (Jana)* od agenta cesarskiego *Korneliusza*, i że wszystko działać się ma według woli biskupa *krakowskiego*. Na końcu zaś występuje z najdobitniejszym argumentem na poparcie sprawy kardynała intryganta, t. j. z assygnacją cesarską na 2000 dukatów dla królowej rzekomo z dochodów przysługujących cesarzowi z *Księstwa Baru*, nie tając się bynajmniej z tem, że cesarz dał pieniądze w tym jedynie celu, aby niemi ująć sobie królowę do przeprowadzenia sprawy kardynała i dla osobistych pośrednika jej interesów¹⁾. Już ten sam dokument obmierzły

¹⁾ Ta ważna z wielu względów instrukcyja brzmi dosłownie, jak następuje: „*Joannes Dantiscus, orator ex aula Caesaris Bernardo Dantisco fratri... Dices Rmo dno Cracoviensi, aut si non aderit, Regio et Regionali Maiestati, quod hic nomine Caesaris ex relatione domini Cornelli, qui Maiestatem Regiam semper iustificavit, multa proposita sunt in consistorio Pape contra Rmum dnum Archiepiscopum Gnesnensem, quomodo ille contra voluntatem Mti Regie Nepotem suum D. Hieronimum Łaski iuvisset proventibus suis Ecclesiasticis, ut adesset Palatino Transilvanie contra Ferdinandum Regem, et quod ille tractasset hec pacta inter Palatinum et Turcas contra Ferdinandum Regem, Turcasque in Austriam duxisset, denunciatus prius Regi Ferdinando hostilitatem per litoras suas proprias et pleraque alia, que in processu contra illum videbuntur, pro quibus enim (cum) ego nomino Pontificis questus essem, respondi, me iam sex annis abfuisse a Mte Regia, et me istarum rerum non habere scienciam, protestatus, si quid contra eundem Archiepiscopum statui deberet, ne fieret in preiudicium Regie Mti et Regni eius. Unde tandem contra ipsum Archiepiscopum decretum fuisset monitorium et ad me una cum literis Rmi D. Cardinalis Sanctorum quatuor transmissum, ut illud ad manus Regie Mti reddi curarem, sub ea conditione, quod si Mti sue placeret talis contra Archiepiscopum processus, ut subinde fieret executio et publicaretur. Ego vero cum hanc condicionem adiectam viderem, et quod tale monitorium a protectore Regni Cardinali Sanctorum quatuor una cum literis Mti Regie inscriptis ad me mitteretur, non potui recusare, quin susciperem, et hanc potissimum ob causam, ne viderer Cesarianis suspectus, quod Turcarum et illis adherentium partes tenerer. Factumque est etiam ob id, quod tale monitorium arbitrio Regie Mti permittitur, quo cognoscatur, si parti adverse Ferdinandi Regis Mti Regia foveat nec ne. Quandoquidem si monitorium habuerit executionem, iam Mti Regia liquido animum suum erga Ferdinandum Regem declarabit, et omnem suspicionem de Turcis abolebit. Quod si Mti Regia voluerit, quod hoc monitorium sorciatur effectum, dices, quod Rmus D. Cardinalis de Gattinaria, supremus Cesaris Mti Cancellarius, qui istud monitorium ex parte Cesaris procuravit, Mtem Regiam sumopere*

dla każdego nieuprzedzonego czytelnika najzupełniej wystarczy, aby się przekonać o niewinności prymasa Łaskiego z jednej, a o nikczemnej intrydze niemieckiego dyplomaty, w którą chciał wciągnąć i przez to zbezczęścić króla Zygmunta z drugiej strony. Trudno przypuścić, aby się ten mądry lubo poniekąd słaby monarcha na pierwszy rzut oka nie miał poznać na przebiegłości intryganta, który jednym zamachem trzy ważne osiągnąć zamierzył cele. Chciał najprzód wyrzucić zemstę na niewinnym prymasie, jako przywódzcy polityki antyaustriackiej w Polsce i wuju Hieronima Łaskiego, który Austrii tak wielkie zgotował kłęski, a przytem zagarnął jego dochody arcybiskupie. Obsypawszy go przed Stolicą apostolską oszczerstwami, wymógł na niej naprzeciw niemu cios śmiertelny, gdyby go roztropność króla Zygmunta nie była odwróciła. Wiedział dobrze, że sędziwy książę kościoła, mając sobie zagrodzone w owym *monitorium* nie-szczęśliwym środki obrony przez prokuratora, sam dla podeszłego wieku i słabości, a przedewszystkiem dla obrażonej dumy osobiście bronić się w Rzymie nie będzie, a tem samem w razie publikowania *monitorium* po upływie ośmdziesięciu dni bez ratunku zginie, dla tego tak surowe i bezwzględne wyjednał naprzeciw niemu ze strony kuryi rzymskiej postępowanie. Podsuwając zaś królowi Zygmuntowi publikacją *monitorium*, nadzwyczaj przykrą zgotował mu alternatywę, albowiem też publikacja byłaby jawnym publicznym aktem potępienia sprawy Zapolyi, wyparcia się wszelkich z nim stosunków, rzucenia na pastwę ohydy i wzgardy sędziwego prymasa i całej jego rodziny, a przytem ścisłego sojuszu z dworem austriackim co do sprawy węgierskiej. Przeciwnie, gdyby król przekonany o niewinności prymasa stanął był

rogat, ut habito respectu serviciorum et propensionis, quam ille serio et non inutiliter rebus Mti Regis atque Reginalis impendit, ut ei fieret gratia de proventibus Archiepiscopatus per modum pensionis quamdiu viveret, quod inde habere(t) quolibet anno, quantum bonivolentis Mti Regie videretur, relicto ipso Archiepiscopatu una cum titulo, quem conferre posset, cui vellet, in votis et voluntate Mti Regie. Rogatque idem Cardinalis Gattinarius Reginalem Mtem, ut hoc desiderium suum apud Mtem suum promoveret, quo in effectum deducatur, offerens se in posterum (sperat enim bonus senex aliquando altiore gradum) Regie et Reginali Mti earumque negotiis bonum et semper amicum futurum. Et quod ea de re credenciales in personam meam ad Regiam et Reginalem Mtem scripsorit, quam cum aliis reddes. ipse enim asserit, si Mtas Regia voluerit, quod monitorium habeat executionem, Archiepiscopum Gnesnensem omnino debere destitui officio suo et deponi. Ista referes et potius legenda dabis Rmo D. meo Episcopo Cracoviensi, rogabisque, ut ea sit in noticiam Regie et Reginalis Mti deducat, vel si hoc ei inconveniens videbitur, ut te instruat, quomodo ista seorsum et secreta in utriusque Mti cognitionem perferre possis, ne cum sint odiosa, gravius mihi odium excitent. Ex Bononia 17 Marcii 1530" (Acta Tomie. Kod. Sapież. XX. Czartoryskich t. VIII, 120. 121). Na tym samym liście zamieścił Dantyszek Jan następujący dopisek: „Dices etiam seorsum Rmo domino meo Cracoviensi, quod cum omnia iam essent parata, ut abire littereque in fasciculos concluso, ad me missas fuisse literas domini Cardinalis de Gattinaria, Cancellarii Cesaree Mti ad Regiam et Reginalem Mtem, quo mihi fidem facere debent super his, que illius nomine, ut est in ista instructione, Regie et Reginali Mti de proventibus Archiepiscopatus exponi debent. Item quod etiam in ea re contra Archiepiscopum D. Cornelium (główny agent w tej sprawie kardynała) Mti Regie et Dno Chojenski scribat, in his omnibus standum sit voluntati domini Rmi Cracoviensis. Et quod ego etiam in istis ultimis quodam adhuc, que hic acta sunt et in prioribus omisi, Regie et Reginali Mti descripsi, illisque exemplum expeditionis pro duobus millibus ducatorum adiunxi, quos ego preter commissionem ex me ipso Reginali Mti a Cesare obtinui ex quibusdam proventibus in generali, quos Cesar habet super ducatu Barenis. Unde mihi Reginalis Mtas non deberet succensere, nam eam pecuniam Cesar dedisset, quo me magis contentum a se dimitteret, putans forsam me etiam inde aliquam partem habiturum, qua in re non ambio aliud, quam gratiam Reginalis Mti et quod mihi esset paulo benignior.“ (Został za to wkrótce potem biskupem chełmińskim (tamże VIII. 121 b 222).

śmiało w jego obronie, byłby tem samem zadokumentował przyjazne z Zapolyą stosunki i popieranie jego sprawy. W pierwszym razie byłby na siebie ściągnął nienawiść Zapolyi i sprzymierzeńców jego, Turków, w drugim zaś zemstę i gniew Habsburgów. Mimo zatem nalegania, obietnice nęcące i zabiegi kanclerza niemieckiego, a niewątpliwie nagabywania królowej Bony, ujętej dla sprawy niemieckiej 2000 dukatów i gniewem pałającej ku Łaskiemu, król Zygmunt okazał tyle uczciwości, że prymasa swego, któremu tyle był winien wdzięczności, nie chciał rzucić na pastwę dyplomatycznym intrygom i samolubnym niemieckiego kanclerza widokom, chociaż z drugiej strony okazał słabość, że dla dyplomatycznych widoków i polityki nie wziął w obronę pierwszego dygnitarza swego, o którego niewinności był przekonany, naprzeciw pragnącym jego zguby nieprzyjaciołom. Nie chcąc sobie narazić ani dworu wiedeńskiego, ani Zapolyi i jego sprzymierzeńców, wymówił się od publikacji *monitorium* naprzeciw Łaskiemu i odesłał takowe kardynałowi protektorowi Polski wraz z listem, w którym tłumacząc się z swego postępowania, wyraził niewinność prymasa wypowiedział¹⁾. Z listu Piotra Tomickiego do Jana Dantyszka w krótkce po owej missy brata jego Bernarda pisanego pokazuje się, że król Zygmunt gniewał się na posła swego w Wiedniu z powodu podjęcia się pośrednictwa pomiędzy nim a kardynałem de Gattinaria co do publikacji *monitorium*, widząc jasno, jak przebiegły ten dyplomata tak jego, jako i prymasa wybrał sobie za narzędzie do przeprowadzenia swych planów. Ułagodził go przeciw Tomicki, który, jak przebieg sprawy okazuje, nie ostatnią w niej na niekorzyść Łaskiego odgrywał rolę²⁾.

Po odesłaniu przez króla Zygmunta I *monitorium* do Rzymu w końcu miesiąca marca lub na początku kwietnia roku 1530, Stolica apostolska, poznawszy zapewne błąd swój, w który ją intryga Gattinarii wprowadziła, przycichła zupełnie, tak, że do publikacji owego dokumentu w Polsce wcale nie przyszło, ani też do

¹⁾ Tamże VIII, 87 b 88: Sigismundus I Rex Poloniae Cardinali Sanctorum quatuor Coronatorum Protectori Regni Poloniae „... In alteris vero litoris, quod de monitorio adversus dominum Archiepiscopum Gnesnensem decreto ad nos scribit D. vra Rma, intelligimus quidem voluntatem et mandatum id fuisse Sni domini nostri, ut a nobis ipsi domino Archiepiscopo insinaretur, suscipere tamen eam provinciam nunc ex multis quidem aliis causis non potuimus. Sed maximo tamen propterea, quod veremur, ne regem Joannem (Zapolya) hac re adversum nos commoveamus, quem nobis offensum esse nolumus, hoc potissimum tempore, cum inter illum et Serenissimum regem Ferdinandum tractande concordie et pacis munus suscepimus, eiusque rei, iam oratoribus ab utroque missis, incitium fecimus. Ad hoc etiam et illa non postrema excusacionis nostre ratio accedit, quod nobis non usquequaque dignum videbatur, contra Primatem Regni nostri decreta promulgare, quem nos per multos annos, sicut et reliquos Episcopos solamus debito honore et gratia prosequi, quemque etiam nostre iurisdictioni non subiacere sciebamus. Namque etsi nos ipsi certis legitimis de causis immiscere nos vindicationi isti nolimus, alias tamen personas, quibus hoc officium demandare Stas sua dignabitur, in executione impedire nolumus, partim propter Stis sue auctoritatem, contra quam non agere modo aliquid indigne, sed ne cogitare quidem consuevimus, partim etiam propterea, ne si defensionem D. Archiepiscopi suscipere vellemus, in suspicionem apud christianos principes adducamur, consilium et assensum nos illi in his prebuisse, in quibus fortasse, id quod nobis penitus non constat, reus deprehensus et damnatus esse possit...“

²⁾ Tamże VIII, 85: „... Monitorium contra dominum Archiepiscopum decretum et instructionem manu tua scriptam frater tuus mihi reddidit, que omnia ego utriusque Mti logi et ostendi. Et sane quod ad monitorium attinet, principio factam tuam de illo recepto huoque transmissio Mti bus suis non erat gratum. Postea tamen re perspecta, culpe tue id attribueri noluerunt, sed potius ignoracioni earum rerum, que hic ex munere neutralitatis suscepto Mtas Regia cum a Joanne tum a Ferdinandi Regis adherentibus maximas et arduas difficultates assidue facessunt etc.“

jakichkolwiek naprzeciw arcybiskupowi Łaskiemu kroków. Ten dowiedział się o uknu-
tej naprzeciw sobie intrydze prywatnie dopiero w miesiącu maju (1530)¹⁾. Będąc już
naówczas cierpiący i mocno przy zgrzybiałym wieku swoim osłabiony, mimo swej
rzadkiej cierpliwości i pobłażliwości względem nieprzyjaciół swoich, uczuł głęboko
wyrządzoną mu niewypowiedzianą krzywdę i niesprawiedliwość, która mu też nie-
wątплиwie zgon przyspieszyła. Lubo w obec monarchy, narodu i sumienia swego
czuł się zupełnie niewinnym, to przecież w obec Stolicy apostolskiej chciał zrzucić
z siebie winę, w jaką go oszczerstwo i intryga nieprzyjaciół przybrały, a nie mogąc
tego uczynić osobiście dla sędziwego wieku i słabości zdrowia, a tem mniej przez
zastępcę swego, którego mu w owem *monitorium* użyć bezwarunkowo zabroniono,
chciał, aby król z swej strony wysłał do Rzymu w tej sprawie pełnomocnika swego,
któremu do pomocy od siebie przydać miał prokuratora. Jakoż król zgodził się
na to i wyznaczył już był posła, któryby w tajny sposób objaśnił papieża Kle-
mensa VII o położeniu rzeczy, wykazał niewinność prymasa użytego za narzędzie
do nikczemnej intrygi, lubo się ociągał z obawy, aby dwór wiedeński nie dowie-
dział się o jego wystąpieniu²⁾, aż oto niespodzianie nadeszła do Polski wiadomość
o śmierci sprawcy tejże intrygi, kardynała de Gattinaria, która całej sprawie inny
zupełnie nadała kierunek. Tak Tomicki, jako i król Zygmunt, dowiedziawszy się
o zejściu ze świata kardynała, uważali wyprawienie poselstwa rzeczzonego za zby-
teczne, ponieważ ze śmiercią tegoż sprawa ubita została. Jeszcze za życia kardyna-
ła Jan Dantyszek donosił królowi Zygmuntowi, że gdyby Pan Bóg zabrał go
z tego świata, tem samem sprawa arcybiskupa byłaby załatwioną³⁾. A gdy wkrótce
potem ów intrygant powołany został nad wszelkie spodziewanie przed sąd Najwyż-
szego, Tomicki w liście swoim z dnia 30 lipca roku 1530 donosząc o tem pryma-

¹⁾ Tamże VIII, 79. 80. Tomicki w liście do kasztelana poznańskiego, Łukasza Górki, z dnia 15 maja 1530 pisze pomiędzy innymi o Łaskim: „... De domino Archiepiscopo Gnesaensi intel-
lexi, quod ad festa Pentecostes (5 czerwca) huc sit venturus, ut rationibus suis oportuna remedia querat.
Namque in urbe Roma decretum contra se monitorium accepit (myli się Tomicki, bo go nigdy nie odebrał),
quod personalem illius comparacionem sub censuris ecclesiasticis et pecuniaria pena XXVIII millium
aureorum (i tu się myli, bo kara wynosiła tylko 25000 dukatów) requirit.“ ²⁾ Acta Tomic. kod. XX.
Czartor. t. VIII, 94^b 95). Tomicki w liście do prymasa z dnia 24 czerwca (nie lipca, jak mylnie na-
pisano w kodeksie) „... Accopi litoras paternitatis vestro Rmo, quas ad me scribit de mittendo in
urbem familiari suo (Zbąski) in comitatu oratoris Regis, super quo cum ego cum Mte Regia conferrem,
perspexi id non fore contra mentem suo Mti Regio. Verum de tempore, quod ad profectorem P. vra
Rmu post festum Visitacionis Beatissime Virginis adnotavit, cognovi Mtem suam aliter sentire. Nam-
que propter nimios estus, qui sub illud tempus intervenire solent... videretur Mti suo tempus ad
proficisendum magis aptum circa finem mensis Julii vel principium Augusti. Ceterum quia veretur
Mtas sua, ne propter familiarem Deis vro Rme aliquid impedimenti in itinere Orator Mti suo habeat,
persuadet sibi, utile fore, ut hanc missionem sui munitii ab omnibus celare velit... Nam quod ad me
attinet, non gravabor opera mea adesso cause vro Rme Dnis. Et cum profecturus erit Orator Regius
instruam eum diligenter, qua ratione illam excusare debeat...“ Tamże VIII, 127. List Tomickiego
do Jana Dantyszka w tej samej materji. Król Zygmunt waha się w dawniejszem postanowieniu
swojem z obawy, aby przez wysłanie do Rzymu pełnomocnika nie rozgniewać na siebie króla Ferdynanda:
„Namque veretur no missio ista tametsi non ad defendendum vel excusandum, sed ad depre-
candum domino Archiepiscopo promissa Serenissimum Regem Ferdinandum defendero (sic) possit...“
³⁾ Tamże t. VIII, 127: „... Eum oratorem hactenus propterea (Mtas Regia) mittere so continet, quia
a Paternitate vra prioribus literis cognoverat, negocium istud facile per se conquieturum esse, cum Rmum
dominum Cardinalem Gattinariam mors de medio sustulerit.“

sowi, oświadcza bez ogródki, że ponieważ kardynał Gattinaria, który ową burzę
naprzeciw niemu wywołał, zszedł z tego świata, cała sprawa tak przez papieża,
jako i cesarza i króla Ferdynanda milczeniem pominiętą zostanie, i dla tego nie ma
potrzeby wyprawiania do Rzymu poselstwa¹⁾, a kiedy Łaski mimo to domagał się
poselstwa, tę samą, co poprzednio, otrzymał od króla przez Tomickiego na dniu 30
sierpnia odpowiedź²⁾. Nareszcie prymas, przekonawszy się, że Stolica apostolska
osławione *monitorium* złożyła *ad acta* i za nie być uważała, odstąpił od zamiaru
swego zupełnie, jak się to z odpowiedzi Tomickiego z dnia 28 września roku 1530
na odnośne doniesienie jego pokazuje³⁾. Do tego postanowienia doprowadziła go
prawdopodobnie nadeszła nareszcie z Rzymu odpowiedź dla króla Zygmunta na list
jego przesłany przy zwróceniu *monitorium* kardynałowi protektorowi Polski, na którą
król jeszcze w końcu sierpnia napróżno wyczekiwał⁴⁾, a w której Stolica apostolska
nareszcie błąd, w który przez intrygi nieprzyjaciół prymasa, a głównie kardynała
Gattinaria wprowadzoną została, naprawiła⁵⁾. Odtąd w *Tomicianach* o tej sprawie
najmniejszej nie ma wzmianki. Wiemy tylko, że arcybiskup Łaski złamany wiekiem,
a więcej jeszcze zgrzyotą i zmartwieniem, zamysłał o złożeniu godności arcybisku-
piej i że się nie tylko z królem w prywatnej rozmowie o tem naradzał⁶⁾, ale i do
Stolicy apostolskiej w tej mierze udawał, jak to wnosić należy z wstępu listu Jana
Chojęńskiego, archidyakona krakowskiego, sekretarza królowej Bony, do niej pod
dniem 26 grudnia roku 1530 pisanego, w którym nadmieniał, że ustępując z arcy-
biskupstwa, pragnąłby je oddać synowcowi swemu Janowi⁷⁾. Zamiar ten nie przy-
szedł jednak do skutku, gdyż wkrótce śmierć wszelkie plany przerwała.

Przedstawiona powyżej według wiarogodnych zupełnie źródeł sprawa dotycząca
monitorium papieżkiego naprzeciw arcybiskupowi Łaskiemu, czyli raczej brudnej
i nikczemnej intrygi przez kardynała de Gattinaria naprzeciw niemu uknutej, dosta-
tecznie niewinność jego wyjaśnia i wydartą mu sławę w zupełnej mierze przywraca,
co do tych mianowicie zarzutów, jakoby był sprawcą przymierza Jana Zapolyi
z Turkami za pośrednictwem synowca swego Hieronima i ostatnich czynnie pie-

¹⁾ Tamże VIII, 98: „... Namque Mtas sua sperat sicut Rdus D. Joannes Dantiscus, Electus
Culmensis Mti sue scribit, mortuo D. Cardinali Gattinaria Cesares Mti supremo Cancellario, qui hanc
actionem contra Paternitatem vestram instituit, hoc ipsum etiam negocium et apud summum Pontificem
et apud Casarem et Regem Ferdinandum silencio preteriri debeat.“ ²⁾ Tamże VIII, 128: „... Expectat
enim Mtas sua a Rmo D. Cardinali S. Quatuor Coronatorum ea do re literas (quo loco sit nunc vre
Rme D. negocii ratio), ad quem tunc adhuc scripserat, cum *monitorium* remittebat. Ceterum et illud
providet Mtas sua, ne ubi negocium per se quiescere possit, orator preter necessitatem mittatur, et res
prope iam sopita magis incrudescat.“ ³⁾ Tamże VIII, 130. ⁴⁾ Tamże VIII, 128. ⁵⁾ Do tego wniosku
uprawniją nas ściśle stosunki, jakie odtąd aż do śmierci prymasa trwały pomiędzy nim a papieżem
Klemensem VII, który, jak to niżej zobaczymy, nie tylko jego, ale i całą familią Łaskich szczególnej-
szemi otaczał względami. Że Stolica apostolska rychło przekonała się o uknutej przez kardynała Gat-
tinaria intrydze, dowodzi ta okoliczność, iż mimo tak straszliwe zagrożenia w wykonywaniu funkcyj
biskupich żadnych mu przeszkód nie stawiała. ⁶⁾ Bużeński, *Żywoty Arcybisk. Gnieźnieńskich* (wydanie
Malinowskiego) t. II, 199. ⁷⁾ Acta Tomic. kod. XX. Czartor. t. VIII, 101^b: „... Rmo dno Archi-
episcopo Gnesensi nondum responsus est, sed quidam censent illi respondendum, ut cum renunciat
oneri, renunciarot etiam Archiepiscopatu, quod credo libenter faceret, modo posset, ut vehementer
cupit, commodare nepoti suo dno Joanni, Episcopo Vesprincensi, qui hic existens agebat quedam
secretius cum Mte Regia et cum quibusdam prelatibus, que mihi non sunt cognita. Sed in vigilia Natalis
domini absolutus decessit.“

niędzmi, wojskiem i bronią w wojnie naprzeciw Austrii wspierał. Jakoż żaden z współczesnych pisarzy, nawet otwartych przeciwników jego, tego zarzutu czynić mu się nie odważył, z późniejszych zaś żaden oprócz owego nędznego *monitorium* ani jednego faktu historycznego na poparcie owych zarzutów oszczerezych przytoczyć nie był w stanie¹⁾. Mimo to podobało się kilku literatom naszych czasów nieznających dobrze żywota Łaskiego, czy to dla oryginalności zestawienia pierwszego dostojnika kościoła i narodu polskiego, względem obojga wielce zasłużonego, z sultaniem tureckim na szkodę chrześcijaństwa, czy też może z innych głębszych osobistych pobudek, odgrzewać nieczem nieuzasadnione oszczerstwa na prymasa polskiego jedynie na podstawie rzymskiego czyli raczej wiedeńskiego *monitorium*, nie mogąc lub też umyślnie nie chcąc uwzględnić dowodów za niewinnością prymasa tak dobitnie przemawiających, jak n. p. owej instrukcji danej przez Jana Dantyska bratu swemu Bernardowi i innych przez nas wyżej przytoczonych dokumentów. Opierając się na pozorach lub mgłnych źródłach, starają się nawet udowodnić niektóre w temże *monitorium* zawarte zarzuty, aby całemu nadać cechę jeżeli nie prawdziwości to przynajmniej prawdopodobieństwa²⁾. W obce tych publikacji ubliżających niesprawiedliwie cnotom, zasługom i godności naszego prymasa, a przez to godności całego narodu i kościoła, uważamy sobie za święty obowiązek podaną wyżej obronę jego uzupełnić, wykazując bezzasadność i fałsz głównych przynajmniej arcybiskupowi Łaskiemu w *monitorium* poczynionych zarzutów, a przez to przywrócić mu raz na zawsze zochydzony przez nie dobre imię jego i sławę.

A najprzód nigdzie dotąd najmniejszego nie odkryto dowodu, aby prymas w jakikolwiek sposób wpłynął na synowca swego, Hieronima, co do zawarcia przez niego przymierza pomiędzy Zapolą a Solimanem, sultaniem tureckim, lub aby mu ten postępek miał pochwałać. Od chwili opuszczenia kraju w roku 1527 pod pozorem pielgrzymki do Loretu, a w właściwym zamiarze oddania się na usługi Zapolji, Hieronim chciwy rozgłosu i sławy, na własną rękę politykę prowadzący, żadnych z stryjcem swoim nie utrzymywał stosunków politycznych. Jakoż ani w aktach Tomickiego, ani w innych współczesnych źródłach najmniejszego w tej mierze nie napotykaemy śladu. Gdyby tak było, nie byłby z pewnością ani Tomicki, ani Krzycki, ani którykolwiek z nieprzyjaciół prymasa pominął okazji stawienia go pod

¹⁾ Bielski w kronice swej ks. 5 uwiedziony fałszywym napisem na *monitorium*, podaje tylko na mocy tegoż, że arcybiskup za pomoc daną Turkom był przez Stolicę apostołską ekskomunikowanym. Nie miał widocznie pod ręką wyżej przez nas przytoczonych dokumentów, wyjaśniających intrygę dworu wiedeńskiego. Tak samo Bużoński l. c. II, 198. 199, idąc za Bielskim, obiektywnie rzecz przedstawia, nie wypowiadając swego zdania. Za to rychlejszy od niego Damalewicz (Series Archiep. Gnesn.) dobrze zwykle poinformowany, lubo bardzo niechętny Łaskiemu z powodu bulli Leona X z r. 1515 *de non recipiendis plebeis*, przypisując mu niesłusznie jej spowodowanie, ani słowem nie wspomina o jakimkolwiek stosunku prymasa do sprawy węgiersko-austriackiej. ²⁾ Mamy tu na względzie broszurkę dra Hirschborga, docenta przy uniwersytecie lwowskim, pod tyt. *Jan Łaski, Arcybiskup Gnieźnieński, Sprzymierzeniem sultana tureckiego. Lwów 1879*, oraz artykuł Sobieszczańskiego w *Orgelbranda Encyklopedyi większej warszawskiej o Łaskich*. Ostatni z niewiedomości błędzi, twierdząc w Bielskim, że papież rzucił *klątwę* na prymasa za udział w sprawie sojuszu Zapolji z Turkami; pierwszy, mając, jak sam przyznaje, te samo źródła pod ręką, z którychżeśmy powyższy wywód niewinności Łaskiego czerpali, t. j. VIII tom *Akt Tomickiego XX*. Czartor. z bibl. kurnickiej, nie uważał za odpowiednio przytoczyć cośkolwiek na uniewinnienie go, ale owszem usiłuje udowodnić Łaskiego z sultaniem tureckim ku wspólnej akcji w obronie Zapolji skojarzenie się z trójcą samego *monitorium*.

pręgierz opinii publicznej lub przynajmniej uczynienia o tem wzmianki ku jego szkodzie. Mógł prymas mieć ambitne względem synowca swego widoki, lecz te odnosiły się na jego w własnym kraju wyniesienie, co przy niemałym u dworu króla Zygmunta wpływie swoim, a niepospolitych Hieronima dyplomatycznych zdolnościach nie byłoby trudno; mógł nawet (na co przecież nie ma pewnego dowodu) pozwolić synowcowi, radą, majątkiem i bronią, w ręku popierać uczciwie sprawę Zapolji, bliskiego powinowatego Zygmunta dla utrzymania wpływu Polski na Węgry, naprzeciw Ferdynandowi austriackiemu, ale nie myślał nigdy gotować mu sławy na podstawie wzgardy i ochydy u własnych ziomeków i wszystkich ludzi dobrze myślących przez sojusz z pochańcami i zdradę książąt chrześcijańskich. Tak potworne zamiary mógłby przypisać prymasowi tylko ten, kto go zna jedynie z uszczypliwych listów Tomickiego, potwarzy i satyr niegodnych Krzyckiego i fałszywych oskarżeń Ciołka. Każdy natomiast, kto choć w części tylko poznał życie jego, jakieśmy je w krótkości podług uczciwych i najwiarogodniejszych źródeł przedstawili, z oburzeniem odrzucić musi nieczną insynuację, aby sędziwy nad grobem stojący prymas, tak gorący obrońca chrześcijaństwa, gorliwy dusz pasterz, wzorowy senator i czule kraj swój kochający obywatel, chociażby nawet był najambitniejszym i namiętnie za sławą domu swego się ubiegającym, dla osobistych widoków miał podawać awanturnikowi synowcowi rękę do dzieła, które nie tylko na Polskę, ale na całe chrześcijaństwo niewypowiedzianą w następstwach sprowadzić mogło katastrofę, z którejby dla głównego sprawcy jej i całego jego rodu przekleństwo i zórzeczenie wynikło; aby mając stanąć za chwilę na sądzie Bożym, dla zaspokojenia dumy rodowej i zemsty nad nieprzyjaciółmi swymi obciążał sunienie swoje tak straszliwą odpowiedzialnością, a przytem krzywdą o pomstę do Boga wołającą za zmarnowanie ku dopięciu tego celu własności kościelnej, nie mówiąc już o jego godności, wniosłem stanowisku, pełnej zasług przeszłości i t. p. To też pomimo serdeczne jego do synowców swoich przywiązanie zgrzybiały starzec, doznawszy z strony Hieronima tak straszliwego zawodu, tyle z jego winy zgrzyzot, tak niesłychanego przez owo *monitorium* papieżkie upokorzenia, nie mógł nie odwrócić skrwawionego serca od niego na zawsze, czego najlepszym dowodem, że kiedy w ostatnich latach w testamentie swoim o wszystkich innych krewnych, przyjacielach, sługach i t. d. pamięta, o Hieronimie ani słowem jednym nie czyni wzmianki¹⁾.

Powtóre, fałszem jest wierutnym, że Łaski wspierał Turków i Zapolę bronią, amunicją, zaciężnymi wojskami, wojennymi machinami i t. p., z tej prostej przyczyny, że do tego wszystkiego nie miał środków materyalnych. Walcząc sam prawie do końca życia z długami, nie miał częstokroć tyle, aby mógł przyzwocić sobie i liczny dwór swój utrzymać. Twierdzenie, jakoby zaciągnął znaczne sumy pieniężne przez zastaw i sprzedaż dóbr arcybiskupich, żadnej zgoła nie ma podstawy. Prymas Łaski żadnych dóbr kościelnych nigdy ani zastawiał, ani sprzedawał. Raz tylko jeden chciał wypuścić w dzierżawę dwa klucze tychże dóbr bratu swemu na czas życia jego, i na to uzyskał nawet zezwolenie papieża i króla Zygmunta, lecz wskutek stanowczego oporu kapituły metropolitalnej, jakieśmy to wyżej opowiedzieli, odstąpić musiał od swego zamiaru. Taż kapituła obowiązana według prawa kano-

¹⁾ Zeissberg l. c. (Testament) f. 180—201.

nicznego przestrzegać jaknajściślej całości dóbr arcybiskupstwa, najsumienniejsię z tego obowiązku wywigiżywała. W aktach jej liczne zachodzą dowody, że przez cały przeciąg rządów arcybiskupa Łaskiego nadzwyczajną wszędzie okazywała ostrożność i przezorność tam, gdzie chodziło o jakikolwiek uszczerbek własności arcybiskupstwa. Kiedy w roku 1525 arcybiskup na sesji kapitulnej dnia 27 października proponował zamianę dóbr Dąbrowy, Ożarowa, Rudy, Łagiewnik, Mlynka z bogatemi kopalniami rudy żelaznej i rybnymi stawami w ziemi wieluńskiej położonych, a do brata jego Jarosława, wojewody sieradzkiego, należących, na wsie arcybiskupie: obiedwie Ujmy, Smogorzów, Ruduków i Kaczanowice w brzesko-kujawskiem i łęczyckiem wojewodztwach leżące, kapituła mimo zaręczenia jego, że ta zamiana dla arcybiskupstwa byłaby nader korzystną, odmówiła mu konsensu, dopóki się przez wysłaną na miejsce delegacją z grona swego nie przekona, że dobra wojewody co do wartości i dochodów odpowiadają dobrom arcybiskupim, i czy w jakikolwiek sposób nie są obdlużone¹⁾, która to delegacja kilkakrotnie lustracją rzeczonych dóbr podejmowała²⁾. W tymże roku odmówiła mu kapituła zezwolenia swego na odstąpienie dwóch pustych placów w Łasku, należących do kancelarstwa gnieźnieńskiego, celem wybudowania na nich kuryi kanonicznych dla tamtejszej kolegiaty³⁾, a równocześnie odrzuciła projekt fundacyi dziekanii kaliskiej z dochodów kaplicy w Goszczanowie⁴⁾. Kiedy w roku 1526 prymas wybierał się na jakąś pielgrzymkę, o której bliższych nie ma szczegółów, wezwala go kapituła, aby wprzód dobra arcybiskupie należycie uporządkował, aby zamki z rąk rządców świeckich odebrał, iżby w jego nieobecności nie uciskali poddanych, a na przypadek jego śmierci nie pustoszyli własności kościelnej⁵⁾. Nieco później kapituła odmówiła mu ponownie zezwolenia na fundację dziekanii kaliskiej z szkodą dochodów stołu arcybiskupiego⁶⁾, oraz domagała się stanowczo, aby w zamkach arcybiskupich obok starostów świeckich utrzymywał także duchownych z grona kapituły i aby pierwsi przed drugimi składali przysięgę⁷⁾. Za tem przemawiał własny synowiec jego, Jan, naówczas już proboszcz gnieźnieński⁸⁾. Gdy w roku 1527 arcybiskup ustanowił Piotra Opalińskiego, kasztelana naówczas łędzkiego, wspólnie z dziekanem gnieźnieńskim, Marcinem Rambiewskim, starostami zamków uniejowskiego i opatowieckiego, kapituła nie chciała pierwszego wprzód potwierdzić, dopóki słowem szlacheckiem nie zaręczył, że ten urząd otrzymał z łaski jedynie, a nie w zamian za jakąś pożyczkę. A gdy mu przypomiano, że mu arcybiskup od dawna winien był 2000 złt., oświadczył, że tę sumę ma zabezpieczoną na dobrach Jana Leszczyńskiego, starosty radziejowskiego, oraz że gotów jest w razie śmierci prymasa natychmiast ustąpić z zamków, i na to złożył przysięgę⁹⁾. W roku 1529 dnia 23 października wezwala kapituła przytomnego na jej posiedzeniu prymasa, aby zamki będące pod zarządem

1) Acta decr. Capit. Gnesn. V, 31. 32: „... si bona prefati domini Siradiensis essent equivalencia bonis archiepiscopalis in proventibus suis, libera et nemini obligata.“ 2) Tamże V, 52 sqq. 3) Tamże V, 31 b. 4) Tamże. 5) Tamże V, 46 b: „Feria V post dominicam Letare (1526) domini deliberaverunt loqui cum Rmo dno Archiepiscopo Gneznsi, ut antequam sua Rma dominatio equitaret ad peregrinandum, quod castra et totum archiepiscopatum in bona condicione relinquant, et quod arcus non essent in gubernamento secularium propter mortem dni Rmi et quod non esset oppressio comothorum per seculares propter desertacionem villarum mense archiepiscopalis.“ 6) Tamże V, 59. 7) Tamże. 8) Tamże. 9) Tamże V, 130.

osób świeckich z rąk ich odebrał i powierzył duchownym, oraz aby świeckim, ku którymby miał zobowiązania, dóbr stołu arcybiskupiego w zawiadowanie nie oddawał¹⁾. W tymże czasie, gdy wystąpił z projektem erygowania prepozytury i collegium mansjonarzów w Rusocicach z dziesięcin arcybiskupich, kapituła pod tym tylko warunkiem na to zezwoliła, że wartość roczna tychże dziesięcin nie przeniesie czterech grzywien²⁾. Odtąd aż do końca roku 1530, a właściwie do samej śmierci Łaskiego, o jakichkolwiek innych zamiarach jego co do zamiany, darowizny lub arendy dóbr arcybiskupich w aktach kapitulnych żadnej nie ma wzmianki. Wprawdzie od początku roku 1530 niedostaje trzech następnych tychże akt roczników; ponieważ jednakże arcybiskup od początku roku 1531 bardzo był cierpiący i tak dręczony astmą, że lada chwilę spodziewał się śmierci, i z tego powodu żadnymi nie zajmował się sprawami kościelnymi i majątkowymi³⁾, trudno przypuścić, aby przy tak nadzwyczajnej ostrożności kapituły od 1go stycznia aż do 19 maja roku 1531 jakakolwiek zajęcie miała alienacya, arenda lub sprzedaż dóbr arcybiskupich. Wprawdzie sprzeciwia się powyższemu wywodowi brewe papieża Klemensa VII z dnia 20 października roku 1531 wydane do biskupów krakowskiego i kujawskiego *contra intrusores in bona Ecclesie Gneznsis*, lecz tylko pozornie; albowiem brewe to spowodował następca Łaskiego, arcybiskup Drzewicki, znany z swej interesowności, przesadnim do Stolicy apostolskiej raportem, jakoby poprzednicy jego, nie sam Łaski⁴⁾ porozdawali jako gracye duchownym i świeckim osobom pewne dochody i posiadłości stołu arcybiskupiego bądź w dożywocie, bądź na czas oznaczony, bądź też wieczyste za pewną roczną opłatą. Arcybiskup Drzewicki chciał zatem, aby wszelkie podobne gracye, które nietylko Łaski, ale i inni poprzednicy jego według starodawnego zwyczaju za zezwoleniem kapituły nadawali kapłanom lub świeckim oficyalistom za poniesione w usługach kościelnych koszta, trudy i mokoły, oraz na fundacye dobroczynnych zakładów, uposażenie ubogich kościołów itp. z dziesięcin, danin zbożowych lub pieniężnych, placów i ogrodów, pustkowiów i zarośli, były stolicy arcybiskupiej napowrót przywrócone. W dokumencie tym nie ma najmniejszej wzmianki o sprzedaży lub alienacyi własności kościelnej przez któregokolwiek arcybiskupa na własną korzyść, a tem mniej Łaskiego, który idąc za przykładem poprzedników swoich i słusznie tej trzymając się zasady, że z bogatego stołu arcybiskupiego należy się okruszynami wspierać kościoły, dobroczynne zakłady i ubóstwo, a zarazem wynagradzać prawdziwe względem kościoła zasługi, uposażył kilka kościołów, mianowicie kolegiatę w Łasku. Kolegiatę chciał mieć

1) Tamże V, 195: „... ut arces archiepiscopales essent eliberande et redimende de manibus secularium personarum, et quod seculares non gubernent neque per obligationem aliquam bona mense archiepiscopalis teneant.“ 2) Tamże. 3) Tamże V, 196 sqq. 4) Theiner I. c. II, 481. Archiv. Capit. Gnesn. *Księga arcyb. Drzewickiego*: „Clemens Papa septimus. Venerabilibus fratribus Cracoviensi et Vladislaviensi Episcopis vel eorum alteri. Venerabiles fratres salutem etc. Expositum nobis fuit pro parte Venerabilis fratris Mathie Archiepi Gneznsis quod tam quondam Joannes Laski quam nonnulli alii ipsius Mathie in archiepiscopatu Gneznsi predecessores qui fuerunt pro tempore, decimas, census, fructus, redditus, proventus, terras, domos, possessiones, ortos, campos, prata, pascuca, nemora, silvas, villas, iura, iurisdictiones et nonnulla alia bona ad mensam archiepiscopalem et Ecclesiam Gneznsensem spectancia in gravem earundem mense et ecclesie lesionem nonnullis Clericis et laicis aliquibus eorum ad vitam, quibusdam vero ad non modicum tempus et aliis perpetuo ad firmam vel sub censu annuo concesserunt, prout in literis patentibus... plenius dicitur contineri. Quare... etc.“

w ziemi sieradzkiej twierdzą naprzeciw szerzącym się tam herezyom, za co od rze-
czonego papieża zasłużoną otrzymał pochwałę ¹⁾, nadto szpital czyli dom przytułku
dla kapłanów emerytów i nagroził znakomite zasługi względem kościoła gnieźnień-
skiego kilku kapłanom i świeckim, dając im na lat kilka lub w dożywocie nie dobra
i folwarki, lecz skromne dziesięciny. Jakoż wspomnieni komisarze papieżcy oprócz
tych kościołów, zakładów i osób gracyalistów żadnych innych *intrusores in bona
ecclesiastica* nie znaleźli i wskutek tego Drzewickiemu pozostawili cofnięcie lub po-
zostawienie fundacyi poprzednika swego. Przechowane dotąd w archiwum kapituły
gnieźnieńskiej dokumenta, w których wszystkie rzekome alienacje szczegółowo są
wyliczone, najmniejszej nie czynią wzmianki o jakimkolwiek zastawie lub sprzedaży
własności kościelnej przez arcybiskupa Łaskiego na swoją osobistą korzyść ²⁾. Do
wystąpienia w tej mierze Drzewickiego przed forum Stolicy apostolskiej była głów-
nym powodem ta okoliczność, że Łaski uposażywszy, jak się już powiedziało, kolle-
giatę w miejscu swoim rodzinnem głównie z dochodów beneficyalnych i dziesięcin,
i to za wiedzą tejże Stolicy i kapituły metropolitalnej, prawo prezentowania pro-
boszcza kollegiaty przelał na rodzinę swoją, której Drzewicki był niechętny. Gdy
jednakże też rodzina weszła z nim w układy i obie strony wspólne prawo prezen-
towania sobie przyznały, fundacyą tę niezmienną w myśl poprzednika pozostawił
i zatwierdził ³⁾. Wspomniony zatem nader ważny dokument prymasa Drzewickiego
z roku 1532 wymieniający wszelkie przez Łaskiego poczynione fundacye i gracye
najwyraźniej kłam zadaje twierdzeniu *monitorium* naprzeciw niemu wydanego, jakoby
dobra arcybiskupie pozostawiał i posprzedawał na wspieranie Zapolycy i sprzymie-
rzców jego Turków. Gdyby Drzewicki był wiedział o jakimkolwiek majątku
kościelnym przez Łaskiego zastawionym i sprzedanym, nie byłby go z pewnością
pomiął, zwłaszcza, że jak Bużeński i inni utrzymują, krok ten do Stolicy apostol-
skiej uczynił nie z skrupulatności i zbytnej troskliwości o całość własności kościel-
nej, jak raczej z niechęci ku Łaskiemu i z właściwej sobie interesowności ⁴⁾.
Inni arcybiskupi daleko więcej szafowali własnością kościelną bądź na gracye
dla osób kościołowi zasłużonych, bądź na rozmaite fundacye; zastawiali za wielkie
sumy na własną korzyść dobra dziesięciny i kościelne, jak Jan Suchywilk, Gruszczyń-
ski i inni, rozdawali na własność wieczystą wójtostwa, młyny, jeziora i pustkowia,
a przecież nie oskarżano ich przed Stolicą apostolską jako krzywdzicieli własności
kościelnej. Zresztą jak tamci, tak i Łaski czynił fundacye i gracye z ważnych po-
budek, po większej części z wiedzą Stolicy apostolskiej, lub na mocy uzyskanego
pozwolenia alicnacyi do pewnej wysokości, a zawsze z konsensem kapituły. Z do-
kumentów zachowanych w archiwum kapitulnym pokazuje się, że *intrusores in bona
ecclesiastica* w myśl wyżej podanej bulli Klemensa VII były następujące osoby,
kościóły i zakłady dobroczynne: na czele król Zygmunt I, któremu Łaski ze względu
na liczne łaski i dobrodziejstwa kościołowi gnieźnieńskiemu świadczane darował
plac pusty na Zwierzyńcu pod Krakowem, zasłany grobami, rupiecciami i staremi
chatami, z którego najmniejszego nie miał dochodu, zastąpiwszy go przecież innym

¹⁾ Archiw. Capit. Gnesn. *Księga Drzewickiego*. Brewo Klemensa VII z miesiąca marca 1531.

²⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Nr. 705. 708. Liber privileg. II ab anno 1459—1600 f. 50—900. ³⁾ Archiw. Capit. Gnesn. No. 705. Liber privileg. II ab a. 1459 f. 909. ⁴⁾ *Żywoty Arcyb. Gnieźn.* (wyd. Mallnowskiego) t. II, 215.

placem daleko dogodniejszym na wystawienie kury arcybiskupiej obok kościoła
ś. Marcina w samym mieście Krakowie ¹⁾; dalej, zacni i wielce zasłużeni członkowie
kapituły gnieźnieńskiej, jako to, Paweł Chodakowski, Jan Grot ²⁾, Feliks Naropiński ³⁾
i Julian Chełmski ⁴⁾, którym w nagrodę zasług ustąpił w dożywocie pewne dziesię-
ciny stołu arcybiskupiego dwom pierwszym w kilku wsiach klucza uniejowskiego,
drugim w wsiach Woźnikach i Prusach; następnie dworzanie odznaczający się nad-
zwyczajną wiernością i długoletnią wysługą Łaskiemu i poprzednikom jego: Jan
Smoliński, podkomorzy brzesko-kujawski, marszałek dworu arcybiskupiego, obdarzony
dożywociem na wsi arcybiskupiej Łękach ⁵⁾, Marcin Chorzewski, pełnomocnik, do-
żywociem na wsi Bełchowie ⁶⁾, Jan Pałowski burgrabia, zamku uniejowskiego, doży-
wociem na wójtostwie w Wieleninie ⁷⁾; nadto dom przytułku dla schorzałych
i zgrzybiałych starców kapłanów w Uniejowie, żadnego nie mających utrzymania,
który uposażył wójtostwem, dziesięcinami, i t. p. jakśmy już wyżej podali ⁸⁾ szpital
dla ubogich w Łowiczu, któremu darował dom w Skierniewicach, który opatrzył
dziesięciną ⁹⁾; kościoły w Łasku, Piątku, Rusocicach, Łęczycy, Kaliszu i t. d., których
dochody powiększył dziesięcinami stołu swego dla podniesienia w nich chwały
Bożej ¹⁰⁾; miasto Kamień, które z przyległościami zniszczone i spalone przez nie-
mieckie wojska zdążające na pomoc Krzyżakom zmuszony był oddać w dziesięcio-
letnią emfiteuzę szlachcicowi majętnemu, Stanisławowi Wysockiemu, z warunkiem
odbudowania w tym czasie tegoż miasta i wsi okolicznych i z wymówieniem sobie
dziesięcin ¹¹⁾ i t. d. Dwa tylko znane są w ogóle w aktach i dokumentach kapi-
tuły gnieźnieńskiej przypadki, w których prymas Łaski własnością kościelną czyli
arcybiskupstwa wesprzeć chciał czasowo krewnych swoich, pierwszy, o którym wy-
żej była mowa, gdy chciał trzem powinowatym sobie młodzieńcom na dokończenie
nauk ustąpić w dożywocie pewne dziesięciny, a czego mu kapituła wręcz odmówiła,
drugi, gdy synowcowi swemu Janowi, dziekanowi gnieźnieńskiemu, wyznaczył doży-
wocie na trzech wsiach: Proboszczowicach, Grzybkach i Goszczanowie, na co kapi-
tuła wyjątkowo ze względu na zmniejszone dochody dziekańskie, a głównie z po-
wodu rozmaitych usług publicznych sobie wyświadczonych zezwoliła ¹²⁾. Nadto za
przyzwoleniem kapituły pożyczył Łaski od dziedziców wsi Borzejowic 800 złt. i ta-
kowe zabezpieczył im na wsiach arcybiskupich Sławno i Włoknie, nie na broń dla
Turków, ale na wykupienie z rąk przykrych sąsiadów dwóch młynów dla arcy-
biskupstwa. Obiedwie wsie wykupił w roku 1532 arcybiskup Drzewicki za 1200 złt.,
ustanowiwszy za to anniwersarz wieczysty za duszę swoją w katedrze gnieźnień-
skiej ¹³⁾. Na próżno szukaliśmy w księgach kapituły gnieźnieńskiej, nadzwyczaj do-

¹⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Liber privileg. II ab a. 1459 f. 831: „... Aream nostram Archiepiscopalem in edificatam a multo tempore ad presenciam tempora absque ullo mense nostre Archiepiscopalis commodo iacentem, desertam, ruinis tantummodo et cadaveribus mortuorum veterumque edificiorum impletam Cracovie extra muros civitatis in Swyrczynyecz ante portam sub castro Cracoviensi sitam, damus etc. Serenissimo principi Sigismundo etc.“ ²⁾ Tamże f. 88. ³⁾ Tamże f. 894. ⁴⁾ Tamże f. 860. ⁵⁾ Tamże f. 826. ⁶⁾ Tamże f. 868. ⁷⁾ Tamże f. 894. ⁸⁾ Tamże f. 847. 898. ⁹⁾ Tamże f. 55. 56 sqq. ¹⁰⁾ Tamże f. 830: „... quia nos viso, quod alemani magistro Prussie in auxilium tendentes oppidum nostrum Camyen hostiliter igne succenderent et incinerarent villas etiam nostras ad eandem Camyen pertinentes“ devastaverunt, cupientes ut illud oppidum Camyon cum sisdem villis restaurarentur etc. ...“ (Dokument z 23 kwietnia 1522). ¹¹⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Liber privileg. II ab a. 1459 f. 830. ¹²⁾ Archiw. Capit. Gnesn. No. 708. Liber privileg. II, 49.

kładnie i sumiennie prowadzonych co do najmniejszych nawet zmian majątkowych arcybiskupstwa, ażali nie napotkamy jakiegokolwiek śladu o zastawie lub sprzedaży na własną korzyść Łaskiego jakiej części własności arcybiskupstwa. Natomiast znaleźliśmy tam i na innych miejscach liczne i prawdziwie chlubne dla naszego prymasa świadectwa i dowody, że zamiast zastawiać, sprzedawać lub niszczyć własność kościelną, niesłuchanie ją podniósł, pomnożył i umieliorował, tak dalece, że wszystkie wyżej wyszczególnione alienacje rzekome drobną zaledwie częsteczkę stanowią tego, co przyrobił, jak to niżej zobaczymy.

Po trzecie. Twierdzeniu zawartemu w *monitorium*, jakoby prymas Łaski gromadził wojsko zaciężne na pomoc Turkom, zakładał dla nich magazyny, urządzał po miastach arcybiskupstwa kuźnie, fabryki broni i machin wojennych, kojarzył związki z książętami heretyckimi i łączył ich węzłem przymierza z Turkami i Zapolą, że w zamkach jego i dworach panował zgiełk wojenny, podejmowanie posłów tureckich i książąt sprzymierzonych i innym podobnym oszczerstwom i baśniom życie i postępowanie ówczesne jego najdobitniejszy kłam zadaje. Sędziwy prymas jakoby przeczuwał, jak ciężko i niesłuchanie krzywdzić go będą na sławie i ucziwem imieniu własni ziomkowie, jak go straszliwie czernić będą i prześladować krajowi i obcy nieprzyjaciele, sposobił niejako naprzód niezbito na swą obronę dowody. W tym czasie bowiem, w którym miał rozpraszać dobra arcybiskupie, aby wspierać czynnie pohańców, on też dobra pomnażał i gromadził. W roku 1528, właśnie podczas najazdu tureckiego na Węgry i Austryę, nabył za własne pieniądze dobra Wrzecionów (dziś należące do gubernii piotrkowskiej, powiatu częstochowskiego) i do arcybiskupstwa wcielił, za co mu kapituła publiczne złożyła dziękę¹⁾. Na sesji dnia 24 kwietnia tegoż roku pożyczyl od kapituły 40 grzywien srebra na zakupienie trzeciej części młyna uniejowskiego, będącej własnością Mikołaja Rusockiego, kasztelana biechowskiego, do stołu arcybiskupiego, do którego dotąd dwie części tegoż młyna należały, uściwszy się wkrótce potem z zaciągniętego na ten cel długu²⁾. Od chwili wybuchu wojny turecko-austriackiej trzymał się na uboczu, pilniej niż kiedykolwiek zajęty sprawami kościoła, praktykami religijnymi, czynieniem dobrze dla pomnożenia zasług swoich przed Bogiem, przed którym lada chwilę spodziewał się na wielkim stanąć posłuchaniu. W roku 1529 zasiadał na kapitule jenerałnej w Gnieźnie, gorliwie pracując nad dobrem dycecezy. Naradzał się z prałtami i kanonikami nad synodem prowincyalnym, który miał odbyć w początku roku następnego, przygotowywał do niego materiały, zamiast śmigownie i machin wojennych dla niewiernych, kierował wyborami delegatów na tymże synodzie kapitułę reprezentować mających i t. p.³⁾. Za zezwoleniem senatu swego duchownego erygował kanonicznie szpital w Uniejowie i kościół parafialny w Chojnach w ziemi sieradzkiej⁴⁾, tak samo prepozyturę szpitalną w Skierniewicach i prebendę w Wysokienicach⁵⁾. Przedłożył kapitule do zatwierdzenia i opieczętowania dokumenta dotyczące nabycia zamku czyli rezydencji dla arcybiskupstwa w Krukowie od tam-

¹⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. V, 145: „Item domini consenserunt ad sigillandum privilegium supra villam Wrzeczyona domino Rmo referendo gracias, quod eandem villam pro mensa archiepiscopali comparari dignata est.“ ²⁾ Archiv. Capit. Gnesn. N. 689. ³⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. V, 189^b, 192. ⁴⁾ Tamże V, 193. Archiv. Capit. Gnesn. Lib. privil. II ab a. 1459 f. 919. 920. ⁵⁾ Acta decr. Capit. V, 194. 195. Liber privil. cit. II, f. 898.

tejszej kapituły, przyczem mu prałci i kanonicy gnieźnieńscy czule za to podziękowali¹⁾; rozporządził dokładną lustracją dóbr arcybiskupich, erygował prepozyturę i kolegium mansyonarzów²⁾ w Rusocicach i upoważnił z powodu słabości zdrowia swego i częstych niebezpiecznych napadów astmy ks. suffragana Busińskiego do wyręczania siebie w obowiązkach pasterskich³⁾, postanowił wspólnie z kapitułą, aby odtąd opróżnione wsie prestymonialne rozdawane były tylko pomiędzy przytomnych na sesjach jeneralnych członków kapituły i t. p.⁴⁾. W tymże czasie wspólnie z kapitułą sprzedaje na prośby Mikołaja Szydłowieckiego, podskarbiego w. koronnego, uposażającego kościół parafialny w Szydłowie, dziesięciny w parafii tamtejszej do stołu arcybiskupiego należące w ten sposób, że kupujący zabezpieczył na dobrach swoich odpowiedni kapitał 400 grzywien srebra z obowiązkiem płacenia na rzecz stołu arcybiskupiego 25 grzywien rocznego czynszu⁵⁾, erygował kolegium mansyonarzów i prepozyturę w Piątku⁶⁾, wikaryuszów przy kościele ŚŚ. Trójcy w Żuinie⁷⁾, nadał kilku zasłużonym mężom pewne gracye⁸⁾, a nareszcie w końcu roku 1529 wyjechał słaby i znękany cierpieniem fizycznym i moralnym do Skierniewic⁹⁾, gdzie całą prawie zimę w łożku przepędził. Mimo wielką słabość wybrał się w lutym roku 1530 na koronację młodego króla Zygmunta Augusta do Krakowa, której uroczystości dopełnił, a zamtąd zdążył na zapowiedziany synod prowincyalny do Piotrkowa, o którym będzie niżej¹⁰⁾. Ponieważ król domagał się uchwalonej na synodzie prowincyalnym w roku 1527 kontrybucyi na potrzeby kraju, prymas nadzwyczaj pilnie zajmował się jej zebraniem, i w tym celu korespondował z biskupami, kapitułą i kolektorami, nalegał i czuwał, aby w terminie oznaczonym pieniądze odesłane były do Piotrkowa¹¹⁾. Jakoż za jego usilnem staraniem z archidyecezyi gnieźnieńskiej złożono na czas 1436 grzywien srebra i sześć groszy, jak to rachunek szczegółowy w aktach kapitulnych umieszczony, według którego sama kapituła gnieźnieńska z kollegiatą ś. Jerzego na zamku w Gnieźnie złożyła 667 $\frac{1}{2}$ grzywien 22 $\frac{1}{2}$ groszy, najlepiej dowodzi¹²⁾. W obec powyższych danych na najwiarogodniejszych źródłach opartych, jakże niedorzeczności i śmiesznymi wydają się zarzuty w owem *monitorium* zawarte o sprzedaży i zastawie dóbr arcybiskupich, zakładaniu fabryk, kuźni i arsenałów, ściąganiu wojsk zaciężnych, gromadzeniu dla nich żywności, traktowaniu z posłami zagranicznymi i t. p. baśniach, w tym właśnie czasie, w którym sędziwy arcypasterz przesiadywał na obradach kapitulnych w Gnieźnie, czas przepędzał na nabożeństwie, i gotował się na śmierć. Co za fałsz i niedorzeczność, utrzymywać, że na dworze arcybiskupa panował zgiełk, szcęk broni, ekspedycje wojenne, wyprawy i przyjmowanie gońców od Zapolii i Turków, kiedy zgrzybiały prymas przesiadywał w skromnej kuryi kanoniczej w Gnieźnie, lub pilnował łoża w Łowiczu, Kaliszu i Skierniewicach.

Nareszcie dobitnym dowodem niewinności prymasa jest zachowanie się względem niego i całej jego rodziny papieża Klemensa VII i króla Zygmunta. Właśnie podczas wojny turecko-austriackiej, kiedy wystąpienie Hieronima Łaskiego głośne było w całym chrześcijańskim świecie i powszechnie wywołało naprzeciw niemu oburzenie, papież ten dobrze poinformowany o położeniu rzeczy i przeświadczony,

¹⁾ Acta decr. Cap. V, 194^b. ²⁾ Liber privileg. cit. II, 870. ³⁾ Acta decr. Capit. V, 196 sqq. ⁴⁾ Tamże V, 196. ⁵⁾ Tamże V, 197. ⁶⁾ Tamże. ⁷⁾ Tamże V, 198. ⁸⁾ Tamże V, 197. 198. ⁹⁾ Tamże V, 200 sqq. ¹⁰⁾ Tamże V, 208^b. ¹¹⁾ Tamże V, 219. ¹²⁾ Tamże V, 225. 226.

że familia Łaskich w awanturniczych zabiegach Hieronima żadnego nie miała udziału, wśród pochwał ich gorliwości o chwałę Bożą i dobro kościoła w sierpniu roku 1529 udzielił na prośby Jana, Jarosława i Stanisława Łaskich przywilej prezentowania na prałaturę kanclerza gnieźnieńskiego dla nich i ich następców, z obowiązkiem obrony i opieki nad dobrami do tejże prałatury należącymi¹⁾. Tenże papież w bulli z miesiąca marca roku 1532, a zatem w dziesięć miesięcy po śmierci Łaskiego, ze względu na zasługi tego *przesławego* męża, jak się wyraża, na jego prośby przed zgonem zamieszone, nadał proboszczom wystawionej przez niego i bogato uposażonej wspianiałej kollegiaty łaskiej godność infułącką z prawem celebrowania mszy ś. w ubiorze pontyfikalnym, poświęcania i rekonyliowania kościołów i ementarzy, uroczystego udzielania benedykcyi, noszenia krzyża i pierścienia biskupiego i t. d.²⁾. Ztąd wnosić można, że tenże papież albo o wydaniu w jego imieniu owego straszliwego *monitorium* nie wiedział, albo też rychło poznawszy błąd swój, w który go intrygi kanclerza i dworu wiedeńskiego wprowadziły, wrócić się starał wydartą prymasowi niesprawiedliwie sławę, inaczej trudno przypuścić, aby ten sam papież, który przed kilku miesiącami jeszcze bądź sam bądź przez zastępców swoich odsądzał go od czci i wiary, ogłaszał *arcydyabłem, zdrajcą, potępińcem, Judaszem, Korsem*, i jak się tam owe wszystkie bluźnierstwa nazywają, mógł go w owym dokumencie nazywać mężem *przesławnym* i nadzwyczajnymi obsypywać dzieło i rodzinę jego łaskami. Zaprawdę, gdyby Klemens VII na arcybiskupie cień owych niecnych zarzutów lub najmniejszą jego i rodziny najbliższej z Hieronimem Łaskim styczność polityczną był upatrywał, nie byłby z pewnością w podobny sposób oddawał hołdu ani familii ani jego pamięci. Jak zaś papież powyższym dokumentem publicznie rehabilitował ciężko spotwarzzonego prymasa, tak i król Zygmunt, naoczny tyloletni świadek spraw i życia jego, pragnął mu osłodzić ostatnie chwile życia i nie-

¹⁾ Archiv. Capit. Gnesn. *Księga arcyb. Drzewickiego*: „Clemens Episcopus etc. Dilectis filiis Preposito ecclesie in Lasko Gneznensis diocesis et Gneznensi ac Cracoviensi officialibus salutem etc. Hodie a nobis emanarunt litero tenoris subsequentis. Clemens Episcopus etc. Dilectis filiis Joanni Preposito ecclesie Gneznensis ac Jaroslao et Stanislae de Lasco laicis Gneznensis diocesis salutem etc. Sincere devocionis affectus, que et nos ad Romanam ecclesiam gerere comprobamini, promeretur, ut votis vestris per que vestro et successorum vestrorum honori consulitur, quantum cum deo possumus favorabiliter annuamus. Sane pro parte vestro nobis nuper exhibita peticio continebat, quod familia domus de Lasco hactenus bona et fructus Cancellario Gneznensis... adversus illa occupare conantes intrepide defendit... Quare tam pro vestra... quam venerabilis fratris nostri Joannis Archiepiscopi Gneznensis parte etc. vobis vestrisque heredibus et successoribus in perpetuum ius patronatus et presentandi personam idoneam ad ipsum Cancellariatum concedimus... Datum apud sanctum Petrum a 1529 Idus Augusti, pontificatus nostri anno sexto.“ ²⁾ Tamżo: „Clemens Episcopus servus servorum dei. Venerabilibus fratribus poznański et plocenski Episcopis ac dilecto filio officiali Cracoviensi salutem etc. Hodie a nobis emanarunt litero subsequentes: Clemens Episcopus etc. Sane pro parte dilectorum filiorum Capituli ecclesie in Lasko Gneznensis diocesis nobis nuper exhibita peticio continebat, quod olim Joannes de Lasco, Archiepiscopus Gneznensis, vir preclarus et primas Regni Polonie, cupiens dictam ecclesiam tunc parochialem decorare et in ea divinum cultum augere, illam a fundamentis sumptuosa structura construi eamque in Collegiatam... origi curavit, ipsamque ecclesiam clenodis aureis et argenteis allisquo ornamentis ecclesiasticis munivit, ac de licentia felicis recordacionis Leonis pape X... terram de campo sancto de Urbo ad cimiterium dicte ecclesie (asportavit) et ipsa terra dictum comiterium conspergi fecit... nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati apostolica autoritate tenore praconelium... perpetuo concedimus... etc. Dat. Rome apud sanctum Petrum anno Incarnacionis domini 1532 septimo Cal. Marci pontificatus nostri anno nono.“

jako przeprosić za bierne swoje w owej smutnej katastrofie względem niego zachowanie się, do którego go polityczne wiodły względy. I lubo dawniej, czy to z podszeptów nieprzyjaznej mu królowej Bony, czy też dla intryg ludzi zawistnych, Zygmunt I nie odznaczał się szczególnem do niego przywiązaniem, to w ostatnim czasie więcej niż kiedykolwiek okazywał mu przychylności i łaskawości. On to zaprosił go uprzejmie na koronację małoletniego syna Zygmunta Augusta, czego by był niezawodnie nie zrobił, gdyby był jakąkolwiek do potwarzy na niego rzuconych przywiązywał wiarę. Trudno nawet przypuścić aby senat i naród, w podobnem znajdując się położeniu, byli dopuścili, aby na głowę przyszłego monarchy kładł koronę człowiek napiętnowany zdradą całego chrześcijaństwa i własnego kraju. Oprócz tego król Zygmunt w dowód wdzięczności i wielkich zasług prymasa, jak się w odnosnym dokumencie w archiwum kapituły gnieźnieńskiej przechowanym chlubnie wyraża, krótko przed śmiercią pozwolił mu zamienić wieś arcybiskupią Chełm na miasto, licznemi nadawszy je przywilejami¹⁾. Lecz wróćmy do przedstawienia dalszego żywota naszego prymasa.

Złamany wiekiem i zgryzotami przepędził rok 1528 częścią w Gnieźnie, częścią w Skierniewicach lub Łowiczu, nosząc się już wtenczas z zamiarem złożenia dostojenstwa swego i usunięcia się z pośród zwodniczego świata i z oczu wrogom swoim w zacisze klasztorne, aby resztę dni przepędzić na nabożeństwie i przygotowaniu się na śmierć szczęśliwą. Zdaje się przecie, że temu zamiarowi tak Stolica apostolska jako i król Zygmunt stanowczo się oparli²⁾. W październiku roku 1529 po ostatni raz był w Gnieźnie na kapitule jeneralnej, jakieśmy już wyżej pokazali, i dłuższy czas tam bawił zajęty gorliwie sprawami kościoła. W początku roku 1530 wybrał się cierpiący do Krakowa i tam na dniu 20 lutego koronował Zygmunta Augusta, uprzejmie na ten obrzęd przez króla zaproszony³⁾. Na kapitułę jeneralną w miesiącu kwietniu przesłał do Gniezna zawiadomienie o zwołanym przez siebie do Piotrkowa na wtorek po ś. Małgorzacie X *synodzie prowincyalnym*. W skutek tego kapituła wybrała z grona swego delegatów na tenże synod: Jana Handę Boglewskiego, dziekana i Stanisława Mielżyńskiego, kustosa swego⁴⁾, dając im pomiędzy innemi polecenie, ażeby prosili arcybiskupa o przeprowadzenie ostatecznego uregulowania granic pomiędzy posiadłościami kapitulnemi a miastem Gniezmem, stosownie do zalecenia królewskiego⁵⁾. Synod ten odbył się w rzeczy samej w dniu oznaczonym, jak dowodzą uchwały jego w podanym wyżej zbiorze ustaw synodalnych arcybiskupa Drzewickiego w roku 1532 drukiem ogłoszonym oraz zapisy w aktach kapituły gnieźnieńskiej⁶⁾. Na tym synodzie biskupi: Latański, poznański

¹⁾ Archiv. Capit. Gnesn. N. 694. Przywilej z dnia 29 marca roku 1530: „... Quod nos habentes in perspecto grata et utilia obsequia Rmi in Christo Patris Johannis de Lasco, Archiepiscopi Gneznensis etc. nobis sincere dilecti, nobis et Reipublice Regie nostre per eum exhibita etc.“ ²⁾ Bużeński I. c. II, 199. 200. ³⁾ Acta Tomic. Kod. z bibl. XX. Czartoryskich t. VIII f. 88b. Wapowski, *Scriptores rerum Polon.* wyd. z r. 1874 t. II, 230. Bużeński I. c. II, 200. ⁴⁾ Acta decr. Capit. V, 222: „Dio 26 Aprilis (1530) ad Sinodum proxime futuram cum omnimoda facultate Capituli Gneznensis deputati Rudi et Venerabiles dni Joannes Handa decanus et Stanislaus Mielżyński custos.“ ⁵⁾ Tamże V, 222b: „Die 27 Aprilis (1530) domini decreverunt, ut nuncii ad Sinodum deputati conferant cum Reverendissimo duo (Archiepiscopo), quod sua paternitas Rma iuxta commissionem Sacre Maiestatis Regie granicis cum civitate Gneznensi ad effectum deducere dignaretur.“ ⁶⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. V, 224: „Die quinta Maii (1530) Joannes Handa decanus Gneznensis recognovit se recepisse... racione legacionis ad Sinodum octo martus.“

i Drzewicki kujawski wiedli z sobą spór o pierwszeństwo co do koronowania królów w nieobecności prymasa, który Łaski rozstrzygnął na korzyść biskupa kujawskiego. Spór ten ostatecznie załatwiony został dopiero w roku 1532 przez prymasa Drzewickiego¹⁾.

Wkrótce po odprawionym synodzie powrócił prymas do Skierniewic, gdzie słaby i schorzały przepędził czas po większej części w łożu aż do wiosny roku 1531, gotując się na śmierć nadzwyczajnie gorliwie i przykładowie, oraz porządkując sprawy swoje doczesne ostatecznie; napominały wznoszące coraz więcej dolegliwości, że ostatnia godzina lada chwilę uderzyć może. Za radą przyjaciół przeniósł się na wiosnę do Kalisza zapewne w celu ratowania zdrowia lub zmiany powietrza, gdzie na dniu 19 maja roku 1531 świątobliwie zakończył czynny i pełen zasług obok ciężkich zawodów żywot doczesny, rządziwszy archidiecezyją wzorowo lat 21, miesięcy 5 dni 24, w 75 roku wieku swego²⁾. Zwłoki jego sprowadzono ztamtąd do Gniezna i po uroczystem nabożeństwie żałobnem, któremu przewodniczył biskup poznański, Jan Latański w obecności Łukasza Górki, kasztelana poznańskiego i starosty wielkopolskiego, późniejszego biskupa kujawskiego, kilku opatów, licznego zastępu panów i duchowieństwa oraz nieprzeliczonych tłumów ludu złożono na wieczny spoczynek na ementarzu u wnieścia do fundowanego przez niego i uposażonego kościoła ś. Stanisława, pomiędzy kościołem metropolitalnym a starożytną kolegiatą ś. Jerzego położonego, w czwartek po uroczystości Nawiedzenia N. Maryi Panny (dnia 7 lipca)³⁾. W roku 1495, w którym zmarły prymas począł pisać swój testament⁴⁾, pozostawił wykonawcom jego wybór miejsca ostatniego spoczynku swego, zastrzegając sobie jednakże, że gdyby miał umrzeć w Polsce, miano go pochować w kościele łaskim, albo też w jednym z kościołów katedralnych, przy których posiadał beneficya⁵⁾. Jako kanclerz gnieźnieński przeznaczył sobie grób w kościele metropolitalnym obok przyjaciela swego dziekana Jaskona⁶⁾. Jako arcybiskup polecił (w roku 1511) pochować się w tymże kościele pomiędzy grobem ś. Wojciecha, a ołtarzem przy filarze ku mansyonaryi⁷⁾. Kiedy jednakże podczas pobytu swego w Rzymie na soborze powszechnym uzyskał pod dniem 27 lipca roku 1515 pozwolenie zabrania z sobą ziemi z ementarzy *Campo santo* i *ś. Grzegorza* tamże, które niegdyś cesarzowa Helena kazała posypać ziemią z Jerozolimy na 270 okrętach sprowadzoną, aby nią posypać wspomniony ementarz gnieźnieński oraz ementarz przy kościele w Łasku, a przytem wyjednał u Stolicy apostolskiej odpusty dla dusz zmarłych tamże spoczywających te same, które przysługują duszom wiernych zmarłych na tychże ementarzach rzymskich spoczywających⁸⁾, natenczas rozporządził w roku 1516, aby ciało jego złożono na ementarzu gnieźnieńskim i miejsce spoczynku jego naznaczono kamieniem grobowym z odpowiednim napisem⁹⁾. Kamień ten sam za życia zamówił sobie w Granie na Węgrzech zapewne w powrocie z soboru po-

¹⁾ Egłowski l. c. II, 98. ²⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 118, 119. Kronika klasztoru trze-meszyńskiego Ms. f. 364 365: Joannes de Lasco, Archiepus Gnesnen. 75 anno vitae exacto asthmate confectus, audito Missae Sacrificio, ritu christiano ad mortem dispositus 19 Maji (1531) in superiori cubiculo Calissiensis Palatii magno omnium praesertim pupillarum luctu cursum vitae consumavit. Dama-łowicz l. c. f. 284. Bużeński l. c. II, 203. ³⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 118, 119. ⁴⁾ Zeissberg l. c. f. 96. ⁵⁾ Tamże f. 79, 100. ⁶⁾ Tamże 79, 128. ⁷⁾ Tamże 79, 141. ⁸⁾ Theiner l. c. II, 264. Archiv. Capit. Gnesn. Lib. privileg. I, 147. ⁹⁾ Zeissberg l. c. f. 79, 155. Acta decr. Capit. VI, 118.

wszechnego do kraju, a przytem sześć innych nagrobków z pięknego czerwonego marmuru: dla dobroczyńcy swego, Krzesława z Kurozwęk, biskupa kujawskiego, Andrzeja Boryszewskiego, prymasa, który go sobie obrał koadjutorem arcybiskupstwa, dla brata swego Andrzeja, kustosza gnieźnieńskiego, dla protoplasty rodziny swojej, Jana Radlicy, biskupa krakowskiego, dla arcybiskupa Jana Gruszczyńskiego i dla nauczyciela swego, Andrzeja Gorra z Mikołajewic, wszystkie jednego kształtu i tych samych rozmiarów znacznej wielkości¹⁾. Nagrobki te nadesłane z Węgier w pięć lat dopiero po śmierci prymasa dotąd istnieją w katedrach: gnieźnieńskiej, krakowskiej i kujawskiej. Kiedy kościół ś. Stanisława wyżej wspomniony dla zupełnego opustoszenia i uszczuplenia dochodów tak dalece, iż ani na restauracyą jego, ani na utrzymanie w nim ordynacyą przepisane nabożeństwa nie starczyło, został w roku 1778 na rozkaz arcybiskupa Ostrowskiego rozebrany, kapituła wdzięczna ku zmarłemu przed 247 laty znakomitemu prymasowi kazała na miejscu zniesionej kaplicy wystawić piramidę z cegły palonej około 25 stóp wysoką, na wierzchu krzyżem żelaznym opatrzoną, w której podstawę wmurowano pierwotny kamień grobowy z herbem Korab w płaskorzeźbie, następujący noszący napis:

„Joannes de Lasco ex Cancellario Regni Archiepiscopus Gnesnensis, Legationis Natae Auctor, Terram figuli ex Urbe et ab Hierosolymis inducit, qua Coemeterium hoc conspergit et Urnam glebae suae hoc loci posuit. Moritur tandem anno Domini 1531.“

Na brzegu kamienia tego wyryto: „*Joannes Florentius me fecit MDXXXVI.*“ Tak więc nagrobek ten i inne przez prymasa w Węgrzech zamówione, ukończone zostały i na miejsce przeznaczenia nadeszły w pięć lat po jego śmierci.

Łaski należy niezaprzeczenie do liczby najznakomitszych mężów wieku XVI w Polsce, czego mu nawet najwięcej uprzedzeni przeciwnicy odmówić nie mogą. Jako biskup uświetnił imię swoje rzadką gorliwością i podziwienia godną pracowitością dla dobra kościoła polskiego, a przede wszystkim dla archidiecezyji swojej. Przedstawione wyżej szczegóły z jego życia kościelnego, dotąd prawie nikomu nie znane, przekonają o błędzie tych, którzy utrzymują, jak np. dr. Zeissberg²⁾, że nasz prymas był więcej dyplomata, niż biskupem, więcej osobą polityczną niż kościelną. Wyjąwszy kardynała Fryderyka Jagiellończyka, żaden z prymasów polskich nie odbył stosunkowo tyle synodów prowincjonalnych, co on, które już same pamięć jego w dziejach kościoła polskiego nieśmiertelniają. Żaden z poprzedników i następców nie wyrównał mu w rzutności, energii i skrętności wszelkiej pochwały godnej w sprawach kościelnych. Trudno prawdziwie pojąć, jak Łaski zdołał tyle w życiu odbyć podróży, w owych czasach z wielu przykrościami, trudami i niewygodami połączonych. Z sejmów podówczas częstych przebiegał tylekrotnie dalekie przestrzenie do Gniezna, ztamtąd zdążał w obce kraje z poselstwami, w najodleglejsze rzeczypospolitej zaglądał ustronia, gdzie tego powinność pasterska i dobro kościoła lub narodu wymagało. To też ta jego czujność i bezustanna straż osobista nad powierzoną sobie od Boga trzodą wiele przyczyniła się do podniesienia ducha kościelnego, budziła ośpałych współpracowników w winnicy Pańskiej do rącznej pracy, zaslaniała owczarnią Chrystusową od naleciałości, błędów i herezyi zewsząd potężnie

¹⁾ Zeissberg l. c. f. 79. ²⁾ Tamże f. 80.

do Polski się garnących. Zasługi jego w tej mierze w długie jeszcze wieki głosić będą wydane kilkakrotnie na widok publiczny zbawienne i potrzebom owych czasów tak odpowiednie i mądre ustawy synodów prowincjonalnych¹⁾. Archidiecezja gnieźnieńska przechowuje z wdzięcznością, pamięć gorliwego arcybiskupa nie tylko za zaprowadzenie jednostajności w odprawianiu nabożeństwa, sprawowaniu Sakramentów świętych przez ogłoszenie drukiem poprawionej według zasad kościoła powszechnego agendy²⁾, za wydanie na widok publiczny ustaw synodu dycecezanego³⁾ za poprawienie i wydrukowanie mszałów i brewiarzy zastosowanych do rubryk i przepisów kościoła⁴⁾, za pozostawienie pomnika szczególniejszej pasterskiej tro-

¹⁾ Wydania ustaw synodalnych przez arcybiskupa Łaskiego są następujące: *Statuta provincialia: toti provincie Gnesnen. valentia auctoritate apostolica edita, ut clare patet ex bullis summorum pontificum hic insertis* (Herb Korab wśród ozdób drukarskich z cyfrą Hallera) Cracov. 1518 in 4. 37 kart i trzy na początku nieliczbowano. Są to uchwały synodu prowincjonalnego arcybiskupa Mikołaja Trąby z r. 1420 z rozkazu Łaskiego wydrukowane, do którego na odwrotnej stronie tytułu znajduje się do dykacya Rudolfa Agricoli młodszego datowana z Krakowa r. 1518, w której mówi pomiędzy innymi: „... Quis igitur tuo Reverendissimo dominacionis saucto proposito tibi inquam optimo pastori non congratulatur, cuius non sognitor impensa diligencia divinarum litterarum pro communi sacerdotum utilitate libri iterum iterumque restituuntur. Vera presulis laus est nullo unquam tempore non ecclesie consulere providenter, quod subindo tecum revolvens nihil eorum, quo ad eius usum pertinent, pretermittis. Pergat itaque tua Reverendissima dominacio nec ullo eadem pacto ab hoc celeberrimo instituto divellatur, cui plurimum me commendo. Cracovia 1518.“ W innym oksemplarzu tychże ustaw znajduje się na czole herb Tomickiego z cyfrą Hallera, na odwrotnej zaś stronie list Rudolfa Agricoli do tegoż biskupa (nawówczas przemyskiego), którego nakładom też ustawy osobno wyszły z druku. *Sanctiones Ecclesiastice tam ex Pontificum decretis quam ex Constitutionibus Synodorum provincie, imprimis autem statuta in diversis provincialibus Synodis a se (Joanno de Lasco Archiep. Gnesnen.) sancita. Cracoviae typis Math. Scharffenberger 1525. 4.* *Statuta Provincie Gnesnensis antiqua revisa diligenter et emendata* (pod tym tytułem rycina przedstawiająca św. Wojciecha i Stanisława, pomiędzy nimi orzel biały z koroną, niżej zaś herby Korab i Gozdawa. Na ostatniej stronie ta sama rycina, a nad nią napis: *Ductu et impensa Reverendissimi in Christo patris domini Joannis de Lasco Archiepiscopi Gnesnen. Excussum Cracoviae per Mathiam Scharffenberger. In domo spectabilis viri dni Marci Bibliopole Civis Alme Civitatis Cracovien. Dirigen. eundem H. Stanislao Sudolski Plebano in Kuthno, Suis Reveren. Paternit. Capellano Anno Dni MDXXXII*, Od arkusza AA. n. umieszczone są uchwały synodalne za czasów Łaskiego pod tyt. ponad ryciną, jak na początku, umieszczonym: *Statuta nova inchole provincie Gnesnen. tempore felicitis presidencie Reverendissimi in Christo patris et domini domini Joannis de Lasco Sancte Ecclesie Gnesnen. Archiepiscopi primatis Legatiquo Nati de consensu omnium Reverendissimorum dominorum coepiscoporum et totius cleri in diversis provincialibus Sinodis confecta et approbata* 4. 31 arkuszy. *Statuta Provincie Gnesnen. Antiqua et Nova revisa diligenter et emendata* (rycina też sama). Na końcu: *Excussum Cracoviae in vigilia Sancti Stanislavi Anno Dominice Incarnationis MDXXVIII. Per Mathiam Scharffenberg, Civis ac Bibliopole Cracovien. Laus Deo.* 4. 25 ark. ²⁾ *Manuale Sacerdotum* (pod tym herbem Łaskiego) *ad aras in missis manutenendum.* Na końcu: *Impr. Crac. per Math. Scharffenberg 1529. 8.* Powtórzono były wydania tej książki 1533 i 1534 (Wiszniewski *Hist. Liter. Pol.* t. IX, 196). Ma być podobno dawniejsze od wymienionych wydanie nadzwyczaj rzadkie pod tyt. *Manuale sacerdotum. Cracoviae ex officina Marci Scharffenberg bibliopole Cracovien. Impressum per Stanislavum Stradiunum Anno 1513.* ³⁾ *Statuta diocesana pro dioecesi Gnesnen.* Na końcu: *Impressum Cracoviae Anno salutis Millesimo quingentesimo tredesimo, decimo nono Kalendas Februarii In edibus spectabilis viri dni Joannis Haller* 4. 6 kart nieliczb. druk gocki. Na tytule rycina ma herby Korab i Gozdawę, w górze rok 1512 (Jocher III, 309). ⁴⁾ *Missale Gnesnen. dioec.* (Tytuł dużej czworonemi literami, niżej drzeworyt przedstawiający św. Wojciecha i Stanisława). Na końcu: *Impressum in officina famati ac providi domini Joannis Haller civis et consulis Cracovien et ipsius impensis non modicis. Anno domini 1523. fol. 290 kart. Breviarum seu Viaticum alme ecclesie metropolitane Gnesnensis. Impensis Jodoci Lud. Decii Layduni per Jacobum Sacco 1519* 4. (Jocher I. c.

skliwości i sprawiedliwości w niniejszej publikacji *Libri beneficiorum* odnowionego, zawierającego dokładny opis wszelkich dochodów beneficjalnych w archidiecezji i sumaryczne ich oszacowanie z ustanowieniem stosunkowej kwoty płacić się mającego świętopietrza, aby na jej podstawie obliczoną być mogła kontrybucya królewska od duchowieństwa polskiego dobrowolnie składać się mająca. Opis ten spowodowany skargami tegoż duchowieństwa na brak pewnej normy przy ściąganiu kontrybucyi i sprawiedliwej taksy dochodów beneficjalnych, sporządzony sumiennie na mocy zeznań wiarogodnych zaprzysiężonych świadków, przez trzy wieki miał znaczenie wiarogodnego dokumentu prawnego na podstawie konstytucyi sejmowych, tak, że przy procesach o dziesięciny i inne daniny oraz posiadłości w gruntach stanowił dowód odpowiedni oryginalnym erekcyom pojedynczych kościołów parafialnych i kollegiackich. Jeżeli już z tego samego względu *Liber Beneficiorum* Łaskiego zasługiwał na ogłoszenie drukiem, to zawarte w nim liczne szczegóły odnoszące się do historii, topografii i heraldyki polskiej też publikacją tem pożądaną czyniły¹⁾. Lecz daleko więcej wdzięczności zjednał sobie i uwiecznił imię swoje licznymi pamiątkami szczodroliwości i hojności dla chwały Bożej i dobra kościoła. On to bowiem, jak wyżej wykazano, fundował suffraganią gnieźnieńską z ofiarą własnych dochodów arcybiskupich, zaprowadził wzorową administracyą dóbr arcybiskupich i kapitulnych, obmyślił stałe przyzwoite uposażenie dla pięciu kanoników doktorów w kapitule gnieźnieńskiej, pomnożył dochody kapituły i duchowieństwa katedralnego²⁾, dobra arcybiskupie w granicach ustalił³⁾, powiększył i dochody ich znacznie podniósł. Chociaż bowiem, jakżeśmy wyżej widzieli, dochody przez obrócenie niektórych dziesięcin stołu arcybiskupiego na fundacye rozmaite kościołów i zakładów dobroczynnych arcybiskupstwa nieco umniejszył, to z drugiej strony bez porównania więcej ich przysporzył. Około roku 1470 Jan Gruszczyński, arcybiskup gnieźnieński, będący w ciągłych potrzebach, wziął od kapituły kollegiaty sandomirskiej spowodowanej przez Jana Długosza, historyka, 1500 złt. węgierskich darowanych przed dziesięciu laty przez biskupa krakowskiego, Tomasza Strzępińskiego, a za tę sumę oddał jej na własność nieprawnie znaczne dziesięciny stołu arcybiskupiego w dziewięciu wsiach klucza łęgonickiego w wartości ówczesnej około 120 grzywien rocznie⁴⁾. Otoż arcybiskup Łaski, chcąc powetować ogromną stratę przez Gruszczyńskiego arcybiskupstwu wyrządzoną, za własne pieniądze wykupił roku 1523 z rąk wspomnianej kapituły owe dziesięciny, jak to oryginalne pokwitowanie ze strony tejże kapituły w archiwum kapitulnem gnieźnieńskim przechowane dowodzi⁵⁾. Czyn ten szlachetny, na który się przez 60 blisko lat żaden z poprzedników Łaskiego zdobyć nie mógł, wielką przynosi mu chlubę.

III, 98). Bibl. kapituły gnieźn. Tamże znajdują się wszystkie wymienione dzieła z wyjątkiem pierwszego wydania z r. 1513 *Manuale sacerdotum*. ¹⁾ Obszernej wiadomości o tej ważnej ze wszech miar księdze napisał ks. Dr. Żukowski w *Warcie* z r. 1874 Nr. 1. 3. 5. i w *Rocznikach Tow. Przyj. Nauk Poznań.* t. X. na rok 1878, do której jako i do uwag na wstępie niniejszej książki podanych łaskawego czytelnika odsyłamy. ²⁾ *Liber privileg. Capit. Gnesn. t. I et II.* ³⁾ *Liber privileg. Capit. Gnesn. t. II. Privilegia limitum.* ⁴⁾ Długosz, *Liber Beneficiorum*. t. I, 390: *Beatae memoriae Thomas primus dictus Strzampinsky, Cracoviensis episcopus legavit testamentaliter et donavit Sandomiriensi ecclesie mille quingentos Hungaricales florenos, quos Joannes senior Dlugosch canonicus tunc Sandomiriensis, distractionem eorum veritus... Joanni Gruszczyński Gnesnensi archiepiscopo... concessit et donationem novem decimarum manipularium mense archiepiscopalis in districtu Langonicensi... ab eo obtinuit etc.* ⁵⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Nr. 661.

Oprócz wsi Wrzeczonowa w powiecie częstochowskim, o którejżeśmy już wyżej wspomnieli, kupił za znaczną sumę w roku 1517 dobra Świerczów w kluczu grzegorzewskim, a w roku następnym dobra Żabno w Nakielskim i do dóbr stołowych arcybiskupstwa na zawsze przyłączył, jak świadczą przywileje oryginalne króla Zygmunta I uwalniające też dobra nabyte od rozmaitych ciężarów¹⁾. Nadto wykupił z rąk prywatnych na rzecz arcybiskupstwa kilka młynów, wiele nowych własnym nakładem wystawił; w kluczu łowickim kopał obszerne stawy i zaprowadził w nich wzorowe rybołówstwo; na sypanie grobli, osuszanie bagien, bicie kanałów i rowów ogromnych nie żałując nakładów, niesłychanie stosunki gospodarcze dóbr arcybiskupich podniósł²⁾. On to nabył na własność arcybiskupów obszerną rezydencją w Krakowie³⁾, i z łaski króla Zygmunta place na wystawienie śpichlerzy i magazynów w Bydgoszczy, wymurował niższą część zamku łowickiego⁴⁾, a pod gnieźnieński obszerne założył fundamenta⁵⁾. Z fundacyi zaś następujące są godne wspomnienia i niewygasłej ku szczodroliwemu arcybiskupowi wdzięczności. W miejscu rodzinnem Łasku na prośby jego arcybiskup Boryszewski wyniósł kościół parafialny do godności prepozytury, ustanawiając przy nim kolegium mansjonarzy, na których utrzymanie przeznaczył część dziesięcin do probostwa łączyckiego należących za pozwoleniem kapituły gnieźnieńskiej i ówczesnego proboszcza łączyckiego, Jana Latańskiego. Kościół ten wspinał się wielkim nakładem Łaskiego z cegły palonej wystawiony, dotąd istniejący, przez niego, gdy został arcybiskupem, bogato uposażony i na kolegiatę zamieniony, przy której oprócz proboszcza infulata fundował dziekaniją i sześć kanonikatów, posiada statwę N. Maryi P. z białego marmuru cudami słynącą, niegdyś przez papieża Klemensa VII mu darowaną, którą uroczystie do Łaska sprowadził⁶⁾. W Gnieźnie wymurował na ementarzu obok katedry kościół ś. Stanisława w formie rotundy i murem go opasał⁷⁾, wieże kościoła katedralnego blachą żelazną pokrył⁸⁾; w Skierniewicach odbudował z cegły palonej kościół ś. Wojciecha niegdyś przez arcybiskupa Jarosława Skotnickiego w roku 1367 fundowany⁹⁾; tamże wymurował drugi kościół pod wezwaniem ś. Rocha wraz z szpitalem i oboje hojnie uposażył¹⁰⁾. Przy kościołach parafialnych w Tuliszkowie, Piątku, Rusocicach kolegia mansjonarzy ustanowił i nadał¹¹⁾.

Nie mało przyczynił chwale kościołowi gnieźnieńskiemu przez uzyskanie dla siebie i następców dostojenstwa Legata urodzonego, przez przywrócenie pod jurysdykcją metropolii gnieźnieńskiej biskupstw: lubuskiego w roku 1524¹²⁾, wrocławskiego w roku 1521¹³⁾, wileńskiego w roku 1519¹⁴⁾, wyjednałszy u Stolicy apostolskiej odnośne bulle starodawne prawa kościoła gnieźnieńskiego zatwierdzające; przez wizyty pasterskie odbyte w dycecyjach litewskich i wrocławskiej, przez ustanowienie nader potrzebne dwóch nowych archidyaconatów w archidiecezyji gnieźnieńskiej,

¹⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Nr. 635. 641. ²⁾ Acta decr. Capit. VI, 116 sqq. Theiner l. c. II, 280. Damalowiez l. c. 280. ³⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 118. ⁴⁾ Rzepnicki, *Vitae Praeulorum Polon.* I, 109. ⁵⁾ Acta decr. Capit. VI, 118. ⁶⁾ Theiner l. c. II, 358. Rzepnicki l. c. I, 109. Ks. Koldowski, *Wiadomość o kościele i infulacyi w Łasku* w Pamiętn. relig. moral. t. VI, str. 481—504. ⁷⁾ Archiw. Capit. Gnesn. *Lib. privil.* II, ab a. 1459 f. 828. ⁸⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 116 sqq. ⁹⁾ Archiw. Capit. Gnesn. *Lib. privil.* II, ab a. 1459 f. 900. ¹⁰⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 118. Rzepnicki l. c. I, 109. ¹¹⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Acta Visitat. Vincentii de Sove f. 133. ¹²⁾ Archiw. Capit. Gnesn. Nr. 670. ¹³⁾ Tamże Nr. 655. ¹⁴⁾ Tamże Nr. 647.

ustanowienie prałatury dziekanii kaliskiej i kilku kanonikatów kolegiackich, ustalenie prawa koronowania królów i królowych polskich przez arcybiskupów gnieźnieńskich i t. p.

W testamencie swoim pamiętał o każdym kościele, przy którym kiedykolwiek posiadał beneficya, nie mniej i o kościołach, które w przejazdach swoich zwiedzał¹⁾. Szczególniejszą zaś szczodroliwość okazał względem kościoła w Łasku, któremu oprócz dwóch drogich pierścieni, kielicha srebrnego z takiemiż ampułkami, i kilku relikwiarzy²⁾, ksiąg na pergaminie pisanych wielkiej wartości³⁾, materyi jedwabnych i atlasowych, znacznej liczby aparatów, krzyża złotego biskupiego z łańcuchem, dwóch miednic srebrnych złocistych, dwóch małych krzyżów złotych, rozmaite sprzęty z pozostałości swojej przeznaczył⁴⁾. Kościołowi swemu metropolitałnemu oprócz licznych darów za życia ofiarowanych zapisał kielich srebrny złocisty z herbem Korab i dwie także ampułki do grobu ś. Wojciecha⁵⁾, stadninę całą w Chroślinie, wienki pierścieni z bogatym szafirem, śpinki złote od palliusza, aparat kompletny białego koloru w Rzymie sprawiony, trzy sztuki atlasu zakupionego w Wenecyi, pastorał, miednicę z nalewką i oprawę do kropidła srebrne, bogatą szkatułę do klejnotów, kapę czerwoną aksamitną i dwie także dalmatyki i t. d.⁶⁾. Dla kościoła ś. Stanisława w Gnieźnie przeznaczył różne aparaty, kielich srebrny i dwie także ampułki i t. p.⁷⁾.

Jako kanclerz w. koronny i senator nieśmiertelnił imię swoje nie tylko rozlicznymi posługami publicznymi, podejmowanymi zawsze chętnie bez względu na trudy, mozoly, wydatki wielkie i niebezpieczeństwa życia z prawdziwego przywiązania do kraju ojczystego, które zawsze zręcznie i pomyślnie dla rzepospolitej ułatwiał, ale także dziełami, naówczas nie małej wartości i doniosłości, w których się przebija rozum i niepoślednia nauka. Jakżeśmy już wyżej wspomnieli, król Aleksander Jagiellończyk, zapobiegając potrzebie dokładnego zbioru praw krajowych, powierzył zestawienie i uporządkowanie takowych na sejmie radomskim w roku 1505 kanclerzowi Łaskiemu. Praca ta nadzwyczaj szybko została dokonana, albowiem już dnia 28 stycznia roku 1506 wyszła na widok publiczny⁸⁾, z kąd słusznie wnosić można, że już naprzd była przygotowana. Wydrukowaną zaś została u Hallera w Krakowie w 12 egzemplarzach na pergaminie w nader ozdobnym wydaniu a w 150 na papierze, i dla tego dziś stanowi wielką rzadkość bibliograficzną. W zbiorze tym zamieścił Łaski statut wiślicki Kazimierza W., statut warski z czasów Władysława Jagiełły oraz statuta: nieszawski i korczyński z lat 1454 i 1451 z czasów Kazimierza Jagiellończyka; nadto przywileje i ustawy dla pojedynczych stanów i starwyzszeń, oraz pieśń „Boga rodzica“ po pierwszy raz tu odrukowaną⁹⁾ a narreszcie *summę* Raimunda Parthenopeusza¹⁰⁾, dySSERTACYĄ kanoniczną o interdykcje

¹⁾ Zeissberg l. c. f. 191. ²⁾ Tamże f. 120. 167. ³⁾ Tamże f. 180. ⁴⁾ Zeissberg l. c. f. 167. 180. 191—198. ⁵⁾ Tamże f. 167. ⁶⁾ Tamże f. 168, 196. 197. ⁷⁾ Tamże f. 194. ⁸⁾ *Commune inolyti Polonie Regni privilegium constitutionum et indultum publicis decretorum et approbatorum.* ⁹⁾ „Prima omnium devotissima,“ pisze Łaski w swoim zbiorze praw o tej pieśni, „et tanquam Vates Regni Polonio cancio, sive cantium *Boga Rodzica* manibus et oraculo B. Adalberti scripta, et primo dicta, ad conservanda cum hostibus certamina dedicata, primum in isto Registro locum vindicat.“ ¹⁰⁾ „Postremo vero summam doctissimi Raymundi Parthenopei, que omnia vidimus per nonnullos prudentes subditos nostros pro singulari eruditione et gubernaculo conducibilia esse.“ (*Commune inolyti Polonie Regni, privilegium* f. CLXXV). cfr. Vol. legg. I, 354.

Mikołaja Kotwicza, kanonika gnieźnieńskiego¹⁾ i t. d. Zbiór ten zwyczajnie *Statutem Łaskiego* zwany uzyskał znaczenie i powagę kodeksu prawa krajowego, który chociaż w porównaniu z dawniejszemi zbiorami nie mały stanowił postęp w dziedzinie prawodawstwa, to przecież wkrótce okazał się niewystarczającym i dla tego nowemi zbiorami zastąpiony być musiał. Mimo to *Statut* zjedną Łaskiemu głośne w świecie prawniczym imię, dokazał bowiem na owe czasy to, co na prawdziwe zasługiwało uznanie, lubo mu w dokonaniu tego dzieła głównie dopomógł Jakób z Zaborowa, gdyż sam, jak to otwarcie wyznaje, do gruntownego wykształcenia prawniczego nie rościł pretensji²⁾. Łaski miał także udział w zbiorze praw i ustaw z czasów króla Zygmunta, który tenże jemu pierwotnie skutecznie polecił, lecz tego nie dokonał, ustanowiwszy zastępcą swoim w tej mierze pod swoim kierownictwem ulubieńca swego, Macieja Śliwnickiego, naówczas kanonika gnieźnieńskiego i archidyakona kaliskiego, późniejszego archidyakona gnieźnieńskiego i proboszcza poznańskiego, który się z zadania tego wprawdzie rychło wywiązał, lecz zbiór jego nie otrzymał przecież mocy i powagi prawnej, ponieważ w miejsce prawa magdeburgskiego dotąd powszechnie używanego chciał zaprowadzić prawo rzymskie³⁾. Bądź jak bądź, Łaski musiał się odznaczać niezwykłemi zdolnościami, niepospolitą nauką i głębokim rozsądkiem, skoro go monarchowie polscy dwukrotnie tak ważnem zaszczylił poleceniem, a król Jan Olbracht przy niemalym wyborze naówczas ludzi zdolnych i w sprawach politycznych biegłych pieczęć większą koronną mu powierzył, którą z chlubą i pod następnymi dwoma monarchami piastował. O politycznych zdolnościach jego, niemniej jak o wymowie świadczy także przytoczona już wyżej mowa miana do Leona X przy złożeniu mu obedyencyi i uwierzytelniających listów króla Zygmunta w roku 1513. Jest także w druku memoriał jego na soborze powszechnym w Rzymie przedłożony o Rusinach i panujących pomiędzy nimi błędach i sektach religijnych⁴⁾. W rękopisach pozostało wiele prac prymasa odnoszących się do historii kościelnej, geografii i t. d., które niegdyś znajdować się miały w archiwum kapituły gnieźnieńskiej. Podobny zbiór miała także posiadać biblioteka puławska, zapewne ten sam⁵⁾. Piszący niniejszy żywot znalazł przy porządkowaniu biblioteki kapituły gnieźnieńskiej znaczną ilość korespondencyi Łaskiego częścią oryginalnych, częścią w odpisach z królem Zygmuntem, książętami europejskimi, rozmaitymi dygnitarzami kościelnymi, oraz familią, odnoszących się głównie do czasu pobytu jego na soborze laterańskim, pomiędzy innemi nader dokładne oryginalne sprawozdania o młodej księżniczce Baru, przyszłej małżonce Zygmunta I, nadto rozprawy z uczonymi ówczesnymi, mianowicie z Franciszkiem Andronikiem o wymowie i zewnętrznej jej formie, listy pochwalne tegoż uczzonego

¹⁾ *Commune inelyti Pol. Regni privilegium f. CXIX. Vol. legg. I, 325.* ²⁾ Zeissberg l. c. f. 82 Czacki, *O Litewskich i Polskich prawach* (wyd. Turrowskiego) t. I, str. 38 sqq. Szanowny autor, który Łaskiego znał tylko z *akt Tomickiego*, pogardliwie się o nim wyraża i o *Statucie jego* (str. 38. 39): „*Taki człowiek układał prawa.*“ ³⁾ Zbiór praw Zyguntowskich ks. Śliwnickiego wydał z wyborną przedmową prof. A. S. Holceł pod tyt. *Jurium constitutionumque Sigismundinarum proposita a Mathia Śliwnicko descriptio. Cracovias 1850.* ⁴⁾ Memoriał ten pod tyt. *De Ruthenorum nationibus eorumque erroribus* wydrukował w zbiorze swoim Turgienów: *Historias Prussiae monumenta* t. I, str. 123 sqq. W bibliotece kapit. gnieźn. znajdują się pomiędzy *Korespondencyą Łaskiego* kopia tego memoriału. ⁵⁾ Orgelbranda Encykl. powsz. t. XVII str. 546. 547.

i ody na cześć prymasa i t. p. Nie małą chlubę przynosi Łaskiemu oryginalny projekt przedłożony królowi Zygmunтови i stanom, aby utworzyć bank krajowy pod mianem *Mons pietatis*. Każdy posiadiciel własności ziemskiej miał złożyć do tegoż banku jednoroczny dochód. W ten sposób zebrany kapitał wypożyczany po 4 lub 5 procent pomnażałby się olbrzymio i stanowił zasób na gwałtowne potrzeby kraju i t. d. Projekt ten nader mądry rozbił się o niewyrozumiałość szlachty; ponawiał go później Frycz Modrzewski, lecz daremnie¹⁾. Ani spółcześni ani późniejsi pisarze, nawet otwarci nieprzyjaciele Łaskiego, nie odmawiają mu też nie małych politycznych zdolności, wielkiej w działaniu energii i rzadkiej siły umysłu. Niechętny mu Damalewicz przymioty te wymownie w nim sławi²⁾, a Tomicki z Krzyckim tak wielce ku niemu uprzedzeni nie śmieli w tej mierze zniesławiać go niesłusznymi zarzutami.

Jako człowiek odznaczał się Łaski nieskażonością życia i czystością obyczajów; których mu nawet najzaciętsi nieprzyjaciele odmawiać się nie odważyli. Na podanych Łaskawy, a na ubogie i sieroty dziwnie miłosierny³⁾, zaszczytny *dobrego pana i ojca* zjednął sobie przydomek. W wyrozumiałości, dobroci i litości względem duchowieństwa rzadko który z poprzedników i następców mu sprostał. On też był pierwszy, który bolejąc nad niedolą braci swych kapłanów, którzy stargawszy swe siły w pracy duchownej, poniewierać się musieli w nędzy i poniżeniu po zakładkach szpitali, krzątał się usilnie nad założeniem dla nich domu przytułku stanowi ich odpowiedniego i dokonał szczęśliwie dzieła, które, niestety, następca jego, Dzierzgowski, dla mniemanej alienacyi własności kościelnej zniósł zupełnie⁴⁾. Nie mały zaszczyt przynosi mu cnota łagodności i pobłażliwości względem nieprzyjaciół i przesładowców swoich. Janowi Lubrańskiemu, który się względem niego tak zawistnym okazywał, że mu nie tylko przeszkadzał i na wielkie wystawił straty materialne w czasie starania się o koadjutorją arcybiskupstwa, ale po wyniesieniu na godność prymasowską wbrew postanowieniom Stolicy apostolskiej i króla Zygmunta przeszkodzić się temu starał, a nawet odważył się, grozić mu losem Jakóba Sienieńskiego, nie tylko wspaniałomyślnie przebaczył, ale go namiestnikiem swoim podczas bytności swej na soborze laterańskim ustanowił. Naprzeciw Orzelskiemu, który w sam dzień ingresu na stolicę arcybiskupią kuryą jego zbrojnie napadł i służbę mu pozabijał i ranił, jakże się okazał łagodnym i cierpliwym! względem szalonego plebana, który na życie jego godził, jakże był względny i dobrotliwym! Nigdzie nie mamy śladu, aby się Tomickiemu, Krzyckiemu i innym nieprzyjaciołom swoim odpłacał wzajemnie napaściami, obelgami i zniewagami, lub przynajmniej cierpkimi wymówkami. Naprzeciw oszczerstwom i złośliwym wycieczkom Ciołka z jakąż się bronił godnością i względnością! Ani w testamencie, ani w licznych listach swoich, które mamy pod ręką, na żadnego z nieprzyjaciół się nie skarży, o żadnym z nich z goryczą nie mówi, a o tych, którzy mu tak niesłychaną w ostatnim czasie wyrządzili krzywdę

¹⁾ Frycz Modrzewski, *O poprawie rzeczypospolitej w Łosku 1576.* Czacki l. c. I, 39. ²⁾ *Series Archiepiscoporum Gnesn. p. 284:* „*Fuit ... moribus gravis, vita honestus, gerendis rebus arduis par, animo excelsus, ingenio acer, consilio promptus.*“ ³⁾ Damalewicz l. c. f. 284: „*In subditos clemens, in pauperes pius.*“ ⁴⁾ *Acta decr. Capit. Gnesn. VI, 116 sqq.*

i zniewagę, ani słowem nie wspomina. Z temi zaletami umiał połączyć skromność, nawet w obec niższych od siebie, uległość w obec słusznej i rozsądnej rady i napomnienia i chętnie do nich zastosowanie się. Najlepszym w tej mierze dowodem zachowanie się w obec kapituły swej metropolitalnej, która mu w roku 1519 tak gorzką wypowiedziała prawdę i przestrożę. Nie tylko, że jej tego nie wziął za złe, ale w wielu względach poszedł za jej radą roztropną, a ks. Łagiewnickiego, sędziwego officyała swego, który był tłumaczem uczuć kapituły względem niego, do śmierci wielkim otaczał szacunkiem. Mając za sobą zezwolenie papieża i króla Zygmunta na wydzierzawienie bratu części dóbr arcybiskupich i mogąc na ich podstawie przeprowadzić plany swoje do skutku, wyrzekł się obojga, aby pójść za przestrożą duchownego senatu swego.

Miłośnik ludzi uczonych wspierał ich wedle możności. Wiele młodzieży na akademiach włoskich, niemieckich i krakowskiej utrzymywał i z nich uczonych i doktorów do kapituły gnieźnieńskiej wprawiał, jako to: Dominika z Secemina, Stanisława i Macieja Góreckich, Andrzeja Grodzickiego, Stanisława z Lipówca, Szucza Jakóba z Poznania, Kijewskiego Macieja z Służewa i t. d.¹⁾. Dla synowców swoich: Hieronima, Jana i Jarosława, synów rodzonego brata, Jarosława Łaskiego i dla siostrzeńców swoich okazał się czułym opiekunem i wzorowym wychowawcą. Wszystkich wraz z trzema młodymi Radziwiłłami, synami Mikołaja, wojewody trockiego i młodym Jarockim, synem Stanisława, marszałka dworu królewskiego, utrzymywał na akademiach w Rzymie, Padwie i Bononii pod ścisłym dozorem niejakiego Macieja, mistrza nauk wyzwolonych i ochmistrza Jana Brauickiego, późniejszego kanonika gnieźnieńskiego. Korespondencya arcybiskupa z tego czasu, którą mamy pod ręką, pięknie na jego charakter rzuca światło. Od synowców swoich i wychowawców żądał tygodniowych listów, donoszących mu o postępie ich w naukach, na które im przy rozlicznych zajęciach swoich sam odpisywał, a od mistrza Macieja i ochmistrza częstych domagał się sprawozdań o moralnem prowadzeniu się młodzieży, jej potrzebach materialnych i duchownych i t. p. Mimo tę wzorową troskliwość nie doczekał się przecież z synowców swoich pociechy. Hieronim, ów głośny awanturnik i partyzant Jana Zapolyi, okrył go sromotą za życia i zgonu mu przyspieszył. Jan, którego najwięcej kochać się zdawał, a dla którego, chcąc go wynieść do godności i znaczenia w kraju, wystawiał się na zawiść i gniew nieprzyjaciół swoich, za jego protekcją, kustosz Łęczycki, archidyakon warszawski, kanonik krakowski i poznański, dziekan a następnie proboszcz gnieźnieński, nareszcie nominat-biskup wesprymieński, zniesławił imię jego po śmierci, a kościołowi, któremu się przeniemił, bolesną zadał ranę. Obydwóch nie zdołał czujny i troskliwy stryj zasłonić przed przewrotnymi zasadami religijno-społecznymi, którymi za granicą przesiąkli. Dwaj młodsi synowcowie jego, Jarosław i Michał, wojski sieradzki, w młodym wieku pomarli. Jedyny Stanisław, najmłodszy syn Jarosława, wojewody sieradzkiego, mąż uczony i zdolny, wojewoda również sieradzki po ojcu, który z braćmi swymi nie był razem za granicą i ani w testamencie, ani w wspomnianej korespondencyi prymasa nie jest wspomniany, godnie reprezentował imię i sławę stryja swojego.

¹⁾ Damalewicz l. c. 280. Archiw. Capit. Korespond. prymasa Łaskiego.

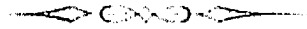
Nie godzi nam się, pominąć wzniosłej, a tak rzadkiej zwykle cnoty wdzięczności, której Łaski pięknie pozostawił dowody ku dobroczyńcom swoim po za grób ich nawet sięgającej, wystawiając się na rozliczne przykrości, oszczerstwa, kłopoty i materialne straty, aby tylko święcie wypełnić poruczone sobie ostatnią ich wolą obowiązki i zlecenia, jakżeśny to wyżej widzieli przy opisie zgonu Krzesława z Kurozwęk. Wynowne tej cnoty świadectwa stanowią i stanowić będą przez długie jeszcze wieki wystawione w katedrach gnieźnieńskiej, krakowskiej i kujawskiej pomniki dla tych, którzy mu za życia dobrodziejstwa świadczyli.

Przy tak pięknych przymiotach, wzniosłych zaletach i cnotach nie był przecież nasz prymas bez błędów i ułomności, z których atoli z czasem podźwignąć się umiał, z kąd mu nowa rosła zasługa. Podpadał powszechnej podówczas u ludzi wysoko postawionych wadzie interesowności, lubo się ta poniekąd da usprawiedliwić jego ogromnemi dla dobra publicznego wydatkami, gdy się postarał o wcielenie do arcybiskupstwa kilku bogatych prałatur; jednakże na przedłożenie króla Zygmunta I oraz kilku rozsądnych przyjaciół zrzekł się dobrowolnie udzielonych sobie przez Leona X przywilejów i prowizyi, chociaż się mógł przy nich utrzymać, gdyby się był uparł, mając za sobą Stolicę apostolską. Błądził także nie mało według wyobrażeń naszych, lecz nie według ówczesnych, faworyzując zbyt nie rodzinę swoją, głównie zaś dwóch synowców swoich, Jana i Hieronima i ubiegając się dla nich o zaszczyty i dostojenstwa, przez co ściągnął na siebie nienawiść współzawodników do faworów królewskich, donośnych starostw i bogatych prałatur. Jak w Polsce, tak na całym świecie nepotyzm przez wszystkie wieki oświadczył wyższemu społeczeństwu. Nie byli wolni od niego najznakomitsi i najwyżej postawieni ludzie; skoro jeden z członków rodziny wybitniejsze zajął stanowisko, wszelkiemi sposobami starał się pociągnąć za sobą krewnych swoich do dostojenstw i znaczenia w kraju. Temu prądowi nie umiał się oprzeć Łaski, tak jak się nie umiało oprzeć tylu poprzedników i następców jego, nie mówiąc o niezliczonych zastępach panów świeckich, równie jak on wielkich i znakomitych. Dla tego krzywdę mu wielką wyrządza, a zarazem nieznamomność rzeczy zdradza szanowny autor artykułu: *Professor Bobrzyński i professor Liske o Zygmuncie I*, który go „jednym z pierwszych typów nepotyzmu i familijnej prywatnej polityki rodów polskich“ być mieni¹⁾. Iluż go w tej mierze prześcigło, nie mówiąc o innych, samych poprzedników na stolicy arcybiskupiej: Janisławów, Suchywilków, Kurowskich, Sprowskich, Gruszczyńskich i t. d. Prototypu nepotyzmu nie za czasów Łaskiego nam szukać, ale w pierwiastkach różnic stanów, majątku, godności i zaszczytów.

Nareszcie błądził nasz prymas rozrzutnością, lubo po większej części z szlachetnych pochodząca pobudek, aby gorliwie służyć kościołowi i rzeczypospolitej, a nie na dogadzanie jakimkolwiek namiętnościom lub zmysłom swoim. Na liczne, dalekie podróże w sprawach kościelnych i publicznych podejmowane zaciągnął znaczne długi, lecz nie postępował z wierzycielami lekkomyślnie; owszem widocznie gniołty go też długi, kiedy, jak to testament jego wymownie dowodzi, najskrupulatniej je

¹⁾ Przegląd polski rok XIV, zeszyt III (1879) str. 442.

zapisywał, według możliwości o ich spłaceniu się starał, i nareszcie, zmieniając po odebraniu od kapituły gnieźnieńskiej braterskiej admonicyi, sposób życia, ograniczył się w wydatkach, odmawiał sobie nawet wygod i nie tylko nikomu nie został winien, ale, jakżeśmy wyżej widzieli, w dobroczynności, miłosiernych uczynkach, fundacyach i ofiarach dla dobra publicznego wielu z poprzedników swoich i następców prześcignął.

ARCHIDIACONATUS GNESNENSIS.

ARCHIDYAKONAT GNIEŹNIENSKI.

ARCHIDYAKONAT GNIEŹNIEŃSKI

Kiedy i przez kogo archidiecezja gnieźnieńska na archidyakonaty podzieloną została, znikąd wyśledzić nie można. Zdaje się przecieżyć, że to nastąpić musiało przynajmniej w końcu wieku XII, w którym to czasie obok kościoła metropolitalnego i jego kapituły istniały już kollegiaty: w *Łęczycy*, *Kaliszu*, *Uniejowie* i *Kurzelowie*, jak to przy każdej z nich niżej pokazano. Przy każdej z osobna ustanowione zostały od początku prałatury archidyakonów, mających obowiązek taki sam, jak archidyakoni katedralni: w imieniu ordynariusza czuwać nad karnością i moralnością duchowieństwa, nad regularnem i przyzwoitem odbywaniem służby Bożej, oraz wizytować pojedyncze parafie i kościoły. Po gorliwości i zacności arcybiskupów gnieźnieńskich w czasie wyżej oznaczonym spodziewać się należy, że nietylko archidyakonom gnieźnieńskim stósownie do powołania ich i potrzeb ówczesnych powierzali wizytowanie archidiecezji i namiestniczą nad duchowieństwem jurysdykcją, ale także i archidyakonom kollegiat wyżej wspomnianych, tem więcej, że pierwsi przy najlepszych chęciach w tak obszernej diecezji obowiązków swoich należycie spełniać nie zdołali, drudzy zaś nie spełniając tychże obowiązków byłiby tylko figurami bez właściwego znaczenia. To twierdzenie nasze, popierają najwyraźniej dokumenta XII i XIII wieku, w których napotykamy archidyakonów tak metropolitalnych jako i kollegialnych przy ważnych sprawach udział biorących. Już w roku 1107 spotykamy się z archidyakonem *Mikołajem* towarzyszącym arcybiskupowi *Marcinowi h. Zabawa* przy konsekracji kościoła parafialnego w *Spicimierzu*, podczas której *Pomorzanie* rozszerzający naówczas rozboje i spustoszenia w ziemi sieradzkiej, napadłszy z nienacka na tenże kościół, pierwszego w niewolę zabrali, podczas gdy drugi zdołał się ukryć przed nimi szczęśliwie¹⁾. Na synodzie prowincyalnym przez arcybiskupa *Henryka Kietlicza* w *Borzykowie* roku 1210 odbytym, podczas którego książę kaliski *Władysław* fundował klasztor Cystersów w *Przemęcie*, zasiadali, jak odnośny dokument tej fundacji szczęśliwie przechowany opiewa, liczni *archidyakoni polscy*²⁾. W tym czasie występują już często archidyakoni *łęczycy*³⁾ i *kaliscy*⁴⁾ w ważnych poleceniach kościelnych, a chociaż *kurze-*

¹⁾ Długosz (Histor. Pol. lib. IV, 368) obszernie ten wypadek opisuje. ²⁾ Kodeks dyplom. wielkop. I, 65: „Alii quam plurimi abbates, prepositi, decani, archidiaconi etc.“ świadczenia. ³⁾ Theiner Monum. Polon. hist. I, 17. Kod. dypl. wielkop. I, 94. ⁴⁾ Kod. dyplom. wielkop. I, 139.

łowsy i uniejowscy nie nasuwają nam się równocześnie w dokumentach i przywilejach, wątpić przecież nie można, że równie jak tamci odpowiednio swemu powołaniu i pływającym z niego obowiązkom występowali, tem mniej, że już natenczas archidyakoni innych kollegiat polskich, jak n. p. *sandomierskiej*¹⁾ i *rudzkiej*²⁾ udział brali w publicznem życiu kościelnem i politycznem.

Pierwiastkowo archidiecezja gnieźnieńska podzieloną była na pięć archidyakonatów: *gnieźnieński*, *kaliski*, *łęczycki*, *kurzelowski* i *uniejowski*. Podział ten utrzymał się niezmiennie aż do arcybiskupa *Jana Łaskiego*, który uważając słusznie, że archidyakonaty niektóre zbyt były rozległe, aby archidyakoni skutecznie w nich działać mogli, w porozumieniu z kapitułą swoją metropolitalną pod dniem 20 października roku 1512 utworzył dwa nowe archidyakonaty: pierwszy *łowicki*, odłączony od archidyakonatu *łęczyckiego* 132 kościoły parafialne, które później na ośm rozdzielone zostały dekanatów: *łowicki* z 13, *rawski* z 16, *skierniewicki* z 13, *żęgrski* z 17, *brzeziński* z 18, *łutomierski* z 12, *radomski* z 23 i *tuszyński* z 23 kościołami parafialnymi; drugi *kamieński*, do którego wcielił 57 kościołów od archidyakonatu gnieźnieńskiego odłączonych, stanowiących później 5 dekanatów: *więcborski* z 15, *czuchowski* z 11, *łobżeniński* z 12, *nakielski* z 11 i *tucholski* z 8 kościołami parafialnymi³⁾. Od archidyakonatu nareszcie *kaliskiego* odłączył 42 kościoły parafialne położone w ziemi wieluńskiej, objęte później w 3 dekanatach: *krzepickim* z 11, *rudzkim* z 18 i *wieruszowskim* z 13 kościołami. Te trzy dekanaty, dla których tenże arcybiskup osobny w *Wieluniu* ustanowił officjałat, nazywano potem archidyakonatem *wieluńskim*, chociaż przy tamtejszej kollegiacie po przeniesieniu jej z *Rudy* i zreorganizowaniu przez arcybiskupa *Mikołaja Trąbę* osobnego archidyakona nie było i wizytowanie tychże kościołów przez nadzwyczajnych komisarzy archybiskupich się odbywało.

Po utworzeniu archidyakonatu kamieńskiego pozostało w archidyakonacie *gnieźnieńskim* 175 kościołów, jak to opis niżej umieszczony okazuje. W późniejszym czasie odłączono jeszcze od tegoż archidyakonatu 31 kościołów stanowiących dekanaty: *kecyński* z 12 i *żniński* z 19 kościołami i przyłączono takowe do archidyakonatu *kamieńskiego*, tak, że obejmował aż do końca 88 kościołów parafialnych. Z tych 175 kościołów od roku 1512 do archidyakonatu *gnieźnieńskiego* należących obecnie 110 tylko liczy się do archidiecezji *gnieźnieńskiej*, które rozłożone są w dziewięciu powiatach dzisiejszego W. ks. poznańskiego, i wprawdzie w trzech całych powiatach: *gnieźnieńskim*, *wągrowieckim* i *mogilnickim* i w większej części powiatu *szubińskiego*; w powiecie zaś *inowrocławskim* położone są 3, w *wrzesińskim* 7, w *średzkim* 2, w *obornickim* 1, *chodzieskim* 2 kościoły parafialne. Pozostałe 65 kościołów odpadły po ostatnim rozbiórce Polski i po rozgraniczeniu dyecezyi przez bullę *de salute animarum* w roku 1821 do królestwa kongresowego, i wszystkie należą dziś do gubernii *kaliskiej*, rozkładając się na cztery następujące powiaty: *śłupecki* z 20, *koninowski* z 22, *kolski* z 19 i *turecki* z 4 kościołami. Z tych 65 kościołów 64 przypadają na dyecezyę *kujawsko-kaliską*, a jeden (*Grzegorzew*) na archidiecezyę warszawską.

Z wszystkich 175 kościołów archidyakonatu gnieźnieńskiego za czasów arcy-

biskupa *Łaskiego* było tylko 25 murowanych, i wprawdzie: w *Gnieźnie* 3, w *Czernejewie*, *Pobiedziskach*, *Jurząbkowie*, *Kłecku*, *Łeknie*, *Szarałowie*, *Szubinie*, *Dziwierzewie*, *Czeszewie*, *Żninie*, *Górze pod Żninem*, *Żernikach*, *Kleczewie*, *Śleszynie*, *Gostawicach*, *Kaźmierzu*, *Koninie*, *Kole*, *Turku*, *Tuliszkwowie* i *Śtupcy*, reszta w liczbie 150 były drewniane. Pod względem prawa patronatu oraz własności odnośnych miejscowości 16 kościołów należało do królów polskich: *Węglewo*, *Pobiedziska*, *Mieścisko*, *KłECKO*, *KOŁO*, *Lisiec*, *Kechnia*, *Szubin*, *Dębna królewskie*, *Osiek*, *Kramsk*, *Konin*, *Białkowo*, *Kościelec*, *Powidz* i *Szemborowo*; 12 do arcybiskupów gnieźnieńskich: *Kędzierzyn*, *Ostrowite prymasowskie*, *Żnin*, *Góra pod Żninem*, *Gorzyce*, *Lubcz*, *Stawoszewo*, *Siedlimowo*, *Dobrow*, *Turek*, *Odrawąż* i *Kwieciszewo*; 3 do biskupów poznańskich: *Śleszyn*, *Młodojowo* i *Śtupca*; 8 do kapituły gnieźnieńskiej: *Marzcin*, *Pawłowo*, *Waliszewo*, *Gościeszyn*, *Niestronno*, *Parlin*, *Szczepanowo* i *Złotkowo*; 2 do prałata dziekana gnieźnieńskiego: w *Gnieźnie* kościół farny *ŚŚ. Trójcy* i *Dziekanowice*; 1 do prałata kustosa gnieźnieńskiego: w *Dusznie*; 4 do opata i klasztoru trzemeszyńskiego: *Ryszewko*, *Gąsawa*, *Wyłatowo*, *Kamieniec*; 2 do opata mogilnickiego: *Mogilno* i *Wójcin*; 6 do opata i klasztoru lędzkiego: *Zagórowo*, *Lądek*, *Kowalewo*, *Jaroszyn*, *Koszuty*, i *Ostrowo pod Strzałkowem*; 3 do opata i klasztoru wągrowieckiego: *Wągrowiec*, *Tarnowa* i *Panigródz*; 1 do klasztoru Klarysek w *Gnieźnie*: w *Strzyżewie*. Reszta kościołów w liczbie 117 była patronatu prywatnego czyli szlacheckiego.

Oprócz kościoła katedralnego istniała w *gnieźnieńskim* archidyakonacie starożytna kollegiata *s. Jerzego* na zamku w *Gnieźnie*, o której będzie niżej. Nadto były w niem prepozytury z kollegiami mansjonarzy: w *Gostawicach*, *Brudzewie*, *Tuliszkwowie*, *Wrześni* i *Russocicach*. Szpitale z kościołami i prebendami były: w *Gnieźnie* 3, w *Wrześni*, *Pobiedziskach*, *Kłecku*, *Łeknie*, *Żninie*, *Wilczyźnie* (*Wilczygórze*), *Koninie*, *Kole* i *Śtupcy*. Kaplic publicznych było 16. Nareszcie kwitły tam naówczas następujące klasztory: klasztory z opactwami: kanoników regularnych laterańskich w *Trzemesznie*, Benedyktynów w *Mogilnie*, Cystersów w *Lędzie* i *Wągrowcu*, klasztor i prepozytura kanoników regularnych grobu Chrystusowego w *Gnieźnie*, tamże klasztory Minorytów czyli Franciszkanów, oraz panien Klarysek, klasztory Kamedułów w *Bieniszewie*, Dominikanów w *Żninie*, Reformatów w *Koninie*, Bernardynów w *Koninie*, *Kole* i *Gołańczy*, w ogóle 12 klasztorów męskich a jeden żeński.

Z opisanych poniżej 175 kościołów ubyło w przeciągu 3 następnych wieków 23, z tych znikły bez śladu kościoły: w *Kocanowie*, *Gądczu*, *Jankowie*, *Stempuchowie*, *Ostroszcu*, *Kierzkowie*, *Wojcinie* czyli *Wucinie*, *Staboszewie*, *Rękawczynie*, *Dąbroszynie*, *Jaroszynie* i *Woli*; a na filialne zamieniono kościoły parafialne: w *Waliszewie*, *Pomaranach*, *Jabłkowie*, *Tarnowie*, *Skórcach*, *Lisewie*, *Dębnach królewskich*, *Racięcicach*, *Kozarzewie*, *Stomowie* i *ŚŚ. Piotra i Pawła* w *Gnieźnie*.

Pomiędzy archidyakonami gnieźnieńskimi było wielu ludzi znakomitych i uczonych, z pomiędzy których godni wspomnienia: *Fulko* albo *Pelka* późniejszy arcybiskup gnieźnieński, jeden z najzasłużeńszych książąt kościoła polskiego, około roku 1230¹⁾, *Filip*, w roku 1297²⁾, *Janisław*, następnie arcybiskup gnieźnieński

¹⁾ Pielcosiński, Kod. dypl. kat. krak. I, 19. Kod. dypl. wielkop. I, 111. ²⁾ Kod. dyplom. wielkop. I, 187: „*Voluntarius archidiaconus de Ruda*.” ³⁾ Acta decr. Capit. Gnesu. IV, 87.

¹⁾ Ks. Korytkowskiego Żywoty arcyb. i kanon. gnieźn. MS. ²⁾ Kodeks dyplom. wielkop. II, 115.

około r. 1317¹⁾, Jan z Czarnkowa, znany kronikarz polski, roku 1361²⁾, Bronisław Lipski, administrator archidiecezji podczas zabiegów o arcybiskupstwo Jana Kropidło, księcia opolskiego, któremu mężny stawiał opór, r. 1382³⁾, Mikołaj Kieki (de Kiky), fundator kollegiaty średzkiej około roku 1426⁴⁾, Brandus albo Branda kardynał tyt. ś. Klemensa, nuncyusz apostolski do Czech i Niemiec i legat nadzwyczajny papieża Marcina V przy koronacji królowej Zofii małżonki króla Władysława Jagiełły od roku 1431—1436⁵⁾, Jan Lutek z Brzezia podkanclerzy koronny, 1454 na archidyakona installowany, późniejszy biskup krakowski⁶⁾, Jan Łukowski † 1514⁷⁾, Łaski Jan jako arcybiskup za prowidzą apostolską installował się na archidyakona w roku 1516⁸⁾, Łagiewnicki Wincenty od roku 1518—1521⁹⁾, Śliwnicki Maciej, znakomity prawnik polski i autor ustaw królestwa polskiego, installował się na archidyakonatu r. 1528, będąc poprzednio archidyakonem kaliskim¹⁰⁾, umarł roku 1541¹¹⁾, Wincenty de Sevé, autor cennego opisu archidyakonatu gnieźnieńskiego z roku 1608, umarł 1611¹²⁾, Grochowicki Piotr następca Sevego¹³⁾, Bużeński Jan, późniejszy suffragan gnieźnieński r. 1660¹⁴⁾, Grabiński Stanisław Karól umarł roku 1688¹⁵⁾ i wielu innych.

Wyborną rozprawę o archidyakonach w ogólności, a o polskich w szczególności znajdzie czytelnik w *Encyklopedyi kościelnej ks. Nowodworskiego* (Warszawa 1873) t. I, 367--372.

Archidyakonatu gnieźnieńskiego opis niżej umieszczony sporządził z polecenia arcybiskupa Łaskiego według wszelkiego prawdopodobieństwa Maciej Kijowski, kanonik gnieźnieński¹⁶⁾. Początek tegoż opisu kilka stronnic obejmujący uskutecznił, czyli raczej uzupełnił po roku 1578. W tym roku bowiem kapituła gnieźnieńska postanowiła, aby *Liber Beneficiorum* przez nader częste używanie na początku zniszczony, uzupełnił został przez notaryusza publicznego¹⁷⁾. Uzupełnienie to nastąpiło w rzeczy samej, albowiem archidyakon Wincenty de Sevé, opisując archidyakonatu gnieźnieński w roku 1606, przy kościele ŚŚ. Trójcy w Gnieźnie wyraźnie powiada: *Ecclesia parochialis SS. Trinitatis habet erectionem proventuum descriptam in libro Erectionum (Beneficiorum) fol. 1.*¹⁸⁾ Przez dalsze używanie księgi w mowie będącej początek jej znów znacznemu uległ zniszczeniu, jak to niedokończony opis kościoła ŚŚ. Trójcy pokazuje.

¹⁾ Theiner I. c. I, 128. ²⁾ Arch. Capit. Gnesn. N. 156. 157. ³⁾ Kronika Jana z Czarnkowa u Bielowskiego Monum. Polon. histor. II, 716 sqq. Arch. Capit. Gnesn. ⁴⁾ Arch. Capit. Gnesn. N. 379. 380. ⁵⁾ Długosz Hist. Pol. lib. XI, 475. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 104, 112. 126. Theiner I. c. II, 37. 38. ⁶⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. II, 74. ⁷⁾ Tamże IV, 118. ⁸⁾ Tamże IV, 136. ⁹⁾ Tamże IV, 173. Theiner I. c. II, 395. ¹⁰⁾ Arch. Capit. Gnesn. Liber install. A. 269. ¹¹⁾ Paprocki, Herby Król. Pol. str. 590. ¹²⁾ Starowolski, Monum. Sarmat. f. 553. 554. ¹³⁾ Acta decr. Capit. Gnesn. X, 218. ¹⁴⁾ Tamże XII, 400—403. ¹⁵⁾ Tamże XIII, 8. ¹⁶⁾ Ks. Łukowski, Liber Beneficiorum Łaskiego, odbitka z tomu X Roczników Tow. Przyj. Nauk Pozn. str. 30—36. ¹⁷⁾ Acta decr. Capit. VIII, 176. ¹⁸⁾ Arch. Capit. Gnesn., Acta Visit. de Sevé f. 452.

1. GNESNENSIS PAROECIAE ERECTIO. *)

Ecclēsia paroecialis sanctae individuae Trinitatis intra muros civitatis Gnesnensis iuris patronatus et collationis domini decani Gnesnensis pro tempore existentis,

*) O pierwotnej erekcji kościoła ŚŚ. Trójcy żadnej pewnej nie ma wiadomości. Według ustnego podania przocież przechowanego w wzytach najdawniejszych tegoż kościoła istniał już jako parafialny w początku wieku XII. Pierwiastkowo wcielony był do parafii gnieźnieńskiej, i ztąd utrzymało się prawo prezentowania proboszczów jego aż do reorganizacji kapituły gnieźnieńskiej w roku 1830 przy dziekanach metropolitalnych, odtąd zaś przeszło w ręce arcybiskupów. Dzisiejszy kościół lubo w przeciągu wieków kilkakrotnie przeistaczany, przechował w pewnych częściach swoich, a mianowicie w zakrystyi, dolnej części wieży i murach zewnętrznych cechy dawnej starożytności i jest niezawodnie dziełem wieku XV. Przy powszechnym pożarze miasta dnia 27 kwietnia roku 1613, którego opis pozostawił ówczesny proboszcz w księdze metryk kościelnych, wspominając pomiędzy innymi szczegółami: *xenodochia tria conflagrata; in domo sancti Spiritus quinque pauperes cremati, inter eos Anna Korzeniewska quondam divitiis nulli cedens,* kościół w mowie będący zgorzał „*una cum toto ornatu, campanis tribus etc.*“ Zrestaurowany z ofiar mieszczan i nową wieżą wierzchnią z przejrzeniem i dwiema kopułami blachą miedzianą pokrytymi przyozdobiony, konsekrowany został dnia 20 czerwca roku 1632 przez Andrzeja Gembickiego, suffragana gnieźnieńskiego, na rok przed wyjazdem jego do Rzymu jako sekretarza owego sławnego poselstwa Jerzego Ossolińskiego. Szymon Leśniewski, kanonik gnieźnieński, fundował wraz z innymi dobroczyńcami przy tym kościele pięciu mansjonarzy, którą to fundacyą Stefan Żydowski, suffragan gnieźnieński z polecenia arcybiskupa Mikołaja Dzierżgowskiego dnia 20 marca roku 1554 kanonicznie erygował. Dla uszczuplonych przez różne przypadki funduszy kollegium to upadło już w drugiej połowie wieku XVII (Acta Visitat. Vincentii de Sevé de a. 1608 i akta wizyty arcyb. Poniatowskiego z roku 1790). Do tego kościoła zajeżdżali zwykle arcybiskupi przy swoich uroczystych ingresach, tam się ubierali pontyfikalnie i w wspniałym pochodzie udawali się zamtąd do kościoła metropolitalnego. Z czasem powstały przy kościele w mowie będącym różne bractwa osobne mające fundusze, a niekiedy i prebendarzy, jako to: bractwo *literackie*, zaprowadzone według zapisu w księdze brackiej roku 1541, potwierdzone i kanonicznie erygowane przez arcybiskupa Stanisława Karnkowskiego w roku 1594, mając funduszu od rozmaitych dobrodziei 2200 złt. i 200 tyńfów; bractwo *ś. Anny* w roku 1595 przez tegoż arcybiskupa zatwierdzone, któremu darował dzieściny z wsi *Wilczkowa* wartości 30 złt. rocznie, mające nadto 1500 złt. legatu ks. *Jakóba Petrycego* i pewne grunta, które równie jak ów legat w połowie wieku zeszłego utraciono przez niedojrzenie; bractwo *ś. Józefa* zaprowadzone w roku 1709 przez ks. proboszcza miejscowego, *Jakóba Petrycego* z legatem 1000 złt. ks. *Stanisława Skupieńskiego*, kanonika gnieźnieńskiego (rodem z Gniezna), 1000 złt. legatu ks. *Józefa Zgorzalskiego*, wikaryusza miejscowego i około 800 złt. przez innych legatorów zapisanemi; bractwo *ś. Krzyża* ustanowione roku 1749 z legatem 3000 złt. mieszczanina i kupca *Pawła Boguńskiego*, 200 złt. i 400 tyńfami przez innych mieszczan ofiarowanemi.

Oprócz kościoła ŚŚ. Trójcy i niżej opisanych kościołów parafialnych *ś. Michała*, *ś. Wawrzyńca* i *ś. Apostołów Piotra i Pawła* miasto Gniezno posiadało za czasów arcybiskupa Łaskiego następujące kościoły:

Kościół metropolitalny, którego dokładny opis znajdzie czytelnik w szacownem dziele ks. kan. Polkowskiego: *Katedra Gnieźnieńska*,

quam nunc obtinet honorabilis dominus *Bartholomaeus a Pangrodz¹⁾* S. T. professor ex praesentatione eiusdem decani. Et habet proventus seu ab antiquo fundata

Kościół pod wezwaniem *s. Antoniego z Padwy* fundowany wraz z klasztorem pp. Klarysek i OO. Minorytów przez *Przemysława II* księcia wielkopolskiego przed rokiem 1284, w tym zaś roku ponownie uposażony (Kodeks dyplom. wielkop. I, 509). W klasztorze pp. Klarysek żyła niegdyś i tu święty żywot swój zakończyła dnia 11 czerwca roku 1298, przeżywszy tam lat 6, a poprzednio w sądeckim klasztorze lat 12, błogosławiona *Jolanta*, wdowa po księżciu *Bolesławie Pobożnym*, której zwłoki za zezwoleniem Stolicy apostolskiej w kaplicy tegoż kościoła ku czci publicznej w roku 1834 wystawione zostały. Na miejscu starożytnego klasztoru Klarysek dziś stoi więzienie, a piękny klasztor OO. Minorytów w połowie wieku zeszłego wystawiony zamieniono na komorę i odwach wojskowy. Sam tylko kościół po zgorzeniu w roku 1813 wspaniale odbudowany, obok którego utrzymało się skrzydło dawnego klasztoru żeńskiego, w dolnej swej części bardzo starożytne i w niem grób bł. *Jolanty*, istnieje dotąd, po zniesieniu klasztorów wcielony jako sukursalny do kościoła ŚŚ. Trójcy.

Kościół pod tyt. *s. Jana Ewangelisty* niegdyś klasztorny kanoników regularnych grobu Chrystusowego, sprowadzonych do Gniezna w roku 1179 przez *Przeclawa* kanonika gnieźnieńskiego i wrocławskiego a późniejszego biskupa lubuskiego (Nakielski Miechovia f. 67. 116). W roku 1243 *Przemysław* książę wielkopolski z bratem swoim młodszym *Bolesławem* i matką *Jadwigą*, wystawivszy tymże kanonikom kościół drewniany z takimże klasztorem, poddali pod ich zarząd bogato uposażony przez siebie szpital książy dla utrzymywania pielgrzymów, chorych i biednych oraz wspierania i żywienia młodzieży szkolnej. Zakonnicy ci nie wypełniali w późniejszym czasie przyjętych na siebie obowiązków, o co kapituła gnieźnieńska przez dwa blisko wieki spór z nimi wiodła (Acta Capit. ab a. 1560—1750.). Dzisiejszy kościół mурowany z piękną wieżą, będący dziełem wieku XV, po zniesieniu klasztoru wcielony został do kościoła parafialnego ŚŚ. Trójcy. W gmachu klasztornym na początku terażniejszego wieku nowo wystawionym, umieszczono szkołę katolicką miejską.

Kościół *s. Krzyża* za miastem nad jeziorem *Bielidło* w roku 1179 przez wspomnianego wyżej kanonika *Przeclawa* z drzewa wystawiony i dwiema wsiami uposażony, oddany został przez niego klasztorowi kanoników regularnych grobu Chrystusowego, których sam był członkiem. Kilku zakonników przysłanych do Gniezna, osiadłszy przy tymże kościele, służbę Bożą pełnili, który po wystawieniu kościoła *s. Jana* przez księcia *Przemysława* wcielony został do tegoż kościoła. Podanie miejscowe niesie, że powodem do wybudowania kościoła *s. Krzyża* przez kanonika *Przeclawa* było znalezienie przez rybaków w wyżej wspomnionym jeziorze wizerunku ukrzyżowanego Zbawiciela, przy którym różne działy się znaki i cuda. Figura ta dotąd w wielkiej zostaje czci u wiernych Gniezna i okolicy. Po zniesieniu klasztoru kościół ten, w którym zakonnicy regularnie odbywali nabożeństwo, razem z kościołem klasztornym wcielono do kościoła ŚŚ. Trójcy. Ponieważ starożytny kościół drewniany na początku terażniejszego wieku zaczął się chylić ku upadkowi, wystawiony został w roku 1834 nowy mурowany z hojnych ofiar wiernych Gniezna i okolicy, pobudzonych do nich przy sposobności uroczystego przeniesienia z kościoła farnego, dokąd jakaś tajemnicza ręka nocną porą była zaniosła wspomnianą wyżej figurę Zbawiciela, tejeż na dawne miejsce (cfr. *Miechovia* f. 67. 116 i *Kajetana Łukaszewicza*, Krótka wiadomość o kościele *s. Krzyża* w Gnieźnie Ms. w bibl. kapituły gnieźnieńskiej).

Kościół kolegiacki *s. Jerzego* na zamku, według ustnego podania przez *Mieczysława I* z pogańskiej świątyni przerobiony, był pierwszym kościołem parafialnym w Gnieźnie, a zarazem kaplicą książęcą połączoną krytym niegdyś gankiem z zamkiem książąt i królów polskich, którzy go bogato uposażyli. Za ich staraniem wyniesiony został zapewne już w wieku XII do godności kolegiaty z proboszczem, pięciu kanonikami i sześciu wieczystymi wikaryuszami. W roku 1233 spotykamy się z proboszczem tejeż kolegiaty *Idzim* na przywileju księcia wielkopolskiego *Władysława* (Kodeks dypl. wielkop. I, 127). Arcybiskup *Mikołaj Trąba* w roku 1418 uową tej kolegiacie nadał erekcyą. Układem z dnia 24 lutego roku 1564 pomiędzy ówczesnym proboszczem, *Floryanem Kotwiczem* a kapitułą gnieźnieńską zawartym, a przez Stolicę apostolską, króla i prymasa potwierdzonym, prepozytura kolegiaty przeszła na zawsze do tejeż kapituły, przy której dotąd zostaje (Liber install. Capit. Gnesn. A, 437^b). Z czasem dochody i fundusze jej z małemi wyjątkami upadły i dziś zaledwo cieni pozostał dawniej jej świetności. Dziś składa się z czterech komendarzy czyli kanoników z pośród kleru metropolitalnego przez ordyna-

¹⁾ *Barłomiej z Panigrodza* był zarazem penitencjarzem katedralnym i professorem teologii przy szkole gnieźnieńskiej (Acta Capit. Gnesn.).

et dotata, sub hac ordinatione ubi quilibet rector seu possessor eiusdem ecclesiae habet in villa *Kawiorzy* de quolibet manso seu laneo duas mensuras seu coros sili-

ryusza mianowanych i przez nich bywa obsługiwana. Obecnie kanonia każda zaledwo kilkadziesiąt talarów ma dochodu. Prawdopodobnie kościół ten już w wieku XIII był mурowanym, jak pokazuje część ściany południowej z polnych kamieni obrabianych wystawionej, tworzącej cząstki dawnej bardzo budowy. Po zgorzeniu w roku 1613 kosztem kapituły odbudowany, w końcu wieku zeszłego tak był zniszczonym, że go arcybiskup *Antoni Ostrowski* przy wizycie rozebrać polecił. Uratował od zagłady tę najstarszą Gniezna świątynię z acny ks. *Balcer Pstrokoński*, kanonik metropolitalny, który się ofiarował własnym nakładem zrestaurować kościół, co też w rzeczy samej natychmiast starannie dokonał (Pamiętniki ks. Pstrokońskiego wydane przez Edw. Raczyńskiego str. 171—175).

Kościół *s. Stanisława* przez arcybiskupa *Jana Łaskiego* pomiędzy kościołem metropolitalnym a kolegiatą *s. Jerzego* na cmentarzu w formie rotundy z cegły palonej wystawiony i uposażony, przy którym arcybiskup *Piotr Gamrat* fundował kolegium siedmiu mansyonarzy dnia 8 listopada roku 1543 z obowiązkiem śpiewania codziennie kursu *de Beata* i odprawiania codziennie jednej mszy *s.* Przed progiem tej świątyni pochwałę się kazał arcybiskup *Łaski* w grobowcu na ten cel wymurowanym, na którym w końcu zeszłego wieku kapituła wystawić mu kazała pomnik w formie piramidy, dość znacznej wysokości, umieściwszy w nim pierwotny kamień grobowy z odpowiednim napisem. Po zgorzeniu w r. 1613 kosztem kapituły odbudowany, a w roku 1680 przez *Stanisława Cieńskiego*, kanonika metropolitalnego gruntownie zrestaurowany, kościół ten w końcu wieku zeszłego tak podupadł, że go arcybiskup *Ostrowski* rozebrać kazał, co po przeniesieniu nabożeństwa i funduszy do kościoła metropolitalnego niebawem nastąpiło. (Acta Visitat. Vincentii de Sevė f. 23. 24. Acta decr. Capit. Gnesn. XIII, 237 sqq. Pamiętniki Pstrokońskiego str. 170).

Kościół *s. Mikołaja* na targowisku solnem w roku 1575 na miejscu dawnego drewnianego przez mieszczanina *Feliksa Papieża* w stylu gotyckim z pięknym sklepieniem wymurowany i na nowo rolami, czterema ogrodami i legatami udotowany, którą to fundacyą arcybiskup *Karnkowski* w roku 1595 zatwierdził, miał osobnego prebendarza z tytułem proboszcza. Z upadkiem funduszy ustala w tymże kościele chwała Boża w końcu wieku zeszłego. Dostawszy się potem, nie wiadomo na mocy jakiego prawa, na własność miasta, używany był na skład soli, a później bud jarmarcznych, aż nareszcie przed kilkunasty lata sprzedany został na rozebranie. Pozostałe fundusze wcielono do kościoła ŚŚ. Trójcy (Acta Visitat. de Sevė f. 25. Akta wizyty arcyb. Poniatowskiego z r. 1791. Akta konsystorza gnieźn.).

Kościół z szpitalem pod wezwaniem *s. Anny*, dnia 26 maja roku 1497 przez kardynała arcybiskupa *Fryderyka Jagiellończyka* fundowany i hojnie uposażony, miał osobnego proboszcza, którym zwykle bywał kanonik metropolitalny. Po zgorzeniu w roku 1613 nowo z drzewa odbudowany, w roku 1760 stał się ponownie pastwą płomieni i odtąd znikł bez śladu. Stał on kiedyś na narożniku ulicy tumskiej naprzeciw katedry (Acta Visitat. Vincentii de Sevė f. 24. 25. Akta Wizyt Poniatowskiego i Ostrowskiego).

Kościół z szpitalem *s. Ducha* mурowany, przez mieszczan fundowany i uposażony, po ogniu w roku 1613 nowo odbudowany, zgorzał ponownie w roku 1760 i już z gruzów nie powstał. I tu ustanowiony był osobny proboszcz szpitalny. Kościół ten z szpitalem stał na tem miejscu, na którym dziś znajduje się hotel *Wnukowski* (Acta Visit. de Sevė f. 25).

Kościół z szpitalem *s. Łazarza* na poznańskim przedmieściu przy moście niegdyś położony, którego dziś nie ma śladu, wystawiony przez arcybiskupów i przez nich hojnie uposażony, po zgorzeniu w roku 1613 nie został więcej odbudowanym (Acta Capit. Gnesn. ab a. 1404. Excerpta ex actis Consist.).

Kościół *s. Agnieszki*, którego pleban *Piotr* występuje jako świadek na przywileju *Piotra*, dziekana poznańskiego i kanclerza polskiego z dnia 19 lutego roku 1329. (Bibl. Raczyńskich, Diplom C. 13. Kod. dyplom. Maj. Pol. Raczyńskiego f. 90. Kodeks dyplom. wielkop. II, 429). Kościół ten upaść musiał w krótko potem, gdyż nigdzie w późniejszych czasach nie masz o nim wzmianki.

Kościół *Ww. Świętych* za miastem. *Jan* pleban tegoż kościoła i altarysta katedralny oltarza N. Maryi P. *ante antiquum thesaurum* otrzymuje w skutek wyroku sądu polubowego w konsystorzu gnieźnieńskim w roku 1439 cztery grzywny *ex arenda allodii iacentis circa Ecclesiam S. Petri super lacum Jelen* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 186). Kto ten kościół fundował, w którym miejscu stał i kiedy został zniesiony, nie wiadomo.

ginis et totidem avenae. Item de oppido *Grybowo*¹⁾ domini praepositi sancti *Joannis* de quolibet horto et domo per unam mensuram seu corum avenae singulis annis et inquilini per medium grossum. Item de civitate et suburbio ad eandem paroeciam spectantia mensalia de quolibet domo per unum grossum et inquilini per medium grossum. Item habet etiam strennam seu colendam pro festo *Nativitatis Domini*. Item habet etiam aream satis amplam et longam in suburbio ex opposito templi sancti *Nicolai*, in qua dominus *Malachowsky* propriis impensis extruxit multa aedificia pro se et suis successoribus possidenda ad duas vitas. De qua arca singulis annis pro festo sancti *Martini* tenetur dare praeposito sanctissimae *Trinitatis* fertones sex. Item habet etiam macellum idem plebanus seu praepositus in circulo civitatis inter alia macella, de quo illi census datur²⁾. Quidam cives senio confecti dicunt etiam agros fuisse pro plebano ejusdem paroeciae spectantes, quos nunc possidet decanus ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*.

Et haec ex antiqua fundatione plebani S. Trinitatis intra muros Gnesnenses.

Fragmentum: De Vicariis et altaristis in ecclesia parochiali Gnesnensi intra muros SS. Trinitatis.)*

... in eadem moratur, comparata est media marca. Item de macello quod habet in perpetuum adscriptum altari de consensu regiae maiestatis habere solet etiam altarista ex locatione duas marcas aliquando magis vel minus. Item ad altare praedictum habet domum pro dote et fundo ac horto pro residentia altaristae pro tempore existentis in *Slomyanka* inter domos *Joannis Organista* et *Stanislawi presbyterorum Brunykowski* sitam. Item dictum altare ex erectione ipsorum dominorum fundatorum est de iure patronatus alternatis vicibus proconsulis et consulum necnon senioris ac totius fraternitatis carnificum civitatis Gnesnensis ita videlicet quod consulatus pro una vice et fraternitas pro alia vice vacatione occurrente actu presbyterum debent praesentare qui et residentiam tenetur facere circa ecclesiam personalem.

¹⁾ *Grybowo*, dawniej osobne miasteczko, do jurysdykcji kanoników regularnych grobu Chrystusowego należące, dziś przedmieście *Gniezna*. ²⁾ Przed rokiem 1463 pobierał proboszcz z młyna po za przedmieściem *ś. Wawrzyńca*, zwanego *Chrobry Młyn (Chrabri mlin)* dziś już nie istniejącego, dwa korce mąki i świętopietrze, które to daniny arcybiskup *Jan Sprowski* przyznał plebanom kościoła *ś. Wawrzyńca* w *Gnieźnie* (Arch. Capit. Gnesn. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab anno 1404 f. 493).

*) W kościele *SS. Trójcy* istniały od najdawniejszych czasów cztery altary:

- I. *N. Maryi P. i śś. Apostołów Piotra i Pawła*, udotowane czynszami z domów wiejskich. Najstarszy dokument, który się przechował pochodzi z roku 1441.
- II. *ś. Barbary*, uposażona również czynszami z domów i niektórych wiejskich posiadłości. *Jan Guizdalka*, altarzysta i zarazem wikaryusz wieczysty przy katedrze, rozprawia się w roku 1444 przed konsystorzem gnieźnieńskim o trzy grzywny rocznego czynszu z *Smirzyna* z dziedzicem tejże wsi.
- III. *ś. Krzyża* czyli *Męki Pańskiej* przez mieszczan gnieźnieńskich, głównie zaś przez *Annę Stężalską* fundowana, której erekcja oblatowana jest w aktach konsystorskich roku 1502, mająca dochodu rocznego 6 grzywien i 48 groszy, zabezpieczonych na domach w *Gnieźnie*.
- IV. *ś. Barbary*, później *Narodzenia N. Maryi P.*, *ś. Bartłomieja* i *ś. Katarzyny* uposażona czynszami z *Gembarzewa*, *Gembarzewka* i *Gurowa* w latach 1438 i 1465 oraz z kilku domów w *Gnieźnie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 249, Acta Visitat. *Vincenzii de Seve* do a. 1608 f. 511. 512. Akta Wizyty *Poniatowski* z r. 1791).

Item aliud altare tituli S. Martini, quod nunc obtinet honorabilis Dominus Andreas de *Granow* de praesentatione laicorum videlicet pro nunc honestae Catherinae uxoris providi Beniamyn *Wolff*, quod ex fundatione requirit hinc actu presbyterum et proventus habet infrascriptos videlicet in utraque *Gambarzewo*¹⁾ villis et haereditatibus emptae sunt quatuor marcae census annui pro sexaginta marcis. Item in villa et haereditate *Coszczyelne Gurowo*²⁾ emptae sunt pro praedicto altari una sexagea et sex grossi census annui. Item super domo in qua (habitat) praefatus *Wolff* emptae sunt una marca pecuniarum in vim reemptionis; solet autem dictus altarista adimplere duas missas omni septimana, unam pro fundatoribus aliam pro (sic) Beata Virgine.

2. ECCLESIA S. LAURENTII GNESNAE.*)

Habet et eius pro tempore plebanus, pro dote et fundo aream ex opposito ecclesiae iacentem, satis latam et spatiosam et longam, cum horto sibi annexo. Item aliam aream pro domo vicariali ad aliam partem ecclesiae versus occidentem iacentem, necnon aream pro schola ad latus cimiterii. Item habet tres areas pro hortulanis, in quibus sunt iam aliqua aedificia, et solvit quilibet hortulanus pro censu quolibet anno plebano per fertonem, et ultra hoc solent laborare per annum per unam diem. Item habet missalia minister per suburbium circumcirca ecclesiam, necnon de *Slomyanka*³⁾ paroeciae suae, de qualibet domo per unum grossum et de quolibet inquilino medietatem, et proveniebant aliquando septem fertones nunc propter incinerationem tres fertones, et percipit huiusmodi missalia minister.

¹⁾ Dziś istnieje tylko jedna osada tego nazwiska w powiecie gnieźnieńskim. ²⁾ Dziś *Gurowo* w tymże powiecie, gdzie jest kościół filialny należący do parafii *ś. Wawrzyńca* w *Gnieźnie*.

*) Według ustnego podania kościół ten wybudowany został i uposażony przez dworzana króla *Bolesława Śmiałego*. Starożytność jego dowodzi przywilej księcia wielkopolskiego *Bolesława* wydany w Rogoźnie dnia 11 listopada roku 1255, w którym wspomina o grzywnie srebra przez mieszczan kłeckich plebanom jego za dziesięcinę od dawna wypłacanej (Kodeks dyplom. wielkop. I, 294). Około r. 1330 Krzyżacy napadli zdradziecko na Wielkopolskę, kościół *ś. Wawrzyńca* z znaczną częścią miasta zrabowawszy w perzypę obrócili (Działyński, Lites ac res gestae t. I, f. 36. Kod. wielkop. Nr. 1192). Dzisiejszy mury kościoła z wieżą pochodzi prawdopodobnie z początku XVI wieku. W czasie wyprawy Napoleona I do Moskwy, wojska francuskie zamieniły go na śpielnię i wewnątrz go zupełnie spustoszyły. Zreštaurowany i przyozdobiony za staraniem *ks. Michała Jasienieckiego*, komendara swego, dziekana i plebana przy kościele *ś. Michała* w *Gnieźnie*, dnia 2 lutego roku 1817 służbie Bożej uroczyście przywrócony został (Acta Visit. Consist. Gnesn.). Prawo prezentowania plebanów od niepamiętnych czasów przysługiwało dziedzicom dóbr *Ludziska* w powiecie inowrocławskim. W pierwszej połowie XV wieku ciż dziedzice prawo to wykonywali. *Jan Brzozogłowski*, dziedzic tameczny oświadcza przed konsystorzem w *Gnieźnie* w roku 1442, że połowę *Ludziska* sprzedał z wszelkimi prawami rycerzowi *Janowi Orłowskiemu* i zrzeka się prawa prezentowania na rzecz nabywcy. (Excerpta ex actis Consist. f. 233b). W następnym roku chcieli sobie to prawo przywłaszczyć dziedzice wsi do parafii należących: *Skiereszewo*, *Drachowo*, *Gurowo* i innych, lecz wyrokiem konsystorskim z tegoż roku od niego odsądzeni zostali, który za prawowitych patronów ogłosił dziedziców *Ludziska* (tamże f. 381, 382). Później przeszło to prawo na rodzinę *Slawoszewskich*, przy której dotąd zostaje. W roku 1465 *Piotr* dziedzic *Gurowa* fundował przy tym kościele (*ś. Wawrzyńca*) altary na 4 grzywnach rocznego czynszu kupionych za 60 grzywien na wyderkaff od dziedzica *Gembarzewa* i na tej wsi zabezpieczonych (tamże f. 667. 668).

³⁾ *Slomyanka* dawniej przedmieście, dziś ulica *Gniezna*.

Item villa *Skwyrzosewo*¹⁾, villa parochiae eiusdem, in qua quidem decima manipularis de omnibus et singulis agris proveniens, spectat ad eandem ecclesiam sancti Laurentii et eius plebanum, et conducitur per cmethonem, locatorem decimae. Et valor eius aestimatur ad quinque marcas, aliquando magis vel minus. Et solvunt cmethones ultra decimam manipularem lineale de quolibet lanceo per grossum, necnon missalia per unum corum siliginis et tollit ea vicarius.

Item *Pyelcary*²⁾, praedium monialium monasterii Gnesnensis, de cuius praedii agris omnibus et singulis decima manipularis proveniens, pertinet spectatque ad ecclesiam praedictam *S. Laurentii*. Et aestimatur valor aliquando ad unam marcam, aliquando magis et aliquando minus.

Item *Czyelmowo*³⁾ villa, in qua pronunc nullus est cmetho, solum quinque curiae nobilium, sub parochia *S. Laurentii* consistentes, post cuius villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat ad praefatam ecclesiam sancti *Laurentii* et eius pro tempore rectorem. Et valor eius aestimatur ad quatuor marcas, aliquando magis et aliquando minus.

Item *utraque Gurowo* et *utraque Drachowo*⁴⁾, villae seu haereditates sub eadem parochia consistentes, post quarum quidem villarum seu haereditatum omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem et eius pro tempore plebanum. Et conducit eam plebanus proprio curru in horreum ecclesiae filialis in *Gurowo*. Et aestimatur eius valor ad quinque marcas, aliquando magis vel minus.

Item villa *Mnychowo*⁵⁾, prepositurae *Gnesnensis* sub parochia *S. Laurentii*, in qua cmethones seu incolae solvunt missalia de lanceo per unam mensuram frumentorum, videlicet, per duos coros siliginis et duos avenae. Sculteti vero solvunt per duas mensuras, unam videlicet siliginis et alteram avenae et percipit eam vicarius, pronunc pro vicario.

Item villa *Woznyky*⁶⁾, eiusdem parochialis *S. Laurentii* abbatissae et monasterii monialium *Gnesnensium*, cuius villae cmethones et incolae solvunt missalia, de quolibet manso per duas mensuras, unam videlicet siliginis, et aliam avenae ecclesiae et eius plebano.

Item habet unam marcam ratione cuiusdem decimae de quibusdam in haereditate oppidi *Kleczecko* et solvunt eam consules eiusdem oppidi.

Item iure parochiali ad dictam ecclesiam spectant pars suburbii *Gnesnensis*, dicta *Targovysko*⁷⁾, eidem ecclesiae adiacens, et cum *Slomyanka*. Nec non villae infra et suprascriptae, videlicet *Skwyrzosewo*, *Voznyky*, *Mnychowo*, *utraque Gurowo*, *Czyelmowo* et *et duplex Drachowo*. Item habet ecclesiam filialem et sibi subiectam,

¹⁾ *Skiereszewo*, ²⁾ *Pielcary* wsi w pobliżu Gniezna do parafii należące. ³⁾ *Cielimowo*, wieś do parafii należąca. Na początku XV wieku były dwie wsie tego imienia w parafii. *Benedykt z Modlny* officjał i kanonik gnieźnieński, ustanawia pod dniem 5 lipca roku 1424 wikaryusza przy kościele *ś. Wawrzyńca* i przemasza mu na utrzymanie dziesięciny *ex utroque Cielimowo*, z *Gurowa*, *Gurówka* i *Skiereszowa* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 67). ⁴⁾ *Gurowo*, *Gurówka*, *Drachowo*, *Drachówka*, wieś parafialne. Pleban rozprawia się przed konsystorzem gnieźnieńskim o dziesięciny także w roku 1424 i 1427 (tamże f. 64b, 77). ⁵⁾ *Mnychowo* wieś parafialna, do dotacji probostwa gnieźnieńskiego należąca. W roku 1426 *Mikołaj*, wikaryusz kościoła *ś. Wawrzyńca* sprzedaje dziesięciny z tamtych kmieciom miejscowym za 3 grzywny (tamże f. 69). ⁶⁾ *Woznyki* wieś parafialna, do pp. *Klarysek gnieźnieńskich* należąca. ⁷⁾ *Targowisko*, część miasta otaczająca kościół.

videlicet in villa *Gurowo**) propter parochiae longam distantiam cum fonte baptismali et servat circa eandem vicarium, qui salariatur speciali provisione per nobiles de *utraque Gurowo*, *Czelymowo*, *utraque Drachowo* eidem ecclesiae filiali propinquitate adiacentibus.

Item plebanus pro tempore existens solet tenere ex antiquo circa ipsam ecclesiam *S. Laurentii* ad minus unum capellanum, quem salariat pronunc de proveniuntibus supradescriptis.

Item ex oblationibus plebanus percipit unam partem, vicarius aliam, minister tertiam¹⁾.

Item ecclesia taxata est ad duas marcas argenti et solvit contributionem denarii *S. Petri* octo grossos et pro quittance grossum.

3. ECCLESIA S. MICHAELIS EXTRA GNESNAM*)

murata, de iure patronatus laicorum, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Albertus* canonicus *Crusviciensis*²⁾, ad praesentationem haeredum de villis et haereditatibus.

*) *Kościół w Gurowie* od niepamiętnych czasów afiliowany do kościoła *ś. Wawrzyńca*. W roku 1439 *Marcin*, pleban kościoła *ś. Wawrzyńca*, kupił na wyderkaff za 4 grzywny *unum fertonem currentis monetae* od *Dobrogosta* i *Małgorzaty* dziedziców części *Gurowa* na zakupienie wina do mszy świętych do kościoła także (Excerpta ex actis Consist. f. 189b). W miejsce dawnego drewnianego kościoła zębem czasu zniszczonego *Jan Paluch*, pobożny owczarz miejscowy wystawił nowy także z drzewa roku 1743 (Arch. Consist. Acta Visitat.). Od wieków znane jest *Gurowo* w Wielkopolsce dla obrazu *N. Maryi P.* za cudowny powszechnie mianego.

¹⁾ W roku 1419 dnia 2 października *Piotr Kózka*, *Mikołaj Litwin*, *Szczepan Struś*, *Piotr* i *Wawrzyniec*, bracia rodzeni, dziedzice *Cielimowa* zatwierdzają przed konsystorzem gnieźnieńskim darowiznę łąki pomiędzy drogą do *Gurowa* a drogą leśną położonej, przez wuja ich kościołowi *ś. Wawrzyńca* uczynioną (Excerpta f. 51b). Oprócz wyżej wymienionych dziesięcin pobierał pleban *ś. Wawrzyńca* dawniej także dziesięcinę z *Pakczyna*, o które się w roku 1415 dnia 4 marca rozprawiał z sołtysiem *Dobkonem* także przed sądem konsystorskim (tamże f. 12). Nadto dziesięciny w *Szczytnikach* pod *Czerniejewem*, które od niego w roku 1420 kupują *Janusz* i *Michał* dziedzice *Pakczyna* za cztery grzywny (tamże f. 53). Kmiecie z wsi *Skiereszowa* obowiązują się w obec konsystorza zapłacić plebanowi *ś. Wawrzyńca Januszowi* za dziesięciny także trzy grzywny *cum uno fertone*, funt pieprzu i dwa luty szafranu, roku 1445 (tamże f. 298).

*) *Kościół ś. Michała* według powszechnej tradycji i zapisów w aktach kościelnych, stanął w roku 1044 jako parafialny w skutek wznagającej się w wschodniej części miasta ludności, głównie zaś dla wsi gęsto na północ od Gniezna powstałych. Kościół ten i nazwany od niego dekanat *ś. Michała* od niepamiętnych czasów nosi przydomek *zbaraski (zbarensis)*. Niektórzy utrzymują, że pochodzi od książąt na *Zbarażu*, lecz nigdzie najmniejszego nie masz śladu, aby ci z tym kościołem lub w ogóle z Gniezmem w jakichkolwiek zostawali stosunkach. Prawdopodobną jest rzeczą, że ten przydomek pochodzi od osady w okolicy *Trzemeszna* niegdyś znacznej, od wieków nie istniejącej, o której dokumenta od XII do XIV wieku włącznie wspominają, które dotyczą klasztoru trzemeszyńskiego, nazywając ją raz *Cebav* (Kodeks dyplom. wielkop. I, 17), drugi raz *Zbar* (tamże I, 21), to znów *Barow*, *civitas et castrum* (tamże II, 247), a okolicę tejsze osady *terra Zaborensis* (tamże II, 174). Ponieważ dekanat *ś. Michała* rozciąga się głównie w okolicy *Trzemeszna* czyli owej *terra Zaborensis*, albo zamku *Zbar (Barow)*, przeto nazwano go *zbarensis*, a przydomek przeszedł także na kościół, którego plebani zwykle byli dziekanami. Dzisiajśza świątynia starożytna nosi w presbiterium i części murów zewnętrznych cechy

²⁾ *Wojciech Załuski*, kanonik metropolitalny gnieźnieński i kruswicki, pleban w *Strzyżewie* (Acta decr. Capit. IV, 83b. Liber Beneficiorum Crusvic. Ms. de a. 1526).

reditatibus infrascriptis, videlicet *Labyszyno*¹⁾, *Labyszynko*, *Czyolcowo*²⁾, *Padnyewo*³⁾, *maior Popowo*, *Popowo*⁴⁾, *Brlokowo*⁵⁾, *Popowo Podlyesne*⁶⁾, *Babyno*⁷⁾, *Podlyeszye*⁸⁾, *Przessyeka*⁹⁾, *Byelawy*¹⁰⁾ et *Golczewo*¹¹⁾. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet, *Iarkussewo*¹²⁾, *Vynary*¹³⁾, *Pyszczyno*¹⁴⁾, *Krzyszczewo*¹⁵⁾, *Skrzynka*¹⁶⁾, *Sezavynko*¹⁷⁾, *Lankye*¹⁸⁾, *Piotrowo*¹⁹⁾, *Welnia*²⁰⁾, *Labyszyno*²¹⁾, *Volya*²²⁾, molendinum *Lawy, czense*²³⁾. Nec non circa ecclesiam quondam curiae militares, seu nobilium, quorum modo areae iacent desertae ex opposito dotis plebanalis, et penes aream plebanalem. Item plebanus pro tempore existens clericus saecularis pro sui et curae (sic) regimini spiritualis ex antiquo tenetur et consuevit habere unum vicarium et ministrum et salariis infrascriptis contentari. Item ecclesia praedicta et eius pro tempore plebanus, ex antiquo, circa ipsam ecclesiam, imprimis pro dote et fundo pro curia habet aream satis competentem cum horto in latitudine et longitudine ad unius stadii spatium se protendentem, versus civitatem *Gnesnensem* et eiusdem ecclesiae ad meridiem sitam. Et in eadem domunculam vicariam. Item habet unum campum agri cum pratis eidem adiacentibus inter villas et haereditates advocatae *Gnesnensis*, *Vynary*, monialium, et *Iarkuszewo*, nobilium situm. Item decimas infrascriptas.

Golczewo, villa sub parochiali ecclesia *Cieczko*, de cuius agris omnibus et singulis decima manipularis proveniens, necnon lini de quolibet manso per duos grossos spectat et pertinet ad praedictam parochialem *S. Michaëlis*, suburbii *Gnesnensis* et conducit eam idem plebanus *S. Michaëlis* pro tempore existens proprio curru, si non dimittit aliquid, eam locando, aestimatur ad quatuor marcas, aliquando magis vel minus.

budowli XIV lub XV wieku. Główna nawa widocznie później przybudowana, uległa przystrojeniu, otrzymawszy przed czterdziestu pięciu laty za staraniem plebana swego ks. Michała Jasienieckiego w miejscu zapadłego sklepienia gotyckiego, sklepienie okrągłe na grubych filarach czterokątnych w stylu włoskim. Przez tę restauracyę zacny pleban uratował kościół przez władzę duchowną i świecką na rozebrawie przeznaczony, od zagłady. Nakładem dzisiejszego rządu starożytno piękno presbyterium ozdobione zostało przed kilku laty oknami kolorowemi z wizerunkami św. Michała i Jadwigi, a za jego zabiegami i nakładem kościół nowemi opatrzony został organami i aparatami. Przy tym kościele przyjmowano zwykle prymasów przy ich uroczystych wjazdach na stolicę arcybiskupią, lub zwłoki ich sprowadzane do pochówu w kościele metropolitalnym (Acta Visitat. et Ecclesiae).

1) *Labiszyn* wieś do parafii należąca, złała się w wieku XVII w jedną wieś z *Labiszynkiem*, ostatnią zatrzymując nazwę. 2) *Ciolkowo*, osada dziś nieznaną musiała leżeć w okolicy *Gniezna*, skoro dziedzic jej był współpatronem. Trudno przypuścić, aby tu rozumiano wieś tego nazwiska w powiecie *królewskim* położoną. 3) *Padniewo* wieś w powiecie *mogilnickim* i w parafii *Mogilno*. 4) *Popowo Ignacewo*, *Popowo Tomkowo*, w powiecie *gnieźnieńskim*, w parafii *kolodrąbskiej*. 5) Wieś dziś nie znana. 6) *Popowo* tak zwane *Podlesne* w parafii *kolodrąbskiej*. 7) *Babin*, osada w tejże parafii. 8) *Podlesie Górne* w powiecie *wągrowieckim* w parafii *popowskiej*. 9) *Przysieka* dziś zwana *Kobielica* w tymże powiecie pod *Klekiem*. 10) *Bielawy*, zapewne jedna z kilku wsi tego nazwiska, jeżeli nie osada w pobliżu *Gniezna* dziś już nie istniejąca lub inaczej przezwaną. 11) *Golczewo* wieś w powiecie *gnieźnieńskim* w parafii *kleckiej*. 12) *Arkuszewo*, wieś *rycerska*. 13) *Winiary*, folwark. 14) *Pyszczyn*, wieś dawniej kapituły *gnieźni*. 15) *Krzyszczewo*, osada. 16) *Skrzynka*, wieś *gospod.* 17) Osada *znikła*. 18) *Lankie*, miejscowość dziś nie znana. 19) *Piotrowo* folwark. 20) *Welnia*, osada i folwark. 21) *Labiszynka*. 22) *Wola*, miejscowość dziś nie znana. 23) *Lawieźno* młyn i folwark. Później przybyły osady: *Brody*, *Folwark Franciszkański*, *Goślinowo*, *Konikowo*, *Korzeczno*, *Orchód*, *Piaski*, *Róża*, *Skrzyneckie Huby*, *Welnica*.

*Syszlyowo*¹⁾, villa sub parochiali ecclesia in *Dobrossolowo*, de cuius villae agris omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat pertinetque ad eandem ecclesiam *S. Michaëlis*, et pro tempore eius plebanus, et conducit eam plebanus proprio curru ad horreum per eum locandum. Non datur decima lini. Quae aestimatur et eius valor aestimatur (sic) ad quinque marcas.

*Przeclaw*²⁾, villa sub parochiali in *Ossztrowytc*, post cuius quidem villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad parochialem praedictam *S. Michaëlis*, et eius plebanus. Et eius valor aestimatur ad duas marcas, aliquando magis vel minus. Non solvunt emethones, seu incolae, decimam lini, neque conducunt, sed plebanus proprio curru ducit.

*Dobrossolowo*³⁾ villa, in qua ecclesia parochialis extat, decima tamen, pecuniaria videlicet, de quolibet manso per quatuordecim grossos proveniens de omnibus emethonalibus, demptis agris plebanalibus, pertinet et spectat ad eandem ecclesiam *S. Michaëlis* extra muros *Gnesnenses*, et aliquando fiunt de eadem quatuor marcae, aliquando minus vel magis, ex eo, quia agri aliquando aliqui seu lanei, manent deserti.

*Popowo triplex*⁴⁾, villae sub parochiali *Coldramb*, decima tamen manipularis, tam de agris nobilium, quam emethonum, omnibus et singulis proveniens, spectat et pertinet ad praedictam ecclesiam parochialem *S. Michaëlis*, et aestimatur ipsarum valor ad quinque marcas, aliquando magis, emethones solvunt decimam lini per duos grossos de laneo, non tamen conducunt, sed plebanus proprio curru.

*Isdebno*⁵⁾, villa sub parochiali in *Ostrowytc* ecclesia, in qua villa est praedium militare seu nobilium, post cuius quidem praedii duntaxat agros omnes et singulos, decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam praedictam *S. Michaëlis* et ipsius pro tempore plebanus. Et aestimatur eius valor ad unam marcam, aliquando magis, et conducit eam plebanus curru proprio.

Podlyesche, villa sub ecclesia parochiali in *Popowo*, post cuius villae agros praediales, seu curiae militaris omnes et singulos decima manipularis proveniens etiam spectat ad praedictam ecclesiam *S. Michaëlis*, et eius pro tempore plebanus. Et aestimatur eius valor ad unam sexagenam, et aliquando magis vel minus.

*Przessyeka*⁶⁾, villa. In qua quidem villa sunt modo curiae militares, seu nobilium. Post quarum quidem curiarum et nobilium agros omnes et singulos

1) *Szysłów* dziś w parafii *Ostrowite* w diecezyi kujawsko-kaliskiej. O dziesięciny w *Szysławie* rozprawił się pleban kościoła św. Michała, *Miroszkon*, kanonik *gnieźnieński*, mistrz dekretów z kmieściami przed sądem konsystorza *gnieźnieńskiego* w roku 1416 (Excerpta ex actis Consist. f. 34). *Adam ze Smolic*, pleban, sprzedaje w roku 1448 dziesięciny w *Szysławie*, *Przeclawach* i *Isdebnie* za 30 grzywien srebra (tamże f. 262). 2) *Przeclaw*, osada dziś już nie istniejąca. Plebani kościoła św. Michała często występują w XV wieku przed sądem konsystorskim w sprawach dotyczących dziesięcin tamże (Excerpta f. 262. 249. 440 etc.). 3) *Dobrossolowo*, wieś kościelna w dekanacie *ślupcekim*, w diecezyi kujawsko-kaliskiej. 4) *Popowo-Tomkowo*, *Popowo-Ignacewo*, *Popowo-Podlesne*. Pleban *Miroszkon* na dniu 31 stycznia roku 1409 sprzedaje gospodarzom w *Cotuniu* (*Czatome*) dziesięciny z jednego *Popowa*, którego dziedzicem był *Strzeczkon* (Excerpta f. 2b). 5) *Isdebno* wieś dawniej do kościoła parafialnego w *Ostrowitem* *Prymasowskim* należąca, dziś nie istnieje. 6) *Przysieki* przyznaje plebanowi kościoła św. Michała, *Miroszkonowi* w obec konsystorza *gnieźnieńskiego* dnia 24 kwietnia 1416 dziesięciny ztamtąd od poprzedników jego przez sto lat przeszło temuż kościółowi oddawane (Excerpta ex actis Consist. f. 26).

decima manipularis proveniens, spectat pertinetque ad saepedictam ecclesiam *S. Michaëlis*. Et valor eius aestimatur ad sex fertones, aliquando magis vel minus. Et conducit eam plebanus proprio curru, ubi vult.

*Brzozowi Gay*¹⁾ villa, sub ecclesia parochiali *Dambnycza*, in cuius quidem villae haereditate, de uno campo speciali, iacente versus villam et haereditatem *Byskupycze*²⁾ capituli *Gnesnensis*, decima manipularis omnis grani proveniens spectat ad ecclesiam *sancti Michaëlis* et eius plebanum. Et eius valor aestimatur aliquando ad duas marcas, et aliquando minus, et conducit eam proprio curru plebanus; non percipit decimam lini.

Labyssyno, villa sub parochiali *S. Michaëlis Gnesnensis*. Decima manipularis post agros praediales seu curiae militaris in eadem villa omnes et singulos in eadem villa existentes proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam *sancti Michaëlis* et eius plebanum. Et aestimatur eius valor ad tres fertones et conducit eam proprio curru, ubi vult.

Labyssynko haereditas sub parochiali ecclesia in *Modkyszewo*, de cuius quidem haereditatis et quondam villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniens pertinet ad ecclesiam parochialem *S. Michaëlis* et eius plebanum. Et aestimatur eius valor ad fertoneum, et conducit eam proprio curru.

*Volva Labyska*³⁾, eiusdem villae decima manipularis de agris praedialibus seu militaribus, in quibus locati sunt duo emethones, proveniens spectat ad ecclesiam parochialem *S. Michaëlis*, sub qua consistit, et eius pro tempore plebanum. Et aestimatur eius valor ad mediam marcam, et aliquando magis vel minus, et conducit eam proprio curru.

Babyno quondam villa, modo haereditas deserta, sub parochiali *Coldramb*, decima tamen proveniens, de omnibus et singulis agris eiusdem haereditatis spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem *S. Michaëlis Gnesnensis* et eius plebanum, et conducitur proprio curru eiusdem plebani ad decimas in *Popowo*, cum quibus venditur.

Iarkussewo, *Pyszczyno*, *Vynary*, *Krzyszczewo*, *Labyszynko*, *Volva*, *Pyotrowo*, *Velnia*, *Lankye*, *Szavynko*, *Skrzynka*, villae supradescriptae et ipsarum incolae, et emethones pro tempore existentes, de omnibus et singulis mansis, alias de quolibet, solvunt missalia per duos coretos siliginis tempore quadragesimali, et ducunt eadem missalia proprio curru in Gnesnam eidem plebano ad sanctum *Michaëlem*, ubi pertinent.

Item plebanus vicario⁴⁾ manuali, quem servat plebanus pro tempore existens ad *S. Michaëlem*, solvit ex antiqua consuetudine annuatim tres marcas, necnon partem oblationum, partem offertorii et quacustus reliquos tollit; ministrum autem salariat pro posse suo.⁵⁾

¹⁾ *Brzozogaj*, wieś należąca do parafii w *Dębni*. ²⁾ *Biskupice*, wieś kapituły gnieźnieńskiej w tejże parafii położona. ³⁾ *Wola Labiszyska*, osada dziś nie istniejąca. ⁴⁾ Wikaryuszem był w roku 1404 *Dechmar*, 1413 *Barłomiej*, 1416 *Marcin* (Excerpta f. 2. 10. 34). ⁵⁾ Oprócz wyżej wymienionych mieli plebani *ś. Michała* jeszcze inne w wieku XV dziesięciny. W roku 1415 pleban *Miroszkon* układa się z dziedzicem *Padniewa* o dziesięciny z dwóch pól tamże ku *Mogilnu* i *Ujścowi* (tamże f. 16). W roku następnym rozprawia się o dziesięciny w *Kłodzynie* (tamże f. 31), w roku 1426 o dziesięciny w *Turoszkowie* (tamże f. 74). *Mikołaj*, pleban i zarazem wikaryusz wieczysty przy katedrze sprzedaje r. 1431 dziesięciny w *Kowalewie* (tamże f. 103). *Mikołaj* syn *Tomasza*, pleban sądzi się r. 1434 o dziesięciny

Ecclesia praedicta ex antiquo taxata est ad quatuor marcas argenti, solvit contributionem denarii *S. Petri* sedecim grossos et decimum septimum pro quittance.

Molendina *Labyssynskj* ventile et aliud aquaticum sub eadem parochia sancti *Michaëlis*, molendinatores pro tempore existentes in eisdem solvunt pro missalibus plebano eiusdem ecclesiae pro tempore existenti de quolibet eorum per unum coretum farinae. Molendinum *Lavyczense* etiam sub eadem parochia *S. Michaëlis*, solvit etiam plebano pro tempore existenti *S. Michaëlis* pro missalibus omni anno per unum coretum farinae.

4. ECCLESIA S. PETRI EXTRA GNESNAM.*)

Quae ex antiquo et legitima praescriptione, pro dote et fundo ac pro tempore ipsius plebanus imprimis habet aream satis latam, annexam cimiterio et in ea curiam plebanalem. Item retro aream unum spatium agri in rotundine, latitudine, longitudine, item in eadem domunculam vicariam. Item habuit quondam hortum penes eandem dotem plebanalem, quem nunc hortum occupant monasterium monialium Gnesnense, super quem hortum habet plebanus litteras executorias sub titulo olim *Grandzskj*¹⁾, praepositi Gnesnensis et officialis, nuper acquisitas. Item dicta ecclesia et eius pro tempore plebanus habet specialem partem agri, iacentem inter agros decanatus Gnesnensis et agros villarum *Skwyrossewo* et *Mnychowo*, et solet modo locari in media marca pecuniarum. Item in haereditate eadem villae *Boyenycze*²⁾ habet specialem agrum inter agros nobilium eiusdem villae cum area et pratis, necnon nemoribus eidem agro adiacentibus, in latitudine ad instar unius lanei, situm vero, prout et area modo inter nobiles *Joannem Lis* ex una parte et *Laurentium Gyza*, et appellatur ager *Swyatopyetrze*³⁾, et locantur aliquando prata sedecim grossis, aliquando magis vel minus, ager vero manet cum area incultus.

w *Dobroszowie* z dziedziczką *Przybką* (tamże f. 128). *Adam* pleban sprzedaje w roku 1440 dziesięciny w *Dobieszewicach* (tamże f. 194, 195). *Michał* pleban o toż samo zapożywa przed sąd konsystorski w roku 1443 dziedzica (tamże f. 240). Następca jego *Adam ze Smolic* rozprawia się przed tymże sądem o rzeczony dziesięciny z *Janem Sprowskim*, kanonikiem gnieźnieńskim, a późniejszym prymasem (tamże f. 256).

*) O pierwotnej erekcyi kościoła tego żadnej pewnej nie ma wiadomości. Są tylko ślady, że istniał już w XIII wieku (Acta Visitat.). Dzisiejszy kościół, w czworobok murowany bez żadnego stylu, rozpoczął budować w roku 1780 pleban *Stanisław Treliński* i doprowadził go pod dach, gdy go Bóg powołał do siebie. Godny następca jego *ks. Tomasz Załuski* z niemałymi ofiarami dokończył budowy i nabożeństwo w nowym kościele odprawić rozpoczął. Dla zbyt szczupłych dochodów plebanii arcybiskup *Ignacy Raczyński* wcielił w roku 1811 kościół na zawsze do parafii *ŚŚ. Trójcy* w *Gnieźnie*, a wieś parafialną rozdzielił pomiędzy kościoły: *ŚŚ. Trójcy* i *ś. Wawrzyńca* w *Gnieźnie* oraz kościół parafialny w *Sokolnikach* (Acta Consist. et Visitat.).

¹⁾ *Przedwój Grądski* z *Grąd* (de Grandi), pralat proboszcz gnieźnieński † 1455 (Acta Cap. Gnesn. de eod. a.). ²⁾ *Brjenice*, wieś położona w parafii sokolnickiej pod *Klekiem*, dawniej kapitułna, ³⁾ *Świętopietrze*.

*Boyenycze*¹⁾, villa nobilium, in qua modo nullus est emetho, solum sex curiae nobilium, post cuius quidem villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem S. Petri et eius plebanum. Aestimatur aliquando ad sex marcas, aliquando ad septem et aliquando magis vel minus et conducit eam plebanus proprio curru. Item habet in eadem villa de curiis nobilium, videlicet, *Michaëlis Caczkowskij*, qui superduxit *Catherinam* olim *Stanislai Conyeczko*, *Nicolai* et *Petri* fratrum dictis *Conyeczkowye* et *Laurentii Gyza*, censum perpetuum in vim redemptionis unius sexagenae, et solvunt praefatus *Michaël* cum eius consorte *Catherina* triginta grossos, *Nicolaus* et *Pebrus* viginti grossos, *Laurentius Gyza* decem grossos. Non habet litteras reformationis, sed est in possessione. Item in haereditate villae *Modlyszewo*²⁾, in qua est ecclesia, super tota haereditate habet censum annuum perpetuum in vim redemptionis in haeredibus pro tempore existentibus tres fertones, habet litteras reformationis dicti census.

Obora, villa monialium Gnesnensium, sub parochia S. Petri, cuius quidem villae emethones et incolae omnes et singuli dictae ecclesiae et eius pro tempore plebano nihil aliud solvunt, solum missalia, videlicet, de quolibet manso seu laeco per duas mensuras frumentorum, unam videlicet siliginis et aliam avenae. Hortulani vero solvunt per eorum avenae, et conducit ea plebanus curru proprio.

*Zyrnykj*³⁾, sub eadem ecclesia parochiali S. Petri, cuius villae et incolae solvunt dictae ecclesiae et eius plebano pro tempore existenti ratione missalium de quolibet manso per duos coros, unum videlicet siliginis et alium avenae, et conducunt ea missalia ad domum plebani.

*Braczyssewo*⁴⁾, *Pyszczyno*⁵⁾, villae praestimoniales capituli Gnesnensis sub eadem parochia S. Petri, quarum villarum emethones et incolae omnes et singuli pro missalibus solvunt singulis annis dictae ecclesiae suoque plebano per unum eorum siliginis et per alium avenae, et conducunt eadem plebano in eius dotem curribus propriis. Curia vero in *Braczyssewo*, capituli Gnesnensis nihil solvit, et ipsius curiae colonus pro tempore existens. In *Pyszczyno* licet non sit curia, tamen sunt quidam agri dicti *Oborka*, coli pro curia consueti, de quibus etiam nihil solvitur, dumtaxat de emethonibus.

*Macznykj*⁶⁾, villa ecclesiae S. Joannis extra civitatem Gnesnensem sub eadem parochiali S. Petri, cuius villae incolae omnes et singuli de mansis seu laecis cultis solvunt dictae ecclesiae missalia per unum eorum siliginis et alium avenae, et conducunt ea plebano.

¹⁾ Jan, dziedzic *Bojenic* zabezpiecza w roku 1442 na dobrach swoich dla kościoła ś. Piotra roczny czynsz od 19 grzywien, a Jan dziedzic *Brzozogaju* na teje wsi czynsz roczny od 11 grzywien sprzedanych na wyderkaff (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 245). W tymże roku *Michał Korybut* pleban, wytacza sprawę naprzeciw mieszczanom gnieźnieńskim, że mu psują górę ś. Piotra, na której stoi kościół, podkopując takową przez branie piasku (tamże f. 243). Na zażalenie OO. Franciszkanów gnieźnieńskich *Jan Grądzki*, proboszcz i oficyał gnieźnieński, zakazuje roku 1441 plebanowi *Maciejowi*: „nec in villis nec in civitate apud emethones seu quoscunque alios suos Parochianos agnos et frumenta ostiant mendicare, salvo eo, quod sibi ad domum portabitur benevole“ pod karą 10 grzywien (tamże f. 225). ²⁾ *Modliszewo*, wieś szlachecka milę od Gniezna odległa, do parafii w *Modliszewku* należąca.

³⁾ *Żerniki*, wieś po dysmembracji parafii ś. Piotra należy do parafii ŚŚ. Trójcy w Gnieźnie. ⁴⁾ *Braczysszewo*, wieś do teje parafii wcielona, dawniej kapitulna dziś do seminarium gnieźnieńskiego należąca. ⁵⁾ *Pyszczyno*, wieś należąca dziś do parafii ś. Michała w Gnieźnie. ⁶⁾ *Macznyki*, wieś dawniej należąca do klasztoru kanoników regular. grobu Chrystusowego w Gnieźnie, wcielona do parafii *Sokolniki* pod Kleckiem.

*Zdzyechowa*¹⁾, villa etiam dictae ecclesiae S. Joannis Gnesnensis, sub eadem ipsa ecclesia S. Petri, cuius villae incolae de singulis mansis solvunt pro missalibus per duos grossos. De curia vero et eius agris nihil solvitur seu datur.

Item ecclesia praedicta fuit, prout et modo est, de iure patronatus laicorum haeredum de praedicta *Boyenycze*, quam et nunc obtinet honorabilis *Andreas de Rymanow*, vicarius perpetuus in ecclesia Gnesnensi, ex praesentatione dictae villae *Boyenycze* haeredum.

Item ad eandem ecclesiam parochialem S. Petri iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae, videlicet, dicta *Boyenycze*, necnon *Obora*, *Zyrnykj*, *Braczyssewo*, *Pyszczyno*, *Macznykj*, *Zdzyechowa* et praedium monialium *Pyekary*²⁾ spectant et pertinent, in eadem sacramenta ecclesiastica percipiunt.

Item dicta ecclesia taxata est ad tres marcas argenti et solvit contributionem denarii S. Petri singulis annis novem scotos et a nota grossum. Item plebanus, pro tempore existens, pro sui sustentatione et curae parochialis administratione circa eam ipsam ecclesiam servat et servare tenetur vicarium et ministrum, quos et salariat, videlicet vicario pronunc duas marcas, ministro vero marcam et expensas diebus festivis et oblationes in eadem ecclesia fieri solitas, quarum ante plebanus recipiebat tertiam partem.

5. KADZYERZYNO^{*)}, ARCHIEPISCOPATUS.

In eadem *Kadzyerzyno* ecclesia parochialis, tituli sancti Andreae, apostoli, lignea, de collatione et provisione, vacatione occurrente, archiepiscopi Gnesnensis, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Gorzuchowo*, dictus *Dryrzya*. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae, videlicet, dicta *Kadzyerzyno*³⁾, *Szczythnyky*⁴⁾, *Zelyaszkorwo*⁵⁾, *Volja*⁶⁾, *Trzuskolom*⁷⁾, *Lubochnya*⁸⁾, *Wierzbiczany*⁹⁾, *Goczalkowo*¹⁰⁾ spectant et pertinent, et in eadem percipiunt incolae dictarum villarum ecclesiastica sacramenta. Item plebanus propter fructuum et obventionum paucitatem non servat, neque servare valet vicarium, solum ministrum, cui pro salario dare solet duodecim mensuras frumentorum, sex

¹⁾ *Zdzyechowa*, wieś do tegoż klasztoru należąca, wcielona dziś do parafii ŚŚ. Trójcy. ²⁾ *Piekary*, wieś dziś należąca do parafii ś. Wawrzyńca w Gnieźnie.

^{*)} *Kadzyerzyn*, wieś od początku do dóbr stolowych arcybiskupów gnieźnieńskich należąca, którzy tam dla bliskości miasta Gniezna niezawodnie rychło kościół parafialny fundowali i uposażyli. Akta konsystorza gnieźnieńskiego pod rokiem 1413 wspominają o nim jako o *starym* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 9). W miejsce starożytnego kościoła drewnianego na początku wieku zeszłego ogniem zniszczonego arcybiskup *Stanisław Szembek* wystawił własnym nakładem nowy drewniany roku 1717, który gdy w sto lat potem chylił się ku upadkowi, zastąpiony został w roku 1840 nowym murywanym bez najmniejszego stylu, wystawiony kosztem królewskiego fiskusa i parafian. W tymże roku konsekrował go *Marcin Dunin*, arcybiskup gnieźnieński (Acta Consist. Gnesn.).

³⁾ *Kadzyerzyn*. ⁴⁾ *Szczytniki*. ⁵⁾ *Żelaskowo*. ⁶⁾ *Wola Skórzevska*. ⁷⁾ *Trzuskolom*. ⁸⁾ *Lubochnia*. ⁹⁾ *Wierzbiczany*. ¹⁰⁾ *Goczalkowo*, wieś dziś należąca do parafii niechanowskiej. Od roku 1521 powstały następujące do parafii należąca jeszcze miejscowości: *Braunfeld*, *Charlottenhof*, *Folwark*, *Jelonek*, *Kalina*, *Kujawki*, *Młynek*, *Piaski*, *Zdroje*.

videlicet siligiuis et sex avenae, et oblationum tertiam partem. Item eadem ipsa ecclesia ex antiquo et praescriptione legitime praescripta habet proventus infrascriptos, et quorum modernus plebanus est in possessione. Imprimis habet in eadem villa circa ecclesiam aream pro curia plebanali satis latam et longam cum horto pro horreo. Item alias tres areas pro hortulanis, cum hortis eisdem areis adiacentibus, quarum una duntaxat est possessionata, et sedet in ea Joannes Laicus, noviter locatus; aliae vero duae iacent desertae in medio villae, una de una parte villae, et alia in alia, sibi ipsi oppositae. Item habet etiam pro fundo in eadem villa et haereditate duos mansos agri in quolibet campo iacentes divisim inter emethonales mansos, a se hinc inde per quatuor mansos distantes, de quibus nemini plebanus pro tempore existens pro decima aut loco decimae solvit¹⁾. Item prata et nemora habet, eisdem agris seu mansis adiacentia et confinia, in tanta distantia longitudinis et latitudinis, prout habent scultetus et emethones eiusdem villae. Item in eadem villa emethones, scultetus et incolae solvunt singulis annis eidem ecclesiae et pro tempore plebano per duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero ratione missalium per unum grossum; hortulani autem per unum corum avenae.

Zelaschkowo, villa modo domini *Pampowsky*, sub eadem ecclesia parochiali. Post cuius quidem villae omnes et singulos agros tam curiae seu praediales, quam emethonales, decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam et eius pro tempore plebanum, et conducit eam plebanus proprio curru et locat, ubi vult. Et solvunt emethones de singulis mansis emethonalibus loco decimae lini seu canapum (sic) per duos grossos, non solvunt ultra.

Goczalkowo, villa, sub parochiali ecclesia *Nyechanowo*, nobilium, in qua modo solum sunt duo emethones. Post cuius quidem villae omnes et singulos agros tam emethonales, quam praediales, decimae manipulares provenientes certa ordinatione ex antiquo alternatis vicibus spectant et pertinent, pro una vice ad ecclesiam parochialem praefatam in *Kadzierzyno* et eius plebanum et pro altera vice ad ecclesiam parochialem et eius plebanum in *Nyechanowo*, et conducitur curru proprio plebani, interesse pro tempore et anno ad ipsam decimam habentis. Non solvunt decimam lini aut canapi neque missalia in ibidem dicti emethones, et valor eius aestimatur aliquando ad unam marcam, aliquando magis.

Scyrlhnyky, Volya archiepiscopales, *Trauskolom, Lubochnya, Wyerzbyczany*, villae sub eadem ecclesia parochiali in *Kadzierzyno*, quarum villarum sculteti, emethones et incolae solvunt eidem ecclesiae et pro tempore plebano de quolibet manso culto missalia per duos coros siliginis et duos avenae, et conducunt eadem missalia ad domum plebani, excepto sculteto in *Volya*, qui loco missalium solvit singulis annis per octo grossos.

Taxata dicta ecclesia ex antiquo ad tres marcas argenti, solvit autem contributionem denarii sancti Petri singulis annis quatuor grossos et quintum pro quittance.

¹⁾ W roku 1413 *Jakób*, pleban rozprawia się z *Janem* i *Jakussyuszem* dziedzicami *Czermína*, że mu wzbronili sprzedać dziesięcinę w *Kadzierzynie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 9). Tenże sądzi się w roku 1418 o dziesięcinę z *Goczalkowa* (tamże f. 43). W roku 1428 sprzedaje kmieciom dziesięcinę z *Żydowa*, o których Liber Beneficiorum nie wspomina (tamże f. 84). Również nie czyni wzmianki o korcu mąki od młynarza z *Byszewa* (miejsce dziś nie odgadnione), który w roku 1434 oficyał gnieźnieński *Benedykt z Modlmy* wyrokiem przyznaje plebanowi *Stanisławowi* (tamże f. 126).

7. NYECHANOWO.*)

In eadem villa *Nyechanowo* ecclesia tituli S. Jacobi, de collatione et iurepatronatus laicorum, haeredum, pro tempore-existentium, quam pronunc obtinet honorabilis *Michaël de Luschowo*, actu presbyter diocesis Posnaniensis, ex praesentatione nobilis *Annae*, relictae olim nobilis *Georgii Thomyczkj*, haeredis in *Nyechanowo*¹⁾. Ad quam quidem ecclesiam ex antiquo pertinent iure parochiali villae infrascriptae et in ea incolae earum percipiunt ecclesiastica sacramenta, videlicet, dicta *Nyechanowo, Nowawyesch, Myroschka, Gyarczugowo, Karschowo, Mykolagye-wyze*, alia *Mykolagye-wyze* et tertia *Mykolagye-wyze* et *Goczalkowo*. Item in eadem villa circa ecclesiam praefatam eadem ipsa ecclesia habet satis latissimam in latitudine et longitudine pro curia plebanali aream, iacentem ad latus eiusdem ecclesiae versus aquilonem, cum hortis eidem doti plebanali adiacentibus, et in eadem area et spatio curiam plebanalem necnon domunculam vicarialem et scholam. Item aliam aream specialem pro taberna, iacentem penes aream plebanalem versus occidentem. Protenditur autem dicta dos areae plebanalis cum dicta area hortulani seu tabernali in latitudine ultra duo stadia, in longitudine vero cum hortis ad instar unius stadii. Item habet pro fundo unum campum agri specialem, sufficientem pro triplici aratura, videlicet, hiemali, alias *ugorowe, osymye* et *gyare*²⁾ et pratis paucis eisdem campis adiacentibus, de quibus colligi possunt citra vel ultra duo currus foeni. Qui campus incipit a villa et ipsa dote plebanali et protenditur usque ad pascua communia. Item habet decimam manipularem³⁾ post omnes et singulos

*) Kościół parafialny istniał w *Niechanowie* już w XIV wieku, albowiem *Wacław*, pleban miejscowy skarży w roku 1430 przed konsystorzem gnieźnieńskim dziedziców w *Goczalkowie*, że przy żniwach nie pozywają go do odebrania dziesięciny od dawna przez poprzedników jego pobieranej i dają mu, co im się podoba (Excerpta ex actis Consist. f. 92). W roku 1411 *Jakób*, pleban sprzedaje dziesięcinę w *Mikolajewicach* za 10 grzywion *Andrzejowi* mieszczaninowi z Gniezna (tamże f. 5). W roku 1430 był tam wikaryuszem *ks. Michał* (tamże f. 94). Tenże *Wacław* pleban następującą dziwną ugodę zawiera z dziedzicem *Niechanowa* w roku 1439: „*Honorabilis Dnus Venceslaus, Rector Ecclesiae parochialis in Niechanowo obligavit se Nobili Michaëli de Gorimino, quod ipse Dnus Venceslaus Plebanus tenetur intercedere pro ipso Nobili Michaële, et ponere se Dominum litis et evictorem et ipse Nobilis Michaël dabit sibi decimam manipularem de agris Emethonum suorum ibidem in Niechanowo, quae debetur de eisdem agris. Et si quae dumna ipse Nobilis Michaël ob praemissa perciperet, hoc non erit ipsius Nobilis sed ipsius Plebani, promittens ipsum Nobilem ex omnibus tribulationibus exbrigare (sic), si quas haberet a quibusvis hominibus utriusque status: ad quae se omnia ipse Plebanus libere subscripsit*“ (tamże fol. 188b). Dzisiejszy kościół drewniany starożytny, pochodzący z pierwszej połowy wieku XVI, podźwignął od upadku w roku 1776 *ks. Melchior Kielkowiec*, pleban miejscowy własnym nakładem, nie mogąc nakłonić patrona do swej powinności. Za staraniem dzisiejszego rządcy swego ponownie restaurowany i przyozdobiony został, a nadto cementarz parafialny do chowania ciał zmarłych tuż przy kościele położony, pięknie został murem opasany i uregulowany.

¹⁾ W kościele metropolitalnym obok drzwi prowadzących na chór muzyczny wmurowany jest kamień grobowy tejże *Anny* z pięknie wyrzeźbioną postacią stojącej niewiasty prawie naturalnej wielkości, mający na rogach herby: *Łodzia, Zaremba, Drya* i *Topór*, a na okół następujący napis: *Hic jacet Anna Nyechanowska conjux G. D. Tomiczki vacilliferi, obiit An. Do. 1519. Hic lapis positus impensis G. D. Joannis Tomiczki succamerarii Caliss. filii 1541.* ²⁾ *Ugorowe, ożmína i jare.* ³⁾ W roku 1440 układa się pleban z dziekanem katedralnym gnieźnieńskim, że z wszelkich nowin w *Niechanowie* dziesięcinę jemu przypadającą, a dziekanowi *maldrata* (Excerpta f. 193).

agros praediales in eadem *Nyechanowo* curiae provenientiem, quam plebanus pro tempore existens conducit proprio curru in domum. Aestimatur per viginti grossos, aliquando magis, aliquando minus. Item in eadem villa emethones et incolae de omnibus et singulis agris emethonalibus solvunt et solvere tenentur singulis annis missalia, videlicet, de quolibet manso culto per unam mensuram, alias *po Czwyrtthny* siliginis et per aliam avenae. Tabernatores vero loco missalium solvunt per unum grossum, hortulani vero per unum coretum avenae.

Karschowo ¹⁾, villa sub eadem parochia, in qua decima manipularis de omnibus et singulis agris praedialibus proveniens pertinet ad eandem ecclesiam in *Nyechanowo* et eius pro tempore rectorem, et conducit eam plebanus proprio curru ubi placet, et eius valor aestimatur ad unum fertonem, aliquando magis vel minus. Emethones vero in eadem villa degentes de quolibet manso solvunt pro missalibus per duos coros siliginis et per duos avenae et adducit ea plebanus proprio curru.

Nowawyesch ²⁾, villa sub eadem parochia, cuius villae omnes et singuli emethones et incolae solvunt de quolibet manso possesso eidem suae ecclesiae et protunc plebano per duos coros siliginis et per duos avenae, et conducit ea plebanus proprio curru. Tabernatores vero per unum grossum dant loco missalium.

Myroschka ³⁾, villa sub eadem parochia, in qua sunt quidam agri speciales, pro curia quondam coli soliti, quam pronunc colit quidam *Joannes Grzywas*, tabernator in ibidem. De quibus agris decima manipularis debetur ecclesiae praedictae et eius rectori, quam et conducit idem plebanus curru proprio. Emethones autem de omnibus et singulis agris ipsorum solvunt de quolibet manso missalia per duos coros siliginis, et duos avenae.

Gyarczugowo ⁴⁾, villa sub eadem parochia, cuius villae omnes et singuli emethones et incolae simul cum sculteto solvunt missalia de quolibet manso per mensuram siliginis et similiter avenae dicte suae ecclesiae et plebano. Tabernatores vero solvunt et hortulani per coretum avenae.

Mykolagyewycze triplex ⁵⁾, villae sub eadem parochiali, in quibus nec modo, nec ante fuerunt aliqui emethones, solum nobiles et curiae nobilium. Post quarum quidem villarum agros et araturas decimae manipulares provenientes spectabant et modo spectant ad eandem ecclesiam in *Nyechanowo* et eius pro tempore plebanum. Et conducit eam plebanus curru proprio in dotem suam pro arbitrio. Et valor earum aestimatur ad duas sexagenas, aliquando magis, aliquando minus.

Goczalkowo, villa sub eadem parochia, decima manipularis de omnibus et singulis agris, tam praedialibus, quam emethonalibus, proveniens ex certa ordinatione, ut dicitur, a multis annis facta, ex alternatis vicibus, pro una vice cedit ecclesiae parochiali in eadem *Nyechanowo* et eius rectori, pro tempore tali existenti, et pro alia vice ecclesiae parochiali et pro tempore eius rectori in *Kadzzyerzyno*, et conducitur curru ad plebanum, vices habentem. Valor eius aestimatur ad unam marcā et aliquando magis, aliquando minus. Et ultra eiusmodi decimam emethones solvunt ecclesiae praedictae in *Nyechanowo* et eius rectori, pro tempore existenti, singulis annis missalia de quolibet manso possessionato per unum corum siliginis et

¹⁾ Karszewo. ²⁾ Nowawieś. ³⁾ Miroszka, dziś folwark. ⁴⁾ Arugowo, wieś dawniej klasztoru trzemeszyńskiego. ⁵⁾ Mikołajewice, dziś tylko jedna wieś tego nazwiska.

per alium avenae; hortulani vero per unum corum duntaxat avenae. Dictae vero ecclesiae in *Kadzzyerzyno* solum decima manipularis vicibus alternatis cedit.

Ecclesia dicta ex antiquo taxata est ad unam marcā cum media argenti, solvit autem collectori denarii s. Petri singulis annis pro contributione octo grossos et nonum pro quittance.

7. VYTHKOWO.*)

Eadem *Vythkowo*, villa haereditaria, in qua est ecclesia parochialis, tituli sancti Nicolai de collatione et iure patronatus laicorum, haeredum pro tempore existentium in eadem *Vythkowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes de Rogowo*, nobilis, actu presbyter, citra vel ultra a decem septem annis ex praesentatione nobilis *Mathiae Korsbog* ¹⁾, haeredis eiusdem villae. Ad quam quidem ecclesiam ex antiquo villae infrascriptae iure parochiali, videlicet dicta *Vythkowo* ²⁾, *Vythkowko deserta* ³⁾, *Kolaczkowo*, *Chladowo* ⁴⁾, *Vygrosowo nobilium* ⁵⁾, *Strzeszewo* plebani de *Powycz* ⁶⁾, *Mokownycza* ⁷⁾, *Malinyo* ⁸⁾, *Malochowo quatuor villae*, et quinta *Malochowo deserta* ⁹⁾, spectant et pertinent, et incolae earum villarum, pro tempore existentes percipiunt ecclesiastica sacramenta in eadem. Item plebanus pro tempore existens, pro sui sustentatione et curae pastoralis administratione ex antiquo servat et servare consuevit unum vicarium, cui pro salario consuevit dare triginta mensuras frumentorum, videlicet siliginis quindecim et avenae quindecim, et oblationum partem, necnon et ministrum, cui pro salario consuevit dare sedecim mensuras siliginis et avenae, et quartum partem oblationum. Item dicta ecclesia, et eius pro tempore rector in eadem villa et haereditate habet imprimis unam aream specialem, satis competentem, pro curia plebanali et domunculis vicarii et ministri, necnon et hortum eidem areae contiguum, retro curiam et penes iacentem in latitudine quadraginta sulcorum. Item habet duos mansos agri, quos non colit, ex eo, quia iacent fere ubique in principio agrorum emethonum, qui mansi agrorum sunt divisi in sex particulas, alias *ploszy* ¹⁰⁾, prout et ceterorum emethonum. Item aream specialem habet etiam pro taberna et cum orto penes aream plebana-

*) *Witkowo* wieś a potem miasto od wieków w ręku familii *Korzobków Witkowskich* będące, które w końcu XVI wieku przeszło do rodziny *Przyjemskich*. *Witkowscy* założyli tam i uposażyli kościół parafialny prawdopodobnie w XIII wieku, gdyż w początku wieku następnego zachodzą istnienia jego ślady. W roku 1439 był proboszczem tego kościoła *Wincenty Kot z Dębna*, późniejszy prymas, który w tymże roku sprzedał *Tomisławowi* dziedzicowi *Małachowa* dziesięcinę we wszystkich pięciu *Małachowach* od dawnych czasów plebanom witkowskim przysługujące, niemniej i w *Chładowie* i *Wigroszewie* za 18 grzywien srebra (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 93). W roku 1517 *Mikołaj* biskup naturycki, suffragan gnieźnieński konsekrował nowy drewniany kościół w *Witkowie* (Acta Capit. Gnesn. IV, 160), który w roku 1821 zgorzał i zastąpiony został nowym murywanym z wieżą w stylu nowoczesnym bez gustu, kosztem patrona i parafian, który arcybiskup *Marcin Dunin* w roku 1840 konsekrował, a obecny rządca kościoła starannie wewnątrz przyozdobił.

¹⁾ *Maciej Korzobek Witkowski*. ²⁾ *Witkowo*. ³⁾ *Witkówko*. ⁴⁾ *Chładowo*. ⁵⁾ *Wygrosowo*, osada znikła. ⁶⁾ *Strzeszewo* nie istnieje. ⁷⁾ *Mokownica*. ⁸⁾ *Malenin*. ⁹⁾ *Małachowo Szemborówko*, *Małachowo Złych Miejsce*, *Małachowo Kepe*, *Małachowo Szemborowice*, *Małachowo Wierzbiczany*. ¹⁰⁾ *plusy*.

lem iacente, ad quam nulli agri pertinent, quae area modo iacet deserta. Item habet pratum cum nemoribus, eidem prato adiacentibus, ab agris dictis plebanalibus se usque ad limites villarum *Mokownycza* et *Malochowo*, prout et alia prata domini haeredis, protendens. Habet insuper et decimas et missalia in villis infrascriptis. Et primo in eadem *Vythkowo* decima manipularis de agris omnibus et singulis praedialibus proveniens, spectat ad eandem ecclesiam et eius pro tempore plebanum, et conduit eam proprio curru in suum horreum. De emethonalibus autem agris possessionatis omnibus et singulis emethones de quolibet manso solvunt per fertonem pecuniarum. De desertis vero decimam manipulem, et similiter eam conduit proprio curru idem plebanus. Modo tamen duodecim mansi sunt possessionati et duodecim deserti. Valorque tam pecuniaris, quam manipularis aestimatur pro sex marcis, magis vel minus.

*Vythkowo minor*¹⁾ sub eadem parochia, deserta villa, decima tamen manipularis post omnes et singulos agros eiusdem haereditatis proveniens spectabat et modo spectat et pertinet, quoties aliqui coluntur, ad eandem ecclesiam parochialem et eius rectorem, protunc existentem, et conduit eam curru proprio plebanus.

Malochowo quatuor et quinta deserta, villae sub eadem parochia, in quibus quatuor villis et quinta deserta, modo excepta una, nullus est emetho, solum nobilium curiae et aratura, in qua solum habentur duo emethones. Post quarum quidem villarum et haereditatum omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes spectant pertinentque ad dictam parochialem ecclesiam eiusque plebanum, quas conduit plebanus curru proprio. Solvunt ultra decimam praedicti emethones per unum eorum siliginis.

*Kolaczkowo*²⁾, villa sub eadem parochia, in qua modo sunt octo mansi possessionati, in qua quidem villa emethones de quolibet manso possessionato solvunt loco decimae manipularis per fertonem, et similiter nobilis ibidem residens, cuius medietas pecuniarum loco decimae, solvi consuetae, cedit ecclesiae eidem et eius plebano in *Vythkowo*, et alia medietas ecclesiae in *Pakoscz*. Et ultra praemissa emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et per aliam avenae ecclesiae in *Vythkowo*.

Chladowo, villa deserta. In qua quidem villa quondam incolae et emethones solvebant missalia de quolibet manso per duos coros plebano in *Pakoscz*³⁾ praeter unum mansum, in quo sedebat *Egidius* dictus *Schobek*⁴⁾, qui ecclesiae suae in dicta *Vythkowo* solvebat similiter pro decima quatuor grossos.

Szeschewo, plebani in Powycz, sub eadem parochia, tunc ecclesiae in dicta *Powycz*, cuius villae emethones et incolae de quolibet manso possesso solvunt missalia plebano, ecclesiaeque in *Vythkowo* per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

Mokownycza, sub eadem parochia, cuius etiam villae emethones et incolae necnon scultetus solvunt missalia eidem plebano in *Vythkowo* per unum eorum siliginis et per aliam avenae.

Malenyno, sub eadem parochia, in qua quidem villa scultetus et incolae eidem ecclesiae in *Vythkowo* et plebano solvunt missalia per unam mensuram siliginis, et per aliam avenae.

1) *Witkówo*. 2) W roku 1467 pleban *Stanisław* zapożywa przed sąd konsystorza gnieźnieńskiego wszystkich kmieci z *Kolaczkowa* o dziesięciny (Excerpta f. 554). 3) *Pakoś*, miasteczko w Wielkopolsce. 4) *Sobek*.

8. IARAMPKOWO.*)

In eadem *Iarampkowo* ecclesia parochialis tituli sancti Martini murata, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Iarampkowo* et *Czechowo*, quam pronunc obtinet, ut dicitur, discretus *Benedictus Isbyensky*, ad quam ex antiquo villae infrascriptae, videlicet, praefata *Iarampkowo*¹⁾, *Czechowo*²⁾, *Malczewo*³⁾, *Myrzewo*⁴⁾, *Czeluszczyno*⁵⁾ *Zolcze*⁶⁾, *Ielythowo utraque*⁷⁾, *Potrzymowo*⁸⁾, *Grothkowo*⁹⁾, *Mychalkowycze deserta*¹⁰⁾, *Koszmowo*¹¹⁾, *Vypyrzyno*¹²⁾, villa utraque deserta, iure parochiali spectant et pertinent, et in ea incolae percipiunt ecclesiastica sacramenta. Item eadem ecclesia pro dote et fundo imprimis habet aream pro curia plebanali satis competentem et latam, cum hortis eidem areae adiacentibus et contiguis, in qua area solum unica domus extat, residuum manet vacuum et absque quavis septione. Iacet autem dicta area in latere dictae ecclesiae versus aquilonem. Item habet speciales duas areas pro domo vicariali et scholae, versus occidentem iacentes penes cimiterium. Item habet aliam aream specialem pro taberna, penes aream plebanalem versus orientem iacentem, in qua modo moratur minister. Item habet in eadem haereditate et infra limites eiusdem haereditatis certum specialem campum agri, iacentem penes limites et granities villarum videlicet, *Grzybowo* et *Sobyeschjernye*¹³⁾.

Iarampkowo eadem, in qua ecclesia, in qua sunt speciales agri praediales seu curiae et speciales emethonales. De quibus quidem agris praedialibus omnibus et singulis, necnon unius tabernae, in qua nunc residet *Mathias Cechoschek*, decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum, protunc existentem, quam conduit proprio curru plebanus. Cuius valor pronunc aestimatur ad mediam marcam. De agris vero emethonalibus possessionatis de quolibet manso incolae solvunt per duos coros siliginis et duos avenae.

*) *Jarząbkowo*, wieś należąca aż do połowy wieku XVI do rodziny *Słomowskich*, odtąd zaś do *Iwińskich*, w której się urodził *Stanisław Słomowski*, arcybiskup lwowski w końcu XV wieku, miała już kościół parafialny, jak okazują pewne ślady, w wieku XIV (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). *Mikołaj* pleban miejscowy rozprawia się dnia 3 lutego roku 1411 z kmieciami wsi *Mierzewa*, że mu według dawnego zwyczaju nie chcą zwozić ztamtąd dziesięciny na plebania (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. fol. 6). Dzisiejszy kościół murowany, pochodzący z drugiej połowy XVI wieku zrestaurowany został gruntownie kosztem patrona i parafian w r. 1846. Jest konsekrowany, lecz niewiadomo kiedy i przez kogo (Acta Visitat.). Wizyty dawniejsze przytaczają napis zdjęty z nagrobku, który wspomniany arcybiskup lwowski wystawił w kościele *Jarząbkowskim* wraz z bratem ojcu tam pochowanemu. Nagrobek ten dziś już nie istnieje (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.).

1) *Jarząbkowo*. 2) *Jan Czechowski* dziedzic *Czechowa* czyni w roku 1461 w obec konsystorza gnieźnieńskiego zamianę na grunta z plebanem *Janem*, dając mu 2 mansos agri *alodialis* w *Jarząbkowie*, a biorąc role plebańskie, *Poświętne* zwane, jako od kościoła zbyt odległe, które sąsiednia szlachta plebanowi niszczyła i wypasała (Excerpta f. 463). 3) *Klemens* pleban rozprawia się przed tymże konsystorzem o dziesięciny w *Malczewie* roku 1418 (tamże f. 40^b). 4) *Mierzewo*. 5) *Czeluścin*. 6) *Żółcz*. 7) *Jelitowo* dziś tylko jedno. 8) *Potrzymowo*. 9) *Grothkow*. 10) *Michalkowice* nie istnieją. 11) *Koszmowo*, *Klemens* pleban sądził się o dziesięciny ztamtąd roku 1420 (tamże f. 57). 12) Osada dziś nie istniejąca, może dzisiejszy *Babiak*. 13) *Sobiesiernie*, wieś należąca do parafii marzeńskiej.

Czechowo sub eadem parochia, in qua etiam sunt speciales agri praediales et speciales emethonum. De praedialibus solvitur decima manipularis, et ducit plebanus proprio curru, ubi vult. Cuius valor pronunc aestimatur ad mediam marcam. De emethonalibus vero, qui coluntur, de quolibet manso solvunt per duos coros siliginis et per duos avenae.

Grothkowo sub eadem parochia, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus et singulis agris emethonalibus et scultetiae possessis incolae solvunt de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae, et similiter scultetus.

Potrzymowo sub eadem parochia, in qua est etiam curia et speciales agri praediales, de quibus decima manipularis proveniens, spectat et pertinet ad dictam ecclesiam et plebanum eius, protunc existentem. Et valor eius aestimatur pronunc ad unum fertonem, quia pauci agri coluntur. De emethonalibus vero solvunt incolae de quolibet manso culto per duos coros siliginis et duos avenae.

Malczewo sub eadem parochia, in qua villa modo sunt tres curiae nobilium, post quarum curiarum omnes et singulos agros praediales ex antiquo decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius protunc plebanum. Cuius valor pronunc aestimatur ad unam sexagenam. Emethones de quolibet manso culto solvunt missalia per duos coros siliginis et duos avenae, et decimam manipularem ad ecclesiam in *Odrowasch* ¹⁾.

Czeluszczyno ²⁾ sub eadem parochia, in qua modo nullus est emetho, nisi nobiles, licet aliquando fuerunt. Decima tamen manipularis de omnibus et singulis eiusdem villae agris proveniens spectabat et spectat ad eandem ecclesiam et protunc eius plebanum. Et valor eius aestimatur ad duas marcas, et conducitur curru proprio per plebanum.

Zolcze duplex ³⁾, *Jelythowo utraque*, *Mychalkovycze deserta*, villae sub eadem parochiali ecclesia, in quibus nullus est emetho. Post quarum quidem villarum omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et protunc eius plebanum. Cuius valor pronunc aestimatur ad quatuor marcas et conducitur per plebanum suo curru proprio.

Myerzewo, villa sub eadem parochia, in qua est curia. Post cuius curiae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens debetur eidem ecclesiae in *Jarampkowo* et eius plebano, quam et conducit plebanus proprio curru. Emethones vero de quolibet manso culto solvunt per unam mensuram siliginis et per unam avenae.

Koszmowo et *Vyparzyno*, villae quondam, nunc vero haereditates in toto desertae. Post quarum villarum omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes spectabant ad eandem ecclesiam et plebanum protunc existentem, in quibus solum nobiles residebant.

Item eadem ecclesia taxata ex antiquo ad unam marcam argenti, et pro contributione denarii sancti Petri solvit quolibet anno per sex grossos et a quittancia unum grossum.

Item ministrum salariat quatuordecim mensuris communis grani.

¹⁾ *Odrowąż* pod Mielzynem. ²⁾ *Jakób Dzierwa* z synem *Świętosławem*, dziedzice *Czeluszcina*, zeznają przed konsystorzem w Gnieźnie roku 1460, że *Janowi* plebanowi z *Jarząbkowa* winni są jedną grzywnę za dziesięciny z wsi swojej (Excerpta f. 445^b). ³⁾ Dziś tylko jeden *Zółcz*.

8. MARZENYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti Nicolai, de iure patronatus praesentandi venerabilis capituli ecclesiae metropolitanae Gnesnensis, seu ipsam villam regentis, quam pronunc oblinet honorabilis *Mathias* de *Rynarzewo*, actu presbyter. Ad quam quidem ecclesiam ex antiquo villae seu haereditates infrascriptae, dicta *Marzenyno*, necnon *Marszewo* ¹⁾, *Noszkowo* ²⁾, *Szczythnylcy* ³⁾, *Kawyeczyzno* ⁴⁾, *Golczewo duplex* ⁵⁾, *Domycenikowo* ⁶⁾, *Schobyeschyernye* ⁷⁾, *Oszthrow* ⁸⁾, *Drumlyszka* ⁹⁾ *deserta*, iure parochiali spectant et pertinent, ac in eadem incolae ipsarum villarum percipiunt ecclesiastica sacramenta. Item circa eandem ecclesiam, dum non residebat plebanus in persona, et villae erant possessionatae alias *oszyadle*, servabantur circa ipsam ecclesiam duo vicarii, unus in vice plebani, alter in vicarium, modo tamen, ut asseritur, propter decrecentiam ipsius ecclesiae proventuum nequit neque potest servare. Item eadem ipsa ecclesia habuit et de praesenti habet in eadem villa et haereditate pro dote et fundo plebanali, imprimis circa ipsam ecclesiam unam aream cum horto pro curia, et in ea pronunc aliquas domos per ipsum *Mathiam* post incinerationem reaedificatas. Item habet et alias duas speciales areas circa cimiterium sitas, unam pro vicario, et aliam pro ministro, prout in eisdem sunt et modo domunculae. Insuper habet alias duas areas speciales cum hortis eisdem adiacentibus, unam pro taberna, et aliam pro hortulano, quae modo iacent desertae, iacent autem seu situm habent dictae areae, tabernalis in medio, ex opposito dotis plebanalis, hortulani vero in fine villae penes viam, quae ducit *Gnesnam*. Item habet duos mansos agri, hinc inde inter agros emethonales, in latitudine et longitudine ad instar aliarum in eadem villa emethonum, etiam cum pratis eisdem agris adiacentibus, ad limites aliarum haereditatum se protendentem. Item in eadem villa emethones de omnibus et singulis agris cultis solvunt de quolibet manso per unam mensuram siliginis et per aliam avenae, et similiter scultetus, tabernatores vero per unum grossum, et hortulani per unum corum avenae, de praedio autem et de agris eiusdem nihil solvitur.

*) *Marzenin*, wieś niegdyś kapituły gnieźnieńskiej, która tam kościół parafialny fundowała, lecz niewiadomo, w którym roku. Prawdopodobnie istniał już w początku wieku XIV, albowiem *Jan Radzicha*, pleban miejscowy, pozywa przed sąd konsystorza gnieźnieńskiego dziedzica w *Szczytnikach* o dziesięciny tamże, które mu konsystorz na dniu 4 kwietnia roku 1412 na mocy zapisów i *darowej* obserwacji przysądza (Excerpta ex actis Consist. f. 6). Na tej samej podstawie skazuje konsystorz w roku 1418 następnego dziedzica w *Szczytnikach* na oddanie rzeczonemu plebanowi należności (tamże f. 41). Dziśniejszy kościół wystawiony został w miejsce starożytnego drewnianego, zupełnie zdezolowanego, z cegły palonej kosztem królewskiego fiskusa i parafian w roku 1848, który tegoż roku benedykował *Jan Zienkiewicz*, prałat, proboszcz metropolitalny i officjał gnieźnieński, a w roku 1873 w latach oraz następnych obecny rządca jego wewnątrz starannie przyozdobił i w naczynia święte, aparaty, obrazy i inne sprzęty opatrzył (Acta Consist. et Visitaciones).

¹⁾ *Marzewo*. ²⁾ *Noskovo*. ³⁾ *Szczytniki*. ⁴⁾ *Gulczewo* i *Gulczewko*. ⁵⁾ Osada dziś nieznana, lub inaczej z czasem przezwana. ⁶⁾ *Sobiesiernia*. ⁷⁾ *Ostrowo Szlacheckie*. ⁸⁾ *Miejscowość nieodgadniona*. Później przybyły osady: *Koskowo*, *Pakczyn Nowy*, *Sokolówko*, *Strzyłowo*.

Marszewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales et curia. De quibus agris omnibus et singulis decima manipularis datur eidem ecclesiae et eius protunc plebano, cuius valor aestimatur pro uno fertone, aliquando magis, aliquando minus, et conducit eam plebanus curru proprio, emethones vero de omnibus et singulis suis agris solvunt de quolibet manso missalia per unam mensuram siliginis et per aliam avenae.

Noszkowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt modo duae curiae. De cuius villae agris tam praedialibus, quam emethonalibus, debetur et datur decima manipularis eidem ecclesiae et eius plebano protunc existenti, et conducit eam plebanus curru proprio. Nihilominus emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos, et missalia per duos coros siliginis et duos avenae. Et valor utriusque decimae tam praedialis, quam emethonalis, aestimatur ad quatuor marcas cum media, aliquando magis.

Szczythnyki, villa eiusdem parochiae, in qua villa est curia habens speciales agros praediales, de quibus decima manipularis provenit dictae ecclesiae et plebano, protunc existenti in praedicta *Marzenyno*, cuius valor pronunc solum aestimatur ad unam marcā, aliquando minus. Emethones vero solvunt de agris suis missalia per duos coros siliginis et duos avenae de quolibet manso, tabernatores vero per unum grossum, et hortulanus per unum corum avenae.

Schobyeschyernye, Ostrow, Drumlyska deserta, villae sub eadem parochiali ecclesia. In quibus licet sunt curiae nobilium, agros praediales habentes, tamen decimam manipulem dant ecclesiae parochiali et plebano eiusdem in *Szthrzesevo*¹⁾, emethones vero de omnibus et singulis agris ipsorum alias emethonalibus solvunt duntaxat missalia eidem suae ecclesiae et eius protunc plebano per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per corum avenae, tabernaeque ad instar aliarum in villis dictae parochiae solvunt per unum grossum.

Kawieczyno, villa eiusdem parochiae. In qua villa est curia, habens speciales agros, de quibus decimam percipit eadem ecclesia in *Marzenyno* et eius protunc plebanus. Cuius valor aestimatur ad mediam marcā, aliquando magis, aliquando minus. Emethones vero de quolibet manso solvunt missalia per duos coros siliginis et duos avenae.

*Golczewo duplex, cum Domynyky*²⁾, villae sub eadem parochiali. In quibus sunt plures nobiles et pauci emethones. Post quarum quidem villarum omnes et singulos agros tam curiarum nobilium, quam emethonales, decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam et eius plebanum, protunc existentem. Et valor omnium aestimatur ad quatuor marcas, aliquando magis, aliquando minus. Nihilominus emethones ultra eiusmodi decimam solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero solvunt per corum avenae.

Item dicta ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti, et solvit pro contributione denarii sancti Petri decem grossos et undecimum pro quittance. Item solvere consuevit ministro ecclesiae quindecim mensuras communis grani.

¹⁾ *Strzyżewo kościelne*, o którym będzie niżej. ²⁾ W roku 1449 *Andrzej Czestek*, pleban *marzeniński* w obec konsystorza ustępuje aż do śmierci swojej dziesięcinę w *Gulczewie, Gulczewku* i *Domini-kowie, Dobrogostowi*, dziedzicowi tychże majątkości i żonie jego (Excerpta f. 347).

9. VRZESZNYA,*) OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli sancti Stanislai, de iure patronatus laicorum haereditum in eadem *Wrzesznia*, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Vincentius* de *Langiewnyki*¹⁾, canonicus et officialis pronunc Gnesnensis, ex praesentatione eorumdem. Ad quam iure parochiali pertinent: dictum oppidum, necnon villae infrascriptae, videlicet, *Sawodzye*²⁾, *Opieschyno*³⁾, *nova Gutkowo, antiqua Gutkowo*⁴⁾ *major Byrsglyno, minor Byrsglyno*⁵⁾, *Vodnyky*⁶⁾, *Oblaczkowo, minor Choczycze, maior Choczycze*⁷⁾, *Pszary*⁸⁾, *Szłomowo*⁹⁾, *Sokolowo*, et in eadem incolae earundem villarum et oppidi cum suburbio percipiunt ecclesiastica sacramenta. Cuius quidem ecclesiae pro tempore rector seu plebanus pro curae pastoralis administratione subsidio (sic) ex antiquo consuevit circa eandem ecclesiam servare duos vicarios manuales, et ministrum seu scholae rectorem. Quibus vicariis solet dare pro salario annuali a festo sancti Jacobi ad aliud festum sancti Jacobi, alias cuiuslibet eorum per triginta mensuras communis grani, quindecim videlicet siliginis et quindecim avenae, necnon ex oblationibus cuiuslibet per partem, alias duobus medietatem omnium oblationum altaris, scholae vero rectori missalia provenientia de villa *Zawodzye*¹⁰⁾ sub eadem parochia. In qua incolae de quolibet manso possessionato solvunt per duos coros siliginis et per duos avenae, necnon quartam partem oblationum et quaestus. Item eadem ecclesia et eius protunc rector imprimis habet pro dote plebanali extra oppidum pro curia aream, satis latam et spatiosam, a strata publica usque ad torrentem eum, seu alveum, per quem decurrit aqua, qui dicitur *Wrzeschyen*, in latitudine se protendentem, et in eadem curiam. Item alias speciales areas cum hortis hortulanorum inter dictam aream plebanalem et molendinum domi-

*) *Wrzesnia*, miasto, guiazdo niegdyś starożytnej rodziny *Wrzesińskich Dolhów*, która tam kwitła aż do połowy wieku XVI, a później dostało się na własność *Działyńskich* i *Barskich* (w roku 1608 byli dziedzicami: *Paweł Działyński*, starosta radziński (Radzinensis), *Feliks, Stanisław* i *Krzysztof Barsoy* (Acta Visit. de Sevé f. 190); dziś własność hrabiów *Ponińskich*, z kościołem parafialnym, według dokumentów już w końcu wieku XIII istniejącym, który pierwsiastkowo wystawiony z drzewa, na początku wieku XVI po zgorzeniu odbudowany został wspaniale w stylu gotyckim z cegły palonej (Arch. Consist. Acta Visitat.), lubo przez późniejsze zmiany wiele utracił na czystości stylu. Po zgorzeniu w r. 1801, przy którym utracił zapewne sklepienie gotyckie, dziś podbitką z desek zastąpione, zrestaurowany został gruntownie kosztem patrona *Maroina Ponińskiego* (Acta Visitat. Raczyński). W roku 1858 przybudował do niego kaplicę i mauzoleum familijne patron *Edward hr. Poniński*, a w roku 1877 po znacznem uszkodzeniu przez piorun, który w świątynię uderzył w czasie nabożeństwa parafialnego, tenże patron zrestaurował ją i żelaznemi oknami przyozdobił.

¹⁾ *Wincenty Eagiewnicki*, później archidyakon gnieźnieński, mąż zasłużony i zdolny, od arcybiskupa *Jana Łaskiego* wielce poważany, umarł roku 1525 (Acta decr. Capit. Gnesn. V, 38). ²⁾ *Zawodzie*. ³⁾ *Opieszyn*. ⁴⁾ *Gutowo Małe, Gutowo Wielkie*. ⁵⁾ *Bierzglin i Bierzglinek*. ⁶⁾ Osada dziś nieznaną. ⁷⁾ *Chocicza i Chociczka*. ⁸⁾ *Psary Polskie, Psary Wielkie i Psary Małe*. ⁹⁾ *Słomowo i Słomówko*. ¹⁰⁾ *Jan z Inowłodza*, pleban wzesiński i wikaryusz wieczysty w katedrze gnieźnieńskiej, układa się przed sądem polubowym w konsystorzu gnieźnieńskim roku 1439 z dziedzicem *Janem Wrzesińskim*, który mu przyznaje dziesięcinę od kmieci w *Zawodziu* per undecem scotos de quolibet manso i dziesięcinę wytyczną dworską w *Choczycy*, którą dziedzice *ex antiquo* solvunt i z *Sokolowa* de duobus mansis decem scotos (Excerpta f. 180).

norum haeredum oppidi *Vrzesznia*, videlicet pronunc dominorum *Laurentii Vrzeschynsky*¹⁾, et *Joannis Moszczyegiewsky*²⁾ iacentes. Qui quidem hortulani, in eisdem areis degentes, non solvunt plebano aliquem censum, sed laborant necessarios labores. Item habet specialem unum campum agrorum, protendentem se a dicta curia et dote plebanali in longitudine ad limites haereditatis *Slomowo*, in latitudine vero triangulariter a torrente praedicto *Vrzeschyn*, et a via, quae tendit versus *Psary* usque ad viam *Gnesnensem*. Necnon et prata eidem campo adiacentia, inter quae unum est maius, quod iacet inter limites haereditatis *Schlomowo* et dictum campum plebanalem, ex quo plebanus pro falcastratione aliquando unam marcā, aliquando magis, aliquando minus percipit, in quo ad minus colligi potest unus acervus foeni. Item dictum oppidum non habet aliquos agros, solum oppidani illi, qui colunt agros dictos *plebanska wyesch*³⁾, qui solvunt loco decimae manipularis de quolibet medio manso per quinque grossos usuales, et pro missalibus per duos coros siliginis et duos avenae. Oppidani vero nihil solvunt, nisi de beneplacito colendam, quidquid velint offerentes. Item domini haeredes eiusdem oppidi habent agros praediales pro curia cuiuslibet servientes. De quibus omnibus et singulis agris dant decimam manipularem omnis grani dictae ecclesiae et eius protunc plebano. Et conducit eam plebanus curru proprio in horreum suum. Item de quolibet molendino ventili et aquatico pro colenda solvitur per unum corum farinae triticeae.

Sawodzye praedicta sub eadem parochia. Cuius villae omnes et singuli incolae seu emethones de quolibet manso solvunt eiusdem ecclesiae plebano decimam pecuniariam pro festo sancti Martini per viginti grossos; missalia, ut supra, magister scholae tollit.

Opyeschyno, villa sub eadem parochiali. In qua nullum est praedium, neque agri praediales, solum emethones, de quibus emethones de quolibet manso possessionato, seu culto, solvunt eidem ecclesiae et eius protunc plebano decimam pecuniariam per decem grossos, necnon et missalia de manso quolibet per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

Guthowo nova, villa sub eadem etiam parochia. In qua est curia et agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam et eius protunc plebanum, et conducit eam plebanus curru proprio. Emethones vero solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Guthowo antiqua, villa sub eadem parochia. In qua non est aliqua curia, neque agri praediales, solum emethones, qui emethones de quolibet manso culto seu possessionato solvunt missalia per duos coros siliginis et duos avenae.

Byrzglynno maior, villa sub eadem parochia. In qua etiam est curia habens agros praediales, de quibus alteri ecclesiae, quam in *Vrzesznia* decimatur. Emethones vero et scultetus solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano protunc existenti per duos coros siliginis et duos avenae.

Byrzglynno minor, villa sub eadem parochia. In qua etiam est curia et agri praediales speciales, de quibus decima manipularis proveniens debetur eidem eccle-

¹⁾ *Wrzesiński*. ²⁾ *Moszczyegiewski*, nazwisko heraldykom nieznanem. ³⁾ *Plebanska wieś*, grunta miejskie.

siae et eius protunc rectori, quam et percipit et conducit curru proprio. De emethonalibus vero de quolibet manso solvitur per duos coros siliginis et duos avenae.

Vodnyky, villa eiusdem parochiae. In qua non est curia, neque agri praediales, solum emethones, de quibus emethones solvunt decimam pecuniariam per decem grossos de quolibet manso ecclesiae eidem et eius plebano. Insuper solvunt et missalia per duos coros siliginis et duos avenae.

Oblaszkowo, villa eiusdem parochiae. In qua sunt curiae pronunc et agri praediales speciales, de quibus decima manipularis proveniens debetur ad eandem ecclesiam et eius rectorem, quam etiam conducit more aliarum. De agris vero emethonalibus omnibus et singulis emethones de quolibet manso solvunt missalia per duos coros siliginis et duos avenae.

Choczycze minor, villa eiusdem parochiae in *Vrzesznia*. In qua sunt agri praediales, de quibus decima proveniens cedit eidem ecclesiae et eius plebano. De emethonalibus vero missalia solvuntur per duos coros siliginis et duos avenae. De uno vero manso emethonali seu scultetiali, quem tenet quidam *Bosdarz*, loco decimae praefatae ecclesiae et eius plebano protunc existenti in *Vrzesznia* solvitur pecuniarum unus fertus.

Choczycze maior, villa sub eadem parochia in *Vrzesznia*. In qua est curia et agri praediales, de quibus agris praedialibus decimam manipularem de eisdem provenientem alternatis vicibus tollit plebanus eiusdem ecclesiae pro una vice, et pro alia quidam canonicus pro sua praebenda Gnesnensi. Emethones vero de agris emethonalibus possessionatis solvunt decimam pecuniariam de quolibet manso per unum fertonem eidem ecclesiae, et plebano in *Vrzesznia*. Et ultra decimam eiusmodi solvunt eidem plebano et ecclesiae missalia per duos coros siliginis et duos avenae.

*Byalazycze*¹⁾, villa eiusdem parochiae. In eadem pronunc duae curiae, agros praediales inter se divisos habentes, de quibus decima manipularis proveniens debetur ecclesiae et eius plebano protunc existenti. Post emethones vero missalia proveniunt per duos coros siliginis et duos avenae de quolibet manso.

Psary, villa eiusdem ecclesiae parochialis. Et in eadem pronunc duae curiae, agros praediales habentes, de quibus solvitur decima manipularis ecclesiae, et plebano in *Vrzesznia*. De emethonalibus vero missalia de quolibet manso per duos avenae solvuntur.

Schlomowo, villa eiusdem parochiae, in qua pronunc est curia, post cuius agros praediales decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam eandem et eius plebanum in *Vrzesznia*. De emethonalibus vero proveniunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Sokolowo, villa sub eadem parochia, in qua pronunc est curia et agri praediales, de quibus decima manipularis, et de emethonalibus pecuniaria proveniens de quolibet manso per decem grossos cedit ecclesiae et eius plebano in *Vrzesznia*. Insuper et missalia emethones de quolibet manso solvunt per duos coros siliginis et duos avenae.

¹⁾ *Białezyce*, wieś parafialna, na wstępie opuszczona. Już w roku 1416 pleban *Klemens* rozprawił się z dziedzicami tamtejszymi o dziesięcinę (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 24).

*Zyrnyky*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali *Opathowo*²⁾, dioecesis Posnaniensis, in qua pronunc sunt duae curiae, de cuius quidem villae omnibus et singulis agris de quolibet manso datur et solvitur decima pecuniaria per unum fertonem ecclesiae parochiali in *Vrzesznya* et eius protunc plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quinque marcas argenti, solvit etiam contributionem denarii sancti Petri per duodecim grossos et tredecimum a quittance. Item eadem ecclesia in praefata *Vrzesznya* habet ultra aream plebanalem circa eandem ecclesiam speciales alias tres areas parvas pro domunculis vicariorum, cimiterio contiguas, et schola, prout in eisdem pronunc resident. Item in dicta ecclesia sunt duo altaria fundata et erecta.

Primum Altare, tituli individuae *Trinitatis*³⁾, de iurepatronatus dominorum haeredum in eadem *Vrzesznya*, videlicet pronunc *Laurentii et Joannis Moszczyeyowsky*, curias habentium proprius eandem ecclesiam, quod pronunc obtinet quidam honorabilis *Nicolaus de Poslugowo*, actu presbyter, ex praesentatione olim generosorum *Georgii*, patris domini *Laurentii* praesentis *Vrzeszyensky et Barbarae*, matris praesentis domini *Joannis Moszczyeyowsky*. Item idem altare ex sui fundatione requirit, quod sit actu presbyter, et quidem faciat residentiam personalem apud hoc idem altare. Item idem altare et protunc eius altarista pro dote et fundo habet imprimis aream pro domo et hortulum parvum eidem areae seu domunculae annexum, in qua ad praesens idem altarista residet. Item habet de praetorio eiusdem oppidi *Vrzesznya* ex censibus dictorum dominorum haeredum duas sexagenas census perpetui per antecessores ipsorum dominorum haeredum et patronorum eidem altari donatas, et adscriptas. Item super medietate hereditatis et villae dictae *Psary* alias duas sexagenas pecuniarum monetae et numeri polonicalis etiam census annui et perpetui in vim reemptionis, etiam per haeredes dictorum dominorum haeredum modernorum antecessores empti, seu comparati. Item praedictum altare et eius altarista pro tempore existens ex institutione omni septimana obligatus est in dicto suo altari explere per se vel per alium tres missas, videlicet, die dominico de Sancta Trinitate, feria secunda pro defunctis et feria sexta pro peccatis. Item privilegium altarista fundationis et erectionis dicit se non habere, sed sibi incineratum fuisse citra vel ultra a viginti annis, alias tempore, quo incineratum fuit oppidum *Vrzesznya*, sed dixit esse registratum in actis olim domini Petri *Pnyewsky*⁴⁾, canonici et officialis protunc Gnesnensis generalis. Item dictum altare habet speciales apparatus, videlicet, calicem argenteum, non deauratum, tres casulas cum suis attinentiis, unam per modernum altaristam comparatam, et duas ex antiquo, missale papireum et speciale reservaculum in sacristia.

Secundum Altare, tituli *Transfigurationis Domini*, et sancti *Laurentii*⁵⁾, de iurepatronatus et collatione dominorum *Laurentii et Joannis Moszczyeyowsky*, pro-

¹⁾ *Żerniki*. ²⁾ *Opalwko* w dekanacie kostrzyńskim. ³⁾ Altaryę tę fundował w roku 1465 dziedzic miejscowy *Dobiesław Wrzesiński*, a arcybiskup *Jakób Sieniński* w roku 1477 kanonicznie ją erygował (Excerpta ex actis Consist. f. 523. Visit. de Sevė f. 190). ⁴⁾ *Piotr Pniewski*, proboszcz kujawski i kanonik gnieźnieński, umarł r. 1490 (Acta decr. Capit. III, 39). ⁵⁾ Altaryę tę drugą fundował *Jerzy Wrzesiński*, dziedzic miejscowy roku 1479 (Excerpta ex actis Consist. f. 628). Oprócz tego była w kościele wrzesińskim trzecia altaryja pod tyt. *s. Anny* również przez dziedziców miejscowych uposażona, a przez arcybiskupa *Karnkowskiego* roku 1598 kanonicznie jako *beneficium simplex* erygowana (Acta

tunc haeredum, in praefata *Vrzesznya*, quod pronunc obtinet honorabilis dominus *Martinus de Cleczko*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem praefatorum dominorum haeredum. Imprimis dictum altare et eius pro tempore altarista (habet) duas marcas census annui perpetui, in vim reemptionis in sorte civitatis *Vrzesznya* ipsum dominum Laurentium concernente, solvi et dari solitas ex censibus ipsius domini, dominum Laurentium concernente, solvi et dari solitas ex censibus ipsius domini, qui census fuit antea, seu ex prima fundatione, in villa *Vodnylcy*, ipsius domini *Laurentii* quondam haereditaria. Item habet tres marcas super bonis haereditariis sortis nobilis *Vincentii Grzybowski* in *Oblaczkowo* census perpetui in vim reemptionis. Item habet unam marcā ultra dictas quinque marcas supra bonis haereditariis *Sztharsche Grzybowa*¹⁾, per nobilem olim *Margaritham* consortem nobilis olim *Nicolai de Sztharsche Grzybowa* haeredis in dote eiusdem dominae *Margarithae* reformatam. Qui quidem census, prout litterae fundationis declarant, solvi debet altaristae pro tempore existenti pro festo sancti Nicolai de dictis haereditariis. Item dictum altare et eius pro tempore altarista ex fundatione obligatus est explere per se vel per alium singulis septimanis duas missas, unam videlicet de beata Virgine cum impositione collectae pro peccatis, et aliam pro fundatoribus. Item privilegium erectionis disponit, quod altarista sit actu presbyter. Item dictum altare non habet specialem domum neque aream per privilegium expressam. Item habet ex antiquo solum unam casulam cum attinentiis et missale, necnon et speciale reservaculum in sacristia. Calicem vero, ut dicitur, modernus altarista comparavit propriis pecuniis, quem applicavit per quoddam testamentum eidem altari.

Oraculum sancti Spiritus extra oppidum²⁾, de iurepatronatus et praesentandi laicorum et pronunc generosi *Joannis Vrzeszyensky*, curiam habentis extra dictum oppidum in villa *Opyeschyno*, quod quidem oraculum obtinet pronunc honorabilis *Joannes de Vrzesznya*, actu presbyter, circa eandem agens residentiam personalem. Qui quidem presbyter, seu habens titulum praepositurae, habet in cura et administratione hospitale, seu domum pauperum, eidem ecclesiae et praepositurae vicinam, et continue ex antiquo in eodem oraculo servat sacramentum viaticum pro dicta domo, quam habet in cura pauperum. Item habet pro dote circa eandem ecclesiam seu oraculum aream satis competentem, cimiterio contiguam, cum hortis et pomeriis eidem areae circum circa adiacentibus. Item habet duos mansos agri, iacentes in hereditate villae *Opyeschyno*, quos modernus praepositus locat seu appreciat pro sex fertonibus. Item habet tres marcas pecuniarum census annui perpetui ex censibus et proventibus sortis praefati domini *Joannis et Annae* neptis suae, filiae nobilis olim *Mathiae Vrzeszyensky*, fratris germani, haeredum et patronorum, singulis annis pro festo sancti Martini in praetorio oppidi dicti *Vrzesznya* solvi eidem

Visit. de Sevė f. 191). W roku 1532 *Maciej Drzewicki*, arcybiskup, ustanowił przy kościele wrzesińskim kolegium czterech mansyonarzy, którego fundusz dokładnie podaje w wizycie swojej archidyakon *Wincenty de Sevė* (f. 516). Tenże archidyakon w roku 1608 nie zastał tej fundacyi, a proboszcz miejscowy, który pobierał rzeczzone dochody, tłumaczył się, że mansyonarzy przy kościele wrzesińskim nie utrzymuje, ponieważ dokument erekcyjny zaginął, ale że kurs *de Beata*, który ciż mansyonarze codziennie śpiewać mieli, według możności z wikaryuszem odprawia. Fundacyę tę wskrzesił na nowo w roku 1647 arcybiskup *Maciej Lubieński*, ustanawiając dwóch tylko mansyonarzy i nadając plebanowi miejscowemu godność *proboszcza* (*praepositus*), lecz i ta nie długo się utrzymała dla braku funduszków przez nierzetelność ludzką po większej części upadłych (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitationum).

¹⁾ *Grzybowa Chrzanowice*, dawniej *Grzybowa Stare*. ²⁾ Na *Zawodziu*.

praeposito debitas. Item habet in villa antiqua *Guthowo* de duobus mansis scultetiae maldratam frumentorum singulis annis solvi et dari solitam, videlicet duas mensuras tritici, duas hordei, quatuor siliginis et quatuor avenae, necnon unum fertonem de utroque manso. Insuper unum corum farinae triticeae habet de uno molendino ventili ante villam *Opyeschyno*. Item dictus capellanus pro tempore existens ex dotatione obligatur ad legendas duas missas, unam pro peccatis et aliam pro defunctis singulis septimanis in eadem capella. Item eadem capella taxata est ad unum fertonem argenti.

10. GRYBOWO.*)

In eadem Grzybowo nobilium ecclesia parochialis, dioecesis Gnesnensis, habens fontem baptismalem et alia, quae repraesentant ecclesiam parochialem. Dicitur filia ecclesiae parochialis in *Gosdowo*, villa, praepositi Gnesnensis, dioecesis Posnaniensis, ut dicitur, mater praedictae ecclesiae in *Grzybowo*, quam pronunc obtinet quidam *Jacobus* de *Poznan* ex collatione praepositi Gnesnensis, ut asseritur, actu presbyter, qui utramque ecclesiam obtinet et sacramenta ecclesiastica administrat ac curam pastoraalem exercet. Nihilominus quamvis habeat in eadem dioecesi Gnesnensi circa dictam parochialem in *Grzybowo* pro curia plebanali satis competentem et spatiosam aream cum horto et parte agri eidem areae adiacente, tamen nihil in eadem aedificat neque facit residentiam personalem, sed in dioecesi Posnaniensi in dicta *Gosdowo*. Solum est domuncula vicarialis in area eadem et in alia area domus ministri. Item ultra dictam aream dotis plebanalis in *Grzybowo*, dioecesis Gnesnensis, villae infrascriptae iure parochiali spectant et pertinent, et in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta (sic), videlicet *Sztharscha wyesch*, *Grzybowo*, *Wothki*²⁾, *Rabyeszycz wyesch*³⁾, *Krczonowycz Grzybowo*⁴⁾, *Kleparz Grzybowo*⁵⁾, *Machowycz Grzybowo*, *Olowne Grzybowo*⁶⁾. Item de omnibus praedictis villis et de earum omnibus et singulis agris tam praedialibus, (*deletum*) decimae manipulares (*deletum*) pertinentque ad eandem ecclesiam (*deletum*), et percipit eas dictus plebanus in *Gosdowo* ratione dictae ecclesiae in *Grzybowo*. Quarum valor aestimatur ad minus ad quatuordecim marcas, quas conducere tenetur proprio curru. Et pauci sunt in eis emethones, solum curiae nobilium ex antiquo. In quibus emethones ultra decimam manipulare sulvunt pro missalibus per unum grossum, et similiter de mo-

*) *Grzybowo*, gniazdo wielkopolskiej rodziny *Grzybowskich*, z kościołem przez nią w wieku XV fundowanym, jak niesie podanie, najprzód parafialnym, a w końcu tegoż wieku dla uboższego uposażenia affliowanym do *Gosdowa*, w diecezyi poznańskiej. W końcu zeszłego wieku został napowrót parafialnym (Acta Visitat. Consist. Gnesn.). W roku 1641 dziedzic miejscowy *Stanisław Turski* odnowił erekcyą kościoła, zaledwo kilku dziesięcinami uposażonego, nadając mu kawał gruntu, który do dziś dnia posiada. Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w miejscu dawnego zdezolowanego dziedzic *Grzybowa Stanisław Otton Trąpczyński* w r. 1757 (Arch. Consist. Acta Visitat.).

¹⁾ *Starsza wieś Grzybowo* dziś *Grzybowo Chrzanowice*. ²⁾ *Wódki*. ³⁾ *Grzybowo Rabyezyce*.

⁴⁾ *Grzybowo Chrzanowice*. ⁵⁾ Dziś *Kleparz*. ⁶⁾ Dwie ostatnie osady dziś nie istnieją. Przytacza je jeszcze w roku 1608 archidyacon gnieźnieński *Wincenty de Sevé* w akcie wizytacyjnym (Arch. Cap. Gnesn.).

lendinis. Item plebanus servat de praedicta *Gosdowo* circa ipsam ecclesiam in *Grzybowo* pronunc unum vicarium et ministrum, quos salariat pro posse.

11. CZERNYEWÓ, OPPIDUM.*)

In eodem oppido ecclesia parochialis sancti Joannis Baptistae tituli, de iure patronatus et praesentandi magnifici domini *Lucae de Gorcka*, pronunc castellani Posnaniensis et maioris Poloniae capitanei generalis, in eodem oppido haereditis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *J. Roszkowsky*, canonicus Posnaniensis, actu presbyter, ad quam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae pertinent et spectant, videlicet, dicta *Czernyewo*¹⁾ cum suburbiis, necnon *Racowo*, *Szthrzesewo*²⁾, *Pawyno*³⁾, *Pawyno minor*⁴⁾, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, *Kapyel*⁵⁾, *Golyemowo*⁶⁾, et incolae eiusdem oppidi et dictarum villarum percipiunt (in ea) ecclesiastica sacramenta. Cuius quidem ecclesiae parochialis rectores seu plebani pro tempore existentes, pro pastoralis curae subsidio circa ipsam ecclesiam consueverant tenere et servare duos vicarios manuales et ministrum, seu rectorem scholae, prout et nunc modernus servat et salariat ex proventibus eiusdem ecclesiae, videlicet cuilibet vicariorum dat per triginta mensuras communis grani, scilicet siliginis quindecim et aveuae quindecim. Scholae vero rectori viginti communis grani similiter, siliginis videlicet decem et avenae decem. Item eadem ecclesia habet imprimis pro dote et fundo in haereditate eiusdem oppidi circa ecclesiam aream satis latam et spatiosam in latitudine et longitudine citra vel ultra ad duo stadia se pretendentem iacentemque nunc inter aream providi *Nicolai Kosyolek* ab una, et allodium providi Joannis sartoris oppidani parte ab altera, in qua quidem nunc sunt domus vicariorum et residuum iacet desertum. Insuper habet et aliam aream specialem versus aquilonem, et in ea scholae domunculam. Item habet et alium campum agrorum, dictum et appellatum *Poposzthwo*⁷⁾ sive *Plebanaszthwo*⁸⁾ satis magnum et sufficientem,

*) *Czerniejewo*, dawniej zwykle zwane *Czerniewo*, miasto starożytnej i możnej rodziny *Górków*, później *Radomičkih*, następnie *Lipskich*, a dziś *Skórzewskich*. W roku 1498 *Uryel Górk*, biskup poznański, przeznaczył testamentem 400 grzywien na odbudowanie kościoła parafialnego w *Czerniejewie* (Arch. Cap. Posnan., testament lużny). Istniał tam zatem kościół od dawna, a dzisiejszy murowany powstał z szczerobliwości biskupa *Uryela*. Już bowiem w roku 1415 dnia 27 czerwca *Mikołaj*, pleban czerniejewski uklada się w konsystorzu gnieźnieńskim z *Janem*, dziedzicem *Wrześni* o daniny zbożowe w *Gutowie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 15 b). W połowie wieku XVI kościół uległ gruntownej reparacyi w skutek pożaru lub ruiny, gdyż w niedzielę po *Przeniesieniu ś. Wojciecha* (20 października) roku 1567 konsekrował go ponownie ks. *Stanisław Falęcki* suffragan gnieźnieński, opat sulejowski (Arch. Capit. Gnesn., Liber Ordinandor. etc. Stanisław Falęcki). *Władysław Radomički*, dziedzic miejscowy, wojewoda poznański († 1737) kościół *Górków* wielce zrujnowany gruntownie naprawił, pięknią wieżę nową przyozdobił i wewnątrz w sprzęty i aparaty opatrzył (Acta Visit. Consist. Gnesn.). W *Czerniejewie* urodził się *Onufry Kopczyński*, sławny gramatyk polski.

¹⁾ *Czerniejewo* wieś i miasto. ²⁾ *Strzyżewo*. ³⁾ *Pakszym*. ⁴⁾ *Pakszynek*, dziś już nie istniejący. ⁵⁾ *Kapyel*. ⁶⁾ *Golimowo*. Dziś należą prócz powyższych następujące miejscowości do parafii: *Bure Olędry*, *Golimowskie Olędry*, *Goraninek*, *Grabowskie Olędry*, *Linery*, *Radomie* i *Zdroje*. ⁷⁾ *Probstowo*. ⁸⁾ *Plebanstwo*.

cuius agri partem solet locare diversis hominibus et partem aliam pro praedio suae curiae. Necnon et prata eidem campo circum circa adiacentia et se protendentia usque ad lacum ab una parte, qui quidem lacus etiam pertinet et spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum, et usum illius habet in possessione, licet aliquando dominus praefatus haecres se de facto intromiserat. Confinat autem ab una parte huiusmodi campus dictus *Popowszthwo* cum suis pratis torrente seu alveo, dicto *Moszczyanka*¹⁾, cum emethonibus seu agris eorum. Idemque campus plebanalis habet divisionem ab agris domini haeredis via, quae vadit a *Kapyel* ad *Przeborowo*²⁾. Item ex antiquo agri per partes de eodem campo plebanali solent locari et conduci de quarta casula frumentorum, quas quidem segetes ex huiusmodi locatione provenientes conductores conducere consueverunt et tenentur in horreum plebani et componere in acervos. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales curiae eiusdem oppidi haeredis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum in *Czernyewo*, et conducit eam plebanus proprio curru et aestimatur ad duas marcas, aliquando magis, aliquando minus.

Czernyewo, oppidum. In eodem oppido de decem mansis, in quibus sedent seu dicti mansi coluntur, videlicet...³⁾, decima pecuniaria, videlicet de quolibet manso per unum fertonem debetur solviturque eidem ecclesiae in *Czernyewo* et pro tempore plebano. De aliis autem seu residuis mansis percipit quaedam praebenda et canonicatus Gnesnensis⁴⁾ similiter de quolibet manso per fertonem. Item incolae eiusdem oppidi et villae *Czernyewo* agros habentes et colentes eidem ecclesiae parochiali et plebano solvunt missalia singuli de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Nihilominus oppidani tam habentes agros, quam non habentes solvunt missalia eidem ecclesiae et eius plebano de quolibet domo per unum grossum, molendinatores vero per unum grossum.

Pawyno, villa eiusdem parochialis, in qua villa sunt curiae nobilium, pronunc habentes quatuor agros speciales praediales. De quibus omnibus et singulis ex antiquo decima manipularis debetur ecclesiae et eius plebano in *Czernyewo*. Emethones vero solvunt missalia de quolibet manso possesso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Pawynko minor, villa quondam, modo haereditas deserta, de qua haereditate, si qui agri coluntur, decima manipularis ex antiquo provenit ecclesiae parochiali et eius plebano in *Czernyewo*.

*Grabowo deserta*⁵⁾. In qua emethones et sculteti, dum erant, solvebant missalia, duntaxat suae ecclesiae parochiali in *Czernyewo* de quolibet manso per unam mensuram siliginis et per unam avenae.

Rakowo, villa eiusdem parochiae *Czernyewo*, cuius villae omnes et singuli emethones et sculteti de quolibet manso solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Kapieł, villa eiusdem parochiae, cuius emethones missalia solvunt dictae ecclesiae et plebano in *Czernyewo* de quolibet manso per tres coros siliginis et tres

¹⁾ *Mościanka*. ²⁾ *Przyborowo*. ³⁾ W tekście opuszczono kilka wierszy celem późniejszego uzupełnienia, co nie nastąpiło. ⁴⁾ Kanonia gnieźnieńska fundi *Czerniejewo* (*Czerniewo*) od pierwiastkowej fundacyi na tychże dziesięcinach tak nazwana. ⁵⁾ Dziś zapewne *Grabowskie Oledry*.

avenae. Scultetus vero ex antiquo solvit pro missalibus de duobus mansis novem grossos quolibet anno.

Szthrzesewo, villa sub eadem parochia, cuius villae emethones et incolae solvunt etiam eidem ecclesiae et eius plebano in *Czernyewo* pro missalibus de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

*Golyemowo*¹⁾, villa sub eadem parochia in *Czernyewo*, in qua modo nullus est emetho, solum curiae nobilium, post cuius quidem villae omnes et singulos agros tam nobilium quam emethonales decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et plebanum eius, et conducit eam proprio curru plebanus. Et ultra decimam huiusmodi emethones, dum erant, solvebant missalia de quolibet manso more aliarum villarum eidem ecclesiae et eius protunc plebano.

*Chwalyshczyce*²⁾, villa sub parochiali ecclesia in *Thargowagorka*. Cuius quidem villae omnes et singuli emethones de singulis agris emethonalibus, alias de quolibet manso possessionato et culto solvunt decimam pecuniarum per unum fertonem ecclesiae parochiali suprascriptae in *Czernyewo*. De praedialibus vero agris in ibidem datur decima manipularis ecclesiae eidem in *Czernyewo*.

*Zaczothowo duplex*³⁾, villae sub ecclesia parochiali in *Opatowo*, in quibus villis tam nobiles quam emethones de omnibus et singulis agris, quos colunt, solvunt et solvere tenentur suprascriptae ecclesiae in *Czernyewo* et eius plebano decimas pecuniarum de quolibet manso per unum fertonem pro festo sancti Martini.

*Psary*⁴⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Wrzesznja*, de qua villa omnes et singuli emethones de eorum agris emethonalibus solvunt ecclesiae parochiali in *Czernyewo* et eius protunc plebano maldratas de quolibet manso per tres mensuras siliginis, tritici per unam, et avenae per duas mensuras, et conducit eas plebanus dictus curru proprio; necnon et per sex grossos pecuniae.

*Człomowo*⁵⁾, villa sub parochiali ecclesia in *Wrzesznja*. Cuius villae emethones et incolae agros emethonales colentes et possidentes solvunt de quolibet manso culto maldratas ecclesiae parochiali saepedictae in *Czernyewo* et eius protunc plebano, videlicet per sex coros tritici, et per sex coros siliginis et per tres mensuras avenae, necnon per sex grossos pecuniarum post frumenta, dempto uno manso, de quo tollit plebanus in *Wrzesznja*.

Guthowo, villa sub parochiali ecclesia in *Wrzesznja*. In qua villa emethones omnes et singuli agros emethonales colentes solvunt ecclesiae in *Czernyewo* et eius plebano maldratas, videlicet per duas mensuras siliginis, per unam tritici, per unam hordei et per duas avenae. Et post frumenta huiusmodi per sex grossos pecuniae de quolibet manso. Super maldratis vero de agris scultetiae provenien-

¹⁾ Pleban *Mikołaj Łaka*, professor teologii w szkole gnieźnieńskiej rozprawia się przed konsystorzem z dziedzicami *Golimowa* i *Potrzymowa* o dziesięcinę tamże w roku 1467 (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 55¹^b). ²⁾ *Chwalyshczyce* pod Wrześnią, wieś należąca do parafii *Targowa Górka*. ³⁾ *Zasulowo*, dziś tylko jedno w parafii *opatowieckiej*. ⁴⁾ *Piotr* pleban czerniejewski sędzi się w roku 1441 przed konsystorzem o dziesięcinę w *Psarach* z kmieciami tamże (Excerpta ex actis Consist. f. 225). ⁵⁾ *Słomowo*. *Mikołaj* pleban rozprawia się o dziesięcinę tamże z kmieciami w roku 1420 (Excerpta f. 53), a w roku 1439 sprzedaje też dziesięcinę za 26 grzywien *Janowi Czechowskiemu*, dziedzicowi *Czechowa* (tamże f. 111). ⁶⁾ Tenże pleban układa się z *Janem*, dziedzicem *Wrześni* o sypkę zbożową z *Gutowa* w roku 1415 i 1420 (tamże f. 53, 60).

tibus videlicet de duobus mansis pendet lis, nondum decisa in secunda instantia, inter plebanum de dicta *Czernyewo* et praepositum ecclesiae hospitalis in oppido *Vrsesznya*, quarum maldratarum idem praepositus modo est in possessione.

*Pothsztolycze*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Opathowo*. Cuius villae emethones de omnibus et singulis agris emethonalibus de quolibet manso emethonali solvunt medietatem maldratarum ecclesiae parochiali et plebano in *Czernyewo*, videlicet per duas mensuras siliginis, per unam tritici, et per unam hordei ac avenae per duas. Et post frumenta per tres grossos, et alteram medietatem cuidam praebendae et canonico Gnesnensi²⁾.

Item eadem ecclesia in *Czernyewo* taxata est ex antiquo ad quinque marcas argenti et solvit contributionem denarii sancti Petri per fertoneum et a quitantia per unum grossum.

12. PAWLOWO,*³⁾ CAPITULI ECCLESIAE GNESNENSIS.

In eadem ecclesia parochialis tituli sancti Martini, de collatione et iurepatronatus venerabilis capituli ecclesiae metropolitanae Gnesnensis. Quam pronunc obtinet honorabilis *Albertus de Gambarzew*¹⁾, actu presbyter, qui propter defectum proventuum non potest secum tenere vicarium, solum ministrum pronunc uxoratum. Cui pro salario dat decem mensuras communis frumenti, videlicet quinque mensuras siliginis et quinque avenae. Ad quam iure parochiali ex antiquo pertinent et spectant villae infrascriptae, videlicet praefata *Pawlowo*, *Nydom*²⁾, *Gambarzewo*, *Gorynyno*³⁾, *Baranowo* et *Gorynynko*⁴⁾, villa quondam, nunc vero in toto deserta. Item eadem ipsa ecclesia imprimis pro dote et fundo habet in eadem villa et haereditate ex opposito eiusdem parochialis ecclesiae ad occidentem aream satis competentem pro curia plebanali, in ripa paludis dicti *Mlyno* iacentem cum horto in longitudine ad instar trium stadiorum, in latitudine vero alicubi dimidii stadii se protendentem, et in eadem etiam est schola et quondam hortulania. Item habet etiam in eadem villa et haereditate duos mansos agri in quolibet campo, in duobus penes agros praediales capituli ecclesiae praedictae Gnesnensis ab una parte et ab

¹⁾ *Podstolice*, wieś należąca do parafii w *Opatówku*. ²⁾ Oprócz powyższych danin pobierał jeszcze pleban czerniejewski sypkę zbożową z wsi *Kolaczkowa*, o którą się *Mikolaj Łaka*, pleban przed konsystorzem gnieźnieńskim układał w roku 1467 z dziedzicem tamtejszym (Excerpta f. 554).

*) *Pawlowo*, wieś niegdys kapituły gnieźnieńskiej, wymieniona w przywileju Kazimierza W. z r. 1357 zatwierdzającym dobrą kościoła gnieźnieńskiego, kapituły metrop. i kollegiat na prośbę arcybiskupa Jarosława Skotnickiego (Arch. Cap. Gnesn. I, 19. Kodeks. dyplom. wielkopol. III), miała kościół parafialny już w wieku XIV, jak dowodzą akta tejże kapituły i konsystorza gnieźnieńskiego. W roku 1447 *Maciej* pleban sprzedaje dziesięcinę *ab antiquo* przynależącą mu z ról kmiecych w *Gembarzewie Janowi Golyjan* za 5 grzywien (Excerpta f. 338). Dzisiejszy kościół drewniany powstał w roku 1762 kosztem kapituły i *Krysztofa Szembeka*, kantora gnieźnieńskiego, ówczesnego rejenta *Pawłowa*. Tenże kościół w roku 1856 zrestaurowany został gruntownie nakładem królewskiego fiskusa i parafian, a w ostatnim czasie przez obecnego rządzącego swego wewnątrz starannie przyozdobiony. Dotychczas nie jest konsekrowany.

³⁾ *Gembarzewo*, dziś w parafii żydowskiej. ⁴⁾ *Nidom*. ⁵⁾ *Goranin*. ⁶⁾ *Goraninek*. Później przybyłe osady: *Czerniejewko*, *Goranińskie Huby* i *Pawłowskie Huby*.

alia in uno campo penes agrum emethonis, dicti pronunc *Lathos*, in alio vero agri emethonales omnium emethonum habentes protensionem et reflexionem ab agro plebanali versus *Gnesnam* iacentes. In tertio vero campo iacent ab una parte penes agrum desertum, quem pronunc colit scultetus, et ab alia emetho, dictus *Motyka*, qui campus iacet versus *Gambarzewo*, et iacent dicti duo mansi ubique insimul in latitudine et longitudine, prout et emethonales protensionem in latitudine et longitudine habent. Item habet ultra dictos duos mansos agri alias particulas, alias *przymyarky*, prout alii emethones, in uno campo dicto *Dzysesyathnycze*¹⁾ tria stadia in longitudine. Item in *Pyathnycza*²⁾ habet aliam partem agri duo stadia et pratum parvum. Et in tertio campo post agros sculteti unum stadium etiam *przymyarky*. Item prata habet, unum penes paludem, seu in palude dicto *Mlyno*, inter pratum curiae et sculteti, alium inter arvom alias *morg* tabernatoris et curiae. Item emethones omnes et singuli in eadem villa de quolibet manso nihil aliud solvunt plebano, solum missalia per unam mensuram siliginis et aliam avenae et tabernatores per unum grossum, de agris vero praedialibus nihil datur.

Nydom, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Pawlowo*. In qua villa est curia et agri speciales eiusdem curiae, necnon taberna una habens etiam agros necnon molendinum ventile, habens etiam speciales agros, alias in quolibet campo per duo stadia. De quibus omnibus et singulis agris tam praedialibus, quam tabernae et molendini decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et plebanum in *Pawlowo*, et conduit eam plebanus curru proprio in suam domum. Et praeter hoc tabernator et molendinator solvit per unum grossum, emethones vero de omnibus et singulis agris emethonalibus eiusdem villae, quos colunt, solvunt missalia similiter eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Gorynyno, villa sub eadem parochiali. In qua etiam est curia habens agros speciales praediales, de quibus decima manipularis datur eidem ecclesiae et plebano in *Pawlowo*. Emethones vero solum solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero duntaxat per unum corum avenae.

*Gambarzewo*³⁾, villa eadem parochiali in *Pawlowo*. In qua est etiam curia habens agros praediales, de quibus datur decima manipularis eidem ecclesiae et eius plebano. Emethones vero solvunt similiter eidem ecclesiae decimam pecuniariam de quolibet manso per viginti grossos. Et ultra decimam solvunt missalia per corum siliginis et alium avenae de quolibet manso et tabernatores de tabernis per unum grossum, hortulani vero per unum corum avenae.

Baranowo, villa capituli Gnesnensis sub eadem parochiali. In qua licet sint agri praediales et colonus in eis, nihil tamen ex eis eidem ecclesiae datur. Emethones tamen de quolibet manso eiusdem villae solvunt eidem ecclesiae et eius plebano solum missalia per duos coros siliginis et duos avenae.

Gorynynko, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochia. In qua haereditate fuerunt speciales agri praediales, prout et nunc sunt, et speci-

¹⁾ *Dziesięnice*. ²⁾ *Piątnice*. ³⁾ Z ról dworskich w *Gembarzewie* przysługiwała dziesięcina proboszczowi metropolitalnemu w *Gnieźnie*. W roku 1443 kupił też dziesięcinę z wyjątkiem owsa od proboszcza *Przedwoja z Grąd Grądzkiego Jan*, pleban pawłowski za 3 grzywny (Excerpta f. 265).

ales emethonales, de quibus tam praedialibus quam emethonalibus, prout asserit sub conscientia suprascriptus plebanus, decimam manipularem in toto, dum et quando agri dictae haereditatis colebantur, recipiebat eadem ecclesia et eius plebanus in *Pawlowo*, modo tamen praesenti tempore et annis paucis ante transactis, de agris emethonalibus dominus *Andreas Czyeschylsky* ¹⁾, canonicus Gnesnensis, ad perceptionem se iniecit et ipsam ecclesiam ac eius plebanum possessione et perceptione eiusdem decimae spoliavit et solum circa perceptionem de agris praedialibus eiusdem haereditatis dimisit, cum quo propter inopiam et defectum expensarum pro eadem decima litigare non audet. Item in eadem haereditate emethones quondam residentes de quolibet manso solvebant dabantque missalia eidem ecclesiae ac eius plebano per duos coros siliginis et duos avenae.

Item eadem ecclesia taxata est ex antiquo ad duas marcas argenti et solvit etiam contributionem denarii sancti Petri singulis annis simul et pro quittantia per decem grossos.

13. ZYDOWO.*)

In eadem *Zydowo* ecclesia parochialis, tituli sancti Stanislai, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Zydowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus de Krzaczyeszky*, actu presbyter, dioecesis Gnesnensis. Ad quam nulla alia villa praeter dictam *Zydowo* iure parochiali pertinet ²⁾. Quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus imprimis pro dote et fundo in eadem villa et haereditate circa eandem ecclesiam pro curia plebanali aream satis sufficientem duntaxat pro plebano cum horto eidem adiacenti habet. Insuper habet alias duas areas, unam pro hortulano penes curiam et aream plebanalem versus orientem, et aliam pro taberna penes viam, quae vadit de eadem villa in *Vrzesznja* et acie eiusdem villae, necnon et tertiam pro schola ex opposito dotis plebanalis, penes pomerium nobilis *Nicolai* pronunc in eadem villa haeredis iacentem. Modo omnes tres desertae et nulla aedificia habentes. Habet insuper in quolibet campo per unum mansum agri ad instar emethonum eiusdem villae in latitudine et longitudine se pro-

¹⁾ *Andrzej z Ciesli Ciesielski*, kanonik gnieźnieński, kancelarz poznański, licencyat prawa kościelnego, zrezygnował z kanonii gnieźnieńskiej r. 1521 (Acta decr. Cap. Gnesn. IV, 263 et Posnan. VI, 102).

* *Zydowo*, dawniej miasteczko, dziś wieś, siedziba niegdyś starożytnej rodziny *Żydowskich*, która także fundowała kościół parafialny w roku 1515 (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visit. *Andreas Olszowski*). W roku 1581 jakiś *Andrzej Żydowski* „*totas et integras sortes suas haereditarias in villa Jelenia Głowa circa civitatem Gnesnen. consistente, nihil sibi et successoribus servando Ecclesiae parochiali in Zydowo perpetuo dono resignavit*“ (tamże). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego z starości upadającego *Antoni Piotr Smoleński*, podczaszy czechanowski z małżonką swoją *Ludwiką z Piekarskich* wystawił nowy w roku 1754 w tak zwany pruski mur, który w roku 1759 *Krzysztof Dobiński*, suffragan gnieźnieński konsekrował. Kościół ten zgorzał w roku 1811 i dopiero w roku 1845 inny mурowany wystawił ks. *Walenty Grzeszkiewicz*, kanonik gnieźnieński, wraz z dziedzicem *Zydowa*, *Chełmiąkim*, który w tymże roku przez ks. *Brodziszewskiego*, suffragana gnieźnieńskiego, został konsekrowany (Acta Consist. Gnesn.).

²⁾ Później przyłączono do parafii w Żydowie wsie: *Gembarzewo*, *Gembarzewko* i *Kosmowo*.

tendentem. Necnon et certos arvos agri, alias *przymjarkey* sive *przece*, respectu cuiuslibet mansi in quolibet campo, prout et alii emethones habent. Et ex opposito circa dictos mansos habet prata eisdem mansis et agris adiacentia, de quibus vix quatuor currus de foeno colligi possunt, in quibus mansis propter non culturam illorum in aliqua parte nemora excreverunt. Item in eadem villa et haereditate sunt tres curiae necnon tabernae, modo solum duae speciales agros habentes, de quibus omnibus et singulis agris tam praedictarum curiarum, quam tabernarum etiam aliarum desertarum decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad eandem parochialem eiusque plebanum. Cuius valorem aestimat modo ad unum fertonem, aliquando magis, et conducit eam curru proprio in domum suam. Emethones vero de suis agris omnibus et singulis cultis solvunt eidem ecclesiae et eius plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero duntaxat per unum corum avenae.

Item eadem ecclesia taxata est ex antiquo ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per septem grossos et octavum pro quittantia.

14. GUROWO.*)

In eadem ecclesia tituli visitationis gloriosae virginis Mariae, filia ecclesiae parochialis sancti Laurentii extra muros Gnesnenses, sub cura plebani eiusdem ecclesiae S. Laurentii et circa quam servare consuevit ex antiquo vicarium manuale, necnon et ministrum ac salario competentem eosdem providere. Qui quidem vicarius pro tempore existens habet in cura villas circum circa eidem ecclesiae in *Gurowo* adiacentes, videlicet *Gurowo duplex*, *Czyelmowo*, *Drachowo triplex*, quae quidem ecclesia habet fontem baptismalem, eucharistiam pro viatico, ac cimiterium et alia iura ecclesiam parochialem facientia et demonstrantia propter necessitatem et longam distantiam a dicta ecclesia sancti Laurentii. Item eadem ecclesia habet imprimis in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam unam specialem aream satis latam et longam pro curia plebanali. In qua modo duntaxat est una domus vicarialis, residuum modo iacet desertum. In qua etiam area plebani sancti Laurentii horrea habuerunt et frumenta decimaria conducebant et locabant, modo duntaxat allodium destructum manet, necnon et certos agros, quorum aliqua pars nemoribus excrevit propter non culturam. Item ex ordinatione et nonnullarum pecuniae summarum largitione per quendam olim *Petrum Pyerdzywyłk Gorowsky* ¹⁾, avum moderni nobilis *Jacobi*, nonnulli census sunt comparati pro vicario circa ipsam ecclesiam pro tempore per plebanum sancti *Laurentii* servando, videlicet in *Zydowo* modo sunt sex fertones census annui a emethonibus modo possessionatis pro ipsa ecclesia emptis, videlicet duobus cum medio mansis, uno cum medio possessio-

* Zob. przy opisie kościoła ś. Wawrzyńca w Gnieźnie.

¹⁾ *Piotr Pierdziwiłk Gurowski*.

natis et tertio deserto, in quibus sedent *Mathias Czyenkuszele* in manso et *Martinus Schram* in medio et tertius desertus locatur pro posse per dictum *Iacobum*, haeredem in *Gurowo*. Dicti autem mansi cum emethonibus empti sunt contracti in vim reemptionis cum omni iure pro viginti et tribus marcis, et propterea dictus haeres in *Gurowo* habet eos in tutela. Item quidam *Joannes sartor Geli-thowsky*, civis Gnesnensis, vendidit in bonis suis unam sexagenam census annui pro eodem vicario ecclesiae in *Gurowo* pro triginta et tribus florenis.

15. LUBOWO*), OPPIDUM.

In eadem est ecclesia tituli sancti *Nicolai*, de collatione et iure patronatus haeredum in eadem *Lubowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Andreas de Golancaza*, actu presbyter, ex praesentatione magnifici domini *Lucae de Gorcka*, castellani Posnaniensis et capitanei maioris Poloniae generalis, et nobilis *Mathiae*, Burgrabii Gnesnensis, in eadem *Lubowo* tunc haeredum. Ad quam iure parochiali ex antiquo dictum oppidum, necnon villae infrascriptae, videlicet, *Lyesznyewo*¹⁾, *Przyborowo*, *Chphalkowo*²⁾ spectant et pertinent³⁾, et incolae earum percipiunt sacramenta ecclesiastica. Cuius ecclesiae rector propter defectum et tenuitatem proventuum circa ipsam ecclesiam pro sui et curae pastoralis subsidio non potest servare et secum tenere vicarium, solum ministrum, quem et pronunc tenet, prout et ante, et salariat una marca pecuniarum. Item eadem ecclesia et eius pro tempore rector imprimis in eadem haereditate et oppido pro dote et fundo circa ipsam ecclesiam habet aream et in ea curiam plebanalem et hortos ab utraque parte curiae adiacentes. Et ex opposito eiusdem areae plebanalis versus cimiterium scholam et aliam domunculam pro hortulano. Item habet partem specialem agri in eadem haereditate cum nemore et prato eidem agro adiacente, post agros omnium emethonum eiusdem oppidi *Lubowo* seu villae penes limites villae *Chphalkowo* sitam. Item decima manipularis de medietate omnium et singulorum agrorum eiusdem oppidi seu villae per campos specialiter hinc inde distinctorum, necnon post omnes et singulos agros praediales ex antiquo ad curiam concernentes proveniens, spectat ad eandem ecclesiam parochialem et eius plebanum in *Lubowo*, et conducit eam plebanus curru proprio in domum suam. Incolae tamen seu oppidani pro parte plebani eiusdem decimantes solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos. De

*) *Lubowo*, dawniej miasto dziś wieś, z kościołem parafialnym, o którego pierwiastkowej erekcyi żadnej nie ma wiadomości. Już w roku 1438 pleban miejscowy *Maciej* sądził się w konsystorzu gnieźnieńskim o dziesięć w *Przyborowie* (Excerpta ex actis Consist. f. 163). W r. 1463 *Andrzej*, wikaryusz miejscowy, sprzedaje dziedzicowi *Chwałkowi* dziesięć w *oppido Lubowo* (tamże f. 491). Dzisiejszy kościół starożytny drewniany, konsekrowany, przed 60 laty kosztem plebana swego *Mikołaja Adamskiego* zrestanrowany i wieżę drewnianą przyozdobioną został (Acta Visit. Radozyński).

¹⁾ *Lesniewo*. ²⁾ *Chwałkowo*. ³⁾ Później przybyły miejscowości: *Chwałkowo*, *Lesniewskie Ołdry*, *Lubowo*, *Pierzyska*, *Zydowo*.

medietate autem eiusdem oppidi agrorum, ac campis specialiter hinc inde distinctis decima manipularis proveniens datur pro quadam prebenda et canonicatu *Gnesnensi*. Et similiter decimam lini solvunt. Et nihilominus ultra praemissa omnes et singuli eiusdem oppidi seu villae incolae, tam pro ipso plebano et sua ecclesia, quam canonicatui et praebendae *Gnesnensi* decimantes solvunt missalia eidem ecclesiae parochiali in *Lubowo* et eius plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, necnon et mensalia de quolibet domo oppidana per unum grossum, et non villana, quarum modo tantum sunt quatuordecim, aliae vero desertae, villanae vero non.

Lesznyewo, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Lubowo*. Cuius villae emethones et incolae solvunt de quolibet manso culto missalia per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

Chphalkowo, villa sub eadem parochia. In qua villa modo sunt duae curiae habentes agros praediales inter se hinc inde divisos, de quibus agris praedialibus decima manipularis debetur eidem ecclesiae in *Lubowo* et eius plebano, quam et conducit curru proprio. Cuius valor aestimatur ad decem grossos, aliquando magis. Emethones vero eiusdem villae de omnibus et singulis agris solvunt missalia de quolibet manso possessionato per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

Przyborowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt nobiles, habentes curias et speciales agros praediales. De quibus agris praedialibus singulariter et singulis, quorum maior pars excrevit in nemora, decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Lubowo* et eius plebanum. Cuius valor pronunc aestimatur ad decem grossos, aliquando magis. De emethonalibus vero, qui agri modo iacent deserti in toto, dabantur missalia de quolibet manso per duos coros siliginis, et duos avenae, quorum nunc partem maiorem nobiles in ibidem residentes colunt, et decimam manipularem cuidam canonico et praebendae *Gnesnensi* solvunt, prout emethones solvebant.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per sex grossos et septimum a quitantia.

16. DZYEKANOWYCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis tituli sancti *Martini*, de collatione et iure patronatus decani *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis

*) *Dzieskanowice* od niepamiętnych czasów wieś prestymonialna dziekanów katedralnych gnieźnieńskich, z kąd wzięła swą nazwę, miała kościół parafialny, według śladu w aktach kapitulnych już w wieku XV. *Maciej*, pleban miejscowy w roku 1431 sprzedaje dziesięć z *Charbowa* do dziekana gnieźnieńskiego *Jana* należące w jego imieniu dziedzicowi tamże (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 99). Tenże pleban sprzedaje z polecenia rzezonego dziekana dziesięć w *Kłodzinie* dziedzicowi tamże w roku 1438 (tamże f. 109^b). W miejsce starodawnego kościoła drewnianego arcybiskup *Władysław Lubiński*, będąc jeszcze prałatem gnieźnieńskim, wystawił nowy drewniany w roku 1749,

Albertus de *Przybychowo*, actu presbyter, ex praesentatione reverendissimi patris domini *Nicolai Koszczyelyczski* episcopi *Chelmensis* et decani *Gnesnensis* pronunc¹⁾. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae ex antiquo, videlicet dicta *Dzyekanowycze*, necnon *Szymylenowo*²⁾, *Zydowko cmethonalis* absque curia et media pars villae *Gora*³⁾ spectant et pertinent. Et incolae ipsarum ecclesiastica percipiunt sacramenta⁴⁾. Quae quidem ecclesia, alias ipsius rector, pro dote et fundo imprimis habet in eadem villa ex opposito ecclesiae specialem aream pro curia satis latam atque sufficientem cum hortis eidem adiacentibus retro et a parte occidentali. Item ultra dictam aream habet alias tres areas, unam pro domo vicariali in latere alio villae et ecclesiae versus aquilonem, aliam pro schola in latere cimiterii versus orientem et tertiam cmethonalem in eodem latere villae, in qua et vicarialis, inter duas areas desertas domini decani cmethonum cum horto ad instar aliorum cmethonum iacentem. Item habet in eiusdem villae haereditate duos mansos agri in duobus campis per duos mansos, ad instar in longitudine et latitudine aliorum cmethonum, inter quos mansos mediat unus mansus cmethonalis, in quo nunc residet cmetho domini decani, dictus *Joannes Jach*. In tertio vero campo habet loco mansuum (sic) certum campum et specialem circa limites eiusdem villae *Dzyekanowycze* cum haereditate *Chwałkowo*. In cuius campi parte propter diuturnam inculturam nemora excreverunt. Item prata habet pauca, solum dictis mansis et campo adiacentia, ad instar cmethonum. Item in eadem *Dzyekanowycze* est praedium seu curia domini decani *Gnesnensis*, habens speciales agros praediales, ab agris cmethonalibus specialiter distinctos. De quibus omnibus decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Dzyekanowycze* et eius plebanum pro tempore existentem, et conducit eam curru proprio in domum suam. Cmethones vero eiusdem villae omnes et singuli solvunt missalia eidem ecclesiae et eius plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et molendinator per unum corum farinae solvebant et dabant.

Szymylenowo, villa sub eadem parochiali in *Dzyekanowycze*. In qua est una curia habens speciales agros praediales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum, quam et percipit et conducit idem plebanus in horreum suum. Cmethones vero ex omnibus et singulis agris cmethonalibus solvunt missalia, videlicet, de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero et hortulani per unum corum avenae.

Zydowko, villa quoad cmethones sub eadem parochiali ecclesia in *Dzyekanowycze*, quo vero ad curiam sub parochiali ecclesia in *Lubowo*. Qui quidem cmethones de omnibus et singulis agris eorum de quolibet manso culto solvunt praefatae

który w roku 1763 *Krzysztof Dobiński*, suffragan gnieźnieński konsekrował, a *Jakób Stojakowski* pleban miejscowy w roku 1780 wieżę drewnianą przyozdobił. Ten kościół gdy zupełnie podupadł, królewski fiskus wraz z parafianami wystawił w roku 1865 nowy murywany, dotąd jeszcze nie konsekrowany (Acta Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Mikołaj Kościelcki*, został dziekanem gnieźnieńskim roku 1499, biskupem chełmskim r. 1505, umarł roku 1518 (Acta Capit. Gnesn.). ²⁾ *Siemianowo*. ³⁾ *Lednagóra*. ⁴⁾ Później przybyły do parafii miejscowości: *Jeziorzany*, *Komorowo*, *Moraczewo*, *Piaski* pod Dziekanowicami, *Piaski* pod Lednogóra i *Waliszewo*, w skutek wcielenia do niej parafii waliszewskiej.

ecclesiae in *Dzyekanowycze*, et eius rectori per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani vero, etiam per unum corum avenae, tantum missalia.

Gora, media pars ipsius villae, quae iacet in eadem villa versus meridiem et duo cmethones in alia parte, videlicet versus aquilonem, sub eadem parochiali ecclesia in *Dzyekanowycze*. Qui quidem eiusdem mediae partis villae ac duo alii alterius partis, videlicet *Jacobus Zyacz* et *Math. Czyelmock*, pronunc cmethones, de omnibus et singulis ipsorum agris, videlicet de quolibet manso solvunt missalia eidem ecclesiae et eius rectori in *Dzyekanowycze* per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero solum per unum corum avenae.

Item plebanus propter decrecentiam proventuum ex desertatione villarum, in quibus proventus ipsius ecclesiae erant, non potest servare sibi in subsidium vicarium, prout ante servabatur, solum ministrum.

Item eadem ipsa ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti et solvit contributionem denarii sancti Petri per novem grossos cum quittantia.

17. GYEMYELNO.*)

In eadem *Gyemyelno* ecclesia tituli *Beatae Mariae Virginis* Nativitatis, quondam consecrata, sed propter vetustatem eiusdem quidam olim *Jacobus Kulyesch* plebanus chorum impensis suis reaedificaverat et eo non consecrato mortuus est. Postea dominus *Vincentius Gyemyelenski*¹⁾ quondam in eadem *Gyemyelno*, nunc vero in *Dabnycza*²⁾ et *Pobiedzyska*³⁾ plebanus, corpus eiusdem ecclesiae iterum aedificari procuraverat citra vel ultra a sedecim annis. Sicque in hactenus utrumque opus manet inconsecratum. Cuius ecclesiae patroni erant haeredes in eadem *Gyemyelno maiori*. Vacat autem citra vel ultra a novem annis, alias post mortem olim *Andreae Cholewa*. Ad quam quidem ecclesiam ex antiquo iure parochiali spectabant duntaxat tres villae, videlicet praefata *Gyemyelno maior*, *Gyemyelnyenka*⁴⁾ et *Vyierzycza*⁵⁾ et in eadem percipiebant ecclesiastica sacramenta. Quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus pro sui sustentatione pro dote et fundo in eadem haereditate circa ipsam ecclesiam pro residentia habet, prout et modo extat, aream non nimis magnam, et in eadem modo est quaedam domuncula ab aliquot annis aedificata, nondum tamen tecta. Et aliae partes ipsius areae in toto iacent desertae, simul et cimiterium eidem areae contiguum, ac in eadem area in postico eiusdem versus villam erat situs scholae. Vicarius vero non serva-

*¹⁾ *Imielno*, dawniej zwykle *Gimielno*, wieś głośna w Wielkopolsce z cudownego obrazu N. Maryi Panny, który w roku 1865 razem z kościołem zgorzał. Z powyższego opisu okazuje się, że tam od dawna istniał kościół parafialny, skoro niegdyś *Jakób*, pleban miejscowy odbudował chór czyli presbyteryum od starości upadkiem grożące. W roku 1870 patron i parafianie wystawili nowy murywany kościół z wieżą w miejsce zgorzałego w roku 1865 kościoła drewnianego, wybudowanego w początku zeszłego wieku kosztem dziedzica *Tadeusza Javaczewskiego*, kasztelana łędzkiego (Acta Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Imieliński* albo *Gimieliński*. ²⁾ *Dębniaca*. ³⁾ *Pobiedziska*. ⁴⁾ *Imielenko*. ⁵⁾ *Wierrzyce*. Oprócz wymienionych wsi parafialnych przybyły później: *Człopy*, *Nowawieś Lednogórska* i *Wojnowo*.

batur propter tenuitatem proventuum et paucitatem parochianorum, neque est area specialis pro eodem. Item habuit et modo habet ipsa ecclesia hortum sub monte, in quo etiam piscinula seu vinarium fuit, et modo aqua adhuc est in eodem, et iacet inter hortos eiusdem villae quondam hortulanorum. Item habet ipsa ecclesia et eius plebanus habebat unam specialem aream pro hortulano inter areas, ex una parte aream, in qua nunc residet una vidua, relicta olim *Laurentii* cmethonis de praefata *Gyemyelno*, et aliam hortulaniae, in qua aliquando residebat hortulanus quidam *Joannes Ray*. Item habet agros speciales in utraque *Gyemyelno* cum pratis necnon nemoribus eisdem agris in progressu adiacentibus, videlicet in *minori* in triplici campo. Et primo habet agrum penes viam, quae vadit de *maiori Gyemyelno* in *minus*, aliquoubi latitudinem habens undecim, aliquoubi duodecim sulcorum, longitudinis vero protensionem a villa *maiori Gyemyelno* usque ad *minus*, per utrumque haereditatem se protendentem, ab alia vero parte iacent agri cmethonales. Et idem ager divisus villa videlicet *minori Gyemyelno*, post quam villam versus *Dzyekanowycze* sunt de agro arabili citra vel ultra duo stadia in eadem latitudine, de non arabili vero citra vel ultra alia duo stadia usque ad limites villae *Dzyekanowycze*. Item in alio campo sub silva, dicta *Brzeziny*¹⁾, habet alium agrum in latitudine citra vel ultra duodecim sulcorum ab una parte iacentem penes agrum cmethonis, ab alia vero parte agros cmethonales ex adverso dicto agro plebanali suam protensionem terminantem, in longitudine vero protenditur a palude, dicto *Szczekyelno*²⁾, usque ad limites seu granicies villae dictae *Vyerzycze*. Item in tertio campo, dicto *Chrzędnye polye*³⁾, habet etiam certum agrum, iacentem inter cmethonales agros similem latitudinem, aut maiorem habentem, quam in aliis campis, in longitudine vero protenditur, prout alii agri cmethonales. Item in alio campo dicto versus *Golum* post ecclesiam habet etiam unum agrum protensionem habentem in longitudine a villa usque ad limites villae *Golum* cum prato et silva, dictum agrum in protensione usque ad limites terminantibus. Item in *minori Gyemyelno* ultra agrum, qui iacet penes viam, quae vadit de *maiori Gyemyelno* ad *minus* in campo, dicto *Przcz*, habet certum agrum in latitudine citra vel ultra duodecim sulcorum, in longitudine vero protenditur prout aliorum cmethonum a via, qua itur de villa in campos, usque ad limites haereditatis *Chwalkowo*, in quo agro de agro, qui potest coli, manserunt citra vel ultra duo stadia, et residuum nemoribus excrevit, in eadem quantitate citra vel ultra duorum stadiorum. Item in eodem campo *Przcz* alium agrum habet etiam inter agros cmethonales iacentem, eiusdem latitudinis in uno fine, et in alio minorem (sic). Iacent autem dicti agri duo, primus inter agrum, dictum *Szczepanowszkye*⁴⁾ ab una parte, et ab alia *Byalkowszkye*⁵⁾, alius vero inter agrum *Szydłowskye* et agrum *Szynowczewskye*⁶⁾. Item in alio campo, dicto versus *Szczekyelno*⁷⁾, habet in duplici loco agros, in uno loco inter agros hortulanorum et ab alia parte *Schynowczewskye*, latitudinem habentes circa vel ultra undecim sulcorum, in longitudine vero citra vel ultra sex stadiorum. Alius vero in eodem campo iacet inter agros *Blasii Rypka* et *Mathiae Gaworek*, latitudinem habens circa vel ultra duodecim sulcorum, longitudinem vero citra vel ultra quatuor stadiorum. Item in eadem *maiori Gyemyelno* sunt pronunc duae curiae, habentes

¹⁾ *Brzeziny*. ²⁾ Nazwa dziś nieznana. ³⁾ *Średnie Pole*. ⁴⁾ *Szczepanowskie*. ⁵⁾ *Bialkowskie*. ⁶⁾ Nazwa nieodgadniona. ⁷⁾ Tak samo.

agros speciales distinctos ab agris cmethonalibus, de quibus omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis proveniens spectabat et modo spectat ad eandem ecclesiam in *Gyemyelno* et eius plebanum. Cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt missalia per duos coros siliginis et duos avenae de quolibet manso possesso, hortulani vero per unum corum avenae, tabernator vero per grossum.

Gyemyelno minor, villa sub eadem parochiali, in qua etiam sunt speciales agri praediales et modo duae curiae. De quibus agris praedialibus omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Gyemyelno* et eius plebanum. Cmethones vero ex agris suis de quolibet manso possessionato solvunt plebano eiusdem ecclesiae missalia per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae, tabernatores vero per unum grossum.

Vyerzycze, villa sub eadem parochiali in *Gyemyelno*. In qua etiam sunt speciales agri praediales, quorum partem colunt pro curia, et in parte cmethones locati, et modo resident, videlicet *Joannes Domaslaw*, *Thomas* et *Gregorius*, et alia pars manet deserta. De quibus omnibus et singulis agris ex antiquo curialibus et inter cmethones quondam divisis decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum. De cmethonalibus vero agris, necnon de praedialibus inter cmethones divisis, cmethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae ecclesiae in *Gyemyelno* et eius plebano. Hortulani vero, dum erant, solvebant per unum corum avenae.

*Brudzewko*¹⁾ sub ecclesia parochiali in *Slawno*, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, de cuius villae agris cmethonalibus decima manipularis proveniens spectabat ad ecclesiam parochialem in *Gyemyelno* et eius plebanum. Item in *Vyerzycze* haeredes solvebant et solve re tenentur censum unius marcae in eadem haereditate a multis annis pro eadem ecclesia et plebano comparatum, quem censum propter absentiam plebani non solvunt. Item una alia marca solvebatur de villa *Lathalycze*²⁾, quae, ut dicitur, est exempta et pecuniam capitalis summae apud se retinet dominus *Gyemyelyensky*, plebanus in *Pobyedzyska*, qui tempore exemptionis fuit plebanus in praefata *Gyemyelno*.

18. DABNYCZA.*)

In eadem *Dabnycza* ecclesia parochialis tituli *Nicolai et Hedvigis*, de iure patronatus laicorum haeredum de *Zagayewo* et eadem *Dabnycza*, quam pronunc

¹⁾ *Brudzewek*, osada dziś w parafii sławnieńskiej położona. ²⁾ *Latalice*, wieś należąca do parafii *Weglewa*.

*) *Dębica*, wieś szlachecka w dekanacie *śś. Piotra i Pawła* z kościołem parafialnym, o którego początku żadnej nie ma wiadomości. Istniał już w XIV wieku, albowiem pleban tamtejszy *Czesłkon* zapożywając kmieci miejscowych przed konsystorz gnieźnieński o zaległe z trzech lat meszne w roku 1404 (*Excerpta Consist. Gnesn. f. 3*). W wieku XVI dziedzice miejscowi *Latałscy*, porzuciwszy wiarę ojców, wypędzili prawowitego plebana i sprowadziwszy predykanta sekty kalwińskiej, do której sami należeli, jemu kościół

obtinet honorabilis Vincentius *Gyemnyelyensky* ex praesentatione haeredum de villis suprascriptis, ad quam iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae, videlicet praefata *Dabnycza* et alia *Dabnycza*¹⁾, *Brosowgay*²⁾, *Byskupycze*³⁾, *Opyeczycze*⁴⁾, *Pampycze*⁵⁾, *Szthryszewo*⁶⁾, *Rzagnowko*⁷⁾ *minor deserta*, *Kopydlowa*⁸⁾, *etiam deserta*, *Parchaczyno*⁹⁾, *Myslaczyno*¹⁰⁾, *Owyeczky*¹¹⁾, *Szulyno*¹²⁾, et *Zagayewo*¹³⁾, spectant et pertinent ac in eadem percipiunt ecclesiastica sacramenta. Cuius quidem ecclesiae pro tempore rector, seu plebanus pro sui et pastoralis curae subsidio ac administratione servat circa ipsam ecclesiam vicarium et ministrum, quos et salariis providet, videlicet vicarium contentat quindecim mensuris siliginis et quindecim avenae. Ministro vero dat pro salario sedecim mensuras communis grani, videlicet siliginis et avenae. Item eadem ecclesia imprimis ac ipsius pro tempore plebanus habet pro dote et fundo pro curia plebanali in eadem villa et haereditate, extra tamen ordinem villae, in monte ad occidentem unam aream satis in longitudine et latitudine spatiosam et in ea curiam cum allodio et horto, retro horreum iacentem, necnon et alium hortum sub eodem monte iacentem. Habet insuper alias tres areas pro vicario, ministro, necnon hortulano, cum hortis eisdem areis adiacentibus, penes cimiterium, versus villam sitas ac sibi ipsis contiguas. Item habet in eadem haereditate unum specialem campum, dictum *Dzyergonyczesthwo*¹⁴⁾ pro praedio pro triplicique cultura sufficientem cum silvis et pratis eidem campo adiacentibus, ac se protendentem a dicta area et curia plebanali usque ad limites *Gyeszyszczany*¹⁵⁾ iacentem inter superiorem *Dambnycza* et *Szulyno*, villas.

Dambnycza ecclesiastica, villa, in qua sunt modo duae curiae, habentes agros speciales, post cuius quidem villae omnes et singulos agros tam nobilium praediales quam cmethonales, decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in eadem. Et conducit eam plebanus curru proprio in ipsius horreum, et solvunt cmethones decimam lini, videlicet de quolibet manso per duos grossos, et ultra hoc solvunt missalia per unum eorum siliginis aut avenae, hortulani et tabernatores etiam solvunt per unum eorum, ut cmethones.

Dambnycza superior, villa sub eadem parochiali. In qua etiam est curia habens agros praediales, de quibus decima manipularis datur eidem ecclesiae et eius plebano; cmethones vero de eorum agris omnibus et singulis solvunt per fertonem de quolibet manso similiter eidem ecclesiae in *Dambnycza* et eius plebano. Et ultra fertones praedictos solvunt missalia per tres eorum siliginis et tres avenae, hortulani vero solum per unum eorum avenae.

w zarząd oddali. Na początku wieku XVII był dziedzicem dębnickim *Mikołaj Latański*, który utrzymywał przy kościele predykanta *Jakoba z Gemby*. Lud wiejski pomimo prośby i groźby tak dziedzica jako i ministra jego pozostał wierny kościołowi i szukał pociechy religijnej w sąsiednich parafiach. Rodzina *Latańskich* późno powróciła na łono kościoła ś. Sprofanowana świątynia tymczasem podupadła zupełnie i dopiero w roku 1726 *Eleonora Latańska*, dziedziczka wystawiwszy nowy kościół drewniany, katolikom go przywróciła wraz z dochodami plebańskimi, które sobie poprzednicy jej byli nieprawnie przywłaszczyli (Acta Visit. de Sevé et Wyczałkowski).

¹⁾ Dziś tylko jedna *Dębica*. ²⁾ *Brzozogaj*. ³⁾ *Biskupice*. ⁴⁾ *Opieczki*. ⁵⁾ *Pepice* dziś nieznane. ⁶⁾ *Strychowo*. ⁷⁾ *Zegnowo (Zegnówko)*. ⁸⁾ *Kopydlowo*. ⁹⁾ *Pruchnowo*. ¹⁰⁾ *Mysłica*. ¹¹⁾ *Owieczki*. ¹²⁾ *Suki*. ¹³⁾ *Gaiki*. Później przybyły miejscowości: *Bielawy*, *Nowawieś*, *Działyń*. ¹⁴⁾ Nazwa dziś nieznana. ¹⁵⁾ *Nieodgadnione*.

*Brosowgay*¹⁾, villa sub eadem parochiali in *Dambnycza*. Post cuius villae omnes et singulos agros tam praediales quam cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum, et conducit eam plebanus curru proprio. Et solvunt cmethones ultra decimam manipulari decimam lini de quolibet manso per tres grossos, et nihil aliud solvunt.

Byskupycze, villa sub eadem parochiali in *Dambnycza*. In qua villa licet sit curia habens agros praediales, tamen nihil solvit, solum cmethones de agris cmethonalibus de quolibet manso culto per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Opieczycze, in qua villa nulla est curia neque agri praediales. Cmethones tamen de omnibus et singulis agris eorum de quolibet manso solvunt missalia per unum eorum siliginis et unum avenae ecclesiae parochiali in *Dambnycza* et eius plebano.

Pampycze, villa sub eadem parochiali in *Dambnycza*. In qua sunt agri praediales et cmethonales, de quibus omnibus decima manipularis proveniens spectat in toto ad eandem ecclesiam et eius rectorem. Et ultra decimam manipulari cmethones, dum erant, solvebant missalia de quolibet manso per unum eorum siliginis et alium avenae.

Szthrychow, villa sub eadem parochiali. In qua licet sit curia, decimam tamen cum cmethonibus solvit alibi, solum cmethones de agris ipsorum solvunt missalia praefatae ecclesiae in *Dambnycza* et eius plebano de quolibet manso culto per unum eorum avenae.

Rzagnowko minor, quondam villa, nunc haereditas deserta. Cuius villae incolae, dum erant, decimam manipulari de uno campo iacente versus praefatam *Dambnycza* solvebant seu dabant praefatae ecclesiae in *Dambnycza* et eius plebano, modo autem nihil provenit, quia a multis annis iacet deserta.

Parchaczyno, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, tantum agri praediales, de cuius quidem villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis provenit dictae ecclesiae et eius plebano in *Dambnycza*, et conducit eam plebanus curru proprio. Et solvunt iidem cmethones decimam lini de quolibet manso per duos grossos. Et ultra decimam praefatam solvunt missalia de quolibet manso per unum eorum siliginis et unum avenae.

Myszlyaczyno, villa sub eadem parochiali. Cuius villae incolae omnes et singuli de omnibus et singulis agris tam cmethonalibus quam praedialibus decimam provenientem solvunt et dant manipulari praedictae ecclesiae in *Dambnycza* et eius plebano, quam idem plebanus curru proprio conducit. Et nihilominus cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos et missalia per unum eorum siliginis et alium avenae, hortulani vero per unum eorum avenae.

¹⁾ *Czestkon*, plebanus pożywa w roku 1416 *Sędziwoja* dziedzica *Kobylicy* o dziesięciny w *Brzozogaju* (Excerpta f. 29, 30). Tenże pleban rozprawia się z *Czestkonem* dziedzicem *Dębicy* o dziesięciny z tamtąd w roku 1418 (tamże f. 41), a w krótko potem o mąkę z dwóch wiatraków (tamże f. 44). ²⁾ *Paweł*, komendantz kościoła w *Dębicy* sprzedaje dziesięciny w *Sulimie* w roku 1424 (Excerpta f. 68), tak samo w roku 1425 kmieciom za 8 grzywien, a w roku 1431 dziesięciny w *Brzozogaju* dziedzicze tej wsi, *Lubińskiej* (tamże f. 69, 108).

Owyeczky, villa sub eadem parochiali. In qua sunt pronunc duae curiae nobilium habentes agros praediales, de quibus agris dictarum curiarum, necnon de omnibus et singulis emethonalibus decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Dambnycza* eiusque plebanum, quam et conducit curru proprio. Necnon et decimam lini emethones solvunt de quolibet manso per duos grossos. Insuper et missalia de quolibet manso per unum eorum siliginis et per alium avenae, hortulani vero per unum eorum avenae.

Szubywo, villa sub eadem parochiali, in qua tam nobiles quam emethones de omnibus et singulis agris eorum decimam manipularem convenientem dant et solvunt eidem ecclesiae in *Dambnycza* et eius plebano, et conducit eam plebanus idem curru proprio. Et solvunt similiter decimam lini de quolibet manso per duos grossos, insuper missalia de manso quolibet per unum eorum siliginis et unum avenae. Hortulani vero ad instar aliarum villarum solvunt.

Zagajewo, villa sub eadem parochiali, in qua est curia et unus emetho pronunc habens agros. De cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus et emethonalibus possessionatis et desertis decima manipularis proveniens etiam spectat ad praefatam ecclesiam et eius plebanum in *Dambnycza*, quam conducit curru proprio. Et decimam lini ad instar aliarum villarum percipit, necnon et missalia de quolibet manso emethonali per unum eorum siliginis et unum avenae.

*Szthrzewo duplew*¹⁾, nobilium, sub ecclesia parochiali in *Szthrzewo*²⁾ monialium in quibus villis sunt curiae nobilium habentes agros speciales praediales ab agris emethonalibus distinctos. Decima tamen manipularis duntaxat post omnes et singulos agros emethonales in utraque villa proveniens pertinet et spectat ad ecclesiam parochialem in *Dambnycza* et eius pro tempore plebanum. Et conducunt eam dicti emethones curribus propriis in locum per eundem plebanum in *Dambnycza* pro tempore deputatum, et propterea non solvunt decimam lini. Nobiles vero dant decimas ad eorum parochiam, sub qua consistunt.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad sex marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuordecim grossos singulis annis.

19. VALYSCHÉWO.*)

In eadem ecclesia lignea tituli sanctae Catharinae, de iure patronatus venerabilis capituli sanctae ecclesiae metropolitanae Gnesnensis, seu ipsarum villarum

¹⁾ *Strzyżewo Smykowo* i *Strzyżewo Paczkowe*. ²⁾ *Strzyżewo kościelne*. *Jan z Zagajewa*, pleban *dębnicki* deklaruje przed konsystorzem w Gnieźnie w roku 1459, że pożyczył od ojca swego *Jana*, dziedzica *Zagajewa* 100 dukatów i za to ustępuje mu na dwa lata wszystkie dziesięciny w obojgu *Strzyżewie*, *Brzozogaju*, *Pampicach* i *Nowejusi* (Excerpta f. 435). Tenże pleban sprzedaje w roku 1464 dziesięciny w *Zagajewie* za 20 grzywien (tamże f. 507 b).

*) *Waliszewo*, wieś niegdyś kapituły gnieźnieńskiej z kościołem pierwotnie parafialnym, według śladów w aktach tejże kapituły już w początku wieku XIV istniejącym, do którego w roku 1389 wprowadzony został kanonicznie nowy proboszcz według następującego dokumentu: „*Bronissius Archidiaconus et Administrator in Spiritualibus Eccl. Gnesnen. Discreto viro, Rectori Ecclesiae in Osko-*

a dicto capitulo regentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus de Buzenym*, actu presbyter, ex praesentatione reverendi patris domini *Joannis de Lukowo*¹⁾, archidiaconi praefatae ecclesiae Gnesnensis, ad quam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae, videlicet dicta *Valyschewo*, *Gyemyolowicze*²⁾, *Dzyecamarowycze*³⁾, *Szlapowo*⁴⁾, *Komorowo*, *Gyeszyczerzany*⁵⁾ spectant et pertinent, et in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta ipsarum villarum incolae. Cuius quidem ecclesiae pronunc rector seu plebanus propter proventuum decrecentiam et parochianorum, prout ante, pro sui sustentatione et pastoralis curae subsidio non valet secum tenere vicarium, solum ministrum, cui pro salario annuali dat novem mensuras communis grani, videlicet siliginis et avenae. Item habet imprimis in eadem haereditate et villa ex opposito ecclesiae aream pro curia plebanali satis competentem, inter areas emethonales iacentem, et cum horto retro aream iacente. Necnon et alias tres areas, videlicet pro vicario et ministro ex opposito eiusdem areae et dotis plebanalis versus litus lacus iacentes, tertiam vero pro taberna in fine villae similiter in ordine litoris eiusdem lacus iacentem; quae quidem areae in toto iacent desertae. Item habet agros speciales in quolibet campo per duos mansos hinc inde inter agros emethonales et curiam iacentes, cum pratis eisdem agris adiacentibus, in longitudine et latitudine similem et aequalem protensionem habentes. Item emethones de omnibus et singulis agris emethonalibus nihil aliud solvunt eidem ecclesiae et plebano, solum missalia per unam mensuram siliginis et aliam avenae de quolibet manso. De agris vero praedialibus nihil datur. Hortulani vero, dum erant, solvebant quilibet eorum per unum eorum avenae, et similiter tabernatores.

*Gyemyolowycze*⁶⁾, villa sub eadem parochiali. In qua est pronunc curia agros speciales habens, necnon agri emethonales et duo mansi scultetiae, de quibus quidem agris omnibus et singulis praedialibus, seu curiae decima manipularis proveniens spectat, prout et semper spectabat, ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Valyschewo*⁷⁾, et conducitur per plebanum curru eius proprio. Emethones vero de agris emethonalibus universis et singulis dant et solvunt missalia de

vice. Quia de Ecclesia parochiali in *Waliszewo* vacante per liberam resignationem *Mathiae ultimi et immediati Ecclesiae eiusdem Rectoris ad praesentationem Nobilium Virorum Antonii, Johannis, Jacussii et Andreae de Waliszewo et Johannis Schopka de Zakrzewo haeredum, ad quos ius praesentandi dinoscitur pertinere, discretum virum Nicolaum Vislai de Dambrowka presbyterum latorem praesentium per manus nostras impositionem capituli suo investivimus, ac tenore praesentium investimus . . . Quare vobis committimus et mandamus, quatenus praedictum Nicolaum in possessionem eiusdem Ecclesiae inducatis . . . etc. Dall. Lowicz sextadecima mensis Februarii Anno Dni Millesimo trecentesimo octuagesimo nono, nostro sigillo praesentibus subappenso“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 257 b). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił własnym nakładem w roku 1759 *Ludwik Riencour*, biskup *Ptolemaidz* i. p. i., kanonik gnieźnieński, rejent miejscowy, który dnia 16 Września 1763 *Krzysztof Dobiński*, suffragan gnieźnieński, konsekrował. W roku 1873 parafianie podźwignęli go z upadku. Od końca wieku zeszłego jest on filią kościoła w *Dziesianowicach* (Acta Consist. Gnesn.).*

¹⁾ *Jan Lukowski*, archidyakon gnieźnieński, mąż znakomity w swoim czasie † 1514 (Acta Capit. Gnesn.). ²⁾ *Imiołki*, dziś w parafii *Stawno*. ³⁾ *Dziesianki* w tejże parafii. ⁴⁾ *Słepowo* tak samo. ⁵⁾ *Jeziorzany*. ⁶⁾ *Mikołaj Grosman*, pleban rozprawia się dnia 1 marca roku 1416 o dziesięciny w *Imiołkach* (*Jemolkowicach*) z dziedzicem *Mroozkonem* tamże (Excerpta f. 22). ⁷⁾ *Mikołaj*, dziedzic *Dębniicy* kupuje w roku 1426 meszne w *Waliszewie* i *Dziesianowicach* (*Dziesiankach*) po groszu korzoe (tamże f. 69).

quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae. Scultetus vero seu agros scultetiales colens in toto vel in parte solvit et solvere ex antiquo tenetur loco missalium singulis annis per sex grossos.

Dzyeczmarowycze, villa sub eadem parochiali, in qua etiam sunt agri praediales et cmethonales et curia. De quibus agris praedialibus seu curiae omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et plebanum in *Valyschewo*, et conducit eam plebanus curru proprio. Cmethones vero de quolibet manso et agro cmethonali solvunt missalia eidem ecclesiae et eius plebano per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani autem per unum corum avenae.

Szlampowo, villa sub eadem parochiali monialium de *Pozmania*, in qua nulla pronunc est curia neque agri praediales, solum cmethonales, qui quidem cmethones pro tempore existentes de eorum agris universis et singulis solvunt missalia de quolibet manso culto per duos coros siliginis et duos avenae.

Dzyeczmarowycze ¹⁾ *alia*, villa sub eadem parochiali, in qua solum unicus pronunc est nobilis habens tres campos pro ipsius praedio, ex quibus campis, de uno campo iacente versus villam dictam etiam *Dzyeczmarowycze* decimam manipulari solvit ex antiquo saepedictae ecclesiae in *Valyschewo* et eius plebano, quam et conducit plebanus curru proprio, de duobus autem aliis decima manipularis provenit pro custodia Gnesnensi.

Komorowo, villa sub eadem parochiali in *Valyschewo*, in qua licet sit praedium habens agros, decimam tamen alibi solvit. Cmethones vero de omnibus et singulis ipsorum agris saepedictae ecclesiae et eius plebano dant et solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

Gyzyerzany, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Valyschewo*. In qua nulla pronunc est curia neque agri praediales, solum cmethonales et scultetiae, de quibus omnibus et singulis agris cmethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae. Scultetus autem ex antiquo solvebat loco missalium, ut dicitur, per unum fertonem, modo tamen solvit prout et alii cmethones.

Myelno ²⁾, villa sub parochiali ecclesia in *Modlyschevo* ³⁾. Cuius quidem villae omnes et singuli cmethones de omnibus et singulis agris cmethonalibus decimam manipulari solvunt ecclesiae parochiali praedictae in *Valyschewo* et eius plebano, et conducunt eam cmethones in horreum per eundem plebanum deputatum. Nihilominus solvunt decimam lini de quolibet manso per unum grossum. Nobiles vero in eadem haereditate curias et agros praediales ex antiquo habentes et colentes dant decimam ecclesiae parochiali in *Modlyschevo*.

Dzyathkowo ⁴⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Coldramp* ⁵⁾, in qua sunt speciales agri praediales et curia et speciales agri cmethonales, ab agris praedialibus distincti. De quibus quidem agris cmethonalibus omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem praedictam in

¹⁾ Osada dziś nie istniejąca. ²⁾ *Mielno*. *Mikołaj Grosman*, pleban *waliszewski* sprzedaje w obec konsystorza dziesięciny w *Mielnie* kmieciom tamże dnia 24 stycznia roku 1409 (Excerpta f. 2). ³⁾ *Modliszewko*. ⁴⁾ *Dziadkowo*. Na dniu 3 stycznia roku 1415. *Mikołaj Grosman*, pleban sprzedaje *Stanisławowi Gomoliczowi*, kmieciowi dziesięciny w *Dziadkowie* i *Mielnie* na pniu za 19 grzywion (Excerpta f. 11). Tak samo w roku 1418 (tamże f. 36). ⁵⁾ *Koldrąb*.

Valyschewo et eius plebanum, et conducit eam curru proprio idem plebanus. Insuper praedicti cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos, cum vero conducunt decimam plebano, tunc per unum grossum. Haeres vero ex agris praedialibus dat decimam manipulari ecclesiae praedictae in *Coldramp*.

Item eadem ecclesia in *Valyschewo* taxata est ex antiquo ad unam marcam argenti solvitque contributionem sancti Petri per septem grossos et cum quittantia.

20. SZLAWNO*), ARCHIEPISCOPALIS.

In eadem ecclesia parochialis tituli sancti Nicolai, de iure patronatus et provisione archiepiscopi Gnesnensis et primatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Lawrentius* de *Szyemnycza* ¹⁾, actu presbyter, vicarius perpetuus ad eandem ecclesiam Gnesnensem, ex provisione eiusdem domini archiepiscopi Gnesnensis. Ad quam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szlawnno*, *Myschky* ²⁾, *Witkowo* ³⁾, *Gorzuchowo* ⁴⁾, *Zakrzewo*, *Kamyenyeczek* ⁵⁾, *Szkrzethuszewo* ⁶⁾, *Vythakowycze* ⁷⁾, *Volanky* ⁸⁾, *Głambokye* ⁹⁾, *Barkowo* ¹⁰⁾, *Charzewo*, *Vagorzewo* ¹¹⁾, *Vgyasth* ¹²⁾, *Brudzewo*, *Popkowycze* ¹³⁾ et *Rrzepczyno* ¹⁴⁾, necnon curia villae dictae *Szyemczyno* spectant et pertinent, et in eadem incolae ipsarum ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae pro tempore rector pro sui et curae pastoralis sustentatione et subsidio continue circa ipsam ecclesiam servat, prout ex antiquo, unum vicarium et ministrum manuales et salariis consuetis providet in pecuniis aut frumentis. Item eadem ipsa ecclesia et eius rector imprimis pro dote et fundo in eadem villa et haereditate habet unam aream pro curia et horto in medio ipsius villae in monte in latere ecclesiae ex opposito lacus, necnon et hortum sub eodem monte cum vinario in eodem horto iacentem, satis sufficientem et competentem in longitudine et latitudine. Necnon et alias tres areas in alio convallo versus ecclesiam iacentes, videlicet una pro taberna cum horto circum circa domum etiam sub monte, quantum licite sepire potest, alia pro ministro in medio, et tertia pro vicario versus dotem et curiam plebanalem situm habens, et in eisdem pronunc domus.

*) *Szlawnno*, niegdyś miasto, dziś wieś, od niepamiętnych czasów do arcybiskupów gnieźnieńskich należąca, z kościołem parafialnym przez nich erygowanym zapewne już w początku wieku XIV. W roku 1348 występuje jako świadek na przywileju *Jana*, proboszcza trzemeszyńskiego, *Tomasz*, pleban tamtejszy (Kodeks dyplom. wielkop. II, 612). Przez zamianę wieś ta z przyległościami przeszła w ręce prywatne. W roku 1764 dziedzic miejscowy, *Aleksander Enbieński*, kasztelan gnieźnieński, wystawił w miejsce chyłające się ku upadkowi kościoła nowy drewniany, do którego w roku 1777 dziedzic, *Mikołaj* i *Teodor Węsierscy* kaplicę ś. Jana Nepomucena przybudowali. Kościół ten spalił się w roku 1803 i zastąpiony został dopiero w roku 1844 nowym murywanym kosztem patrona i parafian, dotąd niekonsekrowanym. Po za wsią jest kaplica pod tyt. ś. *Rozalii*, którą w roku 1785 wystawił własnym nakładem, wypełniając ślub uczyniony podczas powietrza, pleban miejscowy, *Józef Stolzman* (Acta Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Ziemnica*. ²⁾ *Myski*. ³⁾ *Witkowo*. ⁴⁾ Wieś ta należy dziś do parafii kłeckiej. ⁵⁾ *Kamionek*. ⁶⁾ *Szkrzethuszewo*. ⁷⁾ *Witakowice*. ⁸⁾ *Wolanki*. ⁹⁾ *Głębokie*. ¹⁰⁾ *Barkowo*. ¹¹⁾ *Węgorzewo*. ¹²⁾ *Ujazd*. ¹³⁾ *Popkowice*. ¹⁴⁾ *Niesodagnione*.

Item habet specialem campum agrorum in eadem haereditate sufficientem, ad tres campos et triplici aratura pro praedio, iacentem inter lacum archiepiscopalem et agros emethonales penes viam, quae vadit ex eadem villa in *Poznan*, cum pratis et parvo lacu in confinibus eiusdem agri seu campi iacentem. Item in eadem villa emethones ex omnibus et singulis agris ipsorum emethonalibus solvunt ex antiquo eiusdem ecclesiae plebano missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae, hortulani vero et tabernatores duntaxat per unum eorum avenae.

Myschky ¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua pronunc est curia habens agros praediales, de quibus agris omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum in *Szlawno*, et conducit eam curru proprio. De emethonalibus vero agris emethones dant missalia per duos coros siliginis et duos avenae. Hortulani et tabernatores solum per unum eorum avenae.

Vythkowo, sub eadem parochiali. In qua nullus est emetho nec recordatur fuisse, solum agri nobilium, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szlawno* et eius plebano, et conducit eam plebanus curru proprio.

Gorzuchowo ²⁾, villa quoad emethones sub ecclesia praefata in *Szlawno*, quo vero ad curias nobilium sub parochiali in *Modlyschewo*. Cuius quidem villae emethones ex eorum agris universis et singulis dant missalia praefatae ecclesiae in *Szlawno* et eius rectori per unam mensuram siliginis et aliam avenae de quolibet manso, hortulani vero tantum per unum eorum avenae.

Zakrzewo, villa sub eadem parochiali, in qua est pronunc curia habens agros praediales, ex quibus agris medietatem decimae manipularis provenientis percipit dictae ecclesiae parochialis rector in *Szlawno*, et medietatem decanus ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*. Emethones tamen ex suis agris de quolibet manso solvunt missalia per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae in *Szlawno* et eius rectori.

Kamyenyczek nobilium, sub eadem parochiali, in qua nullus est emetho pronunc, solum curiae nobilium agros praediales habentes, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit et spectat in toto ad eandem ecclesiam et plebanum in *Szlawno*, quam et conducit plebanus curru proprio.

Szkrzetkuszewo, villa sub eadem parochiali in *Szlawno*. In qua est curia nobilium habens agros praediales, de quibus decima manipularis proveniens spectat eidem ecclesiae in *Szlawno*, et conducit eam plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus modo nihil percipit, quia iacent in toto deserti et alicubi locantur per partes, et solvunt decimam illis, quibus debent, dum tamen erant emethones, solvebant missalia ad instar aliarum villarum.

Vythakowycze ³⁾, villa sub eadem parochiali, in qua modo nulli sunt emethones, solum curiae nobilium habentes agros speciales praediales. De cuius villae

¹⁾ *Tomasz*, plebanus sprzedaje dnia 7 czerwca roku 1415 *Dobrogostowi* plebanowi w *Lopienniu* dziesięciny z czterech żrebiów roli w *Myszkach* (Excerpta f. 15). ²⁾ Dziś *Gorzuchowo* należy do parafii *kłockiej*. ³⁾ *Przedpełek*, dziedzic *Wronczynna* zeznaje przed konsystorzem w roku 1459, że jest winien *Broniszowi*, plebanowi w *Sławnie* jedną grzywnę za dziesięciny w *Witakowicach* (Excerpta f. 437).

agris omnibus et singulis decima manipularis proveniens datur praefatae ecclesiae eiusque plebano in *Szlawno*. Hortulani autem solvunt per unum eorum avenae missalia.

Volanky, Charzewo, villae sub eadem parochiali, in quibus nulli sunt emethones, solum curiae nobilium, de quarum villarum omnibus et singulis agris datur decima manipularis eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szlawno*. Hortulani autem, dum erant, solvebant missalia per unum eorum avenae.

Barkowo, villa sub eadem parochiali, in qua modo solum sunt nobiles, qui solvunt decimam manipulari eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szlawno*.

Glabokoye, villa sub eadem parochiali, in qua pronunc est curia agros praediales habens, de quibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Szlawno*. De emethonalibus vero agris de quolibet manso emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae per unum eorum siliginis et alium avenae.

Vagorzewo, villa sub eadem parochiali, in qua est curia agros praediales habens, et nulli emethones, tantum hortulani, de cuius quidem villae agris praedialibus omnibus et singulis decima manipularis provenit ad dictam ecclesiam eiusque plebanum in *Szlawno*, quam et conducit curru proprio. Hortulani autem solvunt missalia per unum eorum avenae.

Popkowycze, villa, in qua solum modo est scultetus et unus emetho et nulla curia, neque agri praediales, solum emethonales, de qua villa emethones seu incolae nihil aliud solvunt dictae ecclesiae et plebano in *Szlawno*, solum per unum grossum de quolibet area.

Vgyasth ¹⁾, villa sub eadem parochiali in *Szlawno*. Cuius villae omnes et singuli emethones, sculteti seu incolae dictae suae ecclesiae et plebano solvunt duntaxat missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et per aliam avenae. Nulla ibi est curia neque agri praediales.

Brudzewo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis cedit ecclesiae in *Gyemyelno*, prout supra notatum est ²⁾.

Gandecz, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis, de cuius villae quibusdam

¹⁾ *Dobrogost*, plebanus zapożywa w roku 1426 przed sąd konsystorski *Dobrochmę*, dziedziczkę *Ujazdu* o korzec mąki pszennej i o 2 korce żytniej, które od dawna pobierali plebani z młyna tamże za to, że pozwalali spuszczać do tegoż młyna wodę z jeziora plebańskiego (Excerpta f. 71). ²⁾ Oprócz wyżej wymienionych pobierał pleban w *Sławnie* w XV wieku następujące dziesięciny: w *Repczynie*, o które się sędzi pleban *Dobrogost* z dziedzicem tamtejszym *Janem* w roku 1416 dnia 5 lipca (Excerpta f. 29); w *Gądczu* (*Gandecz*), o które dziedzic *Bielawskiego* pozywa przed konsystorzem w roku tymże w imieniu plebana wikaryusza jego *Stanisław* (tamże f. 32); w *Rogalinie*, o które się sędzi z dziedzicem roku 1418 (tamże f. 38); w *Kowalewie*, o które wytacza sprawę dnia 19 lutego roku 1416 *Arnold* syn *Hamyńska*, komendarz kościoła w *Sławnie* naprzeciw dziedzicowi *Stanisławowi* (tamże f. 21). W roku 1439 *Dobrogost*, pleban wytacza przed konsystorzem gnieźnieńskiu skargę naprzeciw *Jakóbowi Węgorzewskiemu*, dziedzicowi *Węgorzewa* o to, że nie bywa w kościele swoim parafialnym i nie przystępuje tamże do Sakramentów śś. Sąd polubowy przez obie strony wybrany decyduje, że ponieważ dziedzic rzeczony daleko mieszka od *Sławna*, wolno mu bywać w niedziele i święta zwyczajnie w sąsiednim kościele *kiszkowskim* z wyjątkiem świąt większych (szczegółowo wymienionych); wszystkie zaś Sakramenta śś. w swoim parafialnym kościele wraz z rodziną przyjmować powinien. Przy tej sposobności konsystorz nakazuje plebanowi, aby dwóch trzymał wikaryuszów (Excerpta f. 182, 183).

agris decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem in *Szlawno*, eiusque plebanum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri in toto decem novem grossos.

21. VAGLYEWO.*)

In eadem ecclesia lignea, tituli sanctae Catharinae, de iure patronatus et praesentandi regiae maiestatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes Bysstrok* de *Pobyedzyska*, actu praesbyter, ex praesentatione moderni regis *Sigismundi*. Ad quam ex antiquo villae infrascriptae iure parochiali pertinent et spectant, videlicet praedicta *Vaglyewo*, *Podarzewo*, *Szyroczywo*¹⁾, *Gwyazdowo*²⁾, *Bozaporowycze duplex*³⁾, *Rybythwy*⁴⁾, *Lathalycze*⁵⁾, medietas villae *Gora*⁶⁾, et in eadem incolae ipsarum villarum ecclesiastica percipiunt sacramenta. Circa quam ipsius ecclesiae rectores ex antiquo pro sui pastoralisque curae subsidio servabant unum vicarium manualet et ministrum. Modernus tamen, ut dicitur, propter parochianorum et proventuum paucitatem vicarium servare non potest, solum ministrum, quem pro posse salariat salario (sic). Item eadem ipsa ecclesia ex antiquo in eadem haereditate et villa habet pro dote et fundo imprimis aream pro curia plebanali, cimiterio contiguam, in qua nunc est curia cum horto satis spatioso, prout et ipsa area habet situm. Item ex opposito eiusdem areae versus villam, aliam aream pro schola, necnon et aliam retro ecclesiam et eius chorum ad partem orientalem pro vicario, in qua nunc residet minister ipsius ecclesiae. Habet insuper unum mansum agri in quolibet campo cum prato eidem adiacente et ad eum pertinente in latitudine et longitudine se protendentem, prout et aliorum cmethonum ac inter alios mansos cmethonales situm. Item habet unam certam haereditatem, dictam *Szwyathwycze*⁷⁾, quondam villam, sed a multis annis desertam, iacentem inter haereditates seu villas *Szymyonowo*⁸⁾, *Valyschewo*, *Komorowo* et *Owyczky*⁹⁾ circum circa, et nullum profectum ex negligentia non provisionis plebanus eiusdem ecclesiae in *Vaglyewo* modo habet. Item in eadem *Vaglyewo* nulla est curia neque agri praediales, tantum cmethonales et scultetiae, de quibus omnibus et singulis agris cmethonalibus et scultetiae cmethones et incolae solvunt eidem ecclesiae et eius plebano de quolibet manso culto per duos coros siliginis et duos avenae.

*Padarzewo*¹⁰⁾, villa sub eadem parochiali in *Vaglyewo*, in qua nulla est curia neque agri praediales, quia regalis villa in obligatione, sed curia modo tenet

*) *Węglewo*, wieś królewska, z starożytnym kościołem parafialnym, o którym akta konsystorza gnieźnieńskiego na początku XV wieku jako dawno istniejącym wspominają (Excerpta f. 4, 5). Dzisiejsza świątynia wystawioną została kosztem fiskusa królewskiego i parafian w roku 1848 (Acta Consist. Gnesn.).

1) *Sroczyn*. 2) *Gwiazdowo*. 3) *Bozaporowice* osada dziś nie istniejąca. 4) *Rybitwy*. 5) *Latalice*. 6) *Ladnagóra*. Później przybyły osady: *Adamowo*, *Kopanina*, *Moraczewo*, *Węglewskie Ołędry*. 7) *Świątkowice* albo *Poświętne*. W roku 1431 wydzierżawia pleban *Sędziwój* kanonikowi gnieźnieńskiemu *Mikolajowi Jarockiemu* rolę plebańską, *Poświętne* zwane, za 8 grzywien rocznie (Excerpta f. 98). 8) *Siemianowo*. 9) *Owiczki*. 10) W roku 1412 pleban *Jerzy* ustępuje dziedzicowi *Lagiewnik Januszowi* dwuletnią dziesięcinę z *Podarzewa* za dług u niego zaciągnięty 5 grzywien (tamże f. 6).

pro praedialibus agros quondam scultetiales. De cuius villae omnibus agris tam scultetialibus quam cmethonalibus solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero per unum corum, modo tamen dominus tenutarius ex agris scultetiae pro beneplacito plebano solvit unum fertonem.

Szyroczywo, villa sub eadem parochiali. In qua licet est curia habens agros praediales, decima tamen manipularis de duobus campis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus proveniens, duntaxat spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque rectorem in *Vaglyewo*, et solvunt cmethones eidem ecclesiae eiusque plebano loco missalium de quolibet manso per unum grossum. Et similiter quilibet hortulanus per medium grossum. De tertio vero campo iacente versus *Barkowo* et *Glabokye* eadem ipsa decima manipularis spectat ad ecclesiam eiusque plebanum in *Szlawno*.

Glabokye, villa sub ecclesia parochiali in *Szlawno*, de cuius quidem villae uno campo dicto *Bomonyewo*, seu ab haereditate *Rozaporowycze* adempto et haereditati *Glabokye* incorporato decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem eiusque plebanum in *Vaglyewo*, et solvunt de tertio in tertium annum eidem ecclesiae et plebano ratione huiusmodi campi post decimam manipularem seu circa decimationem decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Szkerzethuschewo*¹⁾, villa sub eadem parochiali in *Szlawno*, post cuius quidem agros omnes et singulos cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et eius plebanum in *Vaglyewo*, modo tamen nullus est cmetho solum haereditas deserta.

*Gyemyolowycze*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Valyschewo*, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus et scultetiae decima manipularis provenit ecclesiae parochiali eiusque plebano in *Vaglyewo* et conducit eam plebanus curru proprio, tamen non solvunt decimam lini.

*Bozaporowycze duplex*³⁾, sub ecclesia parochiali in *Vaglyewo*⁴⁾, utraque deserta, solum in una residet nobilis, de quarum quidem villarum omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae et eius plebano in *Vaglyewo*.

Rybythwy, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Vaglyewo*, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus cmethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae in *Vaglyewo* et eius plebano.

1) *Jerzy*, pleban rozprawia się w konsystorzu gnieźnieńskim dnia 29 stycznia roku 1412 z *Januszem*, dziedzicem *Lagiewnik*, który deponuje, że za plebana wyłożył 7 grzywien bez dwóch groszy na materye do kościoła w *Węglewie*, których mu zwrócić nie chce. Pleban zaś oświadcza, że mu odstąpił za to dziesięcinę w *Skrzetuszewie* w wartości ósmiu grzywien (Excerpta f. 5b). Tenże pleban sprzedaje dziesięcinę w *Skrzetuszewie* i *Imiolkach* w roku 1419 i 1430 (tamże f. 52, 85). 2) *Imiolki*, dziś należące do parafii w *Sławnie*. 3) *Sędziwój*, pleban deklaruje przed konsystorzem w roku 1434, że *Piotrowi z Bozaporowic*, dziedzicowi, za którego wydał siostrzenicę swoją, w miejsce posagu ustąpił dziesięcinę w *Bozaporowicach*, *Imiolkach* i *Skrzetuszewie* (Excerpta f. 130). 4) *Maciej*, pleban uwalnia w roku 1442 kmieci z *Węglewa* za nieoddanie mesznego z nowin od klątwy (tamże f. 230).

*Lyathalyce*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua est curia habens agros praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat ad ecclesiam eiusque plebanum in *Vaglyewo*. De emethonalibus vero emethones solvunt de quolibet manso missalia per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae et eius plebano, hortulani et tabernator per corum avenae.

Gwyazdowo, villa sub eadem parochiali. Cuius villae emethones de omnibus et singulis agris solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae et hortulani per unum corum avenae. De agris vero scultetiae nobiles in eis residentes solvunt decimam manipularem eidem ecclesiae et eius plebano in *Vaglyewo*.

Gora, villa, cuius medietas sub eadem parochiali cum praedio seu curia. Post cuius quidem curiae omnes et singulos agros decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Vaglyewo*, quam conducit idem plebanus curru proprio. Emethones vero de ipsorum omnibus agris solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae similiter eidem ecclesiae et eius plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per undecim grossos cum quittance.

22. GOCZANOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis tituli sancti Jacobi apostoli, ut dicitur, unita ecclesiae parochiali in *Pobiedzyska*, de iure patronatus regiae maiestatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Vincentius Gyemyelyensky*¹⁾ una cum praedicta in *Pobiedzyska*. Ad quam iure parochiali nulla alia villa praeter ipsam *Goczanowo* spectabat et pertinebat. Cuius ecclesiae pro tempore rector non servabat vicarium solum ministrum. Quae quidem ecclesia et eius rector imprimis pro dote et fundo in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam habuit et habet unam aream specialem pro curia plebanali et horreo, hortum retro et alium hortum ex opposito ipsius areae versus paludem, necnon pro ministro in eadem area plebanali cimiterio contiguum. Item habet sex mansos agrorum in eadem haereditate inter agros emethonales sitos, hinc inde in longitudine et latitudine prout et emethonales se preterdentes, necnon et quinque areas, dictos mansos et hortulaniam concernentes. Ex quibus quidem mansis duo modo possessionati et alii deserti. In quos sex mansos (sic) duo colebantur pro curia plebanali et quatuor per emethones. Ex quibus quidem sex mansis quatuor ex scultetia ipsius villae erant tempore erectionis dictae

¹⁾ *Latalicy* kmiecie obowiązują się w roku 1419 w obec konsylerza oddawać plebanowi dzieściny od niepamiętnych czasów mu się należące (Excerpta f. 49^b).

*) *Kocanowo* lub *Koczanowo*, wieś królewska z kościołem pierwotnie parafialnym, który dla zbyt szczyplych dochodów przez kardynała *Fryderyka Jagiellończyka* dnia 20 lutego roku 1500 wcielony został do kościoła parafialnego w *Pobiedziskach* (Archiv. Capit. Gnesn. No. 544). W roku 1457 pleban tamtejszy *Jan* wydzierzał probostwo swoje *Jakóbowi*, wikaryuszowi w *Dziekanowicach* za 20 grzywien rocznie (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 409).

ecclesiae adscripti, de quibus nemini nisi plebano loco census et decimae de quolibet manso per quatuor mensuras tritici, per quatuor siliginis et quatuor avenae emethones solvebant. De duobus autem, qui erant per regiam maiestatem eidem ecclesiae specialiter donati, de quolibet manso incolae ipsorum eidem plebano per unam marciam census et per unum fertonem cuidam praebendae seu canonico Gnesnensi solvebant et solvere tenentur ex antiquo. Item praedicta hortulania, de qua supra, iacet cum sua area circa rivulum in fine eiusdem villae scaturientem, in latitudine ultra triginta sulcorum, in longitudine vero ad instar unius stadii. Item habet prata pro curia plebanali et emethonalibus sufficientia et saepedictis mansis hinc inde adiacentia, prout et alii emethones. Item incolae ipsius villae de omnibus agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duas mensuras siliginis et duas avenae. Sculteti vero, unus de tribus mansis solvebat per octo avenae necnon per mensuram tritici, alter de uno et medio manso per quatuor mensuras siliginis et quatuor avenae et duos coros tritici. Et residuum scultetiae hoc est unus mansus cum medio iacent deserti.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unum fertonem argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per tres grossos.

23. POBYEDZYSKA*), OPPIDUM.

In eadem ecclesia murata, tituli sancti Michaëlis, de iure patronatus regiae maiestatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Vincentius Gyemyelyensky*¹⁾, actu presbyter,

*) *Pobiedziska*, starożytne miasto królewskie i starostwo niegrodowe, według podania w początku wieku XIII założone (cfr. Kod. dyplom. wielkopol. I, 307) razem z kościołem parafialnym, który Krzyżacy w roku 1331 zrabowawszy, spalili. *Herman*, pleban tamtejszy słuchany był jako świadek w procesie króla *Kazimierza W.* naprzeciw Krzyżakom w roku 1339, który przed komisją apostolską zeznaje: „Quod cum Cruciferi de Pr. cum eorum valido exercitu venirent ad dictum oppidum, de *Pobiedzisz* nominatum, in praesenti articulo ipse testis, qui loquitur, nolens eos expectare, fugiit ad silvam et ascendens quendam montem super equum suum in silva, vidit eos in magna multitudine et vexilla eorum, et de illo monte, ubi erat in silva, vidit cremari dictum oppidum et ecclesiam, ipsis Cruciferis ibidem praesentibus et respicientibus. Interrogatus, si res exportaverint de dicto loco et si eum spoliarerint et ecclesiam, dixit, quod sic, prout retulerunt sibi mulieres, quae remanserunt in dicto loco, et etiam reliquias et corpus domini et ornamenta ecclesiae secum portaverunt et rapuerunt et postmodum igne concremarunt... etc.“ (Lites sc res gestae wyd. Działyńskiego t. I, 68, 309). Kościół odbudowany z drzewa zapewne przez króla *Kazimierza W.*; w wieku XV stanął dzisiejszy murowany, który w następnym wieku po zgorzeniu przez rządców swoich zrestaurowany, na dniu 25 marca 1596 przez *Jana Gniazdowskiego*, suffragana gnieźnieńskiego i opata mogińskiego został konsekrowany (Arch. Cap. Gnesn. Liber *Ordinandorum* etc. *Joannis Gniazdowski*). Tenże suffragan rekonceyliował dnia poprzedniego ołtarz umieszczony jest pomnik marmurowy *Stanisława Grota*, o. p. doktora, kanonika gnieźnieńskiego i plebana miejscowego, który chroniąc się przed powietrzem w Gnieźnie grasującą do *Pobiedzisk*, tam na dniu 13 stycznia roku 1634 umarł (Acta Cap. Gnesn. de eod. anno).

¹⁾ *Wincenty Imieliński* pleban.

ex praesentatione serenissimi domini Sigismundi, regis Poloniae et feliciter moderni. Qui circa ipsam ecclesiam, prout ex antiquo, pro oneribus ipsius ecclesiae supplendis tenet et observat duos vicarios manuales et tertium circa oraculum gloriosae virginis *Mariae* extra oppidum, quos salariat pro posse, necnon et magistrum scholae et campanatores earundem ecclesiarum. Item dicta ecclesia et eius rector imprimis in eodem oppido circa ecclesiam praedictam in latere versus orientem habet aream pro curia et dote plebanali et in ea pronunc curiam satis latam cum horto eidem adiacente, in qua area locat ex necessitate domos vicariales, aut dare (sic) residentiam in sua curia. Schola autem habet suum specialem locum in alia parte ecclesiae penes cimiterium situm. Item habet specialem campum agrorum post hortos et domum advocatae situm suum incipientem et protendentem se usque ad silvam oppidi penes lacum, dictum *Dobre*, quem campum solet per partem locare. Item habet de uno cum medio manso civilibus censum annuum, de quibus pro censu ipsorum agrorum possessores solvunt de qualibet quarta mansi per decem octo grossos et per unam mensuram avenae, qui quidem mansus cum medio iacent per partes inter agros eiusdem oppidi. Et oppidani eosdem agros habent in haereditatem et vendunt cum censu unus alteri. Item oppidani eiusdem oppidi de omnibus et singulis agris solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis. Illi autem oppidani, qui mansos seu agros non habent, solvant de quolibet domo per medium grossum et inquilini eorum per quinque aut quatuor obolos.

*Vagowo*¹⁾, villa sub eadem parochiali. Cuius proprietas cum omni iure, dominio et proprietate spectat et pertinet ad eandem ecclesiam, in qua modo duntaxat tres sunt cmethones et duo sculteti et alii agri cmethonales deserti, nec est in eadem aliqua plebanalis curia, aut agri praediales, sunt tamen prata et bora. Cuius villae cmethones de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano quolibet anno solvunt pro censu per sedecim grossos, nec non per quindecim ova et duos gallos et conducunt eidem plebano in *Pobyedzyska* ligna dum eis mandatur, ad alios autem labores non obligantur. Sculteti nemini decimant et obligantur, solum ad illa, quae habent in privilegio. Item sculteti et cmethones eiusdem villae de omnibus ipsorum mansis ultra censum praedictum et alias obventiones praedictas solvunt eidem ecclesiae et eius plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

*Sannyky*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, solum agri cmethonales et scultetiales, de quibus omnibus agris tam scultetiae quam cmethonalibus incolae ipsius villae solvunt missalia de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano per duos coros siliginis et duos avenae.

*Gorka*³⁾, villa sub eadem parochiali. Post cuius villae cmethonalibus omnibus et singulis agris (sic) solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae. Et in eadem molendinatores de molendinis duobus aquaticis solvunt de quolibet per unum corum farinae. De agris vero praedialibus decima manipularis alibi datur.

*Pradno*⁴⁾, villa sub eadem parochiali, in qua pronunc est curia et agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska*. De agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia de quolibet

1) *Wagowo*. 2) *Sanniki*. 3) *Kociałkowa Górka*. 4) *Promno*.

manso per corum siliginis et corum avenae. De molendinis vero missalia etiam dantur per corum farinae siliginis.

*Pomorzanowycze*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua non fuerunt aliquando agri praediales neque curia, modo tamen per modernum eiusdem villae possessorem in area et agris scultetiae constructa, de cuius villae omnibus agris solvuntur praefatae ecclesiae eiusque plebano missalia per cmethones etiam de agris scultetiae de quolibet manso per unam mensuram siliginis, hortulani vero per unum corum avenae.

*Polszka wyesch*²⁾, villa sub eadem parochiali, cuius incolae de omnibus et singulis agris solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis eidem ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska*.

*Golin*³⁾, villa sub eadem parochiali, in qua pronunc est curia et agri praediales, ex quibus agris praedialibus de uno campo iacente versus *Pobyedzyska* et se protendente decima manipularis proveniens datur eidem ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska*. Ex agris vero cmethonalibus cmethones de quolibet manso solvunt missalia etiam eidem ecclesiae per duos coros siliginis et duos avenae.

Item ex molendino, dicto *Nadrosny*⁴⁾, quolibet anno pro festo Paschae molendinator praefatae ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska* solvere tenetur unum corum farinae triticeae et ex civili seu oppidano similiter solvit molendinator omni anno unum corum farinae siligineae.

*Pomorzanany*⁵⁾, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis, in qua sunt curiae agros praediales habentes, necnon agri cmethonales, de quibus omnibus agris cmethonalibus incolae colentes istos agros solvunt ecclesiae et eius plebano in *Pobyedzyska* maldratas de quolibet manso duas mensuras cum media siliginis et duas cum media avenae, necnon per quinque grossos pecuniae. De praedialibus vero decimam manipulare non percipit.

Pomorzaneky, sub eadem ecclesia parochiali in *Pomorzanany*, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae parochiali in *Pobyedzyska* eiusque plebano, et conducit eam plebanus curru proprio.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad decem marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri...

1) *Pomorzanowice*. W roku 1460 *Stanisław*, pleban pozywa *Katarzynę*, wdowę po *Janie Kraska*, staroście konińskim, dziedziczkę *Pomorzanowice* „pro et super uno manso agri dicto *Tlustowski*, et area pro habitatione cmethonis nec non areis pro hortulanis locandis in villa praedicta *Pomorzanowice*,” o które to grunta spór od dawna się toczył. Sąd polubowy złożony z *Jana Brzostkowskiego*, kantora, *Wojciecha z Opatowa*, doktora medycyny i kanonika gnieźnieńskiego oraz *Strzałki*, dziedzica *Strzałkowa*, przyznał wszystkie powyższe protensye plebanowi, za co tenże zobowiązał siebie i następców swoich wiecznymi czasami do odprawiania za dusze rodziców rzeczonej dziedziczki dwa razy do roku nabożeństwa żałobnego z wigiliami (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 444). 2) *Polskawieś*. 3) *Golin*. Dziś należą do parafii następujące miejscowości: *Bocinieś*, *Borówki*, *Czachurki*, *Główna*, *Główienka*, *Golin*, *Golińskie Ołędry*, *Góreckie Ołędry*, *Grünhof*, *Kaczyna*, *Kapalica*, *Kocanowo*, *Kociałkowa Górka*, *Kuracz*, *Nadrożny*, *Olszak*, *Pobiedziska*, *Polskawieś*, *Pomorzaneky*, *Pomorzanowice*, *Promno*, *Sanniki*, *Sannickie Ołędry*, *Wagowo*, *Wiśniowo*, *Wójtoszwo*, *Zbierkowo*. 4) *Nadrożny*. 5) *Pomorzanany*. *Bernard*, pleban, odstępuje w roku 1443 *Piotrowi*, wikaryuszowi swemu jako salarium maldratas w *W. Pomorzanaach* pod *Kłeckiem* i dziesięciny w *Pomorzanaach* wartości 7 grzywien bez 6 groszy (Excerpta f. 258).

*Altare primum*¹⁾ in eadem ecclesia parochiali in latere sacristiae seu a tergo, quod obtinet pronunc honorabilis *Hieronimus Kothphycz de Seneyna*²⁾, actu presbyter, de iure patronatus proconsulis et consulum eiusdem oppidi in *Pobyedzyska*, quod ex fundatione et dotatione requirit personam idoneam, actu presbyterum. Et habet pro dote et fundo sedecim aureos in auro in bonis haereditariis *Sibaschyn*³⁾ pro certa summa pecuniae in vim reemptionis emptos seu comparatos. Cuius quidem altaris possessor seu altaris tenetur ex privilegio omni septimana in eodem altari legere tres missas, unam de sancta Trinitate, aliam de beata virgine Maria et tertiam pro peccatis. Non habet domum nec aream neque specialia apparamenta, sed utitur ecclesiasticis.

*Altare secundum*⁴⁾ in eadem ecclesia sub organo situm, tituli sancti Michaëlis, de iure patronatus et praesentandi nobilium haeredum de *Pradno*, pronunc domini *Andreae*. Quod modo obtinet honorabilis *Joannes* plebanus in *Slupy* ex praesentatione eiusdem nobilis, quod pro dote et fundo habet imprimis in eodem oppido, in suburbio eiusdem, domum cum horto eidem areae adiacente versus lacum, dictum *Pyesthrachow*⁵⁾, penes hortos civiles versus oppidum sitam. Item habet duas marcas et sedecim grossos in bonis advocatae eiusdem oppidi census perpetui in eadem advocatia comparatos. In quo censu modernus advocatus, *Albertus Kowalsky* duo macella laniorum seu carnificum moderno altaris pro huiusmodi censu duarum marcarum et sedecim grossorum consignavit. Qui quidem altaris tenetur ex privilegio omni septimana in eodem altari explere tres missas, unam videlicet de beata virgine Maria, aliam pro defunctis et tertiam pro peccatis. Non habet calicem proprium, solum casulam missale et ornamenta altaris.

*Ecclesia hospitalis*⁶⁾ extra oppidum, tituli S. Spiritus, de iure patronatus et praesentandi laicorum, haeredum in *Gorka* pro duabus, et proconsulis et consulum pro tertia vicibus, continue se sequentibus, quam pronunc obtinet honorabilis *Blasius* de *Pobyedzyska* saepedicta, actu presbyter, ex praesentatione proconsulis et consulum ex eorum vicibus et de consensu haeredis de *Gorka Joannis*. Qui quidem praepositus habet in sua cura domum pauperum, circa eandem ecclesiam in domo

¹⁾ Pierwszy ołtarz pod tyt. *N. Maryi Panny, śś. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty* erygowany przez arcybiskupa *Jakóba Sienieńskiego* w roku 1479 (Arch. Capit. Gnesn. Acta Visitat. de Sevė f. 206).

²⁾ *Hieronim Kottwicz* ze *Żnina*, altarzysta. W roku 1608 był altarzystą *Marcin z Trzemesna* (Acta Visit. de Sevė f. 206). ³⁾ *Zbąszyń*. ⁴⁾ Kiedy ołtarz kanonicznie erygowano i przez kogo uposażony, dojsć nie można. Zdaje się, że fundatorami jego byli dziedzice z *Promna*, skoro im przysługiwało prawo prezentowania altarzysty. Oprócz tego była przy kościele *pobiedziskim* w roku 1608 trzecia altarya pod wezwaniem *Wniebowzięcia N. Maryi P.*, niewiadomo przez kogo fundowana, którą miał w posiadaniu tegoż roku *ks. Stanisław z Pobiedzisk* (Acta Visit. de Sevė f. 206). ⁵⁾ *Piestrachowo*.

⁶⁾ Kościół szpitalny *ś. Ducha* wraz z szpitalem fundowany przez króla *Władysława Jagiełłę* (Acta Consist. Gnesn.), później uposażony na nowo przez dziedziców *Kociałkowej Górki* i mieszczan *pobiedziskich*, po zgorzeniu w drugiej połowie wieku XVI z drzewa odbudowany, na dniu 3 marca r. 1596 przez *Jana Gniazdowskiego*, suffragana gnieźnieńskiego i opata mogińskiego był konsekrowany (Arch. Capit. Gnesn. Liber *Ordinandorum* etc. *Joannis Gniazdowski*). Kościół ten od dawna już nie istnieje. Oprócz kościoła parafialnego i kościoła *ś. Ducha* istniała w *Pobiedziskach* od niepamiętnych czasów pod wezwaniem *N. Maryi Panny* z obrazem jej powszechnie za cudowny uważanym, uposażona w r. 1594 przez *Agnieszkę Eburę*, mieszczankę *pobiedziską* i zapewne przez nią wystawiona kaplica, która w roku 1746 z ofiar rozmaitych dobroczyńców z drzewa odbudowana została (Acta Visit. *Wyczalkowski* de a. 1766). I ta kaplica od dawna już nie istnieje.

ex antiquo ad hoc sita, illis poenitentiam et sacramentum Eucharistiae administrando. Item eadem ecclesia ex donatione olim *Wladislai regis Poloniae* pro dote et fundo habet unum mansum agri in suburbio civitatis *Pobyedzyska* situm, quem quondam *Petrus Nankowyecz* et *Martinus Ruschyn*, cives de eodem oppido possidebant, de quo manso incolae praeposito pro tempore existenti duas marcas solvebant, necnon residuum valoris pretii pro pauperibus in eodem hospitali residentibus. Et modo dant unum corum tritici et sex grossos pecuniarum, prout idem mansus aliquo anno locari et conduci potest. Item ex eadem donatione regali habet unum piscatorem cum libertate in lacu *Pyesthrachowo* cum omnibus retibus tam magnis quam parvis, necnon hamis et aliis quibuslibet instrumentis pisces cuiuslibet generis pro praeposito dictae ecclesiae S. Spiritus piscandi, prout litterae huiusmodi eiusdem regis libertatem tam pro manso quam piscatore sufficienter describunt. Item habet unam marcam pecuniae ex libra civili omni anno pro festo S. Martini per proconsulem et consules solvi consuetam ex antiquo pro censu perpetuo. Item habet pro dote et fundo ex adscriptione perpetuae incorporatione ultra praemissa tres marcas in bonis haereditariis *Gorka* et in medietate villae *Szannyky* quatuor marcas cum media certi perpetuique census, necnon in medietate villae *Szannyky* eiusdem sex fertones etiam census perpetui in eisdem bonis, in perpetuum eidem ecclesiae S. Spiritus et praeposito incorporatos et adscriptos, prout litterae fundationis et erectionis sub titulo et sigillo olim reverendissimi domini archiepiscopi Gnesnensis et primatis desuper confectae clarissime exprimunt et declarant. Item idem praepositus ex fundatione et dotatione tenetur et obligatur in eadem sua ecclesia omni septimana per se vel per alium quatuor missas legere, primam videlicet de S. Spiritu, duas pro defunctis fundatoribus et quartam pro peccatis et vigiliis pro quibuslibet quatuor temporibus.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti.

24. VRONCZYNO.*)

In eadem ecclesia lignea, tituli S. Stanislai, de iure patronatus aliquorum haeredum de eadem *Vronczyno*, necnon *Iurzykowo*¹⁾, *Kowalskye*, *Kalatha*²⁾ et *Glynka*³⁾, quam pronunc obtinet honorabilis *Jacobus* de *Kowalskye*, actu presbyter,

*) *Vronczyn*, wieś szlachecka, dziedzictwo niegdyś *Boguchwała*, biskupa poznańskiego, który tam wystawił własnym nakładem kościół parafialny (*quam ob remedium animae nostrae construximus*) i uposażył dziesięcinami z *Biskupie* i *Bożejewa*, jak dowodzi dokument tegoż biskupa wydany w Poznaniu 3 lipca 1258 roku (Archivum Consist. Gnesn. Acta anni 1690. Kod. dypl. wielkop. I, 561). Dzisiejszy kościół drewniany wystawiony został w roku 1753 z ofiar rozmaitych dobroczyńców, mianowicie zaś *Macieja Gądkowskiego*, notaryusza grodzkiego poznańskiego i dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visit. *Wyczalkowski* de a. 1766).

¹⁾ *Jerzykowo*. ²⁾ *Kolata*. ³⁾ *Glynka* folwark pod *Kostrzynem*. Później przybyły osady: *Bednarskie Ołędry*, *Borowy Młyn*, *Gorskie Pole*, *Kolotka*, *Kuracz*, *Nadróżno*, *Odrzykorzech*, *Olszowy*, *Pruszczowice*, *Spalony Gościńiec (Brandkrug)*, *Słeszewko*, *Słeszewskie Ołędry*, *Sucha*, *Szarganiec*, *Tuczno*, *Wincentowo*, *Wronczyńskie Ołędry*.

de collatione haeredum de villis praedictis. Qui quidem rector ipsius ecclesiae ex antiquo circa ipsam ecclesiam pro sui supportatione et oneris pastoralisque curae subsidio servat et servare consuevit vicarium manualement et ministrum, quos salariat salariis competentibus, uti potest, et providet proventibus ad mensam plebanalem spectantibus¹⁾. Item eadem ipsa ecclesia et eius rector ex antiquo in eadem villa et haereditate habet pro dote et fundo aream specialem cum horto pro curia et horreo, cimiterio contiguam, in ripa lacus sitam, non nimis latam neque strictam et in eadem circa cimiterium sita est schola. Item habet alias duas areas, unam pro vicario cimiterio contiguam et areae plebanali adiacentem, aliam vero pro hortulano ex speciali donatione quondam haeredum, in qua modo est schola, ratione cuius, ut dicitur, plebanus semel in anno vigiliis et missam pro defunctis adimplere obligatur. Item habet hortum seu locum pro horto in eadem haereditate ante villam penes agros praediales domini haereditis *Iaroslai* quondam et cmethonales ex parte alia, in longitudine et latitudine ad instar unius stadii se protendentem. Non habet alios agros nec prata in eadem haereditate. Item in eadem *Vronczyno* modo sunt duae curiae agros praediales ex antiquo inter se divisos habentes, de quibus omnibus agris praedialibus decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam in *Vronczyno* eiusque plebanum, de cmethonalibus vero, de quibus decima manipularis provenit cuidam altaristae in Gnesnensi ecclesia altaris *Undecim millia virginum*, missalia proveniebant dictae parochiali et eius plebano in *Vronczyno* de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, qui agri cmethonales modo iacent deserti omnes. Hortulani vero per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum. Item ad eandem parochialem ecclesiam in *Vronczyno* villae infra-scriptae spectant et pertinent, videlicet dicta *Vronczyno*, *Staschewo*²⁾, *Bednary*, *Lagiewnyky*, *Krzyszlycze*³⁾, *Szlotknyky*⁴⁾, *Gyrzyno*⁵⁾, *Ierzykowo*, *Kolatha*, *Kowalskye*, et in eadem incolae ipsarum villarum ecclesiastica percipiunt sacramenta.

Sthaschewo, villa sub eadem parochiali, in qua licet sit curia agros praediales habens, nihil tamen solvit eidem ecclesiae in *Vronczyno*, solum cmethones de eorum agris missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vronczyno*, hortulani vero et tabernatores per unum grossum seu corum avenae. Sculteti etiam solvunt prout et alii cmethones.

Bednary, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, neque agri praediales, solum cmethonales, de quibus omnibus cmethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae in *Vronczyno* eiusque plebano, hortulani autem et tabernatores per corum avenae aut unum grossum.

¹⁾ Na moralny stan parafii w początku wieku XV smutny cień rzuca akt zapisany w księdze konsystorskiej pod dniem 15 kwietnia roku 1424. Na tym dniu pleban *Maciej* oskarża kmieci parafii swojej: „quod diebus dominicis et festis laborant, agros colunt, ligna ad fora ducunt, non servantes dies festivos. Idem proposuit, quod multi ex eis nesciunt Symbolum, nec volunt eum discere. Item quod sibi non solvunt denarium S. Petri, petens ipsis inhiberi labores, Credo mandare scire et solvere denarium S. Petri.“ Officyał zakazał surowo oskarżonym pracować w niedziele i święta pod karą pół kamienia wosku do kościoła gnieźnieńskiego a pół do wronczyńskiego, i pod tąż karą mieli się nauczyć Składu apostolskiego od dnia wyroku aż do przyszłej Wielkanocy (Excerpta ex actis Consist. f. 70).
²⁾ *Staszewko*. ³⁾ *Krzeńlice*. ⁴⁾ *Złotniki*. ⁵⁾ *Jerzyn*.

*Lagiewnyky*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua modo est curia, decima tamen manipularis ex agris praedialibus et cmethonalibus datur praepositurae Gnesnensi. Et solum ex agris cmethonalibus omnibus eidem ecclesiae in *Vronczyno* dantur missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani et tabernator per unum corum avenae.

Krzyszlycze, villa sub eadem parochiali in *Vronczyno*, in qua nulla est curia, sed tantum sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano. De agris vero cmethonalibus missalia solvuntur de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae etiam eidem ecclesiae eiusque plebano.

Szlotknyky, villa sub eadem parochiali, in qua modo est curia agros praediales habens, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vronczyno*. De cmethonalibus vero missalia cmethones solvunt de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae; nunc vero in eadem villa duntaxat unus est cmetho possessionatus et duo hortulani.

Gyrzyno, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, solum quatuor cmethones modo possessionati et scultetus, de quibus omnibus et singulis agris tam scultetiae quam cmethonalibus missalia solvuntur eidem ecclesiae et eius plebano per tres coros siliginis duntaxat; hortulani autem dant per unum corum avenae.

Ierzykowo, villa sub eadem parochiali, in qua quidem non est curia tamen sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vronczyno*. De cmethonalibus vero missalia solvuntur etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per tres coros siliginis et tres avenae; hortulani autem per unum corum avenae.

Kowalskye, villa sub eadem parochiali, in qua modo est curia habens agros praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Vronczyno*. De cmethonalibus vero agris missalia solvuntur etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis; hortulani autem per unum corum avenae.

Kolatha, villa sub eadem parochiali, in qua modo est curia habens agros praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vronczyno*. De cmethonalibus vero agris cmethones solvunt missalia de quolibet manso etiam eidem ecclesiae et plebano per duos coros siliginis; hortulani autem per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum.

*Porzucyewo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Grodzysko*, dioecesis Posnaniensis, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad saepedictam ecclesiam parochialem in *Vronczyno* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio. Nihil eidem ecclesiae solvunt dicti cmethones.

¹⁾ *Maciej*, pleban rozprawia się przed sądem konsystorskim z kmieciami z *Lagiewnik* o dziesięćcinę tamże dnia 13 marca roku 1415 (Excerpta f. 13). ²⁾ *Borzejewo*, wieś należąca do parafii *Grodziszczko* w dekanacie kostrzyńskim, z której dziesięćcinę zapisał kościołowi wronczyńskiemu biskup poznański *Boguchwał*.

*Byskupycze*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Vrzazowo*²⁾, dioecesis Posnaniensis, in qua villa nulla est curia neque agri praediales, solum emethonales et scultetiae, de quibus omnibus agris decima manipularis tam emethonalibus quam scultetiae provenit saepedictae ecclesiae eiusque plebano in *Vronczyno* et conducit eam modo scultetus eo, quod sibi decima dimittitur.

Lagiewnyky, villa pronunc domini *Siharkowyeczky*³⁾ prope civitatem *Kobylyno*⁴⁾ sub ecclesia parochiali in *Vyganowo*⁵⁾, in qua nulla est curia neque agri praediales tantum emethonales, de quibus omnibus agris decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vronczyno* de quolibet manso per fertonem⁶⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri decem novem grossos cum quittance.

25. DAMBROWA.*)

In eadem ecclesia lignea, tituli gloriosae virginis *Mariae*, de iurepatronatus haeredum in eadem *Dambrowa*, quam pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus de Gmischyno*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Dambrowa*. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae ex antiquo, videlicet praefata *Dambrowa*⁵⁾, *Karczewo*, *Thuroszthowo*⁶⁾, *Lubowycze duplex*⁷⁾, *Vyschoka*¹⁰⁾, *Sthawiany*¹¹⁾ *Szczodrochowo* spectant et pertinent et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem plebanus pro subsidio pastoralis curae ex antiquo circa ipsam ecclesiam servabat vicarium et ministrum et salario competenti pro posse ex mensa plebanali salariat et providet. Item eadem ecclesia ex antiquo pro dote et fundo plebanali habet unam aream satis competentem, ultra villam et supra

¹⁾ *Biskupice*. ²⁾ *Uzarzewo*. ³⁾ *Sarkowiecki*. ⁴⁾ *Kobylin*, miasto w obwodzie rejencyi poznańskiej. ⁵⁾ *Wyganów*, wieś w dekanacie krotoszyńskim. ⁶⁾ Oprócz powyższych pobierał pleban *wronczyński* w wieku XV następujące daniny: wiertel mąki z *Borowego młyna* w parafii położonego, o który *Maciej*, pleban w roku 1424 pozywał przed sąd konsystorski *Henryka Biela*, kanonika gnieźnieńskiego a plebana *pobiedzkiego*, który mu go oddawać się wzbraniał (Excerpta f. 68^b); dziesięciny w *Ulanowie* za *Kłockiem*, które w roku 1418 *Maciej*, pleban sprzedaje knieciom tamże za 8 grzywien i funt pieprzu (tamże f. 36); dziesięciny w *Kłodzinie*, które tenże pleban w tym samym i następnym roku sprzedaje dziedzicom miejscowym, *Piotrowi* i *Mikołajowi* (tamże f. 36, 47).

*) *Dąbrówka* dawniej *Dąbrowa*, wieś szlachecka, w której już dawno przed połową pierwszą XIV wieku istniał kościół parafialny, gdyż arcybiskup *Jarosław Skotnicki* na dniu 25 maja roku 1338 godzi w *Zninie* dziedziców wsi *Dzuonowa* z plebanem tegoż kościoła toczących spory o jego prawa i daniny (Arch. Consist. Gnesn. Acta acticata de a. 1555. cfr. Kodeks dyplom. wielkopol. II, 601). W miejsce starożytnego drewnianego kościoła *Stanisław Skoraszewski*, kasztelan przemęcki, dziedzic miejscowy, wystawił nowy również drewniany w roku 1736, który, stojąc zaledwo lat 38, spłonął od piorunu w roku 1774. W dwa lata potem stanął nowy kościół drewniany w formie krzyża z piękną i wyniosłą wieżą, kosztem ówczesnego dziedzica *Leona z Chomęcio Dzierzykrajca Morawskiego*, archidyakona poznańskiego, kanonika i oficjala gnieźnieńskiego (Acta Visit. Raczynski). W roku 1868 kościół ten nakładem patrona i parafian gruntownie został zrestaurowany (Acta Consist. Gnesn.).

⁷⁾ *Dąbrówka*. ⁸⁾ *Turostowo*. ⁹⁾ *Lubowice i Lubowiczki*. ¹⁰⁾ *Wysoka*. ¹¹⁾ *Stawiany*. Dziś należą do parafii następujące jeszcze miejscowości: *Berenbusz*, *Darmoszewo*, *Gniewkowo*, *Janowo*, *Ignacewo*, *Markowice*, *Mięczynek*, *Narożnik*, *Niedarzyn*, *Pawłowo*, *Rojowiec*, *Sława*, *Zawady*.

rivulum et in eadem curiam cum horto pro horreo ibidem sitam, necnon et duas portiones agrorum, unam in latere eiusdem areae et curiae plebanalis versus orientem in longitudine citra vel ultra duorum stadiorum, in latitudine vero citra vel ultra quadraginta sulcorum, aliam vero versus ecclesiam, incipientem a via, quae vadit de eadem *Dambrowa* usque in *Kyskowo* et protenditur in latitudine usque ad cimiterium, in longitudine vero usque ad silvam eidem agro contiguam, in cuius agri fine domus vicarialis et alia scholae habent situm. Item tertiam partem agri habet in campo quodam versus *Thuroszthow*, iacentem pronunc inter nemora. Item ex donatione et fundo, prout erectio disponit, in eadem haereditate habet quoddam stagnum et penes eum situm pro molendino, dictum *Markowyecz*, inferius molendino et piscinae haeredum sub area plebanali iacentem, nunc vero desertum, in quo quondam fuit molendinum, quem locum seu situm pro molendino quidam *Vitus*, plebanus in *Dambrowa* iure acquisivit. Item decima manipularis post omnes et singulos agros in eadem *Dambrowa* provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Dambrowa*¹⁾. De agris vero emethonalibus solvuntur eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae et tabernator (solvit) per unum grossum.

Obora, villa sub parochiali ecclesia *S. Petri* extra *Gnesnam*. Cuius quidem villae omnes et singuli emethones et incolae de eorum agris solvunt de quolibet manso ecclesiae parochiali eiusque plebano in *Dambrowa* ex censibus singulis annis per unum fertonem pro festo sancti Martini ex dispositione erectionis privilegii.

*Lubowycze duplex*²⁾, sub ecclesia parochiali in *Dambrowa*, in quibus villis agri omnes sunt praediales, sed pronunc in eis aliqui emethones sunt locati. De quarum villarum omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Dambrowa*.

Vyschoka, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, quorum modo colit partem curia et partem emethones tres, duo in integris mansis et tertius in medio manso. De quibus duobus mansis et medio curiac ac tertii emethonis, locati in medio manso, decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Dambrowa* eiusque plebanum; altera vero pars decimat ecclesiae metropolitanae *Gnesnensi*.

*Blyzycze*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Raczkowo*, de qua ex privilegio erectionis decima manipularis ex agris nobilium seu praedialibus debebatur ecclesiae eiusque plebano in *Dambrowa*, tamen eandem ecclesia in *Raczkowo* modo habet in possessione.

¹⁾ Dziesięciny z gruntów dworskich w *Dąbrówce*, *Turostowie*, *Stawianach* i *Szczodrochowie* należały do dotacji dziekani metropolitalnej gnieźnieńskiej. Też dziesięciny kupuje *Jakób*, pleban *wronczyński* od proboszcza *Przedwoja z Grąd Grądzkiego* w roku 1445 za 10 dukatów, a dziesięciny w *Er-giewnikach* za 7 grzywien (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 303^b). *Jakób*, pleban sprzedaje w r. 1453 dziesięciny w *Oborze Mikołajowi Mirkonowi*, wikaryuszowi katedralnemu w *Gnieźnie* (tamże f. 377).

²⁾ *Maciej*, pleban rozprawia się dnia 11 stycznia roku 1415 przed konsystorzem gnieźnieńskim z dziedzicami *Lubowic* o dziesięciny z tejże wsi (tamże f. 11). W roku 1418 sądzi się o też dziesięciny z dziedzicem *Dobiesławem Lubowickim* (tamże f. 43). *Janusz*, pleban pozywa *Świętosława Pankacza*, dziedzica tejże wsi przed sąd konsystorski o resztę należności za sprzedaną mu dziesięcinę w r. 1430 (tamże f. 92^b). ³⁾ *Blyzycze*, wieś w parafii *Raczkowo*.

Karczewo, villa sub eadem parochiali in *Dambrowa*, in qua sunt agri speciales praediales, in quorum parte aliqui emethones sunt locati. De quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dambrowa* eiusque plebano. Emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum.

*Szthawiany*¹⁾, villa sub eadem parochiali in *Dambrowa*, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis datur eidem ecclesiae eiusque plebano in *Dambrowa*; missalia vero (solvunt) emethones de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae etiam eidem ecclesiae et plebano in *Dambrowa*, hortulani vero per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum.

Thurosthowo et *Szczodrochowo*²⁾, villae sub eadem parochiali, de quibus emethones et singuli incolae omnibus et singulis agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Dambrowa* eiusque plebano missalia de quolibet manso in *Thurosthowo* per tres coros siliginis et tres avenae, in *Szczodrochowo* vero per duos coros siliginis et duos avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per tredecim grossos et cum quittance.

26. SZWANOWO.*)

Item eadem villa, quondam, ut dicitur, oppidum, modo duntaxat sex domus, computata curia, molendino et area plebanali. Ecclesia parochialis ab aliquot annis denuo reaedificata, nondum tamen consecrata, ex parochia in *Dambrowa*, ut apparet ex privilegio foundationis eiusdem, erecta, quae ex decrescencia proventuum a multo

¹⁾ *Janusz*, pleban rozprawia się w roku 1420 przed konsystorzem gnieźnieńskim o dziesięciny w *Stawianach* z dziedzicami tamże (Excerpta f. 59). ²⁾ *Wawrzyniec*, pleban sędzi się w roku 1416 przed tymże konsystorzem o dziesięciny z wójtostwa w *Szczodrochowie* (tamże f. 21).

*) *Szwanowo* albo *Swanowo*, dziś *Dzwonowo*, niegdyś miasteczko, lecz już na początku wieku XVI licha osada zaledwo z sześciu domów złożona, gniazdo zapewne familii *Dzwonowskich* albo *Swanowskich*, aż do końca wieku XIII lub początku następnego należała do parafii w *Dąbrówce*. Gdy zaś w tym czasie dziedzic miejscowy wystawił tam i uposażył kościół, ówczesny arcybiskup erygował go kanonicznie jako filię kościoła *dąbrowieckiego*. W roku 1348 dnia 25 maja arcybiskup *Jarosław Skotnicki* załatwia w *Żninie* spór między *Dzierzykrajem*, dziedzicem *Dzwonowa* a *Witusem*, plebanem z *Dąbrówki* względem praw i dochodów kościoła *dzwonowskiego*, który w odnośnym dokumencie wyraźnie nazwany jest filią kościoła w *Dąbrówce* (Archiv. Consist. Gnesn., Acta acticata anni 1555. Kod. wielkop. II, 601, 602). Jak się z powyższego opisu okazuje, kościół *dzwonowski* wyniesiony został później do godności parafialnego kościoła i na początku wieku XVI był z drzewa nowo odbudowany. Dla nader szczupłych dochodów wieloniy został w wieku XVII ponownie jako filia do kościoła *dąbrowieckiego* (cfr. Acta Visit. Vincentii de Seve). W drugiej połowie wieku zeszłego kościół ten grożąc upadkiem został rozebrany i już więcej nie był odbudowany. W roku 1456 *Marcin Sarnka*, pleban *pobiedzki* pozwał przed sąd konsystorski *Stanisława*, plebana z *Dzwonowa* o to, że sobie przywłaszczył dziesięcinę z *Kociałkowej Górki*, chociaż ta wieś należy do parafii *pobiedzkiej* i dziedzic jej, *Wojciech* z całą rodziną *Sakramenta* śs. w jego kościele przyjmuje (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 402).

tempore vacat et modo non habetur circa eam plebanus institutus, sed quidam presbyter, nomine *Mathias* de *Kozmyn* per haereditatem ad tempus ordinatus. Ad quam ex antiquo villae infrascriptae pertinebant et pertinent, videlicet praefata *Szwanowo*, *Pawłowo*¹⁾ et *Myedzwyada*²⁾, iam a multo tempore deserta et incolae ipsarum in eadem percipiunt ecclesiastica sacramenta. Quae quidem ecclesia ex fundatione et erectione pro sustentatione ipsius rectoris proventus infrascriptos habuit et habet. Primo in eadem *Szwanowo* aream cum horto pro curia plebanali et aliam inter hortos ipsius villae incolarum, necnon lacum, dictum *Szkrzynka*, cum pratis in una parte ipsius lacus, in longitudine sicut se extendit ipse lacus. Item et situm pro alio horto ultra praedictum lacum pro humulo. Item habet pro dote et fundo in haereditate dictae villae *Pawłowo* duos mansos agri, necnon decimam manipularem post omnes et singulas araturas praediales in eadem *Pawłowo* proventum et missalia de omnibus agris emethonalibus de quolibet manso per tres coros siliginis et tres avenae, hortulani vero (dant) per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum. Item habet in villa *Dambrowa* duos mansos agri, necnon alios duos in *Myedzwyada*, quondam villa, sed nunc deserta, in longitudine et latitudine mensuram consuetudinis iuris *Szredensis* tenentes.

Gorka, sub ecclesia parochiali in *Pobiedzyska*, in qua est curia habens agros praediales, de quibus agris decima manipularis provenit ad ecclesiam parochialem in *Szwanowo*.

Szwanowo, in qua est ecclesia praedicta, in qua decima manipularis ex omnibus agris praedialibus spectat et pertinet ad eandem ecclesiam, de agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem ecclesiae in *Szwanowo* et eius plebano de quolibet manso missalia per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae aut per unum grossum et molendinator de molendino per unum corum farinae siliginis.

27. KYSZKOWO.*)

In eadem ecclesia, tituli *S. Joannis Baptistae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Kyszkowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus* de eadem *Kyszkowo*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in ibidem. Cuius quidem

¹⁾ *Pawłowo*. ²⁾ *Miedzwiada*, ma być zapewne *Niedźwiady*, miejscowość dziś w parafii *dąbrowieckiej* nie znana. *Niedźwiady* należą do parafii *Koldrąbskiej*.

*) *Kyszkowo*, miasteczko szlacheckie, z którym razem powstał kościół parafialny najpóźniej w połowie XIV wieku, gdyż pleban tamtejszy, *Jan* sprzedając w roku 1426 dziesięciny w *Wirkowie* za 13 grzywien, nadmieniał, że te dziesięciny od dawna przynależą się plebanii *kyszkowskiej* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 71). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w roku 1733 za staraniem i nakładem plebana miejscowego, *Jana Wypijewskiego*, konsekrowany w roku 1749 przez *Józefa Pawłowskiego*, biskupa *nicheńskiego*, suffragana i officyału *kujawskiego*. Do tegoż kościoła przybudował dziedzic miejscowy, *Lukasz Niemojeuski*, w końcu XVII wieku kaplicę pod tyt. *Poieszenia Najśw. Maryi P.*, którą w roku 1747 dziedzic *Francoiszek Bojanowski* restaurował. W tej kaplicy od dawna umieszczony jest obraz *Bogarodzicy*, powszechnie za cudowny uważany (Acta Visit. Wyczałkowski i innych).

rector seu plebanus pro sui pastoralisque curae subsidio, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam servat vicarium manualement et ministrum, quos et salariat iuxta posse. Ad quam quidem ecclesiam ex antiquo iure parochiali villae ultra praedictum oppidum infrascriptae, videlicet *Rybno*¹⁾, *Szdzarowytha*²⁾ spectant et pertinent, ac in ea ipsarum incolae percipiunt ecclesiastica sacramenta. Item ipsa ecclesia seu eius rector imprimis in eodem oppido ex opposito ecclesiae habet unam aream pro curia plebanali cum horto, in quo est horreum. Item habet ex opposito eiusdem areae plebanalis alias tres areas, duas videlicet pro vicario et ministro seu schola et tertiam pro hortulano cum horto eisdem duabus areis contiguam. Item habet in eadem haereditate oppidi eiusdem in quolibet campo per duos mansos agrorum, iacentes hinc inde inter agros civium et unum duntaxat pratum in campo versus fluvium agro plebanali adiacens, quod quidem pratum vulgariter appellatur *Thobola*. Item cives agros habentes et colentes ex omnibus ipsius oppidi agris solvunt eidem ecclesiae in *Kyszkowo* et eius plebano missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Illi vero, qui non habent agros, de qualibet domo per unum grossum, inquilini vero per medium grossum et molendinatores, brasealis solvit brasca quolibet anno duas mensuras, unam pro festo nativitatis Christi et aliam pro festo S. Joannis Baptistae, ventilis etiam per unum corum farinae siliginis.

Rybno et *Szdzarowytha*, villae sub eadem parochiali, in quibus modo sunt curiae habentes agros praediales, de quibus omnibus agris decimae manipulares proveniunt et spectant ad eandem ecclesiam in *Kyszkowo* eiusque plebanum, quas conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano per duos coros avenae duntaxat, hortulani etiam per unum corum avenae.

*Vyrkovo*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Lekna*, in qua decima manipularis de omnibus agris emethonalibus provenit ad ecclesiam parochialem in *Kyszkowo* eiusque plebanum et conducit eam idem plebanus curru proprio, vel ordinat propriis expensis. Ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad medianam marcam argenti, solvitque contributionem denarii S. Petri per novem grossos et cum quittance.

28. LANGYEWNYKY.*)

In eadem ecclesia lignea, tituli *Corporis Christi et Visitationis Beatae Mariae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Langyewnyky*, quam pronunc

1) *Rybno Wielkie*. 2) *Zurawita*. Później przybyły osady: *Maksymilianowo*, *Rybno Małe* i *Rybieńskie Ołędry*. 3) Osada tego nazwiska dziś w parafii *Ieknińskiej* nie istnieje. Archidyakon Wincenty de *Sevé* nazywa ją *Bierkowo*, ale i tego miana miejscowości tam nie masz. Musiała więc ta albo być zniszczona, albo zupełnie inaczej przezwaną.

*) *Eagiewniki*, gniazdo *Eagiewnickich*, wieś należąca niegdyś do kościoła w *Stawnie*, z której jako i z wsi *Olesina* i *Rybna* na początku wieku XV osobną utworzono parafię. Już w roku 1424 *Marek*,

obtinuit honorabilis *Stanislaus de Staro*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum de eadem *Langyewnyky*. Quae quidem ecclesia ex ecclesia parochiali in *Szlawno* cum villis ad eam adscriptis excepta est, ad quam iure parochiali villae infrascriptae videlicet praefata *Langyewnyky*, *Rybno maior* et *Olexino*¹⁾ spectant et pertinent et incolae earum in eadem percipiunt ecclesiastica sacramenta. Cuius quidem plebanus pro oneribus in eadem ecclesia explendis et curae pastoralis subsidio servat pronunc vicarium et ministrum et salariat ex parte censuum pro eadem ecclesia comparatorum, videlicet quinque cum media marcarum in bonis haereditariis *Vszczykowo*²⁾ in perpetuum in vim reemptionis alias na *Vyderkow*. Ex quibus quinque cum media marcis solvit vicario annuatim per duas marcas et ministro per unam et residuum pro se tollit. Item eadem ecclesia ex antiquo habet et eius rector in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam aream pro curia et horreo plebanali pro conditioe satis competentem cum horto eidem areae adiacente et contiguo. Item habet alias duas areas circa ipsam ecclesiam, unam pro vicario cum horto, quem nunc tenet hortulanus plebani et aliam pro schola hortum non habentem. Area vero hortulani habet situm ex area dotis plebanalis, qui quidem hortulanus pro tempore existens nihil solvit plebano, nisi laborat. Item habet certos agros inter agros emethonales per partes iacentes. Et primo in campo iacente versus *Camyenyecz* in tribus locis tres partes, alias *przeceze*, in una particula quatuor stadia in longitudine, in latitudine vero citra vel ultra sedecim sulcos, in secunda particula tria stadia longitudinis, latitudinis vero citra vel ultra decem sulcorum, in tertia autem longitudinis unius stadii, latitudinis vero citra vel ultra quadraginta sulcorum. Item in secundo campo, iacente sub haereditate *Rzeczyno*³⁾, habet agrum solum in uno loco in longitudine citra vel ultra octo stadiorum, in latitudine vero in uno fine latius et in alio strictius, videlicet viginti citra vel ultra sulcorum, et in longitudine septem stadia habentem. Item habet unum pratum circa agrum sub *Rzeczyno* et aliud circa vadum, dictum *Camyenny*⁴⁾, de quo colligi possunt foeni duo currus. Item circa agros iacentes sub *Volya*⁵⁾ sunt etiam prata, agris adiacentia, quae habet ipse plebanus. Item in eadem villa de omnibus agris praedialibus medietas decimae manipularis spectat ad eandem ecclesiam in *Langyewnyky* eiusque plebanum et altera in *Szokolnyky*⁶⁾, quam et conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani autem per unum corum avenae, tabernatores autem per unum grossum et molendinator per unum corum farinae siliginis.

pleban tametsi zapożywa przed sąd konsystorski wójta z *Olesina*, że żońcom dał dziesięty snopok zboża, a jemu dopiero jedenasty (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 64). W wieku XVI *Eagiewniki* były własnością rodziny *Latajskich*, którzy opłacani w błędy kalwińskie około roku 1530 kościół katolikom odebrawszy, przywódcę swojej sekty przy nim utrzymywali. Jeszcze w roku 1605 *Mikołaj* i *Stanisław Latajscy* sprowadzili do *Eagiewnik* jakiegoś *Czecha*, kalwina, który był w posiadaniu kościoła. Kiedy tenże katolikom został przywrócony, wiadomo. W roku 1741 pleban miejscowy, *Sławiński* wystawił własnym nakładem dzisiejszy kościół parafialny z drzewa, który dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visitat. de *Sevé* de a. 1608 et *Dorpowski* de a. 1782).

1) *Olesin*. 2) *Uścików*, wieś pod *Janówcem*. 3) Osada dziś nieznaną. 4) *Kamienny*. 5) *Wola* pod *Kłeckiem*. 6) *Sokolniki*.

Rybno maior et Olexino, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt curiae et agri praediales, de quibus omnibus agris praedialibus decimae manipulares proveniunt et spectant ad eandem ecclesiam in *Langyewnyky* eiusque plebanum, quas et conducit plebanus idem curru proprio. De agris vero emethonalibus villarum ipsarum emethones solvunt missalia eidem ecclesiae eiusque plebano in *Langyewnyky* de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae. Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est¹⁾ ad mediam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuor grossos cum quittantia.

29. POMORZANY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iure patronatus haeredum in eadem *Pomorzany*, quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes de Lwowko*²⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum eorundem. Cuius quidem plebanus propter parochianorum et proventuum paucitatem non servabat neque servat vicarium, solum ministrum, quem modernus non servat. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali solum ipsa *Pomorzany* villa spectat et pertinet, cuius rector in haereditate eadem seu villa habet pro dote et fundo circa ipsam ecclesiam aream pro curia cum hortis eidem adiacentibus, satis latam citra vel ultra quinquaginta sulcorum et aliam specialem pro ministro ex alia parte ecclesiae in ripa piscinae. Item in eadem area plebanali fecerat quidam plebanus domum pro emethone et in suo manso eum locaverat; habet etiam unum mansum agrorum in quolibet campo in longitudine et latitudine prout et alii emethones, et in duobus campis habet prata, eisdem agris adiacentia, in tertio non habet prata nec emethones. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales eiusdem villae pronunc duarum curiarum, necnon de quinque cum medio mansis emethonalibus, in quorum uno modo duo emethones resident, videlicet, *Mathias Haydo* et *Gregorius Gardziejcz* et alii deserti, in quibus aliquando residebant, videlicet *Vyethrzychowskye*³⁾ unus

¹⁾ W roku 1434 *Jan z Podlesia Wysokiego Podlewski*, dziedzic, zobowiązał siebie i następców swoich przed konsystorzem w *Gnieźniu*, że kmiecie wsi jego *Fosiniec* płacić będą rocznie pięć grzywien srebra na utrzymanie wikaryusza w *Lagiewnikach*, które kupił od niego na wydorkań za 60 grzywien *Bogusz*, dziedzic *Bogusławia* na tę fundacyę (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 129).

*) *Pomorzany*, wieś szlachecka z kościołem pierwotnie parafialnym, dziś afiliowanym do *Raczkowca*, który już istniał w wieku XIV, albowiem w roku 1415 dnia 13 września *Stanisław*, pleban zapożywa przed sąd konsystorski *Darosławca*, dziedzica *Jabłkowa* o dział roli jemu się należący „de quo dudum orta est controversia“, wyrok mu go przyznaje, atoli bez wynagrodzenia strat z przeszłości (Excerpta f. 17^b). Tenże dziedzic zapożywa roku 1418 przed sąd duchowny rzeczonoego plebana o dziesięciny w *Pomorzanych*, które był zabrakł, chociaż mu je poprzednio był sprzedał (tamże f. 42). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił własnym nakładem *Jan Śliwiński*, pleban miejscowy w roku 1758, który dotąd nie jest konsekrowany. Dla zbyt szczyplych dochodów parafia *pomorzanska* od lat przeszło 50 własnego nie ma pasterza, lecz zawiaduje nią pleban w *Raczkowie*.

²⁾ *Jan z Lwówka* pleban. ³⁾ *Wietrzychowskie*.

mansus cum medio, *Przybylowskye* unus mansus, *Kulyankowskye* medius mansus, tabernatorum medius mansus, nec non *Rzesnykowskye* medius mansus proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Pomorzany* et conducit eam curru proprio. De quibus agris emethonalibus emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos. De aliis vero mansis necnon et eiusdem omnibus et singulis ipsius villae emethonibus (sic) emethones eidem ecclesiae eiusque plebano solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

*Pomorzanky*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Iaplkowo*²⁾, in qua est curia habens agros praediales, de quibus agris praedialibus decima manipularis provenit ad ecclesiam parochialem in *Pomorzany* eiusque plebanum et conducit eam idem plebanus curru proprio. Item habet in eadem villa et haereditate de uno manso emethonali, quem haeres pro tempore existens certum in solutionem quolibet anno deputaverit, decem octo grossos pecuniae communis census annui perpetui eidem ecclesiae et plebano in *Pomorzany* adscripti et incorporati ex antiquo pro festo sancti Martini solvi debiti et consueti.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri quatuor grossos cum nota.

30. IAPLKOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Michaelis*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Iaplkowo*, quae ad praesens vacat. Ad quam ex antiquo solum dicta *Iaplkowo* et *Pomorzanky* iure parochiali spectant et pertinent et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius rector propter fructuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum. Quae quidem ecclesia et eius plebanus habet pro dote et fundo in eadem villa et haereditate aream et in ea curiam plebanalem cum horto pro horreo, necnon et aliam pro ministro. Item habet alias duas areas, unam pro taberna, iacentem penes viam, quae vadit ex eadem *Iaplkowo* in *Raczkowo* et aliam pro hortulano cum horto satis magnam iacentem in fine et ordine, in quo sita est taberna, item et alium hortum in medio villae post tabernam domini haeredis iacentem non nimis magnam. Item habet in quolibet campo duos mansos agri cum pratis eisdem agris adiacen-

¹⁾ *Pomorzanky*. ²⁾ *Jabłkowo*. *Jan*, pleban rozprawia się w roku 1445 o czynsz roczny dla kościoła w *Pomorzanych* wynoszący octo scotos z *Dzierżyszawem*, dziedzicem *Jabłkowa*, które tenże przyznaje kościołowi (Excerpta f. 297).

*) *Jabłkowo*, wieś szlachecka z starożytnym kościołem, aż do końca XVI wieku parafialnym, odtąd dla zbyt szczyplęgo uposażenia afiliowanym najprzód do *Popowa*, a następnie do *Raczkowa* (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). W roku 1461 pleban *Piotr*, nie mogąc się utrzymać, przeniósł się do *Pomorzany*, gdzie dochody były nieco lepsze (Excerpta ex actis Consist. f. 462). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił własnym nakładem dziedzic miejscowy, *Ludwik Dorpowski* w roku 1754, który w tymże roku *Władysław Mieszniowski*, dziekan śś. Piotra i Pawła z upoważnienia władzy duchownej pobenedykwował (Acta Visit. Wyczalkowski).

tibus et mansos ita latos et longos, prout aliorum emethonum. Item decima manipularis ex omnibus agris praedialibus seu curiae in eadem villa et haereditate necnon et uno manso, in quo modo residet *Mathias Bygyak* et *Marcus Ganlka*, in toto proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Iaplkowo* eiusque plebanum, quam conducit curru proprio plebanus. De emethonalibus vero emethones solvunt eidem ecclesiae missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani autem per unum corum avenae¹⁾.

Pomorzaneky, villa sub eadem parochiali, in qua emethones omnes singuli de ipsorum agris emethonalibus solvunt missalia eidem ecclesiae in *Iaplkowo* eiusque plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem et tabernatores per corum avenae. Item eadem ecclesia habet sex marcas pecuniae sine fertone perpetui census in vim reemptionis in bonis haereditariis *Popowo* comparati, qui postea exemptus est et alius census pro eadem summa in bonis *Lubowo*²⁾ per *Lubowsky*³⁾ et medietas per dominos *Palyaczkye*⁴⁾, videlicet, *Joannem* in *Czarnyschewo*⁵⁾, *Mathiam* in *Szarbynowo*⁶⁾, et *Martinum* in *Paladzje*⁷⁾ simili contractu in perpetuum venditus et comparatus. Item eadem ecclesia in *Iaplkowo* est erecta et fundata ex ecclesia parochiali in *Popowo*.

31. RACZKOWO.*)

In eadem ecclesia lignea, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Raczkowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Lekna*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum eiusdem villae. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet dicta *Raczkowo*, *Blyzycze*⁸⁾, *Glynno*⁹⁾, *Nyedarzyno*¹⁰⁾, *Kakulyno*¹¹⁾, necnon quondam villae *Szdar*¹²⁾, *Malkowo*¹³⁾, *Iawnnyewycze*¹⁴⁾, nunc vero haereditates desertae, spectant et pertinent et earum incolae in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector modo propter parochianorum et proventuum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum.

Item eadem ecclesia ex antiquo habet in eadem villa et haereditate in *Raczkowo* pro dote et fundo rectoris seu plebani aream cum horto pro horreo et aliis

¹⁾ *Andrzej*, dziedzic *Popowa* zeznaje przed konsystorzem w roku 1460, że plebanowi w *Jablkowo* winien 8½ grzywny za dziesięcinę tamże (Excerpta f. 448^b). Ta damina widocznie przed rokiem 1521 upadła. ²⁾ *Eubowo*. ³⁾ *Lubowski*. ⁴⁾ *Paladzcy* dziedzice. ⁵⁾ *Karniszewo*. ⁶⁾ *Sarbinowo*. ⁷⁾ *Paladzje*.

*) Kościół parafialny w wsi szlacheckiej *Raczkanie* wspominany jest w aktach konsystorskich od początku XV wieku (Arch. Consist. Gnesn., akta luźne procesowe). Z legatu *Stanisława Miniszewskiego* dziedziczka miejscowa *Ludwika Osten* rozpoczęła w roku 1780 w miejscu starożytnego upadkiem grożącego kościoła drewnianego budować nowy również drewniany, lecz śmiereć dzieło przerwała. Dokonał go w dwa lata później dziedzic *raczkowski Wawrzyniec Loga*. Kościół ten dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visit. Poniatovscianae 1791).

⁸⁾ *Blyzycze*. ⁹⁾ *Glynno*. ¹⁰⁾ *Nyedarzyn*. ¹¹⁾ *Kakulín*. ¹²⁾ *Żdzar* i ¹³⁾ *Malkowo*, dziś już nie istnieje. ¹⁴⁾ Dziś *Jagniewice*. Później przybyły miejscowości: *Antoniewo*, *Jablkowo*, *Jablkówko*, *Nagi Młyn*, *Pomorzanki*, *Pomorzany* i *Sosnówka*.

necessitatibus eidem areae adiacente, necnon et aliam aream cum horto pro hortulano et tertiam pro ministro, penes cimiterium habentem situm. Item habet duos mansos agri cum pratis, eisdem agris adiacentibus in eadem haereditate, in longitudine et latitudine, prout et aliorum emethonum eiusdem villae se protendentes. Item decima manipularis post omnes agros praediales proveniens spectat et pertinet ad ecclesiam in *Raczkowo* eiusque plebanum, quam plebanus conducit curru proprio. Necnon et de duobus mansis, qui vocantur, unus *Voydzylynsky* et alter *Martyzynsky*, etiam decima manipularis; qui mansi modo iacent deserti. Item emethones eiusdem villae de omnibus agris emethonalibus de quolibet manso solvunt missalia eidem ecclesiae et eius plebano per unam mensuram siliginis et aliam avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae.

Blyzycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus agris praedialibus omnibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Raczkowo* eiusque plebanum. Emethones vero de emethonalibus missalia etiam solvunt eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae, quae modo minister ecclesiae percipit.

Glynno, villa sub eadem parochiali in *Raczkowo*, in qua etiam sunt quidam agri praediales, ex quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Raczkowo* eiusque plebano. De emethonalibus vero emethones missalia solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani autem et rotifices per unum corum avenae.

Nyedarzyno, villa sub eadem parochiali, cuius villae omnes incolae colentes agros emethonales solvunt eidem ecclesiae in *Raczkowo* eiusque plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Kakulyno, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis de quibusdam agris praedialibus provenit eidem ecclesiae in *Raczkowo* et eius plebano et de quibusdam in *Poznan*. De emethonalibus autem agris, qui modo iacent deserti, proveeniebant missalia etiam eidem ecclesiae.

Szdar, *Malkowo* et *Iawnnyewycze*, villae omnes desertae sub eadem ecclesia parochiali in *Raczkowo*, quare propter diuturnam desertationem plebanus ignorat, ubi decima manipularis proveeniebat et aliae obventiones. Credit tamen, ea debuisse iure communi ecclesiae suae.

Altare tituli sanctae *Dorotheae*, de iure patronatus laicorum, quod ex divisione et cessione inter fratres, filios olim generosi *Dobeslai Raczkowsky*, eiusdem altaris unici patroni, cessit in sortem nobilium *Joannis* et *Alberti*, haeredum in *Nyedarzyno*, quod modo obtinet discretus *Michael de Lekna*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eorundem nobilium. Qui quidem altarista dicti altaris circa ipsam ecclesiam habet aream specialem cimiterio contiguam et in eadem domum et spatium non modicum eidem domui adiacens. Item habet decimam manipularem post omnes et singulos agros ipsius villae *Nyedarzyno* tam praediales quam emethonales et cum decima lini. Qui quidem altarista ex fundatione obligatur explere omni septimana circa dictum altare tres missas, de beata virgine Maria, de sancta Dorothea et pro peccatis.

¹⁾ *Lekno*.

32. POPOWO.*)

In eadem ecclesia, tituli *gloriosae virginis Mariae Annuntiationis*, de iure patronatus laicorum, haeredum in eadem *Popowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Lucas* de eadem *Popowo*, actu presbyter, ex praesentatione nobilis *Joannis Budzyeyowsky*, tunc ex speciali concessione iurispatronatus per eundem dominum *Lucam*, protunc haeredem et patronum in eadem *Popowo* facta. Ad quam quidem ecclesiam infrascriptae villae iure parochiali, videlicet praefata *Popowo*, *Budzyeyowo*, *Nyeshphasthowycze*¹⁾, *Jaroschewo*²⁾, *Plasztkowo*³⁾, *Koschewo*⁴⁾, *Podlyeszkye Vyschokye*⁵⁾, *Loschyniecz*⁶⁾, *Sarp*⁷⁾, medietas villae, spectant et pertinent et in eadem incolae ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector ex antiquo, prout et modo, pro sui et pastoralis curae subsidio circa ipsam ecclesiam servat vicarium manualement et ministrum, quos et salariis competentibus, prout potest, providet.

Item eadem ecclesia ex antiquo pro dote et fundo plebanali habet in eadem villa et haereditate unam aream specialem pro curia plebanali satis competentem, in latitudine et longitudine cum hortis etiam pro horreo eidem areae et cimiterio contiguam, necnon et alias areas, ex altera parte ecclesiae et cimiterii pro vicario et ministro et in eis domos, sibi ipsi contiguas cum hortulis, ad arbitrium circa ipsas domos faciendis seu sepiendis. Item habet aliam aream specialem ultra praedictas pro taberna, cum horto eidem areae adiacente, modo desertam, in dextera parte plateae eundo versus *Cieczko*. Insuper habet in eadem haereditate de agris unum mansum cum medio inter agros cmethonales, in quolibet campo ad instar aliorum agrorum cmethonalium, in latitudine et longitudine cum pratis eisdem agris adiacentibus se protendentem. Item decima manipularis post omnes agros praediales eiusdem villae *Popowo* provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Popowo* et eius plebanum, quam et conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero cmethonalibus cmethones solvunt etiam decimam pecuniariam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per fertonem, necnon et missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae et molendinatos per unum corum farinae siliginae.

*) *Popowo kościelne*, wieś szlachecka, gniazdo *Popowskich* herbu *Nalęcz*, którzy tam zapawno kościół parafialny założyli i uposażyli. Akta konsystorskie wspominają o nim już w roku 1423 (Excerpta. f. 68), wymieniając plebana *Stanisława*, którego pozwał o przywłaszczenie sobie dziesięcin w *Jabl-kowie Paweł*, wikaryusz katedralny gnieźnieński. W miejsce pierwotnego starożytnego kościoła drownianego dziedzie miejscowy *Stanisław Zagórski*, wystawił nowy drowniany w roku 1629, który gdy w przeciągu stu lat podupadł, zastąpił go nowym również drownianym pleban miejscowy, *Stanisław Lepkowski*; w roku 1730 konsekrował go *Franciszek Kraszkowski*, suffragan gnieźnieński. W r. 1863 kościół kosztem patrona i parafian gruntownie został restaurowany i łupkiem pokryty (Acta Consist. Gnesn.).

1) *Nieświastowice*. 2) *Jaroszewo*. 3) *Pląskowo*. 4) *Kuszewo*. 5) *Podlesie Wysokie*. 6) *Łosiniec*. 7) *Sarbia*, dziś całkiem należy do parafii *Podlesie kościelne*. Później przybyły miejscowości: *Brzeskowsko*, *Gąsina*, *Wymysłowo*.

Budzyeyowo, villa sub eadem parochiali, in qua modo duae sunt curiae, agros praediales habentes, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Popowo* eiusque plebano et conducit curru eam proprio. De agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae, hortulani autem et tabernatores per corum avenae.

Nyeshphasthowycze, villa sub eadem parochiali, in qua modo quatuor sunt curiae, agros praediales habentes, ex quibus agris decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Popowo*. De cmethonalibus vero agris cmethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae et molendinator per unum corum farinae siliginis.

Jaroschewo, villa sub eadem parochiali, in qua de duobus mansis, videlicet scultetiae decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Popowo* eiusque plebano; ex agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Plasztkowo, villa sub eadem parochiali, in qua modo nulli sunt cmethones, solum curiae nobilium, post quos agros praediales omnis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Popowo* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Hortulani vero loco missalium solvunt etiam eidem plebano per unum corum avenae.

Koschewo, villa sub eadem parochiali, in qua modo duae sunt curiae agros praediales habentes, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Popowo* eiusque plebano. Cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae.

Podlyeschye vyschokye, villa sua eadem parochiali, in qua licet sunt agri praediales, tamen ex eis decima manipularis provenit ecclesiae sancti *Michaelis* eiusque plebano extra *Gneznam*. Cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt missalia ecclesiae in *Popowo* eiusque plebano de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae, hortulani autem et tabernatores per corum avenae.

Loschyniecz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Popowo* eiusque plebanum. De cmethonalibus vero agris cmethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae.

Iablkowo, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis quondam sub parochiali in *Popowo*. Cuius pro tempore rector ratione decimae manipularis in eadem villa post praedium provenientis et ad ecclesiam parochialem in *Popowo* spectantis, necnon et missalium ex agris cmethonum provenientium et aliarum obventionum iure communi et parochiali ad ecclesiam parochialem pertinentium, quos rectores eiusdem ecclesiae in *Iablkowo* modo percipiunt, unam sexagenam pecuniae numeri et monetae Polonicae consueti eidem ecclesiae in *Popowo* solvere tenentur, et desuper habetur res iudicata pro ipsa ecclesia in *Popowo* et litterae per venerabilem domi-

num *Vincentium de Lagiewnyky*, canonicum et officialem vicariumque in spiritualibus Gnesnensem generalem de anno domini millesimo quingentesimo decimo executorialiter decretae¹⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per novem grossos et eum quittance.

33. PODLYESCHYE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *sanctae Annae, matris Mariae*, de iure patronatus haereditum in eadem *Podlyeschye*, quam pronunc obtinet honorabilis *Vincentius de Vagrowyecz*²⁾, actu presbyter, ex praesentatione nobilis *Joannis Schapyensky*, tunc haereditis in eadem *Podlyeschye*. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praedicta *Podlyeschye*, *Sbythka*³⁾ et medietas villae *Szarp*, spectant et pertinent, et ipsarum incolae in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector propter parochianorum et proventuum paucitatem circa ipsam ecclesiam non servat, neque servare potest vicarium, solum ministrum, ipsum salario pro posse contentandum. Item eadem ipsa ecclesia et eius rector ex antiquo in eadem villa et haereditate habet pro dote et fundo arcem cum hortis eidem adiacentibus et in eadem curiam plebanalem et ex opposito scholam, seu domum scholae. Item habet piscinam, (et in eadem quondam molendinum), dictae curiae plebanali vicinam. Necnon et hortum seu spatium ab ecclesia, seu cimiterio eiusdem versus aggerem in litore eiusdem piscinae plebanali se protendentem et iacentem. Item habet duos mansos agri, in quolibet campo insimul iacentes, in longitudine et latitudine, prout et aliorum emethonum eiusdem villae protendentes, necnon et prata, dictis mansis adiacentia, et duo prata in villa *Szbythka*, quae modernus plebanus solet vendere pro decem grossis, aliquando magis. Item habet seu deberet habere, prout ex erectione apparet, in eadem villa unum macellum carni. Item decima manipularis de agris praedialibus villae eiusdem provenit ad eandem ecclesiam in *Podlyeschye* eiusque plebanum, necnon de duobus mansis scultetiae, quam conducit curru proprio. Ex agris vero emethonalibus omnibus et sin-

¹⁾ Pleban *popowski* pobierał prócz tego dziesięciny od kmieci z wsi *Wapna*, którzy w roku 1445 obowiązują się w obec konsystorza płacić *Mikołajowi* plebanowi dwie grzywny za też dziesięciny (Excerpta f. 298^b).

*) *Podlesie kościelne*, wieś szlachecka, będąca w końcu wieku XVI własnością *Węgorzewskich*, miała kościół parafialny już na początku wieku XV; w roku bowiem 1426 *Mikołaj Lubanński*, proboszcz katedralny kujawski i kanonik gnieźnieński zapożywa przed sąd konsystorski *Mikołaja*, plebana tegoż kościoła o to, że sobie przywłaszczył dziesięciny w *Zbytcie*, należące do jego kanonii (Excerpta ex actis Consist. f. 47). W roku 1608 kościół *podleski* sprofanowany był przez heretyków i tylko za indultem odbywało się w nim nabożeństwo parafialne. Od końca wieku XVII *Podlesie* było dziedzictwem rodziny *Rydzynskich*, z których *Jan Rydzynski*, stolnik poznański w miejsce opustoszałego starożytnego kościoła drewnianego w roku 1712 nowy z drzewa wystawił; dotąd nie jest konsekrowany. W r. 1782 był dziedzicem *Podlesia Franciszek Rydzynski*, stolnikiewicz poznański, który troskliwie o kościół swoim pamiętał (Acta Visit. *Dorpowsianae* de a. 1782).

²⁾ *Wincenty z Wągrówca* pleban. *Jan Sepiński* h. *Nieszobica*. ³⁾ *Zbytki*.

gulis, necnon hortulanis et molendino ventili missalia, videlicet emethones de quolibet manso solvunt per duos coros siliginis et duos avenae et tabernatores per unum corum avenae, molendinator autem praedictus per duos coros farinae siligineae.

Sbythka, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum scultetiae duo mansi et emethones, de quibus duobus mansis scultetiae decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Podlyeschye* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. De emethonalibus vero agris emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae.

Szarp, villa, cuius villae medietas sub eadem parochiali *Podlyeschye*, et curia habens agros praediales, ex quibus agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Podlyeschye*. Ex agris vero emethonalibus dictae mediae partis omnibus emethones de quolibet manso solvunt missalia per unum corum siliginis et alium avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per quinque grossos cum nota.

34. MYESZCZYSZKO*), OPPIDUM.

In eadem ecclesia lignea, tituli *sancti Michaelis*, de iure patronatus regiae maiestatis Poloniae, quam pronunc obtinet discretus *Lucas de Poznan*, clericus in minoribus constitutus ordinibus, ex praesentatione serenissimi *Sigismundi* regis Poloniae feliciter moderni, ad quam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae, ultra praedictum oppidum, videlicet *Vyelga*¹⁾, *Gorzewo*²⁾, *Zakrzewo*, *Zamyslowo*³⁾, *Kozyanka*⁴⁾, *Milaslawyecz*⁵⁾ et *Sztrzeszkowo*⁶⁾ spectant et pertinent et in eadem incolae ipsarum villarum ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio circa eandem ecclesiam ex antiquo servat vicarium manualet et ministrum, quos et salariat. Quae quidem ecclesia ex antiquo tam in dicto oppido quam in aliis locis infrascriptis habet pro dote et fundo in

*) *Mieścisko*, dawniej *Nowemiasto* zwane (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 23 ssq.), miasteczko królewskie, na którego dziesięcinach fundowaną była pierwotnie kanonia gnieźnieńska *fundi Mieścisko*, w wieku XV dla kanoników doktorów przeznaczona (Acta Capit. Gnesn.), miała kościół parafialny przez królów polskich założony i uposażony, o którym akta konsystorskie jako o dawno istniejącym wspominają w roku 1416, r. tego pleban tamtejszy rozprawia się z młynarzem w *Gorzycach* o wiertel mąki przez poprzedników jego od dawnych czasów pobierany (Excerpta f. 23^b). Archidyakon *Wincenty de Sewé* wizytując kościół *mieściskie* w roku 1608, zastał go drewnianym w dość dobrym stanie (Acta Visit. f. 47^b). W miejsce jego ks. *Antoni Skotnicki* wystawił kościół murowany w końcu wieku XVII, który po zgorzeniu w roku 1769 przez ówczesnego plebana i parafian zrestaurowany, w roku 1866 stawszy się na nowo pastwą płomieni, w roku 1875 i 1876 kosztem fiskusa, parafian i z składek po dycezyi zbieranych został zrestaurowany i rozprzestrzeniony (Acta Consist. Gnesn. et Acta Ecclesiae *Miesciscensis*).

¹⁾ *Wielka*. ²⁾ Dawniej *Gorzycy*. ³⁾ *Zasławie*. ⁴⁾ *Koźlanka*. ⁵⁾ *Miłosławice*. ⁶⁾ *Sztrzeszkowo*. Później przybyłe osady: *Ruda* i *Żabiczyn*.

eodem oppido circa ecclesiam unam aream, satis competentem pro curia plebanali et in eadem domum et horreum cum horto et in eadem vinarium, eidem areae et cimiterio contiguum; necnon in eadem area seu limite eiusdem domum vicariam et ex opposito eius scholam in alia speciali area. Item habet in eodem oppido in quolibet campo per duos mansos agri, etiam cum pratis eisdem mansis adiacentibus, inter agros oppidanorum ad instar aliorum oppidanorum, in latitudine et longitudine se protendentem. Necnon ultra prata, agris adiacentia, habet aliud pratum speciale, dictum seu appellatum *Ruda*, de quo colligi possunt citra vel ultra quatuor currus de foeno. Item decima manipularis de sex mansis advocatiae eiusdem oppidi provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Myeszczysko* eiusque plebanum. Necnon post omnes agros praediales, modo in duas curias divisos, tenutiariorum ipsius oppidi, etiam decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam eiusque plebanum, quam plebanus conducit curru proprio. De agris vero oppidanorum oppidani de quolibet manso solvunt missalia etiam eidem ecclesiae eiusque plebano per duos coros siliginis et duos avenae, necnon de domo per medium grossum. Oppidani autem, agros non habentes seu non colentes, solvunt de qualibet domo mensalia per unum grossum et inquilini per sex denarios. Item ex molendino quondam civili, novissimis vero temporibus per nobilem *Boguchfal Kozyelnyczky*¹⁾ ab haereditate oppidi adempto, conveniebat omni septimana ex emolumento eidem ecclesiae in *Myeszczysko* eiusque plebano unus corus farinae siliginis, fuitque plebanus in possessione continua²⁾ usque ad quendam *Joannem de Calisch*³⁾, dictum *Charcharsky*⁴⁾, rarissime circa ipsam ecclesiam residentem, citra vel ultra a quatuor annis mortuum, de quo modo solum quatuor cori farinae dantur annuatim. Et nullus postea plebanus usque in hactenus circa ipsam ecclesiam residebat et pro praemisso coro farinae repetitionem diligenter aliquam fecit. De alio vero molendino, dicto *Rudny*⁵⁾, dantur annuatim farinae quatuor cori.

*Vyelya*⁶⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nullum est praedium neque agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus agris emethones solvunt missalia eidem ecclesiae eiusque plebano in *Myeszczysko* per unum corum siliginis et corum avenae.

Gorzewo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus agris emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Myeszczysko* eiusque plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et alium avenae, molendinator vero per unum corum farinae siliginis et alium in *Janowycz*.

Zakrzewo, villa sub eadem ecclesia in *Myeszczysko*, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Myeszczysko* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. Emethones vero nihil aliud solvunt, solum missalia, seu colendam, de qualibet domo per unum grossum, et tabernatores etiam per unum grossum.

*Zamysłowo*⁷⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nullus est emetho, solum curia habens agros praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae

¹⁾ *Boguchwał Kozielnicki*. ²⁾ *Marek*, pleban domaga się w roku 1441 przed sądem konsystorskim o miarę mąki z młyna plebańskiego „secundum antiquam consuetudinem“ (Excerpta f. 253). ³⁾ *Kalisz*. ⁴⁾ *Kucharski*. ⁵⁾ *Rudny Młyn* albo *Ruda*. ⁶⁾ *Wtela*. *Marek*, pleban rozprawia się w konsystorzu gnieźnieńskim z księżkami tamże o dziesięciny roku 1445 (Excerpta f. 316). ⁷⁾ *Zamysłowo*.

in *Myeszczysko* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. Emethones vero nihil aliud solvebant, dum erant, praeter colendam per medium grossum.

*Szabyczyno*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua etiam est curia, habens agros praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Myeszczysko* eiusque plebano. Emethones vero loco missalium solvunt de quolibet domo per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Kozyanka, villa sub eadem parochiali, in qua est curia agros praediales habens, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Myeszczysko* eiusque plebano, quam et conducit curru proprio. Emethones vero solvunt missalia de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae, hortulani autem per medium grossum.

Myłoszlawycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis; medietas cedit dictae ecclesiae in *Myeszczysko* et medietas ecclesiae parochiali in *Janowycz*²⁾. De emethonalibus vero emethones solvunt missalia de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae ecclesiae in *Myeszczysko* et hortulani per medium grossum.

Sthrzeszczowo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Myeszczysko* eiusque plebano per corum siliginis per corum avenae³⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per quinque grossos et cum nota.

35. JANOVYECZ*, OPPIDUM.

In eodem ecclesia lignea, tituli *sancti Nicolai*, quam pronunc obtinet venerabilis *Nicolaus Iakthorowsky*, canonicus *Posnaniensis*, actu presbyter, quae est de iure patronatus laicorum haeredum in eodem *Janowycz*. Ad quam de iure parochiali

¹⁾ *Zabieczyn*. ²⁾ *Janówiec* miasto. ³⁾ W wieku XV istniała przy kościele *mieścińskim* altarya, jak dowodzi deklaracja złożona w konsystorzu gnieźnieńskim przez kmieci z *Suchorzewa* w roku 1460, że są obowiązani, płacić *Abrahamowi*, altarzyście 8 grzywien rocznego czynszu (Excerpta f. 447). Prócz tego były w *Mieścińsku* dwie kaplice: *ś. Ducha* z szpitalem i *ś. Krzyża* za miastem, których dziś nie ma śladu (Acta Visit. Dorpowski de a. 1782).

*) *Janówiec*, miasteczko szlacheckie, w początku wieku XVII własność *Jana* i *Świętosława Włocimewskich* (Acta Visit. de Sevó), miało kościół parafialny już na początku wieku XV, jak dowodzą akta konsystorza gnieźnieńskiego z tego czasu. Po zgorzeniu starożytnego kościoła drewnianego stanął około roku 1629 nowy drewniany nakładem zapewne wspomnianych *Włocimewskich*, w tymże roku konsekrowany. W roku 1782 ks. kanonik *Dorpowski* wizytując ten kościół, znalazł go „dużo do spustoszenia nachylonym, przez ówczesnego plebana, ks. *Wojciecha Rozmacińskiego*, nowo szkodłami pobitym, do którego restauracji ówczesny dziedzic, *Mikołaj Skoraszewski*, podkomorzy królewski, się nie poczował“ (Acta Visit. Dorpowski). W miejsce tego kościoła, zupełnie spustoszonego, dziedzic miejscowy i parafianie wystawili nowy murowany bez wieży w stylu nowoczesnym, który w roku 1840 dziekan *ś. Piotra* i *Pawła* i pleban w *Lagiewnikach*, *Piotr Siemiątkowski* pobenedyktował (Acta Consist. Gnesn.). Oprócz kościoła parafialnego znajduje się w *Janówcu* za miastem kaplica drewniana pod tyt. *ś. Barbary* z obrazem Patronki powszechnie za cudowny mianym, bez żadnego uposażenia, wystawiona przez mieszczan, lecz niewiadomo kiedy.

ultra oppidum praedictum villae infrascriptae, videlicet *Vloschynowo*¹⁾, *Brudzyno*²⁾, *Dzyekczyno*³⁾, *Loshoczyno*⁴⁾, *Vybranowo* et *Zakonowo* utrumque⁵⁾ spectant et pertinent. Cuius quidem ecclesiae rector pro sui sustentatione pastoralisque curae subsidio circa ipsam ecclesiam servat, prout ex antiquo, duos vicarios manuales et ministrum seu rectorem scholae, quos ex proventibus mensae plebanalis salariis competentibus providet, prout potest. Item dicta ecclesia et ipsius rector ex antiquo in eodem oppido et haereditate habet pro dote et fundo unam aream cimiterio contiguam pro curia plebanali, in latitudine unius stadii, in longitudine vero citra vel ultra ad trium stadiorum protendentem, in qua quidem area nobilis olim *Albertus Wloschyenowsky*⁶⁾, haeres eiusdem oppidi et patromus ecclesiae, post mortem honorabilis olim *Mathiae Zalakowski*, eiusdem ecclesiae rectoris et ecclesia tunc vacante, dirutis aedificiis domorum plebanalium, certum spatium eiusdem areae non modicum versus cimiterium fecit per medium illius stratam publicam, ex oppido versus *Poznaniam*, ubi nunquam erat. Necnon postea domina, seu relicta ipsius, fecit unum hortum penes cimiterium pro sua curia cum damno et maxima iniuria eiusdem ecclesiae, prout et modo hoc idem spatium cum horto septo de facto manet in potestate curiae et plebanus nihil curat de repetendo. Item in eadem area seu protensione latitudinis eius vicariales domus sunt sitae, necnon et hortulani. Item aliam aream pro schola retro chorum ecclesiae cimiterio contiguam; item habet unum mansum agri cum pratis in quolibet campo, in latitudine et longitudine ad instar aliorum oppidanorum. Item decima manipularis post omnes agros tam praediales quam totius oppidi provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum et conducunt eam oppidani quilibet de suo manso et de agris praedialibus, ratione cuius oppidani non solvunt decimam lini. Item incolae eiusdem oppidi solvunt de quolibet domo colendam per unum grossum.

Vloschynowo, villa sub eadem parochiali in *Janowycze*, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit ecclesiae in *Janowycze* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano decimam pecuniariam de quolibet manso per fertonem, necnon per unum corum tritici, unum siliginis et unum avenae, tabernatores autem per unum corum avenae, similiter et hortulani.

Brudzyno, villa sub eadem parochiali, in qua etiam sunt agri praediales, de quibus quidem agris, necnon de uno medio manso quondam ab agris praedialibus diviso seu emensurato, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Janowycze* eiusque plebano. In quo quidem medio manso modo residet *Ioannes Marul*. Emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum avenae.

Dzyekczyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales. Post cuius quidem villae omnes agros tam praediales quam emethonales medietas decimae manipularis provenit ad eandem ecclesiam in *Janowycze* eiusque

¹⁾ *Włoszanowo*. ²⁾ *Brudzyn*. ³⁾ *Dzieckzyn*. ⁴⁾ Osada dziś nie znana. ⁵⁾ Osada dziś nie istniejąca lub inaczej przezwana. Później powstałe osady: *Drzozówiec*, *Dębiec*, *Lapaj*, *Robertowo* i *Tumidaj*. ⁶⁾ *Włoszanowski*.

plebanum et medietatem percipit altarista altaris tituli sancti *Stanisłai* in ecclesia *Gnesnensi*. In qua etiam emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Vybranowo, villa sub eadem ecclesia, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus decimae manipularis provenit medietas eidem ecclesiae in *Janowycze* et medietas dicto altaristae altaris sancti *Stanisłai* in ecclesia *Gnesnensi*. In qua etiam emethones solvunt decimam lini per duos grossos et nihilominus solvunt missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae.

Loshoczyno, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua etiam fuerunt curiae agros praediales habentes, ex quibus decima manipularis proveniebat de tertio in tertium annum, seu de uno campo eidem ecclesiae et eius plebano in *Janowycze*, de duobus autem praepositurae et praeposito sancti *Ioannis* extra *Gneznam*.

Zakonowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, ex qua decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae et eius plebano¹⁾.

Molendinum in dicta *Janowycze*, et aliud in *Dzyekczyno*, de quibus molendinatores solvunt eidem ecclesiae et plebano pro missalibus per duos coros siliginis.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad sex marcas argenti.

*Altare*²⁾ in *Janowycze*, tituli sancti *Martini*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Janowycze*, quod pronunc obtinet honorabilis dominus *Stanislaus* de praedicta *Janowycze* ex praesentatione haeredum eorundem. Quod quidem altare et eius altarista imprimis pro dote et fundo habet unam aream specialem cum horto pro domuncula et in eadem horto vinarium seu piscinam. Item in bonis haereditariis *Vloschynowo*, seu eius tota haereditate, habet censum annuum perpetuum per haeredes solvi debitum et consuetum ex censibus eiusdem villae duas marcas pecuniae. Item ex oppido praedicto *Janowycze* habet unam marcā similiter ex censibus census perpetui per haeredes seu tenentarios eiusdem oppidi solvi consuetam. Item habet in villa *Milostawycze* decimam manipulearem post omnes et singulos agros praediales, necnon noviter extirpatos, cuius valor pronunc aestimatur ad unam marcā, aliquando magis, aliquando minus, quae villa iacet seu pertinet ad ecclesiam parochialem in *Myeszczyszko*. Item altarista pro tempore existens obligatur ad explendas omni septimana tres missas, unam videlicet pro defunctis, secundam pro peccatis et tertiam de beata virgine *Maria*. Item erectio eiusdem altaris per dominos haeredes occultata. Item idem altare non habet sua apparamenta nec missale neque calicem, solum ecclesiasticis utitur.

36. COLDRAMB.*)

In eadem villa ecclesia parochialis, tituli sanctorum *Ioannis Baptistae* et *Aegidii*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem, quam

¹⁾ *Mikołaj Dobiejewski*, pleban w *Janówcu* sprzedażo w roku 1447 dziesięciny w *Międzylesie* (Excerpta f. 622). Widać że później upadły, gdyż opis powyższy o nich nie nadmienia. ²⁾ Altaryta upadła już w wieku XVI, gdyż archidyakon do *Sevé* w roku 1608 nie o niej nie wspomina.

*) Kościół parafialny we wsi szlacheckiej *Koldrąbiu* istniał już przed rokiem 1326; w tym roku bowiem *Janisław*, arcybiskup gnieźnieński, ustanawia w dniu 7 września dokumentem wydanym w *Żninie*

pronunc obtinet venerabilis dominus *Paulus Chodakowski*, canonicus (*Gnesnensis*¹⁾, ex praesentatione domini *Włosezynowski*. Ad quam iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae, videlicet praefata *Coldramp*, *Myedzwjada*²⁾, *Cowalewo*, *Dzyatkowo*, *Redecz*³⁾, *Popowo minor*⁴⁾, *Popowo maior*⁵⁾, *Popowko*⁶⁾, *Sarbynowo duplex*⁷⁾, *Posługowo*⁸⁾, *Welnia* et *Coldrambecz deserta*¹⁰⁾ et *Babyno deserta*¹¹⁾ necnon *Posługowko* etiam deserta. Cuius pro tempore plebanus pro sui et curae pastoralis regimine circa eandem servat, prout ex antiquo, duos vicarios manuales et ministrum ex proventibus suae mensae plebanalis salariis providet, pronunc cuilibet vicario per tres marcas et ministro unam sexagenam dat. Item eadem ipsa ecclesia seu eius rector imprimis in eadem villa et haereditate pro dote et fundo habet circa ecclesiam aream pro curia plebanali, necnon areis, seu domunculis vicarialibus et ministri, satis latam cum hortis eidem areae adiacentibus versus lacum seu in litore lacus sitam et cimiterio in parte contiguam. Item schola seu area antea erat in latere cimiterii, et hortulanus, ubi nunc schola. Item eadem ecclesia et eius rector non habet in eadem villa et haereditate aliquos agros aut prata, solum habuit locum unum seu spatium missionis sagenae in lacum in portico seu retro aream plebanalem, qui vocatur *Plebanka*, per abusum tamen et negligentiam amisit.

Coldramp eadem. In eadem villa post omnes et singulos agros totius villae decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum et conducit eam curru proprio. Et emethones de quolibet manso solvunt decimam lini per duos grossos.

*Myedzwjada*¹²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua modo sunt tres curiae nobilium agros praediales habentes, ex quibus decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam in *Coldramp* eiusque plebanum. Et emethones ex agris emethonalibus solvunt missalia de quolibet manso per corum siliginis et alium avenae, hortulani autem per unum corum avenae.

Kowalewo, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia solum agri emethonales, de quibus emethones solvunt de quolibet manso seu domo per unum grossum ratione missalium.

Dzyatkowo, villa sub eadem parochiali, in qua modo est curia, agros praediales habens, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Coldramp* eiusque plebano. Emethones vero de quolibet manso per unum grossum, hortulani autem per unum corum avenae et molendinator per corum farinae siliginis.

na prośby dziedzica *Benjamina* plobanom przy tymże kościele niejakiogo *Jakóba* (Arch. Consist. Gnesn. Acta de a. 1419 cfr. Kodeks dypl. wielkopolski t. II. str. 408). Dzisiejszy kościół drewniany, którego nawę główną przybudował w roku 1740 ploban miejsowy, *Osiński*, w roku 1873 kosztem patrona i parafian gruntownie został zrestaurowany (Acta Consist. Gnesn.). W roku 1677 arcybiskup *Wacław Leszczyński* wcielił do kościoła w *Koldrąbju* jako filią starożytny kościół parafialny w *Skórkach*, którego dochody z czasem tak się zmniejszyły, że się przy nim pleban utrzymać nie mógł (Acta Visitat.).

¹⁾ *Paweł Chodakowski* umarł jako zakonnik świętobliwy w klasztorze trzemeszyńskim (Kronika trzemeszyńska MS.). ²⁾ *Niedźwiady*. ³⁾ *Recz*. ⁴⁾ *Popowo-Tomkowo*. ⁵⁾ *Popowo Podleśne*. ⁶⁾ *Popowo Ignacowo*. ⁷⁾ *Sarbinowo* dziś tylko jedno. ⁸⁾ *Posługowo* i *Posługówko*. ⁹⁾ *Welnia*. ¹⁰⁾ *Koldrąbiec* nie istnieje. ¹¹⁾ *Babin*. Przybyły później miejscowości: *Kopiec*, *Kwasuty*, *Michałowo*, *Scholastyka*, *Skórki*, *Rzym*. ¹²⁾ *Bodszanta* pleban pozwany został w roku 1416 dnia 21 czerwca przed konsystorz gnieźnieński od *Michała z Inowłódza*, altarysty katedr. gnieźnieńskiego o dziesięć w *Niedźwiadach*, które od 120 lat należały do altaryi jego (Excerpta ex actis Consist. f. 29).

Redecz, villa sub eadem parochiali, in qua modo sunt duae curiae agros praediales habentes, de quibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Coldramp* et eius plebano. De emethonalibus autem emethones solvunt per unum grossum de quolibet manso, hortulani autem per unum corum avenae.

Popowo triplex, villae sub eadem parochiali, in quibus curiae solvunt decimam manipulem ecclesiae parochiali sancti *Michaelis* ante *Gnesnam* eiusque plebano. De emethonalibus vero emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Coldramp* eiusque plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et corum avenae, hortulani autem per unum corum avenae.

Szarbynowo duplex, sub eadem parochiali, in quibus villis decimae manipulares provenientes de omnibus agris tam praedialibus quam emethonalibus spectant et pertinent ad eandem ecclesiam in *Coldramp* eiusque plebanum et conducit eas plebanus curru proprio. Et nihilominus emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per tres grossos, hortulani vero loco missalium per unum corum avenae.

Posługowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Coldramp*, necnon de agris emethonalibus de uno campo iacente versus *Coldramp*, villam, etiam decima manipularis provenit eidem ecclesiae; de aliis vero agris emethonalibus datur in *Gnesnam*. Insuper solvunt missalia de quolibet manso per unum grossum eidem ecclesiae, hortulani autem per unum corum avenae.

*Welnia*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Coldramp*, quam et conducit curru proprio. Necnon et decimam lini solvunt emethones de quolibet manso per tres grossos, hortulani vero per unum corum avenae.

Coldrambyecz, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua etiam fuerunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae eiusque plebano in *Coldramp*.

Babyno, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit ad ecclesiam parochialem sancti *Michaelis* extra *Gnesnam*. Emethones vero solvebant loco missalium, dum erant, per unum grossum ecclesiae in *Coldramp*.

Posługowko, etiam haereditas deserta, de quibus omnibus agris decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae et plebano in *Coldramp*.

Rzym, sub eadem parochiali, in qua villa non sunt neque fuerunt agri praediales, solum emethonales et scultetiae, de quibus agris scultetiae omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Coldramp*. De emethonalibus vero de quolibet manso solvebant emethones etiam eidem ecclesiae in *Coldramp* per unum grossum loco missalium.

*Serniki*²⁾, oppidum, in quo sunt quidam agri certi, ex quibus decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae in *Coldramp* eiusque plebano per unum fertonem de quolibet manso et fiebant sex fertones pecuniae.

¹⁾ Pleban *Bodszanta* zapozwany zostaje przed sąd konsystorski o nieprawne zabranie dziesięć z *Welnia* (*Welnia*) i *Posługowa* przez wicekustosza katedry gnieźnieńskiej dnia 24 lipca roku 1416 (Excerpta ex actis Consist. f. 31). ²⁾ *Zerniki*, dawniej miasteczko dziś wieś.

*Szkurky*¹⁾, in qua villa etiam est ecclesia parochialis et agri praediales, ex quibus decima manipularis provenit ecclesiae eiusque plebano in *Coldramp*.

37. GANDECZ*²⁾ ET LOPYENNO.

In eadem *Gandecz* ecclesia parochialis, ut matrix, in *Lopyenno* filialis, utraque unam parochiam habens, per lacum solum propter pericula aquarum divisa, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Gandecz*, *Lopyenno*, quam pronuncie obtinet honorabilis *Dobrogostius de Szkurky*, ex praesentatione dictarum villarum haeredum, utramque illarum pro una, prout ex antiquo, in titulum. Ad quas quidem ecclesias propter pericula aquarum parochia seu villae divisa extant, (ad) praedictam in *Gandecz*, villae infrascriptae, videlicet praefata *Gandecz*, *Byelavy*, *Myenischewo*²⁾, *Oszno*³⁾, *Laszkowo*⁴⁾, *Chroszczynko*⁵⁾, *Laszkowko*⁶⁾, ad praefatam vero filialem in *Lopyenno* infrascriptae, videlicet praefata *Lopyenno*⁷⁾, *Vylamowo*⁸⁾, *Myedzyehoth*⁹⁾, *Dobyeyowo*¹⁰⁾, *Ostrow*¹¹⁾, *Klodzino duplex*¹²⁾, *Golyjs*¹³⁾, *Iaworowo*¹⁴⁾ spectant et pertinent, ac in eisdem ipsarum incolae percipiunt ecclesiastica sacramenta. Quarum quidem rector pro tempore existens propter pluralitatem seu maioritatem parochiae, in *Lopyenno* circa filialem agit modo residentiam personalem et pro residentia habet curiam. Ac pro sui sustentatione et curae pastoralis regiminis subsidio in eadem *Gandecz* vicarium unum et ministrum, ac in *Lopyenno*, alium vicarium necnon et ministrum, manuales, continue servat, prout ex antiquo, et tenet et salariis competentibus providet. Et in qualibet ipsarum ecclesiarum propter pericula et discrimina aquarum non tutumque accessum ex antiquo habetur fons baptismalis, sacramentum eucharistiae, viaticum et alia sacramenta, facientia et demonstrantia ecclesiam parochialem. Item ipsarum ecclesiarum rector, seu eadem ecclesiae pro dote et fundo habent. Et primo:

¹⁾ *Skórki*, wieś szlachecka z kościołem parafialnym, wspomnianym w aktach konsystorskich w wieku XV jako dawnym. W roku 1420 dnia 5 stycznia pleban tamtejszy *Mikołaj* sędzi się z kmieciami w *Bielawach* o dziesięcinę tamże (Excerpta ex actis Consist. f. 53). W roku 1441 sąd konsystorski przy ponowionym sporze przyznaje plebanowi też dziesięcinę (tamże f. 370). W roku 1433 sąd polubowy w konsystorzu gnieźnieńskim złożony przysądza *Maciejowi*, plebanowi w *Gościszynie* pół grzywny, które mu rocznie placić był obowiązany *Andrzej*, pleban w *Skórkach* z dwóch działów roli własnych, które tamże posiadał (tamże f. 110). Kościół ten dla nader szczupłego uposażenia dekretem arcybiskupa *Wacława Leszczyńskiego* z dnia 15 października roku 1677 afiliowany został do parafii *kołdrąbskiej* (Arch. Consist. Acta Visitat.).

*²⁾ *Gądecz*, zwykle *Gącz*, wieś szlachecka, w roku 1608 własność *Piotra Czarnkowskiego*, starosty keyńskiego, posiadała kościół parafialny od niepamiętych czasów, wspomniany w aktach konsystorskich już na początku wieku XV. *Piotr*, mieszczanin z *Janowego Młyna*, deklaruje w roku 1423, że *Jakóbowi*, wikaryuszowi z *Gądca* (*Gandecz*) winion za dziesięcinę z *Bielaw* cztery grzywny (Excerpta f. 62). W końcu wieku XVI, kiedy się miasteczko *Lopienn*o wzniosło, kościół *gądcki* wcielony został do parafii tamtejszej (Acta Consist. Gnesn.).

³⁾ *Miniszewo*. ⁴⁾ *Ošno*. ⁵⁾ *Laszkowo*. ⁶⁾ *Chróścinko* nieznanie. ⁷⁾ *Lopienn*o. ⁸⁾ *Wyganowo*. ⁹⁾ *Międzyehód*. ¹⁰⁾ *Dobiejewo*. ¹¹⁾ *Ostrowo*. ¹²⁾ *Kłodzin*, *Kłodzinek*. ¹³⁾ *Gole*, *Gólki*. ¹⁴⁾ *Nieznanie*.

*Gandecz*¹⁾. Circa eandem ecclesiam in *Gandecz* unam aream satis latam et spatiosam cimiterio contiguam, cum hortis eidem adiacentibus, protendentemque se versus villam ad mensuram duorum mansorum. A qua area agri duorum mansorum protenduntur versus *Lopyenno* usque ad limites villae *Laszkowko* et similiter in aliis campis duobus habet agros per duos mansos cum pratis eisdem mansis adiacentibus, seu confinantibus, in protensione latitudinis et longitudinis, prout emethones (sic) protenduntur. Item in eadem area sunt situs domunculae vicarialis et ministri. Item habet partem lacus in longitudine se protendentem a quodam rivulo, qui rivulus scaturit ab haereditate seu litore *Lopyenno* usque ad situm ecclesiae in *Lopyenno*, seu eius tergum, ex commutatione quatuor mansorum agri in *Gandecz*, villa, in qua aliquando habuit plebanus seu eadem ecclesia in *Gandecz* sex mansos agri et modo solum duos obtinet et quatuor pro dicta parte lacus commutavit. Item decimam manipularem post omnes et singulos agros eiusdem villae *Gandecz*, de uno campo versus *Ianowyecz* iacente tam praediales quam emethonales provenientes eadem ecclesia et plebanus in *Gandecz* in *Lopyenno* habet, quam et conducit curru proprio. Cuius villae incolae seu emethones de quolibet manso solvunt mediam partem decimae lini, videlicet quolibet anno per grossum, necnon missalia per unam mensuram siliginis.

Byelavy, villa sub eadem parochiali in *Gandecz*, in qua sunt quatuor mansi, qui coluntur pro curia, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Gandecz* seu *Lopyenno* et eius plebano, quam et conducit curru proprio plebanus, emethones vero de quolibet manso solvunt missalia per eorum siliginis et eorum avenae et hortulani per eorum avenae.

Myenyschewo, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, solum agri emethonales, ex quibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

*Oszno*²⁾, villa sub eadem parochiali in *Gandecz*, post cuius quidem villae omnes et singulos agros tam praediales quam emethonales decima manipularis provenit et spectat in toto eidem ecclesiae et eius plebano et datur de quolibet manso decima lini per duos grossos.

*Laszkowo*³⁾, villa sub eadem parochiali in *Gandecz*. Post cuius villae omnes agros tam praediales quam emethonales decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Gandecz*. Et decima lini etiam datur de quolibet manso per duos grossos.

Chroszczynko, villa sub eadem parochiali in *Gandecz*, in qua sunt agri praediales qui coluntur et emethonales iam dudum deserti, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Gandecz*.

¹⁾ *Mikołaj*, pleban w *Lopienn*ie i *Gądca*u zapożywa w roku 1440 przed sąd konsystorski *Krzyszława* w *Gądca*u o wolne rybolówstwo, które mu sąd przyznaje (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 214). ²⁾ W roku 1463 *Benedykt*, scholastyk krakowski, kanonik kujawski, pleban z *Lopienn*ia i *Gądca*u sprzedaje dziesięcinę w *Ośnie* (*Oszno*) (Excerpta f. 489). ³⁾ *Jan*, pleban sprzedaje w r. 1420 dziesięcinę w *Laszkowie* (tamże f. 61^b). Konsystorz gnieźnieński przyznaje dziesięcinę w *Laszkowie* i w *Gołk*ach plebanowi w *Gądca*u i *Lopienn*ie (tamże f. 369, 370).

Laszkowko, villa sub eadem parochiali in *Gandecz*, in qua tamen agri sunt praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Gandecz* seu *Lopyenno*, hortulani vero per eorum avenae.

38. IN PARTE LOPYENNO.*)

Item in eadem *Lopyenno* ecclesia sanctae *Catharinae* simul cum praefata ecclesia in *Gandecz*, tituli sancti *Andree*; circa ecclesiam et in haereditate imprimis habet aream cimiterio contiguam, in latere eiusdem ecclesiae versus *Ianowycz* satis latam et spatiosam et in eadem alias areas seu domunculas pro vicario et ministro. Necnon alias duas areas in eadem villa inter emethones, unam in uno laterae villae et aliam in alio latere penes curiam et unum mansum agrorum in latitudine et longitudine, prout aliorum emethonum, cum pratis eidem manso in quolibet campo adiacentibus et confinantibus, in quo fuerunt locati duo emethones, et modo unus eandem tenet et solvit pro censu annuo tres fertones cum octo grossis necnon duos capones et triginta ova et laborant labores necessarios pro arbitrio plebani cum curru aut sine curru. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales, necnon quatuor mansos emethonales, quos pronunc colunt seu possident, unum *Adam* vilicus, *Ioannes Gocz* medium, *Felix* medium et duo deserti, qui modo coluntur pro curia, — provenit spectatque ad eandem ecclesiam in *Lopyenno* et *Gandecz* eiusque plebanum. Et solvunt etiam dicti emethones de quolibet manso decimam lini per grossum cum medio; solvunt etiam dicti ac omnes alii emethones de omnibus agris emethonalibus missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani autem per eorum avenae.

Vylamowo, villa sub eadem parochiali in *Lopyenno*, in qua de quatuor mansis, quorum partem colunt nobiles in ibidem et unus emetho, dictus *Kaczor*, de quibus

*) *Lopyenno*, miasteczko szlacheckie, miało kościół już w wieku XIV. W roku bowiem 1437 *Jan Węgorzewski*, dawniejszy pleban tamtejszy, a później altarzysta przy kościele katedralnym w *Gnieźnie*, przedłożył konsystorzowi rozmaite przywileje oryginalne, dotyczące uposażenia kościoła w *Lopyenno*, pomiędzy nimi kilka przywilejów arcybiskupa *Jaroslawa Skotnickiego* (1342—1376) na dziesięcinę w *Chlebutowie*, *Dobieżowie*, *Mieleszynie* i w *Kłodzinie* (Excerpta f. 151, 152). W miejsce starożytnego kościoła drewnianego dziedzic *Lopyenna*, *Piotr Czarnkowski*, starosta kuyński, w końcu wieku XVI wystawił nowy wspaniały kościół drewniany („magnifice et eleganter extracta,” mówi w wizycie swojej z r. 1608 *Wincenty de Sevé* f. 51), a gdy ten około roku 1675 zgorzał, *Piotr Adam Smuszewski*, dziedzic miejscowy, a później kapłan zgromadzenia ks. ks. Filipinów w *Gostyniu*, potem proboszcz tegoż zgromadzenia w *Studziannej*, zastąpił go w roku 1680 murywanym pięknym kościołem w formie krzyża, który w roku 1686 przez *Wojciecha Stawowskiego*, suffragana gnieźnieńskiego konsekrowany, za staraniem dzisiejszego plebana wewnątrz gustownie odnowiony i nową posadzką kamienną przyozdobiony został (Acta Visitat. Consist. Gnesn.). Około roku 1780 pleban miejscowy własnym nakładem zbudował w miejsce starożytnego zdezolowanego nowy szpital drewniany, udotowany niegdyś przez dziedziców miejscowych ogrodem i dwiema płosami roli, które pleban obsiował z obowiązkiem oddawania ubogim żyta wiertelni 15, jęczmienia 4, grochu 2 (Wizyta Dorpowskiego z roku 1782).

decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Lopyenno* et eius plebanum et solvit idem emetho unum grossum pro decima lini. Necnon idem et alii omnes emethones solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae, hortulani autem per unum eorum avenae.

*Myedzychoth*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis solum de uno campo, iacente versus *Chroszczyńko*, debetur et provenit eidem ecclesiae in *Lopyenno* seu *Gandecz* et plebano, et emethones tertio anno, dum percipiunt ex eodem campo frumenta aestivalia, solvunt eidem ecclesiae et plebano decimam lini de quolibet manso per unum grossum.

Kłodzino utraque, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt curiae habentes agros praediales, de quibus omnibus agris duae partes decimae manipularis provenientis spectant ad dictam parochialem et plebanum in *Lopyenno* seu *Gandecz* et tertia pars cedit ad emethonalem pro praebenda quadam *Posnaniensi*. Emethones tamen ex omnibus agris emethonalibus in utraque villa eidem parochiali solvunt missalia de quolibet manso per unum eorum siliginis et unum avenae, hortulani autem per eorum avenae.

Oszthrow, villa sub eadem parochiali, in qua non est curia neque agri praediales. Et emethones ex omnibus agris emethonalibus de quolibet manso solvunt loco missalium per unum grossum et similiter in villa *Golys*.

*Myleschyno*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Sokolnyky*, in qua est curia agros praediales habens, de quibus agris decima manipularis spectabat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Gandecz* seu *Lopyenno*, quam modo et a multis annis percipit praefata ecclesia et plebanus in *Sokolnyky*. Ratione cuius ex quadam ordinatione, cuius ordinationis eadem ecclesia in *Lopyenno* seu *Gandecz* litteras sufficientes habet sub titulo et sigillo *Iaroslai*, quondam archiepiscopi *Gnesnensis*, eadem ecclesia et plebanus in *Sokolnyky* solvit singulis annis per mediam marcam pecuniae et monetae Polonicae saepedictae ecclesiae in *Gandecz* seu *Lopyenno* et eius plebano³⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per fertorem et a quittance per grossum.

¹⁾ *Mikołaj Charbowski*, dziedzic *Lopyenna*, zeznaje przed konsystorzem gnieźnieńskim, że winien jest *Benedyktowi* plebanowi tamże 34 grzywny srebra za dziesięcinę od niego kupioną w *Miedzychodzie* i *Polskiejwsi* (Excerpta f. 413^b). ²⁾ *Dobrogost* pleban w *Lopyenno* wytacza sprawę przed sąd konsystorski w *Gnieźnie* naprzeciw *Niemierzy*, dziedzicowi w *Mieleszynie* (*Mieleszino*) o dziesięcinę tamże na mocy przywileju wyżej wspomnianego arcybiskupa *Jaroslawa*. Dziedzic rzeczony odwołuje się na *Marcina*, plebana w *Sokolnikach*, że jemu jako swemu prawowitemu pasterzowi, do którego parafii *Mieleszyn* należy, od lat czterech oddaje dziesięcinę. Sprawę tę odłożono dnia 19 grudnia roku 1414 na czas późniejszy (Excerpta ex actis Consist. f. 10^b, 11). W roku 1426 pleban *Jan Węgorzewski* na nowo też sprawę podnosi, lecz daremnie. Dziesięcinę w mowiebędące przyznane zostały później plebanowi w *Sokolnikach* za opłatą plebanowi w *Lopyenno* pół grzywny rocznie (tamże f. 70). ³⁾ *Bianas*, pleban rozprawia się w konsystorzu gnieźnieńskim w roku 1456 o sypkę zbożową z kmieciami w *Paruszewie*. Danina ta przed rokiem 1521 upadła (Excerpta f. 399).

39. CLECZKO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia tituli sancti *Georgii* et sanctae *Hedvigis*, de iure patronatus et praesentandi regiae maiestatis, quam pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus Podlyesky*, actu presbyter, ex praesentatione serenissimi domini *Sigismundi* regis Poloniae. Ad quam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet, *Camyenyecz*¹⁾, *Chlyebowo*²⁾, *Mychalca*³⁾, *Gyemyelyenko*⁴⁾, *Ulanowo*⁵⁾, *Szwynarky*⁶⁾, *Szwynary magna*⁷⁾, *Przebroda*⁸⁾, *Czechy*, *Rogalyno deserta*⁹⁾, *Volya deserta*¹⁰⁾, *Vylkowyyge deserta*¹¹⁾, *Charbowo deserta*, *Parcewo*¹²⁾, *Polszka wyesch*¹³⁾, *Gorzuchowo*, de cuius villae omnes curiae spectant et pertinent¹⁴⁾, emethones vero ad ecclesiam parochialem in *Slawno*¹⁵⁾. Cuius pro tempore rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum, quos et salariat pro posse. Item eadem ipsa ecclesia seu eius rector habet pro dote et fundo, et primo, in eodem oppido et haereditate, quorum et modernus est possessor, arcem pro curia plebanali circa ipsam ecclesiam non nimis magnam nec nimis parvam, cimiterio contiguam, supra fossam, et in eadem curiam. Et aliam arcem pro praedio cum horto ex alia parte fossae, ex opposito directe areae circa ecclesiam sitae, et in eadem domum pro colono et horreo. Item habet alias speciales areas pro vicariis et schola in altera parte ecclesiae, in quarum una habitabat quidam *Petrus Iano* et in alia *Mathias*, capellanus. Non habet aliquos agros, solum unum parvum pratum penes vadum, eundo de *Cleczo* versus villam *Polska wyesch*. Item oppidum *Cleczo* de agris nemini solvit decimam manipulari, solum missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque plebano, etiam de agris hospitalis seu hospitali adscriptis, et similiter

*) *Kleczo*, starożytne miasto wielkopolskie przez *Długosza* wspomniane już pod rokiem 1002 (Hist. Pol. II, 137), miało niewątpliwie od początku założenia swego przez książąt polskich kościół parafialny. *Bolesław*, książę wielkopolski przywilejem z dnia 11 listopada roku 1255 w *Rogoźnie* wydanym nadaje w mieście swojem *Kleczo* *Henrykowi Stronbysowi* wójtostwo (Arch. rząd. poznańskie Inscript. Posnanien. a. 1523 f. 573 cfr. Kod. dypl. wielkop. I, 294, 295). Na dziesięcinach tego miasta ustanowioną została przy katedrze gnieźnieńskiej zapewne przy pierwszym uorganizowaniu samodzielnej kapituły kanonia *fundi Kleczo* (Acta decr. Cap. Gnesn.). W roku 1331 *Krzyżacy*, napadłszy Wielkopolskę, miasto *Kleczo* wraz z kościołem parafialnym zrabowali i w perzynę obrócili (*Długosz* l. c. IX, 1012). Kościół zapewne szkodrobliwosć króla *Kazimierza W.* na nowo odbudowała. Dzisiejszy kościół murywany pochodzący z wieku XVI konsekrował po restauracyi gruntownej *Jan Gniazdowski*, suffragan gnieźnieński w roku 1596 (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat. Liber *Ordinador.* etc. *Joannis Gniazdowski* in Archivo Capit. Gnesn.). Od połowy wieku XVI ustanowieni byli przy kościele *kleckim* mansyonarze, fundowani na sumie 200 złt. zabezpieczonych na dobrach *Lopiennie* i 100 złt. przez jakiegoś wikaryusza poznańskiego legowanych na odprawianie co piątek wotywy *Humiliavit*. Dla zbyt szczupłych dochodów i braku duchowieństwa archidyakon *Wincenty de Sevè* w roku 1608, wizytując kościół w *Kleczo*, już mansyonarzy nie zastał. Kurs *de Beata* dawniej przez nich odprawiany przejął na siebie pleban miejscowy (Acta Visitat. f. 34).

¹⁾ *Kamieniec*, gdzie niegdyś był kościół. ²⁾ *Chlebowo*. ³⁾ *Michalca*. ⁴⁾ *Imielenko*. ⁵⁾ *Ulanowo*. ⁶⁾ *Swinarki*. ⁷⁾ *Swinary*. ⁸⁾ *Przybroda*. ⁹⁾ Osada dziś nieistniejąca. ¹⁰⁾ *Wola I* i *Wola II*. ¹¹⁾ *Wilkowa*. ¹²⁾ *Parcewo*. ¹³⁾ *Polskawieś*. Nadto: *Gulazewo*, *Równa*, *Zborów*, *Zjawieniec*. ¹⁴⁾ Polonizm; tak dosłownie w rękopisio oryg. ¹⁵⁾ Porówn. str. 54, gdzie pisarz wieś *Gorzuchowo* mylnie do parafii *Modliszewskiej* zaliczył.

advocatus de suis septem mansis. Item hortulani seu coloni de *Popowagora* per unum corum avenae, item hortulani seu coloni ultra fossam residentes de quolibet horto seu domo solvunt similiter missalia per corum avenae. Item molendinator de molendino equestri seu braseali solvit unam mensuram per annum. Item oppidani omnes, quicumque sunt circumdati fossa, solvunt de qualibet domo per medium grossum, et inquilini per sex obolos mensalia.

Polszka wyesch, villa sub eadem parochiali, in qua sunt curiae habentes agros praediales, de quibus decima manipularis provenit praepositurae sancti *Georgii* in castro *Gnesnensi*. De agris vero emethonalibus omnibus emethones de quolibet manso solvunt per unum corum tritici mundi, hortulani autem per corum avenae.

Golczewo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, ex quibus emethones de quolibet manso solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Cleczo* per unum corum tritici mundi.

*Camyenyecz*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nullus est emetho, nisi ministeriales terrestres, qui nihil aliud solvunt, tamen de qualibet domo seu parte haereditatis quilibet suam sortem haereditatis habens solvit pro missalibus pro festo Paschae, dum benedicuntur eis panes, per unum grossum et quinque denarios loco tortae.

Chlyebowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt modo duae curiae; solum decimam dant *Gnesnam*. Et emethonales agri iacent deserti, in quibus dum erant emethones, solvebant missalia eidem ecclesiae eiusque plebano per unum corum siliginis et alium avenae, hortulani autem per unum corum avenae.

Mychalca, villa sub eadem parochiali, in qua est curia habens agros praediales; de omnibus decima datur eidem ecclesiae in *Cleczo*, quam percipit minister seu rector scholae. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae.

Gyemyelyenko, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus agris incolae ipsius villae de quolibet agro ipsorum solvunt loco decimae per tres grossos et modo provenit media sexagena.

Ulanowo, villa sub eadem parochiali, in qua villa sunt agri praediales, ex quibus decimam manipulari alternatis vicibus percipit ipsa ecclesia in *Cleczo* uno anno et alio in *Sokolnyky*, parochialiumque rectores. Emethones vero de agris emethonalibus solvunt ecclesiae in *Cleczo* eiusque rectori de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae et hortulani, per unum corum avenae, missalia.

Szwynarky, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, ex quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque rectori in *Cleczo*, quam conducit plebanus curru proprio. De emethonalibus vero emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem per unum corum avenae et molendinatores per unum corum farinae siliginis.

*Szwynary minus*²⁾, villa sub eadem ecclesia parochiali, in qua sunt agri prae-

¹⁾ *Marek*, pleban rozprawia się z kmieciami w *Kamieńcu* przed sądem konsystorskim w r. 1441 o dziesięcinę tamże (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 219^b). ²⁾ *Stanisław*, pleban pozywa kmieci z *Swinar*, że mu nie chcą oddawać mesznego zwykłą miarą „wierzchowatą“ tylko strychowaną (mensurae rasae). Konsystorz przyznaje w terminie roku 1419 słuszność kmieciami (Excerpta f. 49). *Mikołaj*, wikaryusz *klecki* sprzedaje wyznaczone mu przez proboszcza na utrzymanie dziesięcinę z *Swinar* w r. 1430 za trzy grzywny *Opolczowi*, mieszczaninowi z *Klecka* (tamże f. 94).

diales, ex quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque plebano, quam et conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano in *Cleczo* de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae, hortulani autem per unum corum avenae.

*Przebroda*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua est curia agros praediales habens, necnon et agri emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque rectori. Insuper emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae et molendinator per corum farinae siligineae.

Cschechy, villa sub eadem parochiali fuit quondam, nunc vero haereditas deserta, in qua aliquando fuerunt agri praediales et emethonales, de quibus decima manipularis proveniebat et spectabat ad eandem ecclesiam in *Cleczo* eiusque plebanum.

*Rogalynko*²⁾, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua fuerunt agri praediales, de quibus decima manipularis proveniebat et spectabat eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque plebano. De emethonalibus vero emethones solvebant missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque plebano.

Volya, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua fuerunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque rectori.

Vilkowyggye, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua etiam fuerunt et sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis proveniens spectabat ad ecclesiam parochialem in *Cleczo* eiusque rectorem.

Charbowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus agris praedialibus decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae in *Cleczo* eiusque plebano. De emethonalibus vero emethones solvebant missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae.

Parczewo, villa sub eadem parochiali, in qua est curia habens agros praediales, de quibus nihil provenit. Emethones vero de emethonalibus solvunt, per duos coros siliginis et duos avenae, missalia³⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri mediam marcam, pro nota unum grossum.

¹⁾ Kmiecie w *Przybrodzie* przyznają w roku 1431 w obec konsystorza plebanowi *Stanisławowi* za dziesięcinę także dwie kopy groszy (Excerpta f. 100^b). W roku 1443 *Świętosław*, pleban ofiarował dobrowolnie na reparację kościoła parafialnego w *Klecku* dziesięcinę rocznie w *Czechach* i *Przybrodzie*, które deputowani przez oficyala *Mikołaja z Kalisza*, *Jan* kanonik kruświcki i pleban w *Sławonie* oraz *Jan* pleban w *Pomorzanych* taksują na 3 grzywny (tamże f. 273). ²⁾ *Mikołaj*, pleban sprzedaje wikaryuszowi swemu, *Janowi* dziesięcinę w *Rogalinku* w roku 1445 za 30 grzywnen srebra (tamże f. 310^b). W r. 1444 *Małgorzata*, mieszczanka z *Klecka* zapisuje kościołowi także „omnia ac singula mobilia et immobilia bona, quaecumque habet, tenet et possidet in vita et post mortem, ac etiam hortum, quem habet ante oppidum *Kleczo* inter domos *Andreas Wróbl* et *Stanisłai Machaniewicz* iacentem (tamże f. 275).

*Ecclesia sancti Spiritus**), de iure patronatus proconsulis cum consulibus, necnon advocati eiusdem oppidi *Cleczo*, quam modo obtinet honorabilis *Jacobus Brzoska* de eadem *Cleczo*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem consulum. Cuius quidem etiam praepositus habet in cura domum pauperum seu pauperes in eadem degentes, quibus sacramenta Eucharistiae et poenitentiae administrat, nec ad alia officia obligatur, solum de arbitrio die dominico et festivis, aut quum devotionem habet, in eadem ecclesia officiat. Item eiusdem ecclesiae praepositus pro dote et fundo et pro sui sustentatione in eodem oppido et haereditate habet imprimis domum circa eandem ecclesiam cum horto eidem adiacente. Item habet alios tres hortos hinc inde in suburbio eiusdem oppidi, videlicet unum circa ecclesiam sanctae Crucis, alium circa vadum et tertium inter advocatiam et aream ipsius praepositurae. Item habet unum mansum agri cum quarta parte alterius mansi inter agros seu mansos aliorum oppidanorum in longitudine et latitudine, prout alii oppidani, quos quidem agros et hortos locat, prout potest. Item habet duas marcas census annui ex praetorio eiusdem oppidi perpetui, sine quatuor grossis, per consules et proconsulem solvi consuetas¹⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unum fertonem argenti.

*) Kościół z szpitalem *s. Ducha* w mieście *Klecku* zawdzięcza istnienie swoje niezawodnie szczodrobliwości i chojności książąt polskich, a powiększeniu uposażenia swego mieszczaninom tamtejszym. *Pawel*, proboszcz szpitalny rozprawia się przed sądem konsystorskim w roku 1433 z magistratem miejskim o 40 groszy rocznego czynszu od 12 grzywien od niepamiętnych czasów dla kościoła jego na miasto zabezpieczonych (Excerpta f. 116^b). Obecny kościół drowniany wystawił własnym nakładem w roku 1740 *Jan Śliwnicki*, proboszcz czyli prebendarz miejscowy, którego następcą, *Przedziński* przybudował w roku 1776 kaplicę pod tyt. *s. Krzyża* (Acta Visit. Darpowski de a. 1782). Oprócz tych kościołów miało miasto *Klecko* od niepamiętnych czasów dwie kaplice: *s. Barbary* za miastem nad jeziorem wałom otoczoną, drownianą z trzema ołtarzami, mającą kapitały: 1000 złt. z fundacyi *Mateusza Grabskiego*, starosty *kleckiego* na dobrach niegdyś *Karniszewo* zabezpieczoną i drugą taką sumę legowaną przez *ks. Rosińskiego* a na *swarzędzkiej* synagodze zabezpieczoną i kaplicę *s. Krzyża* w roku 1650 na nowo z drzewa odbudowaną i zapewne po zgorzeniu w roku 1776 do kościoła *s. Ducha* inkorporowaną. Nadto była niegdyś kaplica czyli filia w *Kamieńcu* pod wezwaniem *Trójcy Śś.* przez woźnych królewskich dla własnej wygody fundowana i gruntami tamże uposażona, które dziś do probostwa *kleckiego* należą. Wszystkie te kaplice dziś nie istnieją (Acta Visit. Darpowski de a. 1782).

¹⁾ Przed sądem polubowym w konsystorzu gnieźnieńskim przez strony wybranym, składającym się z *Jana z Brzostkowa*, kantora i oficyala, *Jana z Niewiesza*, dziekana i *Sędziwoju z Czechla*, kanonika gnieźnieńskiego następujący stanął układ pomiędzy *Stanisławem*, plebanem a mieszczanami z *Klecka* w roku 1440: „Imprimis quod omnes cives et suburbani in die festo Paschae debent panes ad civilerium portare simul et semel. Item quod vitrici debent eligi de consensu plebani et civium, et debent habere unam cistam, in qua servabunt pecunias, ad quam cistam aut truncum vitrici habebunt unam clavem, aliam plebanus, tertiam cives, et omnes simul, unus sine altero aperire non debent pecunias, et vitrici debent facere rationem semper semel in anno in praesentia plebani et civium. Item vinum pro ecclesia de pecuniis ecclesiae vitrici debent comparare, et quando deficerent vitrici in pecuniis, plebanus tenetur comparare vinum pro ecclesia... et vitrici semper tenentur obedire plebano, et non debent sepelire funera (sic) in ecclesia sine voluntate plebani et civium. Item quando deficerent pecuniae apud vitricos ecclesiasticae, plebanus debet sublevare et contribuere pro reformatione ecclesiae, et iuvare pro aedificiis, si labor major, magis adjuvabit, si minor, minus adjuvabit. Item a baptisate et introductionibus non debent presbyteri aliquid exigere, nisi quod illis ex bona voluntate offeretur. Item quod proconsul et cives non debent prohibere hominibus, ut oblationes offerant, sed ut omnes homines parochiani offerant ad festa natalitia iuxta Canonum statuta ut puta Nativitatis, Resurrectionis Christi, Pentecostes, Assumptionis S. Mariae, Dedicacionis Templi, et in festis Patronorum Ecclesiae sub poena excommunicationis. Item

40. SZOKOLNYKY. *)

In eadem ecclesia tituli sancti *Stanislai*, de iure patronatus haeredum de eadem *Szokolnyky* laicorum, quam pronunc obtinet honorabilis *Martinus de Popowo*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Szokolnyky*. Ad quam quidem iure parochiali villa infrascriptae, videlicet praefata *Szokolnyky*, *Carnyschewo*¹⁾, *Borzathow*²⁾, *Myleschyno*³⁾, *Cobylycze*⁴⁾, *Przeschylcka*⁵⁾, *Szwyathnyky*⁶⁾ una spectant et pertinent. Cuius quidem rector pro sui pastoralisque curae subsidio, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam servat unum vicarium manuale et ministrum, quos salariat pro posse. Eademque ecclesia et eius rector pro sui sustentatione habet pro dote et fundo imprimis in eadem villa et haereditate *Szokolnyky*, circa ipsam ecclesiam aream pro curia plebanali et horreo satis competentem, cum hortis eidem areae adjacentibus. Et in eadem area dotis plebanalis habent situm domunculae vicarialis et ministri in latere eiusdem domus plebanalis. Item habet unum mansum agri in longitudine et latitudine, prout aliorum emethonum eiusdemque villae mansi protensionem habent. Item in eadem *Szokolnyky* sunt duae curiae agros praediales habentes, ex quibus agris praedialibus, necnon tribus mansis ad scultetiam quondam spectantibus, qui modo pro augmentatione agrorum praedialium per curias coluntur, decima manipularis proveniens spectat ex antiquo

pro vigiliis novem lectionum novem grossos, pro duobus nocturnis seu grossos, et tres grossos pro uno nocturno" (Excerpta ex actis Consist. Gnosn. in Archivo Capituli f. 213^b). (Obszerzą wiadomości o mieście *Kłocku* i kościołach tamże znajdzie czytelnik w monografii ks. dziekana *Dydyńskiego*: *Wiadomości o mieście Kłocku*).

*) Kościół parafialny w *Sokolnikach*, wsi szlacheckiej będącej gniazdem wielkopolskiej rodziny *Sokolnickich*, powstał prawdopodobnie w drugiej połowie XIV wieku, skoro arcybiskup *Jarosław Skotnicki* dziesięciny stołu swojego w *Mieleszynie* przeznacza nie plebanowi miejscowemu, lecz rządcy kościoła w *Lopienniu*, do którego wówczas *Mieleszyn* niezawodnie należał (Excerpta f. 151, 152). Kiedy zaś ta wieś przyłączoną została do nowo powstałej parafii *Sokolnickiej*, a pleban w *Lopienniu* na mocy przywileju rzeczono arcybiskupa domagał się od jej właścicieli dziesięcin, *Niemierza*, dziedzic odmówił mu takowych przed sądem konsystorskim dnia 19 grudnia roku 1414 z tej przyczyny, że je od pownego czasu oddaje swemu właściwemu plebanowi w *Sokolnikach* (Excerpta ex actis Consist. f. 10^b, 11). Spór trwał aż do roku 1426, w którym konsystorz przysądził rzeczono dziesięciny temuż plebanowi (tamże f. 70). Dzisiejszy kościół drewniany pięknej struktury, w formie krzyża zbudowany układem miejscowych plebanów: *Adama Grudowicza* i *Wawrzyńca Kłosowskiego*, ukończony w roku 1688, pobenedygowany został w roku 1712 przez ks. *Franciszka Kraszkowskiego*, kanonika gnieźnieńskiego, proboszcza i officyala kaliskiego, a późniejszego sufragana gnieźnieńskiego. Do tego kościoła przybudował w połowie zeszłego wieku kształtną wieżę drewnianą pleban miejscowy, *Andrzej Kosmaciński*. Od niepamiętnych czasów znajduje się w miejscu figura *Zbawiciela* powszoclnie za cudowną uważana (Acta Visit. Derpowski de a. 1782). Od końca wieku XVI istniała w wsi *Mieleszynie*, do parafii należącej, kaplica drewniana z dwoma ołtarzami, wybudowana przez tamtejszego dziedzica *Stanisława Jabłkowskiego*, który na utrzymanie przy niej kapelana legował testamentem żrobiej roli i łąkę. Dziś nie masz śladu tej kaplicy (Acta Visit. de Sovó f. 32^b).

¹⁾ *Karniszewo*. ²⁾ *Borzatow*. ³⁾ *Mieleszyn*. ⁴⁾ *Kobylica*. ⁵⁾ *Przysieka*. ⁶⁾ *Świątynki*. Prócz tego: *Bojanice*, *Florentynowo*, *Mączniki*, *Maryanowo*.

ad eandem ecclesiam in *Szokolnyky* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ex agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

*Carnyschewo*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, necnon duo mansi scultetiae, ex quibus agris tam scultetiae quam praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szokolnyky* eiusque plebano. De emethonalibus autem emethones solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

Borzathew, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szokolnyky* eiusque plebano.

Myleschino, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szokolnyky*. De emethonalibus vero emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

*Cobylycze*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szokolnyky* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. Ex emethonalibus vero emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Przeschylcka, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szokolnyky* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus proprio curru. De emethonalibus autem agris emethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano per duos coros siliginis et duos avenae de quolibet manso.

Szwyathnyky, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus emethones solvunt eidem ecclesiae in *Szokolnyky* eiusque plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae³⁾.

¹⁾ *Marcin*, pleban odbiera od kmieci w *Karniszewie* dziesięcinę tamże w roku 1418 (Excerpta f. 37). W następnym roku *Mikołaj*, pleban sądzi się w konsystorzu gnieźnieńskim o ta dziesięcinę z dziedziczką *Katarzyną* (tamże f. 50). Spór trwał następnie aż do roku 1443, w którym plebanowi *Janowi*, kantorowi kruszwickiemu przyznano narazem zostały w skutek układu z dziedzicami, gdyż tenże obowiązują się na czas życia swego „ante festum S. Michaelis Archangeli psalterium legere, singulisque septimanis alias semel in septimana unam Missam pro peccatis vel pro animabus, ac singulis quatuor temporibus vigiliis defunctorum et missam similiter pro defunctis cantare, si possit, vel saltem legere“ (tamże f. 264). *Jan Słupok*, kantor kruszwicki i pleban wydzierzawia w roku 1447 rolę plebańską w *Sokolnikach* *Maternie* i *Jakobowi*, wikaryuszom miejscowym za 20 grzywien (tamże f. 323). ²⁾ W roku 1419 pleban *Marcin* rozprawia się o dziesięcinę z kmieciom w *Kobylicy* (Excerpta f. 46). *Mikołaj*, pleban sądzi się w roku 1431 z *Kolezonom Radeckim*, dziedzicem o dziesięcinę dworską tamże i wygrywa (tamże f. 104). W roku 1447 *Materna* i *Jakób*, *commendatores ecclesiae parochialis in Sokolniki* układają się z opatem trzemeszyńskim o dziesięcinę w *Kobylicy* w ten sposób, że obaj summiem odbiorą cało dziesięcinę z tej wsi i osobno ją złożą, a potem według przypadającej na nich części z nim się podzielią (tamże f. 337^b). Widąc złą, że w tym czasie opat trzemeszyński był zarazem plebanem w *Sokolnikach*. ³⁾ W początku wieku XV pobierali plebani *sokolnicy* także dziesięcinę z *Lopienin*, którą w roku 1419 *Marcin*, pleban sprzedaje *Tomisławowi*, dziedzicowi z *Rępczyna* (tamże f. 48^b), oraz dziesięcinę z *Charbowa* i *Ulanowa*, o którą *Jan*, pleban zapożywa przed sąd konsystorski dziedzica, *Jana Ogankę* z *Rogoźna* w roku 1441 (tamże f. 224).

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri sex grossos et septimum a quittance.

41. MODLYSCHEWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Iacobi apostoli*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Modlyschewo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Paulus de Calysch*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione dictorum haeredum in eadem *Modlyschewo*. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet praefata *Modlyschew*²⁾, *Modlyschewo vyelkye*³⁾, *Myelno*⁴⁾, *Nowoschycze*⁵⁾, *Szwyathnyky maior*⁶⁾ et *Debowo*⁷⁾. Cuius quidem ecclesiae rector propter proventuum paucitatem circa ipsam ecclesiam modo non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse, qui etiam pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, alias pro dote et fundo eiusdem ecclesiae, et primo, in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam aream unam pro curia plebanali cum horto eidem adiacente, necnon et certum spatium agri post dictam aream et eius hortum situm, in latitudine eiusdem mensurae, prout hortus dictae areae, in longitudine vero citra vel ultra ad duo stadia se protendens. Schola etiam situm habet inter aream plebanalem et cimiterium. Item in maiori *Modlyschewo* habet duos mansos agri, inter agros emethonales sitos, eiusdem longitudinis et latitudinis, prout et aliorum emethonum. Areas vero dictos mansos concernentes non habet, sed dicuntur per curiam esse occupatae. Item habet unum pratum, post curiam modo domini *Boguchwal Gryesyersky*⁸⁾ iacens, de quo colligi possunt ad minus tres currus foeni. Item in *Modlyschewo* ecclesiastico sunt modo tres curiae agros praediales habentes, ex quibus omnibus agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Modlyschewo* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani vero per unum grossum, et corum avenae.

*) *Modliszewko (Modliszewo)*, aż do końca wieku XVI gniazdo rodziny wielkopolskiej *Modliszewskich*, która tam kościół parafialny założyła. Akta konsystorza gnieźnieńskiego wspominają o nim już na początku XV wieku. *Jan*, pleban taratejszy występuje bowiem przed tymże konsystorzem dnia 19 grudnia roku 1414 jako świadek w sprawie spornej o dziesięcinę w *Mieleszynie* pomiędzy plebanami z *Sokolnik* i *Lopienna* (Excerpta ex actis Consist. f. 10^b. 11). Gdy się pierwotny kościół drewniany zaczął chylić ku upadkowi, *Filip Kobudzki*, dziedzic miejscowy, wystawił na początku wieku zeszłego nowy również drewniany, który w roku 1766 *Aleksander Kobudzki*, kanonik gnieźnieński gruntownie zrestaurował. Za staraniem plebana miejscowego, *Tomasza Koszutowskiego*, przybudowano zostały do kościoła z ofiar parafian w roku 1776 dwie boczne kaplice i kształtna wieża z drzewa. W roku 1874 w miejsce tejże wieży upadkiem grożącej wystawioną została kosztem patrona i parafian nowa również z drzewa z przejrzeniem i kopułami blachą pobitemi, a to za usilnemi zabiegami dzisiejszego rządcy kościoła (Acta Visitat. et Ecclesiae).

¹⁾ *Paweł z Kalisza* pleban. ²⁾ *Modliszewko*. ³⁾ *Modliszewo*. ⁴⁾ *Mielno*. ⁵⁾ *Nowoszyce*. ⁶⁾ *Świątynki Wielkie*. ⁷⁾ *Dęblowo*. Prócz tego należą do parafii: *Anielewo*, *Biskupiec*, *Bolesławowo*, *Napoleonowo*, *Starawieś*. ⁸⁾ *Jezierski*.

Modlyschewo maior, villa sub eadem parochiali, in qua modo sunt duae curiae, una habens agros in eadem *Modlyschewo* et alia in quodam speciali campo, dicto *Labyschynko*¹⁾, et solum post agros praediales omnes et singulos in eadem haereditate *Modlyschewo* dictae curiae sitos decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Modlyschewo* eiusque plebano. De curia vero habente agros in *Labyschynko* cedit decima ecclesiae sancti *Michaelis extra Gnesnam*. Emethones vero de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et plebano in *Modlyschewo* missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani autem et tabernatores per unum corum siliginis aut avenae.

*Myelno*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Modlyschewo*. De emethonalibus vero emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani autem per unum corum avenae.

*Nowoschycze*³⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt curiae colentes agros emethonales, de quibus decima manipularis provenit decano *Gnesnensi*. Emethones vero solvunt missalia eidem ecclesiae in *Modlyschewo* eiusque plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani vero per unum grossum.

Szwyathnyky, sub eadem parochiali, in qua villa non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus emethones solvunt eidem ecclesiae in *Modlyschewo* eiusque plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Debowo, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus emethones solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Modlyschewo* de quolibet manso missalia per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani vero per unum grossum.

Gorzuchowo, villa sub ecclesia parochiali in *Cieczko*, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Modlyschewo* eiusque plebano, quam et conducit curru proprio.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad decem scotos argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri sex grossos et septimum a quittance.

42. CRUCHOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omniium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Cruchowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias*

¹⁾ *Eabiszynek*. ²⁾ *Jan*, pleban sprzedaje dziesięcinę w *Mielnie* dziedzicowi tamże w roku 1416 11 czerwca (Excerpta ex actis Consist. f. 29). ³⁾ *Andrzej*, pleban pozywa przed sąd konsystorski dziedzica z *Nowoszyce* o dziesięcinę dworskie tamże roku 1441, które mu tenże sąd przyznał (Excerpta f. 221). Tenże pleban rozprawia się w roku 1443 o dziesięcinę od knieci tamże z *Janem Czechelskim z Czechla*, dziekanem metrop. gnieźnieńskiego, które ostatniemu na zawsze przysądzone zostały (tamże f. 258).

*) *Kruchowo*, wieś szlachecka w roku 1608 własność *Mikołaja Mielńskiego*, kasztelana kamieńskiego (Acta Visit. de Sevó), z kościołem parafialnym, już w pierwszej połowie wieku XV wspomnianym,

de *Cleczo*¹⁾), actu presbyter, ex praesentatione haeredum eorundem. Ad quam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Cruchowo*, *Lawky*²⁾, *Grabowo* et molendinum *Cruchowsky*³⁾ spectant et pertinent, circa quam plebanus pro tempore existens propter parochianorum et proventuum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat, prout potest. Eiusdemque ecclesiae rector seu ecclesia pro dote et fundo habet imprimis in eadem villa et haereditate circa ecclesiam aream satis latam et spatiosam in latitudine cum hortis se usque ad curiam modo domini *Bernardi* haeredis ab una parte et ab alia usque ad lacum protendentem; in longitudine vero ab hortis plebani usque post ecclesiam ad instar unius stadii citra vel ultra versus villam se extendentem, in quo spatium in altera parte ecclesiae fuit et est area pro hortulano et ab altera curia plebanalis cum duabus areis emethonalibus, tertia tabernae et quarta pro alio hortulano necnon pro ministro, quae modo iacent deserta. Item plebanus pro tempore existens habet libertatem piscandi in lacus parte a curia seu eius area, in qua modo residet dominus *Bernardus*, usque ad finem lacus omnibus retibus et instrumentis ad piscandum aptis, praeter sagenam et tracturam, alias *wlok*. Item habet duos mansos agri inter agros emethonales iacentes ita latos et longos prout et aliorum emethonum cum pratis eisdem agris adiacentibus, necnon et alio prato speciali in loco, qui dicitur *Myale*, circa lacum sito, quod aliquando solet locari quindecim aut sedecim grossis, aliquando magis⁴⁾. De quibus agris decimam cogitur dare cum aliis emethonibus plebano in *Szthrzesewo*⁵⁾. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris praedialibus et quos colunt tabernatores alias *Morgy* provenit et spectat ad ecclesiam in *Cruchowo* eiusque plebanum et conducit eam curru proprio. Emethones vero ex omnibus agris emethonalibus solvunt de quolibet manso loco missalium per unum grossum et similiter ex tabernis tabernatores, hortulani autem per medium grossum.

Molendinum aquaticum eiusdem villae *Cruchowo*, de quo ex emolumentis omnibus et singulis eadem ecclesia et eius plebanus decimam partem frumentorum percipit.

Lawky et *Grabowo*, villae sub eadem parochiali, in quibus quamvis sunt aliquae curiae agros praediales habentes, nihil tamen ex eis dicta ecclesia in *Cruchowo* commodi percipit, solum ex agris emethonalibus omnibus et singulis emethones solvunt de quolibet manso per unum grossum et similiter tabernatores, hortulani vero per medium grossum.

w aktach konsystorza gnieźnieńskiego, przed którym w roku 1442 *Andrzej*, pleban tegoż kościoła zrzeka się pretensji do dziesięciu w *Lawkach* na rzecz kolegium wikaryuszów katedralnych w *Gnieźnie* (Excerpta ex actis Consist. f. 232). Kościół dzisiejszy drewniany, znacznie podupadły, wystawiony został w r. 1727 kosztem dziedzica miejscowego *Adama Rosena* (Acta Visit. Dorpowski de a. 1782). Dla zbyt szczupłych dochodów przyłączony został od lat kilkudziesięciu do kościoła parafialnego w *Dusznie*.

¹⁾ *Maciej z Klecka*. ²⁾ *Lawki*. ³⁾ *Młynek*. Prócz tego należą do parafii: *Dąbrowo*, *Jastrzębówo*, *Kursegrędy*, *Powiadacze*, *Raclawice*, *Wyrobki*. ⁴⁾ *Andrzej*, pleban czyni w roku 1459 przed konsystorzem w *Gnieźnie* następującą zamianę z *Jakobem*, dziedzicem w *Lawkach* i *Stanisławem* dziedzicem *Kruchowa*. Daje on im łąkę swoją „iacentem inter gaia haereditatum *Kruchowo* et *Lawki* prope lacum *Trąpki*“, a bierze od nich łąkę (pratum) „quod iacet inter mansum ecclesiae ex una et ad vadum versus *Grabowo* ex altera parte“ (Excerpta ex actis Consist. f. 433). ⁵⁾ *Strzyżewo*. Pleban *strzyżewski Stanisław*, zapożywa w roku 1437 przed sąd duchowny *Mikołaja Iwańskiego*, dziedzica *kruchowskiego* o zaległe dwuletnie dziesięciny wartości 45 grzywien (tamże f. 157).

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad sex scotos argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuor grossos et quintum pro quittance.

43. DUSCHNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sanctae *Dorotheae*, de iure patronatus custodis ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*, quam pronunc obtinet honorabilis *Ioannes de Poczachy*, actu presbyter, ex praesentatione custodis ecclesiae *Gnesnensis*, ad quam iure parochiali nulla alia villa praeter dictam *Duschno* pertinet et solum servat ministrum plebanus propter parochianorum et proventuum paucitatem. Cuius rector pro tempore existens habet pro fundo et dote plebanali in eadem villa et haereditate, et primo, unam aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum hortis eidem adiacentibus, in qua etiam hortulanum locare posset. Item habet aliam aream pro ministro ex altera parte ecclesiae. Item duos mansos agri in quolibet campo in longitudine et latitudine, prout et aliorum emethonum, quorum mansuum magna pars propter non continuam ipsorum culturam nemoribus excreverunt (sic). Item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales, de agris vero emethonalibus et scultetiae emethones et scultetus solvunt eidem ecclesiae et plebano pro missalibus de quolibet manso per duos grossos. Item ex censibus eiusdem villae dominus custos ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis* pro tempore existens tenetur eidem ecclesiae et plebano omni anno pro festo sancti *Martini* solvere quatuor marcas pecuniae ratione molendini et medii lacus, ab haereditate *Cruchowo* per haeredes eiusdem *Cruchowo* in favorem custodis *Gnesnensis* condescensionis et respectu cessionis decimae manipularis praedialis et missalium in *Cruchowo* et *Lawky* per rectorem ecclesiae in *Duschno* pro parochiali in *Cruchowo* factae, prout litterae reverendissimi olim *Vincentii* archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis de praemissis extant concessae et sufficienter disponunt¹⁾.

*) *Duschno*, wieś prestymonialna kustoszów metropolitalnych gnieźnieńskich, gdzie już w wieku XIV znajdował się kościół parafialny, którego pleban *Mikołaj* w roku 1419 rozprawia się przed sądem konsystorskim z *Piotrem z Czempina*, wikaryuszem w *Kruchowie* o dziesięciny tamże przez plebanów *duszeńskich* od dawna pobierane (Excerpta ex actis Consist. f. 50). Na miejscu starożytnego kościoła drewnianego od 70 lat opustoszałego *Franciszek Ksawery Rydzynski*, naówczas biskup nitopoliński i kustosz gnieźnieński, późniejszy biskup chełmiński († 1814), wystawił w roku 1783 nowy drewniany dotąd nie konsekrowany (Acta Visit. Dorpowski de a. 1782 i Raczynski 1811). W roku 1783 beneficjum tamtejsze wcielono zostało do prałatury kustody gnieźnieńskiej, lecz po zreorganizowaniu kapituły w roku 1830 samodzielny obsadzany bywa plebanem (Acta Consist. et Capit. Gnesn.).

¹⁾ W pierwszej połowie wieku XV pleban w *Dusznie* znaczniejsze miał dochody z dziesięcin, jak się to pokazuje z kontraktu dzierżawnego w roku 1433 przed konsystorzem zawartego. Wyzierzał on w tymże roku *Andrzejowi Grzybowskiemu*, mieszczaninowi gnieźnieńskiemu wszelkie dochody swoje we wsiach: *Kruchowie*, *Lawkach*, *Grabowie* i *Jastrzębówie* z wyjątkiem *Dusznia*, oraz dziesięciny w *Przysiece*, *Komorowie* i pod *Gniezmem* z tym obowiązkiem, że mu dzierżawca miał oddać połowę czystych dochodów i utrzymać wikaryusza (Excerpta f. 113).

44. OSTROVITHE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Martini*, de provisione archiepiscopi Gnesnensis, pro tempore existentis, quam pronuncie obtinet honorabilis *Andreas de Cozuby*¹⁾, actu presbyter, ad quam iure parochiali pertinent villae infrascriptae, videlicet praefata *Ostrovithe*, necnon *Yrzykow*²⁾, *Raschowo*³⁾, *Vynno*⁴⁾, *Skorzanczyno*⁵⁾, *Cwyerdzyno*⁶⁾, *Wyerzchoviszka*⁷⁾, *Zellessnycza*⁸⁾ et *Sokolowo*⁹⁾, et in ipsa incolae percipiunt ecclesiastica sacramenta. Et eiusdem ecclesiae rector propter proventuum paucitatem et decrecentiam non servat neque servare potest vicarium solum ministrum, quem pro posse salariat. Quae quidem ecclesia pro ipsius rectoris seu plebani sustentatione pro dote et fundo habet ex antiquo et modo in possessione, imprimis in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam pro curia plebanali unam aream cimiterio contiguam, versus lacum sive in littore lacus cum hortis et ex alia parte ecclesiae alias duas areas, unam pro schola seu ministro et aliam pro taberna, quae iacet modo deserta. Insuper unum mansum agri in quolibet campo cum certis aliis particulis, alias *przymyarky*, in latitudine et longitudine, prout mansi emethonum eiusdem villae protensionem habent, cum pratis eisdem manso et *przymyarky* adiacentibus et concernentibus. Item et decimam manipulearem post omnes et singulos agros praediales, seu curiae archiepiscopalis, in eadem villa provenientem, quam plebanus conducit in suum horreum curru proprio. Ex agris vero emethonalibus et scultetiae omnibus et singulis emethones singuli de quolibet ipsorum manso solvunt missalia per unum corum siliginis et per alium avenae et hortulani cum tabernatoribus per unum corum avenae, aut unum grossum loco avenae, eidem ecclesiae et plebano in *Ostrovithe*.

Yrzykow, villa sub eadem parochiali in *Ostrovithe*, in qua nulla est curia, solum agri emethonales, de quibus quidem agris eiusdem villae emethonalibus omnibus et singulis solvunt emethones de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano missalia per unum corum siliginis et per unum avenae.

*) *Ostrowite prymasowskie*, wieś arcybiskupów gnieźnieńskich, którą w roku 1237 *Władysław Odonicz*, książę wielkopolski, nadał w nagrodę zasług *Januszowi*, kanclerzowi arcybiskupa *Fulkona*, a którą tamten w roku 1250 odstąpił na własność temu arcybiskupowi, czyli kościołowi gnieźnieńskiemu (Archivum Capit. Gnesn. II, 4. i No. 20. cfr. Kodeks dypl. wielkopolski I, f. 170. 251). Wnosić słusznie należy, że arcybiskup *Fulkon*, tak zacny i gorliwy pasterz, w tej wsi blisko *Trzemeszna* i *Gniezna* położonej, fundował kościół parafialny, a jeśli nie on, to najbliżsi następcy jego. Dla tego początek kościoła parafialnego w *Ostrowitem* sięga niezawodnie wieku XIII. Około roku 1577 *Francoiszek Podgórski*, kanonik kolegiaty ś. Jerzego w *Gnieźnie* i pleban miejscowy, starożytny kościół drewniany gruntownie zrestaurował, gdy przed 20 laty zupełnie podupadł, stanął nowy murowany kosztem fiskusa królewskiego i parafian (Acta Visitat. Wyczałkowski de a. 1767 et Acta Consist. Gnosu).

¹⁾ *Kozuby*. (*Andrzej Kozubski* wspomniany w aktach kapitulnych). ²⁾ *Jerzykowo*. ³⁾ *Raszewo*. ⁴⁾ *Kinno*. ⁵⁾ *Skorzecin*. ⁶⁾ *Ćwierdzin*. ⁷⁾ *Wierzchowisko*. ⁸⁾ *Zielonin*. ⁹⁾ Prócz tego: *Brzerówka*, *Gaj*, *Kamionka*, *Kiernia*, *Kordos*, *Kropulec*, *Miatki*, *Pila*, *Pilka*, *Popielarze*, *Raszewskie Wyrobki*, *Rudki*, *Rybaki*, *Skorzecińska Huta*, *Socha*, *Zalesie*, *Zazdrość*.

Raschowo, villa sub eadem parochiali, in qua nulla est curia, sed scultetia modo inter tres scultetos divisa, qui loco missalium solvunt eidem ecclesiae et plebano in eadem *Ostrovithe* unum fertonem et emethones ex omnibus et singulis agris ipsorum missalia per unum corum siliginis et per alium avenae de quolibet manso.

*Kynno*¹⁾, villa sub eadem parochiali in *Ostrovithe*, in qua non est aliqua curia aut agri praediales, solum emethonales. De quibus agris eiusdem villae emethonalibus omnibus et singulis emethones de quolibet manso solvunt decimam pecuniariam per sex grossos eidem ecclesiae et plebano in *Ostrovithe* et solum modo possessionati duo et alii deserti.

Skorzanczyno, villa sub eadem parochiali in *Ostrovithe*, in qua licet sit curia agros habens, de quibus nihil alicui datur, solum ex agris omnibus et singulis emethonalibus, emethones solvunt de quolibet manso eidem ecclesiae et plebano per unum corum siliginis et per alium avenae et hortulani cum tabernatoribus per unum grossum aut corum avenae, molendinator autem de molendino per unum corum farinae.

*Cwyerdzyno*²⁾, villa sub eadem etiam parochiali in *Ostrovithe* in qua est curia, habens agros praediales, ex quibus agris omnibus et singulis praedialibus provenit decima manipularis et spectat ad eandem ecclesiam et plebanum, quam et conducit curru proprio. Ex agris autem emethonalibus, qui modo iacent in toto deserti, proveniebant missalia, prout et in aliis villis, per corum siliginis et per alium avenae, et solvunt (modo sunt hortulani, qui missalia dant) etiam eidem ecclesiae et plebano per unum corum avenae et molendinator per corum farinae.

Wyerzchovyska, villa haereditaria sub eadem etiam parochiali in *Ostrovithe*, in qua modo sunt duae curiae agros praediales habentes, ex quibus decima manipularis proveniens debetur eidem ecclesiae et plebano, quam colligit curru proprio. Emethones autem ex agris emethonalibus de quolibet manso solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano missalia per duos coros siliginis et per duos avenae et hortulani solum per unum corum avenae et molendinator per corum farinae.

Zellessnycza, villa sub eadem ecclesia parochiali, in qua non est curia, neque agri praediales, solum scultetiales, de quibus scultetus solvit modo solum sex grossos. Emethones vero ex agris ipsorum emethonalibus omnibus et singulis solvunt missalia de quolibet manso per corum siliginis et per alium avenae et tabernatores per unum grossum.

Sokolowo, villa sub eadem parochiali in *Ostrovithe*, in qua non est aliqua curia, neque agri praediales, solum scultetia in duas partes divisa, media pars deserta modo, quae colitur pro monachis in *Land*, et medietas possessa, de cuius medietate possessa scultetus eidem ecclesiae et plebano in *Ostrovithe* solvit per sex coros siliginis et per sex avenae. Emethones vero ex agris emethonalibus omnibus et singulis etiam eidem ecclesiae et plebano solvunt de quolibet manso per unam

¹⁾ *Jakób*, pleban zapożywa w roku 1415 dnia 10 grudnia przed sąd konsystorski kmieci z *Kinna* o dziesięciny tamże (Excerpta ex actis Consist. f. 19^b). Tenże pleban ponownie w roku 1436 o te dziesięciny się sędzi, które mu konsystorz przyznaje i kmieci na wydanie ich skazuje (tamże f. 143^b). ²⁾ Wspomniany pleban rozprawia się przed konsystorzem w roku 1424 dnia 8 stycznia z dziedzicami *Piotrem* i *Tomaszem* z *Ćwierdzina* o dziesięciny tamże (Excerpta f. 64).

mensuram siliginis et per aliam avenae et tabernator per unum grossum, hortulani per corum avenae. Et tantum proveniret de altera parte sultetiae deserta et solvebantur per scultetum illam in toto possidentem tres mensurae siliginis et tres avenae¹⁾).

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et denarii sancti Petri solvit taxam duos scotos.

45. IANKOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sanctorum *Simonis et Iudae* apostolorum, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Iankowo*, quam pronunc obtinet ex vi praesentationis patronorum ipsius honorabilis *Ioannes Zyernyczkly*²⁾. Ad quam quidem villae infrascriptae, videlicet praefata *Iankowo*, ubi ecclesia est sita, alia *Iankowo*³⁾ et *Velnycza*⁴⁾ spectant et pertinent et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius rector pro tempore existens propter parochianorum et proventuum paucitatem non servat vicarium solum ministrum. Item eadem ecclesia ex antiquo pro sui sustentatione habet imprimis aream pro dote plebanali circa ecclesiam sitam cum hortis eidem adiacentibus, necnon et alias duas areas pro hortulano et schola et unum hortum specialem habentem situm inter molendinum aquaticum et tabernam. Item habet duos mansos agrorum in longitudine et latitudine se protendentes, prout et aliorum emethonum, ab eis distinctos et divisos. Item habet unam specialem ripam fluvii liberam piscandi in ea pisces ligustraque et alia instrumenta retium locandi. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris praedialibus in eadem villa et haereditate provenit et spectat eidem ecclesiae in *Iankowo* eiusque rectori, quam conducit curru proprio idem plebanus. De emethonalibus vero emethones solvunt missalia eidem ecclesiae eiusque plebano in *Iankowo* de quolibet manso per...

¹⁾ Oprócz wyżej wymienionych dziesięcin, przysługiwały plebanom w *Ostrowitem* w wieku XV następujące daniny: wiertel żyta i tyleż owsa z wsi *Kapieli*, o które się sędzi *Wojciech*, pleban w r. 1415 dnia 24 sierpnia (Excerpta f. 17); moszne z *Jaroków*, o które się rozprawia w tymże roku (tamże f. 17); dziesięciny w *Korniszewie*, o które zapożywa pleban *Stanisław Drogomir* tamtejszego dziedzica w r. 1481 (tamże f. 651). W tymże roku sprzedaje rzeczony pleban dziesięciny w *Czeszewie Strzeszkonowi Łągiewnickiemu* za 4 grzywny (tamże 651).

*) *Jankowo* (dawniej *Niankowo*) wieś szlachecka pod Gnieznem, w której około roku 1340 arcybiskup *Jarosław Skotnicki* wystawił kościół i erygował go kanonicznie jako parafialny, przyłączony do parafii nowo utworzonej wsi *Jankowo* i *Welnicę*. Na prośby zaś *Bodzanity*, biskupa krakowskiego, który był dziedzicem *Jankowa* i tam się urodził, tonże arcybiskup uposażył go za przyzwoleniem kapituły dziesięcinami stołu swojego w *Budzysławiu* i *Kożuszkowie*, jak dowodzi dokument odnośny (Archiv. Consist. Gnesn. Acta actiata de a. 1514. Cfr. Kodeks dyplom. wielkop. t. III str. 50). Kościół ten dla nader szczupłych dochodów już w końcu wieku XVII nie miał własnego pastora i parafia administrowana była przez plebanów z *Strzyżewa*. W końcu zeszłego wieku parafia *jankowska* zupełnie zniesiono, przyłączony wieś *Jankowo* i *Jankówko* do parafii *strzyżewskiej*, a *Welnicę* do parafii *ś. Michała* w *Gnieźnie*. Kościół sam zupełnie zdezolowany w ostatnim czasie rozebrano.

²⁾ Jan Żernicki pleban. ³⁾ Jankówko. ⁴⁾ Welnica.

Velnycza, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri aliqui emethonales solum praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Iankowo* eiusque plebano, quam et conducit idem plebanus curru proprio.

*Budzysław duplex*¹⁾, villae, in quarum una est ecclesia parochialis. In quibus sunt agri praediales speciales, de quibus decima provenit manipularis suae ecclesiae. De agris vero emethonalibus emethones solvunt ecclesiae parochiali in *Iankowo* eiusque plebano decimam pecuniae de quolibet manso per unum fertonem.

*Cożuszkowo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Szyedlymowyc*. In qua sunt speciales agri praediales, de quibus provenit decima suae parochiae. De agris vero emethonalibus emethones solvunt decimam manipularem ecclesiae parochiali in *Iankowo* eiusque plebano de quolibet manso, quam conducunt idem emethones. Ratione cuius non solvunt decimam lini.

46. STRYZEWO KOSCZIELNE.*)

In eadem ecclesia sancti *Thomae Cantuariensis* episcopi et martyris gloriosi, de collatione abbatissae, seu totius conventus coenobii sanctae *Clarae Gneenensis*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet *Strzyzewo koscielne*, *Strzyzewo Paskowe*, *Strzyzewo Xiechowc*³⁾, *Kozłowo*, *Jakubowo*, *Tokarzewo*, *Goląbki*, *Piszczecz*⁴⁾, *Iastrzebowo*, *Iezierzany* et molendina *Borowy*⁵⁾ et *Plocziczen*⁶⁾ spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum et molendinorum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, quorum modernus est in continua et paci-

¹⁾ *Andrzej*, pleban rozprawia się w roku 1458 przed sądem konsystorskim z *Marcinem*, dziedzicem *Budzysławia* o dziesięciny pioniężne od kmieci tamże (Excerpta f. 425). ²⁾ *Dytniar*, pleban wytacza przed tymże sądem dnia 19 lutego roku 1416 sprawę naprzeciw *Wojciechowi*, dziedzicowi w *Kożuszkowie*, że mu wzbrania sprzedać dziesięcinę z tamąd, komu chce (tamże f. 21^b). Tenże pleban sędzi się z wójtem z *Kożuszkowa* o dziesięciny w roku 1430 (tamże f. 97). *Mikołaj*, pleban rozprawia się z *Janem*, dziedzicem *Roszkowa* o dziesięciny w *Kożuszkowie* wartości 19 grzywien w roku 1453 (tamże f. 369). *Andrzej Ossowski*, pleban sprzedaje w r. 1464 też dziesięciny za 9 grzywien srebra (tamże f. 513^b).

*) *Strzyzewo kościelne* już w wieku XIII własnością klasztoru p. p. Klarysek w *Gnieźnie* będące, o mile tylko od *Gniezna* odległe, z pobożności i szczodrości tytulze zakonnio niezawodnie w krótko po nabyciu tej włości kościołem parafialnym opatrzone zostało. Przemawiają zatem zapisy w aktach konsystorskich z początku XV wieku, w których zachodzą wzmianki o bardzo dawnym już naówczas wspomnianego kościoła istnieniu (Excerpta ex actis Consist. f. 3—91). Dzisiejszy kościół murywany i wieżę opatrzoną wystawiony został w miejscu zdezolowanego drewnianego, w roku 1721 przez ks. *Wójcicha Szablakowskiego*, plebana miejscowego przy pomocy zakonnice gnieźnieńskich *ś. Klary* zbudowanego, kosztem fiskusa królewskiego i parafian w roku 1848, konsekrowany w roku 1873 przez *Józefa Cylichowskiego*, suffragana gnieźnieńskiego (Acta Visit. Wyczałkowski de a. 1767 ot acta Ecclesiae Strzyżewiensis).

³⁾ *Strzyzewo kościelne*, *Strzyzewo Nowe*, *Strzyzewo Paskowe*, *Strzyzewo Smykowo*. ⁴⁾ *Piszczecz*, *Piszczyk*. ⁵⁾ *Borówiec*. ⁶⁾ *Pyllewo*. Nadto: *Dębówiec*, *Drogosław*, *Goląbki*, *Goluzy*, *Jankowo*, *Jankówko*, *Klęwizdorf*, *Laski*, *Lukaszewo*, *Lukaszewko*, *Łonno*, *Manisty*, *Ochodza*, *Owsiśka*, *Smolary*.

fica possessione. Et primo in eadem *Strzizewo koscielne* unam specialem aream pro fundo et dote plebanali satis latam et spatiosam, iacentem penes cimiterium versus meridiem, necnon et alias duas arcas, unam pro vicario, alteram pro ministro seu schola, plebanali areae contiguas. Item habet etiam in eadem *Strzizewo koscielne* unum mansum agri in quolibet campo ita latum et longum, prout et aliorum emethonum villae eiusdem ad invicem, et cum aliis agris, qui vocantur, *przydatki*. Item habet alium certum agrum post aream plebanalem et vicarialem, ex antiquo *Ostrow* nuncupatum, cum pratis ab eisdem areis usque ad lacum et fossam molendini se protendentibus et in *Pythlewo* tres particulas agri cum pratis. Insuper circa molendinum *Borowy* eiusdem ecclesiae rector habet speciales agros cum pratis et rubetis ibidem idiacentibus, ex antiquo *Ostrow* nuncupatos. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris possessionatis et desertis in eadem *Strzizewo koscielne* spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem. Singuli autem emethonum solvunt missalia per unum modium siliginis et unum avenae et decimam lini duos grossos et scultetus grossos sex. Scultetus autem solvit eidem ecclesiae seu plebano pro tempore existenti tres modios siliginis et unum modium avenae et grossum unum ratione columbationis. Item molitor eiusdem villae solvit missalia instar emethonum modium siliginis et modium avenae, idque ex lanco quem colit et ultra hoc dat singulis amnis marcam unam pecuniae et ex molendino unam metretam farinae siliginaceae.

Strzizewo Paskowe, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Strzizewo koscielne*. Emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia eiusdem ecclesiae rectori de manso per unum modium siliginis et alterum avenae, hortulani vero per unum modium avenae.

Strzizewo kwiachowe, villa sub eadem ecclesia parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori. Emethones vero solvunt missalia per unum modium siliginis et alterum avenae, hortulani vero per unum modium avenae.

*Kozłowo*¹⁾, villa reverendi domini abbatis *Trzemesnensis*, sub eadem parochiali, de qua emethones nihil aliud solvunt, solum ratione decimae per grossos duodecim singuli.

*Jakubowo*²⁾, villa reverendi domini abbatis *Trzemesnensis*, sub eadem parochiali *Strzizewo*, de cuius villae agris tam scultetialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae eidem in *Strzizewo* et eius plebano, solvuntque idem scultetus et emethones decimam lini de quolibet manso per tres grossos.

Tokarzewo, villa sub eadem parochiali in *Strzizewo*, de cuius villae agris scultetialibus, itemque ex agris dictis *morgi*, versus *Strzizewo* iacentibus, decima manipularis provenit eidem ecclesiae seu eius plebano. Item ratione missalium dant et solvunt per unum grossum singuli.

Golabki, villa sub eadem parochiali in *Strzizewo*, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Strzizewo* seu eius ple-

¹⁾ *Mikołaj*, pleban sądzi się w roku 1420 z kmiaciami w *Kozłowie* o dziesięciny także od niepamiętnych czasów pobierane (Excerpta f. 57). ²⁾ *Piotr Zagajewski*, pleban pozywa kmiaci z *Jakubowie* w roku 1430 o dziesięciny także (Excerpta f. 91).

bano. Emethones vero ratione missalium dant per grossum unum, molitor autem duos modios farinae siliginaceae.

Pisciecz, villa sub eadem parochiali in *Strzizewo*, de cuius villae agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae seu ipsius plebano et conducit eam curru proprio. Ratione autem missalium solvunt per unum grossum.

Iastrzebowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae seu pro tempore ipsius rectori, itemque de agris emethonalibus decimam tollit idem plebanus.

Iezierzany, scultetia, habens tres mansos agrorum. De singulis autem mansis solvit per modium unum siliginis et alterum avenae eidem ecclesiae in *Strzizewo* seu eius plebano.

Molendinum Borowy ad eandem ecclesiam pertinens solvit annis singulis plebano unam mensuram farinae siliginaceae.

Molendinum Plocziczen ad eandem ecclesiam spectans solvit annis singulis plebano duos modios farinae siliginaceae.

*Riszewko*¹⁾, villa reverendi domini abbatis *Trzemesnensis*, in qua est ecclesia parochialis, nihilominus tamen de agris emethonalibus omnibus et singulis decima manipularis pertinet et spectat ad ecclesiam in *Strzizewo koscielne* eiusque pro tempore plebanum, quam conducit curru proprio.

Kruchowo, villa, in qua est ecclesia parochialis, de cuius villae agris emethonalibus omnibus et singulis decima manipularis spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem in *Strzizewo koscielne* eiusque plebanum.

*Sobieszierznie, Ostrow, Drumliska*²⁾, villae ad ecclesiam parochialem in *Mazzenino* pertinentes, de quarum villarum agris praedialebus omnibus decima manipularis spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem in *Strzizewo koscielne* sive eius pro tempore plebanum³⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti marcas argenti, solvitque contributionem a marcis argenti duabus scotos quatuor.

DECANATUS LEKNENSIS.

47. LEKNA^{*)}, OPPIDUM.

In eadem *Lekna* ecclesia parochialis murata, tituli sanctorum *Petri et Pauli* apostolorum, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Lekna*,

¹⁾ *Mikołaj*, pleban sprzedaje dnia 27 lutego roku 1411 dziesięciny w *Ryszewie* za 5 grzywien (Excerpta f. 3^b). ²⁾ Tenże pleban sprzedaje dnia 28 lutego roku 1411 dziesięciny w *Sobieszierznie* dziedzicowi także (Excerpta f. 4). ³⁾ Prócz tego pobierał pleban dziesięciny z wsi *Lubinica* pod *Trzemesznem*, które w roku 1411 dnia 7 marca w obce konsystorza sprzedał (tamże f. 4), i miarę mąki z młyna w *Bystrzyce*, o który pozywał młynarza *Macieja* przed sąd konsystorski dnia 15 maja r. 1411 (tamże f. 4).

^{*)} *Lekno*, miasteczko, dawniej wieś, w której *Zbilut*, rycerz polski w roku 1153 fundował klasztor *Cystersów*, przeniesiony w wieku XIV do *Wągrówca* (Arch. Cap. Gnesn. N. 3. Kodeks dypl. wielkopolski

quam pronunc obtinet honorabilis *Ioannes Palaczky*, clericus in minoribus ordinibus constitutus, ex presentatione haeredis de eadem *Lekna*, ad quam iure parochiali spectant et pertinent: praefatum oppidum, necnon villae infrascriptae, videlicet *Polszkye prawo*¹⁾, *Danaborz*²⁾, *Brzesna*³⁾, *Laszkownycza*⁴⁾, *Lukowo*, *Cannyno*⁵⁾, *Szyedlyecz*⁶⁾, *Colybkly*⁷⁾, *Rakowo*, *Nyemczyno maior*⁸⁾, *Nyemczyno minor*⁹⁾, *Vyrkowo*¹⁰⁾, *Kyedrowo*¹¹⁾, *Rzedgoszcz*¹²⁾, *Raczyno*¹³⁾, *Mrowynycz*¹⁴⁾ et *Bracholyno*¹⁵⁾ et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum seu scholae rectorem, quos et salariat salariis competentibus pro posse. Eadem ecclesia habet et eius rector pro dote et fundo, primo, in eodem oppido et haereditate duas areas pro curiis ab utraque parte ecclesiae ex eo, quia eadem ecclesia habuit superioribus annis duos rectores et parochiam inter eos divisam, quae modo est unita, et iacet modo una earum totaliter deserta, in altera unica tantum domus. Item habet speciales areas pro domunculis vicarialibus et pro schola et in eis modo domus cimiterio contiguas et scholae domus est contigua areae plebanali. Item habet aliam unam specialem aream extra oppidum penes advocatiam pro praedio seu allodio, necnon hortis pro se et hortulanis, in longitudine et latitudine sufficientem. Necnon unum certum specialem campum post montes, dictum *Popowyecz*, versus *Szyedlyecz* pro praedio seu allodio sufficientem et pratis eisdem agris seu campo adiacentibus. Item habet partem lacus pro una tractura sagenae sufficientem, certis palis in eodem lacu infixis consignatam, cum campo agrorum et pratis ibidem circumcirca adiacentibus et pro uno praedio sufficientibus. Item in eadem *Lekna* decima manipularis post omnes et singulos agros praediales et advocatiae proveniens, spectat ad eandem ecclesiam in *Lekna* eiusque plebanum. De agris vero oppidanorum ibidem inter agros praediales et advocatiae sitos per oppidanos datur et solvitur de omnibus decima pecuniaria de quolibet manso per decem grossos. Necnon de qualibet domo in eodem oppido solvitur medius grossus loco colendae et similiter in suburbiis.

Polszkye prawo, villa seu suburbium eiusdem oppidi sub eadem ecclesia. Post cuius quidem villae omnes et singulos agros decima manipularis provenit eidem

I, 23, 24). Prawdopodobną jest rzeczą, że Cystersi zaraz w początkach osiedlenia swego w *Leknie* założyli tam i uposażyli kościół parafialny, jak to zwykle na innych miejscach czynili. W dokumentach dotyczących tegoż klasztoru z początku XIII wieku znajdują się wyraźnie ślady, że w *Leknie* obok klasztoru istniał wtedy kościół parafialny (Kod. dypl. wielkop. I, 528). Miasteczko to przeszło w wieku XV w skutek zamiany w ręce prywatne i na początku wieku XVII było własnością *Wojciecha Izbieńskiego* (Acta Visit. de Sev. f. 59), poprzednio zaś rodziny *Leknińskich* czyli *Lekińskich*, która w drugiej połowie tegoż wieku wystawiła dzisiejszy starożytny i wspaniały kościół murywany. Dotąd przechował się tam marmurowy pomnik *Nikodema Leknińskiego*, kasztelana nakielskiego, zmarłego w roku 1576. W kaplicy rożaniecowej umieszczony jest pomnik *Józefa Zerboni di Sposetti*, niegdyś prezesa naczelnego W. Ks. Poznańskiego i dziedzica dóbr *Lekna* zmarłego w roku 1831.

¹⁾ Osada dziś nieznana. ²⁾ Dziś należy do parafii grylewskiej. ³⁾ *Brzesna*. ⁴⁾ *Laskawnica* wcielona przed kilku laty do parafii grylewskiej. ⁵⁾ *Koninek*. ⁶⁾ *Siedliczko* wieś i folwark. ⁷⁾ *Kobyłki*. ⁸⁾ *Niemczyn* dziś należy równie jak ⁹⁾ *Niemczynek* do parafii kozielskiej. ¹⁰⁾ *Vyrkowo* nie istnieje, lub inaczej później przezwane. ¹¹⁾ *Kiedrowo*. ¹²⁾ *Redgoszcz*. ¹³⁾ *Rąbuzym*. ¹⁴⁾ *Mrowiniec*. ¹⁵⁾ *Bracholín*. Prócz tego należą do parafii: *Augustowo*, *Laskawnickie Huby*, *Ostrowo*, *Pebanki*, *Rudki*.

ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano, quam et conducunt incolae eiusdem villae. Nihilominus eidem ecclesiae et plebano solvunt pro colenda de qualibet domo per medium grossum et non solvunt decimam lini.

Danaborz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* et eius plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Praeterea tam emethones quam hortulani solvunt de qualibet domo pro colenda per medium grossum.

Brzesna, villa sub eadem parochiali, in qua nullum est praedium neque agri praediales, solum scultetiae et emethonales. De quibus agris scultetiae decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* et eius plebano. De agris vero emethonalibus emethones de quolibet manso solvunt colendam per unum grossum.

Laszkownycza, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Lekna*, quam conducit curru proprio idem plebanus. Emethones autem de omnibus suis agris nihil aliud solvunt eidem ecclesiae, tamen de qualibet domo per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

*Lukowo*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua est curia agros praediales habens, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Lekna*. De agris vero emethonalibus emethones solvunt de qualibet domo per unum grossum, hortulani autem per medium grossum.

Cannyno, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Lekna*, in qua sunt agri praediales, de quibus nihil solvitur eidem ecclesiae in *Lekna*, solum de agris emethonalibus emethones solvunt de qualibet domo per unum grossum, hortulani autem per medium grossum.

*Szyedlyecz*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus et singulis agris tam scultetiae quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio, necnon de quolibet domo per unum grossum, scultetus vero per duos grossos, quia colit duos mansos.

Colybkly, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano, necnon de duobus certis mansis. Insuper omnes et singuli emethones tam decimam ad eandem ecclesiam dantes quam non dantes solvunt de qualibet domo per unum grossum, hortulani autem per medium grossum.

Rakowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus et singulis agris praedialibus, necnon duobus certis mansis emethonalibus, in quibus modo resident, in uno *I. Raczko* et in alio *Blasius*, eiusdem *Raczko* filius, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano; necnon

¹⁾ *Mikolaj Zemski*, pleban ukladá sié dnia 22 sierpnia roku 1415 przed konsystorzom w *Gnieźnie* o dziesięciny w *Lukowio*, *Siedleu* (*Siedliczku*) i *Brzeznie* z *Wierzbietą* i *Franciszkiem*, dziedzicami *Gilkowio* (Excerpta ex actis Consist. f. 17). ²⁾ Tenże pleban sprzedaje księdzu *Borzysławowi ze Szczepic* dnia 5 stycznia roku 1415 dziesięciny w *Siedleu* (tamże f. 11).

emethones de qualibet domo per unum grossum tam decimam eidem ecclesiae dantes quam non dantes, hortulani vero per medium grossum.

Nyemczyyno maior, villa sub eadem parochiali, de qua nihil aliud provenit eidem ecclesiae in *Lekna*, tantum de qualibet domo emethones solvebant et modo solvunt per unum grossum, tabernatores vero et hortulani per medium grossum.

Nyemczyynko minor, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri tam emethonales quam praediales, de quibus omnibus et singulis tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano. Insuper emethones de eisdem agris emethonalibus solvunt de qualibet domo per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Vyrkowoo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt de qualibet domo per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Kyedrowoo, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano de quolibet manso per octo grossos. Insuper iidem emethones solvunt de qualibet domo per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Redgoszcz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus agris praedialibus, necnon de uno certo manso, in quo modo residet *J. Laschek*, decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Lekna*. Et emethones tam de eodem manso quam de aliis omnibus et singulis solvunt per unum grossum de qualibet domo, hortulani vero per medium grossum.

Rakczyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, necnon quidam emethonales, ex eisdem praedialibus emensurati, de quibus omnibus et singulis agris suprascriptis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano. Insuper omnes emethones de qualibet domo solvunt per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Mrowynyecz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus, necnon de duobus certis mansis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano. Insuper omnes et singuli emethones tam decimam eidem ecclesiae in *Lekna* dantes quam non dantes solvunt de qualibet domo per unum grossum, hortulani autem per medium grossum.

*Bracholyno*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua est praedium, de quo nihil datur eidem ecclesiae, solum de agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano, necnon de qualibet domo per unum grossum, hortulani vero et tabernatores per medium grossum.

*Grzemolthowycze*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Kozyelsko*. In qua villa *Grzemolthowycze* de uno campo, iacente versus *Sthopachowo*, ex agris praedialibus tantum decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano.

¹⁾ *Mikołaj*, pleban rozprawia się w roku 1441 przed konsystorzem o dziesięciny w *Brachlinis* i *Wilamowicach* (Excerpta f. 221). ²⁾ Dziś *Gruntowice*.

*Sthopachowo*¹⁾, oppidum, in quo est etiam ecclesia parochialis, de cuius oppidi uno campo iacente versus *Vyrkowoo* circa molendinum ventile in ibidem decima manipularis provenit ecclesiae in *Lekna* eiusque plebano.

*Myecharzewo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Tharnowa*. Cuius proprietas cum omni iure spectat ad ecclesiam parochialem eiusque plebanum in *Lekna*. Et sunt in ea octo mansi emethonales et duo scultetiae, de quibus octo mansi emethones solvunt pro censu plebano pro tempore existenti de quolibet manso per triginta grossos numeri et monetae Polonicae, necnon per duos capones et per triginta ova et laborant labores, prout ex antiquo. Scultetus autem ex agris scultetiae solvit omni anno eidem ecclesiae in *Lekna* pro fabrica eiusdem ecclesiae duas sexagenas numeri et monetae etiam Polonicae. De quibus duabus sexagenis dantur, prout ex antiquo, triginta grossi pro tricesima per presbyteros seu vicarios circa ipsam ecclesiam residentes pro fundatore seu donatore eiusdem villae explenda, residuum vero pro fabrica ecclesiae eiusdem conservatur³⁾.

Ecclesia sanctae Crucis^{*)} extra oppidum *Lekna* per olim reverendissimum in Christo patrem dominum *Vincentium*⁴⁾, Dei gratia archiepiscopum Gnesensem, ad instantiam generosi olim *Troyani*, haeredis de *Lekna* et iudicis *Calissiensis* et patroni de anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto, proventibus infrascriptis pro hospitali fundata et erecta, nondum tamen iuxta dispositionem privilegii foundationis et erectionis aliquod hospitale circa ipsam ecclesiam extat constructum. Cuius ius patronatus et praesentandi ex privilegio erectionis pertinet ad haeredes in eadem *Lekna*. Quam modo obtinet honorabilis *Albertus de Pyothrkowycze*⁵⁾, actu presbyter, ex praesentatione moderni domini *Petri*, haeredis in eadem *Lekna*, qui ultra curam animarum, quam exercere debuerat in pauperibus, tenetur singulis septimanis per se vel per alium in eadem ecclesia duas missas complere. Cuius quidem ecclesiae et hospitalis fiendi praepositus seu rector pro sui sustentatione habet pro dote et fundo ex dotatione et fundatione, imprimis in eadem haereditate circa eandem ecclesiam unam aream cum hortis eidem adiacentibus et cimiterio contiguus et inter hortos civiles sitam; item habet unum mansum agri in quolibet campo longe et late, sicut oppidanorum agri extensi sunt, penes agros advocatae iacentem. Habet etiam liberam piscaturam in lacu et stagno domini haeredis, pisces piscandi ante oppidum cum retibus, videlicet *zabrodnyą* et *clomyą*⁶⁾. Item habet decimam pecuniariam in villa *Zathkowo*, in terra *Naklenski*, per praefatum archiepiscopum *Vincentium* eidem ecclesiae seu hospitali et praeposito datam et incorporatam. Cuius quidem villae incolae ex omnibus et singulis agris ipsorum solvunt de quolibet manso per sex grossos solidorum, non ex institutione, sed ex consuetudine, ex eo, quia privilegium disponit de decima nondum tunc instituta, quia de nova radice libertate nondum tunc expirata (sic).

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti.

¹⁾ *Stempuchowo*, dziś wieś w parafii *kozielskiej* bez kościoła. ²⁾ *Micharzewo*. ³⁾ Archidyakon *Wincenty de Sevé* w wzycio swojej z roku 1608 pisze o szkole *leknińskiej*: „Schola quoque est bona, in qua ad praesens manet rector *Jacobus Czaplík*, qui pro salario habet florenos 8 pro anno. Professionem fidei non facit. Cantorem fovet *Martinum Leknensem*, diligentes sunt ambo et bene officiis suis funguntur“ (Acta Visit. f. 60).

^{*)} *Kościół* ten dziś nie istnieje. Dochody jego wcielono do kościoła parafialnego.

⁴⁾ *Wincenty Kot z Dembna*. ⁵⁾ *Piotrkowice*. ⁶⁾ *Kłonia*.

48. TARNOWA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Nicolai*, de iure patronatus monasterii *Vagrovicensis*, quam pronunc obtinet venerabilis et religiosus *Petrus*, frater ordinis *Cisterciensis*, ex praesentatione eiusdem monasterii abbatis et ipsius conventus. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Tarnowa*, *Claszthorek*¹⁾, *Kroszno*²⁾, *Myecharzewo*³⁾, *Bukowo*⁴⁾, *Cobyelyecz*⁵⁾, *Durowo*, *Rgyelszko*⁶⁾ et *Nowa wyesch*⁷⁾ spectant et pertinent⁸⁾ et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector, modo religiosus existens, in subsidium curae pastoralis servat et servare consuevit presbyterum saecularem in vicarium manualet et ministrum ecclesiae, quem et salariat pro posse ex proventibus mensae suae plebanalis. Eademque ecclesia et eius pro tempore rector habet in gubernatione unam aliam ecclesiam, ubi dicitur prima domus monasterii in *Vagrowyecz*⁹⁾ et de eadem (dicunt) esse translata in praefatam *Vagrowyecz*, videlicet *Claszthorek* muratam, in qua, prout ex antiquo, omni septimana per se vel per alium duas missas pro fundatoribus tenetur explere. Qui quidem eiusdem ecclesiae rector pro sui sustentatione habet pro dote et fundo, imprimis in eadem villa et haereditate unam aream pro curia plebanali in littore lacus sitam cum horto eidem adiacente, necnon unam hortulaniam cum taberna, et aliis, videlicet pro piscatore, aliam pro vicario et tertiam pro schola. Item habet agros sufficientes pro aratura curiae plebanalis in quolibet campo citra vel ultra per duos mansos cum pratis eisdem mansis adiacentibus, de quibus duobus mansis nemini decimat. Item habet libertatem tenere duos piscatores et piscari in lacu adiacente dictae haereditati *Tarnowa* pro necessitate et utilitate eiusdem ecclesiae rectoris omni genere retium praeter sagenam. Et nihil aliud habet eiusdem ecclesiae rector,

1) *Tarnowo*, wieś pod miastem *Wągrówcem*, niegdys do klasztoru tamtejszego *Cystersów* należąca, którzy tam po przeniesieniu się z *Lekna* do *Wągrówca* w końcu wieku XIV kościół parafialny założyli i uposażyli. Papież *Mikołaj V* wcielił go do tegoż klasztoru i odtąd plebanami jego aż do zniszczenia zakonu byli zakonnicy (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visit.). Klasztor ks. ks. *Cystersów* w *Leknie* fundował w roku 1183 rycerz *Zbilut* z *Panigrodza* (Arch. Capit. Gnesn. No. 3. Kod. dypl. wielkopol. I, 23. 24). Dla niedogodności miejsca opat *Tylman* przeniósł w roku 1396 klasztor z *Lekna* do *Wągrówca*, wystawiwszy tam poprzednio kościół i mieszkanie dla siebie i zakonników. W miejsce tego kościoła upadkiem od starości grożącego opaci miejscowi wystawili około połowy zeszłego wieku dziesiętny piękny kościół poklasztorny z cegły palonej w stylu włoskim, znacznych rozmiarów, z dwiema niedokończonymi wieżami (Acta Consist. Gnesu.). Po zniszczeniu klasztoru kościół ten zamieniony został na parafialny po przyłączeniu do niego jako filii kościoła *tarnowskiego* z wszystkimi do niego należącymi miejscowościami. Ostatni wystawiony z drzewa w końcu XVII lub początku następnego wieku dotąd istnieje i co trzecią niedzielę ma się w nim odprawiać nabożeństwo parafialne. Za staraniem rządcy obecnego kościół poklasztorny przed kilku laty starannie wewnątrz został odnowiony i przyozdobiony.

1) *Podklasztorze*. 2) *Krosno*. 3) *Micharzewo*. 4) *Bukuwie*. 5) *Kobyłec*. 6) *Rgidzko*. 7) *Nowa wieś*. 8) Dziś należą oprócz tych następujące miejscowości do parafii: *Adolfowo*, *Bobrówko*, *Bobrowniki*, *Długawieś*, *Folwark*, *Jankowo*, *Josephthal*, *Kaliska*, *Karolinowo*, *Marcinkowo*, *Ostrowo*, *Sienna*, *Tassarowo*. 9) *Wągrówiec*.

praeter hoc et quoties contigit vicarium alienare ab ecclesia tenentur alium emethones adducere.

Claszthorek, villa sub eadem parochiali, cuius incolae nihil aliud solvunt eidem ecclesiae, solum missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, necnon tres dies quolibet anno laborare teneantur laborem necessarium plebano. Item de eadem villa ex censibus seu proventibus dominus abbas pro tempore existens in (*Vagrowyecz* pro officiis in ibidem in *Claszthorek*, ecclesia veteri, singulis septimanis, ut praemittitur, explendis per dictum plebanum aut eius vicarium) solvere tenetur unam sexagenam pecuniae numeri et monetae Polonicae. Cuius ecclesiae ad reparationem idem dominus abbas tenetur.

Kroszno, *Myecharzewo*, *Bukowo*, *Cobyelyecz*, *Durowo*, *Rgyelszko* et *Nowa wyesch*¹⁾, villae sub eadem parochiali in *Tarnowa*. In quibus licet sint aliqui agri praediales, nulli tamen decimant, praeter monasterium, quod percipit de eisdem villis, agris tam praedialibus quam emethonalibus, quae tamen, dum et quando ipsa ecclesia regebatur per clericum saecularem praedictae villae decimabant, prout de iure communi eiusdem ecclesiae rectori, modo tamen solum emethones in ipsis villis degentes ex omnibus et singulis agris ipsorum solvunt eidem ecclesiae in *Tarnowa* eiusque plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae. Quarum villarum fere maior pars manet deserta.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per septem grossos et octavum pro quittance.

49. VAGROWYECZ*, OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli sancti *Iacobi* apostoli, de iure patronatus et praesentandi monasterii in ibidem, videlicet abbatis cum conventu, quam pronunc

*) *Wągrówiec*, pierwiastkowo wieś, później miasto opatów cysterskich w *Leknie*, gdzie *Gerhard* w roku 1381, jeszcze przed przeniesieniem klasztoru z *Lekna*, kościół parafialny pod tyt. *ś. Jakóba* apostola wystawił i uposażył. Fundacją tę w roku 1439 opat *Adolf* z całym konwentem zatwierdził, pomnożywszy jej uposażenie (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). Pierwiastkowe przez opata *Gerharda* uczyniono nadanie kościoła *wągrowieckiego* było następujące: „2 mansos agri cum pratis, quos inter omnes (plebanus) eligere debet et unum corum farinae qualibet septimana de molendino *Wągrówiec*, decimas in *Strzeszewo*, et qui agros colunt, debent dare omnes et singuli missalia de quolibet manso duos coros siliginis et duos avenae, et piscaturam in aquarum cursibus in *Wągrówiec*, in *Durowo* in piscinis et in *Langowo* (*Lęgowo*), Cives *Wagrovencenses*, qui inhabitant, debent dare pro columbatione praescripta plebano pro Nativitate Christi, hospites per medium grossum, subsidia per quadrantem. Item cives qui agros non colunt, debent dare ad festum Paschae per grossum, prout moris fuit in annis transactis. Item in omnibus quatuor temporibus anni singulis annis cives ibidem tenentur dare clerico et servitori ecclesiae, hospites per quatuor et subsidia per duos denarios... Datum in coenobio *Leknensi* in crastino sancti *Thomae* apostoli gloriosi A. D. 1381 (Excerpta ex actis Consist. Gnesnen. f. 415. 416). Opat *Adolf* potwierdzając ten przywilej roku 1439 nadał z całym konwentem plebanowi prócz tego „aream inter curiam seu dotem ipsius et inter aream seu domum piscatoris ipsius plebani consistentem, in qua hortulanum poterit locare... adiungimus praedicto plebano et eius succes-

obtinere venerabilis *Paulus de Lobdzenyca*¹⁾, archidiaconus *Camenensis*, ex praesentatione eiusdem monasterii abbatis et conventus. Ad quam ex antiquo iure parochiali ultra oppidum praedictum villae infrascriptae, videlicet *Laszyska*²⁾, *Ochodza* et *Barthodzyeye*³⁾ spectant et pertinent⁴⁾ et ipsarum incolae in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio ex antiquo circa ipsam ecclesiam servare consuevit et modo servat duos vicarios manuales, praedicatorum et ministrum, quibus pro salario modo solum dat medietatem omnium oblationum, quaestus alios in toto, necnon missalia in villa *Barthodzyeye*. Quae quidem ecclesia et eius rector pro dote et fundo habet et modo exstat in possessione, et primo in eodem oppido et haereditate habet circa ecclesiam pro curia plebanali satis latam et spatiosam aream, in latitudine citra vel ultra trium stadiorum spatium se extendentem et in longitudine usque ad lacum. Cuius lacus habet cum omnibus retibus praeter sagemam maiorem et minorem, nedum in eodem lacu, sed et in decursu fluviorum, *Durawo* videlicet et *Lagowo* (sic), et pro piscatura servat unum piscatorem, cuius situm et aream in praedicta sua area plebanali habet. Item de emolumentis molendini aquatici in eadem civitate omni septimana habet duos coros farinae siligineae, etiam sive molit dictum molendinum sive non. Item decimam manipularum ex uno campo ipsius oppidi, dicto *szady*, quam et conducunt oppidani, ipsum agrum colentes, qui non solvunt decimam lini. Oppidani vero agros in eodem campo non habentes, solvunt de qualibet domo pro festo Nativitatis Christi per medium grossum et pro festo Paschae per integrum grossum quolibet anno. Inquilini autem pro dicto festo Nativitatis Christi per quatuor denarios et pro festo Paschae per medium grossum. Item habet duos mansos agri in quolibet campo cum pratis ipsis agris adiacentibus, in longitudine et latitudine se protendentes, prout aliorum oppidanorum. Item oppidani agros habentes ex omnibus agris ipsius oppidi solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Laszysky et *Ochodza*, villae sub eadem parochiali, quarum emethones ex omnibus agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et eius plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

soribus liberam lignorum (incisionem) pro usu suo de illis silvis, in quibus incolae oppidi nostri Wągrowiet ligna ducunt... Ten nowy zapis nastąpił w skutek wyroku sądu polubowego w konsystorzu gnieźnieńskim, złożonego z *Przedwoja Grądzińskiego*, proboszcza, *Jana z Niewiesza*, diakona i *Jana Brzostkowskiego*, kantora gnieźnieńskiego przez *Macieja Gołębka*, plebana wągrowieckiego i *Adolfa* opata *Łeknińskiego* spór z sobą toczących o wolny wręb w lasach klasztornych. Sąd ten przyznał plebanom wolny wręb w tychże lasach, a domowników opata, którzy plebana rzeczono, gdy chciał brać drzewo z lasu, pobili i spowiewiali, skazał na publiczne przeproszenie skrzywdzonego i na pół kamienia wosku do kościoła gnieźnieńskiego (Excerpta ex actis Consist. f. 161). Dzisiejszy kościół parafialny w drugiej połowie XVI wieku przez opatów wągrowieckich wspaniałe w stylu gotyckim bez wieży wymurowany, a dnia 6 marca roku 1575 przez ks. *Stanisława Falęckiego*, suffragana gnieźnieńskiego, niegdyś na soborze trydenckim zasiadającego, konsekrowany (Arch. Capit. Gnesn. Liber Ordinandor. etc. Stanisłai Falęcki), za staraniem dzisiejszego proboszcza gruntownie zrostaurowany wewnątrz przyozdobiony został (Acta Consist. et Ecclesiae). Od niepamiętnych czasów posiada tenże kościół obraz *ś. Waleńego* powszechnie za cudowny uważany.

¹⁾ *Paulus z Lobżenicy*. ²⁾ *Laszyska*. ³⁾ *Barthodzyeye*. ⁴⁾ Prócz tego należą do parafii miejscowości: *Sady* i *Straszewo*.

Barthodzyeye, villa sub eadem parochia. Cuius villae omnes emethones ex omnibus agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, quae modo vicarii pro salario percipiunt¹⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per duos grossos et tertium pro quittance²⁾.

50. GRYLYEWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sanctae *Catharinae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem villa, quam pronunc obtinet honorabilis *Nicolanus de Zun*³⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum eorundem. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Grylyewo*, *Kopaszyno*⁴⁾, *Nowe*⁵⁾, *Schaszkwycze*⁶⁾, *Rybowo* et *Laszkowycza*⁷⁾ una spectant et pertinent et in eadem

¹⁾ *Paulus*, pleban pozywa w roku 1430 wójta z *Straszewa* o dziesięciny, które mu konsystorz przysądza (Excerpta f. 94^b). Ta władza przyznaje w roku 1437 *Maciejowi Gołębkiowi*, plebanowi dziesięciny z *Łęgowo* (tamże f. 151). ²⁾ O szkole wągrowieckiej archidyakon Wincenty de Sevé w wizycie swojej z roku 1608 tak się wyraża: „Schola quoque est, in qua ad praesens est rector *Albertus Gassius Wągrowecensis*. Professionem fidei non fecit, pro salario habet flor. 12 a consulatu civitatis. Cantorem habet *Andream de Konarzewo*, salarii habet a rectore scholae flor. 5 et grossos 10. Schola nulla indiget reparatione et commodum habet hypocaustum pro scholaribus, qui sunt ultra 80. Rector est vir probus, honestae famae, doctrinam habet competentem, diligenter in literis et moribus instruit scholares suos, diebus Dominicis et festivis doctrinam Christianam docet, curam quoque habet, ut singuli libellos habeant precationum, et ut in illius schola et extra omnis honestas in moribus servetur, animadvertit. Praeterea suos scholares docet et instruit, ut per plateas honeste incedant“ (Acta Visit. f. 64. 65).

* *Grylyewo*, przed rokiem 1328 własność klasztoru Cystersów w *Łeknie*, od tego roku zaś dziedzictwo *Wojciecha*, proboszcza kujawskiego, który na dniu 8 września uczynił z rzeczonym klasztorem zamianę, biorąc *Grylyewo*, a odstępując mu dobra swoje dziedziczne *Durawo* wraz z jeziorem *Bielsko* pod *Wągrowcem* położone (Archiv. monaster. Wągrow. Protocollum III, f. 9. Kod. dypl. wielkop. II, 423). Następcy *Wojciecha* pisać się poczeli *Grylyewskimi* i byli protoplastami rodziny tego nazwiska horbu *Topór* (Niesiecki, Korona II, 330). W roku 1608 był dziedzicem *Grylyewa* *Piotr Grylyewski* (Acta Visitat. de Sevé). Kościół parafialny istniał tam już zapewne w pierwszej połowie wieku XIV, albowiem pleban jego *Paulus*, stawając przed konsystorzem gnieźnieńskim w roku 1419 w obronie praw kościoła swego, odwołuje się na *antiquam consuetudinem* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 48). Tenże pozwał w tym samym roku przed sąd duchowny wszystkich knieci z *Grylyewa* o to, że nie chcą paść bydła jego razem ze swoim. Ci zaś żądali od niego opłaty dla wspólnego pasterza zwanej *porąb (poramb)*, którą im toż konsystorz przyznał mimo odwoływanie się plebana na starą praktykę (tamże f. 49). W miejsce starożytnego upadkiem grożącego kościoła drewnianego *Jan Jaskowski*, pleban miejscowy przy pomocy różnych dobroczyńców wystawił w roku 1747 nowy również drewniany, który gdy się po latach stu zaczął już chylić ku upadkowi, dziedziczka miejscowa *Antonina z Niezłychowski* hrabina *Grabowska* zastąpiła wspaniałym kościołem muryowanym w czystym stylu gotyckim z wspaniałą wieżą w roku 1866; w tymże roku dziekan *Łekniński*, ks. *Wiktor Danielski* pobenedyktował go (Acta Visitat. et Ecclesiae).

³⁾ *Mikołaj z Żonia*, pleban. ⁴⁾ *Kopaszyno*. ⁵⁾ *Nowe Sołectwo*. ⁶⁾ Osada dziś nie znana. ⁷⁾ *Łaskawnica Mała*. Później przybyłe osady: *Białybród*, *Łaskawnica Wielka* i *Donabórz*.

incolae ipsarum villarum percipiunt sacramenta. Cuius rector propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Quae quidem ecclesia et eius rector pro dote et fundo proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione, habet, et primo, in eadem villa et haereditate aream pro curia plebanali satis competentem cum hortis circum adiacentibus et se usque ad littus lacus protendentibus et in eadem scholam. Item aliam aream ex altera parte ecclesiae pro hortulano in latitudine octo sulcorum et in longitudine se ad unum stadium extendentem, iacentem penes viam de eadem *Grylyewo* in *Vagrowyecz*. Habet etiam duos mansos agri in quolibet campo, necnon et pratum in palude inter prata domini haereditis et cmethonum. Item decimam manipularum post omnes et singulos agros praediales, etiam quos colunt tabernatores, dictos *morgi*, necnon de uno manso cmethonali, quem pronunc colit *Nicolaus Rozek*, tollit et percipit eadem ecclesia et eius plebanus. Cmethones autem de omnibus agris cmethonalibus solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani vero per unum corum avenae tantum.

Kopaschyno, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum cmethonales, de quibus omnibus cmethones de quolibet manso solvunt missalia eidem ecclesiae et eius plebano per duos coros siliginis et unum avenae et tabernator per unum corum avenae.

Molendinum, dictum *Crothosky*, sub eadem parochiali, de quo solvit molendinator pro missalibus quolibet anno per duos coros farinae siligineae.

Nowe, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum scultetiae et cmethonales, de quibus omnibus tam sculteti quam cmethones solvunt eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et duos avenae.

Schaskowycze, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri cmethonales, solum praediales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Grylyewo*, quam conducit curru proprio. Hortulani vero ibidem existentes solvunt missalia per unum corum avenae.

Rybowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Grylyewo* eiusque plebano, quam et conducit curru proprio idem plebanus. De cmethonalibus vero cmethones solvunt missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum.

*Laszkownycza*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Grylyewo* eiusque plebano. De agris vero cmethonalibus cmethones solvunt loco missalium de quolibet manso per unum grossum cum medio, tabernatores vero per unum grossum.

¹⁾ *Wawrzyniec Gardzina*, dziedzic *Laszkownicy* pozwany od plebana *Andrzeja z Grylewa* o dziesięć z wsi swojej, oświadcza w roku 1460 przed konsystorzem, że dwóch naraz pretendentów domaga się od niego dziesięć: pleban rzeczony i opat *wagrowiecki* i że od nich został klątwą kościelną obłożony. Oświadcza gotowość oddania dziesięć, komu się z prawa należą, prosi konsystorz, aby spór pomiędzy pretendentami załatwił i wskazał mu, komu dziesięć oddawać powinien. Konsystorz uwalnia dziesięć natychmiast od klątwy i godzi go z plebanem, któremu nakazuje, ażeby na drodze prawa dochodził swych pretensyj naprzeciw opatowi (Excerpta f. 452, 453).

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per tres grossos et quartum a quittance.

51. ZUN.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Martini*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haereditum in eadem *Zun*, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Anselmus*¹⁾, cantor ecclesiae cathedralis *Posnaniensis* et canonicus *Gnesnensis* ex praesentatione haereditum de eadem *Zun*. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet praefata *Zun*, *Pawlowo*, *Thomyschewo*²⁾, *Calyschany*³⁾, *Camyenyecz*⁴⁾, *Szarp*⁵⁾, *Dziewoklycz*⁶⁾, *Szbyschowycze*⁷⁾, *Prochnowo* et *Oporzyno*⁸⁾, quondam villa nunc vero haereditas deserta et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servabat duos vicarios manuales, modo vero unum et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia et eius rector pro dote et fundo habet proventus infrascriptos. Et primo aream pro domo plebanali, in littore lacus sitam, cum hortis eidem areae adiacentibus, in qua modo est curia plebanalis, necnon et alias areas pro vicariis et ministro iacentes et se protendentes a dicta area plebanali usque ad hortum domini haereditis. Item habet unum mansum agri in quolibet campo, cum pratis eidem manso adiacentibus, prout et aliorum cmethonum. Necnon aliud pratum speciale penes lacum haereditatis *Szbyszewycze* iacens. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris eiusdem villae seu haereditatis tam praedialibus quam cmethonalibus provenit eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Tabernatores vero et hortulani loco missalium solvunt per unum grossum.

Pawlowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano. De agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unum corum siliginis cum medio

*) *Żoń*, wieś szlachecka z bardzo starożytnym kościołem parafialnym, albowiem już arcybiskup *Fulko* (1232—1258) przywilejem wydanym w *Gnieźnie* (z ręką niedokładnie podanym) poświęca, jako *Przemysław*, książę wielkopolski dał kapelanowi (plebanowi) w *Zoniu* (in *Zun*) w miejsce dziesięć z wsi *Kamienice* role w pobliżu kościoła w *Zoniu* położone, 6 wołów, 2 krowy, konia za 4 grzywny i gościniec tamże na wieczną własność (Arch. kościoła wagrowieckiego poklasztornego, Protocollum III, pag. 50 cfr. Kodeks dypl. wielkop. I, 202, 203). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w roku 1749 nakładem i staraniem miejscowego plebana, ks. *Józefa Koniewskiego* przy pomocy kilku dobroczyńców, który najprzód dziedziczka *Anna z Malichnowskich Ciecierska* w roku 1788, a następnie patron z parafianami w latach 1845 i 1873 restaurowali (Acta Visitat. et acta Ecclesiae).

¹⁾ *Anselm Eugowski*, albo *Eukowski* † około roku 1542 (Acta decr. Capit. Gnesn.). ²⁾ *Toniszewo*. ³⁾ *Kaliszany*. ⁴⁾ *Kamienica*. ⁵⁾ *Sarbka*. ⁶⁾ *Dziewoklycz*. ⁷⁾ *Zbyszewo*. ⁸⁾ *Oporzyn*. Prócz tych należą do parafii następujące jeszcze miejscowości: *Antonina*, *Buczek*, *Bugaj*, *Etna*, *Kludya*, *Ofelia*, *Tereska*, *Winnogóra*.

et avenae similiter per unum cum medio coro, hortulani vero et tabernatores per unum corum avenae.

*Thomyschewo*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus tam praedialibus quam emethonalibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Insuper iidem emethones de quolibet manso solvunt missalia per unum grossum et unum corum siliginis et alium avenae, hortulani autem per unum corum avenae et tabernatores per unum grossum.

Calyschany, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus eidem ecclesiae nihil datur neque solvitur. De agris vero scultetiae et emethonalibus sculteti et emethones solvunt eidem ecclesiae in *Zun* et plebano de quolibet manso per unum corum tritici mundi et corum siliginis, tabernatores vero per unum grossum et hortulani per corum avenae.

Camyenycza, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus sculteti et emethones solvunt eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano de quolibet manso per unum grossum tantum et tabernatores solvunt per unum grossum.

Szarp, villa sub eadem parochiali, in qua etiam non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus tam sculteti quam emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae, tabernatores vero per unum grossum.

Dzyewoklycz, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus agris scultetiae nil aliud solvitur et datur eidem ecclesiae tantum unus grossus. De agris vero emethonalibus emethones solvunt et dant eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano decimam pecuniariam de quolibet manso per sex grossos pro festo Paschae. Insuper iidem emethones etiam eidem ecclesiae dant missalia de quolibet manso per unum grossum et tabernatores similiter per unum grossum, hortulani vero per unum corum avenae.

Szbyschewycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano, quam et conducit idem plebanus curru proprio. Insuper iidem emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per duos grossos cum medio, tabernatores vero per unum grossum et hortulani per corum avenae.

Prochnowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima pecuniaria solvitur eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano, videlicet unus ferto ex certa ordinatione alias debetur et provenit decima manipularis de tribus mansis, qui coluntur pro curia. De agris vero emethonalibus emethones solvunt de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae et similiter tabernatores cum hortulanis per corum siliginis et unum avenae.

¹⁾ *Wawrzyniec*, wikaryusz w *Tarnowie*, a dawniej w *Zoniu*, zapożywa plebana tamtejszego w roku 1482 przed sąd duchowny o dziesięciny z *Toniszewa*, które *ratione salarii* do niego należały, a które tenże pleban zabrał dla siebie (Excerpta f. 653).

Oporzyno, quondam villa, nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus emethones solvebant et solvere tenebantur eidem ecclesiae in *Zun* eiusque plebano missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuor grossos et quintum pro quittantia.

52. GOLANCAZA*, OPPIDUM.

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Laurentii*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Golancza*, quam pronunc obtinet honorabilis *Thomas Sztharasky*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis de eadem *Golancza*. Ad quam quidem iure parochiali ultra oppidum praedictum villae infrascriptae, videlicet *Thomczycze*²⁾, *Grabowo* et *Czeszlawycze*³⁾ spectant et pertinent⁴⁾ et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio ex antiquo servat vicarium manuum et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia et eius rector pro dote et fundo habet imprimis in eodem oppido et haereditate circa ipsam ecclesiam unam aream pro curia plebanali, cum hortis eidem adiacentibus, necnon et alias duas pro vicario et ministro. Item habet duos mansos in quolibet campo agri cum pratis eisdem agris adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales provenit eidem ecclesiae et plebano in *Golancza*, quam et conducit curru proprio. De agris vero oppidanorum incolae eosdem agros colentes solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de

*) *Golańcz*, pierwotkowo wieś książęca, którą *Bolesław*, książę wielkopolski przywilejem wydanym w *Poznaniu* w roku 1245 nadał na własność *Sędziwojowi z Czarnkowa*, zasłużonemu wojewodzie kalickiemu wraz z dobrami *Białą* i *Trzoianką* (Kod. dypl. wielkop. I, 210. 211). Prawdopodobnie *Sędziwój* zamienił wieś *Golańcz* na miasto i wystawił tam pierwszy kościół parafialny, o którym najdawniejszą wzmiankę mają akta konsystorza gnieźnieńskiego pod rokiem 1424; w tym bowiem roku pleban tamtejszy *Jan* przeniósł się na probostwo *smoguleckie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 65. 66). W początku wieku XVII była *Golańcz* własnością *Grudzińskich*, gdyż w roku 1605 *Andrzej Grudziński* wybudował tamże i hojnie uposażył szpital katolicki (Acta Visitat. do Sevó f. 500j). W drugiej połowie XVIII wieku byli dziedzicami tego miasta *Mielżyńscy*, z których *Maksymilian* hrabia *Mielżyński* w r. 1789 w miejsce dawnego drewnianego, upadkiem grożącego kościoła, wystawił nowy również drewniany wewnątrz, a zewnątrz w tak nazwany mur pruski (Acta Visitat. et Ecclesiao). Od dawnych czasów istniał w *Golańczy* klasztor oo. *Bernardynów*, o którego fundatorach żadnej nie ma wiadomości. Zdaje się, że powstał po roku 1608, gdyż wizytujący w tym roku parafię *golańską* archidyakon de Sevó nie o nim nie wspomina. Piękny kościół murowany w formie krzyża po zniesieniu klasztoru darowany został przez rząd protestantom, podczas gdy katolicy w lichym drewnianym mieścić się muszą dotąd kościele.

¹⁾ *Tomasz Starowski* wspomniany w aktach konsystorskich od roku 1526. ²⁾ *Tomczycze*. ³⁾ *Czeszlawice*. ⁴⁾ Do parafii należą prócz tych następująco miejscowości: *Bogdanowo*, *Buszewo*, *Chłudowo*, *Krzyżanki*, *Podjezierze*, *Smolary*.

quolibet manso per unam mensuram siliginis, necnon de qualibet domo ipsius oppidi solvunt oppidani missalia per unum grossum.

Thomczyce, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus agris emethonalibus emethones solvunt decimam pecuniariam eidem ecclesiae eiusque plebano de quolibet manso per sex grossos, necnon et missalia etiam de quolibet manso per eorum siliginis et eorum avenae.

Grabowo, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales, de quorum emethonum duobus mansis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Golanca*, eiusque plebano. Insuper de eisdem mansis omnibusque aliis et singulis emethones solvunt missalia per eorum siliginis et eorum avenae, tabernatores vero per medium eorum siliginis et medium eorum avenae.

*Czyeszlawycze*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales speciales, de quibus nil datur neque solvitur eidem ecclesiae, de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per unum eorum cum medio siliginis et similiter avenae. Unus vero dictorum emethonum, dictus *Mathias Vlodarz*, solvit decimam manipulari de integro manso eidem ecclesiae eiusque plebano.

*Orzyszaneky*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nil aliud est, solum agri praediales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Golanca* eiusque plebano³⁾.

53. CHOYNA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sanctae *Margarethae* virginis de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Choyna*, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Cazymyerz*⁴⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis de eadem *Choyna*. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Choyna*, *Gyezyorky*⁵⁾, *Dobyeschewo*⁶⁾, *Puthulyno*⁷⁾ et *Borowo* spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius qui-

¹⁾ *Jan*, pleban czyni w roku 1439 w obec konsystorza układ z mansyonarzami katedry gnieźnieńskiej, że im na cztery lata ustępuje dziesięciny „post tres mansos sibi adjudicatos in Czesławicze,“ a po tym czasie dziesięciny na zawsze na niego przejdą (Excerpta ex actis Consist. f. 187 b).
²⁾ Tenże pleban rozprawia się przed sądem duchownym z *Piotrem*, dziedzicem *Krzyżanek* o dziesięciny także roku 1440 (Excerpta f. 203).
³⁾ W roku 1459 *Jakób*, pleban pozywa dziedzica z *Lipin* o dziesięciny także (Excerpta f. 438). Danina ta widać przed rokiem 1520 upadła, gdyż opis powyższy o niej nie czyni wzmianki.

* *Choyna*, wieś szlachecka, w roku 1608 dziedzictwo *Jana Smoguleckiego* (Acta Visit. de Sevé f. 70) z kościołem parafialnym, o którym jako dawno istniejącym wspomina rozprawa pomiędzy plebanem tamtejszym *Jakobem*, a *Andrzejem*, dziedzicem *Donaborza* o dziesięciny z wsi *Dobieszewka* dnia 7 marca roku 1416 przed konsystorzem gnieźnieńskim wytoczona (Excerpta f. 22 b). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w roku 1776 kosztem dziedzica *Macieja Mielżyńskiego*, starosty waleckiego i plebana miejscowego *Frantza*. Dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visit. *Kraszkowski* de a. 1727).

⁴⁾ *Kazimierz*. ⁵⁾ *Jeziorki*. ⁶⁾ *Dobieszewko*. ⁷⁾ *Potulin*. W skład parafii wchodzi, prócz tego miejscowości: *Budki*, *Jeleń*, *Smolarnia*.

dem ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium solum ministrum, quem et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia, seu ipsius rector pro dote et fundo imprimis habet unam aream specialem, satis longam et latam et in ea modo unam domum, necnon et aliam aream ex altera parte ecclesiae penes cimiterium sitam pro schola. Item habet decimam manipulari post omnes et singulos agros praediales et emethonales¹⁾. Insuper praedicti emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per unum eorum siliginis et eorum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum eorum avenae et nihilominus emethones solvunt decimam lini per duos grossos. Item habet duos mansos agri speciales in eadem haereditate et villa cum pratis eisdem agris adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum, iacentes adinvicem. Item habet unum pratum speciale certum in palude *Proszkowo* circa limites seu granities villae praedictae cum *Jakthorowo*.

Gyezyorky, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Choyna* eiusque plebano, quam et conducit curru proprio. Qui quidem emethones solvunt etiam decimam lini per duos grossos. Insuper eidem emethones solvunt missalia eidem ecclesiae de quolibet manso per unum eorum siliginis et eorum avenae et hortulani cum tabernatoribus per unum eorum avenae.

*Dobyeschewko*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, in quibus etiam locatus est unus emetho, de quibus agris praedialibus et praedicti emethonis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Choyna* eiusque plebano, quam et conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones et iste, qui decimam dat, missalia solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano de quolibet manso per unum eorum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum eorum avenae.

*Pothulyno*³⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et scultetiae, de quibus omnibus agris praedialibus et scultetiae decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Choyna*, quam et conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso missalia per unum eorum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum eorum avenae.

Borowo, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales et scultetiae, de quibus agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Choyna* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano per unum grossum de quolibet manso et similiter tabernatores per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuor grossos cum nota.

¹⁾ Wikaryusz miejscowy, *Piotr* zakłada pretensje do dziesięcin z dwóch działów roli w *Chojnie* dnia 1 października roku 1416 (Excerpta f. 33 b).
²⁾ *Maciej*, pleban pozywa *Mikolaja*, wikaryusza swego przed sąd konsystorski w roku 1482 za to, że mu zabrał dziesięciny z *Dobieszewka* w wartości dwóch grzywien (tamże f. 653 b).
³⁾ *Tomasz*, pleban sądzi się z dziedzicami w *Potulinie* w roku 1460 o dziesięciny „post duos mansos scultetiae ibidem,“ które poprzednicy jego od dawna spokojnie pobierali, (Excerpta f. 456).

54. IACTHOROWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sanctae *Annae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Iacthorowo*, quae ad praesens citra vel ultra aliquot annis vacat. Ad quam nulla alia villa iure parochiali praeter dictam *Iacthorowo* spectat et pertinet¹⁾. Quae propter defectum et paucitatem parochianorum non solet habere vicarium neque ministrum. Et habet pro sustentatione ipsius rectoris proventus infrascriptos, videlicet primo et principaliter circa ipsam ecclesiam aream pro curia plebanali et horreo, necnon horto eidem adiacenti. Item habet unum mansum agri in quolibet campo in longitudine et latitudine, prout et aliorum emethonum, cum pratis eidem agro adiacentibus, necnon unum aliud pratum circa fluvium, dictum *Nothesch*²⁾, penes prata domini haeredis iacens. Item decima manipularis post omnes agros praediales, seu curiae in eadem *Iacthorowo*, spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum, quam et conducit idem plebanus in *Iacthorowo* curru proprio. De emethonalibus vero agris omnibus et singulis eidem ecclesiae in *Iacthorowo* et eius plebano solvunt missalia de quolibet manso emethones per duos coros siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernator per unum grossum. Item dominus *Grodzynsky* ex villa et haereditate *Myedzylyeschye*³⁾ sub parochia in *Gyanczewo*⁴⁾ de censibus eiusdem villae solvit et solvere obligatur eidem ecclesiae et plebano in *Iacthorowo* singulis annis per quatuor marcas census annui perpetui in eisdem bonis et censibus pro quinquaginta et octo marcis comparati.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuor grossos cum nota.

*) Kościół parafialny w *Jaktorowie*, w roku 1288 własności hrabiego *Bogusława*, kasztelana z *Ujścia* (Kod. wielkop. II, 5), siedzibie rodziny wielkopolskiej *Jaktorowskich*, przez nią niewątpliwie fundowany, istniał już w pierwszej połowie XV wieku. *Michał*, pleban tamtejszy kupuje w roku 1446 od dziedzica *Jana Jaktorowskiego* za 40 grzywien cztery grzywny rocznego czynszu na wyderkaff, zabezpieczone na *Jaktorowie*, dla pomnożenia dochodów kościoła tamże (Excerpta ex actis Consist. f. 540). W połowie wieku XVI familia *Jaktorowskich*, wyrzekłszy się wiary ojców i po śmierci ostatniego plebana katolickiego kościół zabrawszy, nie tylko żadnego plebana nie prezentowała, ale dochody plebańskie sobie przywłaszczyła. Archidyakon *de Sevé* wizytując w roku 1608 ten kościół, zastał go sprofanowanym, opuszczonym i opustoszałym (Acta Visit. f. 72). Jak długo w tym stanie pozostał, nie wiadomo. W miejsce owego opustoszałego kościoła dziedzic miejscowy, *Jakób Łakiński* przy pomocy kilku dobroczyńców wystawił w roku 1776 dzisiejszy kościół drewniany, który dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visit. Wyczalkowski de a. 1766).

¹⁾ Oprócz *Jaktorowa* należą dziś do parafii następujące miejscowości: *Antonina*, *Hamerek*, *Lipa*, *Lipia Góra*, *Nowydwór*, *Nowy Fółwark*, *Rybak*, *Sokolec*, *Sophienhof*. ²⁾ *Noted*. ³⁾ *Miedzylesie* wieś dziś należąca do parafii *kozielskiej*. ⁴⁾ *Juncewo*.

55. SMOGULYECZ*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis lignea tituli sanctae *Catharinae* de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Szmogulyecz*, quam pronunc obtinet honorabilis *Jacobus* de eadem *Szmogulyecz*, ex praesentatione haeredis in eadem *Szmogulyecz*. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum oppidum spectant et pertinent, videlicet *Szmogulyeczka wyesch*¹⁾, *Chlyewyska*²⁾, *Gromadno*, *Chwalyschewo*³⁾, *Slupowa* et *Dobyeschewo*⁴⁾ et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem rector pro sui pastoralisque curae subsidio consuevit servare vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia et eius rector pro sui sustentatione habet proventus infrascriptos, et primo, aream satis latam et spatiosam et in ea curiam plebanalem cum hortis et vinariis circumcirca ipsam aream adiacentibus, necnon alias areas pro vicario et ministro, inter ipsam aream plebanalem et cimiterium sitas. Idem ecclesiae rector non habet aliquos agros in eadem haereditate solum prata; et primo, unum, iacens inter molendinum unum, videlicet dictum *Pyeklow*⁵⁾ et aliud *Proszkow*, diciturque et appellatur dictum pratum *Kzyascha*⁶⁾, iacens ex parte torrentis, seu fluvii de uno molendino in aliud fluentis in parte haereditatis *Szmogulyecz*. Item aliud pratum circa fluvium, seu in littore fluvii *Nothesz* inter ipsam haereditatem oppidi *Szmogulyecz* et *Szmogulyeczka wyesch*, de quo prato, si extirpatum esset, prout deberet, ad aestimationem octo acervi de foeno colligi possunt. Item decima manipularis post omnes et singulos agros ipsius oppidi nec non praediales in eadem *Szmogulyecz* proveniens spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum et conducit eam plebanus curru proprio. Solvunt etiam oppidani decimam lini eidem plebano de quolibet manso per duos grossos. Et ultra hoc pro festo Paschae solvunt mensalia de qualibet domo per unum grossum tam agros habentes quam tabernatores et hortulani. Item molendinarios de molendinis aquaticis a qualibet rota solvunt missalia per unam mensuram farinae siliginis.

*) *Smogulec*, dawniej miasteczko, dziś wieś, gniazdo familii *Smoguleckich Grzymaliów*, która tam kościół parafialny fundowała, lecz nie wiadomo, w którym czasie. Istniał już w wieku XIV, gdyż *Marek*, pleban tamtejszy, pozyskując dnia 13 września roku 1415 przed sąd konsystorski *Darosława* z *Odolkowa* i *Macieja Jankowicza*, wikaryusza *keyńskiego* o zabranie mu dziesięcin z *Odolkowa* wartości 4 grzywien, odwołuje się na dawne prawo i zwyczaj, według których poprzednicy jego te dziesięciny spokojnie pobierali (Excerpta ex actis Consist. f. 17^b). Obecny kościół murowany z piękną wyniosłą wieżą i marmurowymi oddrzewiami w wieku XVI przez *Smoguleckich* wystawiony, około roku 1618 przez *Marcina Smoguleckiego* gruntownie zrestaurowany, konsekrowany został w roku 1642 pod tyt. ś. *Katarzyny* przez *Jana Madalińskiego*, suffragana gnieźnieńskiego (Acta Visit. et Ecclesiae).

¹⁾ *Smogulecka wieś*. ²⁾ *Chlewiska* dziś *Nowawieś*. ³⁾ *Chwaliszewo*. ⁴⁾ *Dobieszewo*. Oprócz wyżej wymienionych miejscowości należą jeszcze do parafii następujące: *Laskawica*, *Ludwikowo*, *Mieczkovo*, *Miejski Młyn*, *Mostki*, *Nowawieś*, *Parkowo*, *Skoczka*, *Slupówka*, *Sluzza Gromadzka*, *Zamczysko*. ⁵⁾ *Piekłów*. *Jan Zajęczkowski*, pleban *smogulecki* rozprawił się w konsystorzu w roku 1467 z *Wawrzyńcem*, plebanem w *Chomiąży* o daniny z młyna w *Piekłowie* (Excerpta f. 557). ⁶⁾ *Księga Łąka*.

Szmogulyczka wyesch, villa sub eadem parochiali, in qua ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szmogulycz* et eius plebano, quam conducit curru proprio. Solvunt etiam emethones decimam lini de quolibet manso per duos grossos et ultra hoc iidem emethones solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unam mensuram avenae, hortulani vero et tabernatores per unum grossum.

*Chlyewyszka*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales solum emethonales, de quibus emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso ratione missalium per unum grossum.

Gromadno, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales solum emethonales, de quibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per corum siliginis et corum avenae, tabernatores vero per unum grossum.

*Chwalyschewo et Slupowa*²⁾, villae sub eadem parochiali, in quibus licet sint agri praediales, tamen nil solvunt eidem ecclesiae sed alibi. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia ecclesiae in *Szmogulycz* eiusque plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernator per unum grossum.

Dobyeschewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szmogulycz*. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem plebano missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per tres grossos et quartum pro nota.

56. PANIGRO CZ. *)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Joannis Baptistae*, de iure patronatus abbatis *Vagrovicensis* monasterii eiusque conventus, quam modo obtinet honorabilis *Mathias Caraschek de Vagrovycz*²⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem abbatis et conventus. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet

¹⁾ Na marginesie oryginału dopisano późniejszą ręką: „Modo ista villa vocatur Nowawieś.“

²⁾ *Jan*, pleban pozywa w roku 1424 przed sąd duchowny *Barbarę Kusz (Cusz)* z *Golańczy* o dziesięciny w *Chwaliszewie* i *Smogulcu* (Excerpta f. 65).

*) *Panigródz*, wieś przez rycerza *Zbitha* w roku 1153 przy pierwiastkowej fundacji klasztoru Cystersów w *Leknie* temu klasztorowi nadana (Arch. Cap. Gnesn. N. 3. Kodeks dypl. wielkop. I, 23. 24), później do dóbr opackich włączona, prawdopodobnie już w wieku XII miała kościół parafialny, będąc naówczas już znaczną osadą. W roku 1765 *Wojciech Kraszewski*, stolnik bractawski, dzierzawca *Panigródza* wystawił w miejsce starożytnego upadkiem grożącego kościoła drewnianego nowy również z drzewa, który dnia 4 listopada r. 1770 przez suffragana poznańskiego *Walknowskiego* został konsekrowany (Wizyta Dorpowskiego z r. 1782). Kościół ten zgorzał w roku 1808 i dopiero w roku 1830 zastąpiony został murańskim, kosztem fiskusa królewskiego wybudowanym, który w tym roku dziekan *lekniewski Lemański* pobenedyktował (Acta Consist. et Ecclesiae).

²⁾ *Maciej Karasiek z Wągrówca*, pleban.

praefata *Panigrocz*, *Olyeschno*¹⁾, *Stolyszyno*²⁾, *Chawlodno* et *Rospathek*³⁾ spectant et pertinent⁴⁾, incolaeque ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae ecclesia pro sui plebanalique sustentatione habet proventus infrascriptos; et primo, aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum horto pro allodio, necnon et alias duas areas pro vicario et ministro circa cimiterium sitas, item duos mansos agri cum pratis eidem agris adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item emethones de agris emethonalibus solvunt missalia eidem ecclesiae in *Panigrocz* eiusque plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et unum avenae, tabernatores vero per unum grossum, molendinator vero per unum corum farinae siliginis.

Olyeschno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Panigrocz* eiusque plebano, de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia etiam eidem plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et corum avenae.

*Sztholyszyno*⁵⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Panigrocz* eiusque plebano, quam et conducit curru proprio; de emethonalibus vero agris emethones solvunt missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et corum avenae.

Chawlodno, villa sub eadem parochiali, in qua fuit quondam praedium agros praediales habens, qui agri praediales sunt modo divisi in quinque mansos, quorum quatuor modo sunt possessi. In quibus modo resident in duobus *Vincentius*, sculteti filius, *Albertus* rotifex in uno, *Paulus* in uno, qui modo est desertus, *Vincentius Pthak* in uno. De quibus quinque mansis decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano, de aliis vero mansis emethones solvunt loco colendae de quolibet domo per unum grossum.

Rospathek, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, de eis tamen nil solvitur eidem ecclesiae seu plebano, sed alibi. De agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem ecclesiae in *Panigrocz* eiusque plebano missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et corum avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quinque scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri...

57. KCZYNYA *) , OPPIDUM.

In eodem *Kozynia* ecclesia parochialis lignea, tituli sancti *Michaelis*, quondam de collatione regiae maiestatis, nunc vero, ut dicitur, ex donatione serenissimi prin-

¹⁾ *Oleszno*. ²⁾ *Stolęzyn*. ³⁾ *Rozpętek*. ⁴⁾ Nadto należą do parafii miejscowości: *Kernerowo*, *Lęgniszewo*, *Nowy Panigródz*, *Szubianki*, *Wilkonice*. ⁵⁾ *Maciej Golebek*, pleban sądzi się w roku 1449 z *Andrzejem*, dziedzicem *Stolężyna* o dziesięciny tamże (Excerpta f. 346).

*) *Kozynia*, starożytne miasto wielkopolskie, w którym według świadectwa *Długosza Władysława Herman*, książę około roku 1088 wybudował i uposażył pierwszy kościół parafialny (Hist. Pol. lib. IV, 308).

cipis et domini domini *Sigismundi*, Dei gratia regis Poloniae et magni ducatus Lithuaniae, capituli ecclesiae *Gnesnensis* collatio ex impetratione reverendissimi in Christo patris et domini domini *Joannis*, Dei gratia sanctae ecclesiae *Gnesnensis*, archiepiscopi et primatis, *de Laszko* natione. Ad quam iure parochiali ex antiquo praefatum oppidum *Kczynya* et villae infrascriptae, videlicet *Zaleszyc duplex*¹⁾, *Rzemieniewicze*²⁾, *Turzyno*³⁾, *Malycze*⁴⁾, *Zurawya*⁵⁾, *Grocholyno*⁶⁾, *Syernylcy*⁷⁾, *Iwno*⁸⁾, *Lankowicze*⁹⁾, *Odolowicze*¹⁰⁾, *Dambagora*¹¹⁾, *Tuppadda*¹²⁾, *Rostrambowo*¹³⁾, *Szczepycze*¹⁴⁾, *Bakowo*¹⁵⁾ et *Turzynko minor* deserta¹⁶⁾, ac *Wylkowo*¹⁷⁾ et *Tupadla* etiam deserta, necnon et *Szczuczyno*¹⁸⁾ villae spectant spectabantque et ipsa-

Na przywileju księcia wielkopolskiego *Bolesława* wydanym w *Kaliszu* dnia 31 maja roku 1266 występuje *Andrzej*, pleban *koyński* (Arch. Capit. Posnan. Liber priv. B. N. 178. cfr. Kodeks dypl. wielkop. I, 366: „Presentem paginam per Andream clericum nostrum plebanum in *Kozina* conscribi fecimus“). Król *Zygmunt I* na prośby arcybiskupa *Jana Łaskiego* zrzekł się na rzecz kapituły gnieźnieńskiej prawa prezentowania na beneficjum *koyńskie* i zezwolił na wcielenie dochodów jego do tejże kapituły. Rzeczony arcybiskup zamierzał pierwotnie na tem beneficjum fundować suffraganią gnieźnieńską, dotąd przez zakonników zajmowaną, lecz później odstąpił od tego zamiaru, wybraawszy na ten cel donośniejszą probostwo *zinińskie* (Acta decr. Capit. Gnesn.). Na początku wieku XVI kościół parafialny *koyński* był drewniany i podupadły. Kapituła poczuwając się do obowiązku, przeznaczyła na odbudowanie jego z cegły palonej w roku 1525 siedmnaście grzywien srebra (Acta decr. Cap. V, 15). Nie przyszło przecież do tego, gdyż na sessyi jeneralnej w roku 1554 postanowiła z dochodów probostwa podźwignąć stary kościół drewniany od upadku i przeznaczyła na ten cel prócz tego z funduszów swoich 20 grzywien (tamże VI, 460). Kiedy po latach 80 kościół ten zupełnie był zdezolowany, zastąpić go kazala kapituła nowym mурowanym do dziś dnia istniejącym, który znacznym jej nakładem ukończono w roku 1631. Konsekrował go dopiero w roku 1728 ks. *Franciszek Kraszkowski*, suffragan gnieźnieński, a proboszcz miejscowy czyli wikaryusz wieczysty, ks. *Michał Maurycy Koniecki*, kanonik gnieźnieński przyozdobił go około roku 1760 nowymi ołtarzami (Acta Visit. Wyczalkowski de a. 1766). Oprócz parafialnego kościoła znajdowały się w *Kcymii* następujące kościoły i kaplice: 1) kościół z klasztorem o. o. *Karmelitów*, przez obywateli miasta w roku 1612 fundowany, pierwsiastkowo z drzewa wystawiony, w roku zaś 1780 przez zakonników z jałmużn wspaniale z muru wybudowany. Po zniesieniu klasztoru, kościół zamieniono na sukursalny, a w klasztorze umieszczono szkoły; w najnowszym zaś czasie urządzono tam i w gmachach przybudowanych katolickie seminaryum nauczycielskie. Kościół klasztorny słynny na całą Wielkopolskę z odpustów z powodu figury Chrystusa Pana mianej powszechnie za cudowną; 2) kościół pod wezwaniem *N. Maryi P.* na miejscu dawnego drewnianego w połowie wieku XVI w rynku miasta z cegły palonej odbudowany, przez *Stanisława Falęckiego*, suffragana gnieźnieńskiego roku 1564 konsekrowany, którego dziś nie ma śladu; 3) kaplica pod tyt *ś. Barbary* drewniana wraz z szpitalem przez mieszczan uposażonym. Ostatni istnieje dotąd, pierwsza znikła bez śladu (Acta Visitat. de Sevė f. 78. 79). Erekcya na tę kaplicę i szpital wydał arcybiskup *Jan Wężyk* dnia 15 stycznia roku 1637 (Acta Visit. Wyczalkowski de a. 1766). Archidyakon *Wincenty de Sevė* w wizycie swojej z roku 1608 tak pisze o szkole w *Kcymii*: „Schola quoque est bona sed parva, in qua rector est *Laurentius Umieiovienis*, probus, moribus compositus, qui salarii 8 flor. in annum habet a D. plebano, ex quibus unum flor. dat cantori. Scholares habet multos, quos instruit diligenter in moribus et literis...“ (Acta Visit. f. 77).

1) *Zalesie*, przed kilku laty wcielone zostało do parafii *szaradowskiej*. 2) *Rzemieniewice*. 3) *Turzym*. 4) *Malice*. 5) *Zurawia*. 6) *Grocholyn*, wieś z kaplicą *ś. Anny* od niepamiętnych czasów przez dziedziców miejscowych fundowaną, w roku 1765 nakładem dziedzica *Ludwika Baranowskiego* gruntownie zrestaurowaną, dziś zupełnie zdezolowaną; w której od lat przeszło 20 nabożność się nie odprawia. 7) *Sierniki*. 8) *Iwno*. 9) *Jankowice*. 10) *Odolkowo*. *Odolkowice*, dziś nie znane. 11) *Dębogóra*. 12) *Tupadły*. 13) *Roztrębowo*. 14) *Szczepiec*. 15) *Bak*, 16) *Turzym*. 17) Osada dziś nieznana lub inaczej przezwaną. 18) Miejscowość nieznana. Później przybyłe miejscowości: *Adamowo*, *Djabelek*, *Duminowo*, *Głogowinek*, *Jankowo*, *Józefowo*, *Karmelin*, *Kazmierzewo*, *Kowalewko*, *Mechnax*, *Miaskowice*,

rum incolae in eadem percipiunt et percipiebant ecclesiastica sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui et pastoralis curae subsidio pro tempore existens servabat et servantur modo circa ipsam ecclesiam duo vicarii manuales et minister, qui et salariantur modo danturque cuilibet vicario annuatim pro salario duae marcae et ministro per unam cum media marca, nec non et oblationum aequales, ut plebano, partes. Quae quidem ecclesia seu ipsius plebanus pro dote et fundo habet modo in possessione haereditario iure et proventus infrascriptos, videlicet primo, in eodem oppido et haereditate prope ecclesiam unam aream, satis latam et spatiosam pro curia plebanali, necnon et vicario et ministro, seu schola, sufficientem, cum horto eidem adiacente, in latitudine citra vel ultra unius stadii, in longitudine vero citra vel ultra duorum stadiorum spatium se protendentem seu extendentem. Item habet circa limites ipsius oppidi unum campum seu allodium speciale, dictum et appellatum *Wyazd*¹⁾, ab omnibus partibus limitatum cum pratis, in quo campo plebanus pro tempore existens et agens personalem residentiam habebat allodium et hortulanos aliquando tres et aliquando plures in eodem allodio residentes. Cuius campi agri sufficiunt pro praedialibus agris et nemini dabatur decima, sed eam plebanus cum frumentis simul percipiebat.

Orzepyschyno, quondam villa sub eadem ecclesia parochiali in *Kczynya*, cuius villae proprietates cum omni iure, dominio et proprietate (et sunt octo mansi) spectabat et pertinebat ad praefatam ecclesiam et plebanum in *Kczynya*, quae villam dudum iacet in toto deserta, quum tamen aliqui ipsius agri per aliquarum villarum vicinarum incolas seu mansi locabantur, seu conducebantur, conductores solvebant de manso per mediam marcam et non fuit in eadem aliquod praedium, seu agri praediales, decima tamen pertinebat proveniebatque ad ecclesiam parochialem in *Wecharadowo* post omnes et singulos ipsius villae agros.

Kczynya eadem. Post cuius oppidi certis et quibusdam agris (sic) de quolibet campo decima manipularis provenit ecclesiae parochiali et plebano in eadem *Kczynya*; de quibusdam autem agris ipsius oppidi decimam manipularem percipiunt moniales *Gnesnenses*. Attamen de campo iacente versus villam *Dambowa gora* maiorem partem ipsius decimae percipit ecclesia praedicta parochialis in *Kczynya*, in aliis autem campis partem minorem et conducit eam plebanus curru proprio in suum horreum. Solvunt etiam oppidani decimam lini de quolibet manso per duos grossos. Cuius decimae lini per duos annos moniales percipiunt maiorem partem et plebanus minorem; tertio autem anno maiorem et moniales minorem, videlicet dum minorem partem tollit plebanus, cedunt in suam sortem duntaxat decem et octo grossi, et e converso moniales de tertio in tertium annum similiter decem et octo grossos et plebanus residuum totum, quantumcunque ultra provenit.

Zaleszyc duplex, villae sub eadem parochiali. Post quarum villarum omnes agros tam praediales quam emethonales decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano. Necnon solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos, hortulani vero per medietatem, seu medium grossum loco colendae.

Mycielewo, *Palmirowo*, *Paulina*, *Piotrowo*, *Radzimin*, *Rozwarka*, *Sipiory*, *Stalówka*, *Stanisławki*, *Shudzienki*, *Ujazd*, *Weronika*, *Włodzimierzewo*, *Wójlostwo*, *Wydartowo*, *Zablocie*, *Zielony Dąb*.

1) *Wyazd*.

Rzemieniewycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri tam praediales et emethonales, de quibus omnibus agris praedialibus et emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Necnon iidem emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos, hortulani vero loco colendae per medium grossum.

Thurzyno, Malycze et Szyrnyky, villae sub eadem parochiali. In qua (sic) sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Kczynya*, quam conducit idem plebanus curru proprio. Insuper iidem emethones solvunt etiam eidem ecclesiae decimam lini de quolibet manso per duos grossos, hortulani vero loco colendae per medium grossum.

Grocholyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones pro colenda solvunt de qualibet domo per unum grossum, praeter hortulanos, qui dant per medium grossum.

Zorawya, villa sub eadem parochiali, in qua licet sunt agri praediales, tamen ex eis nihil provenit eidem ecclesiae in *Kczynya*, de agris vero emethonalibus emethones pro colenda per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

*Iwno, Dambogora, Lanowycze, Odolkowycze, Thupadla, Szepycze et Bankowo*¹⁾, villae sub eadem parochiali. In quibus sunt aliquibus agri (sic) praediales et emethonales, in aliquibus vero non, solum praediales, de quibus omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Insuper iidem emethones solvunt decimam lini per duos grossos de quolibet manso.

Rozthrambowo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales solum emethonales, de quorum agrorum uno manso, in quo residebat quondam laicus *Lyelyosz*, decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae eiusque plebano in *Kczynya*. De aliis vero agris emethones pro colenda solvebant de manso per unum grossum.

*Thurzynko*²⁾, *Vylkowo*³⁾, *Thupadla, Szczuczyno et Kosykovo*⁴⁾, quondam villae, nunc vero haereditates desertae, in quibus villis aliquibus fuerunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano.

*Rozpathek*⁵⁾, villa sub parochiali in *Panigrocz*, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini per duos grossos.

¹⁾ Piotr, pleban sądzi się w roku 1426 o dziesięcinę w *Bakowie (Baku)* (Excerpta ex actis Consist. f. 70). Tenże pleban pozywa w roku 1426 przełożonych miasta *Kcyni* przed sąd konsystorski „quod contra mandata ecclesiastica permittunt feri fora die Dominico ut in alia die feriata, et in dominibus ipsorum permittunt ludere tesseras, taxillos et alia multa illicita, petens per ipsos ipsi lusoribus inhiberi, ne de otero ludant et fora diebus Dominicis emercent“ (tamże f. 71). ²⁾ Turzyn. ³⁾ i ⁴⁾ Osady dziś w parafii nieznane. ⁵⁾ Rozpętek.

Dobyeschewko minor, villa sub ecclesia parochiali in *Choyma*, in qua non sunt aliqui agri praediales solum emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam etiam conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos.

Dobyeschewo maius, villa sub ecclesia parochiali in *Smogulycz*¹⁾, in qua licet sunt agri praediales, tamen alibi decimant. De agris vero emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos.

*Chwalyschewo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Smogulycz*²⁾, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus decima manipularis provenit ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos.

Gromadno, villa sub ecclesia parochiali in *Smogulycz*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum emethonales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kczynya* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos.

58. WSCHARADOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli sancti *Nicolai*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Wscharadowo*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Poznan*, actu presbyter, ex praesentatione generosi domini *Stanislai Pothulyczky*³⁾, haeredis in eadem *Wscharadowo*. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Wscharadowo* et *Szuchoracz duplex*⁴⁾ spectant et pertinent⁵⁾ et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector seu plebanus pro sui pastoralisque curae subsidio, prout ex antiquo, servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia et ipsius rector pro dote et fundo habet in eadem villa seu haereditate imprimis circa eandem ecclesiam unam aream specialem pro curia plebanali cum hortis, necnon domunculis vicariali et ministri, satis sufficientem et competentem, cum horto eidem areae adiacente et eiusdem latitu-

¹⁾ Smogulec. ²⁾ Chwaliszewo.

*) *Szaradowo*, wieś szlachecka, własność niegdyś *Wiśniowieckich*, następnie *Potulickich*, na początku zaś wieku XVII *Adama Czarnkowskiego*, wojewody łęczyckiego, starosty wielkopolskiego, miała kościół parafialny już w wieku XIV, albowiem *Barłomiej*, pleban tamtejszy sprzedaje w obec konsystorza dziesięcinę w *Krzepiszynie* w roku 1426, wykazawszy dawne do nich prawo (Excerpta ex actis Consist. f. 70). Kościół murywany w miejsce dawnego drewnianego wystawili w wieku XV zapewne *Wiśniowieccy* (Acta Visit. Wyczałkowski), a gdy ten w roku 1830 zgorzał, patron i parafianie wybudowali nowy z cegły palonej w roku 1838 (Acta ecclesiae et Consist. Gnesn.).

³⁾ *Stanisław Potulicki*, kasztelan międzyrzecki. ⁴⁾ *Szuchoracz, Szuchorączek*. Później przybyły osady: *Baranowo, Czerwoniak, Eliszewo, Klarahof, Mycielń, Skórzewo, Stonawy, Zalesie*.

dinis, prout ipsa area curiae plebanalis cum domunculis vicariali et ministri protendentem, necnon et alias tres areas pro hortulanis cum hortis competentibus et eas concernentibus ex opposito curiae plebanalis penes cimiterium et inter agros plebanales sitas seu confinientes. Habet etiam pro allodio seu praedio duos mansos agri in quolibet campo, inter agros emethonales hinc inde per partes divisos non aequales in omnibus locis in latitudine cum emethonibus agros habentibus aliquoubi strictioris, aliquoubi latioris protensionis, in progressu tamen longitudinis mensuram et protensionem similem cum emethonalibus habentes. Item et prata habet in paludibus in octo particulas divisa inter prata emethonalia, non aequalem tamen mensuram cum emethonalibus habentia, aliquoubi enim maiora, aliquoubi minora. Item decimam manipulare post omnes eiusdem villae agros eadem ecclesia et plebanus in toto percipit, quam conducit idem plebanus curru proprio, ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos. Et ultra decimam praedictam iidem emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano missalia de omnibus et singulis agris, de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum grossum.

Szuchoracz duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri speciales praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Wscharadowo*, quam idem plebanus conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem plebano tantum missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum grossum.

Orzepyschyno, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub ecclesia parochiali in *Kozynya*, in qua tantum agri sunt emethonales, de quibus omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Wscharadowo* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Ratione cuius dicti emethones, dum fuerunt, solvebant decimam lini per duos grossos.

Sorawya, villa sub ecclesia parochiali in *Kozynya*, in qua sunt agri praediales speciales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Wscharadowo* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri per quatuor grossos cum nota.

59. SZAMOKLYASZKY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Bartholomaei*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem villa, quam modo obtinet honorabilis *Albertus de Cleczko*,

*) *Samoklęski*, wieś pierwotnie szlachecka, w wieku XVI i XVII kapitulna, następnie w skutek zamiany prywatna, z kościołem parafialnym, o którym akta konsystorza gnieźnieńskiego w końcu wieku XV wspominają (Arch. Consist. Gnesn., akta luźne). Dzisiejszy kościół drewniany przez nieznanego fundatora w roku 1677 odbudowany, dotąd nie konsekrowany, w roku 1854 kosztem patrona i parafian gruntownie został zrestaurowany (Acta Visit. Wyczałkowski de a. 1766. Acta Ecclesiae).

actu presbyter, ex praesentatione generosorum dominorum *Mathiae et Sandivogii Czarnkowsky*¹⁾, ad quam quidem iure parochiali villa infrascriptae, videlicet praefata *Szamoklyasky*²⁾, *Gorzen*³⁾, *Zurczyno*⁴⁾, *Thur molendinum*⁵⁾, *Szamoklyaszkye parva*⁶⁾, *Gyeczaryzno*⁷⁾, *Vyeschky*⁸⁾, *Polykno*⁹⁾ et *Chabyelno*¹⁰⁾ spectant et pertinent incolaeque ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius quidem ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum. Quae quidem ecclesia, seu ipsius rector pro dote et fundo plebanali habet imprimis unam aream specialem cum hortis eidem adiacentibus, satis magnam et spatiosam in eadem villa et haereditate, circa ecclesiam, necnon et alias duas areas pro schola et taberna etiam cum hortis ipsas areas concernentibus, areae plebanali vicinas seu adiacentes. Item habet et duos mansos agri inter agros emethonales sitos in eadem latitudine et longitudine, prout et aliorum emethonum. Item et prata quatuor bona inter prata emethonum eiusdem villae circa fluvium *Nothesz*¹¹⁾ iacentia, de quibus, si cum diligentia disposita vel falcastrata essent, de foeno citra vel ultra quinque acervi colligi possunt. Item emethones in eadem villa ex omnibus et singulis agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae et plebano in *Szamoklyaszky* missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, tabernatores vero per unum grossum.

Gorzen, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus sculteti et emethones solvunt decimam pecuniariam de quolibet manso per quinque grossos eidem ecclesiae et plebano in *Szamoklyaszky*. Necnon iidem emethones et sculteti, dum eis benedicuntur panis tempore paschali, solvunt eidem plebano de qualibet domo per unum grossum.

Zurczyno, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szamoklyaszky* eiusque plebano. Alii vero emethones vivunt de piscatura piscium habentque paucos agros, de quibus solvunt eidem plebano per tres grossos.

Thur molendinum sub eadem ecclesia, de quo molendinator solvit eidem ecclesiae in *Szamoklyaszky* et plebano a qualibet rota per unam mensuram farinae siligineae.

Szamoklyaszky parva sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szamoklyaszky* eiusque plebano. Necnon iidem emethones pro missalibus solvunt etiam eidem plebano de quolibet manso per tres grossos, quam decimam manipulare idem plebanus conducit curru proprio.

Gyeczaryzno, villa sub eadem parochiali, in qua nulli sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus emethones solvunt eidem ecclesiae missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae.

1) *Maciej*, kasztelan *bydgoski* i *Sędziwój*, kasztelan *przemęcki Czarnkowsky* (Niesiecki, Korona I, 357. 359). 2) *Samoklęski Wielkie*. 3) Osada dziś nie znana. 4) *Zurczyn*. 5) *Thur*, młyn. 6) *Samoklęski Małe*. 7) *Jaruszyn*. 8) *Wieszki*, wieś dotacyjna kościoła *szubińskiego*. 9) *Polichno*, wieś i dominium. 10) *Chobielin*. Później przybyły osady: *Bnin*, *Brzózki*, *Cegielnia*, *Dąbrowa*, *Friedenthal*, *Głęboczek*, *Godzimierz*, *Gostusza*, *Łankowo*, *Niedźwiady*, *Neudorf*, *Olek*, *Sobiech*, *Wiśniewko*, *Wymysłowo*. 11) *Noteł*.

Wyeshky, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales et scultetiae, de quibus iidem emethones et sculteti nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Szamoklyaszky* et plebano, solum de quolibet manso per unum eorum siliginis et eorum avenae.

Polykno, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szamoklyaszky* et plebano omnibus et singulis (sic), necnon de quolibet manso tempore Quadragesimae, dum ibi plebanus vadit ad audiendam confessionem, omnes emethones solvunt de quolibet manso per unum eorum, alias *Rzeszethnylc*, siliginis et unum avenae.

Chabyelno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szamoklyaszky*, de agris vero emethonalibus emethones solvebant, dum emethones fuerunt, missalia prout et aliarum villarum, hortulani vero per unum eorum avenae.

Item eadem ecclesia ex taxata est ad unam marcā argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri septem grossos cum nota.

60. RYNARZEWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli sanctae *Catharinae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Rynarzewo*, quae pronunc vacat. Ad quam quidem villae infrascriptae ultra oppidum praedictum spectant et pertinent, videlicet *Colaczkowo*¹⁾ et *Pszczolczyno*, necnon *Pszczolczyno minor*²⁾, quondam villa, nunc vero haereditas deserta. Circa quam propter parochianorum et proventuum paucitatem non servatur vicarius, solum minister, qui pro salario habet de qualibet domo in ipso oppido singulis quatuor temporibus per quatuor denarios, habetque ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo imprimis in eodem oppido et haereditate circa ecclesiam, quorum modo est in possessione, unam aream specialem

*) *Rynarzewo*, w drugiej połowie wieku XIII własność comitis *Henrici filii Sventoslai*, któremu pod dniem 11 listopada roku 1299 *Władysław Lokietek* pozwolił ją zamienić na miasto (Kodeks dypl. wielkop. II, 185). Następcy *Henryka* nazywali się *Rynarzewskimi* h. *Prawdźic*. Prawdopodobną jest rzeczą, że równocześnie z miastem powstał kościół parafialny. Najdawniejszą wzmiankę o nim mają akta konsystorza gnieźnieńskiego z roku 1430. W tym roku bowiem *Paweł*, pleban tamtejszy podpisał jako świadek układ w obec tegoż konsystorza zawarty pomiędzy *Janem*, proboszczem *strzebińskim* a *Wawrzyńcem*, plebanem z *Ludziska* o dziesięciny w *Niemojewie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 96). W końcu wieku XVI był dziedzicem *Rynarzewa* *Andrzej Czarnkowski*, kasztelan kaliski, który te dobra za 40,000 złt. dał w zastaw *Zygmuntowi Grudzińskiemu*, odstępcy od wiary przodków, i z tego powodu parafia tamtejsza dłuższy czas była bez pasterza, ponieważ go *Grudziński* nie prezentował. Kto i kiedy kościół dzisiejszy wystawił, dojsć nie można (Acta Visit. de Sev. f. 82. 83).

¹⁾ *Kolaczkowo*. ²⁾ *Pszczolczyn*, dziś tylko jeden. Przybyły później do parafii miejscowości: *Aleksandrowo*, *Annowo*, *Bagno*, *Bielawy*, *Czarnyzdrój*, *Drogosław*, *Florentowo*, *Hakowo*, *Hamerek*, *Jak-tórki*, *Isabella*, *Kornelino*, *Majdany*, *Meszno*, *Nadziejorze*, *Nadkanale*, *Nadstawie*, *Popielany*, *Podlask*, *Rudy*, *Sarniagóra*, *Siedlika*, *Skórzewo*, *Sosnowiec*, *Stanisławka*, *Suchyppisz*, *Szwedzkie Okopy*, *Szoiland*, *Torgacz*, *Trzowiec*, *Władysławowo*, *Wółwiewo*, *Zamość*, *Zaszdóć*.

pro curia plebanali satis competentem in longitudine et latitudine cum hortis eidem adiacentibus, necnon et aliam aream pro ministro cimiterio contiguam. Item certos agros in insulis duabus, alias na *Oszthrowyech*¹⁾, in parte maiori nemoribus occupatos, necnon et prata circa fluvium et eisdem agris adiacentia. Item et partem silvae seu borrae, necnon et specialem lacum, a fluvio *Nothesch* extendentem et eisdem pratis plebanalibus adiacentem. Item et decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales in eadem *Rynarzewo*. Oppidani autem eiusdem oppidi non habent aliquos agros, sed solvunt eidem ecclesiae seu plebano quolibet anno colendam per unum grossum.

Colaczkowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano, quam conducit plebanus curru proprio. Necnon iidem emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per unum eorum siliginis et eorum avenae missalia.

Pszczolczyno, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum quidam agri, dicti *Morgy*²⁾, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano in *Rynarzewo*, et agri emethonales, de quibus decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per octo grossos.

Pszczolczynko minor, diu deserta. Ignoratur, cui pertinent proventus.

*Rethkowo*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Brzeszkoryszthew*⁴⁾, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rynarzewo* et eius plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo....

61. SCHUBYN*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata, tituli sancti *Martini*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Schubyn*, quam modo obtinet honorabilis *Albertus*

¹⁾ Na *Ostrowach*. ²⁾ *Morgi*. ³⁾ *Rethkowo*. ⁴⁾ *Brzyskorzystew*.

*) Kościół parafialny w mieście *Szubinie* fundował dziedzic miejscowy, *Sędziwój z Czarnkowa* w wieku XIV (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). Na jego zapewne prośby król *Kazimierz W.* nadał temu kościółowi na wieczne czasy „*villam Wieszki una cum tota borra et fluvio Notecz usque ad stagnum vulgariter do staru oppidi nostri Nakel*.“ W roku 1441 *Mikołaj*, pleban *szubiński* pozywa przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego Jana z Czarnkowa*, starostę *nakielskiego*, dziedzica *Szubina* za to, że przez dworskich swoich zabrać kazał siano ze stogów kmieciom z *Wieszków*, do których żadnego nie miał prawa i przedłożył przywilej króla *Władysława Jagielly* z roku 1430, zatwierdzający darowiznę wsi rzeczonyj przez *Kazimierza W.* uczynioną, prosząc o oblatowanie go w aktach konsystorskich. Król *Władysław* przekonawszy się z przywileju *Kazimierza W.*, że tenże wieś *Wieszki* z lasami i rzeką *Notecią* darował kościółowi *szubińskiemu*, potwierdził tę daninę z warunkiem, aby każdorazowy pleban za duszę jego, żon jego *Ełbiety* i *Zofi*, oraz synów *Władysława* i *Kazimierza* co niedziele odprawiał msze śś. do *Trinitate*, co poniedziałki za dusze zmarłych, co piątki o *Męce Pańskiej*, a co soboty do *Beata*, co kwartał zaś aniuersarz *trium nocturnorum*. Granice tej posiadłości stanowią mają rzeki *Notec* i *Gostusza* oraz miasto *Nakel*. (Datum in Lancicia feria 6 post festum s. Jacobi Apostoli A.

*Podlyeszky*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eorundem haeredum. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, ultra oppidum praedictum, videlicet *Wolwark*, *Pynsko*²⁾, *Schubynska wyesch*³⁾ et *Lachowo*⁴⁾ spectant et pertinent⁵⁾ et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manuum et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector pro dote et fundo habet imprimis in eodem oppido et haereditate unam aream cimiterio contiguam, satis latam et spatiosam in longitudine et latitudine et in eadem curiam plebanalem cum hortis eidem arcae adiacentibus, necnon et alias areas speciales pro vicario et schola, in quibus modo sunt domus vicarialis, gratialistae et scholae. Item habet duos mansos agri in haereditate villae *Schubynska wyesch*, ita latos et longos prout aliorum emethonum. Item et prata sufficientia, videlicet in *Copanylasz* quatuor prata penes prata advocatiae, item penes prata praedialia et advocatiae alia duo prata. Item in eodem oppido eodem oppidani non habent aliquos agros, tamen solvunt de qualibet domo plebano loco missalium per unum grossum et inquilini per medium grossum.

*Vyeschky*⁶⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Szamoklyaszy*, cuius proprietates et verum dominium cum omni iure spectat et pertinet ex antiquo ad ecclesiam parochialem in *Schubyno* seu eius plebanum et sunt in eadem in toto sedecim mansi agrorum cum agris scultetiae. Cuius medietas modo iacet deserta citra vel ultra et solvunt in eadem emethones annuatim pro censu per tres fertones muneris et monetae polonicae de quolibet manso, necnon per duos capones et triginta ova pro festo sancti *Martini*. Insuper solvunt pro decima seu loco decimae manipularis per novem grossos, necnon unam mensuram siliginis et unam avenae et laborant labores necessarios plebano.

Schubynska wyesch, sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, tantum agri deserti et coluntur pro curia sive castro in oppido *Schubyn*. Post cuius villae omnes et singulos agros desertos decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Schubyn*, quam conducit idem plebanus curru proprio. De dictis agris, qui coluntur pro curia, emethones tamen ex certa ordinatione quondam per *Nicolaum* plebanum in *Schubyno* et *Petrum de Cobylyno*, decanum *Posnaniensem*, necnon generosum *Mathiam de Labyschyn*, arbitros, hinc inde inter eos facta, solvunt loco decimae manipularis modo per sex grossos loco novem grossorum, prout ordinatio huiusmodi disponit, necnon per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

Wolwark, *Pynsko* et *Lachowo*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum incolae seu emethones et sculteti ex eadem ordinatione seu concordia loco decimae

D. 1430) (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 227). Kto i kiedy wystawił dzisiejszy kościół murowany, dojąć nie można. Po zgorzeniu jego na dniu 1 maja roku 1840 zrestaurowany został kosztem patrona i parafian, a na dniu 13 listopada roku 1842 przez ks. *Zienkiewicza*, kanonika i officyala gnieźnieńskiego poświęcony. W roku 1862 przyozdobiony został kosztem patrona wyniosłą wieżą w stylu gotyckim (Acta Ecclesiae et Consist.).

¹⁾ Wojciech Podlewski. ²⁾ Pińsk. ³⁾ Szubińska wieś. ⁴⁾ Lachowo Stare i Lachowo Polskie. ⁵⁾ Prócz tego należą do parafii: *Dokonana*, *Folusz*, *Grzeczna Panna*, *Lapigrosz*, *Nowydwór*, *Nowyświat*, *Podlesie*, *Smolniki*, *Wscibin*. ⁶⁾ Wieszki.

manipularis et loco novem grossorum solvunt eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per sex grossos polonicae, necnon per unam mensuram siliginis et unam avenae. De agris vero desertis, qui coluntur pro curia, datur decima manipularis.

Szamoklyaszy, villa, in qua est ecclesia parochialis, in qua villa non sunt aliqui agri praediales, solum emethonales, de quibus agris seu mansis possessis solvunt eidem ecclesiae seu plebano etiam ex eodem contractu de quolibet manso per sex grossos, unam mensuram siliginis et unam avenae. De agris vero desertis, qui coluntur pro curia, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Schubyno* eiusque plebano.

*Klyunya minor*¹⁾, sub ecclesia parochiali in *Klyunya maiori*²⁾, in qua sunt agri praediales, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae in *Schubyn*, solum de agris emethonalibus emethones de quolibet manso decimam pecuniariam per sex grossos numeri solidorum (solvunt) eidem ecclesiae in *Schubyn* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per sex grossos et septimum pro quitantia.

62. SLUPY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Viti*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Slupy*, quam modo obtinet honorabilis *Iohannes de Pobiedzyska*, ex praesentatione haeredis in eadem *Slupy*. Ad quam quidem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Slupy*, *Kowalzewo*³⁾, *Vaschoche*⁴⁾, *Dambrowa*⁵⁾, *Czyeschkow*⁶⁾, *Smarzykowo*⁷⁾, *Krolykowo*⁸⁾, *Chrapyewo*⁹⁾ et *Pyardowo*¹⁰⁾ deserta, spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio, prout ex antiquo, servat unum vicarium manuum et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector imprimis in eadem villa et haereditate habet pro dote et fundo unam aream pro curia plebanali cum spatio

¹⁾ i ²⁾ Nieodgadnione, może *Kłonica* (*Kłomnice*).

*) *Slupy*, wieś szlachecka, miejsce rodzinne rodziny *Slupskich* h. *Topór*, która tamże kościół parafialny założyła i uposażyła. Istniał już dawno przed rokiem 1399, w którym przez dziedziców na nowo wsią *Gąbin* uposażony został, o czym będzie niżej. W roku 1730 pleban miejscowy, *Jan Prabuski*, wystawił własnym nakładem przy pomocy różnych dobroczyńców kościół drewniany w miejsce takiegoż od starości upadłego, a gdy ten po stu latach zagroził ruiną, zastąpiony został nowym murowanym, częścią z legatów *Ludwiki z Kalkszteinów Sadowskiej* i dawniejszego plebana, *Gabryela Cedrowicza*, kanonika gnieźnieńskiego, częścią nakładem patrona *Jana Nepomucena Sadowskiego* w roku 1840 wystawionym, który w tymże roku dziekan *Koźmiński* i pleban miejscowy *Andrzej Kowalewski* poświęcił (*Wizyta Wyczałkowskiego z r. 1766 i Akta konsyst. Gnieźń.*).

³⁾ Kowalewo. ⁴⁾ Wąsosz. ⁵⁾ Dąbrówka. ⁶⁾ Cieszkowo. ⁷⁾ Smarzykowo. ⁸⁾ Królikowo. ⁹⁾ Chraplewo. ¹⁰⁾ Piardowo. Po roku 1521 przybyły miejscowości: *Antoniewo*, *Babiagać*, *Ciężkowo*, *Smolarnia*, *Wrzosy*.

pro horto, necnon specialem hortum ante villam inter agros seu prata domini haereditis in latitudine citra vel ultra sedecim sulcorum et in longitudine citra vel ultra unius stadii. Item et alias areas pro duobus vicariis et ministro in altera parte ecclesiae et cimiterii necnon et unam specialem aream pro hortulano in postico areae plebanalis sitam.

Item habet unum mansum cum medio agrorum in quolibet campo, hinc inde inter agros emethonales iacentem, eiusdem latitudinis et longitudinis, prout et aliorum emethonum eiusdem villae. Item et specialia prata, unum videlicet ex opposito campi, qui dicitur *Pyaszky*¹⁾, de quo possent colligi tres acervi foeni citra vel ultra. Item alia tria prata circa limites villae *Pynsko*²⁾, in specialibus insulis hinc inde a se divisa et iacentia, de quibus colligi possunt singulis annis foeni duo acervi citra vel ultra. Decima etiam manipularis post omnes et singulos ipsius villae tam praediales quam emethonales agros proveniens spectant ad eandem ecclesiam in *Slupy* eiusque rectorem. Haeres tamen ipsius villae propter certam donationem unius prati de agris praedialibus non dat neque decimat, avenam duntaxat, et conducit istam decimam plebanus curru proprio. Ratione cuius ducturae emethones solvunt de quolibet manso decimam lini per duos grossos et colendae unum grossum pro festo Paschae; molendinator etiam de molendino solvit pro festo Paschae duos coros farinae siliginaceae.

*Gambyno*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Chomathowo*. Cuius proprietas cum omni iure, dominio et proprietate spectat et pertinet ad ecclesiam parochialem in *Slupy*, seu ipsius plebanum, cum silvis, boris, lacu et fluvio etiam, in qua sunt in toto emethonales mansi viginti et duo, et scultetiae quatuor, quorum modo duntaxat undecim mansi sunt possessi. Cuius villae emethones solvunt plebano pro censu annuo per mediam marcam de quolibet manso, necnon per quatuor coros avenae, duos capones et triginta ova et labores faciunt necessarios toties quoties mandat plebanus. Insuper ultra areas emethonales et scultetiae in eadem villa fuerunt et modo sunt speciales areae pro tabernis et solum una possessionata est modo. De quarum qualibet incolae pro tempore existentes solvebant et solvunt pro censu per unum fertonem, unum caponem et quindecim ova. Scultetus vero obligatur ad servitia certa iuxta ipsius privilegium. Ratione cuius villae donationis plebanus pro tempore existens obligatur singulis septimanis omni feria sexta in

¹⁾ *Piaski*. ²⁾ *Pińsko (Pińsk)*. ³⁾ *Gąbin*. *Wojciech*, kasztelan kamieński i *Mikołaj* brat jego (*Slupscy*), dziedzice *Slupów* i *Gąbina* darowali tę wieś na wieczne czasy kościołowi w *Slupach* i jego plebanom za czasów *Mikołaja z Gniazdowa* plebana. Dokument odnośny wydany w *Kęjmi* w domu *Mateusza*, kanonika *poznańskiego* i plebana miejscowego, dnia 10 lipca roku 1399, oblatowany został w aktach konsystorza gnieźnieńskiego przez ówczesnego administratora archidiecezji *Jana Lutka z Brzezia*, archidyakona gnieźnieńskiego a późniejszego biskupa krakowskiego dnia 8 kwietnia r. 1453. Darodawcy ofiarują „*villam Gambino, quae iacet sub ecclesia parochiali Chomentowo in districtu Pabucensi dioecesis Gnesnensis propter laudem omnipotentis Dei et honorem s. Viti martyris, dictae ecclesiae in Slupy Patroni*” z obowiązkiem, aby pleban utrzymywał trzech wikaryuszów, którzyby za dusze ich i całej rodziny śpiewali w niedzielę nieszpory, a co wtorek odprawiali mszo św. (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. in Arch. Capit. f. 450—452). W sześćdziesiąt lat po owej darowiznie *Jan*, dziedzic *Slupów*, kusił się odebrać kościołowi wieś *Gąbin*, lecz konsystorz gnieźnieński, do którego udał się z skargą pleban *Mikołaj*, przedkładając odnośne dokumenta, przysądził wieś plebanowi rzeczonemu i jego następcom na wieczne czasy wyrokiem z roku 1457 (tamże f. 410^b).

eadem ecclesia in *Slupy* cum suis presbyteris et clericis vigiliis novem lectionum cum missa defunctorum cantare, necnon expensis quotidianis illos providere.

Cowalyewo, sub eadem ecclesia parochiali in *Slupy*, in qua nulli sunt agri praediales; solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Slupy* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt de quolibet manso decimam lini per duos grossos, necnon pro colenda per unum grossum, tabernatores autem etiam per unum grossum.

Vaszosche, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Slupy* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos, necnon iidem emethones pro colenda solvunt per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Dambrowa, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus agris praedialibus omnibus, necnon tribus mansis emethonalibus, qui modo iacent deserti et sunt emensurati ex agris praedialibus, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Slupy* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones et praedicti tres solvunt pro colenda quolibet anno per unum grossum, hortulani autem etiam per unum grossum et tabernatores similiter per unum grossum.

*Czyeschkowycze*¹⁾, villa sub eadem ecclesia parochiali, in qua non sunt agri praediales, tantum emethonales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Slupy* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio, ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos, necnon pro colenda per unum grossum.

Szmarsykowo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Slupy* eiusque plebano et conducit eam idem plebanus curru proprio, ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos, necnon pro colenda unum grossum.

Krolykowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Slupy* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus, necnon de praedictis duobus mansis emethones solvunt etiam eidem ecclesiae in *Slupy* et plebano loco colendae per unum grossum.

Chrapyewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae in *Slupy*, sed alibi. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam colendam de quolibet manso per unum grossum hortulani vero etiam per unum grossum.

Pyardowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Slupy* seu eius plebano, solum pro colenda per unum grossum.

¹⁾ O dziesięciny w *Ciężkowie* rozprawia się przed sądem konsystorskim w roku 1433 pleban *Wszemir* z kmięciami tamże (Excerpta f. 117), a w roku 1453 *Mikołaj*, pleban sprzedaje kmięciom te dziesięciny za 13 grzywien (tamże f. 369).

Item eadem eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per septem grossos et octavum pro nota.

63. DZYEWYERZEWO.*)

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli sancti *Jacobi apostoli*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Dzyewyerzewo*, quam modo obtinet honorabilis *Mathias Szmogulyczky*¹⁾, haeres in eadem *Dzyewyerzewo*, ex praesentatione patris sui et aliorum haeredum in eadem *Dzyewyerzewo*. Ad quam quidem iure parochiali infrascriptae (villae), videlicet praefata *Dzyewyerzewo*²⁾, *Vmyaszthowycze*³⁾, *Ruszyecz*⁴⁾, *Zarczyno*⁵⁾ et *Graboschewo*⁶⁾, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio modo servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet imprimis in eadem villa et haereditate pro fundo unam aream specialem pro curia plebanali, necnon pro domunculis vicariorum et ministri, satis latam et spatiosam in latitudine a via, quae ducit de villa *Vmyaszthowycze* usque ad aliam viam, quae vadit de *Kczynya* per villam in *Zarczyno*, in longitudine vero a cimiterio usque ad viam, quae vadit a molendino modo domini *Iandranowsky* et non habet aliquos agros in eadem villa, aut haereditate. Decima manipularis post omnes et singulos agros nobilium, seu praediales et cmethonales proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam et plebanum in eadem *Dzyewyerzewo*⁷⁾ et conducunt eam cmethones curribus suis de eorum agris. De agris vero praedialibus conducit eam plebanus curru proprio. Necnon iidem cmethones ultra ducturam huiusmodi solvunt decimam lini per unum grossum cum medio, hortulani vero loco missalium solvunt unum grossum.

Graboschewo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, cuius proprietates cum omni iure, dominio et proprietate spectat et pertinet

*) *Dziewierzewo*, wieś szlachecka należąca w wieku XIV, XV i XVII do rodziny *Smoguleckich*, miała kościół parafialny już w wieku XIV, niezawodnie przez tęż rodzinę fundowany, gdyż plebani tamtejsi stawiając na początku wieku XV przed konsystorzem gnieźnieńskim w obronie tego kościoła naprzeciw świeckim, powołują się na starodawne prawa jego (Excerpta ex actis Consist. f. 15. 99). Obecny kościół mурowany, w wieku XV niezawodnie przez *Smoguleckich* wystawiony, zastał archidyakon *Wincenty de Sevé* w roku 1608 od lat kilkunastu sprofanowanym pochowem jakiegoś heretyka (Acta Visitat. f. 87). Kiedy został rekonceyliowany, akta konsystorskie nie wspominają.

¹⁾ *Maciej Smogulecki*, pleban, wspomniany na początku wieku XVI w aktach konsystorskich. ²⁾ *Dziewierzewo*. ³⁾ *Miastowice*. ⁴⁾ *Rusiec*. ⁵⁾ *Zarczyn*. ⁶⁾ *Graboszewo*. Później przybyły: *Ludwikowo* i *Wygoła*. ⁷⁾ *Dobrogost*, pleban rozprawia się w roku 1441 przed sądem konsystorskim z dzieżdzicem *Dziewierzewa*, że sobie przywłaszczył dwie łąki plebańskie: *Popolka* i *Czartkowska*, które jego poprzednicy od niepamiętnych czasów posiadali, szacując szkodę na 30 grzywien. W skutek zeznań wiarogodnych świadków konsystorz obie łąki przysądził plebanowi (Excerpta ex actis Consist. f. 224). Tenże pleban pozywa przed sąd wspomniany w roku 1444 *Świętochnę*, dziedziczkę *Dziewierzewa* o dziesięćcinę także (Excerpta f. 285).

ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Dzyewyerzewo*. Cuius haereditatis propter diuturnitatem desertationis ignoratur numerus mansuum, neque quantum solvebant pro censu cmethones. Decima etiam manipularis proveniebat ad eandem ecclesiam et plebanum, et colebat plebanus agros in campis eiusdem haereditatis iacentes.

Vmyaszthowycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et cmethonales. De quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dzyewyerzewo* eiusque plebano, quam dicti cmethones de suis mansis conducunt eidem plebano. Insuper solvunt decimam lini per unum grossum cum medio. De agris vero praedialibus conducit eam idem plebanus.

Ruszyecz et *Zarczyno*¹⁾, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales et cmethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dzyewyerzewo* eiusque plebano, quam cmethones de suis agris conducunt suis curribus ad plebanum. Insuper iidem cmethones solvunt decimam lini per unum grossum cum medio eidem plebano, dum vero non conducerent decimam manipulem, tunc per tres grossos solvere deberent decimam lini, et sic de omnibus villis antescryptis. De agris vero praedialibus conducit plebanus curru proprio.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quatuor grossos et quintum pro nota.

64. CZESCHEWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata, tituli sancti *Andreae apostoli*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Czeschewo*, quam modo obtinet honorabilis *Albertus Szkythszky*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Czeschewo*. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet praefatum oppidum *Czeschewo*²⁾, *Morakowo*, *Czerlyenyyno*³⁾ et *Vysnyzewo*⁴⁾ et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta; cuius ecclesiae rector aliquando servat tantum unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Eademque ecclesia seu ipsius rector habet in eadem villa seu

¹⁾ *Dobrogost*, pleban sędzi się w roku 1437 o dziesięćcinę w *Zarczynie* (Excerpta f. 156). *Abraham Smogulecki*, pleban i syn dziedzica z *Dziewierzewa*, *Dobrogosta*, darował w roku 1458 dziesięćcinę przypadającą mu z *Rusieca* i *Miastowic* na restaurację kościoła swego (tamże f. 418). W r. 1486 *Jan Orzelski*, kanonik poznański i pleban *dziewierzewski* sprzedaje dziesięćcinę w *Zarczynie* w obec konsystorza gnieźnieńskiego (tamże f. 653).

*) *Czeszewo*, dawniej miasteczko, dziś wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Czeszewskich*, z starożytnym mурowanym kościołem parafialnym, którego pleban *Paweł*, występuje dnia 21 marca roku 1404 jako świadek przy czynności konsystorskiej względem dziesięćcin w *Rzegnowie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 2). Dzisiejszy kościół z końca wieku XV lub początku XVI pochodzący, przez wspomnianą rodzinę niezawodnie wystawiony, w nowszych czasach kosztem parafian i patrona został zrestaurowany. Przedostatnim patronem był znany zaszczytnie w całej Polsce *Karól Libelt*, którego zwłoki obok tegoż kościoła spoczywają.

²⁾ *Czeszewo*. ³⁾ *Czerlin*. ⁴⁾ *Wiśniewo*. Później przybyły osady: *Gręszyny*, *Kujawki*, *Wiśniewko*, *Wymysłowo*.

haereditate, imprimis unam aream specialem, penes cimiterium iacentem, pro curia plebanali et in eadem domus vicarialis, necnon et alias duas areas ex opposito dotis plebanalis pro vicario et ministro. Item et unam aliam aream specialem cum horto pro hortulano, ante oppidum seu eius suburbium iacentem. Item habet duos mansos agrorum in quolibet campo similem mensuram (sic) in longitudine et latitudine, prout et aliorum oppidanorum, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales et unum mansum advocatae, necnon de duobus etiam mansis emethonalibus, in quibus duobus mansis modo resident, in uno *Martinus Reszka*, in alterius vero mansi medio residet *Gregorius Philipoycz* et in alio medio manso *Stephanus Kopyczka*, proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Czeschewo* eiusque plebanum. Item omnes et singuli tabernatores in eadem *Czeschewo* colentes agros tabernarum solvunt etiam seu dant decimam manipularem eidem ecclesiae et plebano, quam omnes conducunt curribus propriis ad plebanum. Item omnes et singuli emethones colentes agros et praedicti tres solvunt missalia eidem ecclesiae in *Czeschewo* seu ipsius rectori de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem et tabernatores per unum grossum.

Morakowo et *Czerlyenyyno*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales, de quibus omnibus agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat et pertinet eidem ecclesiae in *Czeschewo* eiusque plebano, quam et conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani autem et tabernatores per unum grossum.

Vysznyewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus agris praedialibus, necnon de tribus mansis emethonalibus emensuratis de agris praedialibus, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Czeschewo* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus, necnon de praedictis tribus emethones solvunt missalia etiam eidem plebano de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri quinque grossos et sextum a quittance.

65. SZREBRNAGORKA*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli sancti *Nicolai*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Srzebrnagorka*, quam modo obtinet honorabilis *Michaël*

*) *Srzebrnagorka*, dawniej miasto, dził wieś z kościołem parafialnym, o którym akta konsystorskie wspominają w drugiej połowie XV wieku (Acta Consist. Gnesn.). W roku 1687 dziedzic miejscowy *Andrzej ze Smuszewa Smuszewski*, starosta *dobrownicki* i kasztelan *sąddecki* odbudował kościół własnym nakładem z drzewa, który około roku 1762 z ofiar kilku dobroczyńców, a głównie patronki, *Anny*

de Vagrowyecz, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem oppidi haereditis. Ad quam quidem ecclesiam, prout ex antiquo, villae infrascriptae, ultra oppidum praedictum, videlicet *Vapno*¹⁾, *Podolyno*²⁾, *Szmoschewo*³⁾, *Mokronoschy*⁴⁾ et *Thurza*⁵⁾, spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualementem et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector habet imprimis in eodem oppido unam aream pro dote et fundo specialem pro curia plebanali satis latam et competentem et ex opposito eiusdem aliud spatium eiusdem latitudinis, prout area, in qua est curia plebanalis, protendens se usque ad ripam stagni. Et in eodem spatio modo una est domus vicarialis et residuum spatium iacet desertum. Item aliam aream, in qua modo schola, cimiterio contiguam. Item aliud spatium pro piscina et in eodem quondam piscinam, quod spatium modo iacet desertum, confinens areis modo advocatae *Spirek*, *Pabyanek* et *Poszdzyech*⁶⁾. Item habet duos mansos agrorum, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum seu oppidanorum, iacentes hinc inde inter agros emethonales cum pratis eisdem adiacentibus. Item et aliud pratum speciale iacens inter prata emethonum, quod appellatur *Plyebanska laka*⁷⁾, in palude dicto *Gay*. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus spectat ad eandem ecclesiam in *Srzebrnagorka* eiusque plebanum, quam conducit curru proprio idem plebanus. De agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia etiam eidem plebano de quolibet manso per unum grossum, tabernatores vero per quatuor ternarios, molendinatores vero per unum corum farinae siliginaceae.

Thurza, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae. De agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem plebano de quolibet manso per unum grossum, tabernatores vero per quatuor ternarios.

Mokronoszy, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus agris tam scultetiae quam emethonalibus solvunt de quolibet manso per unum grossum, tabernatores vero per quatuor ternarios.

Szmoschewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus agris praedialibus, necnon de quinque tabernatoribus, in quibus modo resident *Stas*, *Lopus*, *Gregorius*, *Andreas Chuczyna*, *Albertus* et *Paulus Papa*, decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano in *Srzebrnagorka*. De agris vero emethonalibus emethones loco missalium solvunt de manso per unum grossum et similiter tabernatores per unum grossum, hortulani vero per unum corum avenae et molendinator per corum farinae siliginaceae.

Podolyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et scultetiae speciales, de quibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Srzebrna-*

z *Skerzetuskich Bojanowskiej* gruntownie był zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony. W ośmdziesiąt lat potem, grożąc upadkiem, zastąpiony został muirowanym, kosztem patrona i parafian wystawionym, który dziekan miejscowy *Antoni Geryn* po ukończeniu w roku 1848 benedykował (Acta Visitat. et Ecclesiae).

1) *Wapno*. 2) *Podolin*. 3) *Smuszewo*. 4) *Mokronosy*. 5) *Turza*. Przybyły później osady: *Aleksandrowo* i *Huby*: *Mokronoskie*, *Podolińskie*, *Smuszewskie*, *Srzebrnogórskie*, *Wapieńskie*. 6) *Spirek*, *Fabianek*, *Poszdzyech*. 7) *Plebańska laka*.

gorka eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius sculteti de quolibet manso solvunt decimam lini per duos grossos. De agris vero emethonalibus emethones loco missalium de quolibet manso solvunt per unum grossum, hortulani vero per unum corum avenae.

Vapno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales et scultetiae. De quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Srzebrnagorka* eiusque plebano, necnon de omnibus agris, quos colunt tabernatores. Quam decimam de praedio idem plebanus conducit curru proprio, de agris praedictis scultetiae et tabernarum conducunt curribus suis propriis. De agris vero emethonalibus emethones solvunt loco missalium eidem ecclesiae de quolibet manso per unum grossum et similiter tabernatores per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri sex grossos et septimum pro quittantia.

66. COZYELSKO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli sancti *Andreas apostoli*, quam modo obtinet honorabilis *Mathias Sztharusky*¹⁾, actu presbyter, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Cozyelsko*. Ad quam ecclesiam, prout ex antiquo, iure parochiali infrascriptae, videlicet praefata *Cozyelsko*²⁾, *Modrzewye*, *Grzymolthowycze*³⁾, *Myrkowycze utraque*⁴⁾, *Puzdrovycz*⁵⁾, praedium seu curia de villa *Nyemczyno*⁶⁾, praedia seu curiae de utraque *Sztharazyno*⁷⁾, et aliud praedium seu

*) *Kozielsko*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Kozielskich*, którzy tam zapewne kościół parafialny założyli i uposażyli. Akta konsystorza gnieźnieńskiego z początku wieku XIV wspominają o nim jako o dawnym (Excerpta ex actis Consist. f. 92 sqq.). *Michał*, pleban składa w konsystorzu roku 1434 autentyczne dokumenta dotyczące wolnego wrębu i rybołówstwa w *Kozielsku*, prosząc o ich ingrossacyą (tamże f. 140), dla zabezpieczenia swego prawa, o które już w roku 1431 rozprawiać się musiał z *Małgorzatą*, dziedziczką z *Modrzewia Modrzewską* o wolny wrębu, który od niepamiętnych czasów przysługiwał poprzednikom jego. Ponieważ zaś las *kozielski* w znacznej części został wycięty, a na goliznach założono nową osadę, *Puzdrowiec* zwana, przeto domaga się dziesięcin z tamtych, które mu też dziedziczka równie jak wolny wrębu w reszcie lasów przyznaje (tamże f. 103. 104). Kościół drewniany w roku 1748 nakładem *Franciszka z Bnina Radziewskiego*, podkomorzego *poznańskiego* odbudowany, zgorzał dnia 24 czerwca roku 1867. W siedm lat później stanął w miejscu jego piękny kościół mурowany kosztem patrona, *Władysława Moszczeńskiego*, dziedzica *Stempuchowa* i parafian wystawiony, przez obecnego plebana swego pięknym ołtarzem wielkim i organem przyozdobiony i przoz niego dnia 4 października roku 1874 pobenedykwany (Acta Consist. et Ecclesiae). Do kościoła parafialnego w *Kozielsku* wcielonym jest od niepamiętnych czasów kościół w wsi *Niemozynie* jako filialny. Archidyakon *Wincenty de Sevé* zastał go w roku 1608 od dawnych czasów przez heretyków sprofanowanym i opuszczoonym (Acta Visit. f. 103). W roku 1709 dziedziczka miejscowa, *Czarnkowska* w miejsce tegoż kościoła zupełnie podupadłego wystawiła nowy drewniany we formie krzyża, który w roku 1779 *Zofia z Czarnkowskich Radzewska*, podkomorzyna *poznańska*, gruntownie zrestaurowała (Acta Visit. Dorpowski ot Wyczalkowski).

¹⁾ *Maciej Staruski*, pleban. ²⁾ *Kozielsko*. ³⁾ Dziś *Gruntowice*. ⁴⁾ *Mirkowice* i *Mirkowiczki*. ⁵⁾ *Puzdrowiec*. ⁶⁾ *Niemozyn*. ⁷⁾ *Starężyn* i *Starężynek* dziś w parafii *Juncowo*.

curia in *Dambrowa*, necnon praedium seu curia de villa *Zuzoly*¹⁾, quae modo iacet deserta, spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum seu curiarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Eademque ecclesia seu ipsius rector habet imprimis in eadem villa et haereditate unam aream specialem pro dote et fundo ipsius et in eadem domos plebanalement, vicarialement et ministri seu scholae, satis latam et spatiosam cimiterio contiguam, cum hortis eidem areae adiacentibus. Item et alias duas areas iacentes inter areas emethonales pro tabernatore et hortulano cum hortis eidem adiacentibus, satis latas et spatiosas. Item unum mansum agri specialem, inter agros emethonales iacentem, ita latum et longum, prout aliorum emethonum, cum pratis eidem adiacentibus. Item et aliud speciale pratum, iacens in fine agrorum plebanalement, sub silva domini haereditis, quod pratum nominatur et appellatur *Kszyazykanth*²⁾. Item habet in eadem haereditate in lacu liberam piscaturam de genere omnium piscium omnique genere retium per totum lacum et aliis instrumentis, praeter sagemam et tracturam, alias *Włokym*³⁾. Habet insuper facultatem scindendi ligna per totam silvam, ubicunque secantur seu scinduntur pro curia. Item decima manipularis de omnibus et singulis agris praedialibus et emethonalibus provenit eidem ecclesiae in *Cozyelsko* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per unum grossum cum medio.

Modrzewye, villa sub eadem parochiali. In qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cozyelsko* eiusque plebano, quam plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini per tres grossos de quolibet manso.

Grzymolthowycze et *Puzdrovycz*⁴⁾, villae sub eadem parochiali. In quibus sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris nihil aliud provenit eidem ecclesiae in *Cozyelsko*, solum de emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, tabernator vero et hortulani per unum corum avenae.

Myrkowycze maior, sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cozyelsko* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem plebano missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, hortulani vero et tabernatores per unum corum avenae.

¹⁾ Nieodgadnione. Przybyły po roku 1521 osady: *Karolinowo*, *Kopamina*, *Maryanowo*, *Między-lisia*, *Palmowo*, *Stempuchowo*. ²⁾ *Książę kąt*. ³⁾ *Sędziwój*, dziedzic *Kozielska* z synami swymi: „*Alberto Capellano et Dobeslao donaverunt parochialem tabernam Pieczkonis in Kozielsko, olim tabernatoris et piscaturam in toto lacu omnibus retibus, dempla sagemam et włok perpetuis temporibus*“ w obec konsystorza gnieźnieńskiego roku 1437 (Excerpta ex actis Consist. f. 153^b). ⁴⁾ *Sędziwój*, pleban skarży dziedzica *Kozielska*, *Wojciecha Kozielskiego* alias *Splawskiego*, że mu nie oddał rzetelnie dziesięcin z *Puzdrowca*, *Modrzewia* i *Międzylesia* i rachuje sobie uszczerbek na dwie grzywny, który mu konsystorz w r. 1444 przyznaje (tamże f. 283).

Myerkowycze minor, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis alternatis vicibus solvitur, videlicet semel ad ecclesiam *Gnesnensem* et altera vice eidem ecclesiae in *Cozyelsko* eiusque plebano, quae decima conducitur a recipientibus.

Nyemczyno, Dambrowa et Zuzoly, villae, quarum villarum praedia seu curiae sub eadem parochiali, de quorum praediorum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cozyelsko* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio.

Sztharazyno utraque, de quibus villis praedia seu curiae sub eadem parochiali, de quarum curiarum seu praedialium (sic) necnon de omnibus agris emethonalibus decima manipularis provenit alternatis vicibus, sic videlicet, de una *Sztharazyno* uno anno ad eandem ecclesiam in *Cozyelsko* et de alia *Sztharazyno* ad ecclesiam in *Ianczewo*¹⁾, et e converso, quam conducunt plebani, ad quem (sic) spectat.

Myedzyljeschje, cuius etiam villae praedium seu curia sub eadem parochiali, de qua curia seu praedialibus agris decima manipularis, necnon de sex mansis, qui mansi sunt emensurati de agris praedialibus, proveniens, spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Cozyelsko* eiusque plebanum, quam conducit curru proprio plebanus. Ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per unum grossum cum medio²⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quatuor grossos et quintum pro quittance.

67. STHOPACHOWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis sub titulo sancti *Nicolai*, vetus, de collatione haeredum in eadem, quae propter fructuum seu proventuum paucitatem a multis annis vacat et administratur interdum per aliquos presbyteros ad tempus per commendam, quae vicinitate adiacet ecclesiae parochiali in *Cozyelsko*. Ad quam iure parochiali solum ipsum oppidum ex antiquo spectat et pertinet. Cuius pro eo tempore plebanus seu rector propter paucitatem proventuum necdum vicarium, sed nec ministrum secum pro sui subsidio circa ipsam ecclesiam servare quovis modo potest. Ipsaque ecclesia cum area dotis plebanalis ab oppido eodem citra vel ultra spatium

¹⁾ *Juncowo*. Obie wsie, *Starężyn* i *Starężynek* należą dziś do parafii tamtejszej. ²⁾ W wieku XV pobierał pleban *kozielski* dziesięciny z *Sarbi*, jak dowodzi akt sprzedaży tychże w obec konsystorza za 12 grzywien przez *Michała*, plobana w roku 1433 (Excerpta fol. 115^b).

*) *Stempuchowo*, dawniej miasteczko dziś wieś. Od niepamiętnych czasów był tam kościół parafialny, o którego pierwotnej fundacji nigdzie nie ma śladu. Gdy miasteczko upadło, a z niem dochody plobańskie, kościół rzeczony wcielony został do *Kozielska* w końcu wieku XVI najpóźniej, gdyż archidyakon *Wincenty de Sevé*, wizytując dekanat *łekniński* w roku 1608, zastał w *Stempuchowie* małą tylko kapliczkę w miejscu dawniejszego kościoła parafialnego, od dawna jak pisze, nie istniejącego (Arch. Capit. Gnesn. Acta Visit. Vincentii de Sevé f. 102).

quinque vel sex stadiorum sui situs habet locationem et distantiam, ipsumque oppidum citra vel ultra decem et octo in toto incolas seu inhabitatores habet. Quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus ex antiquo pro dote et fundo habet et modo extat in possessione, imprimis enim habuit et modo habet in eadem haereditate circa eandem ecclesiam unam aream pro curia plebanali satis magnam et spatiosam, in qua modo duntaxat est una satis exilis domus et residuum manet desertum, ubi aliquando dicuntur fuisse horreum et hinc inde ab utraque parte ipsius areae horti, satis magni pro arbitro plebanali faciendi, protenditur enim spatium areae dotis plebanalis a cimiterio versus oppidum ad aliquod stadia. Habet insuper tres mansos agri, duos videlicet in bonis haereditatis ipsius oppidi *Sthopachowo* inter agros oppidanorum insimul hinc inde in quolibet campo in longitudine, prout oppidanorum lanei extenduntur, in latitudine vero citra vel ultra decem et octo sulcorum se protendentes, cum pratis eisdem mansis adiacentibus. Item tertium mansum in bonis villae et haereditatis *Wyrkowo* sub parochiali in *Lekna*, in longitudine, prout mansi emethonales et in latitudine citra vel ultra novem sulcos se extendentem, similiter cum pratis eidem manso adiacentibus et concernentibus. Item eiusdem oppidi *Sthopachowo* oppidani ex omnibus et singulis ipsius oppidi agris loco decimae manipularis solvunt eidem ecclesiae ipsiusque rectori de quolibet manso culto pro festo sanctae *Hedvigis* per septem grossos et proveniunt modo citra vel ultra in toto novem fertones. Et insuper pro festo Paschae solvunt eiusdem oppidi incolae de qualibet domo mensalia per unum grossum. Non sunt in eodem oppido aliqua curia neque agri praediales, de quibus aliquam decimam perciperet, solum gaudere debet de praemissis plebanus pro tempore existens.

DECANATUS RURALIS SZNEYNENSIS.

68. SNEYNA*), CIVITAS.

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli sancti *Floriani*, de iurepatronatus et provisione archiepiscopi *Gnesnensis*, extra muros eiusdem oppidi, quam pronunc

*) *Żnin*, jedno z najstarszych miast wielkopolskich, przy pierwiastkowym przez książąt polskich kościoła *gnieźnieńskiego* uposażeniu arcybiskupom na własność nadane, które papież *Innocenty II* w bulli w *Pizie* dnia 7 lipca roku 1136 wydanej, a wszystkie ówczesne tegoż kościoła posiadłości potwierdzającej wspomina (Arch. Capit. Gnesn. No. 1. cfr. Kodeks dypl. wielkopolski t. I, 10—14). *Długosz* pisząc o *Jakobie I*, arcybiskupie *gnieźnieńskim* pod rokiem 1118, powiada, że pochodził z miasta *Żnina*, które potem murem opasał (Hist. Pol. lib. IV, 411). Od samego początku arcybiskupi *gnieźnieńscy* mieli tam zamek obronny i aż do wieku XVI bądź stale, bądź często tam rezydowali. Nie ulega przeto

obtinet honorabilis *Martinus Vylk de Myechowo*. Ad quam iure parochiali ultra dictam civitatem et eius suburbia villae infrascriptae spectant et pertinent et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta, videlicet *Szkarbyenyce*¹⁾ plebanalis, *Gyaroszewo*²⁾, *Sarbynowo*³⁾, *Bozeyowycze*⁴⁾ duplex et *Gogolkowo*⁵⁾. Eiusque ecclesiae rector pro tempore existens pro sui sustentatione et pastoralis curae administratione circa ipsam ecclesiam servat et servare consuevit quatuor vicarios manuales et ministrum seu rectorem scholae, quos et salariat salariis competentibus. Qui quidem rector ipsius ecclesiae seu ipsa ecclesia ex antiquo habet pro dote et fundo in pacifica possessione, imprimis circa ipsam ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam, necnon et alias speciales duas areas pro duobus piscatoribus, qui quidem piscatores pisces retibus communibus piscantur in lacubus archiepiscopalibus pro necessitate et mensa plebanali et desuper habetur privilegium reverendissimi olim domini *Sbignei* archiepiscopi sub titulo. Item et aliam aream specialem pro domo vicariorum ante portam seu ingressum in curiam plebanalem. Item schola situm habet in area curiae plebanalis. Item habet et hortos contiguos dictae curiae plebanali et piscatorum. Item oppidani seu incolae tam in eodem oppido quam extra residentes et agros non habentes de qualibet domo nihil aliud solvunt eidem ecclesiae et plebano, solum colendam

wątpliwości, że ciż arcybiskupi już w wieku XII kościół parafialny w *Żninie* założyli i uposażyli. W roku 1331 miasto wraz z kościołem złupili i spalili Krzyżacy (Baliński, *Starożytna Polska* I, 193). Arcybiskup *Janisław* sprowadził około roku 1335 do *Żnina* Dominikanów, wystawivszy im kościół z klasztorem (Damalewicz, *Series Archiepiscoporum*. Gnesn. f. 179). W sławnym procesie króla *Kazimierza W.* z Krzyżakami w roku 1339 występuje także jako świadek *Jan*, pleban z *Żnina*, który, jak sam zeznaje, był najprzód wikaryuszem katedralnym w *Gnieźnie*, a następnie plebanem w *Grucznie* na *Pomorzu* (Działyński, *Lites ac res gustae* t. I, 340. 341). W *Żninie* rezydował zwykle arcybiskup *Jarosław Skotnicki* i tam w grudniu roku 1372 nagle zaniowidział (Kronika Jana z Czarnkowa u Białowskiego Monum. Polon. histor. t. II. str. 652). *Jan Suchywilk*, arcybiskup, chciał koniecznie krewnego swego, *Przełda*, plebana *żnińskiego* wynieść w roku 1374 na proboszcza katedralnego *gnieźnieńskiego* (tamże t. II, 664). Z powodu ścisłych stósunków arcybisków z *Żninem* w kronikach polskich wiele się o niem zajmujących utrzymało szczegółów, któreby obfity stanowią materiał do obszerniej o temże mieście monografii. Miasto *Żnin* było też z tego powodu widowiskiem krwawych zapasów pomiędzy żługą arcybiskupią, a politycznymi przeciwnikami arcybiskupów lub zdobyczy celnymi napastnikami, mianowicie w końcu XIV wieku za arcybiskupa *Bodszanty*, w owych krwawych pomiędzy *Grzymalitami* a *Nalęzami* zapasach. To też kościół tamtejszy wspólnie z miastem różne przechodził koleje: ulegał złupieniu, spustoszeniu i zgorzeniu. Dzisiejszy starożytny i wspaniały w murach swoich kościół nosi cechy budowli z końca XV wieku. O jego fundatorze nigdzie nie ma śladu. Prawdopodobną jest rzeczą, że wystawiony został po pożarze który w roku 1447 zniszczył całe miasto (Baliński, l. c. I, 193). W roku 1519 arcybiskup *Jan Łaski* za przyzwoleniem kapituły wcielił probostwo *żnińskie* do suffraganii *gnieźnieńskiej* razem z probostwem *uniejuwskim*. Papież *Leon X* potwierdził tę inkorporację (Arch. Capit. Gnesn.). Dla obecnie istniejącego kościoła proboszczowie jego, księża suffragani *gnieźnieńscy* dużo czynili dobrego, mianowicie zaś *Krzysztof Dobiński*, który go w roku 1757 podźwignął z ruiny i konsekrował, *Stefan Pomian Łubieński*, który go nowem sklepieniem w stylu włoskim opatrzył, *Anzelm Brodziszewski*, który go po kilkakrotnie restaurował i dzisiejszy ks. suffragan, który go wewnątrz cały odnowił, złoconiami i malaturami gustownie przyozdobił. *Żnin* jest miejscem rodzinnem kilku uczonych i sławnych ludzi, jako to *Klemens Jamicki*, poety łacińskiego, *Erazma Gliczner*, głośnego swego czasu z nauki protestanta. Pod miastem w pobliskiej wsi urodzili się bracia *Jan* i *Jędrzej Śniadeccy*, wielcy rozkrzewiciele oświaty w krajach polskich.

1) *Skarbinie*. 2) *Jaroszewo*. 3) *Sarbynowo*. 4) *Bozejewice* i *Bozejewiczki*. 5) *Gogolkowo*. Dziś należą jeszcze do parafii: *Gogolkowskie*, *Skarbinie* i *Żnińskie Huby* oraz wieś *Rydalewo* i *Chomiąka*.

per medium grossum et similiter inquilini. Agros vero habentes solvunt de quolibet manso loco missalium per duos grossos.

Szkarbyenyce, villa sub eadem parochiali, cuius proprietas et verum dominium cum omni iure spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Szneyna* et sunt in eadem septem mansi modo omnes possessionati et octavus scultetiae. Et solvunt emethones pro censu singulis annis plebano de quolibet manso per unam marcā, necnon per triginta ova et duos pullos. Et ultra praemissa non plus laborant, solum quemlibet laborem per unum diem in anno, videlicet unum diem agrum colendo, alium seminando, tertium metendo, quartum prata falcastrando, et quintum ligna ducendo. Scultetus autem obligatur ad servitia iuxta descriptionem sui privilegii, et nihil solvit. Et non est in eadem villa aliquod praedium. Decima tamen manipularis post omnes ipsius villae agros spectat ad eandem ecclesiam in *Szneyna* et ipsius plebanum, quam conducunt ipsius villae incolae propriis curribus in locum per plebanum aut ipsius factorem eis assignatum.

Praedium cum molendino inter confinia et limites praefatae villae *Szkarbyenyce* et *Podgorzyno* situm cum agris, pratis et hortis sufficientibus ad ipsum praedium pertinentibus spectat ad praefatam ecclesiam et eius rectorem. De quibus agris praedialibus nemini decimat, sed eam percipit plebanus idem simul cum frumentis. Quod quidem praedium seu eius agri et prata disponi solent impensis plebani per colonum aut familiam cum adiutorio emethonum de *Szkarbyenyce*.

Gyaroszewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales speciales, de quibus agris praedialibus nihil provenit eidem ecclesiae seu plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae eidem ecclesiae in *Szneyna* eiusque plebano.

Sarbynowo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus agris tam sculteti quam emethones solvunt loco colendae de quolibet manso per unum grossum et similiter in *Bozeyowycze minori* solvunt.

Bozeyowycze maius, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et aliqui certi mansi, de agris praedialibus emensurati, de quibus omnibus supradictis agris decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Szneyna*, quam conducit proprio curru plebanus. De agris vero emethonalibus emethones tam supradicti, qui habent mansos emensuratos ex agris praedialibus, quam alii nihil aliud solvunt, solum per quatuor ternarios de qualibet domo et similiter tabernatores cum hortulanis.

Gogolkowo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae, de quibus sculteti loco missalium solvunt de quolibet manso eidem plebano *Szneynensi* per unam mensuram siliginis et unam avenae, et emethonales, de quibus etiam emethones solvunt eidem plebano *Szneynensi* de quolibet manso per duos grossos loco missalium.

*Zyrnyky*¹⁾, oppidum, in quo etiam est ecclesia parochialis, de cuius oppidi certis mansis, videlicet viginti et quatuor solvitur decima pecuniaria de manso videlicet per sex grossos pecuniae.

1) *Zerniki*, dziś wieś.

*Obyczanowo*¹⁾ sub ecclesia parochiali in *Zyrnyky*, in qua sunt speciales agri praediales et scultetiae, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae in *Szneyna*, sed alibi. De agris vero emethonalibus omnibus et singulis decima manipularis provenit ecclesiae in *Szneyna* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio, ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos pecuniae.

*Szlambowo*²⁾ sub ecclesia parochiali in *Czyrquicza*³⁾, de cuius villae uno campo iacente versus *Szneynam*, ac eiusdem campi omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano in *Szneyna* de aliis vero duobus campis nihil provenit eidem ecclesiae in *Szneyna*; quam conducit idem plebanus curru proprio.

Grocholyno, villa sub ecclesia parochiali in *Kczynya*⁴⁾, in qua sunt agri praediales, de quibus nihil provenit ecclesiae in *Szneyna*, solum de agris scultetiae et emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szneyna* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio, ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Szuchoraczcze duplex*⁵⁾, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales, de quibus nihil provenit ad eandem ecclesiam in *Szneyna*, solum de agris emethonalibus emethones solvunt decimam manipulem ecclesiae in *Szneyna* eiusque rectori, quam idem plebanus conducit curru proprio, ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Ecclesia eadem taxata est ex antiquo ad duodecim marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri decem octo scotos et unum grossum a quittantia.

Altare primum, tituli *S. Crucis*⁶⁾, quod pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus de Gorzyce*⁷⁾, actu presbyter, ex praesentatione proconsulis et consulum dictae civitatis, necnon plebani ecclesiae parochialis in *Szneyna*. Quod quidem altare, seu ipsius pro tempore altarista, habet imprimis ad hoc idem altare aream satis latam et longam, in qua area modo sunt duae domus sitae cum hortis, vinariis eidem areae seu eiusdem domibus adiacentibus. Habet insuper dictum altare ex sui fundatione et eius pro tempore altarista duas marcas pecuniae numeri et monetae Polonicae supra bonis haereditariis villae *Ruschyecz*⁸⁾ pro censu quolibet anno, qui quidem census emptus est pro triginta marcis similiter monetae et numeri Polonicae, in vim reemptionis, alias na *Vyderkow*, quem censum seu duas marcas pecuniae tenetur solvere haeres seu dominus eiusdem villae *Ruschyecz*. Item dictum altare seu

¹⁾ *Obyczanowo*. ²⁾ *Słębowo (Słembowo)*. ³⁾ *Cerekwica*. ⁴⁾ *Koynia*. ⁵⁾ *Suchoręcz, Suchoręczek*, dziś w parafii *szaradowskiej*. Pleban *zniński* rozprawia się w roku 1442 o dziesięciny w tych dwóch wsiach z kmieciami (Excerpta f. 235). W roku 1457 *Świętosław*, pleban sprzedaje tamże dziesięciny *Maciejowi Shupskiemu* z wyjątkiem lnu za 11 grzywien (tamże f. 411). ⁶⁾ W roku 1608 podczas wizyty archidjakona *de Savé* miał kościół *zniński* ośm ołtarzy, z których każdy miał osobno fundusze i z wyjątkiem jednego osobnego altarzystę. Kto i kiedy altaryą *ś. Krzyża* fundował, znikąd dojsć nie można. Już w roku 1608 *Wojciech*, altarzysta i wikaryusz kolegiaty *ś. Jerzego* na zamku w *Gnieźnie* z wyjątkiem dwóch grzywien zabezpieczonych na dobrach *Rusiec*, a później przeniesionych na dobra *Czeszewo*, żadnych wyżej wymienionych dochodów nie pobierał, gdyż były upadły. Z czasem poupadały prawie wszystkie dochody reszty altaryi (Acta Visit. de Savé 296, 531). ⁷⁾ *Gorzyce*. ⁸⁾ *Rusiec*.

ipsius pro tempore altarista habet pro sui fundatione et erectione in suburbio civitatis *Iunivladislaviensis* de octo hortis seu praediis, iacentibus ibidem ante civitatem, de quolibet horto per octo grossos cum medio numeri et monetae solidorum. Item dictum altare et eius altarista habet in suburbio, dicto *Pyszkorzewo*¹⁾, ante civitatem *Szneyno* de duobus certis hortis quolibet anno, videlicet de uno in quo modo residet *Blasius Vyeyka*, tres fertones et sex grossos, de alio vero, in quo modo residet *Martinus Pyszczek*, etiam quolibet anno unam marcā minus duobus grossis. Qui quidem altarista dicti altaris tenetur et obligatur qualibet septimana adimplere tres missas, unam videlicet de beata virgine *Maria*, secundam pro peccatis et tertiam pro defunctis per se vel per alium. Insuper dictus altarista obligatur et tenetur tenere et habere in sua custodia et cura omnem thesaurum ecclesiasticum totamque ecclesiam, prout latius erectio canit.

Altare secundum, tituli *individuae Trinitatis*, de iurepatronatus et praesentandi proconsulis et consulum, quod pronunc obtinet honorabilis *Laurentius de Powycz*²⁾, clericus in minoribus ordinibus, ex praesentatione eorundem proconsulis cum consulibus. Quod quidem altare seu ipsius pro tempore altarista ex sui fundatione et erectione habet imprimis in civitate *Iunivladislaviensi* de quibusdam certis mansis civitatis eiusdem, et primo de medio manso, quem modo possidet *Stanislaus Gambo*, octo grossos; item quem possidet *Bartholomaeus* vector seu ipsius uxor *Anna*, de alio medio manso octo grossos. Item *Marschowo* etiam de medio manso octo grossos. Item *Kothphawinsky* de uno manso et integro sedecim grossos. Item *Maczyeyek Vsztany* de medio manso, quem emit apud *Marulewczyk*, octo grossos. Item *Maczyeyowa Mrowczyna* de certis agris quinque ternarios. Item vitrici decem grossos. Item *Kozarth* unum grossum; alias in dicta *Wladislavia* in toto de certis mansis proveniunt et provenire debent, prout ex fundatione et erectione liquide patet, ex quodam praedio, dicto *Marulyewo*³⁾ seu eius agris duae marcae monetae et numeri ibidem currentis. Item in suburbio, dicto *Pyszkorzewo*, *Olyenyczka* de uno horto, quem tenet, qui iacet penes hortum curiae, solvit sex fertones numeri Polonicae. Item *Gregorius Kyeldzyk* de horto, quem tenet, solvit etiam eidem altaristae quolibet anno septem fertones numeri Polonicae. Item *Albertus Kyeldzyk* de horto, quem tenet, solvit etiam eidem altaristae tres fertones pecuniae numeri Polonicae. Item *Szmudzyna* in suburbio, dicto *Przedmyesczye*, ibidem ante civitatem *Szneynensem*, solvit eidem altaristae tres fertones pecuniae numeri Polonicae. Item *Albertus Kwapydura* in suburbio, dicto *Ostrow*, solvit etiam eidem altaristae unam marcā pecuniae de horto suo numeri et monetae Polonicae. Item *Vysznyewsky* de suo horto solvit eidem altaristae tres fertones pecuniae numeri Polonicae. Item hoc idem altare habet imprimis tres casulas proprias, duas de axameto et tertiam de athlas cum omnibus apparamentis; item calicem argenteum deauratum; item pacificalia duo argentea; item missale pargameneum scriptum. Item hoc idem altare seu ipsius altarista habet unam aream et in ea modo domum cum hortis eidem areae adiacentibus.

¹⁾ *Piskorzewo*. ²⁾ *Powidz*. W roku 1608 był altarzystą *Jan z Wrześni*, komendarz kościoła parafialnego tamże. Altaryą tę fundowali mieszczaństwo *zniński* w wieku XV, jak wskazują ślady w aktach konsystorskich i przysługujące prawo prezentowania przełożonym miastu. ³⁾ *Marulewy* pod *Inowrocławiem*.

Altare tertium, tituli *gloriosae virginis Mariae*¹⁾, de iurepatronatus et praesentandi proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis *Szneyensis*, quod pronunc obtinet honorabilis *Joannes Nyemyerza*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem proconsulis cum consulibus. Quod quidem altare ex sui fundatione et erectione pro fundo habet imprimis circa cimiterium vicinam scholae unam aream cum hortis eidem areae adiacentibus. Habet insuper alias tres areas in suburbio, dicto *Pyszkorzewo*, cum hortis eidem areis adiacentibus, de quibus hortis incolae ipsorum solvunt eidem altaristae quolibet anno per unam marcam pecuniae numeri et monetae Polonialis. Item habet et aliam quartam aream pro hortulano in suburbio, dicto *Przedmyszczye*, de quo solvit incola quolibet anno tres fertones pecuniae. Item in suburbio, dicto *Ostrow*, habet idem altarista alias quatuor areas et in eis modo domos sitas cum hortis eidem domibus adiacentibus, de quorum duobus solvitur eidem altaristae per mediam sexagenam, de tertio vero horto per viginti grossos numeri et monetae Polonialis quolibet anno et de quarto per sedecim grossos. Item dictum altare habet imprimis unum calicem argenteum deauratum. Item duas casulas, unam de solemni de *posthavyecz* et aliam feriale; item missalia, unum papyreum impressum, et aliu pargameneum scriptum. Item altarista dicti altaris tenetur per se vel per alium adimplere qualibet septimana tres missas, unam de Angelis, aliam pro peccatis et tertiam pro defunctis.

Altare quartum, tituli²⁾ *S. Crucis et vultus Salvatoris nostri* in angulo penes ambonem, de iurepatronatus et praesentandi proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis *Szneyensis*, quod modo obtinet honorabilis *Ioannes Pachuczky*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem proconsulis cum consulibus. Quod quidem altare seu ipsius altarista imprimis pro dote et fundo habet in suburbio, dicto *Ostrow*, septem areas et in eis domos sitas, unam videlicet pro se et septimam pro hortulanis, cum hortis eidem areis adiacentibus, de quarum quatuor incolae in eidem residentes solvunt eidem altaristae quolibet anno per viginti quatuor grossos monetae Polonialis; de aliis vero duobus hortis, quos habet penes se, solvunt incolae, de uno videlicet, quod iacet supra seu penes valvam et penes plateam, seu viam, quae ducit de civitate *Szneya* in villam, dictam *Gora*, mediam sexagenam pecuniae numeri et monetae Polonialis. Alter vero ex altera parte situs, habens tres fertones similiter numeri et monetae Polonialis, et aliquando magis. Habet insuper in suburbio, dicto *Pyszkorzewo*, alias duas areas pro hortulanis cum hortis eidem areis adiacentibus, de quorum uno incola, dictus *Mathias Myodek*, solvit etiam eidem altaristae unam marcam et quatuor grossos cum medio numeri et monetae Polonialis. Alter vero, dictus *Albertus Losch*, solvit etiam eidem altaristae mediam sexagenam numeri et monetae Polonialis quolibet anno, aliquando magis. Item idem altarista pro tempore existens obligatur et tenetur per se vel per alium qualibet septimana explere duas missas, unam videlicet de beata *Virgine*, et aliam pro defunctis. Item dictum altare habet unum calicem argenteum proprium, casulas quatuor, missale papyreum impressum. Habet insuper dictum altare reservaculum in pariete viciniore sibi.

¹⁾ Fundowany przez mieszczan. Altarystą był w roku 1608 *Jan ze Skierniewic*, wikaryusz miejscowy (Acta Visit. de Sevé f. 531). ²⁾ Oltarz ten stał na narożniku presbyteryum obok ambony i miał w roku 1608 altarystę *Jana z Wrześni* (Acta Visit. de Sevé f. 53).

Altare quintum, tituli *Anuntiationis beatae Mariae Virginis*, de iurepatronatus et praesentandi proconsulis cum consulibus civitatis *Szneyensis*, quod modo obtinet discretus *Florianus Cotfycz*¹⁾, ex praesentatione eorundem proconsulis cum consulibus²⁾. Quod quidem altare ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos. Et primo habet unam aream satis latam et spatiosam cum hortis et in ea modo duas domos, in quarum una solus (altarista) residet et in alia hortulanus, qui hortulanus, seu incola, solvit eidem altaristae tres fertones cum medio pro censu quolibet anno. Item in suburbio, dicto *Przedmyszczye*, habet duas areas cum hortis eidem adiacentibus, de quibus hortis incolae eorum solvunt eidem altaristae quolibet anno pro censu per mediam sexagenam, aliquando magis, secundum conventionem. Item habet in alio suburbio alias tres areas et eis domos, cum hortis eidem areis adiacentibus, in quorum uno modo residet quaedam *Vithowa*, quae de eodem solvit eidem altaristae unam marcam pecuniae numeri et monetae Polonialis. In alio residet quidam *Vincentius Vaczlaw* dictus, qui de eodem solvit annuatim unam sexagenam quolibet anno pecuniae numeri et monetae Polonialis. In tertio modo residet quidam *Joannes Kschyonek*, qui de eodem solvit quolibet anno unam marcam pecuniae, aliquando magis. Habet etiam et quartum hortum ibidem in *Pyszkorzewo* in solidum, in quo modo residet quaedam *Pyszkowa*, quae solvit eidem altaristae duodecim grossos monetae Polonialis. Item dictum altare habet unum calicem argenteum, tres casulas, missale papyreum scriptum, pacificale rotundum argenteum. Item idem altarista tenetur qualibet septimana adimplere duas missas, unam videlicet pro defunctis et aliam pro defunctis (sic)³⁾.

69. GORA.*)

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Martini*, de iurepatronatus et praesentandi domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis do-

¹⁾ *Floryan Kotwicz*, późniejszy kanonik *gnieźnieński* (Acta Capit. Gnesn.). ²⁾ Altaryą tę erygował kanonicznie kardynał *Fryderyk Jagiellończyk*, arcybiskup *gnieźnieński* i biskup *krakowski* dnia 21 września roku 1494. Altarystę miał w roku 1608 *Macieja z Ossiakowa*, wikaryusza miejscowego (Acta Visit. de Sevé f. 531). Oprócz wymienionych przybyły później następujące jeszcze altarye: 1) *S. Anny*, erygowana dnia 12 kwietnia roku 1531 przez arcybiskupa *Macieja Drzewickiego*, którą w roku 1608 posiadał *ks. Wojciech z Zagorowa*, pleban w *Odrawązu*. Uposażenie zależało na czynszach z rozmaitych domów i ogrodów miejskich. 2) *N. M. Panny i ś. Katarzyny* erygowana kanonicznie przez arcybiskupa *Easkiego* dnia 22 kwietnia roku 1521, uposażona tak samo jak poprzednia. Fundowali ją mieszczanie *źnińscy*. Altarystą był w roku 1608 *Andrzej z Kruchowa*. 3) Oltarz *N. Maryi P.* fundowany przez mieszczanina *Stanisława Chadurnego* w roku 1519. W roku 1608 nie miał altarysty, gdyż dochody jego pobierał od dawna organista (Acta Visit. de Sevé f. 531. 532). ³⁾ Arcybiskup *Maciej Drzewicki* fundował i erygował kanonicznie w roku 1531 szóstą altaryą pod tyt. *ś. Anny* (Arch. Consist. Gnes. Acta Visitat.). Oprócz kościoła parafialnego miał *Żnin* kościół *ś. Ducha* szpitalny, erygowany kanonicznie przez *Jana Easkiego*, arcybiskupa *gnieźnieńskiego*, przy którym za pozwoleniem kapituły dwóch ustanowił wikaryuszów. Szpital miał 2 włoki roli i różne czynsze na domach miejskich. Nadto istniała tam od niepamiętnych czasów kaplica pod tyt. *ŚŚ. Trójcy* murowana przed bramą miejską, wcielona w końcu wieku XVI do kościoła *ś. Ducha* (Acta Visit. de Sevé f. 199. 300. 532). Obadwa kościoły od dawna już nie istnieją.

*) *Góra* zwana pod *Żninem* dla odróżnienia od innych miejscowości tego imienia, wieś starodawna arcybiskupów *gnieźnieńskich* w kluczu *źnińskim*, razem z temże miastem przy pierwiastkowym uposa-

minus *Andreas Golsky*, actu presbyter, ex provisione olim reverendissimi domini *Andreae Roza*¹⁾, archiepiscopi *Gnesnensis*. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Gora*, *Murczyno*²⁾, *Ianuszkowo*, *Vylczkowo*³⁾, *Byalowyczyno*⁴⁾, *Podgorzyno*⁵⁾, *Jadownyky*⁶⁾, *Mlodoczyno*⁷⁾, *Obyelawy*⁸⁾, *Dobrylyewo*⁹⁾ et molendinum, quod dicitur *Byalasz*¹⁰⁾ ante civitatem *Szneyną*, spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio consuevit servare et servat unum vicarium manualet et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector ex sui fundatione habet proventus infrascriptos, et primo aream specialem pro curia plebanali satis latam, necnon pro hortulanis quatuor eidem areae plebanali adiacentes, cum horto seu prato eidem areae plebanali et hortulaniae adiacente. Item habet alias areas ex altera parte ecclesiae pro vicario et ministro; item sub monte penes lacum unum hortum cum vinario seu piscina. Item in eadem haereditate et villa habet quinque mansos in quolibet campo pro praedio. Item eadem ecclesia, seu ipsius pro tempore rector, habet super lacu, dicto *Vyelkyye gyezyoro*¹¹⁾, liberam piscaturam cum rete, alias *Wlok*, et de sagena decimam piscem cuiuslibet generis. Item cmethones in eadem villa de quolibet manso solvunt pro colenda per unum grossum, tabernatores autem et hortulani per medium grossum.

Murczyno et *Byalowyczyno*, villae sub eadem parochiali, in quibus villis non sunt agri praediales, solum cmethonales, de quibus cmethones solvunt eidem ecclesiae et plebano in *Gora* pro colenda de quolibet manso per quatuor ternarios et similiter tabernatores.

Ianuszkowo, *Podgorzyno* et *Vylczkowo*, villae sub eadem parochiali, in quibus non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus cmethones solvunt eidem ecclesiae seu plebano in *Gora* de quolibet manso per unum grossum, tabernatores vero per medium grossum.

zeniu kościoła *gnieźnieńskiego* im nadana (Arch. Cap. Gnesn. No. 1), dla bliskości *Znina*, w którym arcybiskupi pierwotnie rezydowali, zapewne już w XII lub XIII wieku miała kościół parafialny przez nich założony i chojnie uposażony. Niewątpliwą zaś jest rzeczą, że już na początku wieku XIV istniał, albowiem na przywileju arcybiskupa *Janisława* z dnia 19 listopada 1334 roku występuje jako świadek *Pripton* kanonik *gnieźnieński* i pleban tamtejszy (Arch. Capit. Gnesn. No. 100. Kod. dyplom. wielkop. II, 467). Na przywilejach arcybiskupa *Jaroslawa Skotnickiego* z dnia 22 i 26 kwietnia roku 1357 podpisany jako świadek *Marcin*, kanonik *gnieźnieński* i pleban w *Górze* (Kod. dypl. wielkop. III, 76. 78). Kto wystawił dzisiejszy starożytny kościół, nie wiadomo. W roku 1512 dnia 4 maja rekonceyliował go po sprofanowaniu przez rozlew krwi *Mikołaj*, biskup *naturyński*, suffragan *gnieźnieński* i równocześnie poświęcił tam 4 nowe dzwony (Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 158). Arcybiskup *Karnkowski*, chcąc dopomóc oo. Dominikanom w *Zninie* cierpiącym niedostatek, wcielił w roku 1596 na zawsze beneficjum w *Górze* do ich klasztoru z wszelkimi dochodami i prawami. Odtąd plebanami byli zakonnicy i dopiero po zniesieniu klasztoru wrócił się kościół pod zarząd świeckich kapłanów. W roku 1871 piękna wyniosła wieża kościelna grożąca upadkiem zniszoną być musiała i dotąd nie została odbudowaną (Acta Visitat. et Ecclesiae).

¹⁾ *Andrzej Boryszewski* od herbu *Poraj*, *Róża* zwany † 1510. Poprzednik *Łaskiego*. ²⁾ *Murczyno*. ³⁾ *Wilczkowo*. ⁴⁾ *Białozewin*. ⁵⁾ *Podgorzyn*. ⁶⁾ *Jadownik*. ⁷⁾ *Młodocin*. ⁸⁾ *Obielewo*. ⁹⁾ *Dobrylewo*. ¹⁰⁾ *Bielawki*. Później przybyły osady: *Murczynek*, *Wójtostwo*, *Zydowo*. ¹¹⁾ *Wielkie Jezioro* pomiędzy *Górzą* a *Zninem*, na którym arcybiskup *Wincenty Kot* przywilejem z roku 1443 nadał plebanom *góreckim* wolne rybołówstwo (Acta decr. Cap. Gnesn. I, 226).

Jadownyky, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano in *Gora*, quam conducit idem plebanus curru proprio. De cmethonalibus vero agris cmethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano loco colendae de manso per unum grossum et tabernatores per medium grossum, molendinator autem grossum.

Mlodoczyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et cmethonales, de quibus omnibus agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam decimam tam de agris praedialibus quam cmethonalibus idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Obyelawy, villa sub eadem parochiali, in qua sunt etiam agri praediales et cmethonales, de quibus omnibus agris decima manipularis provenit ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus. Ratione cuius cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Dobrylyewo, villa sub eadem parochiali. In qua licet sunt agri praediales, tamen de eis nihil provenit ecclesiae in *Gora*. Cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt de quolibet manso per unum grossum pro colenda, tabernatores vero per medium grossum.

Molendinum, quod dicitur *Byalasz*, sub eadem parochiali, de quo provenit eidem ecclesiae quolibet anno per unum grossum.

*Kyerzkowo*¹⁾, villa, in qua est etiam ecclesia parochialis. In qua villa sunt agri praediales, de quibus nihil provenit ecclesiae in *Gora*, solum de agris cmethonalibus cmethones dant decimam manipulem eidem ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius iidem cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Zalakowo*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Chomathowo*, in qua licet sunt agri praediales, de eis tamen nihil provenit eidem ecclesiae in *Gora*, solum de agris cmethonalibus cmethones dant decimam manipulem eidem ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius iidem cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Szmyrzyyno duplex*²⁾ sub ecclesia parochiali in *Chomathowo*, de quarum villarum agris omnibus cmethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius iidem cmethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Szmyrzyyno tertium, quod dicitur *Ostathkowo*³⁾, sub ecclesia parochiali in *Chomathowo*, de cuius villae omnibus et singulis agris decimae manipularis medietas provenit ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus.

Iablowo, villa sub ecclesia parochiali in *Chomathowo*, in qua licet sint agri praediales, tamen nihil provenit de eis ecclesiae in *Gora*, solum de agris cmetho-

¹⁾ *Kierzkowo*, wieś dziś należąca do parafii *Szozepanowo*. ²⁾ *Zalachowo*. ³⁾ *Smerczyn*, *Smerczynek*. *Maciej*, pleban rozprawia się przed konsystorzem w *Gnieźnie* z *Januszem*, dziedzicem *Smerczyna* dnia 28 czerwca roku 1416 o dziesięciny z dwóch kmieństw tamże, po wypędzeniu z nich poddanych (Excerpta f. 29^b). W roku zaś 1442 *Jan*, pleban domaga się od *Janusza*, dziedzica tychże wsi dziesięciny tejsze za 10 lat (tamże f. 244^b). ⁴⁾ *Ostatkowo* i *Ostatkowska Struga*.

nalibus omnibus et singulis decima manipularis provenit ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Iablowo Koczanowskye*¹⁾, sub ecclesia parochiali in *Chomathowo*, in qua licet sunt agri praediales, tamen nihil de eis provenit ecclesiae in *Gora*, solum de emethonalibus omnibus et singulis decima manipularis provenit ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus. Ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Chomyaza*²⁾, sub ecclesia parochiali in *Ostroszcze*³⁾, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit ecclesiae in *Gora*, solum de agris emethonalibus omnibus et singulis decima manipularis provenit ecclesiae in *Gora* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duodecim marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno quatuordecim scotos et unum grossum a nota.

70. CHOMATHOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Petri et Pauli*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Chomathowo*, quam modo obtinet honorabilis *Paulus de Sandowo*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem haeredum. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servare consuevit unum vicarium manualementem et ministrum, quos salariat pro posse. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Chomathowo*¹⁾, *Gambyno*⁵⁾, *Smyrzyno duplex*⁶⁾ et *tertium* desertum, *Zalakowo*⁷⁾, *Boskowo*⁸⁾, *Iablowo duplex*⁹⁾, *Raczycze*¹⁰⁾, *Sandowo*¹¹⁾, *Koszczyenkowo* deserta¹²⁾, *Nowe utraque*

¹⁾ *Jablowo* i *Jablówko*. *Maciej*, pleban w *Górze* zapożywa *Jana*, dziedzica tychże wsi przed sąd konsystorza dnia 10 września roku 1416 o to, że mu gwałtem zabrał dziesięciny tamże (Excerpta f. 32^b).

²⁾ *Chomyża*. ³⁾ *Ostroszcze*.

*) *Chomentowo*, wieś pierwiastkowo arcybiskupów *gnieźnieńskich*, którą *Wojciech Jastrzębiec* odstąpił kapitule swojej za wieś *Godalki* (Damalewicz, Series Archiep. Gnesn. f. 236), w wieku zaś XIV w skutek zamiany przeszła w ręce świeckie i stała się gniazdem rodziny *Chomentowskich*, która tam zapewne kościół parafialny fundowała. Z rozprawy plebana *Mikołaja z Mikołajem Słupskim*, dziedzicem *Brzykorkorzestwy* o dziesięciny tamże w roku 1442 przed sądem konsystorskim mianej, w której się na dawne prawa kościoła swego powołuje, wnosić można, że tenże kościół istniał już w wieku XIV (Excerpta ex actis Consist. f. 241). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego wystawili w roku 1520 dziedzice z parafii: *Michał Palędzki* i *Jan Rawczyński* wraz z plebanem *Pawłem ze Sandowa* nowy kościół z drzewa, który w tymże roku konsekrował *Mikołaj*, biskup naturyeński, suffragan *gnieźnieński*, jak dowodził napis nad drzwiami zakryty umieszczony (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). Kościół ten zgorzał w roku 1830, w którego miejsce postawiono w roku 1838 tymczasową kaplicę (Acta Visitat. et Ecclesiae).

⁴⁾ *Chomentowo*. ⁵⁾ *Gąbin*. ⁶⁾ *Smerczyn* i *Smerczynek*. ⁷⁾ *Zalachowo* i *Zalachówko*. ⁸⁾ *Buzzkowo*. ⁹⁾ *Jablowo* i *Jablówko*. ¹⁰⁾ *Raczycze*. ¹¹⁾ *Sandowo*, dziś w parafii *Parlin*. ¹²⁾ *Nieodgadnione*.

*deserta*¹⁾ et *Iablowo deserta*, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiebant et modo percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector ex sui fundatione habet proventus infrascriptos. Et primo, pro dote et fundo unam aream penes cimiterium cum hortis et in eadem domum plebanalem, alias tantae longitudinis et latitudinis, quod ultra necessitatem curiae plebanalis pro horreo et horto possunt locari duo hortulani, vicarius et domus scholae. Item habet in eadem haereditate unum mansum agri in quolibet campo cum pratis eidem manso adiacentibus, eiusdem longitudinis et latitudinis, prout et aliorum emethonum. Habet insuper in eadem villa et haereditate solum de tribus mansis, in quibus resident pronunc, in uno videlicet *Michaël Vyschotha*, in secundo *Gregorius Pyothroycz* et in tertio *Martinus Bormysthrzevycz*, decimam pecuniariam de quolibet manso per sex grossos. Item in eadem villa habet de uno tabernatore, qui dicitur *Martinus Myakyna*, seu ipsius agris, quos colit, decima manipularis provenit (sic) eidem ecclesiae in *Chomathowo* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Item habet in eadem villa de omnibus et singulis mansis pro colenda per unum grossum, necnon de istis, qui solvunt decimam pecuniariam; tabernatores autem seu hortulani per medium grossum.

Gambyno, villa sub eadem parochiali. In qua non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae et emethonales, de quibus omnibus agris tam scultetiae quam emethonalibus, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Chomathowo* eiusque plebano, quam conducit plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos. Nihilominus iidem emethones loco colendae solvunt de manso per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Smyrzyno duplex, possessionatae villae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Chomathowo* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones solvunt solum pro colenda per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Zalakowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales speciales, de quibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Chomathowo* eiusque plebano, quam conducit curru proprio. De agris vero emethonalibus emethones nihil aliud solvunt, solum de manso pro colenda per unum grossum et tabernatores per medium grossum.

Raczycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Chomathowo* eiusque plebano, quam conducit plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos. Et nihilominus dicti emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Sandowo, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae, de quibus sculteti solvunt decimam pecuniariam de manso per decem grossos, et emethonales, de quibus emethones nihil solvunt, solum pro colenda de manso per unum grossum.

¹⁾ Tak samo. Przybyły później miejscowości: *Gatka*, *Kuliska*, *Lawrencewo*, *Ostrów*, *Ostatkowo*, *Ostatkowska Struga*, *Wyłęba*, *Żydowo*.

Koszczyenkowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat et spectabat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Chomathowo*.

Nowe utraque, deserta, sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat et spectabat ad eandem ecclesiam in *Chomathowo* eiusque plebanum.

Tablowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat et spectabat ad eandem ecclesiam in *Chomathowo* eiusque plebanum.

Szmyrzyno Osthathkowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, de cuius villae omnibus et singulis agris decimae manipularis medietas proveniebat et spectabat ad eandem ecclesiam in *Chomathowo* eiusque plebanum et medietas ad ecclesiam in *Gora*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcā argenti.

71. BRZESKORZYSTHEW.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iurepatronatus et praesentandi haeredum in eadem *Brzeskorzysthew*, quam modo obtinet honorabilis dominus *Mathias Koszhewsky*, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Brzeskorzysthew*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam

*) *Brzyskorzystew*, wieś starożytna, którą dziedzic *Wincenty*, kanonik *gnieźnieński* darował klasztorowi trzemeszyńskiemu, jak dowodzi przywilej *Mieszka*, księcia polskiego, wydany w *Gnieźnie* dnia 28 kwietnia roku 1145, w którym wszystkie posiadłości tegoż klasztoru zatwierdza (Arch. klasztoru trzemosz. Kod. dypl. wielkop. I, 16—18). Kiedy w tej wsi kościół parafialny założono, dociec nie można; spodziewać się przecieży należy, że zakonnicy dbali o chwałę Bożą i dusz zbawienie, rychło tam kościół wystawili i uposażyli. Za tem przemawia rozprawa o dziesięciny w *Górkach* pomiędzy *Janem* dziedzicem tamtejszym a plebanem *Maroinem* przed konsystorzem *gnieźnieńskim* w roku 1460, który z ostatnich, odwoławszy się na starodawne prawo, też dziesięciny wygrywa (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 445). W skutek zamiany wieś *Brzyskorzystew* przeszła w końcu wieku XV w ręce prywatne (Kronika trzemeszyńska). W miejscu pierwotnego kościoła drewnianego stanął w pierwszej połowie wieku XVI nowy kościół drewniany, w roku 1538 przez *Jana Busińskiego*, sufragana *gnieźnieńskiego*, konsekrowany, który w roku 1826 zgorzał. Odbudowany w tak zwany pruski mur kosztem parafian i patrona, na dniu 19 października roku 1828 przez *Jakoba Wesolowskiego*, prodiakana *kepńskiego* i komendarza *żnińskiego* został poświęcony (Acta Visit. et Ecclesiae). W aktach kapituły *gnieźnieńskiej* zachodzi następujący dekret z dnia 2 grudnia roku 1666 dotyczący gwałtów jakich doznał od obcych napastników ówczesny pleban *Popławski*: „Quoniam vero innotuit venerabili Capitulo, quod hisce diebus caetera seditiosorum hominum violentissime armata manu tempore nocturno Adm. R. Popławski, Canon. S. Georgii Gnesnen. in parochia sua Brzyskorzystewiensi aggressa enormes violentias ibidem patravertit, ipsum concusserunt, in vincula coniecerunt, ecclesiam despoliaverunt et res varias diripuerunt, domesticosque illius varios atrociter convulserunt, idcirco sua Ilirma Celsitudo expetenda, ut tantam malevolentiam exoticorum contra Clerum ingravescentem auctoritate sua compescere curet“ (Acta decr. Capit. XIII, 685).

ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Brzeskorzysthew*¹⁾, *Rethkowo*²⁾, *Szobyeyuchy*³⁾, *Gorky daronycz*⁴⁾, *Gorky kothlaroycz*⁵⁾ et minor *Brzeskorzysthewka* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia habet proventus infrascriptos, et primo pro dote et fundo unam aream ex opposito ecclesiae versus villam cum horto pro horreo, satis latam et spatiosam, necnon et alias areas ex altera parte ecclesiae pro vicario, hortulano et ministro seu schola, quae quidem domus hortulaniae habet hortum. Item habet in eadem haereditate unum mansum agri in quolibet campo cum pratis. Habet et aliam partem agri in campo, eundo in *Dochunowo*, inter agros praediales iacentem. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris praedialibus et emethonalibus in eadem villa *Brzeskorzysthew* spectat ad pertinet ad eandem ecclesiam in *Brzeskorzysthew* eiusque plebanum, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos. Et nihilominus iidem emethones solvunt pro colenda quolibet anno de manso per unum grossum, hortulani autem sive tabernatores per medium grossum.

Rethkowo, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales et emethonales, tamen nihil de eis solvitur eidem ecclesiae seu plebano *Brzeskorzysthew*, solum emethones solvunt de quolibet manso per unum grossum pro colenda, tabernatores autem seu hortulani per medium grossum.

Szobyeyuchy, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus omnibus agris et singulis decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Brzeskorzysthew* eiusque plebanum, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt eidem plebano decimam lini per duos grossos de quolibet manso. Et nihilominus iidem emethones solvunt pro colenda de quolibet manso per unum grossum, hortulani autem per medium grossum.

Gorky daronycz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Brzeskorzysthew* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem ecclesiae in *Brzeskorzysthew* de quolibet manso pro colenda per unum grossum et hortulani per medium grossum.

Gorky kothlaroycz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Brzeskorzysthew* eiusque plebano, de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de quolibet manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Brzeskorzysthewka, villa sub eadem parochiali. In qua sunt agri praediales speciales, de quibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Brzeskorzysthew* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt de quolibet manso pro colenda per unum grossum, hortulani autem per medium grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per sex grossos cum quittantia.

1) *Brzyskorzystew* i *Brzyskorzystewka*. 2) *Rethkowo*. 3) *Sobieyuchy*. 4) *Górki Dąbskie*. 5) *Górki Zagajne*. Przybyły później osady: *Koraszewko*, *Wyręba (Marienwalde)*, *Obrona Leśna*, *Pawłowo-Pabużanka*, *Zielony Gaj*.

72. GORZYCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de provisione domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes Nyemyerza*¹⁾, actu presbyter, ex provisione olim domini archiepiscopi *Gnesnensis Sbignei*²⁾. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio consuevit servare unum vicarium manualet et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Gorzycze*, *Nadborowo utraque*³⁾, *Dochunowo*⁴⁾, *Schubyenowo*⁵⁾, et *Slawomyerz*⁶⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia habet proventus infrascriptos, et primo, pro dote et fundo unam aream cum hortis et vinariis eidem areae adiacentibus, necnon et alias tres areas, videlicet pro vicario, ministro et hortulano seu tabernatore ex opposito areae plebanalis in monte cum hortis eisdem arcis adiacentibus. Habet insuper in eadem villa et haereditate duos mansos agri in quolibet campo cum pratis eisdem mansis adiacentibus. Item in uno campo iacente versus *Parzysz* habetur una certa pars et specialis agri, quae spectat ad eandem ecclesiam; quem agrum dum aliquis eum colit, solvit de eo censum pro necessitatibus eiusdem ecclesiae. Item in eadem *Gorzycze* non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae, de quibus sculteti solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Gorzycze* de quolibet manso per sex grossos pecuniae loco decimae, et agri emethonales, de quibus emethones solvunt missalia, videlicet de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, tabernatores vero solum per medium grossum⁷⁾.

*Nadborowo duplex*⁸⁾, sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Gorzycze* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos de quolibet manso. Et nihilominus iidem emethones solvunt colendam de quolibet manso per unum grossum.

Dochanowo, villa sub eadem parochiali, in qua licet sunt speciales agri praediales, tamen nihil solvunt de eis eidem ecclesiae, solum de agris scultetiae

*) *Gorzycze*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* zapewne od czasu pierwiastkowego udotowania arcybiskupstwa *gnieźnieńskiego*, wymieniona w bulli papieża *Innocentego II* z dnia 7 lipca 1136 zatwierdzającej posiadłości tegoż arcybiskupstwa (Archiv. Capit. No. 1), miała zapewne z szczerobliwości arcybiskupów kościół parafialny już w wieku XII lub XIII. W miejsce dawnego kościoła drewnianego w roku 1561 odbudowanego, a w roku 1590 przez *Jana Gniazdowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* konsekrowanego, stanął w roku 1834 nowy kościół murywany w stylu nowoczesnym kosztem patrona i parafian, który w roku 1873 przez przybudowanie presbyteryum i zakrystyi został rozprosztrzeniony i za staraniem dzisiejszego rządzcy swego wewnątrz przyozdobiony (Acta Visit. et Ecclesiae).

¹⁾ *Jan Niemierza*, pleban. ²⁾ *Zbigniew Oleśnicki*. ³⁾ *Nadborowo* i *Nadborówko*. ⁴⁾ *Dochanowo*. ⁵⁾ *Subinowo*. ⁶⁾ *Slawomyerz*. Przybyło później *Bekunowo*. ⁷⁾ *Andrzej*, pleban zapożywa knioci z *Gorzycze* w roku 1416 dnia 30 lipca przed sąd konsystorski o meszno (Excerpta f. 31. 32). W r. 1427 *Stanisław*, pleban sprzedaje toż meszno *Maciejowi Slawęckiemu* za 7 grzywien groszy szerokich (tamże f. 75^b). ⁸⁾ Tenże pleban sprzedaje w roku 1434 dziesięcinę w *Nadborowie* za 8 grzywien (tamże f. 131^b).

sculteti solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae, et de agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Gorzycze* eiusque plebano, videlicet de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Schulynowo et *Slawomyerz*, villae sub eadem parochiali, in quibus non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae, de quibus sculteti solvunt decimam pecuniariam, videlicet, de manso per sex grossos pecuniae, praeter *Schulynowo*, nam ibi solvunt sculteti sicut et alii emethones, et de agris emethonalibus emethones nihil solvunt, solum de manso per unum grossum pro colenda.

*Redecz*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Coldramp*, in qua licet sint agri praediales, tamen nihil de eis provenit ecclesiae in *Gorzycze*, solum de agris emethonalibus decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad ecclesiam in *Gorzycze* eiusque plebanum, quam plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per duos grossos de quolibet manso.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quantum a quittance.

73. JANYCZEWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Margarethae*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus Labysky*²⁾, actu presbyter, ex provisione domini archiepiscopi *Gnesnensis*. Qui quidem ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servare consuevit duos vicarios manuales et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Ianczewo*, *Piotrkowycze*³⁾, *Parzysch*⁴⁾, *Syedlyecz*⁵⁾, *Dambrowa*, *Komorowo*, *Miedzylieschye*⁶⁾, *Domaslaw utraque*⁷⁾, *Scharazyno utraque*⁸⁾ spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem haereditate et villa *Ianczewo* unam aream specialem et in ea curiam plebanalem cimiterio contiguum, necnon et alias areas ex opposito dotis plebanalis pro vicario

¹⁾ *Stanisław*, pleban sprzedaje dziesięcinę w *Redecz* kmieciom tamże aż do końca życia swego przed konsystorzem w *Gnieźnie* roku 1437 (Excerpta f. 154^b).

*) *Junczewo*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, którzy tam kościół parafialny założyli i uposażyli, lecz w którym czasie, nie wiadomo. W roku 1418 dnia 17 lutego występuje *Tomasz*, pleban tamtejszy jako świadek w konsystorzu *gnieźnieńskim* (Excerpta f. 37). W roku 1436 tenże rozprawia się o dziesięcinę w *Starężynie*, które mu konsystorz na mocy starodawnej obserwancyi przysądza (tamże f. 140). W roku 1687 pleban miejscowy, *Grzegorz Cichowicz*, wystawił w miejsce starodawnego kościoła drewnianego nowy również drewniany, który na dniu 10 października roku 1689 *Wojciech Stawowski*, suffragan *gnieźnieński* konsekrował. Kościół ten w nowszych czasach kilkakrotnie uległ reparacyi (Acta Visitat. et Ecclesiae).

²⁾ *Mikołaj Łabiski*, kanonik *gnieźnieński* od roku 1513 (Acta decr. Capit. IV, 9^b) i pleban. ³⁾ *Piotrkowice*. ⁴⁾ *Parzysch*. ⁵⁾ *Sielec*. ⁶⁾ *Miedzyliesie*. ⁷⁾ *Damasławek* i *Domasław*. ⁸⁾ *Starężym* i *Starężynek*. Przybyło później *Leonardowo*, a *Miedzyliesie* przeszło do parafii *kozielskiej*.

et ministro. Habet et unam aream pro tabernatore, in qua modo residet *Nicolaus Sthrugala*, ex altera parte ecclesiae, cimiterio contiguam. Item in eadem haereditate habet duos mansos agri cum pratis eisdem agris adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item de agris advocatae, quos agros colunt modo pro curia, missalia proveniunt et spectant ad eandem ecclesiam in *Ianczewo* eiusque plebanum, videlicet de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, modo tamen nihil datur a tempore, quo advocatia empta est pro archiepiscopatu, videlicet tempore olim domini *Andrae Rosa*, archiepiscopi *Gnesnensis*. Emethones tamen ex mansis emethonalibus omnibus et singulis, videlicet viginti et septem cum medio, solvunt etiam missalia de quolibet manso per mensuram avenae eidem ecclesiae in *Ianczewo* eiusque plebano et nihil aliud praeter denarium sancti Petri.

Pyotrzkowycze, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum emethonales, de quibus agris emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Ianczewo* eiusque plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Parzysch et *Szyedlyecz*, villae sub eadem parochiali. In quibus villis emethones solvunt pro colenda de quolibet manso per unum grossum eidem ecclesiae in *Ianczewo* eiusque plebano. In *Szyedlyecz* tamen licet sint agri praediales, tamen nihil provenit eidem ecclesiae in *Ianczewo*.

Dambrowa et *Komorowo*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Ianczewo* eiusque plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. In quarum una, videlicet in *Dambrowa*, licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit ecclesiae in *Ianczewo*.

Myedzyljeschye, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris medietas decimae provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Ianczewo* eiusque plebanum, et medietas ad ecclesiam in *Kozyelsko*, quam medietatem conduit plebanus. Ratione cuius etiam medietas decimae lini provenit eidem ecclesiae in *Ianczewo*.

*Sztharazywo utraque*¹⁾, sub eadem parochiali. De cuius villae omnibus et singulis agris decimam manipulari recipit et pro se usurpat idem plebanus in *Ianczewo* alternatis vicibus, videlicet, quod uno anno provenit ad ecclesiam in *Ianczewo* eiusque plebanum et alio anno ad ecclesiam in *Kozyelsko*.

Domaslaw duplex, sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Ianczewo* eiusque plebanum.

74. SZWYATHKOWO*),

In eadem ecclesia parochialis, tituli *sanctae individuaeque Trinitatis*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Szwyathkowo*, quam modo

¹⁾ *Jakob*, plebanus sedit o dziesięciny w *Starężynie* w roku 1481 (Excerpta f. 648).

²⁾ *Świątkowo*, gniazdo familii wielkopolskiej *Świątkowskich*, która tam niewątpliwie kościół parafialny wystawiła i uposażyła, a o którym akta konsystorskie czynią już wzmiankę w drugiej połowie

obtinet honorabilis *Mathias* de *Gorzycze*, actu presbyter, ex praesentatione nobilis *Petri Szwyathkowsky*. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szwyathkowo*, *Vszczykowo*¹⁾, et *Vsthoschewo*²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualet et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream specialem pro dote et fundo et in ea modo curiam plebanalem cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et unam domum pro hortulano cum horto penes curiam plebanalem. Insuper ex opposito dictae curiae plebanalis habet et alias duas areas pro vicario videlicet et ministro cimiterio contiguas. Item in eadem haereditate habet unum mansum agri cum pratis eidem agro adiacentibus, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum. Habet supra hoc unum pratium speciale pro dote plebanali retro aream plebanalem, ita latum, prout est area dicta plebanalis, in longitudine vero se protendens, incipiens ab hortis dictae areae plebanalis usque ad viam, quae ducit de eadem *Szwyathkowo* usque ad villam, dictam *Obyeczanowo*. Item in eadem villa et haereditate decima manipularis proveniens de omnibus agris tam praedialibus quam emethonalibus spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Szwyathkowo* eiusque plebanum, quam idem plebanus conduit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt eidem ecclesiae seu plebano decimam lini de quolibet manso per duos grossos, et tabernatores etiam decimant, nihilominus iidem tabernatores cum hortulanis solvunt pro colenda quolibet anno per unam cornu avenae.

Vszczykowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales et tabernatorum, de quibus omnibus et singulis agris praedialibus et tabernatorum decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum, quam conduit idem plebanus curru proprio. Emethones vero de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et tabernatores praefati decimam supra hoc cum hortulanis solvunt pro colenda per unum cornu avenae eidem ecclesiae eiusque plebano.

Vsthoschewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szwyathkowo*, necnon de quibusdam certis particulis agrorum, quae particulae emanant, seu sunt emensuratae de campo, qui spectat et pertinet ad villam *Szwyathkowo*, modoque est sub possessione villae *Vsthoschewo*, decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szwyathkowo*, quam decimam conduit curru proprio. Emethones vero de suis agris emethonalibus solvunt pro colenda per unum grossum de quolibet manso.

XV wieku (Arch. Consist., akta luźne). Obecny kościół drewniany stanął nakładem *Joumy z Puchalów Chybińskiej*, dziedziczki miejscowej, lecz nie wiadomo, w którym roku. Przed kilkudziesięciu laty zrestaurowała go gruntownie patronka jego, *Antonina z Radolińskich Breza* i wewnątrz gustownie przyozdobiła (Acta Visitat. Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Uścikowo*. ²⁾ *Ustaszewo*. Przybyły później osady: *Bógdarka, Kaczkowo, Piotrkowice, Sławoszewo, Stawek*.

Brudzyno, villa sub ecclesia parochiali in *Ianowyecz*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ecclesiae in *Ianowyecz* (*Szwyatkowo*) eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quinque grossos et sextum pro quittance.

75. CZYRKWYCZA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Czyrkwyca*, quam modo obtinet honorabilis *Andreas Szwyatkowsky*, in minoribus constitutus, ex praesentatione haeredis in eadem *Czyrkwyca*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Czyrkwyca*, *Slambowo*¹⁾, *Podowoycze*²⁾ et *Kaczkowo utraque*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector habet proventus infrascriptos, et primo unam arcem circa ecclesiam pro curia plebanali, satis latam et spatiosam, necnon et alias duas areas, dictae areae plebanali adiacentes, pro hortulanis et unum hortum in campo post curiam domini haeredis iacentem. Item et alias duas areas cimiterio contiguas pro vicario et ministro. Item in eadem haereditate habet duos mansos agrorum cum pratis eisdem agris adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item in eadem haereditate decima manipularis ex omnibus agris praedialibus provenit eidem ecclesiae in *Czyrkwyca* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt decimam pecuniariam eidem ecclesiae in *Czyrkwyca* eiusque plebano de quolibet manso per quindecim grossos pecuniae, hortulani vero pro colenda per unum corum avenae.

*Slambowo*⁴⁾, villa sub eadem parochiali, post cuius villae omnes et singulos agros praediales necnon de duobus campis emethonalibus decima manipularis pro-

*) Kościół parafialny w *Cerekwicy* zawdzięcza swe powstanie dziedzicom tamtejszym *Cerekwickim* h. *Zaramba* najpóźniej w wieku XIV, gdyż pleban tamtejszy sądząc się w roku 1418 o dziesięcinę w *Kaczkowie* z dziedzicem w konsystorzu *gnieźnieńskim*, na mocy dawnej obserwancji takowe wygrywa (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 44). Obecny kościół murowany pochodzi niewątpliwie z wieku XVI, albowiem archidyakon *Wincenty de Sevé* zastał go takim w roku 1608 i mówi o nim jako o dawno istniejącym (Acta Visit. f. 320). Ponieważ w tymże roku *Cerekwica* jeszcze była w posiadaniu rodziny *Cerekwickich* (*Andrzej* i *Marcin Cerekwicy*), przeto niezawodnie ona była fundatorką dzisiejszego starożytnego kościoła, według świadectwa wizyty ks. *Dorpowskiego* z roku 1732 w krótko po wystawieniu konsekrowanego (Acta Visitat.).

¹⁾ *Slambowo*. ²⁾ *Podowoycze*. ³⁾ *Kaczkowo* i *Kaczkówko*. Opuszczono: *Swierczewo*, które w wieku XV należało do parafii (Excerpta f. 44). ⁴⁾ W roku 1430 *Mikołaj*, pleban sprzedaje *Andrzejowi* z *Cerekwicy* dziesięcinę w *Slambowie* i *Podowoycach* za 12 grzywien i ceduje tę należyłość *Andrze-*

venit ad eandem ecclesiam in *Czyrkwyca* eiusque plebanum; de tertio vero iacente versus *Szneynam*¹⁾ decima manipularis provenit ecclesiae in *Szneyna*, prout superius, et conducit eam idem plebanus curru proprio. Tabernatores vero et hortulani solvunt loco colendae pro unum corum avenae.

Podowoycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus decima manipularis ex omnibus et singulis agris praedictis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Czyrkwyca* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos pecuniae, tabernatores vero et hortulani per unum corum avenae pro colenda.

*Kaczkowo duplex*²⁾, sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Czyrkwyca* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio. Et nihil aliud solvunt emethones, solum hortulani pro colenda per unum corum avenae.

*Bozeyowoycze duplex*³⁾, sub ecclesia parochiali in *Szneyna*, de quarum villarum omnibus et singulis agris solum emethonalibus emethones solvunt et dant decimam manipulem ecclesiae in *Czyrkwyca* eiusque plebano, quam plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones de una *Bozeyowoycze*, videlicet *maiori*, solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos pecuniae; de alia vero, videlicet *minori Bozeyowoycze*, nihil aliud solvunt.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et septimum pro quittance.

76. ZYRNYKY*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata tituli *gloriosissimae virginis Mariae*, quam modo obtinet honorabilis *Mathias* de *Mogilno*, ex praesentatione haeredum

Jowi, dziedzicowi *Wieńca*, który mu tyleż pożyczyl był na podróż do *Rzymu* (Excerpta f. 93^b). *Michał Bardzki*, pleban sprzedaje *Andrzejowi*, dziedzicowi z *Cerekwicy* dziesięcinę w *Slambowie* za 15 dukatów w roku 1453 (tamże f. 378). Tenże jako kanonik *uniejski* i pleban *cerekwicki* sprzedaje dziesięcinę rzeczony w roku 1466 za 5¹/₂ grzywny (tamże f. 534). Przed nim był plebanem *Wojciech z Ujścia*, wikaryusz in spiritualibus i officyał *kamieński* (tamże f. 364).

¹⁾ *Znin*. ²⁾ W roku 1418 pleban *cerekwicki* sądzi się o dziesięcinę w *Kaczkowie* z dziedzicem (Excerpta f. 44). ³⁾ *Michał*, pleban pozywa *Slawomira* i *Macieja*, dziedziców *Bozejowic* o dziesięcinę tamże roku 1459 (Excerpta f. 438).

*) *Żerniki*, dawniej miasto, dziś wieś, gniazdo starożytnej rodziny *Żernickich* h. *Drya*, która wydała wielu ludzi zasłużonych kościołowi i rzeczypospolitej, pomiędzy innymi zacnych prałatów i kanoników *gnieźnieńskich* *Jana*, *Piotra*, *Wojciecha* i *Adryana Żernickich*. *Małgorzata Żernicka*, córka *Jana z Żernik*, kasztelana *kaliskiego*, była matką *Filipa Padniewskiego*, biskupa *krakowskiego* (Acta Capit. Gnesn.). Kiedy kościół parafialny w *Żernikach* powstał, znikąd dojsć nie można. Akta konsystorskie i dokumenta wspominają go już od początku wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół murowany w stylu pięknym gotyckim pochodzi prawdopodobnie z końca XV lub początku XVI wieku.

in eadem *Zyrnyky*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum seu rectorem scholae, quos et salariat pro posse. Ad quam quidem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum oppidum spectant et pertinent, videlicet *Zuzoly*¹⁾, *Obyeczanowo*²⁾, *Thonowo*³⁾ et *Lathenyno*⁴⁾, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro dote plebanali et in ea modo curiam plebanalem cum horto et horreo, necnon in eadem domum vicariam. Habet et aliam unam aream ex alia parte ecclesiae, cimiterio contiguam, quae modo iacet deserta, pro schola. Et in alia area domini haeredis modo sita est domus scholae. Item habet unum locum specialem pro horto, iacentem in ripa fluvii, qui hortus est situs inter alios hortos oppidanorum, videlicet hortum oppidani, qui dicitur *Madel*⁵⁾, et hortum alterius oppidani, qui dicitur et vocatur *Lucas Lukas*. Item in eodem oppido habet de omnibus et singulis agris missalia, videlicet de quolibet manso per mensuram avenae. Nihilominus iidem oppidani solvunt mensalia de qualibet domo per unum grossum, inquilini vero per medium grossum, et hoc intelligitur de his, qui non habent seu non colunt agrum. Item de agris praedialibus omnibus et singulis in eodem oppido decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Zyrnyky* eiusque plebanum.

Zuzoly, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum scultetiae, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae in *Zyrnyky*, et emethonales, de quibus solvunt missalia eidem ecclesiae in *Zyrnyky* eiusque plebano de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

Obyeczanowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, alias scultetiales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Zyrnyky* eiusque plebano; et de emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

Thonowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decimae manipularis medietas provenit et spectat eidem ecclesiae in *Zyrnyky* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et unum avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quindecim scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per sex grossos quolibet anno et septimum pro quittance.

77. ISDEBNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Laurentii*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Isdebno*, quam pronunc obtinet honorabilis

¹⁾ *Zuzoly*. ²⁾ *Obyeczanowo*. ³⁾ *Thonowo*. ⁴⁾ *Nieznane*. Przybyły osady: *Dęboróg*, *Wincentowo*, *Żalę* i *Zrazim*. ⁵⁾ *Madel*.

* *Isdebno*, starożytna siedziba rodziny *Izdbieński*, dawniej *Porajczyków z Rusocia*, którzy nabyli wieś tę, od niej nazywać się zaczęli. Tu się urodził *Benedykt Izdbieński*, biskup *poznański*

*Petrus de Schamoczyno*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Isdebno*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat solum ministrum, vicarium vero non potest propter paucitatem proventuum. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Isdebno*, *Vyevyorczyno*²⁾, *Volya*³⁾, *Czevugyewo*⁴⁾ et *Grochowyska mnyskye*⁵⁾, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia pro dote et fundo habet proventus infrascriptos. Et primo in eadem haereditate et villa *Isdebno* unam aream specialem pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus et pro horreo, necnon in eadem area schola seu domus scholae habet situm cimiterio contiguum. Item in eadem villa seu haereditate habet unum mansum agri cum pratis eidem manso adiacentibus, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum. Item in eadem villa et haereditate *Isdebno* decima manipularis proveniens de omnibus et singulis agris praedialibus spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Isdebno* eiusque plebanum, necnon de quatuor mansis emethonalibus, in quibus modo resident, in uno *Mathias Rygalasz*, in secundo *Joannes Marczyschek*, in tertio *Joannes Vypy*, et in quarto *Jacobus Dudek*, etiam decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius dicti quatuor emethones solvunt decimam lini per duos grossos de quolibet manso. Nihilominus dicti emethones et alii omnes solvunt pro colenda eidem plebano quolibet anno per unum grossum, molendinator vero per unum corum farinae siliginiae.

*Vyevyorczyno*⁶⁾ et *Czevugyewo*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Isdebno* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Volya, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Isdebno* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per duos grossos de quolibet manso eidem plebano.

i *Marcin Izdbieński* słynny z prawości i cnot kanonik *gnieźnieński*, scholastyk *krakowski* i archidyakon *poznański* († 1594), który w miejsce starodawnego drewnianego kościoła w *Isdebnie* wystawił nowy murywany około roku 1580, dziś w gruzach leżący. (Niesiecki III, 915). Wizyta ks. *Wyczałkowskiego* mylnie *Benedykta Izdbieńskiego* za fundatora tego kościoła podaje (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visit *Wyczałkowskianae*). Akta konsystorskie już na początku wieku XV wspominają o tym kościele jako o dawnym i plebani tamtejsi w tymże czasie na stare prawa jego się odwołują (Excerpta ex actis Consist. f. 15—519). Z powodu opustoszenia i zbyt szczupłego uposażenia swego kościół ten od lat kilkudziesięciu nie ma osobnego plebana, lecz zostaje pod zarządkiem plebanów *rogowskich*.

¹⁾ *Piotr z Szamocina* pleban. ²⁾ *Wiewiórczyn*. ³⁾ *Wola Czevujewska*. ⁴⁾ *Czevujewo*. ⁵⁾ *Grochowyska*. Później przybyły miejscowości: *Mórki* i *Żabiak* oprócz *Hub Czevujewskich*, *Grochowyskich* i *Wolskich*. W roku 1431 *Zawisza* dziedzic *Isdebna* dowodzi przed konsystorzem w *Gnieźnie* prawa patronatu sobie przysługującego przywilejami *Jana ze Szczekocina*, kasztelana lubelskiego i starosty wielkopolskiego i *Sędziwoja Ostroroga*, wojewody *poznańskiego* (Excerpta f. 107). ⁶⁾ *Michał* pleban układa się w roku 1415 dnia 15 kwietnia z *Sędziwojem*, dziedzicem *Skórek* o dziesięcinę w *Wiewiórczynie* (Excerpta f. 15).

Grochowyska mnyska, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales et scultetiae, tamen nihil provenit eidem ecclesiae, solum de agris emethonalibus emethones solvunt pro colenda de quolibet manso per unum grossum quolibet anno eidem ecclesiae eiusque plebano ¹⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duos grossos cum medio.

78. ROGOWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis tituli *S. Dorotheae* virginis, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Rogowo*, quam pronunc obtinet honorabilis *Paulus de Posnania* ex praesentatione eiusdem haeredis in *Rogowo*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra oppidum praedictum villae infrascriptae, videlicet *Rogowska vyesch* ²⁾, *Slothnylky* ³⁾, *Grochowyska* ⁴⁾ et *Skulky* ⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector habet proventus infrascriptos, et primo, in eodem oppido unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus et in ea modo domum plebanalem, necnon et alias duas areas, unam pro vicario et aliam pro schola, sibi ipsis et cimiterio contiguas. Habet et aliam aream pro hortulano contiguam areae scholae, item in tergo seu postico dictae areae plebanalis habet dictus plebanus suum proprium lacum, qui incipitur ab acie seu cornu horti plebanalis et protenditur usque ad aggerem qui agger vadit de eodem oppido versus villam, quae dicitur *Rzym*. Item in eodem oppido oppidani solvunt de qualibet domo pro colenda per unum grossum, inquilini vero per sex obolos. Molendinator vero de molendino solvit a qualibet rota per unum corum farinae siligineae, hortulani vero in suburbio per medium grossum loco colendae.

Rogowska vyesch ²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales

¹⁾ *Mikołaj* pleban sprzedaje w roku 1465 dziesięciny w *Modliszewie* za 5 grzywien. Dziesięciny te musiały później upaść, gdyż opis powyższy nie o nich nie wspomina (Excerpta f. 519). Tenże pleban wydzierżawia w roku 1456 *Wacławowi z Moszyc* dochody plebanii swojej na trzy lata za roczną opłatą sześciu grzywien (tamże f. 399).

*) *Rogowo*, miasteczko należące w wieku XIV do zamożnej rodziny *Rogowskich*, *Grzymaliów*, zapewne z ich szczodrobliwości otrzymało w tymże wieku kościół parafialny, o którym jako o dawnym wspomina przy czynności konsystorskiej dnia 26 czerwca roku 1404 *Darosław*, pleban tamtejszy (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 2). Dzisiejszy kościół murowany pięknej struktury z dwiema wieżami, malowniczo pomiędzy jeziorami położony, staął w roku 1828 nakładem dziedzica *Rogowa Józefa Korytowskiego*, który w tym samym roku benedykował dziekan rogowski (Acta Consist. et Ecclesiae).

²⁾ *Rogówka*. ³⁾ *Złotniki*. ⁴⁾ *Grochowiska Szlacheckie*. ⁵⁾ *Szkółki*. Osady późniejsze: *Adamowo*, *Jakubowo*, *Kostkowiec*, *Laziska*, *Młynisko*, *Narajewo*, *Ochodza*, *Ostrów*, *Śródka Wielka*, *Śródka Mała*, *Włkotowo*, *Żurawieniec*. ⁶⁾ *Stanisław*, pleban sprzedaje roku 1430 *Małgorzacie*, dziedzicze w *Złotnikach* dziesięciny w *Rogowskiej wsi* czyli *Rogówka* za 3 grzywny (Excerpta f. 48).

et emethonales, de quibus omnibus et singulis agris decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Rogowo* eiusque plebanum, quam conducit plebanus curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Slothnylky, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rogowo* eiusque rectori; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

Grochowyska ¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rogowo* seu plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae eidem ecclesiae eiusque plebano in *Rogowo*.

Skulky ²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt quidam certi agri, videlicet unus cum medio cum quadam insula inter prata et villam praefatam *Skulky* iacente, quondam praedium concernente, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rogowo* eiusque plebano; de aliis vero agris, videlicet emethonalibus ad ecclesiam in *Nyesthronno*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri per sex grossos et septimum pro quittantia.

79. SKURKY*).

In eadem ecclesia parochialis tituli *S. Catharinae* virginis, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Skurky*, quae a multo tempore, ut dicitur, vacat propter decrecentiam proventuum et parochianorum ipsius ecclesiae. Ad quam ex antiquo iure parochiali solum ipsa villa *Skurky* spectabat. Quae ecclesia propter viciniorem locum modo solet commendari rectori ecclesiae parochialis in *Rogowo*. Eademque ecclesia habuit et modo habet pro dote et sustentatione rectoris pro tempore existentis fructus et proventus infrascriptos, et primo, in eadem villa et haereditate habet unam aream specialem pro curia plebanali circa ecclesiam, inter areas emethonales sitam, necnon et duos mansos agri cum pratis eidem agris adiacentibus, ad instar aliorum emethonum. Insuper post omnes et singulos agros praediales decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Skurky* eiusque

¹⁾ *Andrzej* pleban zapożywa dziedziczkę *Grochowisk* o wynagrodzenie „pro duabus casulis pisi et septem mandellis hordei cum quinque capetis siliginis et una avenae, (vicias cum scruto quantitatem ignorat)“. Konsystorz przyznaje mu w roku 1441: „capetam siliginis capetam unam avenae, mediam casulam pisi et unum chorum scruti cum tribus grossis“ (Excerpta f. 220 b). ²⁾ *Darosław*, pleban układa się z dziedzicem *Rogowa* o dziesięcinę wytyczną w *Srebrnych górkach* i w *Szkółkach* (et in *Sculki*) przed konsystorzem gnieźnieńskim dnia 26 czerwca roku 1404. (Excerpta f. 2). Dziesięciny w *Srebrnych górkach* (*Srebrnagóra*) później kościółowi upadły.

*) *Skórki*, patrz pod „*Koldrąbkiem*“.

plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda per unum grossum et similiter hortulani.

Byelawy, villa sub ecclesia parochiali in *Gandecz*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus, demptis quatuor mansis, decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Skurky* eiusque plebanum, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

Parzyech, villa sub ecclesia parochiali in *Ianczewo*. De cuius villae duobus mansis, in quorum uno modo residet *Matias Glowa*, et in alio decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Skurky* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio. Ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Thonowo, villa sub ecclesia parochiali in *Zyrnyky*, in qua sunt speciales agri praediales, de quorum agrorum medietate decima manipularis provenit ecclesiae in *Skurky*. Item in eadem *Thonowo*, necnon in praefata haereditate *Skurky* plebanus pro tempore existens ex antiquo ac fundatione habuit et habet libertatem piscandi pisces in lacubus in eisdem haereditatibus consistentibus omni genere retium, praeter sagenam et tracturam, alias *Wlok*.

Item ultra aream praedictam plebanalem in praefata haereditate *Skurky* habet specialem hortum versus curiam domini haeredis et ex opposito areae plebanalis, cimiterio contiguam, eiusdem latitudinis, prout area, in longitudine vero a via, quae vadit per viam, (sic) usque ad paludem se protendentem.

80. LUBCZA, *) ARCHIEPISCOPALIS.

In eadem ecclesia parochialis tituli *S. Mathaei apostoli et evangelistae*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis. Quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes de Ohpathowycz* ¹⁾, actu presbyter, ex provisione reverendissimi in Christo patris et domini domini *Joannis de Lassko*, Dei gratia sanctae ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopi et primatis. Qui, prout ex antiquo, pro sui sustentatione et pastoralis curae subsidio ad ipsam ecclesiam servat unum vicarium manuum et ministrum, quos iuxta posse salariat. Ad quam iure paro-

*) *Lubcz*, wieś pierwiastkowo arcybiskupów gnieźnieńskich, do klucza *źnińskiego* należąca, którą arcybiskup *Mikołaj Dzierzgowski* r. 1555 ustąpił na własność collegium mausyonarzy przy katedrze gnieźnieńskiej dla pomnożenia ich dochodów (Arch. Capit. Gnesn. do a. 1555). Sądzić należy, że arcybiskupi gnieźnieńscy rychło tam kościół parafialny założyli i uposażyli, skoro dekret konsystorski z dnia 17 marca roku 1416 jako o *dawnym* wspomina (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 23 b). Dzisiejszy starożytny kościół drewniany, sięgający niezawodnie wieku XVI, został w roku 1769 nakładem *Antoniego Gołeckiego*, dzierżawcy dóbr kapitulnych *Mięcierzyna*, gruntownie zrestaurowany i przez przybudowanie nawy głównej i wieży z drzewa rozprzestrzeniony (Acta Visit. Wyczalkowski).

¹⁾ *Jan z Opatowca*, pleban wspomniany w aktach konsystorskich od roku 1518.

chiali similiter ex antiquo praefata *Lubcza*, necnon *Manczerzyno* ¹⁾, *Bodzanczym* ²⁾ cum molendino, *Czathom* ³⁾ et *Galanzowo* ⁴⁾, villae spectant et pertinent, et in eadem incolae percipiunt ecclesiastica sacramenta. Eademque ac ipsius rector modernus, prout ex antiquo, habet in possessione pro dote et fundo fructus et proventus infrascriptos, videlicet inprimis, in praefata villa et haereditate unam aream pro curia plebanali, non minus longam satis tamen latam et in eadem domus curiae plebanalis et domus vicarialis. Et ex opposito eiusdem curiae plebanalis versus lacum habet unum hortum pro necessitate curiae, necnon et tabernam cum horto ex plebanali horto emensuratum; necnon et duas hortulanas, seu areas pro hortulanis in eodem latere villae, prout et curia plebanalis, alias agros plebanales terminantes, insuper et aliam aream pro schola ex alia parte ecclesiae sitam. Item habet duos mansos agri in quolibet campo, in latitudine et longitudine ad instar emethonum et scultetorum eiusdem villae cum pratis, agris et mansis eisdem adiacentibus. Habet insuper liberam piscaturam pro necessitate mensae suae, omni genere retium in lacubus eiusdem haereditatis, excepta sagena, et obstaculum primum a lacu *Yandrzevye*, quod solet modo locare, et solvit modo conductor sex grossos et pisces pro aliquot grossis, iuxta quod potest convenire. Item habet decimam manipularem post omnes et singulos scultetiae in eadem *Lubcza* agros, quam et conducere tenentur in horreum plebani propriis curribus. Emethones autem solvunt eidem ecclesiae et plebano ex eorum omnibus et singulis agris emethonalibus missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et per aliam avenae et hortulani per corum avenae, tabernatores vero per unum grossum. Tabernator vero plebanalis ex taberna solvit pro censu plebano annuatim per mediam marcam, duos pullos et quindecim ova. Hortulani vero nihil solvunt, sed servitia necessaria faciunt domestica, quibus expensae victualium dantur per plebanum, quando laborant.

Manczerzyno, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Lubcza*, in qua licet sit praedium agros praediales habens, ecclesiae tamen eidem nihil aliud provenit, solum missalia post omnes et singulos agros tam emethonales quam scultetiae, videlicet de quolibet manso per unum corum siliginis et per unum avenae, hortulani vero dum erant per corum avenae et tabernatores per grossum.

Bodzanczym, villa sub eadem parochiali, cuius incolae nihil aliud solvunt eidem ecclesiae et plebano in *Lubcza*, solum prout et in *Manczerzyno*. Molendinator vero solvit tres coros farinae siliginis.

Czathom, villa sub eadem etiam parochiali in *Lubcza*, cuius villae sculteti ex agris scultetiae solvunt decimam manipularem eidem ecclesiae et plebano; emethones vero ex agris emethonalibus omnibus et singulis solvunt missalia similiter eidem ecclesiae et plebano, videlicet de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae, tabernatores vero per unum grossum.

Galanzow, villa etiam sub eadem parochiali. Cuius villae tam sculteti quam emethones ex omnibus et singulis agris ipsorum nihil aliud eidem ecclesiae et plebano ipsorum solvunt, solum de quolibet manso culto per duos coros siliginis et duos avenae.

¹⁾ *Mięcierzyn*. ²⁾ *Bożacin*. ³⁾ *Cotuń (Chotuń)*. ⁴⁾ *Galężewo i Galężewko*. Późniejsze osady: *Biskupiec, Gostomka, Ostrów, Radunek, Stumhof*.

*Cowalewo*¹⁾, villa sub parochiali ecclesia in *Coldrab*, in qua villa decima manipularis post omnes et singulos agros cmethonales proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Lubcza*, et conducitur per plebanum. Cmethones tamen solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Grochoviska nobilium et *Zlothnyky*²⁾, villae sub parochiali ecclesia in *Rogowo*, post quarum quidem villarum omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes spectant in toto ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Lubcza*, et conduit eam plebanus de eadem *Lubcza* curru proprio. Cmethones tamen ultra decimas manipulares praedictas solvunt decimam lini de quolibet manso per duos grossos.

*Ryschow maior*³⁾, in qua sunt modo duae curiae nobilium agros praediales agris cmethonalibus adauctos per medium habentes, cuius quidem villae ex omnibus et singulis agris cmethonalibus necnon medietate agrorum praedialium decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Lubcza* et conduit eam plebanus de eadem *Lubcza* curru proprio seu eius impensis. Solvunt tamen cmethones decimam lini negligentia plebani duntaxat modo per unum grossum de manso. Alteram vero medietatem decimae manipularis post agros praediales proveniente percipit ecclesia et plebanus de *minori Rysowko*⁴⁾.

Taxata est praedicta ecclesia in *Lubcza* ex antiquo ad duas marcas argenti, et denarii sancti Petri solvit duodecim scotos et unum grossum.

81. GOSZYSCHYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis tituli gloriosissimae virginis *Mariae Anuntiationis*, de iure patronatus et praesentandi venerabilis capituli sanctae ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*, ad quam honorabilis *Joannes* de eadem *Goszyschyno* per

¹⁾ *Maciej*, pleban odbiera od kmieci w *Kowalewie* za zalogę trzyletnie meszne, o które ich pozwał w roku 1445 przed sąd konsystorski 9 grzywion groszy szerokich (Excerpta f. 305^b).
²⁾ *Mikołaj* pleban sprzedaje dnia 17 marca roku 1416 dziesięcinę w *Grochowiskach* i *Ryszewie* *Mikołajowi*, dziedzicowi z *Owiewik* (*Oozweki*) za 30 grzywion (tamże f. 23^b). Tenże domaga się przed sądem konsystorskim dnia 14 maja 1416 roku od dziedzica *Sędziwoja Złotnickiego* w *Złotnikach* dziesięcin „post araturas cmethonum et de agris, de quibus cmethones depulsi sunt“ (tamże f. 27^b).
³⁾ *Maciej*, pleban rozprawia się w roku 1456 o dziesięcinę w *Ryszewie*, wsi należącej do parafii w *Ryszewku* (Excerpta f. 396). ⁴⁾ *Ryszewko*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *rogowskim*.

*) *Gościszyn*, wieś od niepamiętnych czasów należąca do dóbr stolowych kapituły *gnieźnieńskiej*, która tam kościół parafialny założyła i udotowała według śladów zachodzących w aktach kapitulnych przed drugą połową wieku XIV. *Maciej*, pleban tamtejszy przed sądem polubowym w konsystorzu *gnieźnieńskim* złożonym w roku 1431 dowodzi na mocy dokumentów i dawnej obserwacji prawa swego do dziesięcin we wsi *Skórkach* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 110. Acta decr. Cap. Gnesn. ab. anno 1408). W roku 1747 dnia 1 lipca kościół *gościszynski* afiliowany został do parafialnego kościoła w *Niestronnie*. W roku 1760 kapituła *gnieźnieńska* w miejsce starego zupełnie zdołowanego kościoła drewnianego nowy także drewniany wystawiła. W tymże roku przywrócono kościół do godności parafialnego i osobnego dano mu pasterza. Kościół przez kapitułę wystawiony na początku obecnego wieku przez silny orkan wywrócony i zdruzgotany, zastąpił z jalmużn wiernych pleban miejscowy *Karól Boromeusz de Hoyden* nowym w tak nazwany mur pruski w roku 1826 zbudowanym. Kościół *gościszynski* od niepamiętnych czasów posiada obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany. Obecny rządcza tegoż kościoła w ostatnim czasie pięknie go wewnątrz odnowił i gustownie przyozdobił.

praefatum venerabile capitulum est praesentatus et litterae significatoriales decretae. Quae ecclesia ad praesens regitur per eundem *Joannem* per commendam. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter decrecentiam proventuum non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Goszyschyno* et *Budzyslaw* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem villa et haereditate *Goszyschyno* unam aream specialem in latitudine unius mansi cum hortis et pomeriis eidem areae adiacentibus. Et in eadem seu ipsius parte locatus est tabernator habens agros ex agris plebanalibus emensuratos, de quibus agris solvit pro censu de quolibet anno per sedecim grossos. Item idem plebanus in eadem haereditate *Goszyschyno* habet unum mansum agri cum pratis eidem agro adiacentibus in quolibet campo ita latum et longum, prout et aliorum cmethonum; necnon habet et decimam manipulearem post omnes agros praediales et scultetiae in eadem villa, quam conduit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius scultetus solvit decimam lini per quatuor grossos de manso. Cmethones autem necnon et scultetus solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae. Sed quia agri emensurati sunt in dimidiis mansos inter cmethones, ideo quilibet cmetho solvit per unum corum siliginis et unum avenae. Solus vero scultetus, quia tenet et colit integrum mansum, solvit duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores autem per unum grossum, et ipse, qui solvit censum. Et similiter in villa *Budzyslaw* scultetus et cmethones solvunt missalia, prout in eadem *Goszyschyno*.

Szkurky, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis, in qua villa decima manipularis post omnes et singulos agros cmethonales dictae haereditatis duntaxat *Szkurky*, necnon et post duos mansos ecclesiae et plebano pro tempore existenti in eadem *Szkurky* ascriptos, decima manipularis provenit spectatque ad eandem ecclesiam parochialem in *Goszyschyno* et eius plebanum. Plebanus tamen in praefata *Szkurky* ex certa ordinatione arbitralis concordiae¹⁾, prout desuper extant sufficientes litterae, loco decimae manipularis solvit etolvere tenetur singulis annis dimidiam marcam usualis monetae et numeri praefatae ecclesiae et plebano in *Goszyschyno*. Et conduit eam (sic) plebanus de *Goszyschyno* curru proprio, cui cmethones loco decimae lini solvunt de manso per unum grossum.

82. RYSCHEWKO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de iure patronatus et praesentandi abbatis et totius conventus monasterii *Trzemesnensis*, quae diu vacat,

¹⁾ Uгода ta przed sądem polubowym w konsystorzu *gnieźnieńskim* pomiędzy plebanem *gościszynskim* a plebanem *Andrzejem* ze *Skórek* nastąpiła w roku 1431 (Excerpta f. 110).

*) *Ryszewko*, wieś niegdyś klasztoru *trzemeszynieńskiego* z kościołem parafialnym przez tenże klasztor fundowanym, który już w początku wieku XIV dla niedostatecznego uposażenia afiliowany był

et solebat administrari per unum fratrem seu monachum monasterii *Trzemesnensis* absque institutione, prout et modo quidam *Stephanus* ordinis *sancti Augustini* canonicorum regularium de *Trzemesna* ipsam ecclesiam in spiritualibus et temporalibus citra vel ultra unius anni cum medio absque institutione et commenda, ut dicebat idem *Stephanus*, solum de licentia abbatis ipsius tenet et administrat. Qui propter inopiam non potest servare et secum tenere aliquem vicarium neque ministrum, solum enim habet proventus et fructus infrascriptos ex antiquo, et primo, unam aream circa ecclesiam seu ex opposito eiusdem satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et duos mansos agri ad instar cmethonalium in longitudine et latitudine, cum pratis eisdem agris adiacentibus et confinientibus, necnon et aliam specialem aream pro taberna, quae diu iacet deserta, ab altera parte ecclesiae. Situs autem scholae ignoratur. Item ad eandem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Ryschewko minor*¹⁾, *Ryschewo maior*²⁾ et *Głowy*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Item incolae seu cmethones in eadem *Ryschewko* nihil aliud solvunt eidem ecclesiae, solum de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae; nec est aliquod praedium seu agri praediales in eadem villa.

Ryschewo, villa sub eadem parochiali, in qua modo sunt tres curiae nobilium habentes agros praediales, ex quibus medietas decimae manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum in *Ryschewko* et alia medietas simul cum decima cmethonum in *Lyupcza*.⁴⁾ Cmethones tamen ex omnibus et singulis agris cmethonalibus quos colunt eidem ecclesiae et plebano in *Ryschewko* solvunt missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et unum avenae, et tabernatores de tabernis solvunt loco missalium per unum grossum, necnon et decimam manipulearem de eorum agris.

Głowy, villa sub eadem parochiali, in qua cmethones ex eorum agris omnibus et singulis nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Ryschewko*, solum de quolibet manso per unum grossum pro colenda. Et decimam manipulearem percipit monasterium *Trzemesnense*. Scultetus autem de agris scultetiae loco decimae manipularis solvit eidem ecclesiae in *Ryschewko* et plebano per quatuordecim grossos.

do kościoła parafialnego w *Gąsawie* aż do połowy wieku XV, a odtąd przywrócony do dawnej godności, zawiadowany był przez zakonników rzeczzonego klasztoru aż do jego zniesienia (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił *Maciej Miaskowski*, opat *trzemeszyński*, około roku 1780, który w roku 1788 dnia 9 listopada *Józef Korytowski*, sufragan *gnieźnieński*, konsekrował, a w roku 1808 *Jan Piłski*, pleban miejscowy, własnym nakładem zrestaurował (Acta Visitat. Raczyński).

¹⁾ *Ryszewko*. ²⁾ *Ryszewo*. Według następującego zapisku w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*, z dnia 3 marca roku 1411 istniał podówczas w tej wsi kościół, jeżeli się tenże zapis przez mylnie podanie miana wsi nie odnosi do *Ryszewka*: „*Die Solis tertia mensis Martii* (1411) *hora tertiarum in curia domini officialis Thomas cmeto de Ryszewo, in qua habetur Ecclesia, recognovit se emisse a domino Nicolao plebano in Strzeszewo (Strzyżewo) decimam manipulearem*“ (Excerpta f. 4). ³⁾ *Głowy*. Później przybyły osady: *Borek*, *Szrama (młyn)*, *Zalesie*. ⁴⁾ *Luboz*.

83. NYESTHRONNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaelis archangeli*, de iurepatronatus et praesentandi venerabilis capituli *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Blasius Szobyeschyersky*¹⁾ actu presbyter, ex praesentatione eiusdem capituli *Gnesnensis*. Cuius rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualet et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Nyesthronno*, *Drebno*²⁾, *Vynyecz*³⁾, necnon et moleninum quod dicitur *Belky*⁴⁾, aliud *Nagorny*⁵⁾ et tertium *Lesmyk*⁶⁾ et quartum, quod dicitur *Przedwyeszny*⁷⁾ (spectant et pertinent), et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream specialem pro dote plebanali in latitudine sedecim sulcorum, cum hortis eidem areae adiacentibus, et in eadem area schola habuit suum situm; item et aliam aream pro domo vicariali cimiterio contiguam. Habet et aream pro tabernatore, qui tabernator solvit censum eidem plebano quolibet anno per unum fertonem. Insuper laborare tenetur laborem, quemcumque sibi fecerit plebanus. Item in eadem haereditate *Nyesthronno* habet duos mansos agrorum in quolibet campo cum pratis eisdem mansis adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum, in quorum uno solus plebanus residet, in alio vero cmethonem locare potest, nam habet aream pro cmethone inter alias areas cmethonales modo penes *Laurentium Iantho* ex una et *Michaellem Brdeczek* partibus ex altera. Item in eadem haereditate *Nyesthronno* habet unum parvum lacum, qui dicitur et appellatur vulgariter *Głamboczek*. Item de omnibus singulis agris praedialibus eiusdem haereditatis loco decimae manipularis proveniunt missalia sex mensurae siliginis et non plus. Cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt pro colenda de manso per unum grossum et similiter tabernatores; hortulani vero per medium grossum.

Drebno, villa sub eadem parochiali, in cuius villae haereditate lacus, qui dicitur *Grzybno*, cum omni iure et proprietate ac dominio spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Nyesthronno* eiusque plebanum. Scultetus et cmethones de eorum agris

*) *Niestronno*, wieś aż do roku 1335 szlachecka, odtąd własność kapituły *gnieźnieńskiej* w skutok zamiany uczynionej z dziedzicem jej *Kelczonem*, który też wieś swoją dziedziczną odstąpił kapitule, a wziął od niej w zamian wieś kapitulną *Podolin*. Zamianę tę zatwierdził król *Kazimierz W.* przywilejem wydanym w *Poznaniu* dnia 6 stycznia roku 1335 (Arch. Capit. Gnesn. No. 101. cfr. Kodeks. dyplom. wielkop. t. II. str. 470). *Bronisław*, archidyakon *gnieźnieński* wybudował tam kościół drewniany i uposażył go gruntami. Na prośby jego arcybiskup *Bodzanta* ustanowił tenże kościół jako parafialny, jak to dowodzi na końcu niniejszego opisu archidyaconatu *gnieźnieńskiego* zamieszczony dokument erekcyjny tegoż arcybiskupa z roku 1385. W wieku XVI kapituła *gnieźnieńska* uposażenie plebana tego kościoła powiększyła, o czem świadczy dopisek po rzeczonym dokumencie położony. Dzisiejszy kościół drewniany, w roku 1742 kosztem kapituły wystawiony, przed kilku laty gruntownie zrestaurowany i dachówką pokryty został kosztem fiskusa królewskiego i parafian. (Acta Visit. et Ecclesiae).

¹⁾ *Błażej Sobiesierski*, pleban. ²⁾ *Drewno*. ³⁾ *Winięc*. ⁴⁾ *Bełka*. ⁵⁾ *Nagórnik*. ⁶⁾ *Łośnik*. ⁷⁾ Nie istnieje. Przybyły później osady: *Bielawka*, *Chwałowo*, *Czaganiec*, *Czarne Ołędry*, *Głęboczek Wielki*, *Głęboczek Mały*, *Grabina*, *Mielno*, *Mordhausen*, *Osinin*, *Popielary*, *Stary Gaj*, *Ulrichsthal*.

solvunt pro colenda per unum grossum etiam eidem ecclesiae in *Nyesthronno* et non plus.

*Vymyecz*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua villa de aliquibus certis agris praedialibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Nyesthronno* eiusque plebano. Cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt pro colenda de manso per unum grossum.

Molendinum, quod dicitur *Belley*, sub eadem parochiali, de quo molendinator solvit eidem ecclesiae in *Nyesthronno* eiusque plebano per duos coros farinae siligineae. Item aliud molendinum, quod dicitur *Nagorny*, aliud, quod dicitur *Lyesznye* et tertium, quod dicitur *Przedwyeszny*, de eisdem molendinatoribus solvunt etiam eidem ecclesiae in *Nyesthronno* eiusque plebano quolibet anno per unum corum farinae siligineae.

*Panlyedzyc szmyrdzaczce*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Panlyedzyc maiori*³⁾, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Nyesthronno* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio. Ratione cuius dicti cmethones solvunt decimam lini per sex obolos.

*Skulky*⁴⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Rogowo*, de cuius villae quinque mansis decima manipularis provenit ecclesiae in *Nyesthronno* eiusque plebano.⁵⁾

84. PARLYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Laurentii*, de iurepatronatus et praesentandi venerabilis capituli sanctae ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Matthias* de *Mogylno*, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem capituli, qui rector dictae ecclesiae pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manuum et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet *Parlyno duplex*⁶⁾, *Berlyno*⁷⁾, *Dambrowa*⁸⁾, *Myruczyno*⁹⁾ et *Szandowo*¹⁰⁾ spectant et pertinent¹¹⁾, et incolae ipsarum

¹⁾ *Mikołaj*, pleban rozprawia się przed konsystorzem gnieźnieńskim w roku 1419 z dziedzicem *Wińca* o dziesięciny tamże (Excerpta f. 51b). ²⁾ Dziś *Pałędzie Dolne* (zamiast *Smierdzące*). ³⁾ *Pałędzie kościelne*. ⁴⁾ *Szkółki*. ⁵⁾ Na początku wieku XV pobierał pleban w *Niestronnie* dziesięciny z wójcostwa w *Kruczowie*, jak świadczy rozprawa plebana *Wawrzyńca* z dziedzicami tejże wsi, *Piotrem* i *Mikołajem* o te dziesięciny przed sądem konsystorskim dnia 1 października roku 1415 (Excerpta f. 18).

* *Parlyn*, wieś już w XIII wieku kapituły gnieźnieńskiej (Arch. Capit. Gnesn), która tam albo już w tym samym albo następnym wieku kościół parafialny fundowała, albowiem na początku wieku XV pleban tamtejszy domaga się na mocy dawnej obserwacji od dziedziców *Chomiąży* dziesięcin tamże (Excerpta f. 14). W roku 1561 zgorzał starożytny kościół drewniany. Kapituła, idąc w pomoc parafianom, ofiarowała na odbudowanie jego drzewo z lasów *niestronńskich*, 20 grzywien srebra. W roku 1566 konsekrował nowy kościół drewniany *Stanisław Falęcki*, sufragan gnieźnieński (Acta decr. Capit. Gnesn. VII, 152. Liber Ordinandor. etc. *Stanisłai Falęcki*). W roku 1869 kościół ten kosztem fiskusa królewskiego i parafian gruntownie zrestaurowany został.

⁶⁾ *Parlyn*, *Parłinek*. ⁷⁾ Niwiadome. ⁸⁾ *Dąbrowa*. ⁹⁾ *Mierucin*. ¹⁰⁾ *Sendowo*. ¹¹⁾ Przybyły później miejscowości: *Bięszynek*, *Broniewiczki*, *Mokre*, *Huby Parlińskie* i *Parlinieckie*, *Sendówko* i *Suohorzewo*.

villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro curia plebanali et in ea modo domos cum hortis eidem areae adiacentibus, et in eadem area plebanali est modo domuncula vicarialis. Habet et aliam aream pro schola ex altera parte ecclesiae cimiterio contiguam. Item in eadem haereditate habet unam aream pro tabernatore penes viam, quae ducit de eadem villa *Parlyno* versus *Goncznam*(?) ex opposito areae, quae dicitur *Czyczkowskye*. Item in eadem haereditate habet duos mansos agrorum cum pratis eidem areae adiacentibus in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum; necnon et speciale pratum iacens inter prata praedialia, de quo colligi possunt octo currus feni. Item in eadem villa cmethones de agris cmethonalibus solvunt de manso pro colenda per unum grossum et similiter scultetus; et similiter de *Parlyno minori* solvunt.

Berlyno, villa sub eadem parochiali, in qua licet sunt agri praediales, tamen de eis nihil provenit ecclesiae in *Parlyno*, solum de agris cmethonalibus cmethones solvunt per unum grossum pro colenda.

Dambrowa, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Parlyno* eiusque plebano, quam et conducunt iidem cmethones propriis curribus in locum, ubi plebanus elegerit. Et nihilominus iidem cmethones solvunt pro colenda eidem ecclesiae de manso per unum grossum et similiter tabernatores; hortulani vero per medium grossum.

Myruczyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Parlyno* eiusque plebano; de agris vero cmethonalibus cmethones solvunt pro colenda de manso per medium grossum et similiter tabernatores et hortulani.

Szandowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri multi praediales, necnon scultetiae et tabernarum duarum, de quibus decima manipularis proveniebat et spectabat ad ecclesiam parochialem in *Parlyno* eiusque plebanum; et ex quadam negligentia plebani se de facto scholasticus *Gnesnensis* ad perceptionem ipsarum intro-misit, super cuius perceptione et proprietate inter plebanum et scholasticum modernos causa et actio coram quibusdam commissariis pendet indecisa. De aliis vero agris cmethonalibus decimae proprietates pertinent ad scholasticum. Cmethones autem dicti plebano nihil aliud solvunt, solum colendam per unum grossum de manso.

Mokre, villa¹⁾ sub ecclesia parochiali in *Chomyaza*, in qua licet sint agri praediales, tamen nihil provenit de eis ecclesiae in *Parlyno*, solum de agris cmethonalibus cmethones solvunt omnibus et singulis decimam manipulearem eidem ecclesiae in *Parlyno* eiusque plebano, quam iidem cmethones conducunt propriis curribus.²⁾

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri decem octo grossos et decimum nonum pro nota quolibet anno.

¹⁾ *Adam*, pleban sędzi się w roku 1441 o dziesięciny w *Mokrem*. (Excerpta f. 224b) ²⁾ Oprócz wyżej wymienionych dziesięcin przysługiwały plebanom *parlińskim* także dziesięciny dworskie z *Chomiąży*, o które się sędzi dnia 8 marca r. 1415 *Piotr* pleban z dziedziczką tamtejszą, wdową po *Jarandzie* (Excerpta f. 14).

85. CHOMYAZA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Baptistae*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Chomyaza*, quam modo obtinet honorabilis *Albertus de Sluzewo*¹⁾, ex praesentatione haeredum. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Chomyaza*, *Nowa wyesch*²⁾, *Mokre*³⁾, *Obodno* et *Lyasky*⁴⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem et decrescentiam non potest servare vicarium, qui ante servabatur, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos. Et primo, in ipsa villa *Chomyaza* habet unam aream pro curia satis latam et spatiosam in insula, in qua ecclesia est fundata, a cimiterio versus meridiem usque ad finem seu paludem se protendentem. Et in eadem area plebanali concessa est facultas, prout in litteris erectionis, domum pro plebano et aliam pro ministro ecclesiae et quatuor pro hortulanis erigendi et construendi. Item et duos mansos agri, unum in eadem haereditate *Chomyaza* et alium in villa *Nowa wyesch*, cuius mansi in *Nowa wyesch* postea ex commutatione habet unum alium mansum in eadem *Chomyaza* cum pratis eisdem mansis adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum, alias, prout et alii mansi in eadem haereditate emensurationem habent; item et lacum, dictum *Zolwynyecz*⁵⁾, situm inter limites praedictae villae *Chomyaza*, item decimam manipularem de dimidia parte omnium et singulorum agrorum eiusdem villae *Chomyaza*, videlicet, de octo mansis provenit et spectat ecclesiae in *Chomyaza* eiusque plebano, et de aliis octo mansis provenit scholastico *Gnesnensi*⁶⁾; hortulani vero solvunt pro colenda per novem obolos.

*) *Chomyaza*, wieś szlachecka, której dziedzic *Mikołaj*, w roku 1357 wybudował tam kościół drewniany na wyspie, uprosił arcybiskupa *Jarosława Skotnickiego*, że na powiększenie dochodów plebańskich za zezwoleniem kapituły odstąpił dziesięciny z wsi stolu arcybiskupiego *Ossagóra (Ostrowiec) Swepranice (Godawy)* i *Mościszewo*, sam zaś dał na posag nowej plebanii dwie włoki ziemi, jedną w *Chomyży*, drugą w *Nowejusi*, oraz dziesięciny: w *Chomyży*, *Dąbrowie*, *Mościszewie*, *Ossagórze* i *Obodnie „de arratura sua“*, nadto część wyspy ku południowi, na której kościół wybudował, i dwa domy: jeden dla plebana, drugi dla wikaryusza, i miejsce na założenie 4 zagród. Prócz tego nadał plebanowi jezioro zwane *Szowiniec* w *Chomyży*. Do nowo utworzonej parafii należeć miały wsie: *Chomyża*, *Grzymiąca*, *Nowawieś* i *Obodno*. *Kanoniczną ordeką tej nowej parafii wydał w tym sensie wspomniany arcybiskup, jak dowodzi odnośny przywilej z dnia 24 kwietnia 1357 w *Gnieźnie* wydany, który znajduje się w archiwum kapituły i oblatowany jest w aktach konsystorskich pod rokiem 1462 (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 482. Arch. Cap. Gnesn.). Dzisiejszy kościół murowany, wystawił w roku 1831 dziedzic miejscowy, *Józef Sulerzycki*. Dla zbyt szczupłych dochodów kościół tenże od dawna własnego nie ma plebana, będąc administrowany przez plebanów *parlińskich* (Acta Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Wojciech* ze *Sluzewa*, pleban. ²⁾ *Nowawieś*. ³⁾ *Mokre*, dziś w parafii *parlińskiej*. ⁴⁾ Dziś *Laski Wielkie* i *Laski Małe*. Osady późniejsze: *Piastowo*, *Obora*, *Tuczynek*. Opuszczono w powyższym opisie istniejącą już naówczas wieś *Grzymiąca*. ⁵⁾ *Zółwiniec*. ⁶⁾ *Stanisław*, pleban sądzi się w roku 1430 przed konsystorzem z *Andrzejem Myzka*, scholastykiem gnieźnieńskim, o dziesięciny w *Chomyży* i *Laska*, które w sposób powyżej oznaczony podzielono. (Excerpta f. 91).

Obodno, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales et emethonales, tamen nihil provenit ecclesiae in *Chomyaza*, solum de agris, quos colunt tabernatores, decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Chomyaza* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae de manso per unum grossum pro colenda.

Nowa wyesch, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Chomyaza* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum.

*Mokre*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, necnon duo mansi emethonales, de agris praedialibus emensurati, de quibus agris decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Chomyaza* eiusque plebano. De agris vero emethonalibus et de praedictis mansis duobus emethones solvunt pro colenda per unum grossum de manso.

Lyasky, villa sub eadem parochiali, in qua villa emethones solvunt pro colenda per unum grossum de manso.

Oschya gora, praedium sub ecclesia parochiali in *Venecia*, de cuius omnibus et singulis agris decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Chomyaza* eiusque plebano.

Godawa et *Moszczyzewo*, villae sub ecclesia parochiali in *Venecia*, de quarum villarum omnibus et singulis emethonalibus emethones dant et solvunt decimam manipularem eidem ecclesiae in *Chomyaza* eiusque plebano.

86. GASCHAWA*, OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Trzemesnensis*, quam modo obtinet honorabilis et religiosus frater *Nicolaus* de *Cleczo*, actu presbyter, ordinis sancti *Augustini* de monasterio *Trzemesnensi*, ex praesentatione abbatis totiusque conventus *Trzemesnensis*, qui rector eiusdem ecclesiae servat et secum tenet pro vicario unum fratrem, *Michaëlem* de *Ianovyecz* et ministrum seu rectorem scholae, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum

¹⁾ *Jan*, pleban rozprawia się przed konsystorzem w roku 1464 z *Mikołajem* plebanem z *Wenecyi* o dziesięciny w *Mokre* i *ex sorte agri semoti ab agris allodialibus in Godawy*, które konsystorz przyśądza *Mikołajowi*. *Jan*, pleban zapowiedział apelacją do *Rzymu* (Excerpta f. 511).

*) *Gasawa*, pierwsiastkowo wieś dziedziczna *Dzierzykraj* z *Człopy*, który ją przed rokiem jeszcze 1145 darował klasztorowi kanoników regularnych w *Trzemesznie*, jak to opiewa przywilej księcia wielkopolskiego *Mieszka (Mieczysława)* wydany w *Gnieźnie* dnia 28 kwietnia tegoż roku, w którym zatwierdził wszystkie posiadłości rzeczzonego klasztoru (Arch. kościoła trzemeszeńskiego. Rzyszczeński i Muezkowski Cod. dipl. Polon. II. No. 436. Kodeks dyplom. wielkopl. I, 16—18). W dziejach Polski wieś ta stała się głośną z zabójstwa *Leszka Białego* przez zdradzieckiego i niewdzięcznego *Światopełka*, wielkorządcę pomorskiego w roku 1227. Do *Gasawy* bowiem zwołał był *Leszek* senatorów i panów, aby się z nimi naradzić nad środkami poskromienia *Światopełka* wylamującego się z pod jego władzy.

oppidum, videlicet *Marczynkowo duplex*¹⁾, *Schelyewo*²⁾, *Lyschymyno*³⁾, *Oczwyeka*⁴⁾ et *Kunrathowo*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, in eodem oppido habet unam aream specialem pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam cimiterio contiguam, necnon et alias duas arcas pro hortulanis cum hortis eisdem areis adiacentibus, in platea eundo in curiam in latere dextro sitas et sibiipsis vicinas, in quarum una est modo hortulanus et alia iacet deserta, quarum hortulaniarum hortulani pro tempore existentes nihil solvunt plebano, solum laborant absque pretio leves labores. Item habet unum mansum agri in eodem oppido cum pratis eidem agro adiacentibus in quolibet campo, ita latum et longum, prout et alii oppidani. Et ultra praedicta prata agro confinientia et adiacentia habet et alia duo prata ultra oppidanos, unum ab agris plebanalibus predictis se protendens per insulam, dictam *Sobychowycz*⁶⁾, usque ad paludem ex opposito, aliud vero pratum etiam in eadem parte agri, dictum et appellatum *wyielka laka*⁷⁾, inter agros et prata oppidanorum iacens. Item decima manipularis post omnes et singulos ipsius oppidi agros proveniens spectat in toto ad eandem ecclesiam et plebanum in *Gaschawa*, et conducunt eam incolae ipsius oppidi in horreum plebani curribus propriis. Ratione cuius duntaxat decimam lini solvunt de manso per unum grossum. Nihilominus dicti oppidani eiusdem oppidi solvunt de qualibet domo pro colenda per unum grossum, hortulani vero per medium grossum et inquilini per sex obolos. De agris vero praedialibus decimam manipulearem percipit factor eiusdem praedii simul cum aliis frumentis pro monasterio *Trzemesnensi*. Item in lacu, dicto *Oczwyek*, habet ex antiquo liberam piscaturam pro mensa sua plebanali omni genere retium, praeter sagenam. Item habet libertatem scindendi ligna in silvis et nemoribus ad monasterium spectantibus, in locis, ubi recipiuntur ad curiam.

Kronikarz spóczesny, *Boguchwał*, biskup *poznański*, opisujący to smutne zdarzenie, nazywa *Gasawę* „praedium monasterii *Trzemesnensis*“ (Kronika *Boguchwała* u *Bielowskiego Monum. Polon. histor. t. II 554. 555*). Nie była zatem naówczas miastem, ale musiała być znaczną i ludną osadą, skoro książę *Leszek* zwołał do niej zamiast do pobliskiego miasta *Znina*, liczny zastęp panów z niemałym poczetem ludzi zbrojnych, sam mając z sobą zapewne znaczną liczbę dworzan. Wnosić można, że już natenczas musiał tam także istnieć kościół. Aż do roku 1362 plebanami w *Gasawie*, podówczas już *mieście*, byli książęta świeccy. W skutek zamiany pewnych dziesięć pomiędzy *Gniewomirem*, proboszczem *trzemeszyńskim* a arcybiskupem *Jarostawem Skotnickim*, tenże arcybiskup przywilejem z tego samego roku kościół parafialny *gasawski* pozwolił obsadzać zakonnikami z klasztoru *trzemeszyńskiego*, czyli zamienił tamtejsze beneficium na *beneficium regulare* (Arch. Capit. *Gnesu. N. 162*). Dopiero po zniesieniu tegoż klasztoru świeccy napowrót pasterzują tam duchowni. W miejsce dawnego drewnianego kościoła przez *Szwedów* zrabowanego i spalonego, przy czem ówczesny pleban obronę sprzętów jego napastnikami życiem przypłacił, *Kazimierz Brzechffa*, opat *trzemeszyński* wystawił w roku 1674 nowy kościół z drzewa kostkowego, który w roku 1855 kosztem fiskusa królewskiego i parafian gruntownie zrestaurowany i lupkiem pokryty w roku następnym przez ks. *Franciszka Ksawerego Sucharskiego*, kanonika i officyała *gnieźnieńskiego* został pobenedykowany. W roku 1816 przybudował do tego kościoła kaplicę murywaną w formie rotundy blachą żelazną pokrytą *Ignacy Zdebiński*, dziedzic *Marcinkowa* i *Czewujewa*, urządziwszy pod nią grobowiec familijny (Acta Visitat. et Ecclesiae).

¹⁾ *Marcinkowo Górne* i *Marcinkowo Dolne*. ²⁾ *Szelejewo*. ³⁾ *Lysinin*. ⁴⁾ *Oćwieka*. ⁵⁾ *Konwato*. Późniejsze osady: *Gasawka*, *Róża Góra*. ⁶⁾ *Sobichowice*. ⁷⁾ *Wielka Łąka*.

*Marczynkowo utraque*¹⁾, villae sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales speciales, de quibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Gaschawa* eiusque plebanum; de agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano pro colenda de manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Schelyewo, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen nihil de eis solvitur eidem ecclesiae, solum de agris emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso eidem ecclesiae in *Gaschawa* eiusque plebano per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Lyschymyno, villa sub eadem parochiali de cuius villae agris emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum.

Oczwyeka, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Gaschawa*, quam conducit plebanus curru proprio. Ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per unum grossum de manso. Et nihilominus dicti emethones solvunt colendam per unum grossum de manso.

Kunrathowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae solvunt pro colenda per unum grossum de manso; molendinator vero de molendino aquatico nihil aliud solvit, solum etiam colendam per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti, solvitque contributionem denarii sancti Petri quinque scotos et unum grossum pro quittance.

87. VENECIA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae*, de provisione archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de*

¹⁾ Na łące pod *Marcinkowem Górnem* wskazują tamtejsi mieszkańcy miejsce, na którem *Leszek Biały* zabity został. — *Lutko* pleban *Gasawski* zawarł w roku 1426 z *Sędziwojem*, dziedzicem *Marcinkowa obojga* następujący układ: „*Obligavit se plebanus qualibet septimana semel missam defunctorum et vigiliis cum Requiem quolibet Quatuor temporum etiam cum missa defunctorum ratione decimae post araturas nobilis Sandivogii haeredis in Marcinkowo decantare, et dum contingeret ipsum Sandivogium aut pueros suos aut alios de domo sua de nobilibus, qui sepulturam in Ecclesia Gnesnensi elegerunt, (mori) idem plebanus eundem mortuum debet conducere*“. Pleban żąda ingrossowania tego układu w aktach konsystorskich, co się roku 1426 stało (Excerpta ex actis Consist. f. 72^b).

^{*)} *Wenecya*, wieś pierwotkowo szlachecka, od początku zaś wieku XV arcybiskupów *gnieźnieńskich* do klucza *źnińskiego* należąca, dla swego położenia pomiędzy jeziorami na półwyspie tak nazwanym, w dokumentach XIV, XV wieku często wspominana (Arch. Capit. *Gnesu.*), miała kościół parafialny już w wieku XIV, albowiem pleban miejscowy *Jan*, rozprawiając się dnia 29 stycznia roku 1416 o dziesięćcinę z *Margonina* w konsystorzu *gnieźnieńskim*, powołuje się na dawne kościoła swego prawa i przywileje (Excerpta ex actis Consist. *Gnesn. f. 20^b*). Według ustnego podania w dawnych wizytach przechowanego miał kościół wenecki fundować arcybiskup *Dobrogost Nowodworski* (1394—1402). Zdaje się przecież według powyższej przed konsystorzem rozprawy, że tenże kościół jest starszym. W roku 1759 *Wojciech Młaskowski*, starosta *źniński*, dzierżawca dóbr *weneckich*, wystawił z polecenia i nakładem

*Lowycz*¹⁾, actu presbyter. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Venecia*, *Byskupyno*²⁾, *Godawy*³⁾ et *Moszczyschewo*⁴⁾ spectabant spectantque et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiabant et percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Quae ecclesia ex fundatione et erectione habet proventus infrascriptos in pacifica possessione; et primo, circa ecclesiam unam aream satis latam et longam, protendentem se a via, qua itur ad ecclesiam usque ad lacum, et in eadem hortus. Et nihil aliud habet in eadem *Venecia*, solum quidam emethones solvunt de manso per unum grossum et hortulani per medium grossum. Item habet in haereditate *Moszczyschewo* quatuor mansos agrorum ita latos et longos, prout et alii emethones in eadem *Moszczyschewo*, necnon et pratum dictum *u zymny wody*⁵⁾, divisum a pratis incolarum dictae *Moszczyschewo*, quae quidem villa modo iacet in toto deserta; item et lacum in toto dictum *Moschyna*⁶⁾, necnon liberam piscaturam seu capturam piscium in lacu dicto *Skrzynka*⁷⁾ per duos piscatores omni genere retium praeter sagenam; necnon et structuram facere alias *gyasz* in eodem lacu *Skrzynka*. Insuper libertatem piscandi in lacu dicto *Byale*⁸⁾ ex opposito castris⁹⁾ maioris, duntaxat per unum piscatorem retibus parvis, videlicet *Mrzeza* et *Szlampnycza*. Item et decimam manipulem post omnes et singulos agros praedii dicti *Mokre*¹⁰⁾, haereditatis *Godawy*, quam ipse plebanus curibus propriis conducit. Item et decimas manipulares, videlicet, in villis:

*Schuchodol*¹¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Thrak*,¹²⁾ cuius villae decima manipularis post omnes et singulos agros emethonales proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Venecia* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per duos grossos de manso.

arceybiskupa *Władysława Lubieńskiego* nowy kościół drewniany, który dnia 18 października r. 1765 ks. *Krzysztof Dobniński*, sufragan *gniźnieński* konsekrował. W sto lat potem kościół ten tak był zdezołowanym, że nowym zastąpionym być musiał. Jakoż fiskus królewski wespół z parafianami w latach 1869—1872 wystawił nowy kościół murowany z wieżą w stylu gotyckim, malowniczo położony pomiędzy jeziorami na półwyspie, za staraniem obecnego rządcy swego w roku ubiegłym opatrzone ołtarzami i wewnątrz przyozdobiony (Acta Consist. et Ecclesiae).

1) *Jan z Łowicza* pleban. 2) *Biskupin*. 3) *Godawy*. 4) *Mościszewo*. Nowsze osady: *Annowo*, *Fobusz*, *Karulewo*, *Nowy Fobuwałk*, *Ostrówiec*, *Pniewy*, *Rozalinowo*, *Wiktorowo*, *Biskupińskie Huby*. 5) *U zimnej wody*. 6) *Mosina*. 7) *Skrzynka*. 8) *Jezioro Białe*. 9) *Zwaliska zamku starożytnego* znanego z legendy o „*Djable weneckim*“, tak zwanym dziedzicu awanturniku trudniącym się rozbojami. Był nim *Mikołaj sędzia kaliski*, tak go bowiem nazywają *libri terrestres Posnaniens*. Umarł roku 1401, pojednawszy się z Bogiem jak dowodzi jego testament i układ o pogrzeb z klasztorem *trzemieszyskim*. 10) Dziś w parafii *parlińskiej*, dawniej *chomiąskiej*. Pleban *Mikołaj* rozprawia się w roku 1464 z *Janem* plebanem z *Chomiąży* o dziesięciny w *Mokrem* i *Godawach*. Ofiencyał *Mikołaj z Czechla* przysądza też dziesięciny plebanowi *weneckiemu*, którym to wyrokiem niezadowolniony pleban *chomiązki* zapowiedział apelacją do *Rzymu*. Widać że sprawę przegrał, skoro w powyższym opisie wspomniane dziesięciny są podane jako należące do kościoła w *Wenecyi* (Excerpta f. 511). 11) *Suchydół*, dziś nazwa nieznana, zapewne na inną od dawna zamienioną. 12) *Trłag*. *Stanisław* dziedzic *Broniewie* deklaruje w roku 1464 przed konsystorzem że plebanowi *weneckiemu* *Mikołajowi* winien 12 grzywien srebra za dziesięciny w *Suchymdole* (Excerpta f. 508).

*Conary*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Margonyno*, post cuius villae omnes et singulos agros emethonales decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Venecia* eiusque plebanum, quam et conducit curru proprio idem plebanus; ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per duos grossos de manso.

Byskupyno et *Godawy*, sub ecclesia parochiali in eadem *Venecia*, quarum villarum omnes et singuli emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano in *Venecia* pro colenda de manso per unum grossum, tabernatores vero per medium grossum.

Item plebanus pro tempore existens ex fundatione et dotatione ipsius ecclesiae pro fundatoribus singulis septimanis unam missam feria secunda defunctorum et aliam diebus sabbativis de beata Virgine obligatur explere.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem sancti Petri duos scotos et grossum pro quittance.

Altare tituli *S. Nicolai*²⁾ in eadem ecclesia parochiali, quod pro dote et fundo habuit et habet unam decimam manipulem post omnes et singulos agros villae dictae *Gyadownyky* sub ecclesia parochiali in *Gora*, videlicet post omnes et singulos agros emethonales; necnon solvunt et decimam lini de manso per duos grossos. Quod quidem altare cum ipsius praedicta decima manipulari plebanus ipsius ecclesiae in *Venecia* modo tenet tamquam eidem ecclesiae, ut dicitur, annexum et incorporatum. Idem enim altare fuit de iurepatronatus haereditis in eadem *Venecia*, dum et quando eandem *Veneciam* laicus habuit in possessione, quod modo cum omni iure et dominio pertinet ad ecclesiam archiepiscopalem. Item altarista pro tempore existens tenetur et obligatur ex fundatione et erectione missas singulis hebdomadis, videlicet unam feria secunda pro defunctis, aliam feria quarta de sancto *Nicolao*, et sabbato de beata virgine *Maria* pro remedio et salute fundatoris quondam nobilis *Nicolaï*, haereditis in *Venecia*, iudicis terrae *Calissiensis*, explere sub conscientia.

Item hoc idem altare ex antiquo taxatum est a unam marcam argenti.

88. OSTHROSZCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Crucis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Ostroszcze*, quam modo obtinet honorabilis *Michaël de Vyerzbyczany*, ex praesentatione nobilis *Ioannis Obodzyensky*, haereditis in eadem *Ostroszcze*. Cuius ecclesiae rector propter parochianorum et proventuum paucitatem nou

¹⁾ Tenże pleban sprzedaje roku 1466 dziesięciny w *Konarach* za 8 grzywien. Już w roku 1416 dnia 9 stycznia sądził się o nie z dziedzicem *Margonina* przed konsystorzem pleban *wenecki Jan* (tamże f. 20^b). ²⁾ *Altaryja* ta istniała już w roku 1419, w którym *Maciej*, mieszczanin ze *Złina* czyni układ z altaryzstą *Jakóbem*, że mu płacić będzie corocznie na Boże Narodzenie 3 grzywny i tyleż na ś. *Wojciech* za dziesięciny owsa w *Jadownikach* (*Jadowniku*) do altaryji jego należące (Excerpta f. 48).

*) *Ostroszcze*, gniazdo niegdyś wielkopolskiej rodziny *Ostrowskich*, która tamże założyła i udotaowała kościół parafialny zapewne w początku XV wieku, gdyż dopiero odtąd zachodzą o nim wzmianki w aktach i dokumentach konsystorskich (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat. i dokumenta luźne). W połowie XV wieku kwitła ta parafia w najlepsze, gdyż się o nią dwóch naraz dobijało kandydatów. Przed konsystorzem bowiem w *Gnieźnie* stawili się: *Jan Ostrowski*, dziedzic *Ostroszcza* i prezentowany przez niego na beneficjum tamże *Zacharyasz* z jednej, a *Jaranda Ostrowski*, dziedzic *Chomiąży* z synem

servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Ostroszcze*, *Pnyewy* et *Chomyaza* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream cimiterio contiguam cum horto pro horreo, eidem areae adiacente, necnon et aliam aream pro schola ex altera parte ecclesiae, cimiterio contiguam. Item habet duos mansos agri in eadem haereditate, qui propter diuturnam inculturam excreverunt boris et nemoribus, necnon duo prata eisdem agris adiacentia. Insuper habet et tertium pratun in palude iacens inter lacum, dictum *Pnyewskye*, et molendinum alias *wolyusch*, ex quo colligi possunt viginti currus foeni, aliquando magis. Item post omnes et singulos agros tam praediales quam emethonales in eadem villa et haereditate decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum, quam conducunt dicti emethones curribus propriis, quilibet de suo agro; nihilominus iidem emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum eidem ecclesiae.

Pnyewy, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Ostroszcze*, solum pro colenda de manso per quatuor ternarios, et similiter solvunt sculteti.

Chomyaza, villa sub eadem ecclesia parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae, solum de agris scultetiae unius mansi medio decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano in *Ostroszcze*, et de medio provenit suffraganeo *Gnesnensi*; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda per unum grossum de manso.

*Nowa wysch*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Chomyaza*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad ecclesiam in *Ostroszcze* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

*Crolykowo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Slupy*, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae in *Ostroszcze*, solum de emethonalibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Ostroszcze*, eiusque

swoim *Janem* prezentowanym przez niego na to beneficiorum z drugiej strony, domagając się instytucji kanonicznej dla swych kandydatów. Sąd polubowy przez strony wybrany przyznał prawo prezentowania dziedzicowi *Ostroszcza* i uznał za plebana prezentowanego *Zacharyassa* w roku 1452 (Excerpta f. 363, 364). W końcu XVI wieku kościół w *Ostroszczu* zupełnie podupadł. Archidyakon *Wincenty de Sevé*, wizytując go w roku 1608, tak o nim pisze: „*Ostroszcze, villa generosi Dni Stanislai Modlibog, in qua fuit ecclesia parochialis lignea consecrata tit. S. Crucis... Plebanum non habet, vacat a multo tempore, eo quod sit haereticus praedictus dominus, ob non reparationem iam maior pars corruit, brevi nulla istius parochialis erantur vestigia*“. (Arch. Cap. Acta Visit. *Vincentii de Sevé* f. 308^b). Obawy wizytatora spełniły się. Kościół w krótko potem runął i już nie został więcej odbudowany. Parafia wcieloną została do *Weneayi*, którą przypomina do dziś dnia jedynie osada *Pniewy*, gdyż wsie *Ostroszcze* i *Chomyaza* albo zupełnie znikły, albo inaczej zostały przezwane.

¹⁾ *Nowawies. Wojciech*, pleban wiedzie spór z *Mikołajem*, plebanem z *Chomyazy* o dziesięcinę w *Nowejusi* już w roku 1412 (Excerpta f. 482, 483). ²⁾ *Zacharyasz* pleban sprzedaje roku 1456 dziesięcinę w *Królikowie* za 6 grzywien (tamże f. 402^b).

plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos de manso.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad sedecim scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos et quartum pro quittance.

89. KYERZKOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Kyerzkowo*, quam modo obtinet honorabilis *Thomas de Pleschewo*, actu presbyter, ex praesentatione nobilium dominorum *Mathiae* et *Joannis Pakoyszky*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium neque ministrum. Ad quam ecclesiam iure parochiali nulla alia villa spectat et pertinet, solum eadem *Kyerzkowo*. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos; et primo, unam aream cimiterio contiguam pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus; item decimam manipulem post omnes et singulos agros praediales, necnon unum mansum emethonalem, dictum *Komorowskye*, percipit eadem ecclesia seu ipsius plebanus in *Kyerzkowo*. Item in eadem haereditate habet duos mansos agrorum cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum, qui mansi propter diuturnam inculturam nemoribus et boris excreverunt. Item emethones de agris emethonalibus solvunt de quolibet manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

*Dobyeschewycze*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Thralg*²⁾, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Kyerzkowo* eiusque plebano.

*Wyeyerzycze*³⁾, villa sub ecclesia parochiali, in *Thralg*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit et spectat ad ecclesiam parochialem in *Kyerzkowo* eiusque plebanum, quae villa in toto iacet modo deserta.

*Altare*⁴⁾ in eadem ecclesia, tituli *S. Dorotheae*, de iure patronatus haeredum in eadem *Kyerzkowo*, quod modo obtinet idem plebanus propter decrecentiam proventuum ecclesiae parochialis praefatae pro sustentatione etiam in titulum. Ad

*) *Kierzkowo*, wieś szlachecka z kościołem parafialnym już wieku XIV istniejącym, jak wspominają akta konsystorskie przy fundacji tamże altarij w roku 1438 (Excerpta f. 166 sqq.). Dziś nie ma śladu kościoła, który w końcu wieku XVII zupełnie zdezolowany za zezwoleniem władzy duchownej został sprzedany. Parafią stanowiła jedyna wieś *Kierzkowo*, przyłączona tymczasowo do parafii *Szczepanowa*, dopóki z składek parafian nowy kościół nie stanie. Folwark osoby czyli probostwo w *Kierzkowie* w najnowszym czasie odbudowane wyczekuje na przyszłego rządcę parafii blisko dwa wieki osieroconej. (cfr. Acta Visit. in Arch. Consist. Gnesn. i akta nowsze).

¹⁾ *Dobieszewice*. ²⁾ *Trąg*. ³⁾ *Wierzejewice*. ⁴⁾ W roku 1438 *Julka*, wdowa po dziedzicu części *Kierzkowa*, fundowała przy kościele *kierzkowskim* altaryj pod tyt. *N. Maryi P. i ś. Barbary*, kupiwszy u *Andrzeja Jadownickiego* i *Janusza Redeczynskiego*, współdziedziców *Kierzkowa* 2 grzywny rocznego czynszu na wyderkaff, które miały stanowić główny dochód dla altaryzisty (Excerpta ex actis Consist. f. 166). W roku 1444 *Bartłomiej*, altaryzista wytacza przed konsystorzem sprawę naprzeciw dziedzicom

quod altare pertinent proventus infrascripti hinc inde comparati, et primo, in eadem haereditate habet unum mansum agri in quolibet campo cum area iacente in fine villae eiusdem mansis in confine in littore lacus situm, quae area simul cum agro modo iacet deserta. Item in *Dzyewyerzewo* censum solvunt haeredes, videlicet dominae *Vaschowszka*, alias de sorte ipsius et *Goszlynska*, viduae, unam marcam. Item de haereditate *Wloschynowo* haeres protunc existens de eadem haereditate solvit quolibet anno pro censu unam marcam pecuniae; item de haereditate *Marczynkowo* dominus *I. Raczkowsky* de sorte sua, quam habet in eadem *Marczynkowo*, solvit teneturque solvere tres marcas cum media pecuniae eidem altaristae protunc existenti. Cuius quidem altaristae altarista singulis septimanis in eadem ecclesia in praedicto altari tres missas, unam pro defunctis, aliam pro peccatis et tertiam de beata virgine *Maria* legere et explere tenetur et obligatur, necnon singulis quatuor temporibus vigiliis mortuorum et missam pro defunctis.

90. SZCZEPANOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli S. *Bartholomaei*, de iurepatronatus et praesentandi venerabilis capituli sanctae ecclesiae *Gnesnensis*, ad quam annexa est capella de *Voyuczyno*¹⁾, quas pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus* de *Glowno*, actu presbyter. Cuius ecclesiae rector propter parochianorum et proventuum paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, seu rectorem scholae, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szczepanowo*, *Szczepankowo*²⁾, *Crothoschyno*³⁾, *Voyuczyno*⁴⁾ et *Volycze*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica per-

w *Dobieszewicach* o czynsz należący się altaryi jego, przez męża fundatorki, *Wasila* poprzednio przeznaczony (tamże f. 292). W roku 1474 *Mikołaj Janowski*, kasztelan śremski, patron altaryi w *Kierzkowie* kupuje u *Jana Raczkowskiego* i żony jego *Beaty* dziedziców w *Marcinkowie Górnem* cztery grzywny rocznego czynszu za 40 grzywnien na wyderkaff zabezpieczywszy ten czynsz na wsi ich dziedzicznej *Wolnej* (tamże f. 604). Zdaje się, że to była druga altaryja pod tyt. *ś. Doroty* przez *Janowskich* fundowana, o której opis powyższy wspomina, i że podówczas altaryja *N. Maryi Panny* i *ś. Barbary* była upadła. Grunta i dochody altaryjne wcielone zostały jeszcze przed rokiem 1521 do plebanii w *Kierzkowie*.

*) *Szczepanowo*, wieś niegdyś kapituły *gnieźnieńskiej*, o której kościele parafialnym dokumenta i akta kapitalne w początku wieku XV częste czynią wzmianki, z kąd wnosić można, że tenże kościół istniał tam już w wieku XIV (Arch. Cap. Gnesn.). *Mikołaj*, pleban tamtejszy, sądząc się w r. 1455 przed konsystorzem o należności swoje, odwołuje się na *starodawne* prawa kościoła swego (Excerpta f. 392). W miejsce kościoła drewnianego przez kapitułę rzezoną kilkakrotnie odbudowanego i restaurowanego, nareszcie od starości upadającego, fiskus królewski wraz z parafianami wystawili w roku 1848 nowy kościół murowany z wieżą w stylu nowoczesnym, który w roku następnym dziekan *żniński* i proboszcz *mogilnicki*, ks. *Klupp* pobenedykwował (Acta Consist. et Ecclesiae).

1) *Wójcin* albo *Wojucin*, wieś kapituły *gnieźnieńskiej*, w której już w wieku XIV istniał kościół parafialny słynny cudownym obrazem *N. Maryi P.* dziś znajdującym się w kościele parafialnym w *Szczepanowie*, do którego już w wieku XVI tenże kościół i parafię dla nader szczupłych dochodów wcielono. (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.) Starożytny kościół drewniany rozebrano w roku 1863.

2) *Szczepanówko*. 3) *Krotoszyn*. 4) *Woiwin* (*Wójcin*) albo *Wucin*. 5) *Wolice*. Później powstało osady: *Annowo*, *Białobłota*, *Bielawy*, *Bielawki*, *Chomiąża księża*, *Krzekotowo*, *Krzekotówko*, *Mikołajkowo*, *Radłowo*, *Rydżek*, *Staboszewo*, *Staboszewko*, *Starydwór*, *Szeroki Kamień*, *Wiktrowo* oraz *Huby Radłowskie* i *Wojcińskie*.

cipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos; et primo, unam aream cimiterio contiguam cum hortis eidem areae adiacentibus et in eadem scholam; necnon et aliam aream pro tabernatore et in ea modo domum. Item in eadem haereditate habet duos mansos agri in quolibet campo ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item habet in eadem villa *Szczepanowo* post omnes et singulos agros praediales decimam manipulem, ratione cuius tenutarius ipsius villae pro tempore existens ex certa ordinatione iam diu cum plebano facta ex censibus eiusdem villae solvit ipsi ecclesiae in *Szczepanowo* singulis annis per tres fertones pecuniae; de agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem ecclesiae pro colenda de manso per unum grossum; tabernator vero praedictus plebanalis solvit pro censu per duodecim grossos.

Szczepankowo, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen nihil de eis solvitur, solum de omnibus tribus praediis, videlicet, de *Voyuczyno*, *Szczepanowo* et *Szczepankowo* tres fertones pecuniae; de agris vero emethonalibus emethones solvunt de quolibet manso pro colenda per unum grossum.

Crothoschyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Szczepanowo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt de manso pro colenda per unum grossum.

Volycze, villae sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Szczepanowo* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini per duos grossos de manso.

Voyuczyno, villa, in qua quondam erat ecclesia parochialis, quae propter paucitatem proventuum et parochiae superscriptae ecclesiae parochiali, ut dicitur, est annexa in *Szczepanowo*, quae pro dote et fundo habuit proventus infrascriptos, quorum ecclesia superscripta in *Szczepanowo* modo extat in possessione, videlicet primo et principaliter habuit et habet unam aream specialem ecclesiae et cimiterio vicinam cum horto eidem areae adiacente; item duos mansos agri in quolibet campo cum pratis dictis mansis adiacentibus; item decimam manipulem post omnes et singulos agros praediales in eadem villa, necnon et scultetiales, et conducit eam plebanus curru proprio. Scultetus vero pro tempore existens ratione decimae manipularis solvit pro decima singulis annis per mediam marcam pecuniae. Item molendinator ex molendino solvere consueverat, dum in eadem villa erat et manebat plebanus, ex mensura emolumentorum omni septimana per unum corum farinae siligineae, modo ab eo tempore, quo desistit esse in ibidem plebanus, non solvitur, sed percipitur pro curia capituli. Item emethones ex omnibus agris emethonalibus solvunt de quolibet manso pro colenda per unum grossum.¹⁾

Item eadem capella seu utraque earum taxatae sunt ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et septimum pro quittantia.

1) W wieku XV pobierał pleban *szczepanowski* dziesięćiny z *Pęchowa*, o które się w roku 1455 sądził przed konsystorzem z dziedzicem tamtejszym (Excerpta f. 492).

91. SLAWOSCHEWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Dorotheae*, de provisione archiepiscopi *Gnesnensis*, quae ad praesens vacat citra vel ultra a novem annis et solet commendari presbyteris, nondum tamen alicui est data. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szlawoschewo*, *Krzekothowo*, *Radlowo* et *Slawoschewko minus*¹⁾, necnon duo emethones de *Myruczyno*, locati in agris quondam praedialibus spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia et eius pro tempore plebanus ex antiquo habet in possessione proventus infrascriptos; et primo, habet aream circa ecclesiam sufficientem pro curia plebanali et schola; item et aliam aream specialem pro taberna, quae iacet modo deserta et duos mansos agri in quolibet campo cum pratis eidem agro adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales eiusdem villae proveniens spectat eidem ecclesiae in *Slawoschewo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per duos grossos.

Krzekothowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae eiusque plebano in *Slawoschewo*; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per duos grossos.

Radlowo, villa sub eadem parochiali, de qua villa emethones de agris emethonalibus solvunt pro colenda de manso per duos grossos eidem ecclesiae in *Slawoschewo* eiusque plebano.

Slawoschewko, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones solvunt pro colenda de manso per duos grossos eidem ecclesiae eiusque plebano in *Slawoschewo*.

*Myruczyno*¹⁾, villa, cuius villae duo emethones sub eadem parochiali residentes in una parte paludis in medio villae iacentis, in qua villa sunt quidam agri speciales seu haereditas deserta, dicta *Mykolaykowo*, quae colebatur pro agris praedialibus haereditis, de quibus omnibus agris decima manipularis proveniebat et provenit ad eandem ecclesiam in *Slawoschewo*.

Byelawy quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, in qua fuerunt agri speciales praediales, qui colebantur pro curia, de quibus decima manipularis proveniebat et provenit ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Slawoschewo*.

*) *Slawoszewo* (*Slawoszewo*), wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, którzy tam kościół parafialny fundowali, jak wskazują ślady w dokumentach i aktach kapitałnych, już w XIV wieku (Arch. Capit. Gnesn.). Akta konsysołskie wspominają o nim w początku XV wieku (Acta Visitat.). Po zgrozeniu lub też zdezolowaniu kościoła w końcu wieku XVII parafia wcielona została do kościoła w *Szczepanowie*. Tym sposobem dzisiejszą parafię *szczepanowską* tworzą cztery dawniej samodzielne w wieku XVI jeszcze kwitnące parafie: *Szczepanowo*, *Wucin* albo *Wójcin*, *Kierzkowo* i *Slawoszewo*.

¹⁾ Wsie dawniej do parafii *slawoszewskiej* należąca umieszczone są pod *Szczepanowem*. ²⁾ *Mie-rucin*, wieś w parafii *szczepanowskiej*.

92. PAKOSZCZ, OPPIDUM.*)

In eodem ecclesia parochialis, filialis, et in suburbio, quae est extra oppidum, tituli *S. Jacobi*, et in oppido tituli gloriosissimae Visitationis virginis *Mariae*, ad quam ecclesiam filialem iam dudum translata sunt sacramenta et fons baptismalis, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Pakoszcz*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum seu rectorem scholae, quos et salariat pro posse. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum oppidum et suburbia spectant et pertinent, videlicet *Jan-*

*) *Pakość*, starożytnie miasteczko paluckie nad *Notecią*, dawniej wieś, mająca już w wieku XIII zamek obronny służący okolicznym mieszkańcom za przytułek przy napadach Pomorzan i Krzyżaków. W roku 1332 Krzyżacy oblegali ten zamek, ale wielką pod nim ponieśli klęskę w skutek dzielnej obrony *Wojciecha Kościeleckiego*, wojewody *brzeskiego*. Król *Kazimierz W.* przychyłając się do prośb braci: *Wojciecha Ostroroga*, wojewody i *Hektora* pod czaszego *brzeskiego*, pozwolił im w r. 1359 wieś dziedziczną *Pakość* zamienić na miasto (Baliński l. c. I, 330. 331). Ci to zapowne dziedzice wystawili tam i uposażyli kościół parafialny, o którym dokumenta już w początku wieku XIV wspominają (Arch. Consist. Acta Visit. i dokumenta luźne). W wieku XV uzyskało miasto z szkodliwosci nieszczan drugi kościół filialny, do którego z powodu zdezolowanego stanu kościoła parafialnego na końcu wieku XV przeniesiono nabożeństwo parafialne (Acta Visitat. in Arch. Consist.). Około tego czasu przybył trzeci kościół za miastem wraz z szpitalem przez dziedziców miejscowych fundowanym, a w roku 1631 czwarty kościół klasztorny oo. Reformatów przerobiony i przebudowany z starożytnego zamku dziedziców miejscowych przez braci rodzonych: *Pawła*, starostę *inowrocławskiego* i *nieszawskiego*, *Kaspra*, biskupa *chełmińskiego* i *Michała*, starostę *kościańskiego*, *Działyńskich*, ówczesnych dziedziców *Pakości*. *Michał Działyński*, wojewoda *bracławski*, dziedzic miejscowy wystawił po za miastem w latach 1629—1635 sławną na całą Wielkopolskę *Kahwaryę* z kościołem *ś. Krzyża* i 24 muraowanymi kaplicami, dotychczas głoszącymi szkodliwosc pobożnego fundatora. W roku 1830 po zniesieniu klasztoru oo. Reformatów kościół klasztorny zamieniono na parafialny. Z kościoła dawnego parafialnego i filialnego dziś nie ma śladu. W roku 1453 *Wojciech*, pleban miejscowy zobowiązuje się dobrowolnie w obec konsystorza odprawiać na intencję dziedzica *Wojciecha z Pakości*, kasztelana *śremskiego* co niedzielę i święta modlitwę *ś. Bernarda: Recordare Virgo Mater etc.* i kolektę o *N. Maryi P.* z wdzięczności za to, że własnym nakładem wystawił szkołę w *Pakości*. W trzy lata potem, w roku 1456 *Jan* pleban rozprawia się przed konsystorzem z *Szymonem* dziedzicem o to, że sobie przywłaszczył prawo obsadzania na własną rękę nauczyciela w szkole miejscowej, który go wcale słuchać nie chce, oraz za to, że mu przeszkadza w rybołówstwie na wodach w okolicy *Pakości*, do czego od niepamiętnych czasów plebanom miejscowym przysługuje prawo. Konsystorz w obudwóch razach przyznał słusznosc plebanowi (Excerpta ex actis Consist. f. 371. 398). Dzisiejszy kościół parafialny (poklasztorny) razem z muraowanym klasztorem w roku 1631 ukończony, konsekrowany był dnia 2 sierpnia roku 1637 przez *Andrzeja Gembińskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* i opata *trzemeszyńskiego*. W roku 1678 przybudowaną została do tegoż kościoła muraowana kaplica pod tyt. *Zwiastowania N. Maryi P.*, którą na dniu 22 listopada roku 1680 *Wojciech Starowski*, suffragan *gnieźnieński*, konsekrował. *Pakość* słynną była przez półtora prawie wieku szkołami publicznymi przez oo. Reformatów utrzymywanymi, które wydały wielu znakomitych i krajowi pożytecznych ludzi. Ten przybytek nauk upadł z zniesieniem zakonu w roku 1825. Pierwotny kościół parafialny około roku 1590 odbudowany i w roku 1595 przez suffragana *gnieźnieńskiego Jana Gniardzowskiego* konsekrowany, od lat 30 zupełnie podupadły, zniesiony został (Acta Visitat. Consist. et Ecclesiae).

kowo, *Szadlogoszcz*¹⁾, *Pykeczyno*²⁾, *Vylkowo*³⁾, *Lyuthkowo deserta*⁴⁾ et *Myelno*⁵⁾ etiam deserta, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream in oppido circa filialem non nimis spatiosam circa ripam fluvii et in eadem curiam plebanalem absque horto, sufficientem tamen pro curia; item et aliam pro schola, item et aliam aream extra oppidum circa ecclesiam sancti *Jacobi*, matricem, in suburbio, quae erat divisa inter hortulanos duos, necnon et aliam tertiam, in qua residebat circa ipsam ecclesiam vicarius. Item extra dictum oppidum ex opposito areae in oppido sitae in altera parte fluvii unam specialem aream pro allodio et horreo et horto, in latitudine mensuram habentem unius mansi, seu instar. Item prope hospitale duas alias areas pro piscatoribus, quas areas decursus aquae in magna parte destruxit. Item in eodem suburbio sancti *Jacobi* habet duos mansos agri in quolibet campo cum pratis eisdem mansis adiacentibus, necnon et alios duos mansos agri in haereditate modo deserta, dicta *Lyuthkowo*, cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item eadem ecclesia et eius pro tempore rector habet duas partes certas fluvii inter piscatores dominorum haeredum, unam superiorem et aliam inferiorem, in quibus locis piscatores plebani pro tempore existentes habent facultatem retia et alia instrumenta ad capiendum pisces ponendi et obstacula faciendi, prout et piscatores dominorum haeredum habent. Item habet partem decimae manipularis de agris praedicti suburbii duorum camporum, videlicet de campo dicto *Sloby*⁶⁾ penes viam, quae vadit de eodem oppido in villam *Radlowo* et aliam partem decimae de campo dicto *Ruthky*.⁷⁾ Item habet unum macellum carnificum, de quo dantur duo lapides sepi et unum talentum, alias *fanth piperis*. Et ultra praemissa incolae ipsius oppidi et suburbani solvunt pro colenda de qualibet domo per unum grossum, inquilini vero per novem obolos et ministro per quatuor obolos, et sic eidem ministro provenit ex omnibus villis sub eadem parochiali consistentibus, ubi plebanus percipit colendam.

Jankowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus necnon de certis sex mansis emethonalibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Pakoszcz* eiusque plebano, quam decimam dicti emethones conducunt curribus propriis; de agris vero emethonalibus omnibus et singulis et de istis sex mansis emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Szadlogoszcz et *Pykeczyno*, villae sub eadem parochiali, in quibus villis emethones solvunt eidem ecclesiae in *Pakoszcz* eiusque plebano pro colenda de manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Vylkowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Pakoszcz* eiusque plebano pro colenda de manso per unum grossum.

¹⁾ *Sadlogoszcz*. ²⁾ *Piechcin*. ³⁾ *Wilkowo*. ⁴⁾ *Ludkowo*. ⁵⁾ *Mielno*. Później przybyły osady: *Aleksandrowo*, *Borówno*, *Helenowo*, *Jankowo* folwark, *Ludkowo I* i *Ludkowo II* folwarki, *Otok*, *Piechcin*, *Piechcińskie Huby*, *Rydzek*, *Sadlogoskie Huby*, *Uboğu Puszcza*, *Wilkowskie Huby*, *Zalesie*. ⁶⁾ *Złoby*. ⁷⁾ *Rudki*.

Lyuthkowo, quondam villa nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, de cuius haereditatis certis agris paucis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Pakoszcz* eiusque plebano; emethones vero, dum fuerunt, solvebant de manso pro colenda per unum grossum.

Myelno, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, cuius villae emethones, dum fuerunt, nihil aliud solvebant, solum pro colenda de manso per unum grossum.

*Vyelyawyesch*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Koszczyeljecz*²⁾, de cuius villae certis agris quibusdam decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Pakoszcz* eiusque plebano.

*Rybythwy*³⁾, suburbium eiusdem oppidi, de cuius suburbii certis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Pakoszcz* eiusque plebano.

*Szlorzaczyno*⁴⁾

93. VYELYATHOWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Petri*, de inrepatronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Trzemesnensis*, quam modo obtinet honorabilis et religiosus *Albertus* de *Szneyna*, frater ordinis sancti *Augustini* canonicorum regularium, ex praesentatione abbatis totiusque conventus monasterii *Trzemesnensis*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Szydłowo*⁵⁾, *Targownycza*⁶⁾ et *Łoscho-sznajcy*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream cum horto eidem areae adiacente penes cimiterium, quorum modo est in possessione et in eadem area plebanali est et modo sita scholae domus, item et alias duas areas cum hortis, unam in platea, qua itur in *Trze-*

¹⁾ *Wielowieś*. ²⁾ *Kościelewo*. ³⁾ *Rybitwy*. ⁴⁾ *Skorzęcin* pod *Wilkowem*. *Marcin*, pleban w *Pakości* sądzi się przed konsystorzem z *Zygfrydem*, opatem i klasztorem jego w *Lędzie* w roku 1428 dnia 2 marca o dziesięciny w *Skorzęcinie*. Sąd polubowy przez strony wybrany, złożony z *Mikołaja*, archidyakona, *Jana*, dziekana i *Benedykta*, kanonika i officyała *gnieźnieńskich*, przyznaje prawo do tychże dziesięcin plebanowi (Excerpta ex actis Consist. f. 78). W roku 1446 *Wojciech*, dziedzic *Pakości*, kasztelan *śremski* funduje przy kościele tamtejszym parafialnym altaryą pod tyt. *ŚŚ. Trójcy*, zapisując na utrzymanie altarzysty na wsi swojej dziedzicznej *Radłowie* pięć grzywien rocznego czynszu (tamże f. 394^b).

*) *Wilatowo* (*Wylatowo*), pierwotnie wieś, później miasteczko należące do opatów klasztoru *trzemeszyńskiego*, którzy tam kościół parafialny założyli najpóźniej w pierwszej połowie wieku XIV, gdyż w roku 1358 występuje pleban tamtejszy *Mikołaj*, jako świadek na przywileju *Borysława*, opata *mogilnickiego* (Arch. kościoła *trzemeszyńskiego*. Diplomata. cfr. Kod. dypl. wielkopolski III, 118). Dziśniejszy kościół drewniany wystawił w roku 1763 *Michał Kościeszka Kosmowski*, opat *trzemeszyński* i konsekrował go 13 października roku 1793 (Acta Visitat in Arch. Consist. Gnesn.).

⁵⁾ *Szydłowo*. ⁶⁾ *Targownica*. ⁷⁾ *Łosośniaki*.

mesnam et aliam ante oppidum; eundo in villam *Schydlowo*. Item habet unum mansum agri cum pratis eidem manso adiacentibus ita latum et longum, prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi, necnon et duo prata, intra quae vadit torrens de lacu *Trzemesnensi* dividens praefata prata, quae prata incipiuntur se protendere a via, quae vadit de *Vyelyathowo* praefata in oppidum *Gambycze*¹⁾, et protendunt se eadem prata usque prope molendinum, in quo torrente in fine pratorum abbas modernus *Andreas*²⁾, citra vel ultra a quatuor annis duas piscinas erexit, de quibus piscinis per elevationem aggeris magna pars pratorum inundata est cum magno damno eiusdem ecclesiae et plebani. Item oppidani seu incolae eiusdem oppidi eidem ecclesiae et pro tempore plebano nihil aliud solvunt de agris, quos colunt, solum de manso per unam mensuram siliginis; hortulani vero duntaxat per unum corum etiam siliginis. Nihilominus iidem oppidani solvunt pro colenda de manso per unum grossum, hortulani vero per novem obolos. Item molendinator de molendino aquatico solvit duos coros farinae siligineae et tertium pro ablatis triticeae. Item habet libertatem piscandi et obstacula ponendi in fluvio, qui vadit ex lacu *Trzemesnensi*, incipiendo a ponte *Szydlowiensi* usque ad pontem, eundo de eadem *Vyelyathowo* per eum in *Gambycze*.

Schydlowo, *Targownycza* et *Loschoszynky*, villae sub eadem parochiali, in quibus licet sint agri praediales, tamen nihil de eis provenit eidem ecclesiae in *Vyelyathowo* seu ipsius plebano, solum emethones de agris emethonalibus solvunt pro colenda de manso per unum grossum et similiter tabernatores et hortulani solvunt.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos.

94. MOGYLNO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi*, de iurepatronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Mogilnensis*, quam modo obtinet honorabilis et religiosus

¹⁾ *Gembice*. ²⁾ *Andrzej z Drzazna* opat od roku 1504 um. 1522 (Kronika Trzemesz. Ms.).

*) *Mogilno*, jedna z najstarszych osad wielkopolskich, szczycąca się jednym z najdawniejszych opactw benedyktyńskich w Polsce, od roku 1398 za przywilejem *Wł. Jagiełły* miasto, 4½ mil od *Gniezna* odległe. Król *Bolesław Śmiały* około roku 1065 sprowadził do założonego tam przez siebie i chojnie uposażonego klasztoru z kościołem *ś. Jana Ewangelisty* Benedyktynów z *Tyńca* (Długosz Hist. Pol. lib. III, 258 cfr. Kod. dypl. wielkop. t. I, str. 3 sqq.). Według tradycji przechowanej w wizytach duchownych, niejaki rycerz *Zbilu* miał wybudować i uposażyć tamże pierwszy kościół parafialny w wieku XIII (Arch. Consist. Acta Visit.). Kościół ten od początku świeckimi kapłanami obsadzany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego *Mikołaja Trąbę* za pozwoleniem papieża *Marcina V* w roku 1419 do klasztoru został wcielony i odtąd zakonnicy sprawowali w parafii *curam animarum* (Arch. Capit. Acta Visitat.). Inkorporacją tę uskutečnił jako delegat apostolski dnia 15 września roku 1420 *Andrzej*, opat *trzemeszyński* (tamże). W miejsce starożytnego drewnianego kościoła parafialnego wystawili opaci miejscowi nowy murowany w stylu gotyckim bez wieży, dotąd istniejący, który *Jan Gniazdowski*, suffragan *gnieźnieński* i opat *mogilnicki* w roku 1592 konsekrował (tamże. Arch. Capit. Elenchus Ordinandor. *Joannis Gniazdowski* Suffr. Gnesn.). Tenże kościół dekretem arcybiskupa *Ledóchowskiego* z roku 1867

Joannes de Cleczko, frater ordinis santi *Benedicti* monasterii praefati *Mogilnensis*, ex praesentatione eorundem abbatis et conventus eiusdem monasterii *Mogilnensis*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio tenet secum duos fratres eiusdem ordinis in vicarios manuales, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Zabno*¹⁾, *Chelpszko*²⁾, *Isdby*³⁾, *Padnyewo duplex*⁴⁾, *Mnyschek*⁵⁾, *Wschedzyen*⁶⁾, *Vyeczanowo*⁷⁾, *Dambrowka*⁸⁾, *Olsche*⁹⁾ et *Bysztrzycze*¹⁰⁾, necnon monasterii praedium, dictum *Szwyerczewyecz*¹¹⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream cimiterio contiguam cum horto pro horreo satis spatiosam et in eadem unam domum pro vicario et aliam pro ministro. Item in eodem oppido habet duos mansos agri cum pratis eidem agris adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum; necnon et unum speciale pratum in insula penes lacum dictum *Wschedzyen*. Item licet in eodem oppido sunt agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae, solum de agris oppidanorum oppidani agrum colentes solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae; oppidani vero agros non habentes solvunt pro colenda eidem ecclesiae eiusque plebano de domo per unum grossum, inquilini vero per novem obolos et similiter hortulani; molendiatores vero etiam per grossum. Item habet idem plebanus libertatem pisces piscandi in lacu reti minori tractura, alias *zabrodnya*.

Zabno, *Chelpszko* et *Padnyewo* monasterii villae sub eadem parochiali, in qua (sic) licet sint agri praediales, tamen nihil provenit de eis eidem ecclesiae, solum de agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Mogylno* eiusque plebano de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Isdby et *Vyeczanowo*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae eiusque plebano de manso per duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero et hortulani per medium grossum.

Mnyschek et *Wschedzyen*, villae sub eadem parochiali, in quibus licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae, solum de agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Mogylno* eiusque plebano de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Dambrowka, villa sub eadem parochiali, de qua nihil provenit eidem ecclesiae parochiali in *Mogylno*.

Olsche et *Bysztrzycze*, villae sub eadem parochiali, in quibus non sunt aliqui agri praediales, solum molendina, de quibus molendinatores solvunt quolibet anno

zamieniony został na sukursalny, a kościół klasztorny na parafialny. Ostatni odbudowany kosztem opata i klasztoru w wieku XVII w stylu romańskim z dwiema wieżami należy dziś do wspanialszych kościołów archidiecezyi.

¹⁾ *Zabno*. ²⁾ *Chabsko*. ³⁾ *Nieznane*. ⁴⁾ *Padniewo* i *Padniewko*. ⁵⁾ *Mnyszek* nie istnieje lub inaczej przezwane. ⁶⁾ *Wszedzin*. ⁷⁾ *Wieczanowo*. ⁸⁾ *Dąbrówka*. ⁹⁾ *Olsza*. ¹⁰⁾ *Bystrzyca*. ¹¹⁾ *Świerkówiec*. Przybyły później osady: *Baba*, *Babka*, *Bembowo*, *Brześć*, *Burgrabstwo* (przedmieście), *Chalupska*, *Dąbno*, *Dobykowo*, *Ducht* (*Perseptywa*), *Gacki*, *Gozdawa*, *Janowo*, *Komratowo*, *Kopce*, *Nowymost*, *Olszyński Młyn*, *Padniewska Huta*, *Paleczka*, *Podgaj*, *Stawiska*, *Szerzawy*, *Szczeglin*, *Szubinek*, *Wrzoska*, *Wszedzin*, *Wyrobki*, *Zabinko*, *Zabińskie Huby*, *Zajeziarze* (przedmieście), *Zazdrość*.

eidem ecclesiae in *Mogylno* eiusque plebano ab unaquaque rota per unum eorum farinae siligineae, et agri emethonales, de quibus emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano in *Mogylno* de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

*Paladzye*¹⁾, villa, in qua est ecclesia parochialis et agri speciales praediales, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae in *Mogylno*, solum de agris emethonalibus emethones dant decimam manipularem ecclesiae in *Mogylno* eiusque plebano.

*Vyniecz*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Nyestronno*³⁾, in qua licet sint agri praediales, tamen decima manipularis tam de agris eisdem praedialibus quam emethonalibus provenit et spectat eidem ecclesiae in *Mogylno* eiusque plebano, quam iidem emethones conducunt curribus propriis.

Konary, villa deserta sub ecclesia parochiali in *Nyestronno*, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus et uno manso scultetiae decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mogylno* eiusque plebano.

Nyestronno, villa, in qua est ecclesia parochialis; post cuius villae omnes agros emethonales decima manipularis proveniebat ecclesiae parochiali in *Mogylno* et eius rectori, ratione cuius decimae ex certa concordia et compositione capitulum sanctae ecclesiae *Gnesnensis*, alias pro ipsa decima omni anno solvit unam sexagenam numeri et monetae Polonicae.⁴⁾

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per septem grossos et octavum pro quittance.

95. PALADZYE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem villa, quam modo obtinet honorabilis *Simon de Spyczymyierz*,

¹⁾ *Paładzie*. ²⁾ *Winiec*. ³⁾ *Niestronno*. ⁴⁾ W wieku XV pobierali plebani *mogilniccy* także dziesięciny z wsi *Czarnotula*. W roku bowiem 1440 rozprawia się *Stefan*, pleban przed sądem polubowym w konsystorzu *gnieźnieńskim* przez strony wybranym, złożonym z *Przedwoja Gwałdzkiego*, proboszcza, *Jana z Niewieszca*, dziekana i *Jana Brzostkowskiego*, kantora i officyala *gnieźnieńskich* o też dziesięciny, które sąd przyznał plebanowi (Excerpta f. 198b).

*) *Paładzie kościelne*, wieś aż do początku XVII wieku szlachecka i gniazdo rodziny wielkopolskiej *Paładzkich*, która tam niewątpliwie kościół parafialny założyła i uposażyła. Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* z pierwszej połowy wieku XV wspominają o nim jako o dawnym (Excerpta f. 93 sqq.), z kąd wnosić można, że już istniał przynajmniej w wieku XIV. Z ręk *Paładzkich* przeszła ta wieś w wieku XVI do rodziny *Kołudzkich*. W roku 1609 *Walenty z Kołudy Kołudzki*, sędzia ziemski *inowrocławski*, darował wieś rzeczoną z wszelkimi prawami kościołowi tamtejszemu z zastrzeżeniem, aby przy nim osiadło dwóch kanoników regularnych *laterańskich* z klasztoru *trzemeszyńskiego*, którzyby w parafii *curiam animalium* sprawowali, porozumiawszy się poprzednio z opatem *trzemeszyńskim* i uzyskawszy pozwolenie na tę przemianę arcybiskupa i Stolicy apostolskiej (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visitat. Kronika trzemeszyńska MS.). Po zniesieniu klasztoru zarząd parafii przeszedł w ręce kapłanów świeckich. Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w latach 1808—1810 opat *trzemeszyński Franciszek Tański*, dawniejszy *paładzki* pleban (Achr. Consist. Acta Visitat.).

actu presbyter¹⁾, ex praesentatione haereditis pronunc eiusdem villae. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam nulla alia villa iure parochiali pertinet, solum *Paladzye duplex*.²⁾ Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro dote plebanali cum horto eidem areae adiacente satis latam et spatiosam, necnon et aliam aream pro schola cimiterio contiguam; item habet et alias duas areas, unam post ecclesiam in fine agri seu mansi plebanalis et aliam etiam in fine alterius mansi plebanalis in fine villae, quae areae iacent modo desertae. Item habet duos mansos agrorum in eadem haereditate cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales et tabernatorum provenit et spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Paladzye*; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unum eorum siliginis et unum avenae eidem plebano.

Paladzye alia, villa sub eadem parochiali, de cuius villae agris tabernatorum decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Paladzye* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus solvunt pro colenda de manso per unum grossum, tabernatores vero et hortulani per medium grossum.

*Chraplyewo*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Slupy*, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ecclesiae eidem in *Paladzye* eiusque plebano, quam conducit plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittance.

SEQUITUR DECANATUS RURALIS SZBARENSIS.⁴⁾

96. KLYECZEWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli sancti *Andreas* apostoli, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Klyeczewo*, quam modo obtinet honorabilis *Jacobus* de

¹⁾ *Szymon ze Spicimierza*, pleban. ²⁾ *Paładzie kościelne* i *Paładzie Dolne*. Przybyły później osady: *Bzowiec*, *Rudy*, *Cegielnia*, *Huta Paładzka*, *Józefowo*, *Lesnieuskie Oledry*, *Mielenko*, *Przyjma*, *Sadowiec*, *Tyrza*, *Wymysłowo*. ³⁾ *Chraplyewo*. *Jan*, pleban sprzedaje w roku 1430 dziesięcinę w *Chraplyewie* za 6½ grzywny (Excerpta f. 93). *Stefan*, pleban uktada się w roku 1445 z *Marcinem z Chraplyewa* na 3½ grzywny za dziesięcinę tamże *post araturas emethonum* (tamże f. 303, 304). ⁴⁾ *Zbarensis*.

*) *Klyeczewo*, miasto szlacheckie starożytne, dziś w diecezyi *kujawskiej* w dekanacie *ślupeckim* położone, w którym według powszechnej w wizytach pasterskich przechowanej tradycji pierwotny kościół parafialny, bardzo starożytny, wybudować miał w początku wieku XII *Piotr Dunin*, kasztelan

eadem *Klyeczewo*, actu presbyter, ex praesentatione generosi *Nicolai*, haeredis in eadem *Klyeczewo*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum seu rectorem scholae, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali, ultra praedictum oppidum villae infra-scriptae, videlicet *Roszhoka*¹⁾, *Dunayecz*²⁾, *Gogolyna*³⁾, *Szlaboschewo duplex*⁴⁾, *Tablonka*⁵⁾, *Szlawolyucz*⁶⁾ et *Gorynymo*⁷⁾ deserta spectabant et spectant, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos et eorum modo est in possessione, et primo, unam aream specialem circa ecclesiam cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et alias duas areas pro vicariis et schola dictae plebanali adiacentes et sibiipsis vicinas. Item habet duos mansos agri cum pratis eisdem mansis adiacentibus inter agros oppidanorum, ita latos et longos, prout aliorum oppidanorum, necnon et specialem aream pro allodio cum hortis iacentem inter incolas ante oppidum, et in eadem area possent locari duo hortulani, qui antea fuerunt. Item in eodem oppido de agris praedialibus omnibus et singulis decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Klyeczewo* eiusque plebanum; de agris vero oppidanorum incolae loco decimae manipularis solvunt decimam pecuniariam de manso per octo grossos. Et nihilominus dicti incolae solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae eidem ecclesiae eiusque plebano in *Klyeczewo*; oppidani vero agros non colentes solvunt pro colenda de qualibet domo per unum grossum et inquilini per medium grossum.

Roszhoka, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro decima manipulari decimam pecuniariam de manso per duodecim grossos monetae Polonicae; necnon missalia etiam de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae eidem ecclesiae eiusque plebano in *Klyeczewo*, et similiter tabernatores solvunt prout et emethones.

Dunayecz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae et eius plebano in *Klyeczewo*; de agris emethonalibus emethones solvunt pro decima manipulari decimam pecuniariam de manso per sex grossos, necnon missalia per unam mensuram siliginis et unam avenae etiam eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano.

Gogolina, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, necnon emethonales, de quibus praedialibus decima manipularis in toto provenit eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano; de emethonalibus vero praedicta ecclesia eiusque plebanus in *Klyeczewo* alternative cum poenitentiario *Gnesnensi* de-

koniniski. Nadto przed kilku laty odkryto na murze ściany zewnętrznej po prawej stronie głównych drzwi pod tynkiem i kurzem wyryty napis: „1120 fara.“ Pierwotny piękny styl gotycki ucierpiał wielce przez późniejsze przemiany i reparacye (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat. Rubrycella dyecezyi kujawsko-kaliskiej z r. 1877 f. 70). Kościół ten starodawny ruiną zagrażający za usilnem obecnego plebana staraniem, nakładem jego i parafian w latach 1866—1872 gruntownie został zrestaurowany. Niegdyś była w *Kleczewie* obszerna kaplica pod wezwaniem *s. Wawrzyńca*, która na początku tego wieku zastąpiona została małą drewnianą kapliczką (Rubr. dyec. kuj.-kal. f. 71).

¹⁾ Rostoka. ²⁾ Dunajec, osada dziś nieznaną. ³⁾ Gogolina Nowa i Stara. ⁴⁾ Szlawoszewo i Szlawoszewko. ⁵⁾ Jablonka. ⁶⁾ Szaboludź albo Szlawoludź. ⁷⁾ Goranin. Później przybyłe osady: *Mikołajewo*, *Bolesławowo*, *Isabellin* folw. i kol., *Stogi*, *Genowefa*, *Władysławowo*, *Obrona*, *Cegielnia*.

cimam manipularem hoc modo percipiunt, videlicet anno uno de uno manso cum medio et altero anno de duobus mansis praefatus plebanus percipit, et poenitentiarius ex aliis omnibus agris emethonalibus et duobus praedictis mansis praemisso modo; et ultra praemissa ex omnibus et singulis agris emethones solvunt eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano de manso per duos grossos.

Szlaboschewo maior, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem ecclesiae de manso per unum grossum pro colenda.

Szlaboschewo minor, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales et emethonales, tamen de eisdem nihil provenit eidem ecclesiae in *Klyeczewo* solum de agris emethonalibus solvunt emethones pro colenda de manso per unum grossum.

Jablonka, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit ecclesiae in *Klyeczewo*, solum de agris emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae praefatae ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano.

Szlawolyucz, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solum solvunt missalia per unam mensuram siliginis et unam avenae de manso eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano.

Gorynymo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat et spectabat eidem ecclesiae in *Klyeczewo* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia habet unam marcam cum media census perpetui in vim reemptionis per quendam *Bartholomaeum* presbyterum, vicarium perpetuum in *Szkarbymyerz* dioecesis *Cracoviensis* in certis agris eiusdem oppidi *Klyeczewo* comparatam et pro clericis communionem praecedentibus deputatam¹⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per decem grossos et undecimum pro quittantia.

97. SLOTHKOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis*, de iure patronatus venerabilis capituli *Gnesnensis*, quae modo a tribus annis vacat et administratur per sacerdo-

¹⁾ W roku 1440 był w *Kleczewie* rektorem szkoły niejaki *Maciej z Radziejewa*, kapłan, który zarazony błędami lussyckimi zaczął rozdawać i zalecać publicznie komunię pod dwiema postaciami. Arcybiskup ówczesny, *Wincenty Kot z Dembna*, dowiedziawszy się o tem, surowo go ukarał, przywoławszy do *Gniezna*, gdzie polecił *Tomaszowi Strzepińskiemu*, kanonikowi *gnieźnieńskiemu*, późniejszemu biskupowi *krakowskiemu*, odebrać od niego przysięgę, że błędów podobnych ani szerzyć, ani sam w nie wierzyć nie będzie, co też rzeczywiście nastąpiło w katedrze *gnieźnieńskiej* dnia 2 kwietnia tegoż roku (Acta decr. Capit. Gnesn. I, 204). W roku 1447 *Przeclaw z Goranina* przeniósł się z probostwa *brudzewskiego* na *kleczewskie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 386). W roku 1477 był plebanem w *Kleczewie* *Mikołaj Świrczyński (Swircinius)* (tamże f. 621).

*) *Złotkowo*, wieś od niepamiętnych czasów kapituły *gnieźnieńskiej*, dziś w dekanacie *slupeckim* w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* położona, z szcudroblowości tejże kapituły otrzymała kościół parafialny

tem per commendam. Cuius ecclesiae pro tempore rector existens propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Slothkowo*¹⁾, *Calysky*²⁾, *Dunkowo*³⁾ et *Volya*⁴⁾, necnon *Jablonka minor*⁵⁾ deserta spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus et in eadem modo unam domum plebanalem cimiterio contiguam, necnon et alias areas duas, unam ex opposito eiusdem dotis plebanalis pro vicario et aliam pro ministro seu rectore scholae ex altera parte ecclesiae; item et aliam aream pro taberna penes praefatam aream plebanalem. Item in eadem haereditate *Slothkowo* habet duos mansos agrorum cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum. Item de agris scultetiae sculteti solvunt decimam pecuniariam de manso, videlicet per fertonem, et sunt quatuor mansi scultetiae; et nihilominus iidem solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae, et similiter emethones solvunt missalia praeter decimam pecuniariam.

*Calysky*⁶⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit et spectat eidem ecclesiae in *Slothkowo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per tres coros siliginis et tres avenae.

Dunkowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae sculteti et emethones solvunt missalia de manso per duos grossos eidem ecclesiae in *Slothkowo* eiusque plebano, quae scultetia modo empta est per haeredes.

*Volva*⁷⁾, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Slothkowo* eiusque plebanum.

Jablonka, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat et provenit eidem ecclesiae in *Slothkowo* eiusque plebano.

98. BUDZYSZLAW.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Budzyslaw*, in *Sbyrzyno*,

prawdopodobnie już w początku wieku XIV, albowiem *Wawrzyniec*, pleban tamtejszy na początku wieku XV rozprawiając się przed konsystorzem *gnieźnieńskim* o pewne dziesięciny, odwołuje się na spokojno przez poprzedników jego od dawnych czasów pobieranie (Excerpta ex actis Consist. f. 39). Kościół *złotkowski* głośny jest od dawna cudownym obrazem N. Maryi P. (Rubr. kuj.-kal. z r. 1877 f. 82). Dzisiejsza starożytna świątynia drowniana kiedy i przez kogo wystawioną została, z nikąd dojść nie można.

¹⁾ *Złotkovo*. ²⁾ *Kaliski* (*Kaliskie Ołędry*). ³⁾ *Danków*. ⁴⁾ *Wólka kaliska*. ⁵⁾ *Jablonka Mała*, dziś w parafii nieznaną. Później powstały osady: *Alinowo*, *Dobramyśl*, *Janowo*, *Józefowo*, *Kolnowiec*, *Koziegłowy*, *Milaczew*, *Splowoc*. ⁶⁾ *Kaliski*. *Wawrzyniec*, pleban sądzi się w konsystorzu *gnieźnieńskim* dnia 14 marca r. 1418 o dziesięciny z tamtąd (Excerpta f. 39). ⁷⁾ *Jakób*, pleban *złotkowski* i notaryusz konsystorza rzeczzonego sprzedaje w r. 1428 dziesięciny w *Woli* za 8 grzywien srebra (tamże f. 79).

*) *Budzyslaw kościelny*, wieś szlachecka z kościołem parafialnym najpóźniej w wieku XIV powstałym, ponieważ pleban tamtejszy rozprawia się przed konsystorzem w *Gnieźnie* o pewne dziesięciny

et in *minori Budzyslaw*, quam obtinet honorabilis *Thomas de Pykeczyn*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Budzyslaw*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Budzyslaw maior*¹⁾, *Budzyslaw minor*²⁾, *Nyeborzyno*³⁾ et *Sbyrzyno deserta*⁴⁾ spectabant et spectant, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiebant et percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos, quorum modo est plebanus in possessione; et primo, habet unam aream specialem pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et alias speciales areas pro taberna cum horto et certis agris, qui vulgariter dicuntur *Morgy*; item et alias duas pro hortulanis et tertiam pro schola. Item tres mansos agri, unum in eadem villa et haereditate *maiori Budzyslaw*, alium in *Sbyrzyno* et tertium in *minori Budzyslaw*, cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum earundem villarum. Item habet et habere debet unum piscatorem proprium cum potestate et plena libertate pisces capiendi seu piscandi in lacubus dictarum haereditatum, videlicet utraque *Budzyslaw* et *Sbyrzyno*, necnon et decimum piscem de tractura seu captura piscium per maiorem sagemam, *Nyewoth* vulgariter nuncupatum, quotiescunque dicta sagemam fuerit tracta in lacubus et bonis seu haereditatibus suprascriptarum haereditatum. Item tabernator plebanalis de taberna plebano pro tempore existenti solvere tenetur pro censu singulis annis per sedecim grossos, unum caponem seu gallum et quindecim ova; hortulani vero nihil solvebant solum laborabant laborem, quem eis mandaverit plebanus. Item decima manipularis post omnes et singulos agros praediales necnon tabernatorum proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Budzyslaw* eiusque plebanum; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae eidem ecclesiae et plebano⁵⁾.

Budzyslaw minor, *Nyeborzyno*, et *Sbyrzyno*⁶⁾, quondam villa nunc vero haereditas deserta, in quibus villis fuerunt et sunt agri praediales, de quibus decima manipularis proveniebat provenitque et spectat ad eandem ecclesiam in *Budzyslaw* eiusque plebanum; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae etiam eidem ecclesiae eiusque plebano, tabernatores vero per unum corum avenae aut per grossum.

na początku wieku XV, na mocy dawnych praw i przywilejów tego kościoła takowe wygrywa (Excerpta f. 6 sqq.). Dzisiejszy kościół drewniany z kaplicą i czterema ołtarzami stanął przed rokiem 1642. W roku 1745 restaurował go czyli w znacznej części przebudował pleban miejscowy, *Morawski*. Po stu latach chył się ku upadkowi za usilnemi zabiegami plebana *Feliksa Złotnickiego* z dobrowolnych ofiar parafian w roku 1857 gruntownie został zrestaurowany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 65. 66. Acta Ecclesiae).

¹⁾ *Budzyslaw kościelny*. ²⁾ *Budzyslaw górny*. ³⁾ *Nyeborzyn*. ⁴⁾ *Zberzynek* folw. i *Zberzyn* wieś. Osady później powstały: *Adamowo* kol., *Budy*, *Kolonia nyeborzynska*, *Skupne*, *Słowiki*, *Tremby Stare*, *Tremby Nowe*. ⁵⁾ *Mikołaj*, pleban wytacza sprawę przed sąd konsystorza naprzeciw dziedzicom *Budzyslawia Małego* i *Wielkiego* o mąkę z młynów tamże, z pierwszego 3 z drugiego 1 miarę w miejsce mesznego. Zastrzega sobie przy tem dziesięciny w razie powiększenia ich posiadłości. Konsystorz w terminie dnia 22 kwietnia roku 1416 te pretensye mu przyznaje (Excerpta f. 25 b). ⁶⁾ Tenże pleban sądzi się na dniu 3 lutego roku 1416 z kmieciami *Nyeborzyna* i *Zbirzyna* o to, że mu według starodawnego zwyczaju nie chcą zwozić dziesięcin na plebania (tamże f. 6).

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam cum media argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quinque grossos et sextum pro quittantia.

99. ORCHOWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Orchowo*, quam modo obtinet honorabilis *Bartholomaeus* de *Gambycze*, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Orchowo*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Myszlyathkowo*¹⁾, *Orchowycz deserta*²⁾ et *Volva* etiam deserta spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream penes cimiterium cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam, necnon et aliam aream pro ministro seu schola ex altera parte ecclesiae. Item in eadem haereditate habet duos mansos agrorum cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi. Item habet et specialem hortum in longitudine decem virgarum, alias *na dzyszycy prathow* circa fossatum. Item habet libertatem habere proprium piscatorem et piscari minoribus retibus, videlicet *Szlampryca*, *Lacznyca*, *parvo hamo* et *gulgustris*, alias *Vyaczyszmy*; item decimam piscium de magna sagena, dum et quando piscatur in lacu maiori, videlicet decimum piscem vel decimum denarium. Item decimam manipulem post omnes et singulos agros praediales percipit eadem ecclesia in *Orchowo* eiusque plebanus; de agris vero oppidanorum oppidani solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; oppidani autem agros non habentes solvunt pro colenda de domo per unum grossum.

Myszlyathkowo, villa sub eadem parochiali et quondam, ut dicitur, sub ecclesia parochiali in *Rakawczyño*, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Orchowo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae et plebano de manso per unam mensuram siliginis et mensuram avenae.

*) *Orchowo*, niegdyś miasto szlacheckie starożytnej familii *Orchowskich*, dziś wieś z kościołem parafialnym fundowanym i uposażonym w roku 1369 przez dziedzica *Mikołaja Orchowskiego*, którą to fundacyą i erekcyą potwierdzili dziedzice, *Jan* i *Stanisław Orchowscy* w roku 1446 jak opiewa odnośny przywilej dawniej w oryginale znajdujący się w archiwum kościoła a w aktach wizyt. dosłownie przytoczony (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visit.). Dzisiejszy kościół drewniany wystawiła patronka *Petronella z Galczyńskich Mlioka* w roku 1790, który za staraniem obecnego rządzący kościoła wewnątrz przyzwolicie i staraniem został przyozdobiony (Acta Consist. et Ecclesiae).

¹⁾ *Mysłatkowo*. ²⁾ *Orchówko*. ³⁾ *Wola*. Przybyły osady: *Dąbrowa*, *Grabówiec*, *Karczewko*, *Polesie*, *Siedluchno*, *Wólka*.

Orchowycz et *Volva*, quondam villae nunc vero haereditates desertae, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Orchowo*; de agris vero emethonalibus missalia proveniunt etiam eidem ecclesiae et plebano, videlicet de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Item molendinatores ex molendinis solvunt quolibet anno per unum corum farinae siligineae in eodem oppido.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittantia¹⁾.

100. RAKAWCZYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *sancti Laurentii*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Rakawczyño* et *Markowycze*²⁾, quam modo obtinet honorabilis *Albertus* de *Lyenarthowo*³⁾, actu presbyter, ex praesentatione eorundem haeredum. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Rakawczyño duplex*⁴⁾, *Galczyño duplex*⁵⁾, *Szkubarczewo deserta*⁶⁾ et *Slowikowo*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream penes cimiterium satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et aliam aream pro schola ex altera parte ecclesiae. Item in eadem haereditate habet duos mansos agrorum in quolibet campo cum pratis eisdem mansis adiacen-

¹⁾ W pierwszej połowie XV wieku istniała przy kościele *orchowskim* altarya. W roku 1439 kmiecie z *Dankowa* płacą *Tomaszowi z Xięża*, altarzyście dwie grzywny „minus uno fertone“ za dziesięciny z tamąd należące do tejże altaryi (Excerpta f. 181). *Jan*, pleban i altarysta zarazem skarży się w roku 1444 przed konsystorzem na pełnomocnika dziedzica *orchowskiego*, że mu zabrał dom do altaryi należący, wyrzuciwszy z niego jego ludzi, a swoich tam osadziwszy, oraz o dwa ogrody, które sobie nieprawnie przywłaszczył (tamże f. 273).

*) *Rakawczyño*, wieś szlachecka z starodawnym niegdyś kościołem parafialnym, dziś już nie istniejącym, którego pleban *Mikołaj*, na początku wieku XV sądząc się przed konsystorzem o należytości swoje, odwołuje się na dawną obserwancyą (Excerpta f. 22). Ztąd wnosić należy, że kościół rzeczony istniał już co najmniej w początku XIV wieku. W drugiej połowie wieku XVI, gdy dziedzice miejscowi *Kunowscy* odstąpili od wiary ojców i kościół sprofanowali, a jakiś *Czarliński* zagarnął grunta plebańskie i wydać ich nie chciał, pleban miejscowy, nie mając z czego żyć, opuścił parafię, a kościół stał pustkami, dopóki w pierwszej połowie wieku XVII nie zapadł się z starości. Archidyacon *Wincenty de Sevé*, wizytując w roku 1608 tenże kościół, zastał go już zdezolowanym i opuszczonym od dawnych czasów, a wiernych z parafii szukających pociech religijnych w sąsiednich (Arch. Capit. Gnesn. Visit. Archidiaconi de Sevé f. 236). W drugiej połowie XVII wieku parafia *rakawczyńska* wcielona została na zawsze do parafii sąsiedniej w *Kamieńcu* (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visit.).

²⁾ *Markowice*. ³⁾ *Wojciech z Lenartowa*, pleban. ⁴⁾ *Rakawczyño* i *Rakawczynek*. ⁵⁾ *Galczyño*, *Galczynek*. ⁶⁾ *Skubarczewo*. ⁷⁾ *Slowikowo*.

tibus ita latos et longos, prout et aliorum emethonum; qui mansi in magna parte excreverunt nemoribus, silvis et boris. Item in eiusdem haereditatis *Galczyno* fluvio habet duo obstacula, alias *Iazy*, libera. Item decimam manipulari post omnes et singulos agros eiusdem haereditatis tam praediales quam emethonales percipit eadem ecclesia in *Rakawczy*no eiusque plebanus, quam decimam conducunt emethones curribus propriis de agris propriis.

*Rakawczy*no alia, sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rakawczy*no maiori eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

*Slowykowo*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales speciales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rakawczy*no eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones loco decimae manipularis solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos, et nihilominus solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; hortulani autem per unum eorum avenae.

*Galczyno duplex*²⁾ et *Skubarczewo deserta*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Rakawczy*no eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt de manso per tres grossos, necnon et missalia etiam de manso per duos coros siliginis et duos avenae; hortulani vero per unum eorum avenae.

*Markowycze*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Ludzyczko*, in dioecesi *Wladislaviensi*, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Rakawczy*no, necnon de certis agris emethonalibus etiam decima manipularis provenit, quam decimam iidem emethones conducunt curribus propriis⁴⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duos grossos, tertium pro quittance.

101. CAMYENYECZ.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *gloriosissimae virginis Mariae Nativitatis*, de iurepatronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Trzemesnensis*, quam modo

¹⁾ *Mikołaj*, pleban pożywa dnia 26 lutego roku 1416 *Goskona*, młynarza w *Słowikowie* o meszne (Excerpta f. 22). ²⁾ Tenże pleban rozprawia się o dziesięciny w *Galczynie* (tamże f. 45). ³⁾ *Mikołaj Lupus*, pleban rozprawia się z *Krzystynem ze Smolska* albo z *Markowio*, kasztelanem *kruswickim* o dziesięciny w *Markowicach* i zawiera z nim korzystny układ w roku 1420 (tamże f. 58). ⁴⁾ Plebani *rękawczyńscy* pobierali w początku XV wieku także dziesięciny z *Mysłatkowa*, o które pleban wspomniany w r. 1426 pożywa przed sąd duchowny dziedzica tamtejszego (tamże f. 70 b).

*) *Kamieniec*, wieś od czasu pierwiastkowego uposażenia klasztoru *trzemeszyńskiego* do niego należąca, jak dowodzi przywilej księcia *Mieszka* z roku 1145 zatwierdzającego wszystkie tegoż klasztoru posiadłości (Arch. kościoła *trzemeszyńskiego*. Kodeks dyplom. wielkop. I, 16—18), rychło zapewne

obtinere honorabilis et religiosus *Andreas de Szthramycze*¹⁾, ordinis sancti *Augustini* canonicorum regularium ex praesentatione abbatis totiusque conventus *Trzemesnensis*. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Camyenyecz*, *Mylawa*²⁾, *Placzkowo*, *Robakowo*, *Camyonek*³⁾ et *Cathny Mlyn*⁴⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem haereditate et villa *Camyenyecz* unam aream specialem cum hortis eidem areae adiacentibus penes cimiterium, necnon et aliam aream pro schola; item habet et aliam aream pro tabernatore et cum horto, iacentem in ripa lacus ex opposito emethonum. Item habet et unum mansum agrorum cum pratis eidem manso adiacentibus in quolibet campo ita latum et longum, prout et aliorum emethonum. Item et decima manipularis proveniens de duobus mansis emethonalibus, in quibus aliquando residebant emethones dicti *Szczodroch* et in alio *Clymek* et *Mytha* de *Schydłowo*⁵⁾, emethones per medium, spectabat eidem ecclesiae in *Camyenyecz* eiusque plebano; de agris vero scultetorum sculteti solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos. Item sculteti et emethones omnes et singuli eiusdem villae solvunt eidem ecclesiae in *Camyenyecz* et plebano loco colendae de manso per unum grossum. Item habuit ex antiquo plebanus eiusdem ecclesiae, dum ipsam ecclesiam administrabat et regebat presbyter saecularis in titulum liberam piscaturam in lacu eiusdem villae cum minori tractura alias *wlokyem* et aliis omnibus rebus praeter sagemam, quae libertas impeditur modernis temporibus eidem plebano per abbatem de *Trzemesna*. Item habet et unum speciale pratium in insula dicta *Grodzysko*.

Mylawa, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt agri praediales, solum emethonales, de quibus emethones solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Camyenyecz* missalia de manso per duos coros siliginis tantum; sculteti vero solvunt pro colenda solum per unum grossum.

Placzkowo et *Robakowo*, villae sub eadem parochiali, de quibus villis tam sculteti quam emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Camyenyecz* seu ipsius plebano, solum per unum grossum de manso pro colenda.

Camyonek, villa sub eadem parochiali, in qua villa tam sculteti quam emethones de agris scultetiae et emethonum solvunt eidem ecclesiae in *Camyenyecz* eiusque plebano missalia de manso per duos coros siliginis tantum.

Cathny mlyn, sub eadem parochiali, cuius molendini molendinator solvit eidem ecclesiae in *Camyenyecz* eiusque plebano quolibet anno per duos coros farinae siligineae et tertium eorum farinae triticeae.

kościół parafialny otrzymała, bo w dokumentach już w wieku XIV zachodzą wzmianki (Arch. Consist. Gnesn. Kronika *trzemesz.* Ms.). Aż do zniesienia rzeczony klasztor plebanami byli zakonnicy. W roku 1655 Szwedzi, napadłszy *Kamieniec*, przy rabunku sreber kościelnych, których bronili energicznie pleban miejscowy, okrutnie go zamordowali (Kron. *trzemesz.*). Dzisiejszy kościół drewniany w krzyż budowany wystawił w roku 1723 pleban ówczesny, *Jan Cieński* z zgromadzenia kanoników regularnych *trzemeszyńskich* (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.).

¹⁾ *Andrzej ze Stramnie* pleban. ²⁾ *Milawa*. ³⁾ *Kamionek*. ⁴⁾ *Katny Mlyn (Dysek)*. Przez wcielenie parafii *rękawczyńskiej* przybyły osady: *Galczyn*, *Galczynek*, *Placzkowo*, *Placzkówko*, *Rękawczyn* i *Rękawczynek*, *Słowikowo* i *Skubarczewo*, nadto później: *Ostrówek* i *Studzieniec*. ⁵⁾ *Szydłowo*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittantia.

102. LYNOWYECZ.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Lynowycz*, quae ad praesens vacat ab aliquot annis. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Lynowycz*¹⁾, *Szuszewo*²⁾ et *Ossowycz*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem haereditate unam aream cum hortis eidem areae adiacentibus, et pro horreo penes cimiterium, necnon et alias tres areas pro hortulanis ex altera parte ecclesiae duas et tertiam ex parte areae iacentem versus villam. Item in eadem haereditate *Lynowycz* habet duos mansos agrorum cum pratis eisdem mansis adiacentibus in quolibet campo ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Lynowycz* eiusque plebanum; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano ex manso per unum grossum.

Ossowycz, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lynowycz* eiusque plebano, necnon de certis agris emethonalibus, qui sunt emensurati ex agris praedialibus, decima pecuniaria provenit etiam eidem ecclesiae et plebano, videlicet de manso per unum fertonem numeri et monetae Polonicae. Et nihilominus iidem emethones necnon et alii omnes et singuli de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae ecclesiae eidem in *Lynowycz* eiusque plebano; hortulani vero per unum grossum sive corum avenae.

Szuszewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lynowycz* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia etiam eidem eccle-

*) *Linówiec*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny wielkopolskiej *Linowskich*, która się tam utrzymała aż do początku wieku XVII (Arch. Capit. Gnesn. Visit. de Sevė f. 238), miała kościół parafialny już w wieku XIV, jak wskazują ślady z akt i dokumentów konsystorskich. Dla szczupłego uposażenia od końca wieku XVII nie ma własnego plebana, zostając aż dotąd pod zarządem plebanów w *Orchowiu*. Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w roku 1749 własnym nakładem dziedzic miejscowy, *Sebastian Czyszkowski* w miejsce dawnego w końcu wieku XVI z drzewa zbudowanego, a na dniu 11 listopada roku 1601 przez suffragana *gnieźnieńskiego* i opata *mogilnickiego*, *Jana Gniazdowskiego* konsekrowanego.

1) *Linówiec*. 2) *Suszewo*. 3) *Ossówiec*. Później przybyły osady: *Kossakowo*, *Młicze*, *Przybroda*.

siae eiusque plebano de manso per unum corum cum medio siliginis et unum cum medio avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quinque grossos et sextum pro quittantia.

103. VYLCZYNO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *sanctarum undecim millia Virginum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Vylczyno*, quam modo obtinet honorabilis *Felixa*, haeres in *Vylczyno*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eorundem haeredum. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Kopydlowo duplex*²⁾, *Marszewo*³⁾, *Dambowycz*⁴⁾ et *Kownathy*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream cum horto pro horreo penes cimiterium, necnon post dictum horreum habet certam partem agrorum, dictam *Klyn*; et in eadem area dotis plebanalis sunt situs domunculae vicarialis et scholae ante igressum curiae plebanalis. Item habet unum speciale pratum magnum iacens in limitibus agrorum tam praedialium quam oppidanorum satis latum et spatiosum, de quo ultra necessitatem domesticam possunt vendi gramina seu foenum citra vel ultra unam marcam. Item habet unam specialem silvam iacentem inter agros unius haeredis, dicti *Ljywin*, dicta et appellata *pljebansky ljaszek*. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris tam praedialibus quam oppidanorum eiusdem oppidi spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Vylczyno*⁶⁾ eiusque plebanum, quam dicti oppidani conducunt curibus propriis

*) *Wilczyn*, niegdyś miasteczko, dziś osada w dekanacie *ślupeckim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, gniazdo rodziny *Wilczyńskich*, którzy także kościół parafialny fundowali i uposażyli najdalej w wieku XIV, albowiem *Mikołaj*, pleban *wilczyński* występuje jako świadek na przywileju *Jana*, proboszcza *trzemeszyńskiego* z dnia 27 grudnia roku 1348 (Arch. kościoła trzemeszyńskiego cfr. Kodeks dypl. wielkop. II, 612). Kościół ten pierwotkowo drewniany w roku 1781 za staraniem plebana miejscowego *Jeski* z drzewa odbudowany zamieniony został na kaplicę, a nabożeństwo parafialne przeniesiono od dawnych czasów do starożytnego kościoła murowanego i obszernego we wsi *Wilcza Góra* tuż pod *Wilczynem*, na miejscu dawniejszego z cegły palonej w roku 1372 wystawionego, jak opiewa napis na ścianie wschodniej zewnętrznej umieszczony.

1) *Felixa* z *Wilczyna Wilczyński*, pleban. Rodzina *Wilczyńskich* istniała w pierwotnym gnieździe swoim jeszcze w wieku XVII (Arch. Capit. Gnesn. Visit. archidiacon. de Sevė f. 242). Z tamąd pochodził *Andrzej Wilczyński*, biskup *teodozyjski*, suffragan *gnieźnieński* † 1626 (Acta Cap. Gnesn. XI, 16). 2) *Kopydlów*, *Kopydlówek*. 3) *Marzewo*. 4) *Dębówiec*. 5) *Kownaty* wieś i folwark i *Wilczagóra*, wieś i kolonia. Później powstały osady: *Włorek* wieś i kolonia, *Kościęski*, *Kolonia Dębówiec*, *Wacławowo*, *Zygmuntowo*, *Cegielnia*, *Mrówki*, *Świątne*, *Karólkowo*, *Ossowogóra*, *Brzeście*. 6) *Jan*, pleban sprzedaje dziesięcinę w *Wilczynie* mieszczaninowi *Marcinowi Kostrzewie* w r. 1466 (Excerpta ex actis Consist. f. 541).

quilibet de suo agro; et nihilominus dicti oppidani tam agros habentes quam non habentes solvunt de qualibet domo pro colenda per unum grossum.

*Kopydłowo duplex*¹⁾, sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, in quibus locati sunt emethones, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vylczyno*; de agris vero emethonalibus emethones et iidem agros praediales habentes solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per tres coros siliginis et tres avenae; hortulani vero per unum corum avenae.

Marschewo, villa sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales, in quibus modo resident emethones, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Vylczyno* eiusque plebano, quam conducunt iidem emethones curribus propriis; et nihilominus iidem emethones et reliqui alii solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae.

*Dambowycze*²⁾, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae eiusque plebano in *Vylczyno* de manso per tres coros siliginis et tres avenae, et similiter sculteti solvunt.

Kownathy, villa sub eadem parochiali, de cuius villae tribus certis mansis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Vylczyno* eiusque plebano, quam et conducunt iidem emethones curribus propriis; et nihilominus iidem tres emethones residentes in eisdem mansis solvunt et reliqui alii eiusdem villae missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per tres coros siliginis et tres avenae.

*Danyschewo*³⁾, haereditas iam dudum deserta, quae diu est adiuncta agris praedialibus unius haeredis in *Vylczyno*, videlicet *Lyevin*⁴⁾, necnon et *Byegano-wszczy*⁵⁾; de quibus agris eiusdem haereditatis omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Vylczyno* eiusque plebano, quam conducit plebanus curru proprio.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad sex marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos et tredecimum pro quittance.

Oraculum S. Spiritus et *S. Crucis* in eodem oppido *Vylczyno*, de iure patronatus laicorum haeredum in *Vylczyno*, successorum olim *Crzeslai*, *Georgii*, *Jacobi*, *Stanislai* de eodem *Vylczyno*⁶⁾ haeredum, alias ipsius oraculi capellania perpetua, quam modo obtinet honorabilis *Paulus* de *Muzyno*, ex praesentatione eorundem seu eorum successorum, videlicet *Georgii*, canonici *Posnaniensis*, *Raphaëlis*, *Nicolai*, *Petri Byerzglynsky*⁷⁾ et *Bartholomaei Szlugoczky*⁸⁾. Cuius capellaniae seu oraculi capellanus ex dotatione ex erectione habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream specialem circa eandem capellam, in qua modo residet, necnon

¹⁾ *Mikołaj*, pleban przed konsystorzem *gnieźnieńskim* odstepuje od pretensyi do dziesięcin dworskich w obojgu *Kopydłowie*, jako należących do *Andrzeja Myszk*, scholastyka *gnieźnieńskiego*, r. 1430 (tamże f. 95). W roku 1452 *Jan*, pleban rozprawia się z kmięciami w *Kopydłóweku* o dziesięcinę tamże (Excerpta f. 343^b). ²⁾ *Piotr*, pleban rozprawia się w sądzie konsystorskim o dziesięcinę *trium mansorum* w *Dębóweku* dnia 10 września roku 1416 (Excerpta f. 32^b). ³⁾ Osada dziś nie znana. ⁴⁾ *Lewin*. ⁵⁾ *Bieganowscy*. ⁶⁾ *Krzysztof*, *Jerzy*, *Jakób* i *Stanisław Wilczyński* fundowali kościół z szpitalem, lecz nie wiadomo kiedy. ⁷⁾ *Bierzgliński*. ⁸⁾ *Slugocki*.

et hortum ex opposito eiusdem areae, ibidem ante oppidum *Vylczyno* in sorte olim fundatorum, videlicet *Georgii*, *Jacobi* et *Stanislai*, fratrum, necnon unum mansum agri dictum *Jaroschewskye*¹⁾ in villa dicta *Podolye*²⁾, et unam marcam pecuniae monetae currentis et numeri Polonialis in villa *Kolodzyeyowo*³⁾ in districtu *Gnesnensi* census annui perpetui, per olim generosam dominam *Zophiam*, haeredem de eadem *Kolodzyeyowo*, relictam olim strenui *Jana*, eidem capellaniae ex eius vero patrimonio donatam et ascriptam. Item ex donatione praefati olim *Crzeslai*⁴⁾, haeredis in eadem *Vylczyno* habet duos mansos agri, unum videlicet in villa *Podolye* dictum *Dzbyrkowskye*, ante oppidum *Vylczyno*, et alium in villa *Kownathy* cum areis et hortis dictos mansos concernentibus. Cuius mansi medietas nuncupatur *Ianczewskye* et alia *Olymczewskye*; necnon unam marcam monetae et numeri currentis Polonialis consueti census annui in sorte oppidi *Vylczyno* praedicti olim *Crzeslai* ex censibus super quodlibet festum sancti *Martini* solvendi perpetuo, prout et praedicta marca superius descripta, prout litterae foundationis et erectionis sufficientissime disponunt et declarant sub titulo et sigillo reverendissimi olim *Joannis*, Dei et apostolicae Sedis gratia archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, de anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo, de data in *Colo*, feria sexta, post festum Natalis *S. Stanislai* proxima datae et confectae. Item eiusdem capellae seu oraculi capellanus singulis septimanis tenetur explere pro dictis fundatoribus tres missas, unam videlicet feria secunda pro defunctis, aliam feria sexta de sancta Cruce et tertiam sabbato de beata virgine *Maria*.

104. VOYUCZYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Evangelistae* et *Baptistae*, de iure patronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Mogilnensis*, quam modo obtinet religiosus *Nicolaus*, frater ordinis sancti *Benedicti* monasterii *Mogilnensis*, ex praesentatione eiusdem abbatis et conventus monasterii *Mogilnensis*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Vyuczyno*⁵⁾, *Nowa wyesz*⁶⁾ et *Gaj*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam

¹⁾ *Jaroszewskie*. ²⁾ *Podole*, osada dziś w okolicy nie znana. ³⁾ *Kolodziejewo*, wieś w parafii *trląskiej*. ⁴⁾ *Krzysztof*.

* *Wójcin*, wieś należała od fundacji klasztoru *mogilnickiego* przez *Bolesława Śmiałego* około roku 1065 do Benedyktynów (cfr. Kodeks dypl. wielkop. I, 4), i zapewne już w tym lub następnym wieku miała kościół parafialny. W roku 1438 *Maciej Warpoga*, pleban tamtejszy, rozprawiając się w konsystorzu *gnieźnieńskim* o dziesięcinę w *Wójcinie* i *Gaju*, na dawne kościoła swego powołuje się prawa (Excerpta ex actis Consist. f. 162). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w roku 1734 opat *mogilnicki*, *Jan Roszkowski* (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.).

⁵⁾ *Wójcin*. ⁶⁾ *Nowawieś*. ⁷⁾ *Gaj*. Później przybyły osady: *Bartodziejewice*, *Pomiany*, *Węgrzynowo*.

aream pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis magnam et spatiosam; item in eadem haereditate habet duos mansos agrorum cum pratis eisdem mansis adiacentibus in quolibet campo ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae. Item emethones eiusdem villae solvunt de agris emethonalibus missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae eidem ecclesiae eiusque plebano in *Voyuczyno*.

Nowa wyesz et *Gay*, villae sub eadem parochiali, de quibus villis emethones de agris emethonalibus solvunt solum missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae et similiter sculteti eidem ecclesiae in *Voyuczyno* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et septimum pro quittantia.

105. SZYEDLYMOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaelis*, de provisione reverendissimi domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Gregorius* de *Camyenyecz*¹⁾, actu presbyter. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manuale et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szyedlimowo*²⁾, *Kozuszkowo*³⁾, *Volya*⁴⁾, *Nożyczyno*⁵⁾, *Rakowo*, *Lyenarthowo*⁶⁾, *Radwan-czewo*, *Wthorek*⁷⁾, *Koszczyesky*⁸⁾, *Dzierzysław deserta*⁹⁾ et *Byel deserta*¹⁰⁾, necnon *Szyedlyecz*¹¹⁾ etiam *deserta* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam, in qua area locatae sunt domus vicarialis et scholae, quae area plebanalis est contigua cimiterio. Item habet in eadem haereditate *Szyedlimowo* unum campum specialem pro allodio seu praedio satis sufficientem, iacentem penes agros praediales domini archiepiscopi, necnon limites seu granities haereditatis et villae *Wthorek* cum pratis eidem praedio adiacentibus. Item emethones in eadem villa omnes et singuli ex agris emethonalibus et similiter sculteti ex agris scultetiae solvunt missalia eidem ecclesiae in *Szyedly-*

*) *Siedlimowo*, wieś od niepamiętnych czasów arcybiskupów *gnieźnieńskich* z kościołem parafialnym najpóźniej w drugiej połowie wieku XIV powstałym, albowiem *Gromisław*, pleban tamtejszy udowodnił przed konsystorzem dnia 28 stycznia roku 1415, że pewne daniny pobiera już od lat 40 (Excerpta Consist. Gnesn. f. 12). Dzisiejszy kościół drewniany odbudowany został roku 1786 (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.).

¹⁾ *Grzegorz z Kamieńca*. ²⁾ *Siedlimowo*. ³⁾ *Kozuszkowy*. ⁴⁾ *Wola Kozuszkowska*. ⁵⁾ *Nożyczyn*. ⁶⁾ *Lenartowo*. ⁷⁾ *Wthorek*. ⁸⁾ *Kościeszki (Koziedoły)*. ⁹⁾ *Dzierzysław*. ¹⁰⁾ *Biel*. ¹¹⁾ *Siedlec*. Osady: *Rakowo*, *Radwan-czewo*, *Wthorek*, *Dzierzysław*, *Biel* i *Siedlec* odpadły po ostatnim rozbiórce kraju do Królestwa polskiego. Ztamąd wcielone zostały do parafii: *Babki*, *Berlinek*, *Jeziórki Małe*, *Jeziórki Wielkie* i *Trzocianek*.

*mowo*¹⁾ eiusque plebano, videlicet de manso per tres coros siliginis et tres avenae; tabernatores vero solum solvunt per unum corum avenae.

Lyenarthowo, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Szyedlimowo* eiusque plebanum.

Koszczyesky, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szyedlimowo*.

Kozuszkowo, *Rakowo*, *Radwan-czewo*, villae sub eadem parochiali, de quibus villis nihil provenit eidem ecclesiae et plebano, solum emethones de agris emethonalibus solvunt pro missalibus de manso per duos grossos.

Volya, villa sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales et scultetiae, necnon tabernatorum, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus solvunt loco missalium etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per duos grossos et similiter sculteti supra decimam.

Nożyczyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales speciales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano; de agris vero scultetorum et emethonalium sculteti et emethones solvunt loco missalium de manso per duos grossos, tabernatores vero per unum grossum.

Wthorek, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales dicti *Danytschewo*²⁾, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano; de agris vero scultetorum sculteti solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae, et de agris emethonum emethones loco missalium solvunt de manso per duos grossos pecuniae etiam eidem ecclesiae et plebano.

Byel, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, de cuius villae emethones, dum fuerunt, de agris emethonalibus solvebant loco missalium de manso per duos grossos eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano.

Dzierzysław et *Szyedlec*, quondam villae, nunc vero haereditates desertae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus, dum fuerunt, solvebant loco missalium de manso per duos grossos.

*Popyelyewo*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Sculsko*⁴⁾, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini per duos grossos de manso etiam eidem plebano.

*Kobylanky*⁵⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Sculsko*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in

¹⁾ W roku 1416 dnia 26 lutego *Marcin*, pleban z *Sempolna* jako pełnomocnik plebana *Gromisława (Gromkona)* z *Siedlimowa* rozprawia się przed konsystorzem z kmieciami tamtejszymi o to, że mu nie chcą oddawać mpszego według miary *kleczewskiej z czubem*, ale *strychem*. Konsystorz przyznał kmieciom słusność na mocy dawnej obserwancyi (Excerpta f. 22). ²⁾ *Daniszewo*. ³⁾ *Popielewo*. ⁴⁾ *Skulsk*. ⁵⁾ *Kobylanki*.

Szyedlimowo eiusque plebano, quam idem plebanus conduit curru proprio; ratione cuius dicti cmethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos eidem plebano.

Kyowyecz, villa sub ecclesia parochiali in *Oszthrowasz* ¹⁾, de cuius villae omnibus agris cmethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szyedlimowo* eiusque plebano.

Schyschyna duplex ²⁾, villae sub ecclesia parochiali in *Szlyeszyno* ³⁾, de quarum villarum omnibus agris cmethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad ecclesiam in *Szyedlimowo* eiusque plebanum.

106. LYSZOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Lyszowo*, quae ad praesens vacat. Cuius ecclesiae pro tempore rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non servat neque potest servare vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Lyszowo duplex* ⁴⁾, sed una deserta et *Damp* ⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam, necnon et aliam aream pro schola ex opposito eiusdem areae plebanalis versus ecclesiam circa cimiterium. Insuper habet et aliam aream pro tabernatore penes viam, quae ducit de villa in curiam; item habet et tres mansos agrorum cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum in quolibet campo, in quorum mansorum unius mansi fine habet et unam aream, in qua plebanus potest locare cmethonem, qui cmetho eidem plebano solvebat pro censu quolibet anno per viginti ova et duos capones. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus, necnon duobus mansis scultetorum spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Lyszowo*; de agris vero cmethonalibus

¹⁾ *Kijowice*, wieś należąca do parafii *Ostrowąż*. *Gromistaw*, pleban *siedlimowski* sądzi się dnia 28 stycznia roku 1415 w konsystorzu z *Jakussyuszem*, dziedzicem o dziesięciny w *Kijowcu*, które mu konsystorz przysądził na mocy dowodów, że od 40 przeszło lat plebani poprzednicy jego te dziesięciny spokojnie pobierali (Excerpta f. 12). ²⁾ *Suszyn* albo *Susin* i *Susinek*. ³⁾ *Ślesin*.

*) *Lisewo* albo *Lisowo*, wieś szlachecka z kościołem parafialnym, o którym już na początku XV wieku akta konsystorskie jako o dawno istniejącym wspominają (Acta Visitat. Excerpta ex actis Consist. f. 90). W roku 1452 *Bartłomiej*, pleban zadzierzawia dziesięciny w *Marszewie* i *Gogolinie* od penitencyarza gnieźnieńskiego, *Piotra Drużbińskiego* (Excerpta f. 344). Na końcu XVI wieku dziedzic *Lisewa*, *Andrzej Tomicki* własnym nakładem odbudował w miejsce zdezolowanego zupełnie nowy kościół drewniany (Arch. Capit. Gnesn. Acta Visit. de Sev. f. 247). Gdy w końcu wieku XVII kościół ten podupadł, lub też zgorzał, nie został już więcej odbudowany a parafia *lisewska* do sąsiedniej parafii w *Stulsku* wieloną została na zawsze (Acta Visit. in Arch. Consist.).

⁴⁾ *Lisewo* i *Lisewko*. ⁵⁾ *Dąb*.

cmethones solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum grossum.

Damp, sub eadem ecclesia parochiali, de cuius villae cmethonalibus agris cmethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Lyszowo* eiusque plebano de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

107. OSZTHROWAS.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Oszthrowas*, quam modo obtinet honorabilis *Jacobus* de *Oszyslawo* ¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eorundem haeredum. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Oszthrowas*, *Vysznyewa* ²⁾, *Gory* ³⁾, *Oszyslawo* ⁴⁾, *Kyowyecz* ⁵⁾, *Zyschyno minor* ⁶⁾ et *Szwyatha deserta* ⁷⁾, necnon *Vyelkye polye* ⁸⁾ etiam *deserta*, spectant et pertinent ⁹⁾, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum quem et salariat pro posse. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam, et in eadem modo curia plebanalis et situs scholae. Item habet specialem campum pro allodio seu praedio, iacentem versus villam *Byszkupy* ¹⁰⁾, cum prato eidem agro seu praedio adiacente, necnon et aliud pratum inter prata haeredum iacens, versus villam *Zyschoczyno*, de quo colligi possunt ad minus quinque currus foeni. Item habet unam partem agri, dictam *Morg*, iacentem in postico dictae areae plebanalis. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae et haereditatis *Oszthrowas* spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Oszthrowas* eiusque plebanum; hortulani vero missalia solvunt etiam eidem plebano per unum corum avenae.

Vysznyewa, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Oszthrowas*. De agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem plebano de manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per unum corum avenae.

*) *Ostrowąż*, wieś szlachecka w dzisiejszym dekanacie *konińskim* w diecezji *kujawsko-kaliskiej* położona, z kościołem parafialnym już przed rokiem 1465 istniejącym, w którym to roku pleban tamtejszy, *Mikołaj* pozywa przed sąd konsystorski *Jakóba Popielewskiego*, wikaryusza katedralnego za to, że sprzedawszy mu dziesięciny w *Górach* i odebrawszy należność, też dziesięciny sprzedał równocześnie drugiemu (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 530). Kościół drewniany starożytny, wystawiony zapewne przez familię *Broniszów*, która w wieku XV i XVI była w posiadaniu *Ostrowąża*, w roku 1608 byli dziedzicami *Jan* i *Eliasz Broniszowie* (Acta Visit. de Sev. f. 249), rozebrany został przed dwunastu laty, a w miejsce jego postawiono kosztem patrona i parafian nowy, również drewniany, dotąd nie konsekrowany.

¹⁾ *Jakób z Ościłowa*, pleban. ²⁾ *Wiśniewo*. ³⁾ *Góry*. ⁴⁾ *Ościłowo* i *Ościłówek*. ⁵⁾ *Kijowice*. ⁶⁾ *Szyszynek*. ⁷⁾ *Święta*, dziś nie istnieje lub inaczej przezwana. ⁸⁾ *Wielkiepole*. ⁹⁾ Przybyły później osady: *Kobylunki*, *Biela*, *Marjanowo*, *Kolonia Wiśniewy* i *Nowawieś*. ¹⁰⁾ *Biskupy* (*Biskupiec*).

Gory, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Oszthrowas* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus loco missalium solvunt de manso per duos grossos, hortulani vero per eorum avenae.

Oszyszlawo et *Kyowyecz*, villae sub eadem parochiali de quibus villis emethones de agris emethonalibus solvunt loco missalium de manso per duos grossos pecuniae.

Zyschyno minor, villa, cuius villae curiae sub ecclesia parochiali in praefata *Oszthrowas*, de quarum curiarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Oszthrowas* eiusque plebano.

Szwyatha, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, de cuius haereditatis omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Oszthrowas* eiusque plebano.

Vyelkye pole, quondam villa, nunc haereditas deserta, sub eadem parochiali, in qua solum agri praediales sunt, de quibus nihil provenit eidem ecclesiae, sed alibi, solum coloni alias *Rathaye* et hortulani, dum fuerunt, solvebant eidem ecclesiae in *Oszthrowas* quolibet anno per unum eorum avenae. Item eadem ecclesia et eius pro tempore plebanus habet obstaculum in lacu villae *Campa*, de quo percipit utilitatem alternatis vicibus cum plebano de *Vaszosche*, quod obstaculum modo vacuum est propter excrecentiam arundinarum.

*Polwyeszek*¹⁾ minus, quondam villa, nunc haereditas deserta, sub ecclesia parochiali in *Vaschosche*²⁾, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae praedictae in *Oszthrowas* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per decem grossos et undecimum pro quittance.

108. SZLYESZYNO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus et praesentandi domini episcopi *Posnaniensis*, quam modo obtinet honorabilis *d. Stanislaus* de *Szarnowo*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione domini episcopi *Posna-*

¹⁾ *Półwieśek Stary i Nowy.* ²⁾ *Wąsosze.*

*) *Sleszyn*, pierwotnie wieś, później miasteczko, a dziś osada; należała niegdyś do biskupów poznańskich, darowana w roku 1231 biskupowi *Pawłowi* przez *Konrada*, księcia *mazowieckiego* (Poznań, Archiw. Capit. Lib. privil. A. No. 41. Kodeks dyplom. wielkop. I, 119), położona w dekanacie *konińskim* dyec. *kuj.-kaliskiej* z kościołem parafialnym przez tychże biskupów niezawodnie założonym i uposażonym. *Slesiński* pleban *Przeclaw* w r. 1413 dowiódł przed konsystorzem na mocy dawnych przywilejów prawo do pewnych dziesięcin (Excerpta ex actis Consist. f. 9^b). Istniał przeto kościół ten co najmniej już w połowie drugiej XIV wieku. Dzisiejszy kościół mурowany wystawiony został w roku 1604, lecz niewiadomo przez kogo (Rubrycela dyec. *kuj.-kaliskiej* z r. 1876 f. 58). W roku 1874 cały został zreštaurowany i wewnątrz przyozdobiony.

³⁾ *Stanisław z Szarnowa*, pleban,

niensis. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum, et quos salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Lubomyszlye*¹⁾, *Mykorzyno*²⁾, *Slavaczyno*³⁾, *Sarnowo*, *Byskupye*⁴⁾, *Schyschyno duplex*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et modernus rector eorum est in possessione; et primo, unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam cimiterio contigiam, necnon et alias duas areas ex altera parte ecclesiae etiam penes cimiterium. Item eadem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet unum mansum agri in quolibet campo cum pratis eidem manso adiacentibus in cuius mansi acie seu fine habet unam aream specialem pro hortulano. Item habet et speciale unum pratum iacens in bora, quod pratum dicitur *Popowa laca*⁶⁾, quod pratum exerevit bora. Item habet et decimam piscium in lacu dictae haereditatis seu oppidi *Szlyeszyno* de pressura sagenae magnae. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem oppidi tam praedialibus quam oppidanorum, necnon et advocatae spectat et pertinet eidem ecclesiae in *Szlyeszyno* eiusque plebano, quam conducunt oppidani quilibet de suo curribus propriis. Item habet pro colenda in eodem oppido ab oppidanis de qualibet domo per unum grossum tam qui agros colunt quam qui non colunt; inquilini vero solvunt per medium grossum; de tabernatoribus vero, qui tabernatores colunt agros, solvunt de manso per duos grossos et tertium de domo, in qua resident.

Lyubomyszyl, villa sub eadem parochiali in *Szlyeszyno*, in qua sunt agri praediales speciales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szlyeszyno* eiusque plebano; ratione cuius decimae idem plebanus de *Szlyeszyno* solvit plebano quolibet anno per octo grossos in *Kazymyierz*; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Mykorzyno, *Slavaczyno* et *Sarnowo*, villae sub eadem parochiali in *Szlyeszyno*, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Szlyeszyno*, et de agris scultetiae sculteti solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis sive avenae; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda per unum grossum de manso.

Byskupye, villa sub eadem parochiali, quae villa quondam spectabat ad episcopatum una cum oppido *Kazymyierz*⁷⁾ ad ecclesiam seu episcopum *Lyubucensem*, in qua nulla erat curia neque agri praediales, solum emethonales et scultetiae, de quibus omnibus eidem ecclesiae et plebano in *Szlyeszyno* tam emethones quam sculteti de quolibet manso solvebant et solvere tenentur per unam mensuram siliginis et unam avenae. In quorum agrorum parte eiusdem villae videlicet scultetiae et emethonaliu desertorum locatum est praedium per magnificum dominum *Nicolaum* de *Lyubrancz*⁸⁾, palatinum *Posnaniensem*, qui eadem bona apud ecclesiam

¹⁾ *Lubomyśle* kolonia. ²⁾ *Mikorzyn.* ³⁾ *Slawęcim.* ⁴⁾ *Biskupie.* ⁵⁾ *Szyszyn i Szyszynek i Szyszyńskie Ołędry.* Powstały później osady: *Makarowo*, *Dąbrowa Wielka i Mała*, *Slawęcinek*, *Sarnowa*, *Kolonia Sarnowa*, *Trzaskawa*, *Konstantynowo*, *Zółwinięc.* ⁶⁾ *Popowa Łąka.* ⁷⁾ *Kaźmierz.* ⁸⁾ *Mikołaj z Lubrańca Lubrański*, brat biskupa *poznańskiego Jana Lubrańskiego*, (Niesiecki, *Korona* t. III, 182).

praefatam et episcopum emit et locavit, et agros scultetiae et cmethonales desertos pro praedio seu allodio convertit.

Schyschyno duplex, sub eadem ecclesia in *Szlyeszyno*, de quibus cmethones de agris cmethonalibus solvunt pro colenda per unum grossum de manso.

*Bochlyewo*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Kazymyerz*, de cuius villae omnibus agris tam scultetiae quam cmethonalibus sculteti et cmethones solvunt maldratas eidem ecclesiae in *Szlyeszyno* eiusque plebano de manso per decem coros siliginis, per decem coros avenae et per mensuram tritici, necnon per sex grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Pertri quolibet anno per sex grossos et septimum per quittance.

109. LYUPSZTHOWO*) MINOR.

In eadem ecclesia lignea parochialis, tituli *S. Hedvigis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Lyupszthowo*, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Szarnowo*²⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Lyupszthowo*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Lyupszthowo*, *Polycze*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream cum hortis eidem areae adiacentibus circa cimiterium, et in eadem area modo sunt domus vicarii et scholae; necnon et aliam aream pro tabernatore ex altera parte ecclesiae cum horto eidem areae adiacente. Item in eadem haereditate habet unum mansum agri in quolibet campo cum pratis eidem manso adiacentibus ita latum et longum, prout et aliorum cmethonum; item habet et unum speciale pratium,

¹⁾ *Przeclaw*, pleban sądzi się w konsystorzu gnieźnieńskim dnia 20 czerwca roku 1413 o dziecięcinę w *Bochlewie* z kmieciem *Bąkiem* (Excerpta f. 9^b). *Maciej*, pleban zapożywa w roku 1426 *Macieja*, mieszczaniną z *Goliny* o 3 grzywny i 14 groszy za sprzedaną mu sypkę zbożową w *Bochlewie* (tamże f. 70^b). *Michał*, pleban sprzedaje sypkę zbożową z 17 włók w *Bochlewie* dziedzicowi tamtejszemu *Stanisławowi Piotrowskiemu* za 8½ grzywny w roku 1457 (tamże f. 408).

*) *Lubstów*, wieś w dzisiejszym dekanacie *kolskim* w diecezji *kujawsko-kaliskiej*, gniazdo starożytnej rodziny *Lubstowskich*, którzy tam kościół parafialny fundowali najpóźniej w wieku XV, gdyż w miejsce upadającego od starości drewnianego kościoła w roku 1534 *Jan*, chorąży *kaliski* i *Bartłomiej* podkomorzy *inowrocławski* na *Lubstowie Lubstowscy* nowy murowany wystawili. W roku 1754 ówczesny dziedzic *Rafał Radojewski*, chorąży *brzesko-kujawski* kościół ten zrestaurował, pięknymi trzema ołtarzami go przyozdobił, dzwonnice murowaną przy nim wystawił, sprawiwszy do niej cztery dzwony w r. 1759 dnia 10 października, które *Krzysztof Dobiński*, suffragan *gnieźnieński* poświęcił. Nadto wystawił i uposażył przy kościele szpital na 5 ubogich. W roku 1806 zgorzała plebania, którą w r. 1809 odbudował dziedzic miejscowy, *Feliks Głębocki* (Rubr. dyec. kuj.-kal. z roku 1876 f. 35. 36). Była także w *Lubstowie* kaplica pod tyt. *ś. Michała*, która w roku 1766 zgorzała i dotąd odbudowaną nie została. Niegdyś mieszkał przy niej pustelnik z trzeciego zakonu *ś. Benedykta*.

²⁾ *Stanisław z Szarnowa*, pleban. ³⁾ *Police*.

iacens in palude circa granities et limites villarum *minoris Lyupszthowo* et *Bylyewo*, de quo colligi possunt ultra duo currus foeni.

Lyupszthowo eadem et *Polycze*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lyupszthowo* eiusque plebano, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius dicti cmethones solvunt decimam lni per duos grossos de manso; Et ultra praedictam decimam iidem cmethones solvunt eidem plebano loco colendae de manso per unum grossum, tabernatores vero et hortulani per medium grossum.

*Poznathowy*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Szlawsko*²⁾, de cuius villae duobus mansis idem plebanus de *Lyupszthowo* percipit decimam manipularem, de tertio vero non, quam iidem cmethones conducunt curribus propriis, quilibet de suo agro.

*Szmołnycze*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Grabowa*, in qua villa sunt speciales agri pradiales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lyupszthowo* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos et tredecimum pro quittance.

110. SZAPOLNO, VILLA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalенаe*, de provisione domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quae ad praesens vacat. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum parochianorumque paucitatem et decrescentiam non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villa et oppidum infrascriptum, videlicet, praefata *Szapolno villa*, *Szapolno oppidum* et *Szapolno dictum Panszkye* spectant et pertinent, et incolae earundem in eadem ecclesia ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et plebanus pro tempore existens eorum est in possessione; et primo, in eadem villa et haereditate

¹⁾ *Rożniaty*. Dziś należą prócz tego do parafii: *Młynek*, *Blonawy Nowe* i *Stare*, *Ignacowo*, *Wierzelin*, *Leśnictwo*, *Pogoń Lubstowska*, *Smolniki*, *Półwiosek*, *Biele*, *Bronisława*, *Cegielnia*, *Zofia*, *Koci Ostrów*, *Pogorzela*, *Dąbrowa*. ²⁾ *Sławsk*, parafia w dekanacie *kruswickim*. ³⁾ *Smolice* w parafii *grabowskiej*.

*) *Szapolno (Sampolno)*, miasteczko niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* (dziś w dekanacie *kolskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*). Jak opis powyższy wskazuje, kościół pierwotny parafialny wystawiony był niezawodnie przez tychże arcybiskupów we wsi *Sampolnie*, a gdy obok niej powstało miasto, jak się zdaje w końcu wieku XV, przeniesiono go tamdotąd. O kościele we wsi *Sampolnie* wspominają akta konsystorskie pod rokiem 1415 jako o dawno już istniejącym (Excerpta ex actis Consist. f. 20), z kąd wnosić można, że przynajmniej w początku wieku XIV został założony. Kiedy do miasta został przeniesiony, wysledzić nie można. Akta wizyt nadmieniają tylko, że w miejsce upadającego z starości drewnianego kościoła jakiś *Pojewski* (zapewne rządcza arcybiskupi) roku 1780 nowy z drzewa wystawił (Arch. Consist. Gnesu. Acta Visitat. Wyczalkowski). Na polu plebańskim *Ostrówek* zwanem stoi kaplica drewniana w dobrym stanie na cześć *ś. Hieronima* wystawiona, niewiadomo kiedy, w której znajduje się obraz tego Świętego powszechnie za cudowny miany. Przy kościele parafialnym założony został i uposażony przez mieszczan szpital po roku 1608, gdyż archidyakon *de Sévé* wizytując w tymże roku parafię, nie o nim nie wspomina (Acta Visit. f. 276. 277).

unam specialem aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et alias duas areas, videlicet pro vicario et ministro ex altera parte ecclesiae, item habet et alias duas areas ex opposito dictae areae plebanalis iacentes pro hortulanis, cum hortis bonis eisdem areis adiacentibus in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae. Item habet et specialem suum lacum proprium cum omni proprietate et dominio, nihil excipiendo, iacentem non remote viam, quae ducit in villam *Szyczewo*. Item licet sunt agri praediales et emethonales in eadem villa, tamen nihil de eis provenit eidem ecclesiae in *Szapolno* eiusque plebano, solum emethones de agris emethonalibus solvunt de manso pro colenda per unum grossum.

Szapolno oppidum, sub eadem parochiali, in quo sunt speciales praediales agri et advocatiae, necnon et oppidanorum, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szapolno* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio, ratione cuius iidem oppidani solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem oppidani solvunt etiam eidem plebano de qualibet domo mensalia per unum grossum, inquilini vero per medium grossum.

*Szapolno panszkye*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales et emethonales, de quibus decima manipularis omnibus et singulis provenit eidem ecclesiae in *Szapolno* praedicta eiusque plebano, praeter unum campum, iacentem supra lacum domini archiepiscopi *Gnesnensis*, de cuius medietate campi decima manipularis provenit ecclesiae in *Makolyno* eiusque plebano, quam decimam suam idem plebanus in *Szapolno* conducit curru proprio; ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos eidem ecclesiae in *Szapolno* eiusque plebano.

*Bylewko*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Lychyno*, de cuius villae medietate omnium et singulorum agrorum decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Szapolno* eiusque plebano et medietas ecclesiae eiusque plebano in *Vaschosche*, quam conducunt iidem plebani curribus propriis; ratione cuius praedicti emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Et similiter percipiunt iidem plebani in villa *Pyotrkovycze*³⁾, quae est sub ecclesia parochiali in *Vaschosche*⁴⁾ decimam tam manipularem quam lini.

111. MKOLYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae apostoli* de iurepatronatus laicorum, haeredum in eadem *Mkolyno*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes* de

¹⁾ *Sepolno Pańskie*. W roku 1441 *Mikołaj*, pleban układa się z plebanem z *Makolna* o dziesięcinę w *Sepolnie Pańskim* (Excerpta f. 224^b). Powstały później osady: *Sampolinek*, *Wielki Las*, *Lesiska*, *Józefowo*, wieś i folw, *Janowo*, *Wymysłów*, *Mniszki*, *Szczerców*. ²⁾ *Bylewko*, wieś w parafii *Lichen*. *Marcin*, pleban pozywa w r. 1419 dziedzica z *Bylewa* o dziesięcinę z gruntów tamże, które dawniej obsiewali kmiecie, w wartości dwóch grzywien (Excerpta f. 47^b). Tenże pleban wspomniany jest w aktach konsystorskich już dnia 19 grudnia roku 1415 jako prokurator kanonika gnieźnieńskiego *Dadziłoga* (tamże f. 20). *Mikołaj*, pleban prawuje się z *Bartoszem*, dziedzicem *Lubstowa* o dziesięcinę w *Bylewku* w roku 1441 (tamże f. 225. 225. 226). ³⁾ *Piotrkowice*. ⁴⁾ *Wąsosze*.

*) *Makolno*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *kolskim*, dyec. *kuj.-kaliskiej*), o której kościele parafialnym pierwsza wzmianka w aktach konsystorskich zachodzi w roku 1483, jako *od dawna* istnie-

Cracovia, actu presbyter, ex praesentatione haeredum de eadem *Mkolyno*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Mkolyno*, *Sakrzewko*¹⁾, *Nowa wyesz*²⁾, *Szyczewo*³⁾, *Vyerzby*⁴⁾, *Brzeszyc*⁵⁾, *Moszhky*⁶⁾, *Przysthronye*⁷⁾ et *Ozorzyrna deserta*⁸⁾, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, unam aream pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis spatiosam et in eadem domus scholae; necnon et aliam, seu insulam, dictam *Wroczevo*, pro curia seu allodio plebanali. Item eadem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet in eadem haereditate *Mkolyno* unum certum campum pro allodio seu praedio ad invicem iacentem, satis sufficientem pro aratura cum pratis eisdem agris adiacentibus, qui agri modo in maiori parte excreverunt nemoribus et boris, et iacent praefati agri in tergo dictae insulae *Wroczevo*, et sic iidem agri appellantur⁹⁾. Item habet et unum specialem lacum, dictum *Szchlyenyecz*, spectantem et pertinentem cum omni dominio et proprietate ad eandem ecclesiam in *Mkolyno* eiusque plebanum; necnon et silvas seu nemora in eadem insula, quae insula est limitata et circumcirca scopuli sipati. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris eiusdem villae *Mkolyno* spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Mkolyno* eiusque plebanum, quam decimam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem emethones solvunt eidem ecclesiae in *Mkolyno* eiusque plebano de manso per duos grossos pecuniae.

Sakrzewko, *Brzeszyc*, *Moszhky* et *Przysthronye*¹⁰⁾, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Mkolyno*, quam decimam plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum.

Nowawyesch, villa sub eadem parochiali in *Mkolyno*, de cuius villae certis agris, qui modo iacent deserti, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mkolyno* eiusque plebano, quam conducit plebanus curru proprio; ratione cuius emethones, dum fuerunt, solvebant decimam lini de manso per duos grossos.

jącym (Excerpta f. 662). Dzisiejszy kościół drewniany odbudowany został około roku 1749 przez plebana miejscowego *Łukasza Żurowskiego* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 37).

¹⁾ *Zakrzewek*. ²⁾ *Nowawiesz*. ³⁾ *Syczewo*. ⁴⁾ *Wierzbie*. ⁵⁾ *Brzeszyc*. ⁶⁾ *Moszki*. ⁷⁾ *Przystronie*. ⁸⁾ *Ozorzyn*. Przybyły później osady: *Budy Brzeskie* kol., *Chojny*, *Czarnia*, *Gołeckie*, *Gryglaki*, *Janowice*, *Łaziska*, *Marcinkowo*, *Ostrówek*, *Siedliska*, *Smolniki*, *Stawiska*, *Wawrzyny*, *Wroczevo*, *Zabrodnia*. Do parafii *makolińskiej* należy znaczna osada czyli raczej miasto *Babiak* nie dawno jeszcze nędzna wioszczyna, w którym dziedzic tamtejszy, *Shubicki* postawił świeżo dość obszerny kościół murywany, dotąd jeszcze nie zupełnie wykończony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 37). ⁹⁾ Wyspę tę z gruntami i lasem plebańskim zabrał nieprawie dziedzic *Makolna* niejaki *Zakrzewski* i nadał ją sprowadzonym kolonistom; ażeby zaś zatrzeć ślady pierwotnej kościoła własności, zmienił nazwisko wyspy z *Wroczevo* na *Janowice* (Rubr. dyec. kuj.-kal. de eod. a. f. 37). ¹⁰⁾ W roku 1483 *Mikołaj Braciszewski*, pleban pozywa *Jana Szema Rusockiego*, dziedzica o dziesięcinę w *Moszkach* etc. (Excerpta f. 662^b).

Szyczewo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, necnon emethonales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mkolyno* eiusque plebano, et nihilominus tam iidem emethones in eisdem mansis residentes quam alii omnes solvunt loco colendae de manso per unum grossum.

Vyerzbye ¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri speciales praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mkolyno* eiusque plebano; necnon de agris emethonalibus uno campo, iacente versus villam, dictam *Lyuboschyn*, quam conducit curru proprio idem plebanus; ratione cuius emethones solvunt decimam lini alternatis vicibus, sic videlicet, uno anno eidem ecclesiae et plebano in *Mkolyno* et alio anno alteri de manso per duos grossos.

Osorzyno, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali de cuius villae unius campi omnibus et singulis agris, qui campus iacet versus villam *Luboschyn*, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mkolyno* eiusque plebano.

Szapolno panskye, sub ecclesia parochiali in alia *Szapolno*, de cuius villae unius campi medietate, iacente supra lacum archiepiscopi, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mkolyno* eiusque plebano.

112. DAMBY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Damby*, quae modo vacat. Cuius ecclesiae pro tempore existens rector non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse, et hoc propter proventuum et parochianorum paucitatem et decrescentiam. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Damby*, *Malyosszyek* ²⁾, *Drzewiecz* ³⁾, *Lychynek* ⁴⁾, *Trzebochowo* ⁵⁾ et *Lypyny* ⁶⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem

¹⁾ *Tenże* pleban sądzi się z *Wojciechem Sepolińskim*, dziedzicem *Wierzbia* o dziesięciny tamże (Excerpta f. 665. 666).

*) *Dęby Szlacheckie*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *kolskim* dyec. *kujawsko-kaliskiej*), miała kościół parafialny już w wieku XIV, gdyż dnia 13 września roku 1415 pleban tamtejszy, *Szczepan* stawa przed sądem konsystorskim, pozwany przez kanonika gnieźnieńskiego *Mikołaja Jarockiego* o dziesięciny w *Trzebochowie* (Excerpta f. 18). W roku 1607 w piątek przed ś. Michałem komendant miejscowy, *Grzegorz z Brzeżanek*, z dycezyi *krakowskiej*, zamordowany został przez dwóch szlachciców *Macieja* i *Jana Brzyszczyk* z województwa *brzesko-kujawskiego*, domowników *Jakoba Tylickiego*, dziedzica połowy wsi *Dębów*. Officyał gnieźnieński, ks. *Adryan Żernicki*, rzucił w skutek tego interdykt na kościół i parafię, lecz później pozwolił odprawiać tamże trzy razy do roku mszą ś. Do wprowadzenia śledztwa wyznaczony został przez tegoż officyała *Lukasz*, pleban *kaźmierski* i dziekan *sepoliński* (Arch. Capit. Visit. archid. Vincentii de Seve f. 281). Dzisiejszy kościół parafialny wystawił z drzewa w roku 1756 *Stanisław Zakrzewski*, podkomorzy *wendeński*, dziedzic miejscowy (Rubr. dyec. kuj.-kal. f. 32). Na cmentarzu znajduje się kaplica murowana publiczna nie wiadomo kiedy i przez kogo wystawiona (tamże f. 32).

²⁾ *Osiek Mały*. ³⁾ *Drzewiec*. ⁴⁾ *Lichenek*. ⁵⁾ *Trzebochowo*. ⁶⁾ *Lipiny*. Osady później przybyły: *Osiek Nowy*, *Plebanka*, *Maciejewo*, *Smolniki*, *Boreczna Wielka* i *Mała*, *Drzewiec* kolonia, *Witowo*, *Szarłatowo*, *Zdrójki*, *Grabowiec*, *Trzcimiec*, *Czerniak*, *Glinki*, *Gawroszczyna*, *Felicjanowo*.

ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, et in eadem area plebanali vicarius, dum fuit, habet suam domum; necnon habet et aliam aream pro schola, in qua modo est domuncula scholae, quae iacet penes cimiterium ex opposito campanilis. Item in eadem villa habet duos mansos agrorum in quolibet campo cum pratis eidem agris adiacentibus, qui agri in maiori parte modo excreverunt nemoribus, et iacent praefati agri adinvicem. Item in eadem haereditate habet decimam manipulem ex omnibus et singulis agris praedialibus; de agris vero emethonalibus emethones solvunt eidem plebano pro colenda de manso per unum grossum et unum corum siliginis et tabernatores solum per medium grossum, et similiter provenit de villa, dicta *Malyosszyek*, non aliter.

Drzewiecz, villa sub eadem parochiali, de cuius villae agris emethonalibus emethones nihil aliud solvunt, solum pro colenda de manso per unum grossum eidem ecclesiae eiusque plebano in *Damby*.

Lychynek, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae in *Damby* eiusque plebano, solum de agris emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum eidem plebano in *Damby*.

Trzebochowo et *Lypyny*, villae sub eadem parochiali, in quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Damby* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano in *Damby* pro colenda de manso per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittantia.

113. DAMBNA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaelis*, de iure patronatus et collatione regiae maiestatis Poloniae, quae ad praesens vacat. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum parochianorumque paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, et eum salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Dambna* ¹⁾, *Kyeythrze* ²⁾, *Ossowye* ³⁾,

*) *Dębna królewskie* albo *Dębno*, wieś królewska w tymże dekanacie i dycezyi dziś położona, kiedy z szkodroblowości królów polskich otrzymała kościół parafialny, dojść nie można. Pierwsza o nim wzmianka znajduje się w aktach konsystorskich pod rokiem 1479, w którym *Jan Sucharda*, pleban z *Żyromina*, mienia się na beneficjum z *Maciejem z Kawieczyna*, plebanem w *Dębnach* i wikaryuszem wieczystym przy katedrze *gnieźnieńskiej* (Excerpta ex actis Consist. 633). Musiał tam zatem istnieć kościół już znacznie dawniej. Kościół ten, w roku 1766 przez *Szymona Sochańskiego*, plebana gruntownie zrestaurowany, affliowany został przez władzę duchowną w końcu tegoż wieku do parafialnego kościoła w *Osiuku Wielkim* (Rubr. dyec. kuj.-kal. f. 38).

¹⁾ *Dębna*. ²⁾ *Kiejtrze*. ³⁾ *Ossowie*.

et *Lypygore*¹⁾, necnon *Malynyecz*²⁾ deserta spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia, seu ipsius pro tempore rector existens ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro dote plebanali satis latam et sufficientem cum hortis eidem areae adiacentibus, penes cimiterium iacentem versus meridiem. Habet et alias duas areas, unam pro vicario ex altera parte ecclesiae, etiam cimiterio contiguam et aliam pro ministro, iacentem versus seu ex opposito areae plebanalis versus villam etiam cimiterio contiguam; necnon et alias tres areas pro tabernatoribus, in quibus modo resident tabernatores, duas ab una parte villae iacentes in acie seu fine penes viam, quae ducit de eadem villa in oppidum *Brdowo* in dextera parte et tertiam penes dotem plebanalem; qui tabernatores in eisdem tabernis residentes solvere et dare tenentur quolibet anno censum perpetuum, videlicet de una taberna per unum fertonem pecuniae, per unum gallum, per quindecim ova et unam tunnam cerevisiae eidem plebano; necnon dicti tabernatores tenentur laborare laborem, quem eis mandaverit plebanus, tribus diebus per annum quolibet anno. Item in eadem haereditate habet duos mansos agri in quolibet campo cum pratis eisdem mansis adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum. Item in eadem haereditate eadem ecclesia habet unum certum agrum in longitudine se protendentem ad unum stadium, in latitudine vero ultra triginta sulcorum, qui ager iacet in tergo areae plebanalis penes hortum, solum in uno campo; necnon et silvam iacentem penes eundem agrum in acie seu fine. Item in eadem haereditate et villa cmethones de agris cmethonalibus nihil aliud solvunt eidem ecclesiae et plebano, solum pro colenda de manso per unum grossum pecuniae et similiter sculteti de agris scultetiae.

Kyeychrze et *Ossowye*, villa sub eadem parochiali, de cuius villae sculteti plebano in *Dambna* solvere debent decimam pecuniariam per sex grossos de quolibet manso; cmethones vero de agris suis manipulare decimam plebano suo in *Dambna* solvere tenebuntur. Antiquitus vero nihil aliud provenit eidem ecclesiae in *Dambna* eiusque plebano, solum cmethones de agris cmethonalibus solvunt de manso per unum grossum pecuniae.

Lypygore, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales solum scultetiae, de quibus decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae in *Dambna* eiusque plebano, videlicet sex grossi, et agri cmethonales, de quibus cmethones solvunt de manso pro colenda per unum grossum.

Malynyecz, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, in qua non sunt agri aliqui praediales, solum scultetiae, de quibus decima pecuniaria proveniebat eidem ecclesiae eiusque plebano de manso per sex grossos; et cmethonales, de quibus cmethones, dum fuerunt, solvebant pro colenda de manso per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos et quartum pro quittance.

¹⁾ *Lipia Góra.* ²⁾ *Maleniec.*

114. WRANCZA*) MAIOR.

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi* apostoli, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Wrancza*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes* de *Charlupya*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Wrancza*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum decrecentiam non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Wrancza* et alia *Wrancza minor*¹⁾, *Szokolowo duplex*²⁾, *Vyerzhoczyny*³⁾, *Perlowo*⁴⁾ et *Kyelczewo duplex*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et eorum modo est modernus plebanus in possessione; et primo, in eadem villa *maiori Wrancza* habet unam aream latam et spatiosam pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et alias duas areas ex altera parte ecclesiae pro vicario et ministro cum hortis et pomeriis. Item in eadem haereditate et villa *Wrancza maiori* habet duos mansos agri cum pratis eidem areae adiacentibus ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum in quolibet campo. Item eadem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet in eadem villa *Wrancza maiori* decimam manipulare post omnes et singulos agros praediales⁶⁾; et de agris cmethonalibus cmethones solvunt pro colenda etiam eidem ecclesiae et plebano de manso per unum grossum.

Wrancza minor, *Vyerzhoczyno* et *Perlowo*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri speciales praediales, in quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Wrancza maiori* eiusque plebano; cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Wrancza* pro colenda de manso per unum grossum.

Szokolowo duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus villis sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Wrancza*

*) *Wrząca Wielka*, wieś szlachecka (dziś w diecezji *Włocławskiej*), w której dziedzic miejscowy, *Wojciech Chebda* h. *Pomian*, w roku 1433 wystawił kościół drewniany i uposażył go, arcybiskup zaś gnieźnieński, *Wojciech Jastrzębiec* na prośby pobożnego fundatora w środę po Zielonych Świątkach tegoż roku kanonicznie jako parafialny erygował (Rubr. dyec. kuj.-kal. f. 40). W miejsce tego kościoła pierwotnego, który ząb czasu zniszczył, *Roch* i *Agnieszka* małżonkowie *Śliwicy*, dziedzice miejscowi, wystawili w roku 1777 nowy drewniany (tamże f. 40). W roku 1764 *Roch Kielczewski*, stolnik *kowalski*, zrobił legat 3000 złt. na lampę wieczystą, a *Jan Łazarowicz*, pleban tamtejszy 400 złt. na utrzymanie wikaryusza w roku 1690. W roku 1737 *Piotr* i *Anna Wodeccy* ofiarowali dom z ogrodem i rolami na utrzymanie miejscowych ubogich, a plebanowi ze względu na szczupłe dochody jego udzieliłi prawo propinacji (tamże f. 41).

¹⁾ *Wrząca Wielka* i *Wrząca Mała.* ²⁾ *Sokolowo* i *Sokolówko.* ³⁾ *Wierzhociny.* ⁴⁾ *Perlowo.* ⁵⁾ *Kielczew Smużny*, *Kielczew Górny.* Osady później przybyły: *Dąbrowa*, *Kaczyniec*, *Lucyanów*, *Ksawerowo.* W drugiej połowie wieku XV pobierali dziesięciny z *Wrzącej* archidyakoni *kujawscy*, z których jeden imieniem *Jan*, w roku 1475 legował kościołowi tamtejszemu za te dziesięciny zebrane pieniądze w ilości 5 grzywien srebra (Excerpta ex actis Cons. Gnesn. f. 609).

eiusque plebano; de agris vero cmethonalibus cmethones solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae.

Kyelczewo duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus licet sunt agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae in *Wrancza*, sed alibi; cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt solum pro colenda de manso per unum grossum eidem ecclesiae et plebano in *Wrancza*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et septimum pro quittance.

115. GRZEGORZEWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis in oppido, tituli *SS. Petri et Pauli* apostolorum, matrix, tamen propter incinerationem ecclesiae ex vicinitate domorum in oppido, alia ecclesia in titulum *S. Nicolai* extra oppidum tempore olim domini *Sbignei* archiepiscopi est crecta et residentia plebanalis et ministrorum ecclesiae, necnon sacramenta ecclesiae et fons baptismalis in eandem sunt translata, habetque circa utramque in oppido circa oraculum tituli *S. Petri*, et extra oppidum circa ecclesiam tituli *S. Nicolai* tam pro curia plebanali, quam duorum vicariorum et ministrorum speciales et sufficientes areas, cimiteriis vicinas, et modo in oppido, ubi erant areae pro vicariis et plebano, sunt locati modo tres hortulani et adhuc superest una area. Qui hortulani in praemissis areis locati duo illorum solvunt annuali pro censu per sex grossos et tertius fertonem, et laborant labores manuales in curia plebanali necessarios unum diem in septimana. Item circa aream, ad ecclesiam *S. Nicolai* extra oppidum sitam habet retro curiam hortum satis latum cum vinario; insuper habet et unum alium hortulanum circa fluvium, dictum *Kapyel*, qui pro censu solvit sex grossos pecuniae et laborat prout alii; necnon et pratum circa eandem hortulaniam, de quo possunt colligi tres currus foeni, aliquando magis. Item ad eandem ecclesiam ex antiquo iure parochiali ultra prae-

*) *Grzegorzewo*, miasteczko, dziś w archidiecezyi warszawskiej w obwodzie kolskim położone, pierwotnie wieś, którą z przyległościami *Władysław Odoniec*, książę wielkopolski, przywilejem wydanym w *Gnieźnie* w roku 1236 darował arcybiskupowi gnieźnieńskiemu *Fulkonowi* i następcom jego (Arch. Capit. Gnesn. No. II, 3. Kodeks dyplom. wielkopol. I, 169. 170). Czy naówczas istniał już tamże kościół parafialny, nie wiadomo. Jeżeli go tam arcybiskup wspomniany nie zastał, spodziewać się należy po jego wielkiej o chwałę Bożą gorliwości, że go rychło fundował, a jeżeli nie on, to z pewnością który z najbliższych następców jego, ile że tam mieli jako w kluczu obszernych włości kuryą arcybiskupią, w której się od początku wieku XIV różne ważne odbywały sprawy (Arch. Cap. ab a. 1300—1400). W domu plebana *grzegorzewskiego* delegat apostolski *Antoni Zeno* prowadzący sprawę króla *Władysława Jagiełły* przeciw *Krzyżakom* w roku 1422 miał konferencję z *Mikołajem*, archidyakonem *gnieźnieńskim*, prokuratorem tegoż monarchy (Lites ac ros gestae wyd. Działyńskiego II, 74). Dawniejszą o lat 10 wzmiankę o kościele parafialnym tamtejszym czynią akta konsystorskie pod dniem 22 sierpnia roku 1412 (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. 7. 8). W wieku XVI kościół i probostwo *grzegorzewskie* wcielono do jednej z kanonii *uniejskich* (de *Sevé* Visit. f. 293).

dictum oppidum, villae infrascriptae, videlicet *Ponathowo duplex*¹⁾, *Tharnowka*²⁾, *Przybylowo*, *Szkowyelycze*³⁾, *Powyerczye*⁴⁾, *Zawady*⁵⁾, *Leschnycza*⁶⁾, *Chojny*⁷⁾, *Boguschyna woda*⁸⁾, *Kyelczewo minor*⁹⁾, *Zabloczye*¹⁰⁾ et *Otheliasz deserta*¹¹⁾, necnon duo molendina, unum dictum *Chraszczynsky* et *Powyrsky*¹²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens obligatur servare duos vicarios manuales et ministrum, quos et salariat de mensa sua. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector ultra praemissa habet proventus infrascriptos, et primo, in eodem oppido oppidani solvunt pro colenda de manso per medium grossum, oppidani vero agros non habentes etiam per medium grossum.

Otheliasz, quondam villa, nunc vero haereditas deserta iacens in confinibus eiusdem oppidi *Grzegorzewo* versus *Unyeyow*, in littore piscinae, cuius proprietates et eius verum dominium cum omni iure et proprietate spectabat et spectat ad eandem ecclesiam in *Grzegorzewo* eiusque plebanum, in qua aliquando fuerunt quatuor cmethones, modo agri locantur et aliqui pro curia coluntur, et prata similiter venduntur et pro plebano colliguntur; decima tamen eiusdem haereditatis spectat ad eandem ecclesiam eiusque plebanum.

Ponathowo duplex, *Tharnowka*, *Powyerczye*, *Leschnycza*, *Kyelczewo minor* et *Zabloczye*¹³⁾, villae sub ecclesia parochiali in *Grzegorzewo*, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Grzegorzewo*, quam decimam conducunt iidem cmethones curribus propriis quilibet de suo agro. Insuper iidem cmethones solvunt loco colendae de manso per unum grossum etiam eidem plebano.

*Przybylowo*¹⁴⁾, *Szkowyelycze*, *Chojny*, *Boguschyna woda*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum cmethones de agris cmethonalibus nihil aliud solvunt, solum de manso pro colenda per unum grossum eidem ecclesiae in *Grzegorzewo* eiusque plebano, et tabernatores seu hortulani per medium grossum.

Zawady, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Grzegorzewo* eiusque plebano, solum pro colenda de qualibet domo per medium grossum.

Molendina duo, unum dictum *Chraszczynsky*, et aliud dictum *Powyrsky*, sub eadem parochiali, quorum molendinorum molendinatores solvunt eidem ecclesiae etiam pro colenda per unum grossum et non plus.

Kyelczewo duplex, sub ecclesia parochiali in *Wrancza*, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Grzegorzewo* eiusque plebano, quam decimam iidem cmethones conducunt curribus propriis quilibet de suo agro.

1) *Ponętowo* i *Ponętówko*, *Ponętowo Górne* i *Nadolne*. 2) *Tarnówko*. 3) *Skobielice*. 4) *Powiercie*. 5) *Zawadki*. 6) *Leśnica*. 7) *Chojny*. 8) *Boguszyniec*. 9) *Kieloszewek*. 10) *Zabłocie*. 11) *Osada* nieznaną, której już archidyakon *de Sevé* w *Wizycie* swojej nie przytacza (r. 1608). 12) *Młyn Chraszczynski* i *Powierski*. 13) *Stefan*, pleban *grzegorzewski* zeznaje dnia 22 sierpnia roku 1412 przed konsystorzem *gnieźnieńskim*, że sprzedał dziesięcinę w *Ponętowie*, *Tarnówce* i w trzech *Kieloszewach*, nadto w *Powiercach*, *Leśnicy* i *Skobielicach* *Wojciechowi*, archidyakonowi *warszawskiemu* i kanonikowi *gnieźnieńskiemu* za 60 grzywien groszy szerokich (Excerpta ex actis Consist. f. 7 b 8). 14) *Przybyłowo*.

Perlowo, villa sub ecclesia parochiali in *Wrancza*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae in *Grzegorzewo* eiusque plebano de manso per octo grossos¹⁾.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad decem marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per decem et octo grossos et decimum nonum pro quittance.

Altare, tituli *S. Nicolai*, in eadem ecclesia parochiali in *Grzegorzewo*, de iurepatronatus nobilis *Pelka Ponyathowsky*²⁾, haereditis in villa *Pyotrówko*³⁾, protunc ipsius legitimi sucesoris; quod altare modo obtinet honorabilis *Joannes* de eadem *Grzegorzewo*, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem haereditis praefati. Quod pro dote et fundo habet specialem domunculam in eodem oppido circa ecclesiam sancti Petri quondam matricem in eadem *Grzegorzewo*. Item habet quinque marcas pecuniae in bonis haereditariis per antecessores praefati domini *Pelka*, tunc fundatoris eiusdem altaris, in villa *Rgilewska wola*⁴⁾ perpetuo inscriptas et eidem altari incorporatas, necnon pro cera et ministro altaris tantum, quantum sufficeret et opus esset pro eodem altari ex eiusdem villae censibus et proventibus ultra quinque marcas praedictas solvere et impendere, alias praemissa ordinare praedictus patronus et ipsius successores obligantur. Item altarista, pro tempore existens omni septimana tres missas, videlicet de sancta *Trinitate*, de beata *Virgine*, et pro defunctis sub poena excommunicationis per se vel per alium tenetur explere. Item dictum altare habet specialem calicem argenteum, missale papyreum et tres casulas, unam de camcha, aliam de flaveo *posthawycz*, et tertiam nigram de nigro *czamlyeth*.

116. OSSYEK.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Bartholomaei*, apostoli de iurepatronatus regiae maiestatis, quam modo obtinet honorabilis *Mathias Mazovita*. Cuius eccle-

¹⁾ *Stefan*, pleban sądzi się dnia 3 lipca roku 1615 o dziesięcinę w *Wrzącej*, które mu gwałtem zabrali dziedzice tamtejsi, *Mikołaj* i *Jaranda* w roku ubiegłym w wartości 4 grzywien (Excerpta f. 16). W roku 1475 *Andrzej z Wrzącej*, pleban *grzegorzewski*, zeznaje w obec konsystorza, że winien pięć grzywien za dziesięcinę z *Wrzącej*, legowanych przez archidyakona *kujawskiego* dla kościoła tamże, które był od niego kupił (tamże f. 609). ²⁾ *Pelka Ponętowski*. ³⁾ *Piotrkówko*. ⁴⁾ *Rgilewska Wola* nieodgadnione. Wsio: *Rgilew* i *Rgilewek* należą do parafii *Kłodawa*.

*) *Osiek Wielki*, wieś królewska, (dziś należąca do diecezji *kujawsko-kaliskiej* w dekanacie *kolskim*) z kościołem parafialnym erygowanym kanonicznie przez arcybiskupa *Jaroslawa Skotnickiego* i przez niego uposażona dziesięcinami z wsi *Zyczewa* (*Siczewa*), jak to opiewa w aktach konsystorskich oblatowanych pod rokiem 1412 dokument: „In nomine Dni amen. Noverint universi praesentium literarum notitiam habituri, quod nos *Jaroslavus* divina providentia sanctorum *Gnesnensis* ecclesiae Archiepiscopus fundata ecclesia in *Osiek* ad honorem omnipotentis Dei et Beati *Nicolai*, gloriosissimi Confessoris, pro consolatione ipsius ecclesiae, ut ministri eius habeant unde vivant, decimam mensae nostrae in villa *Siczewo* prope *Mokolino* praedictae in *Osiek* ecclesiae de fratrum nostrorum *Gnesnensis* videlicet Capituli voluntate unanimi et consensu tenore praesentium ascribimus et adiungimus per praesentes. In cuius rei testimonium etc. Actum et datum *Gnesnae* in crastino Beati *Marci* Evangelistae Anno Dni Mille-

siae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Ossyek*¹⁾, *Rossocha*²⁾, *Scholowo*³⁾, *Ruchenna*, *Podlycszye*⁴⁾, *Budzyslaw*⁵⁾ et *Dzyerzmy*⁶⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et quorum modernus plebanus est in possessione; et primo, unam aream pro curia plebanali penes cimiterium cum hortis eidem areae adiacentibus et pomeriis versus meridiem iacentibus. Item habet et alias duas areas ex altera parte ecclesiae etiam penes cimiterium pro vicario unam, et aliam pro ministro, sibiipsis vicinas, necnon et unam aream specialem pro tabernatore etiam penes cimiterium et areae plebanali vicinam. Item habet in eadem haereditate *Ossyek* duos mansos agri in quolibet campo ita latos et longos, prout aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eidem agris adiacentibus, necnon et certos agros dictos *przece* similiter sic latos et longos, prout aliorum emethonum. Insuper iidem emethones solvunt eidem plebano pro colenda de manso per unum grossum.

Rossocha, *Ruchenna*, villae sub eadem parochiali, de quibus villis sculteti de agris scultetiae solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos; de agris vero emethonalibus emethones solvunt pro colenda de manso per unum grossum eidem ecclesiae in *Ossyek* eiusque plebano.

Scholowo, villa sub eadem ecclesia parochiali, cuius villae tam sculteti quam emethones solvunt eidem ecclesiae in *Ossyek* eiusque plebano pro colenda de manso per unum grossum.

Podlycszye, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae tam sculteti quam emethones solvunt decimam pecuniariam de manso per tres grossos eidem ecclesiae in *Ossyek* eiusque plebano.

Budzyslaw, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae in *Ossyek*, solum emethones de agris emethonalibus solvunt pro colenda eidem plebano in *Ossyek* de manso per unum grossum pecuniae.

Dzyerzmy, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, de cuius villae emethones, dum fuerunt, solvebant eidem ecclesiae in *Ossyek* eiusque plebano decimam pecuniariam de manso per tres grossos pecuniae.

simo trecentesimo quadragesimo quinto. Praesentibus etc. (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 8). Kościół i probostwo *osieckie* za zezwoleniem króla *Zygmunta Augusta* w roku 1563 dnia 25 sierpnia przez arcybiskupa *Jakóba Uchańskiego*, inkorporowane zostało do collegium mansjonarzy w *Kole* (Arch. Capit. Gnesn. Acta Visitat. Vinc. de Sev. f. 286). W roku 1635 ciż mansjonarze zrzekli się dobrowolnie tego beneficjum, które odtąd znów właściwymi plebanami było obsadzane (Rubr. dyec. kuj.-kał. z r. 1876 f. 38). Kościół dzisiejszy drewniany starożytny, niewiadomo pazez kogo wystawiony, w r. 1803 za Prus południowych kosztem rządu został gruntownie zrestaurowany (tamże f. 38).

¹⁾ *Osiek*. ²⁾ *Rossocha*. ³⁾ *Czołowo*. ⁴⁾ *Podlesie*. ⁵⁾ *Budzyslaw kolski*. ⁶⁾ *Dzierzmy*. Przybyły w końcu zeszłego wieku miejscowości należące niegdyś do kościoła parafialnego w wsi *Dąbna królewskie*: *Dębna*, *Kiełtrze*, *Ossowie*, *Lipia Góra* i *Maleniec* (tamże f. 38), a nadto powstałe po r. 1520 osady: *Aleksandrówka*, *Ruchenna*, *Grądy*, *Młynek*, *Lubiny*, *Chójkowy Grunt*, *Nowe Budki*, *Nowawieś*, *Budy*, *Krukowo*.

*Zyczewo*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Mkolyno*, in qua sunt speciales agri praediales, in duo praedia seu allodia divisa, in quorum uno modo residet *Mathias Zyczewsky*, de cuius omnibus agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Mkolyno*; de aliis vero agris praedialibus omnibus et singulis, in quibus modo residet *Andreas* haeres in eadem *Mkolyno*, necnon de agris etiam omnibus et singulis emethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae praefatae in *Ossyek* et eius plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per novem grossos cum quitantia.

117. CRAMSKO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de iurepatronatus et praesentandi regiae maiestatis Poloniae, quam modo obtinet discretus *Jacobus de Calysch*²⁾. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manuum et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Crampsko*, *Byelczewo*³⁾, *Pachowo*⁴⁾, *Japlkowo*⁵⁾, *Szwyaczycz*⁶⁾, *Vyelyany*⁷⁾, *Vyszokye*⁸⁾ et *Podgor*⁹⁾ spectant et pertinent¹⁰⁾, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et quorum modernus plebanus est in possessione; et primo, unam aream pro dote plebanali cum horto eidem areae adiacente satis et latam spatiosam, iacentem inter alias areas emethonales, videlicet inter aream *Alberti Placzek* et aream *Thomae* modo; necnon

¹⁾ *Wojciech*, pleban sędzi się przed konsystorzem o dziesięciny w *Życzewie* w roku 1418 (Excerpta f. 42^b).

*) *Kramsk*, wieś dawniej królewska, dziś prywatna (w dekanacie *konińskim* dyec. *kuj.-kaliskiej*) z kościołem parafialnym, którego pleban występuje na przywileju *Kazimierza*, księcia *łęczyckiego* i *kujawskiego* z roku 1255 jako świadek (Rzyszczewski i Muczkowski Cod. diplom. Pol. II, 55: „*Nicolaus Capellanus de Crampsko*“). Za zezwoleniem króla *Zygmunta I* arcyb. *Jan Łaski* wcielił beneficjum *kramskie* dnia 28 października roku 1518 do probostwa w *Pyzdrach* w dycezyi *poznańskiej*, obmyśliwszy fundusz na utrzymanie tam wikaryusza wieczystego, któryby w imieniu proboszcza *pyzdrowskiego* sprawował *curam animarum* (Arch. Capit. Acta Visitat. Vincentii de Sevé f. 288). W końcu XVI wieku w miejsce starożytnego drewnianego kościoła stanął nowy również z drzewa, który z polecenia arcybiskupa *Karnkowskiego*, konsekrował dnia 1 grudnia roku 1601 *Maciej Pstrokoński*, biskup *przemyski*, kanclerz w. koronny (Rubryc. dyec. *kuj.-kal.* 48). Kościół ten w końcu wieku zeszłego tak był zdezolowanym, że go musiano zastąpić nowym murowanym, który jednakże dopiero w roku 1844 za staraniem plebana miejscowego, *Ludwika Potrzebowski* stanął. Pleban ten wspólnie z bratem swoim, dziadkiem miejscowym, znacznym do budowy przyczynili się datkiem (tamże f. 48. 49). Konsekrował nową świątynią roku 1852 *Tadeusz Lubieński*, suffragan *kujawski* (tamże).

²⁾ *Jakób z Kalisza*, pleban. ³⁾ *Bilozew*. ⁴⁾ *Pachów*. ⁵⁾ *Jabłków*. ⁶⁾ *Święciec*, wioska niegdys do probostwa należąca. ⁷⁾ *Wielany*. ⁸⁾ *Wysokie*. ⁹⁾ *Podgór* i *Podgórz*. Prócz tych należą jeszcze do parafii osady: *Holandry Kramskie*, *Konstantynów*, *Barce*, *Borki*, *Kuźnica*, *Drażek*, *Rusiny*, *Winnica*, *Strumyk*.

et alias duas areas, pro vicario unam et pro ministro aliam, penes cimiterium, in qua area vicariali propter exustionem domus in area plebanali modo est aedificata curia plebanalis et cum horreo ex admissione tenutarii eiusdem villae, videlicet moderni domini capitanei *Coninensis*, domini *Nicolai Oczyesky*. Item post omnes et singulos agros eiusdem villae tam emethonales quam praediales decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Crampsko* eiusque plebanum, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones eiusdem villae solvunt decimam lini de manso per duos grossos etiam eidem plebano. Insuper iidem emethones solvunt eidem plebano pro colenda de manso per unum grossum, tabernatores vero per medium grossum.

Szwyaczycz, villa sub eadem parochiali, cuius villae dominium et proprietatem cum omni iure et dominio spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Crampsko* eiusque plebanum. Cuius villae incolae quolibet anno tenentur dare et solvere pro censu de manso per tres fertones cum medio et per duos capones, necnon decem ova, laborantque iidem emethones laborem, quem eis mandaverit plebanus, tam in curru equis, quam pedester.

Byelczewo, *Pachowo*, *Japlkowo*, *Vyelyany*, *Vyszokye* et *Podgorze*¹⁾, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Crampsko* eiusque plebanum, quam idem plebanus conducit curru proprio vel procurat conducere; ratione cuius emethones earundem villarum solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem emethones solvunt etiam eidem plebano pro colenda de manso per unum grossum et tabernatores seu hortulani per medium grossum.

*Trzebuchowo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Damby*, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Crampsko* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos, et similiter de villa *Lychynek* sub eadem parochiali in *Damby* provenit decima manipularis eidem ecclesiae in *Crampsko*.

Lagyewnyky, villa sub ecclesia parochiali in *Lypsthowo minori*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Crampsko* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

*Lypsthowo minor*³⁾, villa, in qua est ecclesia parochialis, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus praeter unum campum, qui iacet sub villa

*) *Jan Kościeński*, pleban i kanonik *ś. Jerzego* na zamku w *Gnieźnie* sędzi się w roku 1443 z *Maczudą*, kmieciem z *Podgórze* o to, że będąc obowiązany zwieść mu na plebania dziesięcinę „post omnes araturas omnium et singulorum emetonum“ pozostawił na polu pięć kóp żyta, które bydło potratowało i zniszczyło, i żądał półtorej grzywny wynagrodzenia (Excerpta f. 255). W roku 1458 *Tomasz*, pleban przywa *Stanisława Bławata*, dziedzica *Bielczewa* i *Podgórze* o zatrzymane mu dziesięciny (tamże f. 419^b). ²⁾ *Mikołaj Jarocki*, pleban rozprawia się w roku 1430 przed sądem konsystorskim z *Mikołajem*, *Janem*, *Jarandą* i *Przeclawem*, dziedzicami z *Trzebuchowa* o dziesięciny z ról po wypędzonych kmieciach (tamże f. 85). W roku 1437 *Jan Kościeński*, pleban sprzedaje dziesięciny w *Trzebuchowie* *Mikołajowi*, dziedzicowi za 10 grzywn srebna (tamże f. 152^b). ³⁾ *Lubstówko*.

Lyupsthowo maiori, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Crampsko* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius dicti emethones solvunt eidem plebano in *Crampsko* decimam lini de manso per duos grossos.

118. RACZYACZYCZE*.)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Raczyaczyce*, quae ad praesens et a multo tempore vacat. Cuius ecclesiae pro tempore rector existens propter proventus parochianorumque decrecentiam et paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae videlicet, praefata *Raczyaczyce*¹⁾ et *Luczywno*²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem haereditate et villa *Raczyaczyce* unam aream pro dote plebanali, satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, iacentem inter areas emethonales penes cimiterium versus septentrionem, et ex opposito eiusdem areae aliam aream pro ministro cimiterio contiguam. Item in eadem haereditate habet unum mansum agri in quolibet campo cum pratis eidem manso adiacentibus ita latum et longum, prout aliorum emethonum eiusdem villae. Item habet unum specialem lacum cum omni proprietate et dominio in eadem haereditate, iacentem inter bora³⁾. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris praedialibus proveniens eiusdem villae spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Raczyaczyce*; de agris vero emethonalibus emethones nihil aliud solvunt eidem plebano, solum pro colenda per unum grossum de manso, et similiter tabernatores, hortulani vero per medium grossum.

Luczywno, villa sub eadem parochiali, in qua villa seu haereditate habet unum speciale pratum, iacens inter alia prata praedialia in bora, de quo prato plebanus potest colligere foenum ultra unum acervum, quod pratum in magna parte excrevit bora seu lignis communibus; necnon de eiusdem haereditatis omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Raczyaczyce* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus nihil aliud solvunt eidem

*) *Racięcice*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *kolskim* w diecezji *kuj.-kaliskiej*), o której kościele parafialnym akta konsystorskie wspominają już na początku wieku XV (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne). Dla bardzo szczupłego uposażenia kościoła ten od połowy wieku XVII nie miał osobnych plebanów, ale administrowany był zwykle przez sąsiednich rządców kościoła parafialnego w *Lubstówku*, do którego też kościoła w roku 1864 na zawsze został afiliowany. Terazniejszy kościół drewniany, kosztem dziedzica miejscowego, *Andrzeja Mniewskiego*, w roku 1780 wystawiony, dotąd niekonsekrowany, posiada obraz cudowny N. Maryi P. (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 36).

¹⁾ *Racięcice*. ²⁾ *Luczywno*. Później przybyły osady: *Rozmiana Góra*, *Smolniki*, *Budy Racięcokie* czyli *kolonia*. ³⁾ *Księża Jeziorko*.

ecclesiae in *Raczyaczyce* eiusque plebano, solum colendam de manso per unum grossum et similiter tabernatores per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

119. LYUPSTHOWKO*), MINOR.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Mathaei* evangelistae, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Lyupsthowko*, quam modo obtinet honorabilis *Albertus* de *Trzemeszno*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Lyupsthowko*. Cuius quidem ecclesiae rector pro tempore existens propter proventus et parochianorum decrecentiam non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Lyupsthowko* et *Lagyewnyky*¹⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos et eorum modernus plebanus est in possessione, et primo, in eadem haereditate et villa *Lyupsthowko minori* unam aream pro curia plebanali, cum hortis eidem areae adiacentibus et pomeriis, iacentem eundo ab ecclesia versus septentrionem, satis latam et spatiosam pro curia plebanali, necnon et aliam aream pro schola penes cimiterium. Item in eadem haereditate *Lyupsthowko minori* habet unum integrum mansum agri in quolibet campo ita latum et longum, prout et aliorum emethonum. Item eadem ecclesia seu ipsius pro tempore rector existens habet in eadem haereditate *Lyupsthowko minori* in palude (pratum), iacens inter prata aliorum emethonum protendens se in latitudine decem virgarum, alias *na dzyeszacyy prathow*, in longitudine vero prout et aliorum emethonum. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus, necnon de agris emethonalibus uno campo, iacente sub limitibus *Lyupsthowko maioris*, provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Lyupsthowko minori*, eiusque plebanum. Insuper iidem emethones solvunt etiam eidem plebano colendam de manso per unum grossum.

Lagyewnyky, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lyupsthowko minori* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus solvunt etiam eidem plebano in *Lyupsthowko minori* colendam de manso per unum grossum et similiter hortulani per unum grossum.

*) *Lubstówek*, wieś szlachecka, w wieku XVI i XVII do rodziny *Głębockich* należąca (dziś w dekanacie *kolskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej* położona), miała już w początku wieku XV kościół parafialny, przez dziedziców miejscowych fundowany, jak dowodzą akta konsystorskie z tego czasu. W miejsce zdezolowanego starożytnego kościoła drewnianego *Aleksander Głębocki*, archidyakon *gnieźnieński*, dziekan *poznański*, kanonik *krakowski* i *płocki* przy pomocy *Magdaleny z Krzyckich Głębockiej*, wojskiej *katiskiej* wystawił w roku 1639 nowy również drewniany, który dnia 1 listopada roku 1648 konsekrował *Adrian Grodecki*, suffragan *gnieźnieński* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z roku 1875 f. 36).

¹⁾ *Lagiewniki*. Dziś należą prócz tych następujące osady do parafii: *Kolonia Lubstówek*, *Wądoł*, *Stefanowo*, *Maryanowo*, *Jesionka*, *Bagno*, *Racięcice*, *Zielona Baba*, *Koszarzy*, *Jaźwiny*, *Luczywno*, *Plebanka*, *Smolniki*, *Młynisko*, *Rozmiana Góra*, *Lasek*, *Kolonia Racięcica*.

*Raczyzycze*¹⁾, villa in qua etiam est ecclesia parochialis, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lypsthowko minori* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius dicti emethones solvunt decimam lini etiam eidem plebano in *Lypsthowko* de manso per duos grossos.

*Janowycze*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Szlawsko*³⁾, in dioecesi *Wladislawiensi*, in qua villa sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis omnibus et singulis provenit eidem ecclesiae in *Lypsthowko minori* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas cum media argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos et quartum pro quittance.

120. LYCHYN*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Dorotheae* virginis, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Lychyn*, quam modo obtinet honorabilis *Michał* de *Szłupcza*¹⁾, actu presbyter. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum parochianorumque decrecentiam non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Bylyewo*²⁾ et *Grablyno*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et quorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eodem oppido habet unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam et in eodem modo curia plebanalis, iacentem penes cimiterium, et protendit se a dicto cimiterio usque ad lacum versus occidentem, et in eadem area plebanali vicarius, dum servabatur per plebanum, habebat domunculam specialem, et similiter minister scholae, prout et modo est. Necnon in eadem area plebanali

¹⁾ Kościół dawniej parafialny w *Raciczicach* wcielony został wraz z parafią w roku 1864 do kościoła w *Lubstówku*. ²⁾ *Janówiec*. ³⁾ *Stawsk* w dekanacie *kruszwickim*.

*) *Lichen* (*Lichin*) dawniej miasteczko nad jeziorem *śleszyńskim* (w dekanacie *konińskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*) położone, w czasach wojen szwedzkich spustoszone i odtąd na wieś zamienione, gniazdo rodziny *Lichnowskich* (*Niesiecki*, *Korona* t. III, 103), która tam niezawodnie kościół parafialny założyła i uposażyła, lecz niewiadomo kiedy. Istniał już przed rokiem 1232, albowiem na przywileju *Władysława Odonicza*, wydanym w *Poznaniu* dnia 3 lipca tegoż roku, w którym klasztorowi *sulejowskiemu* nadaje wieś *Straszów*, podpisany jest *Egidius Capellanus de Ligheni* (*Lichen*) jako świadek (*Kod. dypl. wielkop.* I, 122). Wspominają o nim akta konsystorskie pod rokiem 1430 jako dawno istniejącym (*Excerpta ex actis Consist.* f. 106). Dzisiejszy kościół murywany w stylu gotyckim wystawili w roku 1854 dziedzice miejscowi *hr. Kwiłcecy*, który w roku 1857 biskup *Marszewski* konsekrował (*Rubr. dyec. kuj.-kal.* z roku 1875 f. 53). Od dawna słynie *Lichen* cudownym obrazem *N. Maryi P.*

¹⁾ *Michał ze Szłupcy*, pleban. ²⁾ *Bylyewo*. ³⁾ *Grablin* wieś i folwark. Później przybyły osady: *Kolonia Pogoń*, *Kolonia Bylyewo*, *Gać*, *Helenowo*, *Nowy Lichen*, *Isabellin*, *Annielin*, *Trzy Borki*, *Wiązowe*, *Lutnie*.

plebanus pro tempore existens servabat duos hortulanos, qui etiam habebant domunculas speciales. Item in eadem haereditate et oppido habet duos mansos agri in quolibet campo ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi; necnon in eadem haereditate habet duo prata in palude ita lata et longa, prout et aliorum oppidanorum, quae prata iacent inter prata domini haeredis seu praedia et prata oppidanorum. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem oppidi spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Lychyn* eiusque plebanum, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius oppidani eiusdem oppidi solvunt decimam lini etiam eidem plebano de manso per duos grossos. Et nihilominus praedicti oppidani solvunt eidem ecclesiae et plebano colendam de qualibet domo per unum grossum.

Bylyewo, villa sub eadem parochiali, de qua villa nihil aliud provenit eidem ecclesiae in *Lychyn*, solum emethones de agris emethonalibus solvunt pro colenda de manso per unum grossum.

*Grablyno*¹⁾, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Lychyn* eiusque plebano, quam decimam conducit eidem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini etiam eidem plebano de manso per duos grossos.

*Vyelkye polye*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Ostrowas*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit supradictae ecclesiae in *Lychyn* eiusque plebano.

*Szlawoszewko minor*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Klyeczewo*, in qua villa sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit ecclesiae praefatae in *Lychyn* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittance.

121. VASSOSCHE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Vassosche*, quam ecclesiam modo obtinet honorabilis *Nicolaus*

¹⁾ Pleban *Bernard* pozywa roku 1481 dziedzica *Stanisława z Rudzie* o dziesięciny z *Grablina*, które zabrał w wartości 3½ grzywny (*Excerpta* f. 684). ²⁾ *Wielkiepole*. ³⁾ *Szlawoszewko*. *Michał*, pleban, będąc winien dziedzicze tamtejszej *Katarzynie Szysławskiej* 9 grzywien, odstępuje jej za to dziesięciny tamże w roku 1431 (*Excerpta* f. 106b).

*) *Wąsosze*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Wąsowskich* h. *Nalęcz* (w *kolskim* dekanacie diecezji *kujawsko-kaliskiej* dziś położona) z kościołem parafialnym który jako dawno już istniejący wymieniają akta konsystorza gnieźnieńskiego w początku XV wieku (*Excerpta ex actis Consist.* f. 128). Dzisiejszy kościół murywany pięknej budowy w końcu wieku XVI przez niewiadomego fundatora wystawiony, konsekrował w roku 1662 dnia 6 grudnia *Jan Gniazdowski*, suffragan *gnieźnieński* i opat *mogilnicki* (*Rubr. dyec. kuj.-kal.* f. 39). Po zgorzeniu jego w roku 1849, pozostało tylko prezbiterium, a nawę przybudował w roku następnym pleban *Wiktoria Kosmański*. W roku 1873 dziedziczka *Piotrkowie* przybudowała do kościoła kaplicę na cześć *N. Maryi P.* (tamże f. 40).

de *Bochlyewo*¹⁾, ex praesentatione haeredum in eadem *Vassosche*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque decreascentiam et paucitatem non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Vassosche*²⁾, *Campa*³⁾, *Pyotrzkowycze*⁴⁾, *Polwyeszek*⁵⁾ et alia *Polwyeszek deserta* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiebant et percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et quorum modernus plebanus extat in possessione; et primo, in eadem haereditate unam aream pro dote plebanali cum hortis areae adiacentibus satis latam et spatiosam, iacentem in ripa lacus ab ecclesia cundo versus septentrionem; necnon et alias duas areas ex altera parte ecclesiae penes cimiterium etiam in ripa lacus, videlicet pro vicario et ministro. Insuper habet alias duas areas pro duobus emethonibus, necnon duos mansos agri easdem areas seu emethones in eisdem areis residentes concernentes, qui emethones, dum fuerunt, solvebant eidem plebano quolibet anno pro censu per tres fertones numeri et monetae Polonicae, per duos capones seu gallos et per triginta ova, laborabantque laborem, quem eis mandabat plebanus. Item in eadem haereditate habet et alios duos mansos agri, qui cum omni iure spectant et pertinent ad eandem ecclesiam seu ipsius plebanum et cum pratis eisdem agris adiacentibus in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae; necnon habet et aliud speciale pratum seu insulam, quae insula iacet seu pratum penes alia prata curiarum seu praedialia. Item in eadem haereditate habet de omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decimam manipulari, proventientem eidem ecclesiae in *Vassosche* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos etiam eidem plebano.

Campa, villa sub eadem parochiali, de cuius villae emethones solvunt eidem ecclesiae in *Vassosche* eiusque plebano colendam de manso per unum grossum et non plus.

*Pyotrzkowycze*⁵⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de cuius villae quibusdam certis agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Vassosche* eiusque plebano, quam decimam conducit plebanus curru proprio; ratione cuius iidem emethones solventes eidem plebano decimam manipulari solvunt et decimam lini de manso per duos grossos.

Polwyeszek et alia *Polwyeszek* modo deserta, villae sub eadem ecclesia parochiali, quarum villarum emethones, dum fuerunt et qui modo sunt, solvebant et modo solvunt etiam eidem ecclesiae in *Vassosche* eiusque plebano colendam de manso per duos grossos.

Bylyewo, villa sub ecclesia parochiali in *Lychyn*, de cuius villae quatuor certis mansis emethonalibus decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam in *Vassosche*

¹⁾ Mikołaj z Bochlewa, pleban. ²⁾ Wąsosze. ³⁾ Kępa (*Kempa*, *Kampa*) osada nieznana. ⁴⁾ Piotrkowice. ⁵⁾ Półwiosiek Stary i Nowy. Osady później powstały: *Niedźwiady Wielkie* i *Małe*, *Julia*, *Wygoda*, *Ługi*, *Budy*, *Piotrkowice*, *Kolebki*, *Różopole*, *Holendry Wąsowskie*, *Piaski*. ⁶⁾ W r. 1434 *Jakób*, pleban rozprawnia się przed sądem konsystorskim o dziesięcinę mu sprzedane w *Piotrkowicach* (*Excerpta* f. 128).

eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per unum grossum.

*Pathnowo*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Gosławycze*²⁾ de cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Vassosche* eiusque plebanum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittance.

122. GOSŁAWYCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Andreae* apostoli, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Gosławycze*, quam obtinet *Stanislaus* de *Szlyeszyno*³⁾, actu presbyter, sub titulo praepositurac, ex praesentatione haeredum eiusdem villae et castri, qui pro sui et ecclesiae oneribus explendis sustentatione pronunc servat et servare tenetur ex quodam privilegio tres propter proventuum decreascentiam capellanos seu mansionarios manuales, qui capellani, quoniam privilegium hoc non disponit, per haeredes solent praeposito consignari. Ministrum vero praepositus pro tempore existens libere ipse solum ordinat et de salario providet. Qui quidem praepositus, prout ex antiquo, habet specialiter pro sui sustentatione fructus et proventus infrascriptos, et primo, aream specialem ecclesiae muratae vicinam cum horto eidem areae et curiae adiacente; item habet et quatuor mansos agri in eadem villa seu haereditate, duos ex antiquo et duos ex donatione cuiusdam olim magnifici domini *Joannis* de *Lychyn*, palatini *Brzestensis*⁴⁾, et in eadem *Gosławycze* haeredis, iacentes circa viam, qua itur per aggerem ab ecclesia directe in villam *Malyniec*⁵⁾ in manu dextra, usque ad mansum emethonis quondam *Troyani*, et cum pratis ad eos mansos spectantibus ita latos et longos, sicut ceteri emethones habent. Insuper et pratum, quod incipit a prato *Szczecze-*

¹⁾ Pathnowo. ²⁾ Gosławice.

*) *Gosławice*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *konińskim* dycezyi *kujawsko-kaliskiej*), gniazdo starożytnej rodziny *Gosławskich*, których w wieku XV i XVI *Kielbasami* zwano, h. *Nalęcz* (*Niesiecki*, *Korona* t. II 275). Ich hojności zawdzięczają *Gosławice* pierwotny kościół parafialny, w którego miejsce w roku 1444 znany z budowy licznych kościołów *Andrzej z Bnina*, biskup *poznański*, wystawił piękny kościół mурowany. Z szczerobliwości tegoż biskupa ustanowieni zostali przy tymże kościele 4 mansjonarze, hojnie uposażeni. W drugiej połowie XVII wieku *Konstanty Lubrański*, dziedzic *Gosławic*, mszcząc się na duchownych karzących go za rozwolte życie, zabrał gwałtem grunta i dziesięcinę tak proboszczowskie jako i mansjonarskie i wszystkie zapisy własności kościelnej dla zatarcia wszelkiego śladu spalił. Odtąd kościół *gosławicki* przez lat blisko sto stał pustkami i wielce podupadł. Dopiero w roku 1755 *Józef Łącki*, podkomorzy *brzesko-kujawski*, dziedzic miejscowy, ulitowawszy się nad nim, zrestaurował go wielkim nakładem i część zabranych przez *Lubrańskiego* gruntów mu przywrócił, aby się przy nim mógł utrzymać pleban. W roku 1801 *Melchior hr. Łącki* na nowo kościół zrestaurował i dochody jego powiększył (*Rubryc. dycc. kuj.-kal.* z r. 1876 f. 43, 44).

³⁾ *Stanisław ze Szleszyna*, pleban. ⁴⁾ *Jan z Lichenia*, wojewoda *brzesko-kujawski* około r. 1433 (*Statut Łaskiego* f. 52). ⁵⁾ *Maliniec*.

chow, et ab angulo sepis vineae usque ad pirum, hoc est in longitudine sexaginta quinque virgarum alias *prathy* procedendo versus *Cozłowo*¹⁾, in latitudine usque ad fossatum pratorum emethonum, ripam solidam agrorum non tangendo. Item habet libertatem ponere unum piscatorem in aqua et lacu ad villas *Goslawycze* et *Panczlaw*²⁾ pertinenti, qui piscator habere debet libertatem et proprietatem pisces piscandi seu capiendi cum retibus *Mrzeza*, *Vathor*, *Pothraszycza*, *Vyanczerze*, *Vyersche* dictis, necnon et caneros cum pino absque pino in ripis lacus praedicti. Necnon et obstacula duo alias *jazy*, unum post reliquum more aliorum piscatorum *Goslaviensium*, a graniciibus villae *Byenyschewo*³⁾ versus *Goslawycze* procedendo. In quibus obstaculis habet licite ponere et libere *Vyanczyerze*, *Vyersche* et alia retia ad obstacula alias *jazy* pertinentia. Item habet liberam scissuram lignorum et roborum pro aedificiis et igne sua pro necessitate in haereditate *Grablyno*⁴⁾. Ad quam quidem ecclesiam parochialem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Goslawycze*⁵⁾, *Malynyecz*, *Volya*⁶⁾, *Byenyschewo*⁷⁾, *Pathnowo*⁸⁾, *Paczlaw* et *Lazyno*⁹⁾, necnon *Szulanka deserta*¹⁰⁾, cuius villae emethones dum fuerunt, spectabant iure parochiali ad eandem ecclesiam, et spectant pertinentque, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, post omnes et singulos agros eius villae tam praediales quam emethonales decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in eadem *Goslawycze* eiusque praepositum seu rectorem.

Malynyecz, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae seu emethones nihil aliud solvunt eiusdem ecclesiae rectori seu proposito, solum colendam de manso per unum grossum et similiter tabernatores.

Volya, *Byenyschewo* et *Pathnowo*, villae sub eadem parochiali, cuius villae incolae seu emethones nihil aliud solvunt eiusdem ecclesiae in *Goslawycze* rectori seu praeposito, solum colendam de manso per unum grossum.

Paczlaw, villa sub eadem parochiali, in qua licet sunt speciales agri praediales, tamen de eis nihil provenit ecclesiae et rectori in *Goslawycze* seu praeposito, solum de agris scultetiae decima manipularis, et de agris emethonum emethones, dum fuerunt, solvebant missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Lazyno, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones solvunt eiusdem ecclesiae rectori seu praeposito missalia de manso per duos grossos pecuniae.

Szulanka, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, cuius villae emethones, dum fuerunt, pertinebant et spectabant iure parochiali ad ecclesiam in *Goslawycze* et curia alibi, et praedicti emethones solvebant eiusdem ecclesiae in *Goslawycze* rectori et praeposito decimam pecuniariam de manso videlicet per decem grossos.

*Vaglyewo*¹¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Cawnycze*¹²⁾. De cuius villae omnibus et singulis agris duntaxat emethonalibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Goslawycze* rectori seu praeposito, quam conducit idem plebanus

1) *Kozłowo*. 2) Osada dziś nieznana. 3) *Biniszewo*. 4) *Grąblin*. 5) *Goslawice*. 6) *Wola*. 7) *Biniszewo*. 8) *Pętnów*. 9) *Łęzyn* z kaplicą mурowaną *ś. Barbary* dawniej pod zarządem oo. Bernardynów w *Kaźmierzu*. 10) *Szulanki*, wieś i folwarki. Przybyły później osady: *Wieruszew*, *Stara Smolnia*, *Holandry Petuńskie*, *Posada*. 11) *Węglewo*. 12) *Kawnice*.

curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini etiam eidem praeposito de manso per duos grossos. Et similiter provenit eidem praeposito de villa dicta *Craszycza*, quae etiam est sub ecclesia in praedicta *Cawnycze*.

Radwanczewo, villa sub ecclesia parochiali in *Szydłymowo*, in qua sunt speciales agri praediales, in quorum agrorum parte locati sunt certi emethones, de quibus omnibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Goslawycze*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marciam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittance.

*Mansionarii*¹⁾ autem, seu capellani eiusdem ecclesiae pro tempore existentes habent proventus infrascriptos; et primo, specialem arcam incipientem ab angulo seu fine sepis curiae domini haereditis ad aquilonem versus lacum, usque ad domum cuiusdam quondam *Joannis Pyszczyk*, alias in longitudine duodecim virgarum, et in latitudine a via, qua itur de dicta curia ad lacum et ad septem horti raparum seminis, qui hortus etiam est ascriptus eidem ecclesiae ad seminandas rapas, et exinde colliguntur semina pro oleo faciendo ad lampam in ecclesia fiendam. Item dicti mansionarii habent censum totaliter et ex integro tam de mansis possessis quam desertis tabernae et hortulanae in tota villa dicta *Malynyecz* in districtu *Coninensi* sita, solutis et exceptis ex eisdem censibus ipsius villae una marca pro cera et duabus marcis pro fabrica eiusdem ecclesiae. Item habuerunt et habere debent ex dotatione de molendino aquatico in fluvio *Wartha*, in villa *Grodzyecz*, eiusdem districtus *Coninensis* locato omni anno sedecim mensuras farinae siligineae et duos coros farinae triticeae pro oblatiis, quod molendinum extat desertum. Item ex eadem dotatione habent et habere debent duo iugera alias *Morgy* silvae in praefata haereditate *Goslawycze*, cum utroque littore, a graniciibus villae *Byenyschewo* versus villam *Goslawycze* duntaxat pro ipsorum usu. Item habent et habere debent retro hortum supradictum raparum certum spatium terrae solidae cum prato pro hortis ipsis construendis, a sepe raparum se protendens usque ad lacum et ad vallum piscinae alias *szadzawka* et septem qui tendit directe ad lacum. Insuper unum iuger agri triginta virgarum in longitudine, a via, qua itur a *Cozłowo* versus *Pathnowo* ad aquilonem penes eandem viam versus *Cozłowo* cundo, in latitudine vero decem virgarum pro duobus piscatoribus locandis, qui piscatores habebunt libertatem omnimodam per totam aquam lacus ad *Goslawycze* et *Panczlow* pertinentis piscari cum omni genere retium, exceptis sagena magna et tractura, alias *Wlok*, sine impedimento aliorum piscatorum, sed cum reti, quod dicitur *Wlok* aut *Klyep* ab antiquo fluvio qui *Goslawycze* et *Panthlewo* villas dividit inchoando usque ad granities et limites villae *Campa*, versus paludem, a festo Pentecostes incipiendo usque ad festum sancti *Michaëlis* piscari habent facultatem et omnimodam potestatem praedicti duo piscatores. Obstacula vero, alias *jazy*, a fossato dicta *Consky row*, versus novum fluvium a *Nowa rzeka* procedendo per ipsum fluvium stadium, alias *Staje* non attingendo tot quot ipsis facere possunt (sic).

1) Fundacya mansyonarzy upadła już w końcu wieku XVI. Archidyakon *Wincenty de Sevé* w wizycie swojej z roku 1608 tak o niej pisze: „*Mansionarii quondam fuerant fundati in dicta ecclesia ut ex libro beneficiorum constat, nunc autem nulli sunt mansionarii* (Acta Visit. f. 293 b).

Item ex molendino aquatico in eadem *Goslawycze* iacente ultra silvam versus *Malyniec* eundo, ex opposito montis, ex donatione suprascripti olim magnifici domini *Joannis* de *Lychyn* palatini *Brzestensis*, pro scholaribus in eadem *Goslawycze* residentibus ex emolumentis omni anno dari et solvi debent octo mensurae farinae siligineae pro quibuslibet quatuor temporibus per duas mensuras *Coninensis* mensurae. Item ex eiusdem fundatoris donatione debent dari duo cori pisi et corus mili ex quodam manso, quem quondam *Albertus Kylyanowycz* in villa *Paczlow*, dum viveret possidebat, eiusdem mansi incola dare obligatur eidem scholae in *Goslawycze*. Item ex eodem aquatico molendino in *Goslawycze* plebanus seu praepositus pro tempore existens habet ex antiquo et habere debet ex emolumentis omnibus et singulis decimum eorum. Item de *Slupcza*, oppido domini episcopi *Posnaniensis* lanii seu carnifices solvunt et solvere debent ac tenentur omni anno ecclesiae praefatae in *Goslawycze* duos lapides sepi. Item et decimas manipulares dicti mansionarii percipiunt infrascriptas ex antiqua consuetudine, quarum privilegium non habetur; et primo in *Sztharczynowo* villa sub ecclesia parochiali in *Goluchowo* dioecesis *Posnaniensis*, post omnes et singulos ipsius villae agros emethonales, et dicti emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Konyno, villa sub ecclesia parochiali in antiqua *Conyn*, in dioecesi *Gnesnensi*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Goslawycze* seu mansionariis, quae conducitur expensis eorundem mansionariorum; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos etiam eidem mansionariis.

*Zorzewo maior*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Cuchary*, de cuius villae medietate omnium et singulorum agrorum emethonalium decima manipularis provenit eidem mansionariis eiusdem ecclesiae in *Goslawycze*, quae decima conducitur expensis eorundem mansionariorum; ratione cuius eidem emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

*Zorzewo minor*²⁾, sub ecclesia praefata in *Cuchary*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem mansionariis eiusdem ecclesiae in *Goslawycze*, quae etiam decima conducitur expensis eorundem mansionariorum; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

123. CAZYMYERZ^{*)}, OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de iurepatronatus quondam episcopi *Lubuczensis*, nunc vero, ut dicitur, haeredit in eadem *Kazymyerz*, quam

¹⁾ *Zorzewo*. ²⁾ *Zorzewek*, wsie należące do parafii *Kuchary*. Proboszcz i mansjonarze *goslawicy* pozywają w roku 1465 przed sąd duchowny dziedziców obojga *Zorzewa* o dziesięciny tamże należące do mansjonarzów (Excerpta f. 522).

*) *Kazymierz* zwany *biskupim*, niegdyś miasto dość znaczne, dziś osada (w dekanacie *slupeckim* dyecocyi *kujawsko-kaliskiej*), dawna miejscowość przedchrześcijańska, sławna potem na całą Polskę z męczeństwa pięciu Braci Polaków: *Jana*, *Mateusza*, *Izaaka*, *Krzyszyna* i *Barnabaza*, towarzyszyów *S. Wojciecha*,

pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus Szeliga* de *Borzyszow*¹⁾ actu presbyter, ex praesentatione magnifici domini *Nicolai de Lubranecz*, palatini *Posnaniensis*²⁾, eiusdem *Cazymyerz* haeredit. Cuius ecclesiae pro tempore rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Mokra*³⁾, *Bochlyewo*⁴⁾, *Nydzwyasthowo*⁵⁾, *Lubycz*⁶⁾ et *Ka-*

który po jego chwalebnej śmierci tu osiedli dla rozszerzania wiary chrześcijańskiej, wiodąc życie pustelnicze według reguły *S. Romualda*. Zniewolony ich pobożnością i żarliwością król *Bolesław Chrobry* nawiedził ich, polecając siebie i królestwo swoje ich modlitwom, przyczem hojnie ich obdarzył. Dowiedziawszy się o tem swawolni żołnierze, napadli świętych pustelników w nocy na modlitwie trwających i okrutnie ich zamordowali z zemsty, że nie znaleźli spodziewanych skarbów, które oni właśnie krótko przedtem przez jednego towarzysza swego odesłali byli królowi. Stało się to męczeństwo w roku 1004. Król wspomniany z wielką okazałością zwłoki ich w *Kazimierzu* pochować kazał, zkażąc w następnym roku do *Gniezna* przeniesione zostały, ale je ztamtąd zabrali *Czesi* podczas rabunku kościoła katedralnego (Długosz, Hist. Pol. II, 147 sqq.). Na pamiątkę tego męczeństwa wystawiono cztery kaplice w samym *Kazimierzu*, a piątą przy drodze do *Bieniszewa*. Prawdopodobnie, że dla napływu wiernych na miejsce męczeństwa śś. Pustelników *Kazymierz* już na początku XI wieku posiadał kościół parafialny i osiadła ludność z łaski królewskiej miejskim prawem była obdarzona. W miejsce pierwotnego drewnianego kościoła stanął dzisiejszy starożytny z ciosanego kamienia i z cegły albo przez *Piotra Dunina* w początku wieku XII według zdania jednych, albo według drugich przez biskupa *lubuskiego*, którym w roku 1237 *Henryk Brodaty*, książę *wrocławski*, opiekun *Bolesława Wstydliwego* na podźwignięcie funduszów ubogiego biskupstwa darował miasto *Kazymierz* z 14 okolicznymi wsiami (Baliński, Staroż. Polska I, 165—167). Kościół ten w roku 1512 przez *Jana Lubrańskiego*, biskupa *poznańskiego*, do którego rodziny po upadku biskupstwa rzeczzonego przeszły z czasem te dobra, rozprzestrzeniony i gruntownie zrestaurowany, za panowania *Jana Kazimierza* przez Szwedów wraz z miastem złupiony i spalony, w smutnym przez dwa wieki znajdował się stanie. Dopiero roku 1859 znany powszechnie z zasług swoich *S. p. hrabia Maciej Mielżyński*, objawsz w posiadanie dobra *kazimierskie*, znacznym nakładem do dawnej przywrócił świetności. Oprócz tego kościoła istnieje dotąd w *Kazimierzu* klasztor z kościołem *oo. Franciszkanów (Bernardynów)* fundowany w roku 1518 przez biskupa *Jana Lubrańskiego* na tem samym miejscu, na którym jeden z świętych *Pustelników (Jan)* miał niegdyś swą celę pustelniczą (Arch. Capit. Gnesn. Visit. Vinc. de Sev. f. 264). Z wspomnianych wyżej czterech kaplic w *Kazimierzu* na cześć śś. Męczenników wystawionych i zapewne kilkakrotnie odbudowywanych, które jeszcze według wizyty archidyakona *de Sev. w roku 1608* istniały (Acta Visit. f. 264. 265), utrzymała się dotąd tylko jedna na cmentarzu grzebalnym. O ćwierć mili od miasta wśród gęstego niegdyś lasu przy wsi *Bieniszewie*, na miejscu, gdzie niegdyś wspólnie modlili się śś. Męczennicy, założył około roku 1640 *Wojciech Kadzidłowski*, kasztelan *inowrocławski* kościół i klasztor dla *oo. Kamedulów*, o której fundacyi sejm walny w roku 1678 taką wydał uchwałę: „Fundacya *oo. Kamedulów* w województwie *kaliskim*, w powiecie *konińskim* od Wielm. godnej pamięci *Wojciecha Kadzidłowskiego*, kasztelana *inowrocławskiego* przy *Kazimierzu* na górze pięciu świętych Męczenników *de nova radice* erigowaną *iustamentem et dispositionem* fundatorów, także urodz. niegdy *Zygmunta Świątńskiego*, łowczego *inowrocławskiego* aukcją tejże fundacyi aprobujemy“ (Baliński, l. c. I, 167). W miejsce pierwotnego drewnianego zakonnicy sami wymurowali w roku 1781 dzisiejszy piękny kościół z dwiema kształtnymi wieżami po boku, który w roku 1797 dnia 14 maja *Michał Kościuszka Kosmowski*, biskup *martyropolitański*, opat *trzemeszyński* konsekrował. Po zniesieniu klasztoru w roku 1819 stanowi on prywatną kaplicę i własność dziedziców miejscowych, gdzie się dotąd odbywa odpust w dzień *Narodzenia N. Maryi P.* i co miesiąc msza *S.* (Tyg. illustr. warszawski t. VIII str. 402. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 str. 70).

¹⁾ *Mikołaj Szeliga z Borzyszewa*, pleban. ²⁾ *Mikołaj Gardzina z Lubranca*, najprzód kasztelan *łódzki*, potem wojewoda *kaliski* i starosta *łęczyski*, nareszcie wojewoda *poznański*, brat *Jana Lubrańskiego*, biskupa *poznańskiego* (Niesiecki, l. c. III 182). ³⁾ *Mokra*. ⁴⁾ *Bochlewo*. ⁵⁾ *Nieświatowo*. ⁶⁾ *Lubiecz*.

*myenyca*¹⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et eorundem modernus est in possessione; et primo, in eodem oppido unam aream penes cimiterium versus meridiem cum hortis et pomerio eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam sufficientemque pro curia plebanali et penes eandem aream pro vicario eidem areae plebanali adiacentem; necnon et aliam aream pro domo scholae ab altera parte areae plebanalis in alio horto ad eundem plebanum spectante, in quo horto potest locare et quatuor hortulanos. Item in eadem haereditate seu oppido *Cazymyerz* habet tres mansos agri in quolibet campo ad invicem iacentes, cum pratis eisdem mansis adiacentibus, ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum; necnon et speciales alios agros in insula, seu totam insulam iacentem inter granities eiusdem oppidi et villae *Bochlyewo*. Item in eodem oppido incolae agros habentes solvunt eidem ecclesiae in *Cazymyerz* seu ipsius plebano decimam pecuniariam de manso, videlicet per quatuor grossos, incolae vero agros non habentes loco colendae de domo per unum grossum et inquilini per medium grossum. Insuper iidem incolae tam agros habentes quam non habentes solvunt ministro ecclesiae seu rectori scholae de domo qualibet per quatuor obolos inquilini vero per duos.

Mokra, villa sub eadem parochiali, cuius villae tam sculteti quam emethones, dum fuerunt, solvebant et modo solvunt eidem ecclesiae in *Cazymyerz* eiusque plebano missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; et curia ex agris desertis emethonalibus agros praediales ordinavit per palatinum *Posnaniensem*.

Nyedzwyasthowo, *Lyubycz* et *Kamyenyca*, villae sub eadem ecclesia parochiali in *Cazymyerz*, quarum villarum tam sculteti quam emethones de eorum agris solvunt eidem ecclesiae in *Cazymyerz* eiusque plebano de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae missalia.

Bochlyewo, villa sub eadem parochiali, cuius villae tam sculteti quam emethones de eorum omnibus agris solvunt missalia eidem ecclesiae eiusque plebano in *Cazymyerz* de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

*Lyubomyshye*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Szlyeszyno*, de cuius villae omnibus et singulis agris duntaxat emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cazymyerz* eiusque plebano, quam decimam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos eidem plebano; de agris vero praedialibus plebanus in *Szlyeszyno* percipit decimam manipularem, quibus quondam adiunctus fuit unus mansus emethonalis, ratione cuius loco decimae idem plebanus in *Slyeszyno* solvit octo grossos plebano ex *Cazymyerz*.

*Byenyschewo*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Goslawycze*, cuius villae incolae seu emethones de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Cazymyerz*

¹⁾ *Kamienica*. Przybyły później osady mianowicie po wcieleniu do *Kazimierza* parafii w *Kozarzewku*, o której będzie niżej: *Kazimierz* folw., *Borowe*, *Podwygoda*, *Wygoda*, *Tartak*, *Skiby*, *Framula*, *Kolonia*, *Bochlewo*, *Tokarki*, *Kolonia*, *Radwaniec*, *Dębówka*, *Kozarzewek*, *Kozarzew*, *Bieniszew klasztor*.
²⁾ *Lubomyśl*. ³⁾ *Bieniszew (Biniszew)*.

eiusque plebano decimam pecuniariam de manso per duodecim grossos pecuniarum, et similiter sculteti solvunt.

*Kolno*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Cawnycze*²⁾, cuius villae incolae solvunt ecclesiae in *Kazymyerz* eiusque plebano decimam pecuniariam secundum exigentiam agrorum aliqui per sex grossos, aliqui per novem.

*Kurowo*³⁾, praedium castri *Coninensis*, de cuius praedii uno manso iacente sub graniciebus villae *Chorzen* decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Kazymyerz* eiusque plebano.

*Myszlyhorz*⁴⁾, villa in qua est etiam ecclesia parochialis, de cuius villae septem mansis certis maldrata proveniunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Cazymyerz*, de manso videlicet per octo coros siliginis, decem coros avenae et sex grossos pecuniae.

*Cozarzewo*⁵⁾, villa in qua etiam est ecclesia parochialis, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus emethones solvunt praefatae ecclesiae in *Kazymyerz* eiusque plebano maldrata de manso per octo coros siliginis, per decem coros avenae et duos coros tritici, necnon tres grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quinque marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per undecim grossos et duodecim pro quittance.

128. COZARZEWO*), DESERTA.

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Cozarzewo*, quae ad praesens et a multo iam tempore vacat. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Cozarzewo*⁶⁾ et *Thokarky*⁷⁾, necnon *Radwanycz deserta*⁸⁾ diu spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in ecclesia eadem ecclesiastica percipiunt et, qui modo sunt, percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo seu ipsius rector pro tempore existens habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem haereditate habet unam aream specialem pro dote plebanali satis

¹⁾ *Kolno*, wieś w parafii *Kawnice*. ²⁾ *Kawnice*. ³⁾ *Kurowo*. ⁴⁾ *Myslibórz*. *Jan*, pleban *kazimierski* pozywa w roku 1440 kmieci z *Mysliborza* o meszne (Excerpta ex actis Consist. f. 197^b).
⁵⁾ *Stanisław Wilczyński*, pleban rozprawia się z *Wincentym Kozarzewskim*, dziedzicem *Kozarzewa* o daniny tanże roku 1453 (tamże f. 374^b).

*) *Kozarzewek*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Kozarzewskich* (dziś w dekanacie *slupeckim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), miała z szczydrobliwości tejże rodziny kościół parafialny, o którym jako o dawno istniejącym wspominają akta konsystorskie z początku wieku XV (Excerpta ex actis Consist. f. 54 sqq.). Dla zbyt uszczuplonych dochodów w skutek wojen w kraju i grabieży już za czasów *Jana Łaskiego* od dawna nie miał plebana. Był wcielony do kościoła parafialnego w *Kazimierzu* w krótkim czasie potem, ponieważ archidyacon *Wincenty de Sevé* w aktach wizyty swojej z roku 1608 wcale o nim nie wspomina (Arch. Capit. Visit. de Sevé). Dotychczas widać w *Kozarzewku* ruinę tego kościoła (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 70).

⁶⁾ *Kozarzewko*. ⁷⁾ *Tokarki*. ⁸⁾ *Radwaniec*.

latam et sufficientem pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus et aliam aream pro domo scholae ex altera parte ecclesiae penes cimiterium, necnon et aliam aream pro tabernatore in praefata area plebanali, nam eadem area plebanalis protendit se ultra in latitudine quatuor mansos. Item in eadem haereditate villae *Cozarzewo* habet unum certum campum agrorum cum pratis eisdem agris adiacentibus, pro praedio satis latum et spatiosum multum, qui agri in maiori parte excreverunt nemoribus et boris; necnon in eodem campo, qui campus seu quod praedium iacet in parte agrorum cmethonalium inter alios agros cmethonales, habet specialem alium agrum, protendentem se in latitudine ultra sedecim sulcos in longitudine vero prout et aliorum cmethonum, et sic eosdem agros habet in quolibet campo etiam cum pratis eisdem agris adiacentibus, qui agri dicuntur mansus, prout et aliorum cmethonum. Item in eadem haereditate *Cozarzewo* post omnes et singulos agros praediales decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in praefata *Cozarzewo* eiusque plebanum; cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt etiam eidem ecclesiae et plebano pro tempore existenti missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero per unum corum avenae¹⁾.

Thokarky, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones de agris cmethonalibus solvunt missalia etiam eidem ecclesiae et plebano pro tempore existenti in *Cozarzewo* de manso per tres coros siliginis et tres avenae; et similiter sculteti solvunt de manso et non plus.

Radwanyecz, quondam villa nunc vero haereditas deserta, propter cuius desertationem nescitur, quid percipit eadem ecclesia.

Szlaboszewo maior, villa sub ecclesia parochiali in *Clyeczewo*²⁾. Cuius villae haeredes solvunt censum annuum ex eorum bonis villae *Szlaboszewo*, videlicet unam marcam pecuniae eidem ecclesiae in *Cozarzewo* seu ipsius pro tempore plebano existenti³⁾.

Item eadem ecclesia in *Cozarzewo* deserta et in loco inseguro in remota distantia ab hominibus, quia et villa iam deserta.

125. MORZYSZLAW.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Adalberti*, de iurepatronatus et praesentandi serenissimi regis Poloniae, quam modo obtinet honorabilis dominus

¹⁾ *Michał Gallus*, pleban pożywa kmieci z *Kozarzewka* o meszne, które jako od dawna przynależące plebanom tamtejszym officjał *Benedykt z Modlny* nakazuje dnia 12 lutego roku 1420 oddać mu w przeciągu dni czterech (Excerpta f. 54). ²⁾ *Kleczewo*. ³⁾ *Wojciech*, dziedzic *Sławoszewa* zeznaje w roku 1454 przed konsystorzem, że za 12 grzywien sprzedał czynsz roczny jednej grzywny dla kościoła w *Kozarzewku* płacić się wiecznemi czasy mającej, którą na dobrach swoich zabezpiecza (tamże f. 382). W roku 1438 *Andrzej*, dziedzic *Kozarzewka* darował *Maciejowi*, plebanowi tamże ogród pomiędzy ogrodem plebańskim a rolami do plebanii należącymi z obowiązkiem odprawienia corocznie czterech anniwersarzy (tamże f. 164b).

*) *Morzysław*, wieś królewska (dziś w dekanacie *konin*skim, diecezji *kujawsko-kaliskiej*), w której kościół parafialny istniał już przynajmniej w początku wieku XIV, ponieważ w roku 1419 konsystorz

Joannes de Dambowa gora, ex praesentatione regis eiusdem Poloniae. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum decrecentiam non potest servare vicarium secum, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Morzysław*, *Grodzyecz*¹⁾, *Szczepidło*²⁾, *Koczyathowy*³⁾, *Pathrzychow*⁴⁾, *Volya*⁵⁾, *Budzyca*⁶⁾, *Lasskowyecz*⁷⁾, *Curowo*⁸⁾, *Czarnkowo*⁹⁾, *Chorzen*¹⁰⁾, *Miedzyleysze*¹¹⁾, *Bluzyno deserta*¹²⁾ et *Szulanyky*¹³⁾, cuius villae curiae ad eandem ecclesiam in *Morzysław* spectant, sed cmethones alibi spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiebant et percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eadem haereditate et villa *Morzysław* habet unam specialem aream pro curia plebanali satis latam et sufficientem cum hortis eidem areae adiacentibus, penes cimiterium et aliam aream pro vicario eidem areae plebanali adiacentem, necnon et aliam aream pro ministro, ex opposito dictae areae vicarialis etiam penes cimiterium. Insuper in eadem haereditate et villa *Morzysław* habet et aliam aream pro tabernatore, quae area iacet in ripa paludis, qui tabernator pro tempore existens solvebat eidem plebano quolibet anno per unam sexagenam pecuniae, necnon et a qualibet ductura, alias *oth kozdy fory* per unam amphoram cerevisiae; habuitque idem tabernator libertatem ducendi cerevisiam, quandocumque velit, sive *Coninsem*¹⁴⁾ sive de *Colo*¹⁵⁾; necnon penes praedictam aream tabernatoris habuit et habet aliam aream pro piscatore, qui piscator habuit libertatem piscandi pisces omni genere retium in toto fluvio versus *Conin* et *Colo* superius et inferius, qui piscator pro tempore existens solvebat et solvere tenebatur praefatae ecclesiae seu ipsius pro tempore rectori quolibet anno censum per unam sexagenam pecuniae, seu qualibet septimana dabat pisces plebano pro ipsius mensa valoris unius grossi secundum velle plebani. Item in eadem villa habet unum specialem campum pro praedio cum pratis eidem praedio seu eisdem agris adiacentibus, quod praedium seu qui campus iacet in ripa fluvii, qui dicitur *Goplynycza*¹⁶⁾. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae *Morzysław* spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Morzysław* eiusque plebanum, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius cmethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem cmethones solvunt colendam etiam eidem plebano de manso per unum grossum et similiter tabernatores.

Grodzyecz, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus, necnon de certis cmethonalibus agris, in quibus modo resident, in primo *Andreas Czarth*, in alio *Stanislaus Szczepanowycz*, et in tertio *Bartho-*

na mocy dawnej obserwancyi przyznaje plebanowi tamtejszemu pewne dziesięciny (Excerpta ex actis Consist. f. 53). W miejsce dawnego drewnianego kościoła *Andrzej Liszkowski*, pleban miejscowy wystawił w roku 1785 nowy murowany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 54). Od niepamiętnych czasów kościół ten cioszy się obrazem *ś. Rocha* mianym powszechnie za cudowny.

¹⁾ *Grojec*. ²⁾ *Szczepidło*. ³⁾ *Kocięłów*. ⁴⁾ *Patrzyków*. ⁵⁾ *Wola Podłęzna*. ⁶⁾ *Rudzyca*, wieś i folw. ⁷⁾ *Laskowice*. ⁸⁾ *Kurowo*. ⁹⁾ *Czarków*. ¹⁰⁾ *Chorzeń*. ¹¹⁾ *Miedzylesie*. ¹²⁾ *Bluzin* nieznan. ¹³⁾ *Sulanki*. Osady później przybyły: *Nowy Dwór*, *Niesłusz*, *Marantowo*, *Zalesie*, *Ludojudz*, *Studzienice*, *Cierpisz*. ¹⁴⁾ *Konin*. ¹⁵⁾ *Koło*. ¹⁶⁾ *Goplenica*, rzeczka.

lomaeus Szoyka, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Morzysław* seu eius ministro, et qui emethones, quilibet eorum, solvunt decimam lini per unum grossum. Insuper emethones eiusdem villae, tam hi, qui solvunt decimam quam qui alibi dant, solvunt colendam de manso per unum grossum plebano eiusdem ecclesiae.

Szczepydlo, Koczyathowy, Ljaszkowyecz, Czarnkowo, Chorzen et Myedzylyeszye, villae sub eadem parochiali, quarum villarum omnes sculteti et emethones solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano de manso per unum grossum pecuniae colendam; et similiter tabernatores solvunt, hortulani vero per medium grossum.

Patrzychow, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae seu emethones de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Morzysław* decimam pecuniariam de manso per quindecim grossos; insuper iidem emethones solvunt eidem plebano colendam per medium grossum.

Volya et Nyeslysz, villae sub eadem parochiali, quarum villarum incolae solvunt decimam pecuniariam ecclesiae in *Morzysław* eiusque plebano de manso per decem grossos¹⁾.

*Budzyca*²⁾, *Blyzyna deserta*, et *Curowo*, villae sub eadem parochiali; de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Morzysław* eiusque plebano, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones de agris emethonalibus solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Szulyanky, villa, cuius villae curiae spectant ad eandem ecclesiam in *Morzysław* iure parochiali; de quibus curiis seu agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Morzysław* seu ipsius plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per decem grossos et undecimum pro quittance.

SEQUITUR DECANATUS RURALIS CONYNENSIS.

126. CONYN*), CIVITAS.

In eadem ecclesia parochialis murata, filia, tituli *S. Bartholomaei* apostoli, et in antiqua civitate alia ecclesia, tituli *S. Petri*, quae est matrix, et utriusque

¹⁾ W roku 1436 *Sędziwój*, dziedzic z *Groja*, ustanawiając wójtostwo we wsi swojej dziedzicznej *Woli*, zobowiązał każdego jej posiadziela do płacenia plebanowi w *Morzysławie* corocznie 2 groszy, po miarze żyta i tyleż owsa (Excerpta f. 144). ²⁾ *Mikołaj*, pleban rozprawia się dnia 20 grudnia roku 1419 przed sądem duchownym o dziesięciny w *Rudzicy* z *Kelozonem* i *Chrystyanem*, dziedzicami (tamże f. 53). *Stanisław*, pleban sądzi się z dziedzicem *Janem Rudzickim* z *Rudzicy* w roku 1456 o dziesięciny knieci tamże (Excerpta f. 395 b).

*) *Konin*, starożytne miasto królewskie, w którym według *Długosza* (Hist. Pol. lih. V, 465) miał wystawić kościół parafialny około roku 1140 *Piotr Dunin*, ustanowiony przez króla *Bolesława Krzywono-*

unus plebanus, qui propter eminentiam loci et populi maiorem frequentiam habet residentiam personalem penes filialem, et in antiqua civitate servat vicarium, quem

ustęgo wielkorządzą ziemi *kaliskiej* i *kruswickiej*. Kościół ten spalili roku 1331 Krzyżacy przy swoim rozbójniczym napadzie na *Wielkopolskę* i inne ziemie rzeczypospolitej (Lites ac res gestae t. I, 68). Zrestaurowany niezawodnie przez króla *Kazimierza W.*, dotrwał przy rozmaitych reparacjach i zmianach aż do naszych czasów i należy do najstarszych kościołów w Polsce. Według powyższego opisu jako i wizyty archidjakona *de Sevé* z roku 1608 wnosić należy, że oprócz *Duninowego* kościoła pod tyt. *s. Bartłomieja* istniał w *Koninie* pierwotny kościół parafialny dawniejszy, skoro kościół *s. Bartłomieja* uważany był za filią kościoła *s. Piotra* na tak zwanem *Starem Mieście*. Przy kościele parafialnym *koniniskim* ustanowieni zostali w pierwszej połowie XV wieku mansyonarze, dla których w r. 1424 *Janusz Glazariusz*, mieszczanin *koniniski* we wsi *Borządkowo* zapisał „tres mansos agri cum horto et pratis“, *Wacław* zaś, proboszcz *s. Ducha* w *Koninie*, przekazał na tę fundacyą w roku 1436 60 grzywien. *Przedpelek*, kasztelan *łędzki* i dziedzic w *Kopydłowie*, kupił za 240 złotych węgierskich u *Stanisława Rozusta*, dziedzica *Woli*, roczny czynsz 17 złotych węgierskich na wyderkaff na tejsze wsi zabezpieczonych. Na tę fundacyą wieczystą wydał ordynacyą officyał *kaliski*, *Mikołaj* dnia 28 lutego roku 1419 (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 345). W późniejszym czasie przybyły do tej fundacyi inne jeszcze fundusze i zapisy, a mianowicie zapis 12,712 złt. przez *Jana Zemell*, filozofii i medycyny doktora, obywatela *koniniskiego*, na który władza duchowna wydała ordynacyą w roku 1619 (Rubryc. dyc. kuj.-kal. f. 42). Stan moralny parafii i usposobienie mieszczan względem kościoła i duchowieństwa w pierwszej połowie XV wieku charakteryzuje jasno następująca sprawa zapisana w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*. W r. 1441 proboszcz *koniniski* i kanonik *poznański*, *Jakób z Grąd Grądski*, wytacza naprzeciw mieszczanom skargę, że gdy ustanowił w *Koninie* nauczycielem zdatnego kapłana dla nauczania kleryków i do posługi kościelnej, *Maciej*, prokonsul, konsulowie i inni mieszkańcy miasta, rozgniewani o to, że ich nie pytał o radę, w niedzielę jałmużny któremukolwiek księdzu, ani nawet sprzedawać mu żywność i napoje pod karą 60 groszy i więzienia za każde tego zakazu przestąpienie. Wóźni niezwłocznie ten dekret starszyzny ogłosili po wszystkich częściach miasta. Kapłani i zakonnicy, których naówczas było w *Koninie* nie mało, wyszedłszy tego samego dnia po zwykłe jałmużny, z których się jedynie utrzymywali, nigdzie ani kawałka chleba nie otrzymali; z wielu nawet domów wypchnięto ich wśród obelg i złorzeczeń, lub domy przed nimi zamykano. Z placzem i narzekaniem zgromadzili się wszyscy duchowni „quorum tunc non media copia erat“ do proboszcza, prosząc o pożywienie, którego im nie odmówił, ale nadal sam utrzymać ich żadną miarą nie mógł i dla tego większa ich część rozeszła się po kraju, szukając przytulku i utrzymania. Starszyzna miasta nie kontentując się tą zemstą na niewinnych wywartą, wpadłszy tego samego dnia do szkoły, pod groźbą śmierci zmusiła rektora jej, że ją natychmiast opuścił i wydalil się z miasta. O te gwałty mieszczan zanosil proboszcz skargę do władzy duchownej z prośbą o zapobieżenie złemu i ukaranie winnych najmniej po 100 dukatów i t. d. Konsystorz, zapozwawszy oskarżonych i plebana, nakazał im wybrać sobie sąd polubowy z prałatów i kanoników *gnieźnieńskich*, którego wyrokowi pod surowemi karami obie strony bezwarunkowo poddać się były powiniły. Ten tedy sąd wydał następujący wyrok: Prawo obsadzania posady rektora szkoły na wieczne czasy należy do proboszczów pod warunkiem: „quod idem rector ecclesiae ministrum valentem et bonae famae debet instituire et ordinare.“ Za każdym ustanowieniem rektora szkoły powinien proboszcz przywołać prokonsula i konsulów i oświadczyć o tym akcie w tych słowach: „Hic ordinavi bonum et valentem socium in scholae rectorem, qui valet pro informandis clericis et servitiis divini officii ac in aliis oneribus rectorem ecclesiae supportando. Quod si forte dicti consules in ordinationem dicti ministri scholae consentire noluerint, nihilominus tamen ordinatio seu institutio dicti rectoris scholae vel alterius cuiuscunque per plebanum facta stabit rata atque firma non obstantibus contradictionibus.“ Tenże sąd rozporządził zapewne

salariat. Eadem ecclesia est de iurepatronatus regiae maiestatis, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Proschewycze*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione regiae maiestatis, qui quidem plebanus ultra praedictum vicarium, quem tenet in antiqua civitate, ad eandem ecclesiam filialem, circa quam residet, servat alios quatuor capellanos seu mansionarios manuales, quos ipse cum consensu eiusdem civitatis consulum in mansionarios loco vicariorum recipit. Qui mansionarii habent speciales census et proventus, et a plebano quinque marcas pecuniarum. Ministrum vero seu rectorem scholae ipse plebanus solus providet, qui solum ex quaestu ecclesiastico gaudet (sic). Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et quorum modernus est in possessione, et primo, circa eandem ecclesiam filialem habet unam aream specialem pro curia plebanali satis sufficientem penes cimiterium; necnon et alias duas areas, unam pro ministro seu schola et aliam pro mansionariis, sibiipsis vicinas, iacentes ab una parte praefatae areae plebanalis. Insuper in suburbio dictae civitatis dicto *Borzathowo*²⁾ habet tres hortos, hinc inde inter alios hortos iacentes, quorum unum pro se praefatus plebanus colit, in aliis vero duobus locantur hortulani, qui hortulani tenentur laborare labores, quos eis mandaverit plebanus; nam et areae sunt eosdem hortos concernentes, quae modo iacent desertae. Item in praefato suburbio, dicto *Borzathowo* habet tres mansos agri in quolibet campo ila latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem suburbii cum pratis eisdem agris seu mansis adiacentibus. Item cives eiusdem civitatis et suburbani agros habentes solvunt eidem ecclesiae seu ipsius plebano in *Conyn* colendam de manso per unum grossum, agros vero non habentes nihil solvunt. Villae spectantes iure parochiali ad easdem duas ecclesias, matricem videlicet et filialem; et primo, ad ecclesiam filialem praedicta civitas *Conyn* cum suis suburbii, *Vylkovo*³⁾, *Brzesno*⁴⁾ et *Glodno*⁵⁾; ad ecclesiam vero in antiqua civitate, primo, eadem antiqua civitas, *Romyno*⁶⁾, *Barsyglowo*⁷⁾, *Modla duplex*⁸⁾, *Karszy*⁹⁾, *Zychlyno*¹⁰⁾, *Janowycze duplex*¹¹⁾ et *Lypyny*¹²⁾, necnon *Kargola*¹³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta.

Vylkovo, villa sub eadem ecclesia parochiali, filiali in *Conyn*, cuius villae incolae seu emethones de agris emethonalibus solvunt missalia eidem ecclesiae seu ipsius rectori de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; et similiter sculteti et tabernatores solvunt et non aliter.

Brzesno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Conyn*; emethones vero de agris emethonalibus nihil solvunt, solum per medium grossum.

na skargi mieszczan „quod dum vinum in vinea plebani bene creverit, ipse plebanus tenebitur de eodem vino, quam diutius ipsum habere poterit, ecclesiae praedictae pro divinis officiis providere.“ Pieniądże wszelkie kościelne powinny być zachowane w osobnej skrzyni, od której klucz jeden ma mieć pleban, drugi prowizorowie kościoła (*vitrices*), a trzeci mieszczanie. Prowizorowie zaś corocznie regularnie rachunki dokładne składać powinni i t. d. (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 218. 219).

¹⁾ Stanisław z Proszewic, proboszcz. ²⁾ Borzathowo dziś nieznanie. ³⁾ Wilków. ⁴⁾ Brzesno. ⁵⁾ Glodno. ⁶⁾ Rumiń, dziś należy do parafii Stare miasto. ⁷⁾ Barsyglów. ⁸⁾ Modlna Księża i Modlna Królewska. ⁹⁾ Karszy. ¹⁰⁾ Żychlin i ¹¹⁾ Janowice (dziś tylko jedno). ¹²⁾ Lipiny. ¹³⁾ Kragola. Osady pod No. 5—12 należą dziś do parafii w Starem Mieście (*Koninie*), dawniejszem mieście a dziś wsi tego nazwiska o pół mili od miasta *Konina* odległej.

Glodno, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae solvunt eidem ecclesiae in *Conyn* eiusque plebano de manso colendam per unum grossum.

Antiqua civitas, in qua est ecclesia matrix tituli *S. Petri*, circa quam est etiam area plebanalis pro curia plebani satis sufficiens, necnon et alia area pro hortulano cum horto satis magno, qui hortus iacet penes eandem aream plebanalem. Item alia area pro tabernatore, cuius arcae tabernator pro tempore existens tenetur solvere censum annum eidem plebano per mediam sexagenam. Item idem plebanus habet in eadem haereditate, antiqua civitate, unum specialem campum pro allodio, dictum *Pawlowo*, qui campus iacet sub graniciebus villae *Zychlyno*, tamen nunc excrevit in maiori parte nemoribus et boris. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris eiusdem antiquae civitatis proveniens spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in antiqua civitate eiusque plebanum, quam decimam conducit curru proprio idem plebanus; ratione cuius emethones de agris emethonalibus solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Romyno, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae seu emethones de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae seu ipsius pro tempore plebano missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Barsyglowo et *Modla*, regales villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Conyn*, seu ipsius pro tempore rectori, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones earundem villarum solvunt decimam lini etiam eidem plebano de manso per duos grossos.

Modla minor, villa sub eadem parochiali, cuius villae dominium spectat et pertinet ad eundem plebanum praefatae ecclesiae cum omni iure et proprietate, nil excipiendo. Cuius villae incolae solvunt eidem suo plebano quolibet anno censum annum pro festo *S. Martini* de manso, videlicet per triginta duos grossos, triginta ova et duos capones, laborantque labores tam in curribus equis, quam pedester, quos eis mandaverit plebanus. Insuper iidem emethones dant decimam manipularem eidem plebano, quam et conducunt iidem emethones.

Karszy, *Janowycze duplex*, *Zychlyno* et *Lypyny*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Conyn*, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones de agris emethonalibus solvunt etiam eidem plebano decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Kragola, villa quondam, nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, cuius villae emethones, dum fuerunt, solvebant eidem ecclesiae seu ipsius plebano decimam pecuniariam de manso per sex grossos.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quatuor marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per viginti grossos et unum pro quittance.

Altare in eadem ecclesia parochiali, filiali, in capella tituli *sanctae individualaeque Trinitatis*, de iurepatronatus et praesentandi plebani dictae ecclesiae seu rectoris et consulum eiusdem civitatis *Coninensis*, quod altare possidet modo honorabilis *Marcus de Chodecz*, actu presbyter, ex praesentatione plebani dictae eccle-

siae et consulum *Coninensium*. Quod quidem altare, seu ipsius pro tempore altarista habet proventus infrascriptos ex fundatione sui et erectione; et primo, in eadem civitate habet unam aream satis competentem in cimiterio et penes valvam per quam itur versus civitatem *Calisch*, et in eadem modo domum. Item praedictum altare, seu ipsius pro tempore altarista, habet in villa tota et haereditate *Nakwaszyno* censum annuum obligatum sibi solvi per haereditatem et tenutarium eiusdem villae, videlicet, quolibet anno per octo marcas pecuniae perpetuo duraturum, donatum et datum per olim generosam dominam *Catharinam*, consortem legitimam generosi domini *Joannis Craszcze de Lubnyca*¹⁾, pincernae *Calissiensis* et capitanei *Coninensis*. Qui haeres eiusdem villae seu tenutarius obligatur ex donatione praefatum censum solvere pro festo *S. Martini* episcopi et confessoris. Item altarista praedicti altaris tenetur qualibet septimana per se vel per alium adimplere vel legere tres missas, unam de sancta Trinitate, alteram de beata virgine Maria, et tertiam de Spiritu sancto²⁾. Insuper praedictum altare requirit altaristam, ut sit actu presbyter et quidem faciat residentiam personalem ex sui fundatione. Postremo praedictum (altare) habet imprimis unum calicem argenteum, quatuor castulas, unam de adamascho mixti coloris, aliam de harasch viridei coloris, tertiam albam simplicem, et quartam de *posthawyecz* mixti coloris, necnon missale pergamenium scriptum.

Hospitale seu oraculum sancti Spiritus extra civitatem *Coninensem*³⁾, quod quidem hospitale seu oraculum est de iurepatronatus consulum eiusdem civitatis *Coninensis*. Quod quidem oraculum modo obtinet honorabilis *Gregorius* de eadem *Conyn*, actu presbyter, ex praesentatione consulum eiusdem civitatis. Quod quidem hospitale seu oraculum seu ipsius pro tempore existens praepositus ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in villa et haereditate *Lyszyecz* in honis scultetiae ex donatione olim *Bernoldi* sculteti in eadem *Lyszyecz*, subpincernae *Dobrzynensis*, sex marcas pecuniae perpetui census monetae communiter currentis et duos modios farinae siligineae, qui quidem scultetus suique successores praefatum censum ex dotatione tenetur solvere pro duabus ratis; pro prima rata, videlicet pro festo *sancti Adalberti* tres marcas pecuniae, necnon unum modium farinae siligineae; reliquis vero tres marcas pro festo *sancti Martini*, confessoris et unum modium farinae siligineae sub censuris ecclesiasticis. Item eadem ecclesia *sancti Spiritus* seu ipsius praepositus habet specialem unam aream pro dote et curia eiusdem praepositi satis sufficientem, iacentem penes cimiterium versus meridiem, necnon et aliam aream pro domo infirmorum satis latam etiam penes cimiterium, ex opposito supradictae areae praepositi, quam domum et pauperes in ea habitantes debent providere in omnibus, ut in aedificiis et tota

¹⁾ *Jan Kraska z Lubnicy*. ²⁾ *Fundacya* ta dla niesprawiedliwego zaboru uposażenia przez dlugi czas nie istniała. Dopiero w końcu wieku XVI lub w samym początku XVII wywindykowano jej dochody i osobnego ustanowiono altarzystę (Acta Visit. f. 505. 506). ³⁾ *Szpital* wraz z kościołem drewnianym *s. Ducha* fundowali mieszczanie, jak wnosić należy z przysługującego im prawa prezentowania proboszcza szpitalnego. Oprócz tych dwóch kościołów znajduje się w mieście *Koninie* kościół murywany pod wezwaniem *s. Maryi Magdaleny* z klasztorem fundowany w roku 1631 przez *Stefana Modlibowskiego* h. *Drya*. Ostatni zniszony został w roku 1864 wraz z innymi, a kościół jako sukursalny obsługiwany bywa przez osobnego kapłana (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z roku 1877 f. 129).

suppellectili domestica, consules eiusdem civitatis, praepositus vero tantum in spiritualibus; ratione cuius idem praepositus in eodem oraculo habet sacramentum Eucharistiae. Item eadem ecclesia seu oraculum requirit, ut penes eam sit actu presbyter et non clericus in minoribus constitutus. Item idem praepositus pro tempore existens tenetur qualibet septimana per se vel per alium adimplere in eodem oraculo et obligatur sub conscientia quatuor missas¹⁾.

I23. KRZYMOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Mariae Magdalenae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Krzykowo* et *Drzasno*, quam modo obtinet honorabilis *Mathias* de *Przeborz*, ex praesentatione haeredum earundem villarum. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem et decrecentiam non potest servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Krzykowo*, *Drzasno*²⁾, *Tury*, *Kuny*³⁾, *Paprothna*⁴⁾ et *Borowo*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem villa et haereditate *Krzykowo* unam aream pro dote plebanali penes cimiterium versus aquilonem cum hortis eidem areae adjacentibus, satis latissimam et in ripa paludis seu decursus aquae; et in

¹⁾ Oprócz wyżej opisanych kościołów znajdowała się w *Koninie* kaplica drewniana pod tyt. *s. Krzyża* fundowana przed rokiem 1466, albowiem w tym roku *Jadwiga*, wdowa po wójcie *Stanisławie* w *Gurowie* zapisała na własności swojej dla tej kaplicy czynsz roczny jednej grzywny. Obligacya ta ingrossowana jest w aktach konsystorza gnieźnieńskiego pod rokiem 1472 (Acta Visit. de Sev. f. 108).

* *Krzyków*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *konin*skim w dycezyi *kuj.-kaliskiej*) z kościołem parafialnym, którego pleban *Bodzanta* występuje przed konsystorzem gnieźnieńskim jako świadek w sprawie o dziesięcinę w *Grabienicach* dnia 11 stycznia roku 1415 (Excerpta f. 11^b). Aż do czasów tak zwanej reformacyi tak kościół jak i parafia w kwitującym znajdowały się stanie; lecz gdy w drugiej połowie XVI wieku dziedzic miejscowy, niejaki *Władysław Grodziecki* porzucił wiarę ojców, za przykładem wielu innowierców zabrał grunta i dziesięcinę plebańskie, tym sposobem zmusił ówczesnego plebana do opuszczenia parafii, w którego miejsce sprowadził jakiegoś ministra luterskiego i kościół mu oddał, pozbawivszy wiernych parafian wszelkiej religijnej pociechy. W roku 1607 nabył wieś *Krzyków* *Rafał Jarochowski*, katolik wprawdzie, który predykanta z niej wypędził, ale zabranej przez poprzednika własności nie oddał, lubo się starał obsadzić beneficjum prawowitym pasterzem. Na beneficjum bez dochodów nikt zgłosić się nie chciał i dla tego tak kościół jako i plebańskie budynki uległy zupełnemu zniszczeniu (Arch. Capit. Visitat. archid. de Sev. f. 145. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 49). Dopiero w roku 1773 dziedzic miejscowy, *Ignacy Byszewski*, rejent grodzki *łęczycki*, ulitowawszy się osieroconej od tak dawna parafii, prezentował *ks. Marcina Mikrzeuskiego*, na plebana, i utrzymywał go, a w roku 1779 w miejsce zupełnie podupadłego nowy drewniany kościół wystawił. Tak z jego jako i następców szczodrobliwości beneficjum jakokolwiek udotowane stałych utrzymywało pasterzy (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 50).

²⁾ *Drążna*. ³⁾ Dziś osada nieznaną. ⁴⁾ *Paprotnia*. ⁵⁾ *Borów* albo *Holendry Turowskie*. Przybyły później osady: *Holendry Paprockie*, *Biechowy*, *Helenów*, kolonia *Helenów*, *Piersko*, *Drożyn*, *Rostoka*, *Sokolec*, *Gozdek*, *Ksaworów*, *Pogorzalki*.

eadem area plebanali est domus scholae ex altera parte ecclesiae etiam penes cimiterium, ex opposito directe curiae plebanalis, necnon et aliam aream pro tabernatore cum hortulo in postico eiusdem areae, iacentem penes aream modo *Stanisłai Bombol* ab una et *Stanisłai Gadek* partibus ab altera, supra viam, quae vadit per eandem villam. Item idem plebanus habet in eadem haereditate *Krzykowo* unum specialem campum pro allodio cum pratis eidem allodio adiacentibus, iacentem inter agros emethonales eundo in villam *Tury*, satis sufficientem pro cultura; necnon et speciale pratum, dictum *Brozowyecz*¹⁾, iacens inter silvas, de quo colligi possunt tres acervi foeni, aliquando magis, aliquando minus, quod pratum in magna parte excrevit nemoribus et silvis. Item penes idem pratum in fine habet lacum, spectantem ad eundem plebanum. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Krzykowo* eiusque plebanum, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini eidem plebano de manso per duos grossos. Insuper iidem emethones et tabernatores solvunt etiam eidem plebano colendam per medium grossum, quia eorum quilibet residet in medio manso.

Drzazno, Tury, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper emethones de praedicta villa *Tury* solvunt colendam etiam eidem plebano de manso per unum grossum, tabernatores vero et hortulani per medium grossum.

Kuny, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt missalia eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano de manso per unum corum siligiuis et unum avenae, quae missalia iam diu percipit minister ecclesiae.

Paprothna, villa sub eadem parochiali, de cuius villae uno campo iacente sub villa *Krzykowo*, necnon unius campi medietate iacente sub villa *Głodno*, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius iidem emethones solvunt medietatem decimae manipularis eidem plebano, videlicet per unum grossum.

Borowo, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae et eius plebano in *Krzykowo*.

*Chylmo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Ruszczyce*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem praefatae ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini etiam eidem plebano de manso per duos grossos.

*Lyssyecz minor*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *maiori Lyssyecz*, de cuius villae omnibus et singulis agris solum praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano.

¹⁾ *Brzozówiec*. ²⁾ *Chylin*. *Klemens*, plebanus rozprawia się przed sądem konsystorskim o dziesięciny w *Chylinie* z dziedzicem tamtejszym w roku 1459; następca zaś jego *Tomasz z Radolina* sprzedaje też dziesięciny dziedzicowi *Mikołajowi* roku 1467 (Excerpta f. 548). ³⁾ *Lisiec Mały*.

*Rudzycza*¹⁾, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Morzysław*, de cuius villae quibusdam certis agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano.

*Vysokye*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Crampsko*, de cuius villae certis agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano.

*Carschy*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in antiqua civitate *Conyn*, de cuius villae uno integro campo, iacente sub villa *minori Lyssyecz* decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Krzykowo* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcā argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et cum quittance.

128. BYALKOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanisłai*, de iurepatronatus et praesentandi regiae maiestatis, quam modo obtinet honorabilis *Blasius de Cassewo*⁴⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem regiae maiestatis. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum parochianorumque paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Byalkowo*, *Lyssyecz*, *Lescze*⁵⁾, *Danyschewo*⁶⁾, *Laka*⁷⁾, *Polycze duplex*, *Chrzędnye* videlicet et *Kathne*⁸⁾ pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eadem *Byalkowo* unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latissimam et spatiosissimam, et in eadem est domus vicarii et scholae, directe ex opposito areae plebanalis iacentem ex altera parte ecclesiae; et post dictam aream plebanalem est unus specialis campus pro allodio plebanali cum prato eidem allodio adiacente, protendens se usque ad granities seu limites villae *Koszczylyecz*⁹⁾; necnon et torrentem pertranseuntem ita latum et longum, prout prata plebanalia eidem torrenti adia-

¹⁾ *Rudzica*. ²⁾ *Wysokie*. ³⁾ *Karsy*.

*) Wieś królewska *Białków* do starostwa niegdyś *konińskiego* należąca (dziś w dekanacie *kolskim* w dycezyi *kujawsko-kaliskiej*), miała kościół parafialny najpóźniej już w pierwszej połowie wieku XIV, albowiem pleban miejscowy *Piotr*, sądząc się dnia 1 października roku 1416 o dziesięciny powne, dowodzi prawa swego na mocy *dawnej* obserwancji (Excerpta f. 33b). W roku 1754 wystawił *Michał Włostowski*, kanonik *sieradzki* i dziekan *ślupski*, pleban miejscowy, w miejsce dawnego zupełnie zniszczonego kościoła nowy drewniany, który atoli w roku 1776 dnia 7 maja zgorzał i dopiero roku 1809 przez *Andrzeja Chlebowskiego*, proboszcza *brudzewskiego*, plebana *białkowskiego* nowym drewnianym zastąpiony został (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 30).

⁴⁾ *Blaż z Kaszewa*, pleban. ⁵⁾ *Lescze*. ⁶⁾ *Daniszew* w parafii *Władysławowo*. ⁷⁾ *Łyka*.

⁸⁾ *Police* i *Policzki* (*Police Średnie* i *Police Kątne*). Przybyły później osady: *Lejsiec* i *Bruwiec*. ⁹⁾ *Kościółec*.

centia. Item habet et alias duas areas pro tabernatore et hortulano vicinas eidem areae plebanali ex opposito areae vicarii ex altera parte ecclesiae. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae *Byalkowo* spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Byalkowo* eiusque plebanum, quam conducit curru proprio plebanus; ratione cuius emethones solvunt plebano decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem emethones solvunt eidem plebano colendam de manso per unum grossum.

Lysesze, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Byalkowo* eiusque plebano, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini eidem plebano de manso per duos grossos. Insuper iidem emethones solvunt eiusdem ecclesiae plebano colendam de manso per unum grossum pecuniae.

Lesze et *Danyschowo*, villae sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Byalkowo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt solum colendam de manso per unum grossum.

Laka, villa sub eadem parochiali, de cuius villae uno campo iacente sub villa dicta *Danyschowo*, necnon alterius campi medietate, qui campus dicitur medius campus, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Byalkowo* eiusque plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius iidem emethones solvunt etiam eidem plebano decimam lini medietatem videlicet per unum grossum.

Polycze chrzędnye, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae solvunt eidem ecclesiae eiusque plebano in *Byalkowo* decimam pecuniariam de manso per octo grossos pecuniae.

Polycze kathne, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Byalkowo* eiusque plebano, solum per medium grossum de domo.

Marulyewo, villa sub ecclesia parochiali in *Brudzewo*, cuius dominium cum omni iure et proprietate spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem in *Byalkowo*; cuius villae emethones solvunt eidem plebano censum annuum quolibet anno de manso per mediam marcam, triginta ova et duos capones, laborantque laborem quem eis mandaverit plebanus. In qua haereditate sunt decem mansi, octo emethones et duo praediales. Insuper de omnibus et singulis eiusdem villae agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Byalkowo* eiusque plebano, quam conducunt iidem emethones curribus propriis.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas cum media argenti solvitque contributionem denarii santi Petri quolibet anno per sex grossos, septimum pro quittance.

¹⁾ Piotr, pleban sądzi się z dziedzicem *Mikolajem Piorunowskim* o dziesięciny w *Leszczach* w roku 1461 (Excerpta f. 33b).

129. KOSZCZYLECZ.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae*, de iurepatronatus et praesentandi regiae maiestatis, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Domanyewycze Migdal*, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem regiae maiestatis. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Koszczyelec*, *Ostrow*¹⁾, *Szthraszkow*²⁾, *Zawady*³⁾, *Gosthow*⁴⁾, *Castrum Colnense*, *Gasiorow*⁵⁾, *Thrasznyewo*⁶⁾, *Vakowy*⁷⁾, *Ochlye duplex*⁸⁾, *Dambrowycze*⁹⁾, *Tharnowlyecz deserta*¹⁰⁾ et *Rowne*¹¹⁾ etiam *deserta* spectabant spectantque et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiebant et modo percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet proventus infrascriptos, et eorum modernus plebanus extat in possessione, et primo, in eadem villa *Koszczyelec* habet unam aream plebanalem, satis latissimam cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et alias quatuor areas, iacentes penes cimiterium versus torrentem seu fluvium *Vartha*, et penes dictam aream plebanalem duas areas pro vicariis, tertiam pro ministro et quartam pro tabernatore, sibiipsis vicinas. Item in eadem haereditate *Koszczyelec* habet unum specialem parvum campum pro allodio, iacentem in tergo eiusdem areae plebanalis cum pratis eidem allodio adiacentibus; necnon partem fluvii seu torrentis, ita se protendentem in longitudine, prout prata eidem allodio adiacentia. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris eiusdem villae tam praedialibus quam emethonalibus spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum in *Koszczyelec*, quam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt eidem plebano decimam lini de manso per duos grossos. Insuper praedicti emethones solvunt eidem ecclesiae et plebano colendam de manso per unum grossum et similiter sculteti; hortulani vero solum per medium grossum.

*) *Kościelec*, wieś królewska, należąca dziś do dekanatu *kolskiego* w diecezji *kujawsko-kaliskiej*, otrzymała z troskliwości królów polskich kościół parafialny najpóźniej na początku wieku XV, albowiem na dniu 29 kwietnia roku 1418 przy pewnej czynności konsystorskiej występuje pleban tamtejszy jako świadek (Excerpta f. 39b). W końcu wieku XVI kościół na polu z muru, na polu z drzewa wystawiony przez ogień został znacznie uszkodzony (Acta Visit. Vincentii de Sev. f. 146). Dziś przybyteryum ma murowane, a nawę główną z drzewa. Ostatnią odbudował w roku 1760 kasztelan *przemęcki* i starosta *kolski*. Od roku 1552 beneficjum *kościelckie* wcielone było do probostwa w *Kole* i dopiero w roku 1865 samodzielnego otrzymało rządząc (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 34. Cnfr. *Kolo* str. 249). Na cmentarzu parafialnym znajduje się kaplica murowana.

¹⁾ *Ostrow*, dziś nieznan. ²⁾ *Straszów*. ³⁾ *Zawady*, dziś nieznan. ⁴⁾ *Gozdów*. ⁵⁾ *Gasiorów*. ⁶⁾ *Trzęsniewo*. ⁷⁾ *Vakowy*. ⁸⁾ *Ochle*, dziś tylko jedno. Przybyły później osady: *Dąbrowice* i *Żabowo*. ⁹⁾ *Dąbrowice*. ¹⁰⁾ *Tarnówek*. ¹¹⁾ Osada dziś nieznaną w parafii.

Ostrow et Gostow, villae sub eadem parochiali, quarum villarum incolae nihil aliud solvunt eidem ecclesiae seu ipsius plebano, solum de qualibet domo per unum grossum pecuniae.

Szthraschkow, villa sub eadem parochiali, cuius villae et totius haereditatis verum dominium cum omni iure et proprietate spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem in *Koszczyelycz*. Cuius villae emethones pro tempore existentes solvunt eidem plebano censum annuum de manso per mediam marcam et non plus, laborantque laborem, quem eis mandaverit plebanus. Et eiusdem villae mansi sunt solum sex, quatuor emethonales et duo praediales.

Zavady, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae seu emethones de agris emethonalibus solvunt eidem plebano in *Koszczyelec* decimam pecuniariam de manso per sex grossos.

Gassyorowo, *Tthrasnyewo*, *Valkowy*, *Ochlye duplex*, *Dambrowycze*, *Tharnowlyecz deserta* et *Rowne deserta*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decimae manipulares proveniebant et proveniunt, spectabantque et pertinent ad eandem ecclesiam in *Koszczyelycz* eiusque plebanum. Quas decimas idem plebanus conducebat et conducebat curru proprio; ratione cuius iidem emethones solvebant et solvunt decimam lini etiam eidem plebano de manso per duos grossos. Insuper emethones solvebant et solvunt etiam eidem plebano colendam de manso per unum grossum.

Kuny, villa sub ecclesia parochiali in *Krzymowo*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Koszczyelec* eiusque plebano, quam conducebat plebanus curru proprio; ratione cuius dicti emethones in eadem *Kuny* solvunt etiam eidem plebano decimam lini de manso per duos grossos; et similiter molendinator de eadem *Kuny* solvit decimam manipularem.

*Kamyonka*¹⁾, villa sub ecclesia in *Vyschyno*²⁾, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Koszczyelec* eiusque plebano, quam conducebat plebanus curru proprio; ratione cuius iidem emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

*Pyorunowo*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Russoczycze*⁴⁾, de cuius villae sex mansi certis decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano in *Koszczyelec*, quam conducebat curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Paphrothna, villa sub ecclesia parochiali in *Krzymowo*, de cuius villae uno campo iacente sub villa *Kuny*, necnon eiusdem villae unius campi quarta parte, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Koszczyelec* eiusque plebano, quam decimam conducebat curru proprio idem plebanus; ratione cuius decimae lini medietas provenit eidem ecclesiae et plebano, videlicet de manso per unum grossum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et septimum pro quittance.

1) Kamionka. 2) Wyszyzna. 3) Pyorunowo. 4) Russocice.

30. COLO^{*)}, CIVITAS.

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Crucis*, de iure patronatus regis Poloniae, quam modo obtinet honorabilis *Joannes Colanda*¹⁾ de eadem *Colo*, actu presbyter, ex praesentatione regiae maiestatis eiusdem Poloniae. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat tres vicarios manuales et ministrum, quos et salariat plebanus pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum et suburbia eiusdem civitatis villae infrascriptae, videlicet *Gorna*³⁾, *Blyzna*³⁾ et *Dziarawy*⁴⁾, necnon *Mnyschek*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum et suburbiorum in eadem ecclesia ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eadem civitate unam aream pro curia plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus satis latam et spatiosam, iacentem penes cimiterium versus occidentem, necnon et aliam aream pro domo scholae etiam penes cimiterium ex altera parte ecclesiae versus meridiem. Item habet et macellum in eadem civitate carnificum seu laniorum inter alia macella, de quo macello eiusdem macelli possessor tenetur quolibet anno dare et solvere eidem plebano pro tempore existenti per tres lapides sepi. Item in suburbio eiusdem civitatis, dicto *Zduny*, habet unam aream satis sufficientem pro allodio cum hortis eidem areae adiacentibus seu pomeriis, quae area iacet penes hortum praepositi hospitalis, versus aquilonem tendentem. Item in villa dicta *Blyzna* habet duas areas pro hortulanis, unam aream ab una parte villae penes

*) Miasto *Kolo*, niegdyś stolica starostwa tego nazwiska, głośnie z synodów, sejmów i zjazdów, według śladów w dokumentach i aktach konsystorskich miało z łaski królów polskich kościół parafialny już wieku XIII. Z tego lub następnego wieku pochodzi zapewne presbyterium dzisiejszego starożytnego i obszernego kościoła, do którego około roku 1409 nawa główna została przybudowaną. Ponieważ uposażenie jego zapewne w skutek wojen i zaborów tak było w połowie wieku XVI szczerem, że nie wystarczało na utrzymanie plebana, przeto arcybiskup *Mikołaj Dzierżgowski* w roku 1552 wcielił do niego beneficjum w *Kościele* wyżej opisane, która to unia trwała aż do roku 1865. W roku 1470 *Jan Hincza z Rogowa*, fundował przy kościele *kolskim* kolegium siedmiu mansyonarzy, fundacya gdy w początku wieku XVII upadła, *Jakób Modzelewski*, kanonik *łeczycki* i proboszcz miejscowy oraz audytor przy nuncyuszu apostolskim w *Polsee* (Archiv. Cap. Visit. de Sevé f. 148^b) wraz z *Wacławem Kłęczewskim*, kasztelanem *łeczyckim*, przeznaczyli odpowiednie na owe czasy fundusze. W roku 1651 *Stanisław Tymowski*, mansyonarz miejscowy, fundował altaryą *śś. Aniołów Stróżów*, która dla zmniejszonych z czasem funduszów wcielona została w roku 1811 do probostwa *kolskiego*. Familia *Sokolowski* wystawiła przy kościele parafialnym na początku wieku XVI kaplicę murowaną pod wezwaniem *N. Maryi P.* wraz z mauzoleum, na dniu 11 marca roku 1522 konsekrował ją *Mikołaj*, biskup *naturyński*, suffragan *gnieźnieński* (Acta Visit. de Sevé f. 149). W roku 1456 *Jan Hincza z Rogowa*, kasztelan *sandomierski* i starosta *kolski*, sprowadził do *Kola oo. Bernardynów*, wymurowawszy iu kościół z klasztorem, który dotychczas istnieje. Nadto uad samym brzegiem *Warty* pod miastem istniał od niepamiętnych czasów kościół *ś. Duchy*; w roku 1846 został rozebrany, a dochody jego do probostwa wcielone. Nareszcie po za miastem stoi dotąd kościółek *ś. Wawrzyńca* w roku 1540 do kościoła parafialnego inkorporowany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 28. 29).

1) *Jan Kołęda*, pleban. 2) *Nagórna*. 3) *Bliznawieś* albo *Blizna*. 4) *Dziarawy*. 5) *Mniszek*. Później przybyły osady: *Płaszczyna*, *Babia Góra*, *Siękne* i *Łabaj*.

hortum, qui spectat et pertinet ad eundem plebanum et aliam aream pro alio hortulano ab altera parte villae directe ex opposito eiusdem praedicti horti seu hortulani areae. Item in eadem praefata villa dicta *Blyzna* habet unum mansum agri in quolibet campo cum pratis eidem manso et agris adiacentibus ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae; necnon et alia duo prata specialia, unum iacens ante villam inter prata emethonalia, et aliud pratum, quod dicitur *Lyszna laka*¹⁾, etiam iacens inter alia prata emethonalia.

Colo, eiusdem civitatis cives nihil aliud solvunt eidem ecclesiae seu ipsius plebano, solum colendam de domo per unum grossum, inquilini vero per medium grossum. Insuper a vectoribus pertranseuntibus eandem civitatem habet vectigalia a quolibet curru per duos denarios, ex foralibus vero decimum denarium.

Gorna, *Blyzna* et *Dzyarawy*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum incolae seu emethones nihil aliud solvunt, solum colendam de manso per unum grossum.

*Bylycze*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Byrzwyany*³⁾, de cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Colo* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et septimum pro quittance.

Altare, tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae* de iurepatronatus consulatus cum tota civitate eiusdem civitatis, quod modo obtinet honorabilis *Lucas* de *Lubnycza*⁴⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem consulatus cum communitate. Quod quidem altare seu ipsius pro tempore rector existens habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream hoc idem altare concernentem, iacentem penes aream mansionariorum versus orientem. Item habet idem altarista pro tempore existens septem marcas pecuniae censum annuum, qui census solvitur per proconsulem eiusdem civitatis ex proventus advocatiae eiusdem civitatis pro quatuor ratis, videlicet pro quibuslibet quatuor temporibus per septem fertones. Item idem altare habet suum proprium calicem argenteum, per medium deauratum; item crucem magnam argenteam in toto deauratam; item casulas quinque, duas de camcha cum auro seu auro intextas, unam de *czamlyeth* nigro cum cruce et duas feriales de *posthavyecz*. Item altarista eiusdem altaris tenetur per se vel per alium adimplere apud hoc idem altare tres missas unam die sabbativo de *beata Maria virgine*, feria secunda pro peccatis et tertiam feria quarta pro animabus.

Hospitale tituli *S. Spiritus* de iurepatronatus proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis in *Colo*, quod modo obtinet honorabilis *Joannes* de eadem *Colo*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem proconsulis et consulum. Quod quidem altare seu ipsius altarista pro tempore existens habet proventus infrascriptos, et primo, in suburbio eiusdem civitatis, ubi est sita eadem ecclesia seu hoc idem altare, unam aream pro dote et domo praepositi satis latam et sufficientem cum horto eidem areae adiacente, iacentem versus aquilonem, necnon unam aream pro domo infirmo-

¹⁾ *Leśna laka*. ²⁾ *Bylycie*. ³⁾ *Bierzwienna* pod *Kłodawą* w archidiecezji *warszawskiej* w powiecie *kolskim*. ⁴⁾ *Eukasz z Lubnicy*.

rum, iacentem penes domum eandem praepositi versus civitatem tendentem; item in suburbio dicto *Zduny*, habet unum certum hortum et penes hunc eundem hortum aream pro hortulano, qui hortus iacet penes hortum plebani eiusdem hortulani. Item habet in eodem suburbio unum speciale pratum iacens in campo dicto *Błonye*¹⁾, de quo prato colligi potest unus acervus foeni, aliquando magis, aliquando minus.

Nagorna wyesch, villa sub ecclesia parochiali in eadem *Colo*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae hospitali seu ipsius praeposito pro tempore existenti, quam conducunt emethones, quilibet suo proprio curru.

Item eadem ecclesia seu hoc idem hospitale taxatum est ad unum fertorem argenti.

131. DOBROWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Trinitatis*, de provisione domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet discretus *Felix de Rawa*, clericus in mino-

¹⁾ *Błonie*.

*) *Dobrowo*, wieś pierwiastkowo dziedziczna *bl. Bogumiła*, arcybiskupa *gnieźnieńskiego*, który ją wraz z przyległościami znacznymi darował *oo. Cystersom*, pozwoiliwszy używać dochodów z nich aż do śmierci *Krzysztofa*, biskupowi *chełmińskiemu* (Arch. rządowe poznań. Koronowo Liber. privil. f. 25. Kodeks dypl. wielkop. I, 120. 121). Dobra te przeszły w ręce *Cystersów byszowskich*, a wskutek zamiany na dziesięcinę w kasztelanii *nakielskiej* do arcybiskupów *gnieźnieńskich*. Arcybiskup *Bogumił* rządziwszy kościołem *gnieźnieńskim* lat pięć, zrezygnował z dostojności swojej w roku 1172 i przeniósł się na puszcę w pobliżu dawnego dziedzictwa swego *Dobrowy*, gdzie od dawna istniał już kościół parafialny, w którym on jeszcze kanonikiem *gnieźnieńskim* będąc jako pleban tamtejszy odprawiał nabożeństwo. Kiedy w roku 1182 świętobliwy pustelnik przeniósł się do wieczności, kapituła *gnieźnieńska* złożyła zwłoki jego na wieczny spoczynek w kościele *dobrowskim* i odtąd w skutek cudów przy grobie jego doznawanych rozpoczęła się czość powszechna ku niemu w całej Polsce. Około roku 1257 arcybiskup *Pełka* wystawił zwłoki święte na ołtarz ku czci publicznej. Już arcybiskup *Wincenty Kot* gorąco zajął się sprawą kanonizacji *bl. Bogumiła* około roku 1440. Kościół w *Dobrowie* stawał się coraz sławniejszym dla bezustannych pielgrzymek z całej Polski do niego przez wiernych odbywanych. Wspomniany arcybiskup pod dniem 29 kwietnia r. 1443 widział się spowodowanym wydać osobną ordynacyę co do ofiar składanych przy grobie *Bogumiła*, którego wyraźnie nazywa *świętym* (Acta decret. Cap. de eod. anno. *Damalewicz*, żywot *bl. Bogumiła*). Gdy kościół *dobrowski* dla coraz większych wylewów *Warty* stawał się często przez długi czas nieprzystępnym, arcybiskup *Wacław Leszczyński* wystawił w kolegiacie *uniejskiej* wspaniałą grobowiec, do którego (nie mogąc sam dla rychłej śmierci) polecił przenieść zwłoki *bl. Bogumiła*, następcy swemu, prymasowi *Prażmowskiemu*, co także wśród wielkich uroczystości na dniu 29 stycznia roku 1668 wykonał (*Damalewicz* l. c.). Odtąd kościół *dobrowski* utraciłszy drogę szczątki *bl. Bogumiła*, podupadać zaczął, gdyż go już nie wspierały hojne pielgrzymów ofiary. Dzisiejsza świątynia wewnątrz z drzewa, z zewnątrz z cegły wystawiona, w roku 1764 gruntownie nakładem *ks. Pawła Rossowskiego*, kanonika *łaskiego* i plebana miejscowego zrestaurowaną i przyozdobioną została. W środku kościoła wznosi się monument na czość *bl. Bogumiła* wystawiony z figurą drewnianą naturalnej wielkości w nim umieszczoną. Opodal od kościoła stoi dotąd kaplica wystawiona na tem samym miejscu, na którym *bl. Bogumił* zamieszkiwał pustelniczą swą chatkę (*Rubryc. dyec. kuj.-kał* f. 32. 33).

ribus ordinibus constitutus, ex provisione reverendissimi domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum, quos salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Dobrowo*, *Qwyathkowo*¹⁾, *Kozymyno*²⁾ *Głowy*³⁾, *Polycze mosthowe*⁴⁾ et *Ruszkowo*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem villa unam aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, iacentem penes cimiterium in ripa fluvii, et in eadem area duae areae, una pro vicario et alia pro ministro; necnon alias quatuor areas, duas pro tabernatoribus et duas pro hortulanis, quae iacent supra viam, quae vadit versus *Colo*, duae ab una parte et duae ab alia parte. Qui tabernatores et hortulani solvunt annum censum eidem plebano, videlicet quilibet eorum per sedecim grossos, et cum hortis eidem agris adiacentibus. Item idem plebanus habet duo prata specialia, quae prata sunt divisa alio prato cmetionali, necnon alia quatuor prata, praefatos tabernatores et hortulanos concernentia. Insuper praefati tabernatores habent certa obstacula et hortulani iacentia ex opposito pratorum eorundem; plebanus vero in magno fluvio seu in matrice fluvii habet magnum obstaculum, quod vulgariter appellatur *Szyedza*, necnon et libertatem ponendi alia obstacula minora. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Dobrowo* eiusque plebanum, quam conducit curru proprio; ratione cuius cmetiones solvunt decimam lini per medium grossum, necnon colendam per medium grossum.

Qwyathkowo, *Kozymyno*, *Polycze* et *Ruszkowo*, villae sub ecclesia parochiali in eadem *Dobrowo*, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae et plebano, quam conducit curru proprio; et cmetiones decimam lini per unum grossum de manso, necnon per medium grossum colendam de manso solvunt.

Głowy, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmetiones de agris cmetionalibus solvunt decimam pecuniariam etiam eidem plebano in *Dobrowo* de manso per sex grossos, necnon colendam per medium grossum.

*Colnycza*⁶⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Brudzewo*, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dobrowo* eiusque plebano, quam cmetiones eiusdem villae tenentur conducere curribus propriis, et nihilominus solvunt decimam lini de manso per unum grossum.

*Brathuszyno*⁷⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Brudzewo*, de cuius villae certis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dobrowo* eiusque plebano, quam tenentur cmetiones conducere curribus propriis.

¹⁾ Kwiatków wieś i folwark. ²⁾ Koźmin. ³⁾ Głowy kolonia. ⁴⁾ Police Średnie i Police Mostowe dziś należą do parafii w Kole (Ostrowidz Król, Polsk. f. 67). ⁵⁾ Ruszkow wieś i kolonia. Później powstały osady: Romanów kolonia., Piaseczna albo Tumidaj, Praksedów, Borek, Dąbrowa, Kwinnica koźmińska, Gaj, Ludomirów, Bród kolonia. ⁶⁾ Kolnica. *Otton*, pleban *dobrowski* zapożywa przed sąd konsystorski *Stanisława*, dziedzica *Kolnicy* o dziesięciny tamże w roku 1445 (Excerpta ex actis Consist. f. 300^b). ⁷⁾ Bratuszyn.

*Brudzyno*¹⁾, sub ecclesia parochiali in *Brudzewo* villa, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dobrowo* eiusque plebano, quam cmetiones conducunt.

*Laka*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Byalkowo*, de cuius villae uno integro campo, necnon alterius medietate, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dobrowo* et eius plebano, quam conducunt cmetiones curribus propriis; et nihilominus dant et solvunt decimam lini de manso per unum grossum.

*Cothowycze*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Goraj*⁴⁾, de cuius villae certis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dobrowo* eiusque plebano, ut dicitur, tertia pars decimae totius.

132. BRUDZEWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Nicolai*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Brudzewo*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Morzycze*⁵⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Brudzewo*, in titulum praepositurae. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens quatuor vicarios seu mansionarios in loco vicariorum servat et ministrum rectorem scholae. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum oppidum, videlicet, *Nova vyesch*⁶⁾, *Brodzynko*⁷⁾, *Tharnowo*⁸⁾, *Smolyna*⁹⁾, *Chrzamblycze*¹⁰⁾, *Galyewo*¹¹⁾, *Marulyewo*¹²⁾, *Brodzyno maior*¹³⁾, *Colnycza*¹⁴⁾, *Brathuschyno*¹⁵⁾, *Kalynowa*¹⁶⁾, *Bogdalowo*¹⁷⁾, *Volya*¹⁸⁾ et *Czaplye*¹⁹⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius pro tempore rector habet proventus infrascriptos, et eorum modernus

¹⁾ *Brudzyn*. *Stanisław* pleban rozprawia się w roku 1418 dnia 2 lipca z *Andrzejem*, dziedzicem *Wielkiego Brudzyna* o dziesięciny tamże (Excerpta f. 41). ²⁾ *Łuka*. ³⁾ *Kotowice*. ⁴⁾ *Góraj*, dziś w parafii *Lubotyń*.

*) *Brudzewo*, gniazdo rodziny *Brudzewskich* h. *Pomian* obfitującej w ludzi znakomych i zasłużonych, dawniej miasto dziś osada (w dekanacie *kolskim* w diecezji *kujawsko-kaliskiej*). Dziedzice miejscowi założyli tam kościół parafialny najpóźniej w połowie wieku XIV, albowiem w początku wieku następnego tenże kościół wspominany bywa w aktach konsystorskich jako dawno istniejący (Excerpta Consist. Gnesn. f. 16). W roku 1455 *Mikołaj*, *Stanisław* i *Jan*, właściciele *Brudzewa* odnowili erekcyj kościoła, powiększywszy jego uposażenie. Ci sami fundowali przy nim czterech mansyonarzy, fundacyą arcybiskup *Jan Gruszczyński* zatwierdził. Ponieważ dochody owych mansyonarzy z czasem upadły, przeto pleban sam z wikaryuszem pełnił obowiązki przy kościele *brudzewskim*. W roku 1687 przybyła z rozmaitych fundacyi altarya *Różańca ś.*, która atoli w początku terażniejszego wieku zniszczoną została, nie mogąc utrzymać osobnego kapłana. W roku 1480 *Wojciech Rogaliński*, kasztelan *krzywiński* fundował w *Brudzewie* kościół *ś. Ducha* z szpitalem, hojnie na owe czasy go uposażywszy: kościół dotąd istnieje. We wsi *Galewie* znajduje się kaplica mурowana pod wezwaniem *ś. Jana Nepomucena* przez nieznanego fundatora wystawiona (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 str. 31. 32).

⁵⁾ *Mikołaj* z *Morzyca*, pleban. ⁶⁾ *Nowawieś*. ⁷⁾ *Brudzyn Mały*. ⁸⁾ *Tarnawa*. ⁹⁾ *Smolina*. ¹⁰⁾ *Chrząblice*. ¹¹⁾ *Galew*. ¹²⁾ *Marulew*. ¹³⁾ *Brudzyn Wielki*. ¹⁴⁾ *Kolnica*. ¹⁵⁾ *Bratuszyn*. ¹⁶⁾ *Kalinowa*. ¹⁷⁾ *Bogdałów*. ¹⁸⁾ *Wola Rozostawa*. ¹⁹⁾ *Czapla*. Później powstały osady: *Józefów*, *Chuta Galewska*, *Wincentów*, *Dzierżążna*, *Dominików*, *Bierzno*, *Cichów*, *Wiktorów*, *Golezoczyna*.

praepositus est in possessione; et primo in eadem *Brudzewo* penes cimiterium unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum horto eidem areae adiacente, necnon et plateam cum eius oppidanis, seu partem plateae versus curiam plebani situm habentis. Cuius partis plateae oppidani solvunt omni anno eidem plebano censum annuum de qualibet domo per sex grossos, exceptis duabus areis, in qua una modo post incinerationem oppidi et domus mansionariorum est aedificata domus pro dictis mansionariis, de qua solvebatur unus ferto et similiter de alia area iacente penes praefatos mansionarios. Item eiusdem ecclesiae rector habet in dicto oppido duos mansos agrorum in quolibet campo ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem oppidi et suburbanorum spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in eadem *Brudzewo* eiusque rectorem, quam decimam iidem oppidani conducunt curribus propriis.

Nowa wyesz, villa sub eadem ecclesia, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Brudzewo* seu ipsius rectori colendam de domo per unum grossum.

*Brodzynko, Tharnowa, Szmolyna, Galyewo, Marulyewo, Brodzyno, Cobyneza, Kalynowa, Brathuschyno, Bogdalowo*¹⁾, villae sub ecclesia parochiali in eadem *Brudzewo*, quarum villarum emethones nihil aliud solvunt, solum per unum grossum de manso colendam.

Chrzablycze, villa sub eadem parochiali. Cuius villae emethones solvunt eidem ecclesiae in *Brudzewo* de manso per unum eorum avenae.

Czaplye, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Brudzewo* eiusque rectori, quam emethones de eorum agris conducunt curribus propriis, et nihilominus solvunt colendam de domo per medium grossum.

*Janyschewo*²⁾, villa in qua est etiam ecclesia parochialis, de cuius villae uno campo iacente sub villa *Brudzewo* decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Brudzewo* eiusque rectori, quam conducunt iidem emethones curribus propriis, et nihilominus solvunt decimam lini de manso per medium grossum.

Habet insuper ecclesia eadem in *Brudzewo* pro sui fabrica ex proventibus civitatis *Calysch*, et specialiter de censibus villae *Rayskowo*³⁾ ad praedictam civitatem spectantibus sex marcas pecuniae census annui perpetui apud ipsam civitatem comparati pro certa summa pecuniae videlicet pro ducentis marcis, prout litterae originales desuper disponunt.

Item de molendino *Foluschk*⁴⁾, ante portam eiusdem civitatis *Calysch*, quod molendinum modo obtinet *Naramowsky*, eundo ex eadem civitate versus *Thorun*, similiter tres marcas pecuniae ex emolumentis seu proventibus per molendinatorem eiusdem molendini pro tempore existentem singulis annis eidem ecclesiae in *Brudzewo* solvendae similiter in vim redemptionis comparatas.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per decem septem grossos et cum quittantia.

¹⁾ Jan, pleban wytacza dnia 12 lipca roku 1415 przed sąd konsystorski sprawę o meszne z *Woli i Bogdalewa* naprzeciw knieciom tamże (Excerpta f. 16). ²⁾ *Janiszewo*. ³⁾ *Rajsko*. ⁴⁾ *Foluszk*.

Mansionarii quatuor in eadem ecclesia, qui perpetui ex fundatione, de iurepatronatus praesentandique haeredum in eadem *Brudzewo*, et qui loci ordinario praesentari ad instituendum debent, ac praeposito seu rectori pro tempore existenti in omnibus licitis et honestis obedire, et onera curae pastoralis ferre pro eodem rectore seu praeposito uti vicarii sacramenta ecclesiastica populo administrando, praedicando, et officia diurna et nocturna, tam cursum de Domina, quam dici iuxta antiquam ipsius ecclesiae consuetudinem explendo, quibus praepositus seu rector ecclesiae pro tempore existens ex proventibus ipsam concernentibus vinum sufficiens et panem pro sacrificio, necnon et ceram pro officiis per eos explendis et missis legendis providere tenetur. Iidemque mansionarii quatuor pro dote et fundo habent proventus infrascriptos, et primo, unam communem domum circa cimiterium pro eorum residentia, quam tenentur facere personalem; item medietatem offerorii seu oblationum et quaestum integrum; item post omnes et singulos oppidanos et suburbanos colendam, videlicet per unum eorum avenae de manso, de qua colenda percipit minister ecclesiae de certis areis in suburbio certam partem. Item habent septem marcas census annui, de quibus mansionarii tenentur solvere rectori scholae mediam sexagenam de omnibus et singulis emethonibus villae *Klwanye*¹⁾ in districtu *Coninensi* sitae, pro centum marcis quondam in *Sthaw*²⁾ oppido, et super censibus seu proventibus eiusdem oppidi *Sthaw*, videlicet *Schosz* et postea sine licentia praepositi et mansionariorum, ut ex litteris apparet, in praefatam *Klwanye* translatas per dominum haerodem modernum *Joannem Jaranth*, palatinum *Lanciciensem*. Cuius villae emethones ultra censum tenentur mansionariis pro tempore existentibus ligna ducere pro eorum necessitate, excepto uno emethone et tabernatore, qui ab antiquo pertinent ad villam, dictam *Czaplye*; necnon praefati emethones tenentur eisdem mansionariis quolibet anno simul cum censu solvere ova et capones de manso per triginta ova et duos capones. Insuper in eodem oppido *Brudzewo* ratione trium modiorum farinae annis singulis de theloneo, in eadem *Brudzewo* provenientis et solvi solitae, habent et habere debent unam sexagenam pecuniae. Item decimae manipulares provenientes ex villis *Chrzablycze*, *Nowa wyesz*, *Szmolyna*, *Tharnowa*, *Brodzyno*, necnon de certis agris praedialibus villae *Brathuschyno* spectant et pertinent ad eosdem mansionarios, quam decimam conducere tenentur emethones curribus propriis, quilibet post suas araturas.

Altare, tituli *sancti Spiritus et sancti Jacobi*, apostoli, quondam in ecclesia parochiali, nunc vero in capella in eodem oppido, circa quod oraculum erat hospitale seu domus pauperum. Quod quidem altare propter onera magna habet et habere solet duos altaristas ad illud altare institutos, alternatis vicibus onera explentes infrascripta, videlicet omni die cuiuslibet septimanariae missas, et primo, die dominico de *sancta Trinitate*, feria secunda pro defunctis, feria tertia de *sancto Spiritu*, feria quarta pro peccatis, feria quinta de *Corpore Christi*, feria sexta de *sancta Cruce*, et sabbato de *beata virgine Maria*. Iidemque duo altaristae seu capellani pro dote et fundo habent inprimis circa hoc idem oraculum quilibet eorum specialem aream, et in eadem domos et cum hortis eisdem domibus seu arcibus adiacentibus; item et duo prata specialia in eadem *Brudzewo*, unum quod iacet

¹⁾ *Klwany*, dziś osada nieznaną. ²⁾ *Sław*.

in postico unius eorum horti, de quo possunt colligi foeni quatuor currus aliquando magis, aliquando minus; et aliud pratum circa pontem, eundo versus villam *Czaplye*, quod aliquando locatur pro tribus fertonibus. Insuper decem marcas pecuniae census annui perpetui in vim reemptionis in et super bonis haereditariis, videlicet oppido *Chodecz*¹⁾ et villis ad illud spectantibus et pertinentibus, pro trecentis florenis *Ungaricalibus* puri auri veri et iusti ponderis comparatum per magnificum dominum *Joannem Jaranth* de eadem *Brudzewo*, tunc castellanum *spicimiriensem*, nunc vero palatinum *Lanciciensem*²⁾, eiusdem altaris patronum, emptum prout desuper litterae foundationis et erectionis disponunt. Quod quidem altare modo obtinet *Martinus* de eodem *Brudzewo* et *Laurentius* de *Janczewo* presbyteri. Habetque idem altare in eadem capella sufficientes apparatus et unum calicem argenteum. Qui altaristae provident sibi ipsis de cera et vino.

Quod altare taxatum est ex antiquo ad unam marcam argenti.

133. JANYSCHÉWO.*)

In eadem duae ecclesiae, una extra villam in insula matrix, tituli *S. Hedvigis*, et alia in villa filialis, tituli *S. Bartholomaei*, apostoli, in qua reservantur sacramenta ecclesiastica, ut sacramentum Eucharistiae, fons baptismalis, de iurepatronatus laicorum haereditum in eadem *Janyschewo*, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus* de *Vyskythno*, dictus *Vysch*³⁾, ex praesentatione haereditis eiusdem villae. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Janyschewo* et *Khwane*⁴⁾, necnon molendinum dictum *Ruczky*⁵⁾ et curia villae *Kozymyno*⁶⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet proventus infra-

¹⁾ *Chocz*. ²⁾ *Jan Jaranth z Brudzewa*, najprzód kasztelan *spicimirski*, potem *kališki* a nareszcie wojewoda *łeczycki* (Niesiecki, Korona t. I, 201).

*) *Janiszew*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *kolskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*) z kościołem parafialnym, o którym jako już dawno istniejącym wspominają akta konsystorza gnieźnieńskiego z początku wieku XV. Na dniu bowiem 13 września roku 1415 tenże konsystorz przysądza *Gniewomirowi*, plebanowi tamtejszemu na mocy dawnych zapisów i przywilejów dziesięciny w *Rzechcie*, o które tenże pozwał był tamtejszego dziedzica (Excerpta ex actis Consist. f. 17^b). Kościół pierwotny stał na wyspie *Ostrówkiem* zwanej, do którego ponieważ przystęp był utrudniony, przeto wystawili dziedzice miejscowi zapewne w pierwszej połowie XVI wieku inny kościół we wsi samej i do niego przenieśli nabożeństwo parafialne. W wieku XVIII, kiedy kościół we wsi podupadł, przeniesiono napowrót nabożeństwo do kościoła na wyspie położonego pod tyt. *ś. Jadwigi*, w którym się dotąd odprawia. Dzisiejszy kościół pod tymże tytułem odbudowany został z drzewa w roku 1721 nakładem plebana miejscowego, *Piotra Szymańskiego*, dnia 16 lipca roku 1730 przez *Francoiszka Kraszkowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* konsekrowany. Kościół na wyspie pod tyt. *ś. Bartłomieja apostoła* dziś nie istnieje (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 33).

³⁾ *Stanisław z Wiskitna* zwany *Wysz*, pleban. ⁴⁾ Osada dziś nieznaną. Być może, że oznacza dzisiejsze *Krwony* albo *Sowia Góra*. ⁵⁾ *Rudzki młyn* nie istnieje. ⁶⁾ *Koźwin*. Później powstały osady: *Posoka*, *Kordownia*, *Kuźnica Janiszewska*, *Sacaly*

scriptos, et primo, circa ecclesiam praefatam matricem in insula unam aream cum omnibus adiacentiis, seu totam insulam praedictam, ubi est situata ecclesia praefata matrix, tam cum fluvio, nemoribus, pratis, agris, penitus nihil excipiendo in eadem insula; necnon penes ecclesiam filialem in villa aliam aream pro curia plebanali satis longam et latam cum hortis eidem areae adiacentibus, in qua area posset locari domus scholae. Habet insuper aliam aream pro tabernatore, iacentem penes aream praedictam plebanalem. Item habet unum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum, cum pratis eidem manso adiacentibus, necnon et aliud speciale pratum, iacens sub silva dicta *Krzyzanowycz*, quod pratum dicitur *Coczyensko*, satis latum et spatiosum, de quo colligi possunt aliquando ultra duo acervi foeni. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus, necnon de duobus mansis emethonalibus, in quibus modo resident, in uno *Martinus Laszczek* et in alio *Benedictus Byenyek*, decima manipularis eidem ecclesiae in *Janyschewo* spectat et pertinet, quam decimam conducunt iidem emethones quilibet de sua aratura.

Khwane, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones solvunt eidem ecclesiae seu ipsius plebano colendam de manso per unum grossum.

Molendinum, dictum *Ruczky*, penes quod etiam residet unus hortulanus, qui hortulanus et molendinator nihil aliud solvunt, solum colendam per unum grossum.

Kozymyno, villa, cuius villae curia iure parochiali spectat ad ecclesiam in *Janyschewo*, ratione cuius decima manipularis de omnibus et singulis agris praedialibus seu curiarum spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Janyschewo* seu ipsius plebanum.

*Człomowo duplex*¹⁾, in quarum una est ecclesia parochialis, de quarum villarum omnibus et singulis agris solum emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Janyschewo* eiusque plebano, quam conducunt iidem emethones curribus propriis, quilibet de sua aratura.

*Pacharzewo Podlyesznye*²⁾ sub ecclesia parochiali in *Thurek*, de cuius villae certis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Janyschewo* eiusque plebano.

*Pacharzewo Borowe*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Thurek*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus, praeter hos, in quibus noviter sunt locati emethones, qui quondam fuerunt praediales, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Janyschewo* eiusque plebano.

*Rzektha*⁴⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Szeczynowo*, de cuius villae omnibus agris emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Janyschewo* eiusque plebano; et similiter provenit de *Volva*, quae etiam est sub eadem parochiali in *Szeczynowo*, et non aliter.

*Brathuschyno*⁵⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Brudzewo*, de cuius villae agris certis praedialibus, videlicet uno campo, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Janyschewo* eiusque plebano.

¹⁾ *Słomowo Górne* i *Słomowo Kościelne*. ²⁾ i ³⁾ *Pęcherzew* dziś tylko jeden w parafii *Turek*, ⁴⁾ *Rzekta*, wieś należąca do parafii *Skępczniew*. ⁵⁾ *Brotuszyn*.

134. CZŁOMOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Adalberti*, filia ecclesiae in *Turek*, ad quam plebanus de *Turek* ordinat vicarium manualementem, quem idem plebanus providet certo salario. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Człomowo*¹⁾, *Pssary minor*²⁾, *Gorne Człomowo*, *Zymothky*³⁾ et *Szkrzynky deserta*⁴⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiabant et percipiunt sacramenta. Qui vicarius manualis residens pro tempore circa eandem ecclesiam habet pro salario proventus infrascriptos, et primo, circa eandem ecclesiam unam aream pro curia satis latam et spatiosam, in qua modo duae sunt domus, necnon et horreum et balneum, circa quod pomerium iacens penes cimiterium eundo versus occidentem in sinistra parte; necnon et specialem hortum in latitudine se protendentem octo sulcorum, iacentem modo penes hortum tabernatoris *Andreae* in ripa torrentis. Item idem vicarius manualis habet unum pratum speciale iacens penes prata alia villae dictae *Thrzemesche*⁵⁾ et prata villae dictae *Szkrzynky*. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris solum praedialibus spectat et pertinet ad eandem ecclesiam seu ipsius vicarium pro tempore existentem; cmethones vero de agris cmethonalibus nihil aliud solvunt, solum colendam de manso per unum grossum.

Pssary, *Gorne Człomowo*, villae sub eadem ecclesia parochiali, de quarum villarum omnibus agris praedialibus tantum decima manipularis provenit eidem ecclesiae seu ipsius vicario manuali pro tempore existenti; cmethones vero de agris cmethonalibus nihil aliud solvunt, solum colendam de manso per unum grossum, et similiter proveniebat de villa *Szkrzynky*, quae modo iacet in toto deserta.

Zymothky, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eiusdem ecclesiae vicario, sed plebano ad matricem, solum cmethones de agris cmethonalibus (solvunt) colendam de manso per unum grossum.

*) *Stomowo*, wieś szlachecka, będąca gniazdem rodziny *Stomowskich* (dziś w dekanacie *tureckim* w dycezy *kujawsko-kaliskiej* leżąca) z kościołem mającym prawa parafialnego, ale zaraz z początku afiliowanymi przez fundatora swego, *Wojciecha z Turzy*, plebana w *Turku*, do tamtejszego kościoła parafialnego, albo raczej wcielonym do probostwa w *Turku* w roku 1440, o czym świadczy następujący zapis w wizycie archidjakona *Wincentego de Sevé* z roku 1608: „*Stomowo, villa nobilium Stanislai Stomowski et Alberti Podleski, in qua est ecclesia lignea consecrata tit. S. Adalberti, filia ecclesiae parochialis in Turek, cuius rector est venerabilis Jacobus Solek, prout in literis erectionis Alberti de Turza, plebani olim in Turek de dato Stomowo Anno 1440 feria secunda post festum Sancti Michaelis fusiis continetur, ratione cuius foundationis dictus plebanus in Turek cum consensu et voluntate nobilium haeredum in eadem Stomowo vicarium unum temporalem fovere in dicta ecclesia tenetur*“ (Acta Visitat. f. 159b). W roku 1728 kościół *stomowski* dekretem na wizycie wydanym inkorporowany został na zawsze do kościoła parafialnego w *Psarach*, do którego dotąd należy. Świątynia drewniana, starożytna, zapewne pierwotna z roku 1440, potrzebuje reparacji.

1) *Stomowo kościelne*. 2) *Pssary Małe*. 3) *Zimotki*. 4) *Szkrzynki*. 5) *Trzemesze* albo *Trzymasz* w parafii *Pssary*.

135. PSSARY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Visitacionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Pssary*, quam modo obtinet honorabilis *Gregorius* de *Szlonsko*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Pssary*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem et decrecentiam non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Pssary*, *Przykuna*²⁾, *Rzothlcwycze*³⁾ et *Thrzemesche*⁴⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens ex sui erectione habet proventus infrascriptos et eorum modernus (plebanus) est in possessione; et primo, in eadem villa *Pssary* unam aream pro dote plebanali circa cimiterium cum horto, in quo est horreum et pomerium satis sufficiens, iacentem versus occasum solis, et aliam aream pro ministro ecclesiae etiam penes cimiterium, iacentem penes aream plebanalem, necnon et alias duas areas pro duobus cmethonibus, qui cmethones, quilibet eorum residebat in medio manso, qui soluebant censum eidem plebano, prout et alii cmethones eiusdem villae, et laborabant laborem, quem eis mandaverit plebanus. Insuper habet idem plebanus et alias duas areas, unam pro tabernatore, quae iacet penes aream praedictam plebanalem, et aliam pro hortulano, ex altera parte ecclesiae iacentem. Item idem plebanus pro tempore existens ultra suprascriptum mansum cmethonum habet et alium mansum cum medio agri, ita latos et longos prout et aliorum cmethonum, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item plebanus pro tempore existens habet libertatem omnimodam pisces piscandi retibus omnis generis, preter *Gulgustra* in fluvio seu torrente decurrente penes eandem villam *Pssary*. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae *Pssary* spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Pssary* eiusque plebanum, quam decimam tenentur conducere curribus propriis cmethones, quilibet de sua aratura. Insuper praefati cmethones solvunt colendam eidem plebano de manso per unum grossum; item cmethones praefatae villae *Pssary* solvunt eiusdem ecclesiae plebano censum annuum, videlicet quolibet anno per octo grossos de manso quolibet.

*) *Pssary*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Pssarskich* (w tym samym dekanacie co poprzednia położona), miała kościół parafialny, zapewne z szkodliwych dziedziców *Pssarskich* fundowany, o którym akta konsystorskie w pierwszej połowie XV wieku wspominają (Acta Consist. Gnesn. de a. 1443). Od roku 1764 kościół drewniany był zupełnie zdezolowany; dopiero *Józef Wau Kosicki*, sędzia *kontński*, nabywszy *Pssary*, wystawił własnym nakładem nowy kościół z drzewa, który przez obecnego plebana gruntownie został zrestaurowany. W roku 1728 wcielono doń na zawsze kościół *stomowski*, jak się już wyżej powiedziało (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 96).

1) *Grzegorz z Słomska*, pleban. 2) *Przykuna*. 3) Osada nieodgadniona. 4) *Trzymasz*. Przybyły później osady: *Szkrzynki*, *Młyniska*, *Radyszyny*, *Paulinów*, *Aleksandrów*, *Józefina*, *Kolonia Barska*, *Dymitrow*.

Przykuna et Thrzemsche, villae sub eadem ecclesia parochiali, quarum villarum emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae, solum colendam de manso per unum grossum.

Rzothkwycze, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales speciales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae, solum de agris emethonalibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori, quam idem plebanus conducit curru proprio. Insuper iidem emethones solvunt etiam eidem plebano colendam de manso per unum grossum. Item emethones de villa suprascripta, dicta *Rzothkwycze*, solvunt eiusdem ecclesiae rectori ultra praemissa censum annuum, videlicet quolibet anno de manso per decem grossos pecuniae.

*Pssarky*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Slomowo*, de cuius villae omnibus et singulis agris duntaxat emethonalibus decima manipularis provenit ad eandem ecclesiam in *Pssary* eiusque plebanum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos.

136. COVALYE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, quondam, ut dicitur, ex parochiali de *Turek* extracta, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Covalye*, necnon plebani de praefata *Turek*, quae a multis annis vacat, solum regitur per presbyteros vagos. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Covalye*²⁾ et *Szyedlyska*³⁾ (pertinent), et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem villa penes cimiterium habet unam aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum horto eidem areae plebanali adiacente versus occidentem, necnon et aliam aream ex altera parte viae ex opposito directe eiusdem areae plebanalis pro hortulano et cum

¹⁾ *Psary Male* albo *Psarki* dziś nieznane.

*²⁾ *Kowale Pańskie*, wieś szlachecka (w dekanacie *tureckim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), była w wieku XVI własnością *Walewskich* (de *Sevé* Acta Visit. f. 163^b) i miała kościół parafialny już w połowie wieku XV (Acta Consist. Gnesn. de a. 1450). Na początku wieku XVII kościół drewniany w dość dobrym jeszcze był stanie i miał własnego plebana, *Mateusza z Chlewa*, który nie mogąc się przy nim utrzymać, ponieważ dziedzice w wieku XVI zagrabili grunta plebańskie, trzymał drugie beneficjum we wsi *Tokarach* w dekanacie *stawskim* (Acta Visit. de *Sevé* f. 163^b). W wieku XVII i XVIII od czasu do czasu miał kościół w mowie będący swoich plebanów, lecz od końca wieku XVIII aż do roku 1842 sprawowali w nim obowiązki duchowne zakonnicy z *Warty*, gdyż pleban utrzymać się tam żadną miarą nie mógł. Dopiero *Antoni Czarnochi*, dziedzic miejscowy, nie tylko zwrócił plebanii zagrabioną przez poprzedników własność, ale wymurowawszy w miejsce zupełnie zdezolowanego nowego kościoła, dom plebański i budynki gospodarcze własnym nakładem w roku 1842, przywrócił beneficjum do kwitnącego stanu i przez kilka wieków osieroconej parafii stałego dał pasterza (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 91).

²⁾ *Kowale*. ³⁾ *Siedliko*. Powstały później osady: *Wola* i *Cegielnia Kowalska*, *Dziewiątkas Muchtów*, *Młyn przygoński*, *Horyza*.

horto magno. Item plebanus pro tempore existens habet in eadem villa unum certum mausum agri in quolibet campo ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eidem manso adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris praedialibus necnon tabernatorum spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Covalye* eiusque plebanum pro tempore existentem; de agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eiusdem ecclesiae plebano pro tempore existenti missalia de manso per duos coros siliginis. Insuper emethones praefati solvunt colendam de manso per unum grossum.

Szyedlyska, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae rectori pro tempore existenti missalia de manso per duos coros avenae, necnon colendam per unum grossum.

137. TUREK^{*)}, OPPIDUM.

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Joannis Baptistae*, de provisione domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus* de *Lagowo*, actu presbyter, ex provisione reverendissimi olim domini *Andreae Roza*¹⁾, archiepiscopi *Gnesnensis*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat in eadem *Turek* duos vicarios manuales et tertium in *Slomowo*²⁾ et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Covalye kszyszcz*³⁾, *Muchthowo*⁴⁾, *Dziewyathka*⁵⁾, *Volja*⁶⁾, *Mikulycze*⁷⁾, *Gaszyno*⁸⁾, *Vyothchynymo*⁹⁾, *Kaczky triplex*¹⁰⁾, *Rogowo*¹¹⁾, *Turkoycze*¹²⁾, *Corytkowo triplex*¹³⁾, *Pachorzerwo duplex*¹⁴⁾, *Schadowo duplex*¹⁵⁾, *Czyszowye*¹⁶⁾, *Szawlowycze*¹⁷⁾, *Szlothkowo*¹⁸⁾, *Gyemyolkowo*¹⁹⁾,

*¹⁾ *Turek*, miasto starożytne, własność jeszcze przed rokiem 1136 arcybiskupów *gnieźnieńskich*, jak się pokazuje z bulli papieża Innocentego II z dnia 7 lipca tegoż roku, zatwierdzającej wszystkie ówczesne kościoła *gnieźnieńskiego* posiadłości (Archiv. Capit. Gnesn. No. 1. Kod. dypl. wielkop. I, 10 sqq.). Prawdopodobną jest rzeczą, że ciż arcybiskupi już w wieku XII kościół parafialny tam założyli, ile że okolica cała naówczas znacznie była zaludnioną, a w wieku XIII i XIV ludność tak się wzmogła, że z pierwotnej parafii cztery nowe utworzyć musiano, aby zaspokoić duchowe potrzeby wierznych. Pierwiastkowy kościół w *Turku* był drewniany, który gdy podczas napadu Krzyżaków w r. 1331 został spalony, zastąpiono go wkrótce potem kościołem dzisiejszym murywanym. Mimo rozmaite zmiany, których w przeciągu pięciu wieków doznał, utrzymał dotąd cechy starożytności, a w czasach ostatnich za staraniem rządzców swoich gruntownie zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony, długie jeszcze przetrwać może czasy. W roku 1623 arcybiskup *Waurzyniec Gembicki* ustanowił przy nim trzech mansyonarzy, przeznaczwszy im na utrzymanie wójtostwo w *Turku*. Na cmentarzu parafialnym do grzebania ciał zmarłych stała niegdyś kaplica murywana pod wezwaniem *ś. Leonarda*, a za miastem był kościół *ś. Duchy* z szpitalem, który w roku 1836 zniszczono (Acta Visitat. Rubryc. cit. f. 84. 85). Ostatni konsekrował dnia 23 maja roku 1564 *Stanisław Falęcki*, suffragan *gnieźnieński* (Archiv. Capit. Gnesn. Liber Ordinandum etc. Stanisław Falęcki).

¹⁾ *Andrzej Boryszewski*. ²⁾ *Slomowo*. ³⁾ *Kowale książę*. ⁴⁾ *Muchłów*. ⁵⁾ *Dziewiątkas*. ⁶⁾ *Wola*. ⁷⁾ *Mikulice*, cztery ostatnie miejscowości należą dziś do parafii *Kowale Pańskie*. ⁸⁾ *Gaszyn*. ⁹⁾ *Wietchinin*. ¹⁰⁾ *Kaczki Mostowe*, *Kaczki Średnie* i *Kaczki Plastowe*. ¹¹⁾ *Rogów*, wieś i folw. ¹²⁾ *Turkowice*. ¹³⁾ *Korytkowo* wieś i folwark tylko. ¹⁴⁾ *Pęcherzew* i *Pęcherzewek*. ¹⁵⁾ *Szadow* albo *Szadków księży* i *pański*. ¹⁶⁾ *Cisów*. ¹⁷⁾ *Sadłowice*. ¹⁸⁾ *Słodków*. ¹⁹⁾ *Imielków* w parafii *Grzymiszew*

*Francza*¹⁾, *Obrzaby*²⁾, *Desna*³⁾ et *Muchny*⁴⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius pro tempore existens rector habet proventus ex antiquo infrascriptos, et primo, unam aream specialem pro dote plebanali satis latam et spatiosam multum pro curia et cum horto et pomerio eidem areae adiacente; necnon et alias tres areas, duas pro vicario, unam iacentem penes eandem aream plebanalem, aliam in cimiterio, et tertiam pro domo scholae etiam in cimiterio. Insuper habet et alium hortum pro allodio et cum area iacente penes aream advocati seu allodium. Item habet et duos mansos agri in suburbio eiusdem oppidi dicto *Uboga vyesz*⁵⁾ cum pratis eisdem agris adiacentibus et cum quatuor areis, in quibus locare potest quatuor emethones, quemlibet eorum in medio manso, qui emethones pro tempore existentes solvunt eidem plebano censum annum quolibet anno de medio manso per unam marcam pecuniae, quindecim ova, duos capones, et tres coros avenae, qui etiam emethones non tenentur amplius laborare eidem plebano, solum agros, qui pertinent ad eundem plebanum, arare et prata falcastrare necnon fimum ad praefatos agros reducere. Item idem plebanus habet pro sua utilitate in eodem oppido agros speciales dictos *Kroczyce*, quorum agrorum pars iacet post stagnum seu piscinam domini archiepiscopi, protendens se in latitudine citra vel ultra sexaginta bissulcorum, alias *Sklad*⁶⁾; alia pars iacet in campo dicto *Myeyskye polye*⁷⁾, quae pars protenditur in longitudine duorum stadiorum, in latitudine vero quinque bissulcorum, et tertia pars iacet in campo dicto *Wyeszkye rolye*⁸⁾, qui agri dicuntur etiam *Kroczyce*, et protendunt se in longitudine duorum magnorum stadiorum, in latitudine vero octo bissulcorum, ex opposito quorum agrorum octo bissulcorum idem plebanus in alia haereditate et villa dicta *Obryaby* habet speciale pratum iacens inter alia prata, de quo prato colligi possunt tres currus foeni, aliquando magis. Item habet et alia specialia prata iacentia in eodem oppido *Turek*, quorum unum iacet sub villa, dicta *Korythkowo*, et protendit se usque ad granities eiusdem praefatae villae, de quo colligi possunt duo boni acervi foeni, necnon et aliud pratum iacens sub villa dicta *Muchny* directe in granities, de quo colligi possunt etiam duo acervi foeni. Item idem plebanus habet duas areas pro hortulanis in supra dicto suburbio, dicto *Uboga vyesz*, iacentes penes hortum domini archiepiscopi versus stagnum seu piscinam tendentes, et cum hortis eisdem areis adiacentibus; necnon et alias duas areas etiam pro hortulanis iacentes in platea dicti oppidi, dicta *Schadowska*, recte in fine eiusdem eundo de oppido in sinistra parte, et cum hortis eisdem areis adiacentibus, qui omnes hortulani solvunt eidem plebano censum annum quolibet anno de horto per octo grossos et duos capones. Item advocatus eiusdem oppidi solvit eidem plebano missalia de manso per sex grossos pecuniae, oppidani vero, tum suburbani etiam missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae. Insuper praefati oppidani solvunt et colendam de qualibet domo per medium grossum, inquilini vero per sex obolos.

¹⁾ *Wrząca*. ²⁾ *Obrzaby*. ³⁾ *Desna*. ⁴⁾ *Muchlin*. Prócz tych należą dziś do parafii: *Laski*, *Żuki*, *Budy*, *Wichrza*, *Dąbrowa*, *Warynka*, *Chlebów*, *Bobrowizna*, *Góry Wilhelmowskie*, *Nowawieś*, *Stodków*, *Albertów*, *Borówiec*, *Kilania*, *Grabienieo A. B. i C.*, *Konstantów*, *Groblicca*, *Cecylianów*, *Zdrójki*, *Folusz* albo *Zabrodzie*. ⁵⁾ *Uboga wieś*. ⁶⁾ *skład*. ⁷⁾ *Miejskie pole*. ⁸⁾ *Wiejskie role*.

Cowalye kszycze, *Volya*, *Turkowycze* et *Schadowo kszycze*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae, solum colendam de manso per unum grossum pecuniae; et nihilominus de praefata villa *Cowalye kszycze* de agris scultetiae decima pecuniaria provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano, de manso videlicet per unum fertonem.

Muchthowo, *Dzyewyathka*, *Mykulycze*, *Kaczky triplex*, *Schawlowycze* et *Desna*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Turek*, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano, quam decimam emethones de eorum araturis tenentur conducere curribus propriis; et nihilominus solvunt colendam de manso per unum grossum etiam eidem plebano.

Gaszyno, *Vyothchynyno*, *Corythkowo triplex*, *Szlotkowo*, *Pachorzewo duplex*, *Schadowo nobilium*, *Gyemyolkowo* et *Muchny*, villae sub eadem parochiali, in quibus villis sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus et singulis agris praedialibus solum decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano; emethones vero de agris emethonalibus nihil aliud solvunt, solum colendam de manso per unum grossum pecuniae.

Rogowo, villa sub eadem parochiali, de cuius villae agris tabernatorum decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano, quam tenentur agricolae eorundem agrorum conducere curribus propriis, quilibet de sua aratura; et emethones de agris emethonalibus nihil solvunt aliud, solum colendam de manso per unum grossum, et similiter iidem tabernatores et molendinator.

Czyzowye, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae, quorum agrorum propter desertationem pars colitur pro domino archiepiscopo, et nihilominus iidem emethones tenentur solvere et solvunt colendam eidem plebano de manso per unum grossum.

Francza, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis, necnon de uno manso emethonali et tabernatorum, provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano, qui emetho et tabernatores tenentur eandem decimam conducere curribus propriis, quilibet de sua aratura; et nihilominus tam idem emetho, quam reliqui omnes et tabernatores solvunt colendam etiam eidem plebano de manso per unum grossum.

Obrzaby, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, necnon certi, ut creditur, tres mansi emethonales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano, quam emethones praefati tres de suis araturis tenentur conducere et conducunt curribus propriis; et nihilominus tam iidem emethones quam alii omnes solvunt eidem ecclesiae et plebano colendam de manso per unum grossum pecuniae.

*Cowalye nobilium*¹⁾ et *Szyedliska*, villae sub ecclesia parochiali in praefata *Cowalye*, de quarum villarum omnibus agris emethonalibus et scultetiae decima ma-

¹⁾ *Wojciech*, plebanus z *Turka*, wytacza sprawę przed kapitułą gnieźnieńską w kwietniu roku 1449 po śmierci arcybiskupa *Wincentego Kota* naprzeciw plebanowi w *Kowalach Pańskich*, że mu się mięsza do spraw pasterskich we wsiach *Wola* i *Dziwiewitka*, należących do jego parafii. Kapituła odłożyła załatwienie sprawy aż do wyboru nowego arcybiskupa (Acta decr. Capit. II, 5^b).

nipularis provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano, quam tenentur praefati emethones conducere curribus propriis, et conducit quilibet de sua aratura.

Przylkuna, villa sub ecclesia parochiali in *Pssary*, de cuius villae sculteti de eorum agris solvunt eidem plebano in *Turek* decimam pecuniariam fertonem unum.

Rzothkewycze, villa sub ecclesia parochiali in *Szłomowo*, de cuius villae omnibus agris praedialibus decima manipularis provenit, in quorum agrorum praedialium parte sunt locati certi emethones, de quibus etiam provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano decima manipularis, quam conducere tenentur praedicti emethones curribus propriis et conducunt.

Zymothky, villa sub ecclesia parochiali praefata in *Szłomowo*, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae saepedictae in *Turek* eiusque plebano, quam emethones de eorum omnibus araturis conducere tenentur et conducunt curribus propriis.

Grzymyschewo ¹⁾, villa, in qua est etiam ecclesia parochialis, de cuius villae certis agris praedialibus, non tamen de omnibus, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Turek* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia et cum suis quatuor filiabus ex antiquo taxata est ad quinque marcas argenti solvitque cum praefatis filiabus contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per viginti grossos et unum grossum pro quittance.

Altare, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae et S. Nicolai*, de iurepatronatus plebani praefatae ecclesiae parochialis in *Turek* cum consulibus eiusdem oppidi, quod modo obtinet discretus *Joannes de Radomskye* ²⁾, actu presbyter, ex praesentatione plebani et consulum in eadem *Turek*, quod altare ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream pro curia et domo pro presbytero, iacentem inter curias vicarii manualis et advocati. Item hoc idem altare seu ipsius pro tempore altarista existens habet duas marcas pecuniae communis monetae in villa et haereditate dicta *Vranca*, quem censum modo solvunt duo emethones eiusdem villae, quilibet eorum per marcam, videlicet quidam *J. Gromyecz* et *Albertus Religa*. Item de bonis haereditariis et villa dicta *Corythkowo* unam marcam pecuniae communis monetae, quam marcam tenetur quolibet anno solvere haeres seu tenentarius eiusdem villae *Corythkowo* eidem altaristae. Item in villa dicta *Muchnyno* sedecim grossos pecuniae perpetui census, quem censum solvere

¹⁾ *Grzymiszew*. Tenże pleban uklada się z *Mikolajem*, plebanem w *Grzymiszewie* w roku 1443 o dziesięćiny tamże, z tego powodu, że *Grzymiszew* należał przed ustanowieniem tamże osobnej parafii do *Turka*. Sąd polubowy w konsystorzu gnieźnieńskim złożony z proboszcza i officyala *Przedwoja Gradzkiego*, *Jana z Czechla*, dziekana i *Jana Brzostkowskiego*, kanclerza gnieźnieńskich, przyznał plebanowi w *Turku* dziesięćiny „ex antiquis agris allodialibus et de campo, qui dicitur *Ujazd*, iacente circa granities *Jemiołkowo*, et de sortibus emensuratis de agris emethonum medietatem decimae de dictis duabus campis, et aliam medietatem de eisdem sortibus superius descriptis plebanus in *Grzymiszewo* percipiet et levabit. Item pro denario *S. Petri dominus Nicolaus plebanus in Grzymiszewo* perpetuis temporibus solvet quatuor grossos in tali moneta, in qua solvitur denarius *S. Petri collectoris*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 260^b). ²⁾ *Jan z Radomska*, altarzysta.

tenetur haeres et possessor eiusdem villae *Muchnyno* ¹⁾ quolibet anno. Item in haereditate et villa *Mylaczewo* alium censum in perpetuum comparatum in vim reemptionis, videlicet triginta et duos grossos, qui census solvitur et solvere tenetur per haeredes eiusdem villae *Mylaczewo*, qui modo duo sunt, et solvunt eidem altaristae quolibet anno per sedecim grossos; item in villa *Schadowo nobilium*, etiam sedecim grossos pecuniae, qui census tenetur dari et solvi per haerem eiusdem villae quolibet anno; item sex grossi pecuniae etiam perpetui census empti et comparati in vim reemptionis, alias in *Vyderkow*, pro duabus marcis pecuniae in domo eiusdem *Annae Pyathkowa*, oppidanae in eadem *Turek*, et similiter de bonis seu de domo *Simonis* dicti *Wschemynek* sex grossos pecuniae quolibet anno; item in bonis de domo *Mathiae Szczeczyna*, oppidani eiusdem oppidi, tres grossos pecuniae annuatim comparatos pro una marca pecuniae. Item eiusdem altaris altarista tenetur qualibet septimana legere et explere per se vel per alium tres missas, unam feria secunda pro mortuis, feria quarta pro peccatis et sabbato de *beata virgine Maria*.

Altare in eadem ecclesia parochiali in *Turek*, tituli *Undecim millia virginum*, de iurepatronatus proconsulis cum consulibus eiusdem oppidi *Turek*, quod modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Schadek* ²⁾ actu presbyter, ex praesentatione praefatorum consulum. Quod quidem altare seu ipsius altarista pro tempore existens ex sui erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Turek* super bonis advocatae censum perpetuum in vim reemptionis comparatum pro quadraginta marcis, videlicet duas marcas monetae et numeri Polonialis, quem censum advocatus eiusdem advocatae tenetur et obligatur sub censuris ecclesiasticis quolibet anno solvere. Item idem altarista habet unam marcam pecuniae census perpetui in vim reemptionis, alias *na Vyderkow*, in bonis haereditariis et villis *Muchnyno* et *Slothkowo* pro viginti marcis comparatam; item in bonis et villa praefata *Muchnyno* habet aliam marcam pecuniae census perpetui etiam in vim reemptionis, alias *na Vyderkow*, pro quindecim marcis comparatam usualis monetae; item in bonis haereditariis et villis, videlicet *Słomowo*, *Thrzemesche* et *Janyshewo* idem altarista habet unam marcam usualis monetae census annui per haeredes earundem villarum solvi consuetam, comparatam et emptam pro quindecim marcis. Item in bonis superius exaratis, videlicet *Muchnyno* et *Slothkowo* habet idem altarista aliam marcam census perpetui in vim reemptionis, alias *na Vyderkow*, comparatam pro quindecim marcis numeri et monetae Polonialis; item super bonis advocatae villae archiepiscopalis dictae *Grampkowo* idem altarista habet aliam marcam pecuniae census annui pro quindecim marcis pecuniae monetae et numeri Polonialis comparatam per advocatos eiusdem advocatae et tenentarios solvi consuetam. Item in bonis haereditariis et villis *Kaczky Szłwzesconis* et *Muchthowo* idem altarista habet aliam marcam pecuniae census annui per haerem eiusdem villae solvi consuetam quolibet anno, etiam pro quindecim marcis pecuniae comparatam. Item idem altarista tenetur per se vel per alium qualibet septimana explere tres missas, unam de *beata virgine Maria*, aliam de *Undecim millibus virginum* et tertium pro sacerdote.

¹⁾ *Piotr Myszkowski*, pleban razem z patronem tej altaryi deklarują w roku 1481 przed konsytorzem w *Gnieźnie*, że od *Lutka*, dziedzica *Muchlina* odebrali 15 grzywien u niego zabezpieczonych na utrzymanie altarzysty (Excerpta f. 649). ²⁾ *Stanisław z Szadka*, pleban.

138. GRZYMYSCHEWÓ*, OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eodem *Grzymyschewo*, quae ad praesens a multo tempore vacat. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata (sic) *Grzymyschewo*, *Pyathno*¹⁾ et *Gosdowo*²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos, et primo, spatium terrae pro dote seu domibus plebani, vicarii et ministri, quantum pro singulis ipsarum seorsim sufficere videbitur, necnon et hortum eisdem areis annexum, in latitudine se protendentem decem sulcorum alias *zagony*. Cuius horti principium incipit a dote plebanali et terminatur fluminè vulgariter dicto *Pokrzywnyca*³⁾. Item partem agri, alias *plosza*, iacentem in eadem haereditate penes viam, quae ducit in villam *Damba*⁴⁾ et incipientem a finibus hortorum villae (sic) *Grzymyschewo*, protendentemque se usque ad fluvium dictum *Smugaczyszna*⁵⁾, continentem in se citra vel ultra sedecim vel decem septem sulcos, alias *zagonow*, cum alio agro, alias *plosza*⁶⁾ dicto *Vgyasth*⁷⁾ seu *Vyasdowa rola*, penes molendinum dictum *Zabrodny mlyn* sito, cum prato, quod iacet inter partes dicti agri, dividens partes dicti agri, necnon et alium agrum, alias *plosza*, continentem in se decem septem sulcos retro curiam domini haeredis in fine allodii situm, qui ager protenditur in longitudine, prout ordines ducunt aliorum agrorum et vadunt⁸⁾. Item mensalia provenientia ex incolis oppidi eiusdem *Grzymyschewo* plebanus eiusdem ecclesiae percipiet, videlicet de qualibet domo per unum grossum et de inquilinis per medium grossum. Item de villa *Grzymyschewo* idem plebanus habet missalia de manso per duos coros siliginis et duos coros avenae de agris emethonalibus. Item de molendinis tribus, de eorum quolibet a qualibet rota molendinator pro tempore existens solvit per unam mensuram farinae siligineae in et pro festo *sancti Martini*.

*) *Grzymiszewo*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie *koniniskim* w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), będąca w pierwszej połowie wieku XV własnością *Marcina ze Szczytnik*, który tamże wybudował kościół i uposażył go dość hojnie dla swojej i poddanych swoich duchownej wygody. Na prośby jego arcybiskup *Wincenty Kot* ustanowił tenże kościół w roku 1443 jako parafialny, przyłączony do nowo utworzonej parafii wsie należącej dotąd do parafii w *Turku*, a nadto za przyzwoleniem kapituły swojej wieś *Piętno* należąca do parafii w *Malanowie* (Acta Capit. Gnesn. I, 229b). Pierwotny kościół drewniany, mający sześć ołtarzy, zgorzał w roku 1783, w miejsce którego w roku 1785 dziedziczka miejscowa, *Izabella Gajewska*, kasztelanowa *nakielska*, nowy drewniany własnym nakładem wystawiła (Rubryc. cit. z r. 1877 f. 59).

¹⁾ *Piętno*. ²⁾ *Gozdów*. Później powstały osady: *Ruda*, *Imilków*, *Bibjana*, *Dębe*, *Rudka* i młyn *Łowigus*. ³⁾ *Pokrzywnica*. ⁴⁾ *Dębe*, wieś należąca do parafii. ⁵⁾ Zapewne *Smuga leśna*. ⁶⁾ *plbsa*. ⁷⁾ *Ujazd*. ⁸⁾ W roku 1608 był właścicielem *Grzymiszewa* *Jakób Tylicki*, który skrzywdził probostwo, zabrawszy mu znaczną część gruntów „*Partem agri*,” mówi archidyacon *Wincenty de Sevé* w swojej wizycie z tegoż roku, „*haeres dicti oppidi ademit plebano; item in villa Gosdow medium mansum agri occupavit dñus haeres. In villa Dęba medium quoque mansum agri usurpavit sibi d. haeres et de facto ademit plebano*” (Acta Visitat. f. 135. 507).

Gosdowo, villa sub eadem parochiali, in qua plebanus pro dote et fundo habet unum speciale mansum agri in fine ipsius villae cum area ipsa mansum concernente, quo itur versus *Vyclge polye*, in quo quondam *Barthoszowski* residebat, cum omni iure, horto et pratis, alias singulis attinentiis ipsum mansum concernentibus. Item emethones eiusdem villae omnes et singuli de eorum omnibus mansis solvunt solvereque tenentur missalia, videlicet de quolibet manso duos coros siliginis et duos avenae.

Damba, villa sub eadem parochiali modo deserta; in eadem villa habet etiam eadem ecclesia unum mansum agri proprium, in quo quondam residebat *Szwolda*, emetho, qui iacet versus villam *Rusoczycze*¹⁾ et *boram*, similiter cum omni iure, area, horto, pratis et aliis ipsum mansum concernentibus. Insuper emethones eiusdem villae omnes et singuli de eorum agris emethonalibus solvunt et solvere tenentur eidem ecclesiae et plebano missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae. Item habet in praefatis villis *Gosdowo* et *Damba* decimas ex dotatione et erectione ex omnibus et singulis agris emethonalibus, quondam ad mensam archiepiscopalem pertinentibus, qui emethones earundem villarum modo solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos ex atiqua consuetudine.

Pyathno, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones solvunt eiusdem ecclesiae plebano colendam de manso per unum grossum pecuniae. Item plebanus pro tempore existens habet omnimodam libertatem piscandi pisces omni genere retium in torrente, transeunte per eandem haereditatem, necnon fera (sic) venandi tam magna, quam parva duabus retibus parvis, ut lepores, vulpes, dorcias etc.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti.

139. RUSSOCZYCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaëlis archangeli*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Russoczycze*, quam modo obtinet honorabilis *Nico-*

¹⁾ *Russocice*.

*) *Russocice*, wieś szlachecka, później miasteczko, a dziś przedmieście nowo powstałej osady *Władysławowa* (w dekanacie *tureckim* w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), gniazdo rodziny *Rusockich* (w r. 1608 był dziedzicem *Andrzej Rusocki* według świadectwa archidyacona *de Sevé* w jego wizycie f. 140b). Kiedy tam powstał kościół parafialny, nie wiadomo; istniał już przecież co najmniej w połowie wieku XIV, ponieważ w roku 1419 akta konsystorza gnieźnieńskiego wspominają o nim, jako o *dawnyim* i pleban tamtejszy *Zacharyasz* na mocy starych przywilei miał przysądzone sobie pewne dziesięciny (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 51). Kościół dzisiejszy murowany pochodzi najpóźniej z połowy wieku XVI Archidyacon *Wincenty de Sevé* opisuje go w roku 1608 jako dość dawno istniejący (Acta Visitat. f. 140b) Arcybiskup *Jan Łaski* ustanowił przy nim czterech mansyonarzy, przeznaczony im pewne dziesięciny, jak opiewa dokument erekcyjny z dnia 26 czerwca roku 1528, w którym plebanowi miejscowemu przydana została godność proboszcza (tamże f. 141. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 55). Dochody mansyonarzy już w połowie wieku XVIII zupełnie prawie upadły, a z niemi znikła fundacya. W r. 1765 dziedzic miejscowy, *Melchior Gurowski*, kasztelan *poznański*, wystawił piękną i obszerną plebania (Rubryc. cit. f. 55).

Iaus de Jarochowo, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Russoczyce*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Russoczyce*, *Polykno*¹⁾, *Myedzylyeszycze*²⁾, *Malyschyna*³⁾, *Chylino*⁴⁾, *Pyorunowo*⁵⁾, *Camyonka*⁶⁾ et *Szkarpkwy*⁷⁾, necnon *Glogowo deserta*⁸⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia, seu ipsius rector pro tempore existens ex antiquo habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem villa *Russoczyce* unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus, protendentem se in latitudine, prout duo mansi agrorum, et in eadem area plebanali erant situs domus vicarialis et ministri. Item eiusdem ecclesiae plebanus habet in eadem haereditate duos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eisdem mansis adiacentibus, necnon et speciale unum aliud pratum, iacens in bora tendendo versus *Brudzewo* oppidum. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus et tabernatorum, necnon de quinque mansis emethonalibus spectat et pertinet eidem ecclesiae seu ipsius rectori pro tempore existenti⁹⁾, quam decimam de araturis emethonum emethones conducunt curribus propriis; et nihilominus tam iidem quinque emethones, quam ceteri omnes solvunt etiam eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae. Insuper iidem emethones solvunt colendam etiam eidem plebano de qualibet domo per medium grossum; et similiter tabernatores solvunt, et hortulani solvunt colendam per medium grossum de manso.

Polykno, *Myedzylyeszycze* et *Malyschyna*, villae sub eadem parochiali, cuius villae (sic) tam sculteti quam emethones de eorum agris solvunt eidem ecclesiae in *Russoczyce* eiusque plebano missalia de manso per tres grossos pecuniarum et nihil plus.

Chylino, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Russoczyce* seu plebano, solum missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae, quae modo minister ecclesiae percipit pro salario.

Pyorunowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus agris praedialibus omnibus et singulis, necnon agrorum emethonalium medietate decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Russoczyce* eiusque plebano, quam decimam emethones de eorum agris conducere tenentur et conducunt quilibet de sua aratura curribus propriis. Insuper emethones eiusdem villae non decimantes eidem ecclesiae in *Russoczyce* solvunt eidem plebano missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae.

¹⁾ Polichno. ²⁾ Międzylesie. ³⁾ Maloszyina albo Maloszyina. ⁴⁾ Chylin. ⁵⁾ Piorunów. ⁶⁾ Kamionka. ⁷⁾ Skarbki. ⁸⁾ Glogowa. ⁹⁾ Zacharyasz, pleban przez arbitrow: Benedykta z Modliny, officyala gnieźnieńskiego, Jana, plebana z Brudzewa i Mikołaja, plebana z Lekna, układa się r. 1419 z dziedzicem, Januszem Rusockim o dziesięciny dworskie w *Russocicy* (Excerpta ex actis Consist. f. 51). Oprócz wyżej wymienionych należą jeszcze do parafii następujące osady: *Bolesławów*, *Broszencin*, *Debocha*, *Emeryka*, *Felicjandw*, *Genowefa*, *Gozdy*, *Ignacowo*, *Jablonka*, *Józefów*, *Karpaty*, *Kuny*, *Leonia*, *Maryanów*, *Mikołajewo*, *Milino*, *Natalia*, *Przemysławów*, *Stefania*, *Targowska*, *Utrata*, *Wandowo*, *Władysławowo*.

Camyonka, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones nihil aliud solvunt eiusdem ecclesiae in *Russoczyce* rectori, solum missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae.

Szkarpkwy, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae seu emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae seu ipsius rectori in *Russoczyce*, solum missalia de manso per duos grossos pecuniae.

Glogowa, quondam villa, nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat eidem ecclesiae in *Russoczyce* eiusque plebano.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos et cum quittance.

140. VYSCHYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *gloriosissimae virginis Mariae*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Vyschyno*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Lanczyca*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Vyschyno*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Vyschyno*, *Szmołnyk*²⁾, *Przeborowye deserta*³⁾, *Jablonya deserta*⁴⁾ et *Kothonya etiam deserta*⁵⁾, necnon molendinum unum dictum *Thopydlna*⁶⁾, *Vyelgywyersch*⁷⁾, necnon *Przeborowye desertum*⁸⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Vyschyno* unam aream pro dote plebanali, satis latam et spatiosam et in ea modo curiam plebanalem cum hortis eidem areae adiacentibus, et in horto plebani schola habuit situm. Item

* *Wyszyna*, wieś szlachecka (dziś w dekanacie konińskim diecezji kujawsko-kaliskiej), której właścicielami byli na początku wieku XVII *Grodziecy*, miała kościół parafialny już w połowie wieku XV, jak świadczą zapisy w aktach konsystorskich od roku 1450. W roku 1608 archidyakon *Wincenty de Sevé*, wizytując archidyaconat *gnieźnieński*, zastał kościół tamtejszy starożytny z drzewa budowany od dawnego czasu opuszczonym i sprofanowanym przez jakiegoś predykanta, którego sprowadził dziedzic *Władysław Grodziecki*, innowierca (Acta Visit. f. 142b). Jak długo kościół wspomniany pozostawał w ręku innowierców, nie wiadomo. W drugiej połowie wieku XVIII tenże kościół był zupełnie zdezolowany i od dawna nie miał plebana (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). Dopiero dziedzic *Rafał Gurowski*, kasztelan *przemęcki* i starosta *kolski* wystawił nowy kościół drowniany i prezentował plebana, obmyśliwszy mu utrzymanie (tamże. Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 62. 63).

¹⁾ *Mikołaj z Łęczycy*, pleban. ²⁾ *Smolnik*. ³⁾ *Przeborów*. ⁴⁾ *Jablonna*. ⁵⁾ *Kotunia*, w parafii *szupeckiej*. ⁶⁾ *Nieodgadnione*. ⁷⁾ *Wierzchy*, *Wielki Wierzch*. ⁸⁾ *Przeborowski młyn* nie istnieje. Prócz tych należą dziś do parafii następujące osady: *Adamów*, *Bolesławów*, *Burbony*, *Cecylia*, *Deputula*, *Dezyderów*, *Folusz*, *Gurowo*, *Elluki*, *Ignacowo*, *Isabelin*, *Jadwigów*, *Kałek*, *Manin*, *Piła*, *Pokłętina*, *Stawki*, *Szwajcaryja*, *Tarnowski młyn*, *Teresina*, *Wola Szydłowska*.

eiusdem ecclesiae plebanus habet in eadem haereditate *Vyschyno* unum specialem agrorum mansum in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eidem manso adiacentibus. Item habet et unam piscinam seu stagnum iacentem in campo in limitibus seu graniticibus eiusdem villae *Vyschyno* et *Jablonya*, quae villa modo iacet deserta, cum omni iure, dominio et proprietate piscandi pisces retibus cuiuscunque generis ad usumque beneplacitos suos convertendi. Item eiusdem ecclesiae plebanus habet in eadem haereditate et villa *Vyschyno* de agris emethonalibus sive emethonibus de quolibet manso per duodecim grossos pecuniae censum annum quolibet anno, necnon missalia etiam de manso per duos coros siliginis et duos avenae, et tabernatores per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Szmołnyk, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt decimam pecuniariam de manso per duodecim grossos pecuniae, necnon missalia de manso etiam per duodecim grossos pecuniae, et tabernatores per unum grossum, hortulani vero per medium grossum. Et similiter proveniebat de villis *Przeborowy*, *Jablonya* et *Kothunya*, quae modo iacent in toto desertae, et sic, dum modo coluntur in eisdem villis agri, provenit ex eis decima manipularis eidem ecclesiae in *Vyschyno* seu ipsius plebano.

Molendinum dictum *Vyelgywyersch*, sub eadem parochiali, cuius molendini molendinator solvit solveque tenetur eiusdem ecclesiae rectori missalia, videlicet quolibet anno per duos coros siliginis farinae; et similiter proveniebat de molendino dicto *Przeborowy*, quod modo iacet desertum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quinque grossos et cum quintantia.

141 THULYSZKOWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Viti*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Thulyszkowo*, quam modo obtinet discretus *Andreas* de *Cothlyno*¹⁾ in titulum praepositurae, ex praesentatione magnifici

*) *Thulyszkowo*, miasteczko niegdys, dziś osada (w dekanacie *konin*skim, dyococyi *kujawsko-kaliskiej*), gniazdo rodziny starożytnej *Zarembów*, którzy się już w wieku XII w tamtejszym przez siebie fundowanym kościele parafialnym chowali, jak miejscowe niesie podanie. Pierwiastkowy kościół był drewniany, przy którym roku 1411 *Jan Zaremba*, dziedzic miejscowy, kasztelan *kaliski* uposażył altaryą pod tyt. *N. Maryi P.* W miejsce starożytnego kościoła pierwotnego *Mikołaj z Kalinowy Zaremba*, kasztelan *łeczycki* i starosta *kruswicki*, własnym nakładem wystawił w roku 1450 nowy kościół murywany do dziś dnia istniejący (Niesiecki, l. c. IV, 683). W roku 1473 dnia 19 lutego arcybiskup *Jan Gruszczyński*, ustanowił kanonicznie czterech mansyonarzy przy tymże kościele z fundacyi miejscowych dziedziców do której wcielili wyżej wspomnianą altaryą. Dla zbyt szczupłych dochodów i upadku dziesięcina fundacya ta upadła już przed połową XVII wieku. Obecny pleban *ks. Maksymilian Ostrzycki* przy pomocy parafian przybudował do kościoła nowe presbyterium i dwie boczne kaplice, cały starannie przyozdobwszy (Rubrya. dyoc. kuj.-kal. z r. 1876 f. 61. 62).

¹⁾ *Andrzej z Kollina*, pleban.

domini *Joannis Zaramba*, palatini *Calisiensis* et haeredis in eadem *Thulyszkowo*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, ultra praedictum oppidum *Thulyszkowo*, videlicet *Kyschewo*¹⁾, *Ogorzelczyno*²⁾, *Tarnowa*, *Calyszka*³⁾, *Vyelyepolye*⁴⁾, *Wroblyno*⁵⁾, *Szarbyczko*⁶⁾, et *Krampa*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens ex antiquo habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eodem oppido *Thulyszkowo* unam aream specialem pro dote plebanali seu praepositurae satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, iacentem penes viam, eundo de eadem *Thulyszkowo* in *Rychphal*⁸⁾ in sinistra parte in fine seu acie; necnon et alias duas arcas, unam pro duobus vicariis, et aliam pro schola, cimiterio contiguas seu penes cimiterium iacentes versus occidentem. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem oppidi et suburbanorum, tam praedialibus quam oppidanis spectat et pertinet ad eandem ecclesiam in *Thulyszkowo* eiusque rectorem, quam conducit plebanus curru proprio, seu praepositus; ratione cuius oppidani et suburbanii solvunt decimam lini de manso per duos grossos. Insuper iidem oppidani et suboppidani solvunt eidem praeposito missalia de manso per unum corum siliginis, et unum avenae; oppidani vero agros non habentes solvunt missalia de qualibet domo per quatuor ternarios, et inquilini per medium grossum, quae mensalia et missalia pro salario modo percipit minister ecclesiae.

Kyschewo, *Ogorzelczyno* et *Calyszka*, villae sub eadem parochiali, cuius villae (sic) incolae solvunt eiusdem ecclesiae praeposito seu rectori missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae, necnon per grossum pecuniae.

Tarnowa, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de cuius praedii certa parte agrorum decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Thulyszkowo* eiusque praeposito; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae, necnon per unum grossum pecuniae.

Vyelyepolye, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae in *Thulyszkowo* praeposito decimam pecuniariam de manso per decem grossos pecuniae absque tribus obolis.

Szarbyczko, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eidem rectori decimam pecuniariam de manso per septem grossos cum medio.

Krampa, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt etiam eiusdem ecclesiae rectori decimam pecuniariam de manso per sex grossos cum medio pecuniae.

Wrobliewo, villa sub eadem parochiali, cuius villae proprietates totumque domini in omnimoda potestate spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem,

¹⁾ *Kiszewy*. ²⁾ *Ogorzelczyn*. ³⁾ *Kaliska*, dziś nioznane. ⁴⁾ *Wielopola*. ⁵⁾ *Wróblina*. ⁶⁾ *Sar-bicko*. ⁷⁾ *Krepa*. Przybyły osady: *Zadworna Wieś*, *Grabowiec*, *Nowy Świat*, *Holendry Kiszewskie*, *Kunegundów*, *Józinki*, *Bugaj*, *Drya*, *Imielkow*, *Sierpsko*, *Smolarnia*, *Wymysłowo*, *Wiszewy*. ⁸⁾ *Rychwał*.

in qua villa sunt septem mansi agrorum emethonalium, quorum mansorum incolae solvunt quolibet anno censum annuum, videlicet de quolibet manso per tres fertones minus duobus grossis et per sexaginta ova, necnon per duos caponos. Insuper emethones eiusdem villae tenentur laborare labores, quos eis mandaverit plebanus seu praepositus eiusdem ecclesiae. Item eiusdem ecclesiae rector habet in praefata villa specialia duo prata iacentia in granitiibus eiusdem villae *Wroblyno* et *Szmoschewo*.

Lyszyecz minor ¹⁾, sub ecclesia parochiali in *maiori Lyszyecz*, de cuius villae omnibus et singulis agris duntaxat emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Thulyszkowo* eiusque plebano, quam decimam praefati emethones conducunt curribus propriis, quilibet de suis araturis; et nihilominus solvunt decimam lini de manso per unum grossum.

Zdzary, villa sub ecclesia parochiali in *maiori Lyszyecz*, de cuius villae duobus certis campis agrorum tam praedialium quam emethonalium, quorum unus campus adiacet granitiibus *Thulyszkowo* oppidi, alter vero granitiibus *Lyszyecz*, decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Thulyszkowo* eiusque praeposito, quam conducit curru proprio.

Vyschyno, villa, in qua est etiam ecclesia parochialis, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit praefatae ecclesiae in *Thulyszkowo* eiusque plebano, quam plebanus conducit impensis suis; ratione cuius emethones eiusdem villae solvunt eidem plebano decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marciam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per novem grossos pecuniae cum quittance.

Mansionarii. Et primo, quam obtinet honorabilis *Stanislaus de Masewo* ²⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Thulyszkowo*; qui quidem mansionarius habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem haereditate in oppido *Thulyszkowo* unam aream pro domuncula ad eandem mansionariam spectantem, in qua area et modo est domuncula. Item in villa *Jaworowo* ³⁾, quae est sub ecclesia parochiali in *Myelsyno* ⁴⁾, habet idem mansionarius censum annuum, videlicet quolibet anno per quinque marcas et sedecim grossos solvi debitum per haereditatem eiusdem villae, qui census emptus et comparatus est in perpetuum, alias *na Wyderkow*, pro octuaginta marcis mediorum grossorum latorum, marciam in quamlibet computando quadraginta octo grossos, quem censum tenentur solvere pro quolibet festo Circumcisionis Domini.

Item alia mansionaria, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de Francza* ⁵⁾, actu presbyter ex praesentatione haeredis in eadem *Thulyszkowo*; quae quidem mansionaria seu ipsius mansionarius pro tempore existens habet ex sui erectione et fundatione proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eodem oppido *Thulyszkowo* habet duas marcas pecuniae census annui perpetui, emptas et comparatas in bonis omnibus eiusdem oppidi pro viginti qua-

¹⁾ Lisiec. ²⁾ Stanisław z Masewa, mansyonarz i altarzysta. ³⁾ Jaworowo. ⁴⁾ Mielżyn. ⁵⁾ Jan z Wrzący, mansyonarz.

tuor marcis, qui census solvitur solvique tenetur per haereditatem eiusdem oppidi. Item in oppido *Rychphal* habet alium censum annuum, videlicet tres marcas cum decem novem grossis pecuniae, emptum et comparatum super praefatis bonis pro quingentis et una marca. Item habet et specialem aream penes cimiterium iacentem versus occidentem inter alias areas mansionariorum.

Item alia mansionaria, quam modo obtinet honorabilis *Valentinus* de eadem *Thulyszkowo*, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Thulyszkowo*. Quae quidem mansionaria seu ipsius mansionarius pro tempore existens habet ex sui erectione proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Thulyszkowo* unam aream pro dote et fundo eiusdem mansionariae, iacentem inter alias areas mansionariorum necnon penes cimiterium versus occidentem. Item in bonis haereditariis seu villis *Calyska*, *Tarnowa*, necnon medietate villae *Ogorzeleczyno* certum censum annuum, videlicet quatuor marcas, necnon sedecim scotos pecuniae, emptum et comparatum pro septuaginta marcis mediorum grossorum latorum honorum, qui census solvitur solvique tenetur per haereditatem et tenutarium earundem villarum in et pro quolibet festo *S. Martini* annis sese sequentibus.

Item alia mansionaria, quam modo obtinet honorabilis *Martinus de Gnesna*, ex praesentatione haeredis in eadem *Thulyszkowo*, quae quidem mansionaria seu ipsius mansionarius habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Thulyszkowo* unam aream pro domuncula, in qua et modo est, necnon et certum censum annuum, videlicet quatuor marcas pecuniae in bonis haereditariis *Thulyszkowo*, qui census perpetuo et in aevum solvi debet et solvitur per haereditatem eiusdem oppidi. Item in villa *Czarthky* ¹⁾, quae est sub ecclesia parochiali in *Borkowo*, decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris duntaxat praedialibus spectat et pertinet ad eiusdem mansionariae mansionarium. Item praefati mansionarii et eorum successores tenentur et obligati sunt ad onera infrascripta, videlicet quod omni die debent cantare cursum de *beata virginiae Maria* et cum missa, item et duo anniversaria debent explere et cum missis pro defunctis, alias Requiem. Insuper iidem mansionarii tenentur ultra suprascripta onera qualibet septimana explere tres missas ratione altaris extincti et in mansionariam conversi.

142. LYSZYECZ*), MAIOR.

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Baptistae*, de iurepatronatus regiae maiestatis, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de Szlugoczyno*, actu

¹⁾ Czartki.

*) *Lisiec*, wieś królewska do starostwa *konińskiego* niegdyś należąca (dziś w dekanacie *konińskim* diecezji *kujawskiej*), z łaski zapewne królów polskich otrzymała najpóźniej w wieku XIV kościół parafialny, gdyż akta konsystorskie z połowy wieku XV wspominają o nim jako o istniejącym od dawna (Arch. Consist. Gnesn.). Archidyakon *Wincenty de Sevé*, wizytując archidykonat *gnieźnieński* w r. 1608,

presbyter, ex praesentatione regiae maiestatis Poloniae. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum parochianorumque decreascentiam non potest servare neque servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Lyszyecz maior*, *Lyszyecz minor*¹⁾ et *Zdzary* spectant et pertinent et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Lyszyecz maiori* unam aream pro dote plebanali satis sufficientem cum hortulo pro horreo, necnon et alios duos hortos, unum iacentem penes cimiterium versus occidentem, protendentem se in longitudine citra unum stadium, in latitudine vero prout mansus, et alium in medio villae, iacentem in ripa torrentis pertranseuntis eandem villam, versus orientem, in cuius medio est pirus, protendentem se in longitudine unius stadii et in latitudine duorum ad instar mansorum. Insuper habet et alium tertium hortum pro tabernatore, iacentem in medio villae versus orientem in acie seu fine agrorum infrascriptorum plebani. Item eiusdem ecclesiae plebanus pro tempore existens habet in eadem villa *Lyszyecz* duos mansos agrorum in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eisdem mansis adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus solum spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae in *Lyszyecz* rectorem; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unum corum siliginis et duos avenae, necnon colendam de manso per unum grossum, tabernatores vero tantum per unum grossum et similiter molendinarios.

Lyszyecz minor et *Zdzary*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones solvunt eiusdem ecclesiae in *Lyszyecz maiori* rectori missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae, necnon colendam per unum grossum pecuniae et non plus.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos pecuniae et quintum pro quittantia.

143. DOBROSCHYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae* et *Catharinae, virginis*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Dobroschyno*

zastal tam kościół drewniany w dobrym stanie, który jednakże w końcu tegoż wieku grożąc ruiną, nakładem plebana miejscowego, ks. *Walentego Roźnieckiego* w roku 1697 nowym z drzewa został zastąpiony. Wizyta z roku 1775 opisuje ten kościół jako zupełnie podupadły, w którym to stanie mizernym trwał aż do roku 1787, doczekawszy się ze strony miejscowego starosty gruntownej reparacyi (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 53).

¹⁾ *Liście Wielki* i *Lisiec Mały*. ²⁾ *Zdzary*. Przybyły osady: *Bicz*, *Kazimierów*, *Kregola*, *Ostarki*, *Zgoda*, *Tomaszew*.

*) *Dobroszyn* wieś szlachecka (w dzisiejszym dekanacie *konińskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), będąca na początku wieku XVII własnością rodziny *Zlotkowskich*, miała kościół parafialny już przy-

quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Szmoschewo*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Dobroschyno*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque decreascentiam non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Dobroschyno*, *Jaroschewycze duplex*²⁾, *Czyschewo duplex*³⁾, *Pyszkoschewo*⁴⁾ et *Szporze*⁵⁾ modo *deserta* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens ex antiquo habet proventus infrascriptos et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Dobroschyno* unam aream specialem pro dote plebanali, satis latam et spatiosam, et in eadem modo domum plebanalem, cum hortis et pomeriis eidem areae adiacentibus, iacentem in medio emethonum versus aquilonem, ab ecclesia tendentem, et in uno horto eiusdem plebani domus scholae est modo sita. Item in eadem haereditate eiusdem ecclesiae plebanus habet duos certos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris solum praedialibus, necnon certis emethonalibus mansis, qui emensurati sunt ex agris praefatis praedialibus, spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem, quam emethones praefati de suis araturis tenentur conducere curribus propriis et conducunt; et nihilominus tam iidem emethones, quam caeteri omnes solvunt missalia etiam eidem plebano de manso per unum grossum pecuniae.

Jaroschewycze duplex et *Czyszewo duplex*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Dobroschyno* eiusque plebano, quam decimam emethones de eorum araturis tenentur conducere curribus propriis et conducunt; et nihilominus solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Pyszkoschewo, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus nihil aliud solvunt eiusdem ecclesiae rectori, solum de manso quolibet colendam per unum grossum.

Szporze, quondam villa, nunc vero haereditas *deserta* sub eadem parochiali, cuius villae emethones, dum fuerunt, solvebant eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso quolibet per tres grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos pecuniae et quartum pro quittantia.

najmniej w połowie wieku XIV, albowiem na mocy dawnej obserwancyi i zapisów konsystorz w r. 1418 przysądza plebanowi tamtejszemu, *Jakóbowi*, dziesięciny z *Jaroszewic*, o które pozwał był dziedzica tamtejszego (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 43^b). Wizyta archidyakona *Wincentego de Seve* z r. 1608 opisuje kościół tamtejszy, że był drewniany i w dobrym znajdował się stanie, mając rządząc *Tomasza z Pabianic* (Acta Visit. f. 119). Dla zbyt szczupłych dochodów parafia *dobroszyńska* została w r. 1415 zniesioną, miejscowości jej do sąsiednich przyłączono parafii, a nareszcie kościół zupełnie spustoszały w roku 1835 rozebrano (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 51. 52).

¹⁾ *Mikołaj ze Smoszewa*, pleban. ²⁾ *Jaroszewice*, jedne należą dziś do parafii *godzieckiej*, drugie do parafii *rychwańskiej*; resztę wsi przyłączono do parafii w *Kucharach kościelnych*. ³⁾ *Czyżew*, dziś tylko jeden. ⁴⁾ *Pistorzewo*. ⁵⁾ *Sporne*.

144. RYCHPHAL^{*)}, OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *sanctae individuaeque Trinitatis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Rychphal*, quam modo obtinet honorabilis *Petrus de Zychlyno*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Rychphal*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio aliquando servat vicarium manualet et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Stara wyesch*²⁾, *Volya*³⁾ et *Szokolowo*⁴⁾, necnon molendinum dictum *Radzymya*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Rychphal* oppido unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus, satis latam multumque spatiosam, iacentem penes cimiterium versus occidentem, necnon et aliam aream pro ministro seu domo scholae ex altera parte ecclesiae versus aquilonem cum horto satis lato penes eandem aream iacentem. Item decima manipularis proveniens ex certis tribus mansis oppidanorum, necnon omnibus et singulis agris praedialibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae in *Rychphal* rectorem, quam decimam de praefatis tribus mansis possessores eorum tenentur conducere et conducunt curribus propriis, quilibet de sua aratura. Iusuper tam iidem tres oppidani quam caeteri omnes, qui cervisiam braxant, solvunt eidem plebano mensalia de domo per duos grossos, qui vero cervisiam non braxant, solum per grossum, et inquilini per medium grossum.

Sthara wyesch, villa sub eadem ecclesia parochiali, in qua villa plebanus eiusdem ecclesiae in *Rychphal* habet unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eidem manso adiacentibus, ratione cuius mansi seu agri habet unam aream pro locando emethone cum horto eidem areae adiacente, satis latam et spatiosam. Item emethones eiusdem villae solvunt eidem ecclesiae seu ipsius rectori pro tempore existenti missalia de manso per unam mensuram alias *Czwyerthnya* siliginis et aliam avenae.

*) *Rychwał*, niegdyś miasteczko, (dziś osada położona w dekanacie *konińskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), w XVI i XVII wieku własność dziedziczna rodziny *Złotkowskich* (de Sev⁶ Acta Visit. f. 126^b), z kościołem parafialnym, najpóźniej na początku XV wieku fundowanym, gdyż w roku 1475 pleban tamtejszy pozywa przed sąd konsystorski *Mikołaja*, dziedzica *Rychwału*, który mu zabrał grunta od dawna do kościoła należące i wiele mu szkód wyrządził. Konsystorz na mocy dawnego prawa posiadania nie tylko mu przysądził też grunta, ale skazał rzeczonoego dziedzica na mocy wyroku sądu polubowego na sprawienie plebanowi (*Piotrowi Wiśnińskiemu*) nowego kotła do warzenia piwa i darowanie mu konia w wartości trzech grzywien (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 606). Dzisiejszy piękny kościół mурowany wystawili w roku 1574 *Gabryel Złotkowski*, kasztelan *krzywiński* i syn jego *Stanisław kasztelan bieschowski*, dziedzice miejscowi, który w roku 1629 został konsekrowany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 56. 57).

¹⁾ *Piotr z Żychlina*, pleban. ²⁾ *Starawieś*. ³⁾ *Wola rychwańska*. ⁴⁾ *Sokolowo*. ⁵⁾ *Radzimiec* młyn. Później przybyły osady: *Grabowa*, *Jaroszewice rychwańskie*, *Miejów*.

Volya et *Szokolowo*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones solvunt eidem ecclesiae in *Rychphal* seu ipsius rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Molendinum dictum *Radzymya*, cuius molendini molendinator solvit etiam eiusdem ecclesiae rectori missalia quolibet anno per unum eorum farinae triticeae et unum siligineae.

145. GROCHOWO.^{*)}

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Dorotheae virginis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Grochowo*, quam modo obtinet honorabilis *Mathias de Szethlyewo*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Grochowo*. Cuius ecclesiae rector propter proventus et parochianorum decrecentiam non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Grochowo*, *Słothkowy*²⁾ et *Szyeyuschyze*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Grochowo* unam aream satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, penes cimiterium versus septentrionem, necnon et aliam aream pro ministro seu domo scholae, etiam penes cimiterium versus occidentem. Habet etiam aliam aream pro hortulano et cum horto ex altera parte villae versus meridiem iacentem penes aream curiae et penes emethonales. Item habet speciales agros pro praedio solum in duobus campis, iacentes inter agros praediales et emethonales, cum pratis eidem agris seu eidem allodio adiacentibus, necnon et unum specialem mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, et cum pratis eidem manso adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris solum praedialibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem in *Grochowo*; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae eidem plebano⁴⁾.

*) *Grochowy*, wieś szlachecka, (dziś w dekanacie *konińskim* w diecezji *kuj.-kaliskiej*), w drugiej połowie XV wieku należąca do *Tomasza Trapczyńskiego*, kanonika *krakowskiego* i *poznańskiego* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 625), a w początku wieku XVII do *Andrzeja Złotkowskiego* (Acta Visit. de Sev⁶ f. 130^b), miała kościół parafialny już w pierwszej połowie wieku XV, albowiem w roku 1443 *Andrzej*, pleban z *Dzierzbina*, zapożywa przed sąd konsystorza w *Gnieźnie Jana*, plebana *grochowskiego* o to, że sobie przywłaszczył meszne w *Siąszycach*, które przed utworzeniem osobnej parafii w *Grochowach* do parafii *dzierżbińskiej* należały. W miejsce opustoszałego pierwotnego kościoła wystawiła w roku 1521 nowy drewniany dziedziczka miejscowa *Żychlińska*, który dopiero w roku 1727 przez *Franciszka Kwaszkowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego*, został konsekrowany. Przed kilkunastu laty cały kościół gruntowej doznał reparacji (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 46).

¹⁾ *Maciej z Szetlewa*, pleban. ²⁾ *Złotkowy*. ³⁾ *Siąszycy*. Dziś należą prócz tego do parafii osady: *Zosinki*, *Rybie*, *Salamina*, *Biala*, *Bagno*, *Dąbrowa*, *Złotkowskie holendry*, *Graniczki*. ⁴⁾ Wspomniany wyżej dziedzic, kanonik *Tomasz Trapczyński*, zapisał w roku 1478 na dobrach swoich *Grochowy* 4½ grzywny rocznego czynszu na polepszenie dochodów plebana z obowiązkiem odprawiania eo tydzień jednej mszy ś, za duszę jego (Excerpta ex actis Consist. f. 625).

Szyejuszyce, villa sub eadem parochiali, in qua eadem ecclesia in *Grochowo* seu ipsius rector pro tempore existens habet unum certum campum pro allodio solum in uno campo, protendentem se in latitudine duorum mansorum, in longitudine vero per integrum campum. Insuper emethones eiusdem villae solvunt eidem plebano missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae, necnon per unum grossum.

Slothkowy, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri scultetiae, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Grochowo* eiusque plebano, de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

*Grabienyce*¹⁾, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis, de qua villa seu ipsius tota haereditate habet eadem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens in *Grochowo* quatuor marcas cum septem grossis et medio pecuniae census annui, empti et comparati pro sexaginta marcis et duabus sexagenis mediorum latorum grossorum in vim reemtionis, alias *na Wyderkow*, quem censum haeredes earundem villarum obligati sunt quolibet anno sub censuris ecclesiasticis solvere, ut patet ex erectione et fundatione eiusdem census.

Item in villa *Szyejuszyce*²⁾ de theloneo, quod recipiebatur et modo recipitur, habet eadem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens censum annuum unam sexagenam pecuniae; item in villa *Byala* sub ecclesia parochiali in *Dzyerzbyno* habet etiam de theloneo a quolibet equo per unum obolum, incipendo a festo Paschae usque ad festum *S. Jacobi apostoli*, et de his omnibus habet litteras originales sub titulo et sigillo reverendissimi domini *Nicolai*, archiepiscopi sanctae ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*, necnon aliorum nobilium ad hanc donationem et erectionem consentientium.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno duos grossos et tertium pro quittance.

149. GRODZYECZ.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Grodzyecz*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de Crzy-*

¹⁾ *Grabienice*. ²⁾ Dziedzice *Siąszczy, Jan Wilczek i Jan Podlesny*, zeznają w r. 1461 przed sądem konsystorskim, że winni są oddawać *Andrzejowi*, plebanowi w *Grochowach* i następcom jego kopę groszy szerokich jako należytość z cła w tejże wsi pobieranego (Excerpta f. 504. 505).

*) *Grodziec*, wieś szlachecka (w dzisiejszym dekanacie *ślupeckim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), gniazdo famillii *Grodzieckich* (Acta Visit. Vinc. de Sevé f. 125), która tam zapewne kościół parafialny fundowała i uposażyła, lecz niewiadomo w którym czasie. Podczas wizyty archidyakona *de Sevé* kościół był drewniany starożytny, w dość dobrym stanie (tamże), który przecież w pierwszej połowie wieku XVIII zupełnie podupadł. W jego miejsce dziedzic miejscowy, *Aleksander Kozuchowski*, cześnik *kaliski*, wystawił w roku 1746 nowy drewniany, który dotąd nie jest konsekrowany. Od niepamiętnych czasów kościół *grodziecki* posiada figurę N. Maryi P. mianą powszechnie za cudowną (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 69).

*mowo*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem villae haeredis. Cuius ecclesiae rector propter proventuum parochianorumque paucitatem et decreascentiam non potest secum tenere vicarium, nec tenet, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Grodzyecz*, *Janno* et *Mokre*, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem haereditate *Grodzyecz* unam aream satis latam et sufficientem cum hortis eidem areae adiacentibus, iacentem penes cimiterium versus meridiem, necnon et aliam aream pro ministro seu domo scholae, in qua et modo est domus, iacentem ex opposito portae areae plebanalis; insuper et aliam aream pro locando emethone et cum horto eidem areae adiacente, in qua modo est adhuc domus deserta, quae iacet penes viam, qua itur de eadem *Grodzyecz* in *Crolykowo*²⁾, in dextera parte. Item habet et duos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eidem agris adiacentibus. Item decima manipularis ex omnibus et singulis agris praedialibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; de agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eidem plebano missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et de agris scultetiae scultetus tenetur eidem ecclesiae pro fabrica unum fertonem.

*Janno*³⁾ et *Mokre*⁴⁾, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Insuper de villa praefata *Janno* duo emethones certi de duobus mansis solvunt solveque tenentur censum annuum eidem ecclesiae seu ipsius plebano quolibet anno per decem grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos et quartum pro quittance.

147. CROLYKOWO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Michaelis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem villa, quam modo obtinet honorabilis *Leonardus de*

¹⁾ *Jan z Krzymowa*, pleban. ²⁾ *Królikowo*. ³⁾ *Janno*. ⁴⁾ *Mokre*. Przybyły osady: *Bory* pust., *Grądy Nowe*, *Grądy Stare*, *Holandry Jaroszewickie*, *Jaroszewice*, *Janowo*, *Konary*, *Stara huta*, *Wtóry Wieloleka*.

*) *Królików*, niegdyś miasteczko szlacheckie, dziś osada (położona w dekanacie *ślupeckim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), będąca na początku wieku XVII własnością famillii *Grodzieckich* (Acta Visit. de Sevé f. 123), z której rąk przeszła w tymże wieku do hr. ze *Zbąszynia Ciświckich*, a nareszcie do hrabiów *Bielńskich* (Rubr. dyec. kuj.-kal. f. 71); ma starożytny kościół parafialny pochodzący prawdopodobnie z końca wieku XII, którego fundatorem według przechowanej miejscowej tradycyi miał być hrabia *Piotr Dunin* (tamże). Do tegoż kościoła przybudowane zostały dwie murowane kaplice boczne, jedna w roku 1846 z legatu plebana miejscowego, *ks. Mikołaja Karszewskiego*, druga w roku 1863 na-

*Zbyrsko*¹⁾, ex praesentatione eiusdem villae haeredum. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio solet servare unum vicarium manualementem et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Lagyewnyky*²⁾, *Biala*³⁾, *Byszkupycze*⁴⁾, *Lypycze*⁵⁾ et *Landek*⁶⁾ necnon *Bysztrzycza deserta*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Crolykowo* unam aream specialem pro dote plebanali satis latam et spatiosam et in ea modo curiam plebanalem, cum hortis eidem areae adiacentibus; necnon in eadem area habet duas domunculas speciales, unam pro vicario, et aliam pro ministro iacentem penes cimiterium versus orientem. Insuper eiusdem ecclesiae rector habet in eadem haereditate duos mansos agrorum in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item de agris praedialibus eiusdem oppidi decima manipularis proveniens spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; de agris vero oppidanorum oppidani solvunt eidem eiusdem ecclesiae rectori maldrata de manso per unam mensuram siliginis, unam mensuram tritici, et tres mensuras avenae, et per sex grossos pecuniae; oppidani vero agros non habentes nihil aliud solvunt, solum mensalia de domo per medium grossum.

Byszkupycze, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quorum parte, videlicet de agris, qui coluntur pro curia seu praedio, quam tenet pronunc *Hedvigis Byszkupska*, vidua, decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Crolykowo* eiusque plebanum; de aliis vero agris praedialibus decima alibi vadit, et de agris cmethonalibus nihil aliud solvunt, solum mensalia seu colendam de manso per unum grossum, hortulani vero per medium grossum.

Lagyewnyky, *Biala*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano, quam conducit curru proprio idem plebanus; ratione cuius cmethones de villa *Lagyewnyky* solvunt decimam lini de manso per duos grossos et de *Byala* per tres grossos; et similiter proveniebat de *Bysztrzycza*, villa deserta in toto modo sub eadem parochiali.

Lypycze et *Landek*, villae sub eadem parochiali, in quibus villis cmethones de agris cmethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Crolykowo* eiusque plebano missalia.

kładem *Wirginii hr. Bielińskiej*. W skutek zaboru znacznej części gruntów plebańskich przez dziedziców, braci ze *Zbyszynia Ciświckich*, z których jeden, *Jan Ciświcki*, kanonik *krakowski*, był zarazem od roku 1678 do 1709 plebanem w miejscu, beneficjum *królikowskie* bardzo podupadło, dla tego przez długie czasy wakowało, przez co kościół sam wielce podupadł i zagrażał ruiną. Zapobiegł temu zaenany pleban miejscowy, wspomniany wyżej *Mikołaj Karszewski*, który ofiarowawszy z własnego majątku 22,000 złt. przy pomocy parafian dźwignął go i do zupełnej przyprowadził porę w roku 1770 (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 72).

¹⁾ *Leonard ze Zbińska*, pleban. ²⁾ *Lagiewniki*. ³⁾ *Biala*. ⁴⁾ *Biskupiec*. ⁵⁾ *Lipiec*. ⁶⁾ *Lądek*. ⁷⁾ *Bysztrzyca*. Dziś należą prócz tych następujące do parafii osady: *Białobłoty*, *Borowiec Nowy*, *Borowiec Stary*, *Ciświca Mała*, *Ciświca Wielka*, *Czarnybród*, *Dziwów*, *Huta Nowa*, *Huta Stara*, *Orlino Male*, *Orlino Wielkie*, *Wycinki* albo *Białyn*, *Zaguznica*, *Kopczyk*, *Krzyżówka*, *Tartak*, *Żabiół*.

de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, necnon per sex grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quinque marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos pecuniae et tredecimum pro quittance.

148. TRAMPCZYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Trampczyno*, quae a duobus annis et ultra vacat. Cuius ecclesiae rector propter proventus parochianorumque paucitatem et decrescentiam non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Trampczyno*, *Lazy*¹⁾, *Ossyny*²⁾ et *Nowa wysz*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Trampczyno* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum horto eidem areae adiacente, quae area iacet inter alias areas cmethonales versus meridiem ex opposito ecclesiae, necnon et aliam aream pro taberna seu pro tabernatore, iacentem penes cimiterium ex altera parte ecclesiae et cum bono horto. Insuper eiusdem ecclesiae rector habet in eadem haereditate unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum cmethonum eiusdem villae, quorum maior pars excrevit nemoribus et boris; necnon et specialem boram protendentem se, ut dicitur, in longitudine ultra unum quartuale miliaris et similiter in latitudine, cum alveariis, alias *z dzyenyamy*. Penes quam boram habet etiam speciale pratum magnum, quod totum excrevit modo bora et nemoribus, de quo, antequam excretum fuit praefatis boris, colligebantur ultra quam tres acervi magni de foeno. Item decimam manipularem proveniente de omnibus et singulis agris praedialibus habet et percipit eiusdem ecclesiae rector; de agris vero cmethonalibus cmethones solvunt solum mensalia de manso per duos grossos pecuniae.

*) *Trąpczyn*, wieś szlachecka, należąca obecnie do diecezji *kujawsko-kaliskiej* dekanatu *stupańskiego*, gniazdo niezawodnie rodziny *Trąpczyńskich* h. *Drya*, której założenie i uposażenie kościoła parafialnego zawdzięcza, przynajmniej już na początku wieku XV, jak z opisu powyższego wnosić można. Dzisiejszy kościół drewniany wystawiła w miejsce pierwotnego od starości upadającego w pierwszej połowie wieku XVII *Katarzyna z Rozrażewskich Prusimska*, dziedziczka miejscowa, który na dniu 26 września roku 1646 konsekrował *Sebastyan Żydowski*, sufragan *gnieźnieński*, jak świadczy napis na tablicy dotąd przechowanej. Około roku 1740 pleban miejscowy, *Jan Zawalowiez*, cały ten kościół gruntownie zrestaurował i wewnątrz malowaniami przyozdobił, oraz w roku 1765 nowy ołtarz wystawił. W kaplicy od strony południowej kościoła jest obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny miany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 80).

¹⁾ *Lazy*. ²⁾ *Osiny*. ³⁾ *Nowawieś*. Później powstały osady: *Maryantów*, *Porąbki*, *Łazińska Kolonia*, *Przybysław*, *Włodzimierzów*, *Stanisławów*.

Lazy, Ossyny et Nova wyesz, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones nihil aliud solvunt, solum mensalia etiam eidem ecclesiae in *Trampczyno* seu ipsius rectori de manso per tres grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres fertones argenti solvit-que contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos et quintum pro quittance.

149. ZAGOROWO*), OPPIDUM.

In eodem oppido ecclesia parochialis, tituli *S. Petri et Pauli apostolorum*, de iurepatronatus abbatis totiusque conventus *Landensis*, quam modo obtinet honorabilis et religiosus frater *Albertus*, ordinis *Cisterciensis* conventus *Landensis*, quia eadem ecclesia ex quadam ordinatione modo solet regi et dirigi per religiosum fratrem eiusdem ordinis conventus *Landensis* in titulum, qui nihilominus pro sui pastoralisque curae sustentatione et subsidio servat duos capellanos seu vicarios manuales saeculares, qui curam animarum exercent, et sacramenta parochianis administrant, necnon et ministrum, quos pro posse salariat. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum *Zagorowo* villae infrascriptae, *Olyesch-nycza*¹⁾, *Szkolcom*²⁾, *Copayno*³⁾, *Drzewce*⁴⁾, *Lomowo*⁵⁾, *Lukom*⁶⁾, *Myszy-akowo*⁷⁾, *Jadomyerz*⁸⁾, *Wranczyno duplex*⁹⁾, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens ex antiquo habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eodem oppido unam aream satis spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus et pomeriis, iacentem penes cimiterium versus meridiem, necnon et alias tres areas, duas pro vicariis et

*) *Zagorów*, niegdyś miasteczko, dziś osada (w dekanacie *stłupeckim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), własność klasztoru *łódzkiego*, do dóbr opackich należąca, wspomniana w przywileju *Władysława Łokietka* z dnia 24 lipca roku 1324 w *Poznaniu* wydanym, w którym zatwierdza posiadłości tegoż klasztoru (*Rzyszczewski i Muczkowski. Cod. diplom. Polon. I, 187*). Kiedy tam powstał kościół parafialny, nie wiadomo. Tak z pomyslnego nad rzeką *Wartą* tego miejsca położenia, jako i troskliwości opatów *łódzkich* o chwałę Bożą wnosić można, że tam już w wieku XIV kościół parafialny zalożyli i uposażyli. Przed sądem konsystorza gnieźnieńskiego występuje w roku 1453 jako świadek *Paweł*, pleban tamtejszy (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 452). Dzisiejszy piękny kościół mурowany zawdzięcza *Zagorów* szczerobliwości ks. *Antoniego Łukomskiego*, opata *łódzkiego*, około roku 1760. Niedługo potem od pioruna wielce uszkodzony, zrestaurowany został w roku 1799 przez opata *Antoniego Raczyńskiego*, biskupa *hataloneńskiego* i. p. i., który go na dniu 24 września roku 1809 konsekrował. Tak kościół jako i beneficjum w *Zagorowie* inkorporowane były do klasztoru *łódzkiego* na mocy bulli *Piusa II* papieża roku 1463. W roku 1686 pleban, *Sebastyan Dybowski* przybudował od strony południowej kaplicę mурowaną (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 81. 82).

¹⁾ *Oleśnica*. ²⁾ *Skokom*. ³⁾ *Kopajno*. ⁴⁾ *Drzewce*. ⁵⁾ *Lomowo*. ⁶⁾ *Lukom*. ⁷⁾ *Myszakow*. ⁸⁾ *Adamierz*. ⁹⁾ *Wrąbczym* wieś i kolonia. Przybyły osady: *Augustynów, Białobrzeg, Bukowe, Działolina, Emilienheim, Grądzeń, Holendry wrąbczyńskie, Imielno, Ingelfngel, Janowska, Kościółków, Koszelewska Łąka, Ludwików, Łazińska, Małgorzatów, Michalinów, Myszakówek, Przewóz, Smoleniec, Sophiental, Wymysłów, Imielno, Rożeniew, Huta łukomska*.

tertiam pro schola, adinvicem iacentes penes cimiterium versus occidentem, cum hortulis eidem areis adiacentibus. Insuper et alias duas areas pro hortulanis iacentes, unam in suburbio seu villa eiusdem oppidi *Zagorowo* inter areas emethonales et aliam in horto plebanali. Item in eodem oppido seu eius haereditate habet duos mansos agri in quolibet campo ita latos et longos, prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi, cum pratis eidem agris adiacentibus; necnon specialia duo prata a se divisa, quorum unum iacet penes agros *Stanisłai Thygwa* et *Jaruschek* et aliud pratum in silva inter alia prata oppidanorum. Item oppidani agros habentes solvunt eidem ecclesiae missalia de manso per tres grossos pecuniae, agros vero non habentes solum colendam de manso per unum grossum pecuniae.

Olyeschnycza, Szkokom, Copayno, Myszyakowo, Jadomyerz et Wranczyno maior, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones nihil aliud solvunt eidem ecclesiae in *Zagorowo* seu ipsius rectori, solum mensalia de manso per duos grossos pecuniae.

Drzewce, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri speciales praediales, tamen de eis nihil provenit eidem ecclesiae in *Zagorowo*, solum de agris emethonalibus emethones solvunt colendam per unum grossum pecuniae et non plus.

Lomowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae rectori maldrata de manso per sex grossos pecuniae, insuper ministro eiusdem ecclesiae solvunt quolibet anno per unum corum siliginis et unum avenae de manso.

Lukom, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori, et de agris emethonalibus emethones solvunt mensalia de manso per tres grossos pecuniae.

Wranczyno minor, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae in *Zagorowo* rectori mensalia de manso per duos grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvit-que contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sedecim grossos, pecuniae et decimum septimum pro quittance.

150. RZGOWO. *)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi apostoli*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Rzgowo*, quam obtinet modo honorabilis *Albertus* de

*) *Rzgów*, wieś pierwiastkowo, a od roku 1360 za przywilejem króla *Kazimierza W.* miasto kapituły *krakowskiej*, dziś osada (w dekanacie *konińskim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*). W tymże roku powstał tamże kościół parafialny kosztem tejże kapituły, która w roku 1463 dnia 2 lutego odnowiła jego erekcją, pomnażając jego uposażenie i przyłączając do parafii wieś *Kalino* i *Kalinko*, które dotąd stanowiły część parafii *tuszyńskiej*. W miejsce zdezolowanego kościoła drewnianego kapituła wspomniona wystawiła w roku 1630 kościół mурowany (Acta Visitat. de a. 1779), który miał piękną wy-niosłą wieżę, lecz ta przy pożarze w roku 1812 spłonęła wraz z dachem kościelnym. Kościół sam za staraniem ówczesnego plebana, *Walentego Tomaszewskiego*, późniejszego biskupa *kujawsko-kaliskiego*, został zrestaurowany, lecz wieża czeka dotąd na odbudowanie (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 137. 138).

*Szthavyschyn*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Rzgowo*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio tenetur servare et servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Rzgowo*, *Zasztruze*²⁾, *Barlogy*³⁾, *Babya*⁴⁾, *Modla*⁵⁾, *Schethlyewo duplex*⁶⁾, *Podbyelye*⁷⁾, et *Szwyathnyky*⁸⁾ necnon *Dambrowycza deserta*⁹⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem haereditate *Rzgowo* unam aream pro dote plebanali non nimis latam et cum horto pro horreo, iacentem inter alias areas emethonales eiusdem villae penes viam, quae ducit de eadem villa in *Grabyenyce*, in dextera parte, necnon et alias duas areas, unam pro vicario et aliam pro ministro, adinvicem iacentes penes cimiterium versus aream dictam plebanalem. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae spectat et pertinet ad eandem ecclesiam seu ipsius rectorem, quam decimam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones eiusdem villae solvunt etiam eidem plebano decimam lini de manso per tres grossos pecuniae.

Szwyathnyky, villa sub eadem parochiali, in qua villa eiusdem ecclesiae in *Rzgowo* rector habet unum specialem campum pro allodio satis latum et sufficientem pro aratura plebanali et cum pratis eiusdem agris adiacentibus, quod allodium iacet sub granitiibus eiusdem villae *Rzgowo*. Insuper eiusdem villae emethones solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unum eorum siliginis et unum avenae, quae pronunc percipit minister eiusdem ecclesiae.

Zasztruze, *Barlogy*, *Babya*, *Modla*, *Schethlewo duplex*¹⁰⁾ et *Podbyelye*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Rzgowo* plebano, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius emethones trium praefatarum villarum, videlicet *Zasztruze*, *Barlogy* per unum grossum de manso et de *Modla* per tres grossos solvunt decimam lini.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quatuor marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos pecuniae et tredecimum pro quittance.

151. GRABYENYCZA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Margarethae virginis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Grabyenyca*, quam modo obtinet honorabilis domi-

¹⁾ *Wojciech z Stawiszyna*, pleban. ²⁾ *Zastróże*. ³⁾ *Barlogi*. ⁴⁾ *Babia*. ⁵⁾ *Modla*. ⁶⁾ *Sztlew* albo *Szedlew*, *Sztlewek*. ⁷⁾ *Podbiel*. ⁸⁾ *Świątki*. ⁹⁾ *Dąbrowica*. Powstały później osady: *Olszak*, *Goźdnikó*, *Lesiniec*, *Berta*, *Frydrychstal*, *Barłozek*, *Wiry* i *Grądy*. ¹⁰⁾ *Ubislaw*, kanonik *płocki*, wikaryusz katedralny *gnieźnieński* i pleban *rzgowski*, sprzedaje dziesięciny w *Sztlewie* i *Sztlewku* w r. 1441 (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 207 b).

*) *Grabieniec*, wieś szlachecka (położona w dekanacie *konińskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), gniazdo rodziny *Grabieńskich*, w roku 1481 własność *Jana Grabieńskiego*, który był zarazem plebanem

nus *Stanislaus Szyejuszky*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum eiusdem villae. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualement et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Grabyenyca*, *Modlybogywycze*¹⁾, *Blonnyce*²⁾, *Vardazywo duplex*³⁾, *Kuchary*⁴⁾, *Vythnyce*⁵⁾, *Curowo duplex*⁶⁾ et *Bozathky*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio (sic) habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eadem haereditate *Grabyenyce* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, quae area protendit se in latitudine ad triginta sulcos, necnon et alias duas areas, unam pro ministro, et aliam pro vicario, iacentes penes cimiterium versus meridiem. Item idem plebanus habet in eadem haereditate unum certum mansum agri, tamen non ita latum in aliquibus campis, prout aliorum emethonum eiusdem villae, in latitudine vero ubilibet prout eorundem emethonum. Insuper habet et certa prata, unum iacens ex opposito curiae praefatae plebanalis, et aliud retro curiam, seu in tergo curiae. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae spectat et pertinet ad eandem ecclesiam eiusque plebanum, quam decimam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones eiusdem villae solvunt eidem plebano decimam lini de manso per tres grossos pecuniae.

Modlybogywycze et *Kuchary*, villae sub eadem parochiali, in qua (sic) sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus et singulis, necnon medietate omnium et singulorum agrorum emethonalium decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Grabyenyca* eiusque plebano, quas decimas conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius emethones de *Modlybogywycze* praefata, qui decimam dant, solvunt et

tamże (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 650), a w wieku XVI i XVII dziedzictwo *Rozrażeńskich* (Acta Visitat. Vinc. de Sevė f. 118), miała już w wieku XIV kościół parafialny, albowiem na dniu 11 stycznia roku 1415 *Michał*, pleban tamtejszy pozywa przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego Andrzeja Smosza* o *maldrata*, który poprzednicy jego spokojnie od dawna pobierali (Excerpta f. 11 b). W r. 1597 dziedzic miejscowy, *Jan Rozrażeński*, biskup *margaryteński*, suffragan *kujawski*, ten sam, który dźwignął *Collegium Lubransianum w Poznaniu* ohyłące się ku upadkowi, uposażywszy przy niem czterech profesorów (Niesiecki, Korona III, 894), wymurował własnym nakładem w miejsce walącego się drewnianego nowy kościół murewany, jak świadczy napis na kamieniu w ołtarzu *ś. Katarzyny* tamże: „*Hoc totum opus Eolae ex fundamentis construers fecit Joannes Rozrażeński indignus Sacerdos A. D. 1597*“ i wizyta archidyakona *de Sevė* z roku 1608 (Acta Visitat. f. 118). Z przyczyny złego materiału kościół ten w końcu zeszłego wieku znacznej uległ ruinie, z której go dopiero w roku 1858 podźwignęli niemalym nakładem dziedzice miejscowi, *Felicjan* i *Alfons Tuczanowscy* przy pomocy plebana *Ignacego Przybyłowicza*, jak opiewa napis na kamieniu w ołtarzu *ś. Krzyża*. Plebania, wikaryat, dom dla organisty i szpital wystawił własnym kosztem *ks. Piotr Mroczkowski*, który tu był plebanem od roku 1737. Za staraniem dzisiejszego plebana wystawioną została przy kościele mурowana dzwonnica, do której sprawiono dzwon nowy, a dwa inne z starego materiału przelano (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 45. 46).

¹⁾ *Modlybogywice*. ²⁾ *Blonice*. ³⁾ *Wardężym* i *Wardężynek*. ⁴⁾ *Kuchary Borowe*. ⁵⁾ *Witnica*. ⁶⁾ *Kurowo* i *Kurówek*. ⁷⁾ *Bożatki*. *Broniki* folwark opuszczono, lub też powstał dopiero później, niemniej osady: *Antoniówka*, *Branica*, *Boberfeld*, *Huta*, *Krempa*, *Kurzarsze*, *Ludwikowo*, *Mądrozki*, *Piaski*, *Rozalin*, *Wielolęka*, *Wojciechowo*, *Wycinki*.

decimam lini de manso per duos grossos. Insuper emethones de suprascripta villa *Cuchary*, qui decimam non solvunt, solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae.

Blonnycze, *Vurdazyno duplex*, *Vythnycze*¹⁾, *Curowo duplex*²⁾ et *Bozathky*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Grabyenyca* seu ipsius rectori pro tempore existenti, quam decimam de agris emethonalibus et praedialibus conducit curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini etiam eidem plebano de manso per duos grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quinque marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sedecim grossos et decimum septimum pro quittantia.

152. CUCHARY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Cuchary*, quam modo obtinet honorabilis *Felix Brathusky*³⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Cuchary*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manuum et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Cuchary*, *Glowyewo*⁴⁾, *Zorzewo duplex*⁵⁾ et *Szwyczya*⁶⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Cuchary* unam aream latissimam pro dote plebanali et in eadem modo curiam plebanalem, necnon domunculas, unam pro vicario et aliam pro ministro, quae area

¹⁾ *Jan Grabieński*, dziedzic i pleban miejscowy zeznaje w roku 1481 przed konsystorzem w *Gnieźnie*, że sprzedał na wyderkaff za 62 grzywny roczny czynsz 4 grzywien i 7 groszy i takowy zabezpieczył na wsi swojej *Witnicy* i *Grabienicach*, który to czynsz zapisał niegdyś w testamencie dla kościoła w *Grochowach* *Tomasz Otto Trapezyński*, kanonik *krakowski* i *poznaniński*, dziedzic tamtejszy (Excerpta ex actis Consist. f. 650). ²⁾ *Bodzanta*, pleban rozprawia się przed tymże konsystorzem o dziesięciny w *Kwowie* z dziedzicem miejscowym roku 1423 (tamże f. 62b).

*) *Kuchary Kościelne*, wieś szlachecka (w dekanacie *konińskim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), będąca na początku wieku XVII własnością *Samuela Grodzieckiego* (Acta Visit. archid. de Sev. f. 112b), miała kościół parafialny zapewne już w wieku XIV, gdyż w roku 1449 *Jan*, pleban tamtejszy na mocy *orekcyi dawnej* zapożywa przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* dziedziców z *Grabienio* i *Modlibogowie* o dziesięciny tamże (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 350). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w miejsce dawnego walącego się z starości w roku 1795 *Sebastyan Michał Iwański*, pleban miejscowy († 18 lutego 1815), a nadto wybudował swoim nakładem plebanią. Po zniesieniu w roku 1815 sąsiedniej parafii w *Dąbroszynie* wcielono do parafii *kucharskiej* wsie pobliskie: *Piskorzewo*, *Czyżew*, *Dąbroszyn* i *Sporne* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 51. 52).

³⁾ *Feliks Bratuski*, pleban. ⁴⁾ *Glowyewo*. ⁵⁾ *Zorzewo* i *Zorzewek*. ⁶⁾ *Święcia*, wieś niegdyś klasztoru *łódzkiego*. Przybyły później osady: *Broniki*, *Czyżew*, *Dąbroszyn*, *Franki*, *Piskorzewo*, *Sporne*, *Tomaszewo*, *Trojany*, *Józefów*, *Krempa*.

plebanalis seu dos iacet penes cimiterium versus septentrionem, et cum hortis eidem areae adjacentibus. Insuper idem rector habet in eadem haereditate *Cuchary* unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, et cum pratis eidem manso adjacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus eiusdem villae, necnon de duobus certis mansis emethonalibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem, quam conducit plebanus curru proprio; ratione cuius dicti duo emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae. Insuper tam praefati duo emethones quam reliqui omnes solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae, tabernator vero et hortulani solum mensalia de domo per unum grossum.

Glowyewo et *Szwyczya*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae eiusdem ecclesiae in *Cuchary* plebano, tabernatores vero et hortulani earundem villarum solum per unum grossum.

Zorzewo duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus villis sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cuchary* seu ipsius plebano; de agris vero emethonalibus emethones nihil aliud solvunt eidem plebano solum per unum corum siliginis de manso.

*Modlibogowycze*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Grabyenyca*, de cuius villae medietate omnium agrorum solum emethonalium decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Cuchary* eiusque plebano, quam conducit curru proprio; ratione cuius emethones praefatae villae dantes decimam manipulem solvunt etiam decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Pyszkoszewo, villa sub ecclesia parochiali in *Dobroszynie*, de cuius villae omnibus et singulis agris tam scultetiae quam emethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae in *Cuchary* seu ipsius plebano, quam conducit idem plebanus expensis suis; ratione cuius solvunt emethones decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas cum media argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos pecuniae et tredecimum pro quittantia.

153. SZLAWSZKO*), MAIOR.

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Laurentii*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Szlawszko*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Szuly-*

¹⁾ *Jan*, pleban zapożywa przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* w roku 1449 *Jakiba Grabieńskiego*, dziedzica *Grabienio* i *Smolkę*, dziedzica z *Modlibogowie* o to, że gdy przyjechał po dziesięciny tamże, które poprzednicy jego od dawna spokojnie pobierali, nie tylko mu ich wydać nie chcieli, ale go sromotnie z pól swoich spędzili i znieważyli. Obaj dziedzice przyznali mu te dziesięciny i za zwiewagi mu wyrządzone go przeprosili (Excerpta ex actis Consist. f. 350). *Jerzy*, dziedzic z *Slugowa* kupił w r. 1449 od tegoż plebana dziesięcinę w *Modlibogowicach* na rok następny za 3½ grzywny (tamże f. 353).

*) *Slawsk*, wieś szlachecka (w dekanacie *konińskim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), na początku wieku XVII własność *Jana Rozrażewskiego*, a następnie rodziny *Racięskich* (Acta Visitat. de Sev. f. 114).

anicy¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredis de eadem *Szlawoszko*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum magnam decrescentiam non potest secum tenere et servare vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szlawoszko maior*, *Szlawoszko minor*²⁾, *Ossyecza*³⁾, *Branno*⁴⁾ et *Covalyewo*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Szlawoszko* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam, iacentem penes cimiterium versus orientem, et cum hortis eidem areae adiacentibus, et in eadem area plebanali est modo curia plebanalis, necnon et ante fiebat (sic) domuncula ministri. Habet insuper et aliam specialem aream pro hortulano, et cum bono et magno horto, iacentem penes aream sculteti versus orientem et cmethonum; et ex altera parte viae, quae vadit per villam, habet unum pratum, iacens in ripa fluvii ex opposito similiter praefatae areae, ita latum, prout hortus eiusdem areae et cum ipsa area. Item in eadem haereditate *Szlawoszko* habet unum certum mansum agri, iacentem inter alios agros cmethonales, ita latum et longum, prout et aliorum eiusdem villae cmethonum in quolibet campo, cum pratis eidem manso adiacentibus. Item in eadem haereditate habet unam certam partem fluvii decurrentis per silvam, quae pars fluvii dicitur et appellatur *Plebansky szthrumyem*⁴⁾, et iacet inter alias aquas cmethonales seorsum et distinctim, ita latam et longam, prout protenditur per eandem haereditatem in longitudine et latitudine. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus eiusdem villae et haereditatis *Szlawoszko maioris* spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; de agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem rectori seu plebano de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, tabernatores autem missalia per unum grossum pecuniae et hortulani per medium grossum.

Szlawoszko minor, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones de agris cmethonalibus solvunt etiam missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae eiusdem ecclesiae plebano, molendinator vero solum mensalia duos grossos pecuniae.

Ossyecza, *Branno* et *Covalyewo*, villae sub eadem parochiali, in quarum una, videlicet *Ossyecza* sunt agri speciales praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae seu ipsius plebano in *Szlawoszko*; de agris vero

Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 58), posiadała kościół parafialny już w wieku XIV, albowiem w roku 1442 *Zacharyasz*, pleban tamtejszy upomina się przed sądem konsystorskim w *Gnieźnie* na mocy dawnych zapisów o dziesięcinę w *Biskupicach* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 229^{b)}). W miejsce dawnego kościoła drewnianego wystawiła w roku 1614 dziedziczka *slawska*, *Sabina Anna Racińska* († 1657) nowy kościół murowany, który dotąd przechowuje z wdzięczności portret pobożnej fundatorki. Przy kościele *slawskim* istniała od niepamiętnych czasów altarya dość dobrze uposażona, która atoli już w wieku XVI upadła, gdyż archidyakon *de Sevé* w wizycie swojej z roku 1608 nic o niej nie wspomina (Acta Visit. f. 114 sqq. Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 58. 59).

¹⁾ *Mikołaj z Sulansk*, pleban. ²⁾ *Slawsk Wielki* i *Slawsk Mały*, dziś tylko jeden. ³⁾ *Osięcza*. ⁴⁾ *Branno*. ⁵⁾ *Kowalewsk*. Oprócz powyższych należą dziś do parafii osady: *Górka osięcka*, *Góry osięckie*, *Holendry Kowalewskie*, *Ostrów*, *Struga*, *Śmieszne*, *Góry slawskie*, *Jastrzębek*.

cmethonalibus praefatarum villarum cmethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

*Byszkupycze*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Crolykowo*, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus decima manipularis provenit ecclesiae in saepedicta *Szlawoszko* seu ipsius rectori, quam decimam conducit idem plebanus curru proprio; ratione cuius cmethones eiusdem villae solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniarum.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quinque grossos et sextum pro quittantia.

Altare in eadem ecclesia parochiali *Szlawoszko*, tituli *S. Martini confessoris et pontificis*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Szlawoszko maior*, quod a multis annis propter proventuum desertationem vacat. Cuius altaris collator erectionem apud se tenet et habet. Quod altare habuit proventus infrascriptos et habet, tamen eos modo collator percipit et pro usu suo usurpat; et primo, in eadem haereditate *Szlawoszko maior* unam aream specialem pro domo et cum horto eidem areae adiacente, quae area iacet penes cimiterium versus occidentem. Item in eadem haereditate habet unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum cmethonum eiusdem villae, et cum pratis eidem manso adiacentibus, in cuius mansi fine, qui finis protenditur usque ad villam, habet hortum ita latum, prout agri illius mansi, et cum prato ex altera parte viae, ex opposito eiusdem horti in ripa fluvii, ita latum, prout hortus praefatus. Item ex molendino aquatico eiusdem villae *maioris Szlawoszko*, quod dicitur et appellatur *Gawlowsky mlyn*²⁾, et iacet modo in toto desertum, proveniebat eiusdem altaris altaristae annuatim, videlicet quolibet mense per duos coros farinae siligineae. Item ex haereditate et villa, quae dicitur *Covalyewo*³⁾, quae in maiori parte modo deserta sic, quod solum unus mansus modo possessionatus, habuit idem altarista pro tempore existens de quolibet cmethone in manso residente censum annuum per unam marcam pecuniae. Item eiusdem altaris altarista pro tempore existens obligabatur qualibet septimana adimplere tres missas, unam de *beata virgine Maria*, aliam pro peccatis et tertiam pro defunctis.

SEQUITUR DECANATUS SLUPCENSIS,

ET PRIMO VILLA

154. CAWNYCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iurepatronatus laicorum haeredum in *Cawnycze*, quae ad praesens vacat. Cuius ecclesiae rector

¹⁾ *Biskupiec*. *Zacharyasz*, pleban skarży się w roku 1442 przed konsystorzem na dziedzica *Jana z Biskupie*, że gdy pojechał po należącą mu się także dziesięcinę, sponiewierał go i wypędził z pola. Konsystorz wyznacza osobny do rozprawy z tymże dziedzicem termin (Excerpta ex actis Consist. f. 229^{b)}). ²⁾ *Gawlowski mlyn*. ³⁾ *Kowalewo*.

*) *Kawnice*, wieś szlachecka (w dzisiejszym dekanacie *konińskim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*), w wieku XVI i XVII własność dziedziczna familii *Gorzeuskich*, kiedy i przez kogo otrzymała fundacyą

pro tempore existens propter proventuum et parochianorum paucitatem et magnam decrescentiam non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Cawnycze*, *Przerowno*¹⁾, *Byelyawy*²⁾, *Craszmycza*³⁾, *Vaglyewo*⁴⁾ et *Colno*⁵⁾, necnon *Głodowo* in toto deserta⁶⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Cawnycze* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum horto, iacentem versus orientem penes curiam et aliam aream emethonalem ex altera parte; necnon et aliam aream pro ministro, seu pro domo scholae, iacentem penes cimiterium etiam versus orientem. Item in eadem haereditate *Cawnycze* habet unum specialem campum pro allodio cum pratis in eodem campo iacentibus, qui campus seu quod allodium dicitur et appellatur *Ohora*, et iacet seorsum sub silva dicta *Pothprzecznyk*⁷⁾, necnon in eodem agro seu penes agrum silvam propriam. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus eiusdem villae spectat et pertinet ad eandem ecclesiam seu ipsius rectorem; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso integro per quatuor coros siliginis et quatuor avenae, necnon sex grossos pecuniae etiam eiusdem ecclesiae rectori.

Przerowno, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae in *Cawnycze* rectori missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae, necnon per quatuor grossos pecuniae.

Byelyawy, *Craszmycze*, *Vaglyewo* et *Colno*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum agris solum praedialibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Cawnycza* rectori; de agris vero emethonalibus emethones solvunt solum colendam de manso per unum grossum.

Głodowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochia, propter cuius desertationem nescitur, quid provenit eidem ecclesiae.

156. GOLYNA^{*)}, OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi apostoli*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Golyna*, quam modo obtinet honorabilis

kościół parafialnego, dojść nie można. Akta konsystorza gnieźnieńskiego wspominają o tymże kościele od roku 1480 (Arch. Consist. akta luźne. cfr. Acta Visit. Vinc. de Sev⁶⁾ f. 375^{b)}). Archidyakon *Wincenty de Sev⁶⁾* wizytując tenże kościół w roku 1608, zastał go od dawna zajęty przez predykanta luterskiego, w miejsce wypędzonego plebana przez dziedzica *Hieronima Gorzewskiego*, odstępcy od wiary ojców powołanego, którego przecież krótko przedtem synowie tegoż dziedzica, w wierze katolickiej wychowani, wypędzili i kościół parafialny służbie Bożej przywrócić przyrzekli, skoro to będzie w ich mocy (Acta Visit. de Sev⁶⁾ f. 375^{b)}). Dzisiejszy kościół drewniany, jak się pokazuje z napisu na chorągiewce wietrznej, wystawiony został w roku 1799 przez niewiadomego fundatora w miejsce dawnego z drzewa, w roku 1521 przez dziedzica miejscowego, *Maksymiliana Ottona Trapczyńskiego*, wybudowanego. Przed 12 laty gruntownie zrestaurowany, w wzorowym utrzymaniu jest porządku (Rubr. dyec. kuj.-kal. f. 47. 48).

¹⁾ *Przerowno*, dziś nie znane. ²⁾ *Bielawy*. ³⁾ *Krasznica*. ⁴⁾ *Węglewo*. ⁵⁾ *Kolno*. ⁶⁾ *Głodowo*.

⁷⁾ *Zaprzecznyk*. Oprócz wyżej podanych należą do parafii osady: *Bańdura*, *Bijatowo*, *Grądy*, *Młynki Krasznickie*, *Ruda*, *Wielkacz*, *Zamostki*, *Rzarzyn*, *Olszak*, *Rosocha*.

^{*)} *Golina*, wieś szlachecka (położona w dzisiejszym dekanacie *kontińskim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), dawniej miasteczko dziedziczne rodziny *Golińskich*, która się na początku wieku XVII jeszcze

Stanislaus de Przerowno, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Golyna*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualem et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum oppidum *Golyna*, videlicet *Splawye*¹⁾ et *Przeyma*²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eodem oppido *Golyna* unam aream pro dote plebanali et cum horto iacentem penes cimiterium versus meridiem; necnon et alias duas areas, unam ab una parte areae plebanalis pro vicario, iacentem versus orientem, et aliam ab altera parte pro ministro versus occidentem. Item in eodem oppido habet unam certam partem agri in uno campo pro allodio satis latam et spatiosam cum pratis eisdem agris seu eidem allodio adiacentibus, quod allodium iacet in campo versus villam *Myszlyborz*³⁾; necnon et speciale pratium, quod dicitur *Zabnyk*⁴⁾, de quo colligi possunt tres boni currus foeni. Item de agris oppidanorum oppidani solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; hi vero, qui agros non habent, solvunt solum mensalia de domo per unum grossum.

Splawye, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri scultetorum, de quibus omnibus et singulis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Golyna* seu ipsius rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia etiam eidem rectori de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero solum per unum grossum pecuniae.

*Przeyma*⁵⁾, villa sub eadem parochiali, in qua fuerunt speciales agri praediales, quae in toto excreverunt boris et nemoribus, de quibus decima manipularis proveniebat eiusdem ecclesiae rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quatuor grossos pecuniae et quintum pro quintantia.

przy części dziedzictwa swego utrzymała, podczas gdy reszta przeszła w ręce *Żychlińskich* (Acta Visit. de Sev⁶⁾ f. 173^{b)}), była w posiadaniu kościoła parafialnego, zapewne przez *Golińskich* fundowanego, już w wieku XV, jak świadczą akta konsystorskie z roku 1470 (Arch. Consist. Gnesn.). Archidyakon *Wincenty de Sev⁶⁾* zastał przy wizycie w roku 1608 kościół drewniany w dość dobrym stanie, lecz sprofanowany przez pochowanie w nim innowiercy. Na mocy udzielonej sobie władzy od Stolicy apostolskiej udzielił plebanowi indult na odprawianie tamże nabożeństwa (Acta Visit. 173. 174). Kościół, który oglądał rzeczony archidyakon, podpadł w drugiej połowie XVIII wieku tak dalece, że nowym zastąpiony być musiał. Jakoż w roku 1767 *Konkordya z Raczynskich* 1o voto *Żychlińska* 2do *Ruszkowska*, dziedziczka *Goliny*, wystawiła własnym nakładem nowy kościół drewniany, do którego później dobudowano dwie murywane kaplice (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 43).

¹⁾ *Splawie*. ²⁾ *Przeyma*. ³⁾ *Myszlibórz*. ⁴⁾ *Żabnik*. ⁵⁾ Prócz tych należą jeszcze do parafii następujące osady: *Majdany*, *Maksymów*, *Adamów*, *Lubiecz*, *Borki*, *Zamostki* i *Cieple Chójki*.

157. MYSZLYBORZ.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mathaei evangelistae*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Myszlyborz*, quam modo obtinet honorabilis *Mathias de Conyn*, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Myszlyborz*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum decrecentiam magnam non potest secum tenere neque tenet vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Myszlyborz*, *Szlugoczyno panskye*¹⁾ et *Radolyna*²⁾ spectant et pertinent³⁾, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector habet proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Myszlyborz* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum horto, iacentem versus villam, necnon et alias duas areas, unam pro vicario et aliam pro ministro, iacentes etiam penes cimiterium ex altera parte ecclesiae. Item habet tres partes agri seorsum iacentes, unam partem iacentem in campo versus *Szupca*⁴⁾, protendentem se in latitudine ad viginti sulcos, et aliam partem iacentem in postico eiusdem areae plebanalis, protendentem se in latitudine ad instar unius mansi cum medio; necnon et tertiam partem agri iacentem in campo, qui protenditur sub villa *Szplawye*, quae pars protenditur in latitudine ad instar medium unius mansi. Insuper in eodem campo unam aliam partem, quae dicitur et appellatur vulgariter *przymyarky*, et cum pratis eisdem partibus agrorum adiacentibus, prout et aliorum emethonum. Insuper habet et aliud certum speciale pratum, iacens penes alia prata haeredis in silva, de quo prato colligi potest ad minus unus acervus foeni, quod pratum in parte excrevit silva, et nihilominus ante excrecentiam eiusdem silvae habuit et modo habet ibidem penes pratum certam partem silvae. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; de agris vero emethonalibus emethones eiusdem villae solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Szlugoczyno panskye et *Radolyna*, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum agris praedialibus omnibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in

*) *Myslibórz*, wieś szlachecka (należąca dziś do dekanatu *konińskiego* w diecezji *kujawsko-kaliskiej*), w wieku XVI i XVII własność rodziny *Żychlińskich*, z kościołem parafialnym, o którym jako o dawnym wspominają akta konsystorskie pod rokiem 1438. W tym roku bowiem układa się *Wojciech*, pleban tegoż kościoła z *Janem z Lichina*, wojewoda *brzesko-kujawskim* o dziesięcinę z wsi *Pątnowa* na inne miejsce przebudowanej, którą poprzednicy jego od dawna pobierali (Excerpta ex actis Consist. f. 172). Dzisiejszy kościół parafialny murywały stanął w miejsce dawnego drewnianego najpóźniej w pierwszej połowie XVI wieku, takim bowiem od dawna zastał go przy wizycie swojej w roku 1608 *Wincenty de Sové*, lecz od lat 30 będący w ręku luterskiego predykanta, którego dziedzic miejscowy, *Roch Żychliński*, porzuciwszy wiarę ojców, sprowadził (Acta Visitat. f. 375 b). Kiedy tenże kościół katolikom przywrócony został, nie wiadomo.

1) *Szlugocinek*. 2) *Radolina*. 3) Dziś należą prócz tego do parafii osady: *Myslibórz folw.*, *Chruszty*, *Barbarka*, *Gauza*, *Jastrzębie*, *Piotrowo*, *Rybaki*, *Zalesie*. 4) *Supca*.

Myszlyborz seu ipsius rectori; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et similiter proveeniebat de agris scultetorum, qui modo iacent deserti. Tabernatores vero et hortulani solum solvebant colendam per unum grossum. Insuper in praefata *Szlugoczyno* sunt certi duo mansi emethonales, in quibus modo resident emethones, dicti *Nicolaus Zaszada* et *Gregorius Maschalya*, de quibus etiam decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Myszlyborz* seu ipsius plebano.

*Pathnowo*¹⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Goszlawycze*, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt decimam manipulare, quam tenentur conducere laici curribus propriis, quilibet de sua aratura.

Szlugoczyno mnyskye, villa sub ecclesia parochiali in *Lanth*²⁾, cuius villae emethones ratione, quod prius iure parochiali spectabant, ut dicitur, ad eandem ecclesiam in *Myszlyborz*, de agris emethonalibus solvunt eidem ecclesiae in *Myszlyborz* seu ipsius rectori missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcā argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos pecuniae et septimum pro quittance.

*Golyna*³⁾ oppidum, in quo etiam est ecclesia parochialis, de cuius oppidi omnibus et singulis agris solum praedialibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Myszlyborz* rectori.

158. LYANTH*), OPPIDUM.

In eodem oppido ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de iurepatronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Landensis*, quam modo obtinet honorabilis

1) *Jan*, pleban pożywa w roku 1482 *Filipa*, dziedzica *Pątnowa* o dziesięcinę tamże przed sąd konsystorza (Excerpta f. 651). 2) *Ląd*. 3) *Michał*, pleban sądzi się przed władzą duchowną o dziesięcinę w *Golini* z mieszczanami tamtejszymi w roku 1470 (tamże f. 571).

*) *Lądek*, miasteczko niegdyś opatów *łędzkiech* (w dzisiejszym dekanacie *szupekim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), za przywilejem *Kazimierza*, księcia *łęczyckiego* i *kujawskiego* w roku 1250 na miejscu, na którym od dawna stał kościół *ś. Mikołaja*, założone (Kod. dypl. wielkop. I, 252) dziś osada, w pobliżu starożytnego w roku 1145 przez *Mieczysława Starego* fundowanego klasztoru *cysterskiego* w *Lądzie* (Arch. rząd. poznańskie Ląd, Liber privil. B. N. 1. cfr. Kodeks dyplom. wielkop. t. I, 15), z kościołem parafialnym, który już zapewne w wieku XII powstał w skutek napływu ludności w okolice klasztoru, szerzącego naokół wiarę, oświatę i uprawę odwiecznych pustyni. Opaci, dbając o potrzeby duchowne nowej osady, wystawili tam i uposażyli kościół, który pierwotkowo miał rządzących z pośród kapłanów świeckich, lecz przez *Grzegorza XII* papieża roku 1409 wcielony został do klasztoru i odtąd aż do zniesienia zakonu, czyli do roku 1819 przez zakonników był administrowany. W miejsce kościoła drewnianego w roku 1683 dnia 27 lipca przez suffragana *gnieźnieńskiego*, *Wojciecha Stawowskiego* konsekrowanego, który od starości zupełnie podupadł, *Konstanty Jełowicki*, opat *łędzki*, począł w r. 1775 nowy obszerny i wspaniały murywać kościół, lecz śmierć zawczesna nie pozwoliła mu dokończyć rozpoczętego dzieła. Podjął na nowo budowlę drugi jego następca, *ks. Antoni Raczyński*, biskup *ataloneński* i. p. i., którą w roku 1809 szczęśliwie dokonał, wspaniałą świątynią dnia 15 października tegoż roku uroczyście konsekrował. Obecnie kościół ten w bardzo podupadłym znajdują się stanie, lecz już podobno

et religiosus *Hermanus*, monachus monasterii praefati *Landensis*, ex praesentatione dicti abbatis cum conventu *Landensi*. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens pro sui pastoralisque curae subsidio servare consuevit et modernus servat duos presbyteros saeculares in vicarios manuales et ministrum, quos et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infra-scriptae, videlicet *Dolyan*¹⁾, *Rzathyn*²⁾, *Lypagora*³⁾ et *Slugoczyno*⁴⁾, necnon *Kownathy*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eodem oppido *Land* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam et cum hortis, necnon et alias tres areas iacentes penes praedictam aream plebanalem versus septentrionem, sibiipsis contiguas, duas pro vicariis et tertiam inter eas pro ministro. Item in eodem oppido habet unum mansum cum medio agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum oppidanorum; item habet et tria specialia prata, iacentia in campo qui dicitur vulgariter *Lag*⁶⁾, de quibus colligi possunt ad minus duo acervi foeni. Insuper oppidani eiusdem oppidi agrum colentes solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; qui vero agros non colunt, solvunt mensalia de domo per unum grossum, et inquilini per medium grossum.

Dolya et *Lypagora*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum incolae solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, necnon mensalia per unum grossum.

Cownathy et *Rzathyn*, villae sub eadem parochiali, in quibus nulli sunt emethones habentes agros, solum hortulani in hortis, qui solvunt eidem ecclesiae missalia de domo per unum grossum pecuniae.

Szugoczyno, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

poczyniono potrzebne kroki do jego gruntownej restauracji. Do parafii w *Lądku* należy dawny poklasztorny piękny kościół z wyniosłą kopułą i dwiema wieżami, wystawiony przez opatów *łódzkich*, a dnia 21 lipca roku 1743 przez *Antoniego Krzysztofa Szembeka*, arcybiskupa gnieźnieńskiego konsekrowany, który po zniesieniu zakonu długi czas stał pustkami razem z klasztorem, dopiero za staraniem dziedziców *Ciążenia i Łądu*, hr. *Gutakowskich*, pragnących utrzymać świątynię i gmachy klasztorne w pierwsiastkowym ich przeznaczeniu, spowodowali oo. *Kapucynów warszawskich* przez ówczesnego ich prowincyala, znanego w całej Polsce o. *Benjamina Szymańskiego*, późniejszego biskupa *augustowskiego*, że się do *Łądu* w roku 1851 sprowadzili po gruntownem z obfitych darów i jałmużn pierwszych osób królestwa kościoła i klasztoru zrestaurowaniu. Tak więc na nowo kwitnąc poczęła w tem miejscu chwala Boża, lecz niestety krótko trwała, gdyż w roku 1864 klasztor *łódzki* na nowo został zniesiony, dzieląc los wielu innych w królestwie (Zob. obszerną wiadomość o klasztorze *łódzkim* w Pamiętniku relig.-moralnym ser. II t. I str. 5 sqq.). W końcu wieku XVII lub na początku wieku XVIII wcielona została do kościoła w *Lądku* parafia *Jaroszyn* dla zbyt szczupłych dochodów tamtejszego kościoła, który będąc zupełnie zdezolowany, w r. 1781 został zniesiony (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 73. 74).

¹⁾ *Dolany*. ²⁾ *Ratyń*. ³⁾ *Łipiągóra*, dziś nie znana. ⁴⁾ *Slugocin*. ⁵⁾ *Kownaty*, dziś w parafii *Wielozyna*. ⁶⁾ *Lag*. Przybyły osady: *Jaroszyn*, po wcieleniu kościoła tamtejszego do parafii, *Wacławów* i *Wietodwór*.

159. VOLYA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaelis*, de iurepatronatus et praesentandi abbatis totiusque conventus monasterii *Landensis*, ad quam praesentatus est honorabilis *Joannes de Dobroszowolo* actu presbyter. Cuius ecclesiae rector propter proventus et parochianorum paucitatem non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem emethones eiusdem villae *Volya* proventu salario competenti. Ad quam ecclesiam iure parochiali villa solum ipsa *Volya* spectat et pertinet. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Volya* unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam et cum hortis eidem areae adiacentibus, quae area iacet penes cimiterium versus occidentem; necnon et alian aream pro ministro seu schola, iacentem penes praedictam aream plebanalem versus septentrionem. Item eiusdem ecclesiae rector habet in eadem haereditate duos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum villae eiusdem, adinvicem iacentes, et cum pratis eidem agris seu mansis adiacentibus; necnon et speciale aliud pratum in palude versus orientem, iacens inter alia prata emethonalia, de quo colligi potest foeni unus acervus, quod pratum dicitur et appellatur vulgariter *koszcielna laka*. Item emethones eiusdem villae de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et similiter sculteti villae eiusdem solvunt.

160. COVALYEWÓ.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Petri et Pauli apostolorum*, de iurepatronatus et praesentandi abbatis et eius conventus *Landensis*, quam modo obti-

*) *Wola*, wieś niegdys *Cystersów łódzkich*, którzy tu zapewne już w wieku XIV fundowali kościół parafialny, gdyż w aktach konsystorskich wspomniany jest w połowie wieku następnego jako dawno istniejący (Arch. Consist. Gnesn.). W tymże wieku wcielony został kościół ten wraz z parafią jednę tylko wieś *Wolę* obejmującą do klasztoru *łódzkiego*. Archidyacon *Wincenty de Sevé* zastał tam w roku 1608 kościół drewniany w dobrym stanie i rezydującego przy nim plebana, *Cystersa*. Parafia ta została w roku 1721 zniesioną, a kościół chylący się ku upadkowi rozebrano, na którego miejscu postawiono później murowaną figurę. Wieś *Wolę*, dziś *Koszucką* zwaną, wcielono do parafii *Kowalewo* (Rubryc. dyec. kuj.-kuj. z r. 1877 f. 71).

*) *Kowalewo*, wieś z daru *Mieczysława*, księcia *wielkopolskiego* od roku 1186 należąca do klasztoru *łódzkiego* (dawniej *Marcinkowo* zwaną), jak opiewa przywilej tegoż księcia z dnia 8 maja tegoż roku (Kod. dypl. wielkop. I, 33), już zapewne w tym samym albo następnym wieku otrzymała kościół parafialny przez tenże klasztor fundowany. Akta konsystorza gnieźnieńskiego wspominają o nim pod rokiem 1426 jako o dawno istniejącym (Excerpta ex actis Consist. f. 73). Dzisiejszy kościół drewniany w formie krzyża wystawili zakonnicy *łędzcy* w roku 1784, który w roku 1862 gruntownej doznał reparacji (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 71). W roku 1871 wcielono do niego kościół parafialny w *Woli Koszuckiej*.

net honorabilis *Laurentius de Slupeza*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem abbatis et conventus *Landensis*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum paucitatem et decrescentiam non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem parochiani salariant certo salario. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Covalyewo* et *Vyerzbno*²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia seu ipsius rector existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in eadem *Covalyewo* unam specialem aream pro dote plebanali, satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, quae area iacet inter alias areas emethonales ex opposito ecclesiae versus aquilonem seu meridiem, et in postico eiusdem areae et hortorum plebanalium habet speciales agros, tendentes se in latitudine, prout area dicta plebanalis cum hortis, in longitudine vero, prout totus campus protenditur; necnon et aliam specialem aream pro ministro ecclesiae seu pro schola, iacentem penes cimiterium ex opposito praedictae areae plebanalis, etiam cum hortulo eidem areae adiacente. Item emethones eiusdem villae *Covalyewo* de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae³⁾. Insuper emethones eiusdem villae solvunt salarium eiusdem ecclesiae ministro de manso per septem obolos pro quibuslibet quatuor temporibus.

Vyerzbno, villa sub eadem parochiali, cuius villae tam sculteti quam emethones de eorum agris solvunt missalia eiusdem ecclesiae rectori de manso per tres coros siliginis et tres avenae, et similiter ministro per septem obolos; molendinator vero eiusdem villae molendini aquatici solvit etiam eidem plebano unum corum farinae triticeae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos et tredecimum pro quittance.

161. JAROSCHYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iurepatronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Landensis*, quae a multis annis vacat pro-

¹⁾ *Wawrzyniec ze Slupcy*, pleban. ²⁾ *Wierzbno*. Dziś należą prócz tego do parafii osady: *Kolonia Kowalewska*, *Wola Stara*, *Wola Koszucka*, *Góry*, *Piotrowo*. ³⁾ *Mikołaj*, syn *Tomasza*, pleban sprzedaje w roku 1426 meszno i inne daniny od kmieci z *Kowalewa* (Excerpta ex actis Consist. f. 73). W roku 1465 *Mikołaj*, pleban pozywa przed sąd konsystorza wszystkich kmieci z *Kowalewa* o to, że mu zaprzeczają wolnego pastwiska na swych gruntach, które mu tenże sąd przyznaje (tamże f. 527).

*) *Jaroszyn*, wieś niegdyś klasztoru *Łędzkiego* z kościołem parafialnym przez tenże klasztor fundowanym zapewne w pierwszych początkach swego istnienia, który przeciwie dla zbyt szczupłych dochodów nie miał już od połowy wieku XV osobnych plebanów, zawiadowany będąc przez zakonników tegoż klasztoru aż do roku 1781, w którym kościół grożący upadkiem za pozwoleniem arcybiskupa *Antoniego Ostrowskiego* rozebrano, a jedyną wieś *Jaroszyn* osobną dotąd parafią stanowiącą wcielono do kościoła parafialnego w *Lądku* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 74).

pter proventuum paucitatem et magnam decrescentiam. Ad quam ecclesiam iure parochiali nulla alia villa praeter eandem *Jaroschyno* spectat et pertinet. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, unam specialem aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam cum hortis eidem areae adiacentibus, quae area iacet penes cimiterium versus meridiem; necnon et aliam aream pro ministro seu domo scholae, iacentem etiam penes cimiterium et penes dictam aream plebanalem. Item in eadem haereditate habet eiusdem ecclesiae rector unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, cum pratis eidem manso adiacentibus. Item eiusdem villae sculteti et emethones solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, necnon salarium ministro ecclesiae de manso per quatuordecim denarios quolibet anno.

162. CZYENYNO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae virginis*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Czyenyno*, quam modo obtinet honorabilis *Albertus de Orchowo*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum eiusdem villae. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum paucitatem et magnam decrescentiam non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Czyenyno*¹⁾, *Vylczno*²⁾, *Czyenyno minor*³⁾, *Pampoczyno*⁴⁾ et *Camyen*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus, et primo, in eadem *Czyenyno* unam aream pro dote plebanali satis sufficientem et cum horto, iacentem penes cimiterium versus occidentem, hortus vero versus aquilonem etiam penes cimiterium; necnon et specialem aliam aream pro ministro, seu domo scholae, iacentem ex altera parte ecclesiae versus septentrionem. Habet etiam et aliam tertiam aream pro hortulano et cum horto, iacentem etiam penes cimiterium versus orientem, quae modo iacet deserta. Item habet et duos mansos

*) *Cienno* albo *Cienin*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Cieńskich* (w dzisiejszym dekanacie *ślupeckim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), która tam kościół parafialny pierwotny wystawiła i uposażyła, lecz nie wiadomo w którym roku. Archidyacon *Wincenty de Sevé*, wizytując w roku 1608 archidyaconat *gnieźnieński*, zastał kościół rzeczony drewniany w dobrym stanie, lecz od lat przeszło 60 w rękę predykanta lutereckiego, którego sprowadzili dziedzice miejscowi, *Przyjemscy*, około roku 1540. W roku 1608 był dziedzicem *Cienina* *Władysław Przyjemski* (Acta Visit. f. 373). Kiedy kościół rzeczony przywrócono katolikom, znikąd dojść nie można. Dzisiejszy kościół murowany wystawiła w roku 1802 *Ewa z Pruskich Zielonacka*, z drugiego małżeństwa *Niemojowska*, dziedziczka miejscowa (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 67).

¹⁾ *Cienin Kościelny*. ²⁾ *Wilczna Cienińska* i *Wilczna Golińska*. ³⁾ *Cienin Zaborny*. ⁴⁾ *Pępczin*. ⁵⁾ *Kamień*. Powstały później osady: *Pokoje* i *Rokosz*.

agri in quolibet campo, adinvicem iacentes, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum villae eiusdem, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris praedialibus eiusdem villae, qui agri praediales fere in toto excreverunt nemoribus, spectabat et pertinebat ad eiusdem ecclesiae rectorem spectatque et pertinet; de agris vero emethonalibus emethones solvunt etiam eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per quatuor coros siliginis et quatuor avenae, tabernator autem et hortulani mensalia de domo per unum grossum pecuniae.

Vylczno, Pumpoczyno et Camyten, villae sub eadem parochiali, quarum villarum emethones et sculteti de eorum agris solvunt eiusdem ecclesiae in *Czyenyno* rectori missalia de manso solum per duos grossos pecuniae.

Czyenyno minor, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Czyenyno maiori* rectori; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

163. DOBROSCHOLOVO.*)

In eadem parochialis ecclesia, tituli *S. Jacobi*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Dobroscholowo*, necnon *Comorowo* et *Przythuky* villis, quam modo obtinet honorabilis *Cristinus de Czarnkow*, actu presbyter, ex praesentatione haeredis solum de eadem *Dobroscholowo*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualementem ad ecclesiam filialem in *Nova vyesz* et ministrum, quos incolae seu emethones eiusdem villae *Nova vyesz* salariant certo salario, videlicet, quia in eadem *Nova vyesz* pro tempore existens vicarius habet certos agros, dictos *Morgy*, duos in quolibet campo, quos emethones eiusdem villae tenentur disponere eorum expensis et disponunt; necnon unam aream pro domuncula, iacentem penes cimiterium versus orientem; emethones vero eiusdem villae *Nova vyesz* solvunt vicario pro tempore existenti in eadem *Nova vyesz* missalia, quamvis non omnes, de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, sic,

*) *Dobrosolowo*, wieś szlachecka (należąca dziś do dekanatu *ślupieckiego* w diecezji *kujawsko-kaliskiej*), gniazdo rodziny *Dobrosolowskich* h. *Poraj*, którzy jeszcze w roku 1608 trzymali się przy jednej części dziedzictwa (*Wojciech Dobrosolowski*), podczas kiedy drugi miał *Wojciech Mielżyński* (Acta Visit. de Sevó f. 370^b). Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o kościele parafialnym także jako od dawna istniejącym pod rokiem 1465, przyznając tamtejszemu plebanowi, *Michałowi*, na mocy dawnej obserwancji i zapisu dziesięciny w *Dobrosolowie* (Excerpta ex actis Consist. f. 528. 529). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w miejsce dawnego zdezolowanego pleban miejscowy, *Andrzej Liszkowski* w roku 1749. Z powodu zupełnej ruiny tegoż kościoła zaprzestano w nim od roku 1852 odprawiać nabożeństwo. Dopiero dziedzic *Adolf Jursz*, nabywszy w roku 1861 dobra *Dobrosolowo*, zajął się niebawem restauracją kościoła i prezentował po ukończeniu dzieła osobnego plebana. W końcu wieku XV władza archidiecezalna wcieliła do parafii *Dobrosolowskiej* kościół parafialny w *Nowej wsi*, przy którym dla zbyt szczupłych dochodów pleban utrzymać się nie mógł. Dziś kościół ten już nie istnieje (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 67).

quod proveniunt duo maldrata communis grani, videlicet siliginis duodecim mensurae, alias *czwyerthnye*¹⁾, et totidem avenae, residuum tamen plebanus percipit; ministro autem quilibet eorum de manso per quatuor ternarios annuatim solvit. Ad quam ecclesiam in *Dobroscholowo* iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Dobroscholowo*, *Comorowo*²⁾ et *Czesztkowo*³⁾, necnon *Przythuky*⁴⁾ et *Nova vyesz*⁵⁾ suprascripta, in qua est etiam ecclesia parochialis filialis, spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem villa *Dobroscholowo* duos certos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, et cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item eiusdem ecclesiae plebanus habet in eadem *Dobroscholowo* pro dote plebanali unam specialem aream, iacentem penes cimiterium versus orientem, satis latam et spatiosam multum, et cum horto eidem areae adiacente; necnon et aliam aream pro ministro ecclesiae seu magistro, iacentem etiam penes cimiterium versus villam. Et inter ipsas areas, plebanalem videlicet et ministri, est et alia area pro vicario, in qua vicarius, dum servabatur per plebanum, habebat domunculam et in eadem residebat. Habet insuper in eadem haereditate unum certum pratium, iacens in palude in fine lacus, de quo colligi possunt duo acervi foeni, aliquando magis, aliquando minus. Item in eadem haereditate habet unam certam silvam, iacentem insimul cum silvis haeredis, protendentem se in latitudine ultra duo stadia, in longitudine vero magis. Item emethones eiusdem villae *Dobroscholowo* solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero per medium grossum.

Comorowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Dobroscholowo* rectori; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae, hortulani vero per eorum avenae. Decima vero manipularis post omnes et singulos agros emethonales provenit et pertinet ad altaristam *S. Nicolai episcopi et confessoris* in metropolitana *Gnesnensi*.

Czesztkowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Dobroscholowo* rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae.

Przythuky, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Dobroscholowo* rectori, quam conducere debet plebanus curru proprio; ratione cuius emethones eiusdem villae, dum fuerunt, solvebant decimam lini de manso per duos grossos.

Nova vyesz, villa, de qua supra scriptum est, in qua est ecclesia filialis eiusdem ecclesiae in *Dobroscholowo*, de qua villa residuum missalium provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Dobroscholowo*, exceptis duabus maldratis superius descriptis.

1) *Ćwierćnie*. 2) *Komorowo*. 3) *Cząstków*. 4) *Przytuki*. 5) *Nowawieś*. Przybyły osady: *Anielów*, *Benignów*, *Holendry Szyzłowskie*, *Karpaty*, *Lucynowo*, *Milejewo*, *Moczadła*, *Tumidaj*, *Wierzchy*, *Zaborze*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvit- que contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duos grossos et tertium pro quittance.

164. OSZTHROYTHE*) CAPITULI.

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stephani protomartyris*, de iurepatronatus et praesentandi venerabilis capituli ecclesiae *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Paulus de Grothkowo*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione praefati capituli *Gnesnensis*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manualem et ministrum, quem et salariat pro posse, necnon et ministrum (sic). Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Oszthroythe*, *Capyel*²⁾, *Przeclaw*³⁾, *Szyernycze duplex*⁴⁾, *Jarothky*⁵⁾, *Isdebno*⁶⁾ et *Schyszlowo*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem villa unam aream pro dote plebanali satis latam et spatiosam et cum pratis, iacentem penes cimiterium versus occidentem; necnon et alias duas areas, unam pro vicario, et pro ministro aliam, penes se iacentes etiam circa cimiterium versus aquilonem seu meridiem. Habet et alium hortum, iacentem versus septentrionem ex opposito eiusdem areae plebanalis per viam eundo. Item habet et aliam specialem aream pro taberna et cum horto, in qua area modo etiam est curia et tabernator residet, iacentem etiam penes cimiterium versus septentrionem et penes suprascriptum hortum plebani. Item habet et duos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum eiusdem villae, et cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item in eadem villa *Oszthroythe* sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori; de agris vero scultetorum et cmethonum sculteti et cmethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

1) Paweł z Grotkowa, pleban. 2) Kapiel. 3) Przeclaw. 4) Siernicze Wielkie i Siernicze Małe. 5) Jarotki. 6) Izdebno. 7) Szyszłów. Prócz tego należą do parafii: Antoninek, Borówiec, Gościńczyk, Grabina, Jakubowo, Kania, Koszary Jarockie, Michałowo, Posada, Salomonowo, Skrzyńska, Tomaszów Górny, Tomaszów Dolny, Wiktorowo albo Wiktorka.

*) *Ostrowite kapitulne*, tak zwane dla odróżnienia od *Ostrowitego Prymasowskiego*, o którym było wyżej, wieś przed rokiem 1252 niejakiego *Ościborza (comitis Osimborii)*, odtąd w skutek zamiany z tymże dziedzicem na wieś kościoła *gnieźnieńskiego Łagiewniki*, własność tegoż kościoła, czyli jego kapituły (Archiv. Capit. Gnesn. No. 21, Kod. dyplom. wielkop. I, 265. 266), zapewne jeszcze w tym lub następnym wieku otrzymała kościół parafialny z fundacyi tejże kapituły, albowiem w roku 1415 pleban miejscowy *Wojciech*, upomina się na mocy dawnych przywilei od kmieci z *Kapieli* przynależącego mu się z tamtąd mesznego i dziesięciny pieniężnej od kmieci z *Jarotków* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 17). Dzisiejszy starożytny kościół drewniany przez kapitułę wspomnianą wystawiony, naprawił roku 1739 *Krzysztof Dobiński*, suffragan *gnieźnieński*, a w roku 1870 na nowo go podźwignął i wewnątrz przyozdobił dzisiejszy rządca jego (Rubryc. cit. f. 7b).

Capyel, *Przeclaw* et *Szyernycze minus*, villae sub eadem parochiali, in quarum una, videlicet *Capyel*, sunt speciales agri scultetorum, quos modo possedit haeres pro praedio, de quibus omnibus et de cmethonalibus earundem villarum cmethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Szyernycze maius, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialebus quam cmethonalibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Oszthroythe* rectori, quam conducit curru proprio; ratione cuius cmethones eiusdem villae solvunt decimam lini de manso per duos grossos.

Jarothky, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones de agris cmethonalibus solvunt decimam pecuniariam de manso per decem grossos, necnon per duos coros siliginis et duos avenae.

Isdebno, villa sub eadem parochiali, in qua licet sint agri praediales, tamen de eis nihil provenit eiusdem ecclesiae rectori, solum de agris tabernatorum tabernatores solvunt colendam de domo per unum corum avenae.

Napruszowo, villa sub ecclesia parochiali in *Gyewarthowo*, de cuius villae omnibus et singulis agris solum cmethonalibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Oszthroythe*, quam idem plebanus conducit curru proprio; ratione cuius eiusdem villae cmethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad tres marcas argenti solvit- que contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos et tredecimum pro quittance.

165. GYEWARTHOVO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum in eadem *Gyewarthowo*, quam modo obtinet honorabilis *Simon de Przechoczno*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione haeredum eiusdem villae. Cuius ecclesiae rector propter proventuum paucitatem et decrescen- tiam non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Gyewarthowo*, *Co- szowo*²⁾, *Napruszowo*³⁾, *Goszthom*⁴⁾, *Szyenno*⁵⁾ et *Myczewynycze*⁶⁾, necnon *Co-*

*) *Giewartów*, wieś szlachecka, w wieku XVI i XVII własność *Lubowickich* (Acta Visit. de Sevé f. 365), dziś należąca do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* dekanatu *ślupeckiego*, miała kościół parafialny już na początku wieku XV, albowiem przed konsystorzem *gnieźnieńskim* zeznaje w roku 1426 *Jakób*, pleban ze *Skulska*, że *Wojciechowi*, plebanowi z *Giewartowa*, winien za dziesięciny w *Borkowie* cztery grzywny (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 66). Są przeciw ślady, że tenże kościół istniał już w wieku XIII (Rubryc. cit. f. 68). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w roku 1762 kosztem parafian, który w r. 1827 *Józef Magowski*, a w roku 1873 *Konstanty Ozumiński*, plebani miejscowi restaurowali. Oprócz tego kościoła znajduje się w miejscu kaplica muirowana pod wezwaniem *ś. Rocha*, który się tu niegdyś miał objawić, w roku 1811 nakładem parafian w miejsce drownianej wystawiona (tamże f. 68).

1) *Szymon z Przeloczna*, pleban. 2) *Koszewo*. 3) *Napruszew* wieś i folw. 4) *Gostuń*. 5) *Siemno* 6) *Mieczownica*.

*chovo deserta*¹⁾, spectant et pertinent, et incolae villarum ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum plebanus modernus est in possessione; et primo, in eadem *Gyewarhowo* unam aream pro dote plebanali, satis strictam, iacentem penes viam, quae ducit de eadem *Gyewarhowo* in *Szyenno*, in sinistra parte, et cum hortulo pro horreo; habet et alium hortum idem plebanus iacentem in ripa lacus penes viam, quae ducit in *Szlupcza*, in dextera parte, protendentem se in latitudine ultra triginta sulcos; habet etiam aliam aream pro ministro iacentem penes cimiterium versus septentrionem. Item habet in eadem haereditate specialem silvam, protendentem se ab aggere, per quem itur in *Szlupcza*, usque ad aliam silvam haeredis, quae silva dicitur *Popovysko*. Habet etiam et torrentis partem, qui torrens vadit per suprascriptum aggerem versus molendinum, dictum *Myeczewnyczky*. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae tam praedialibus quam emethonalibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem, quam decimam idem plebanus conduit curru proprio, et de agris emethonalibus; ratione cuius emethones eiusdem villae solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

Coszowo et *Myeczewnycza*, villae sub eadem parochiali, in quarum una, videlicet *Myeczewnycza*, sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Gyewarhowo* rectori; de agris vero emethonalibus utriusque villae emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Napruszowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Gyewarhowo* rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per duos coros avenae et duos siliginis, hortulani vero per unum corum avenae.

Goszthom, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de eorum agris solvunt eiusdem ecclesiae in *Gyewarhowo* rectori missalia de manso per quatuor grossos pecuniae.

Szyenno, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris solum praedialibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Gyewarhowo* rectori; emethones vero de eorum agris solvunt missalia de manso per sex grossos pecuniae.

Cochowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, propter cuius haereditatis diuturnam desertationem nescitur, quid ex ea proveniebat ecclesiae in *Gyewarhowo*.

*Maczewo*²⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Mloduyewo*³⁾, de cuius villae omnibus et singulis agris tam scultetiae quam emethonum decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Gyewarhowo*, quam idem plebanus conduit curru proprio; ratione cuius emethones villae eiusdem solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

¹⁾ *Kochów*. Powstały później osady: *Giewartowskie Holendry*, *Andrzejewo*, *Holendry Czerniaki*, *Swinna* albo *Starogostuńskie Holendry*, *Chrzanowo*, *Holendry Doly*, *Brzoza*, *Holendry Kochowskie*, *Zdroje*, *Budy Kosseuskie*, *Holendry Lipnica*, *Kierz*, *Starawieś*, *Romonek*. ²⁾ *Marczewo*. ³⁾ *Mlodujewo*.

Cappel, sub ecclesia parochiali in *Oszthrovylthe* capituli, cuius villae emethones solvunt eiusdem ecclesiae in *Gyewarhowo* rectori decimam pecuniariam, videlicet de manso per octo grossos pecuniae.

*Szkulsko*¹⁾, villa in dioecesi *Cujaviensi*, in qua est ecclesia parochialis, cuius ecclesiae rector ex quadam ordinatione solvit eiusdem ecclesiae in *Gyewarhowo* rectori quolibet anno per unam sexagenam pecuniae, ut dicitur, ratione decimae villae *Boszkowo* sub parochiali eadem in *Szkulsko*, quae proveniebat ad eandem ecclesiam in *Gyewarhowo*.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quindecim scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quinque grossos pecuniae et sextum pro quittance.

166. MLODUYEWO.*)

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de iurepatronatus et praesentandi domini episcopi *Posnaniensis*, quam modo obtinet honorabilis *Michaël de Szyerakowo*²⁾, actu presbyter, ex praesentatione moderni domini *Joannis de Lubranecz*³⁾, episcopi *Posnaniensis*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum desrescentiam non servat secum vicarium, solum ministrum, quem salariant certo salario incolae ipsius villae *Mloduyewo* et *Drzasna*⁴⁾. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Mloduyewo*, *Drzasna* et *Maczewo*⁵⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia habet ex antiquo proventus infrascriptos proprios, et primo, in eadem *Mloduyewo* unum hortum, protendentem se in latitudine ad triginta sulcos, in longitudine vero ad magnum stadium, penes quem hortum fuit area pro hortulano, qui hortulanus residens in eodem horto solvebat annuatim eidem ecclesiae census annuum per decem grossos. Item eadem

¹⁾ *Skulsk*.

*) *Mlodujewo*, wieś niegdyś biskupów *poznańskich* (położona w dzisiejszym dekanacie *stłupeckim* dycezyi *kujawsko-kaliskiej*), zawdzięczająca im niezawodnie kościół parafialny, o którym jako o dawno już istniejącym wspominają akta konsystorza *gnieźnieńskiego* z dnia 24 maja roku 1415, w którym to dniu i roku ułożył się przed nim pleban tamtejszy, *Jakób z Zbilutem*, dziedzicem *Szczepic*, o dziesięciny w *Siedlen* (Excerpta ex actis Consist. f. 15). Musiał przeto tenże kościół istnieć już przynajmniej w połowie wieku XIV. Dzisiejsza starożytna świątynia drewniana została w roku 1875 rozprzeżstrzeżenioua, a w krótkce ma być przyozdobiona nową wieżą i kruchtą. Od lat przeszło 50 affiliowany został do *Mlodujewa* kościół niegdyś parafialny w *Koszutach*, wsi dawniej do klasztoru *łędzkiego* należącej, o którym będzie niżej. W miejsce starej podupadłej plebanii wystawioną została w roku 1876 nowa muirowana (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 74. 75).

²⁾ *Michał z Sierakowa*, pleban. ³⁾ *Jan Lubrański*. ⁴⁾ *Drżina*. ⁵⁾ *Marczewo*. Prócz tych należą jeszcze do parafii osady: *Bielawy*, *Czesławów*, *Drewnik*, *Grobla*, *Karolinów*, *Koszuty*, *Marczewek*, *Meszna*, *Michałowo*, *Rozalin*, *Róża*, *Szkudłówka*, *Zastawie*, *Żelazkowo*, *Stara Olszyna*.

ecclesia habet et certam unam partem agri in uno campo, qui campus protenditur sub silvam, dictam *Meszna*; qui agri protenduntur in latitudine sedecim sulcos, in longitudine vero, prout campus vadit; necnon et specialia duo prata, iacentia sub eadem villa, quae prata modo conversa sunt per modernum dominum *Joannem de Lubranz*, episcopum *Posnaniensem*, in pascua communia cum magno damno et iniuria ecclesiae in eadem *Mloduyewo*. Item plebanus eiusdem ecclesiae habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Mloduyewo* unam aream pro dote plebanali satis sufficientem, iacentem penes cimiterium versus meridiem et cum bonis et magnis duobus hortis, qui horti inundati sunt per piscinam seu stagnum, quod stagnum modernus dominus *Joannes de Lubranz*, episcopus *Posnaniensis*, fecit cum magno damno et iniuria eiusdem plebani; necnon et alium tertium hortum iacentem in medio villae, cuius etiam partem tertiam eadem piscina inundavit, et in eodem horto aream pro hortulano, qui hortulanus pro tempore existens solvebat eidem plebano censum annum, videlicet quolibet anno per fertonem, necnon labores laborabat, quos ei plebanus mandaverat. Item in eadem haereditate habet duos certos mansos agri in quolibet campo cum pratis eisdem adiacentibus, quorum magnam partem praefata piscina inundavit cum magno et intolerabili damno eiusdem plebani, ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum eiusdem villae, quorum agrorum magnam partem per inundationem eiusdem piscinae viae magnae seu communis, quae fuit per medium villae, praefatus dominus episcopus *Posnaniensis* convertit in communem et publicam viam et stratam. Item in eadem villa *Mloduyewo* sunt speciales agri praediales, quorum pars est divisa inter cmethones, et alia pars est inundata praefata piscina, de quibus omnibus decima manipularis proveniebat eiusdem ecclesiae plebano¹⁾; tamen modo propter huiusmodi inundationem nihil provenit cum magna iniuria, solum de residuo seu de his, qui adhuc coluntur pro curia tantum, et non aliis; de agris cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem plebano de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, tabernatores autem et hortulani solum per unum grossum.

Drzazno, villa sub eadem parochiali, cuius villae tam sculteti quam cmethones de eorum agris solvunt missalia de manso per duos grossos pecuniae.

Maczewo, villa sub eadem parochiali, cuius villae tam sculteti quam cmethones solvunt mensalia eiusdem ecclesiae rectori de manso per unum grossum pecuniae. Item incolae praefatarum duarum villarum, videlicet *Mloduyewo* et *Drzazno*, quilibet eorum tam sculteti cmethones, quam hortulani, solvunt pro ministro censum annum, videlicet quolibet anno de qualibet domo per sex obolos, necnon tenentur ad reparandam domunculam eiusdem ministri.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam cum medio argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos pecuniae et septimum pro quittance.

¹⁾ W roku 1466 *Marcin*, pleban pozywa kmieci z *Mlodoyewa* przed sąd konsystorski o dziesięciny tamże (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 544).

167. SLUPCZA, CIVITAS.*)

In eadem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Laurentii*, de iurepatronatus et praesentandi reverendissimi domini episcopi *Posnaniensis*, quam modo obtinet honorabilis *Sandivogius Noyewsky*¹⁾ ex praesentatione praefati episcopi *Posnaniensis*. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat tres vicarios manuales, quos salariat pro posse, necnon et ministrum, quem consules eiusdem civitatis salariant. Ad quam ecclesiam ultra praedictam civitatem et eius suburbia villae infrascriptae, videlicet *Chothunya*²⁾, *Cathy*³⁾, *Babyno*⁴⁾, *Wroszkowo deserta*⁵⁾ et *Slonczyce*⁶⁾, necnon *Pyothroycze*⁷⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector habet ex antiquo proventus infrascriptos et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Slupcza* unam aream pro dote plebanali, satis latam et competentem, et in eadem modo curia plebanalis, iacentem penes cimiterium versus septentrionem et protendentem se penes murum civitatis, et in eadem area plebanali est modo situata domus vicarialis, in qua resident dicti tres vicarii, necnon et domus scholae. Item in suburbio versus *Coschuthy*⁸⁾ habet dictus plebanus unam certam aream pro allodio et penes eandem hortum, satis latum et longum et in eodem horreum, et in praefata area est modo domuncula, in qua hortulanus residet, qui eidem plebano solvit censum annum, videlicet quolibet anno per decem octo grossos pecuniae. Item in eadem civitate habet duos mansos agri in quolibet campo,

*) *Slupca*, miasto niegdyś biskupów *poznańskich* (dziś w diecezyi *kujawsko-kaliskiej* położone), już w roku 1196 w ich posiadaniu będące i natenczas niewątpliwie kościół parałalny przez nich fundowany posiadające, cieszyło się od samego początku względami nie tylko tychże biskupów, ale i arcybiskupów *gnieźnieńskich*, jak to dowodzą hojne i liczne przy kościele rzeczonym przez nich poczynione fundacye, o których będzie niżej. W roku 1296 występuje pleban *slupecki*, *Walter*, jako świadek na przywileju *Gerwarda*, dziedzica *Kozut* (Kod. dyplom. wielkopl. t. II, 120). Odtąd tak miasto jak i plebani jego często w dokumentach bywają wspomniani. W roku 1331 całe miasto wraz z kościołem spalili Krzyżacy. W miejsce zgorzałego stanął nowy kościół drewniany zapewne nakładem biskupa *Jana III*; miasto zaś z wolna podnosiło się z gruzów. Biskup *poznański*, *Mikołaj z Kurnika*, szczególniejszą otaczał je opieką, zaczął je porządnie odbudowywać roku 1374 i całe silnym murem opasał (Baliński l. c. I, 168). Dzisiejszy wspaniały murowany kościół w stylu gotyckim, noszący cechy budowl XV wieku, jest dziełem zapewne biskupa *poznańskiego*, *Andrzeja z Bmna*, który w wielu miastach i wsiach dóbr biskupich wspaniale pobudował świątynie. Przez pożary i nastąpione w skutek nich reparacye starożytna ta świątynia utraciła wiele na czystości pierwotnego stylu, mimo to imponuje i dziś jeszcze swoim ogromem i formami. Niegdyś ozdobioną była wyniosłą wieżą, której dziś tylko fundamenta pozostały. W roku 1608 miała jeszcze 13 ołtarzy, z których dziewięć posiadało osobne, na owe czasy znaczne, fundacye i tyluż osobnych altarzystów. Na te fundacye składali się arcybiskupi *gnieźnieńscy*: *Wojciech Jastrzębiec*, *Wincenty Kot*, *Fryderyk Jagiellończyk*, *Jan Łaski*, *Maciej Drzewicki*, *Stanisław Karnkowski* i t. d. Niektóre ołtarze miały w wieku XVI po kilku altarzystów. Z upadkiem dziesięcin i utratą w przewrotach politycznych kapitałów fundacye te jedna po drugiej upadały, a liczba duchowieństwa zredukowała się już w końcu wieku przeszłego na proboszcza i dwóch wikaryuszów (Acta Visitat. de *Sevé*, *Wyczalkowski*, *Pstrokoński* etc.).

¹⁾ *Sędziwój Nojewski*, proboszcz. ²⁾ *Kotunia*. ³⁾ *Kąty*. ⁴⁾ *Babin*, ⁵⁾ *Wroszkowo* ⁶⁾ i *Slonczyce* dziś nie znane. ⁷⁾ *Piotrowice*. Później przybyły osady: *Gulkowo*, *Borki*, *Korwin*, *Józefowo* i *Niezgoda*. ⁸⁾ *Kozuty*.

ita latos et longos, prout et aliorum incolarum eiusdem civitatis, et cum pratis eisdem agris adiacentibus¹⁾. Item incolae seu cives eiusdem civitatis habentes agros solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Insuper tam iidem cives agros colentes et habentes, quam non habentes, solvunt etiam eidem plebano de qualibet domo colendam per unum grossum pecuniae. Item tam cives quam suburbani certos hortos habentes solvunt eiusdem ecclesiae plebano censum annuum, et primo, de domo, quam tenet modo honorabilis *Thomas* altaris, solvit quolibet anno per fertonem, *Simon*, actu presbyter, de domo et horto, quam possidet, fertonem, *Blasius*, molendinator, de suo horto fertonem, *Joannes Brothka* quatuordecim grossos etiam de horto, *Joannes*, sartor, etiam de horto viginti grossos, *Joannes Bedo* de horto fertonem, *Albertus Zacharek* de horto decem octo grossos, *Albertus Golyschczka* de horto fertonem, *Nicolaus*, faber, de horto fertonem, *Laurentius Krothky* de horto decem octo grossos, *Jacobus Klathek* de horto fertonem, *Andreas Pyadlo* de horto fertonem, *Albertus Pyeczich* de horto quatuordecim grossos, *Mathias Rosprawa* duos grossos de horto et *Andreas*, sutor, etiam de horto quatuor grossos, perpetuo duraturum.

Chothunya, villa sub eadem parochiali, in qua villa plebanus eiusdem ecclesiae in *Slupca* habet unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout aliorum emethonum villae eiusdem, et cum pratis eisdem agris adiacentibus; necnon et specialem aream in eadem villa pro locando emethone, qui coleret praefatum mansum agri, de quo emetho solvebat censum annuum, prout alii emethones eiusdem villae; emethones vero ceteri de eorum agris solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, totidem ex agris scultetialibus.

Cathy, *Babyno*, *Slonczyce* et *Pyothkrovyce*, necnon *Wroszkowo deserta*, villae sub eadem parochiali, in quarum aliquibus sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori; emethones vero praefatarum omnium villarum solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad decem marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno unam marcam et unum grossum pro quittantia.

*Altare sutorum*²⁾ in eadem ecclesia parochiali, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus et praesentandi seniorum totiusque comunitatis sutorum fraternitatis, quod modo obtinet honorabilis *Thomas* de eadem *Slupca*, actu presbyter, ex praesentatione seniorum praefatorum fraternitatis suto-

¹⁾ W roku 1445 pleban *Michał* mienia się z nieszczanami na grunta, „propter certas causas, maxime discordias et pericula plura per praedecessorem ipsius plebani, videlicet dominum *Andream Troszeński*... facta. Plebanus praedictus (*Michał*) dedit civitati ratione huiusmodi permutationis agros allodiales post molendinum ipsorum civium versus villam *Koszuty* usque ad granities eiusdem villae, praefati vero cives plebano praedicto dederunt agros stegni dictos versus villam *Strzałkowo* usque ad granities eiusdem villae cum horto penes molendinum civile in *Slupca* et prato in eodem constituto cum duobus aliis pratis sub villa *Piotrowice* iacentibus.“ Konsystorz zamianę tę w tymże roku zatwierdził (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 302. 303). ²⁾ Fundacya arcybiskupa *Wincentego Kota* z roku 1446 (Acta Visit. de Sevé f. 337).

rum eiusdem civitatis. Quod quidem altare ex sui erectione requirit, ut sit eius possessor actu presbyter. Qui habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem civitate in postico dotis plebanalis unam aream pro domuncula, in qua et modo est domus, tamen utique in area plebanali; ratione cuius altaris praefati altaris solvit plebano de eadem domo censum annuum, videlicet quolibet anno per fertonem, prout superius est descriptum. Item in institis seu bancis, alias *na yathkach* sutorum sutores seu eorum seniores solvunt eiusdem altaris altaris censum annuum, videlicet quolibet anno per duas marcas pecuniae in perpetuum et in aevum duraturum. Item eadem fraternitas sutorum habet eiusdem altaris proprios quinquaginta florenos seu aureos *Ungaricales* iusti et veri ponderis, pro quibus tamen nondum est comparatus census aliquis. Item in oppido *Wrzesznia*¹⁾ eiusdem altaris altaris habet censum annuum, videlicet quatuor cum media marcas, qui census comparatus est in bonis haereditariis eiusdem oppidi dominorum, *Joannis Moszczyejowsky*²⁾ et *Laurentii Wrzesznjensky*³⁾, modo pro centum et quinquaginta florenis seu aureis *Ungaricalibus* veri et iusti ponderis in vim reemptionis, alias *na Vyderkow*⁴⁾. Item praefatum altare habet speciale reservaculum in sacristia in mensa seu cista communi, item calicem argenteum in toto deauratum, item casulas tres cum omni apparatu, unam de axamento flaveo mixto glauco colore, aliam de simplici camcha et tertiam de panno nigro; item missale pargameneum scriptum, item pacificale argenteum rotundum, item antependia altaris duo, utrumque de camcha simplici. Item altaris praefati altaris tenetur et obligatur per se vel per alium adimplere apud idem altare tres missas, unam feria tertia pro fundatoribus, aliam feria quinta de *Corpore Christi* et tertiam die sabbati de *beatissima virgine Maria*.

*Altare textorum*⁵⁾ in eadem ecclesia parochiali, tituli *S. Bartholomaei apostoli*, de iurepatronatus laicorum seniorum fraternitatis textorum totius fraternitatis, quod modo obtinet honorabilis *Jacobus* de eadem *Slupca*, actu presbyter, ex praesentatione praefatorum seniorum fraternitatis textorum. Quod quidem altare ex sui erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem civitate *Slupca*, in suburbio de hortis censum annuum in perpetuum et in aevum; primo itaque de horto, quem modo possidet idem altaris cum *Alberto Cussz*, mediam marcam pecuniae numeri et monetae Polonicae, item de horto, quem modo possidet *Caspar Pykarz*, octo grossos pecuniae, item de horto, quem obtinet *Paulus Oczko*, octo grossos pecuniae, item de horto, quem possidet *Petrus* olim molendinator de *Wyerzno*⁶⁾ quatuor grossos cum medio pecuniae, item *Joannes Byczek* de instita seu banco sutorum solvit septem grossos pecuniae; item in villa *Jaworowo*⁷⁾ sub ecclesia parochiali in *Myelzno*⁸⁾ habet eiusdem altaris altaris censum perpetuum in vim reemptionis, alias *na Vyderkow*, comparatum super eisdem bonis et emptum in et pro nonaginta marcis numeri et monetae Polonicae, videlicet sex marcas pecuniae, quem censum tenentur solvere eiusdem villae haeredes pro festis trium Regum sese

¹⁾ *Wrzesnia*. ²⁾ *Mościejewski*. ³⁾ *Wrzesiński*. ⁴⁾ W roku 1447 *Mikołaj Wrzesiński*, dziedzic miasta *Wrzesni*, deklaruje przed konsystorzem w *Gnieźnie*, że obowiązany jest płacić altarzyście przy oltarzu *Wniebowzięcia N. M. P. w Slupcy*, którym naówczas był *Jan*, pleban w *Stawie*, i następcem jego od zabezpieczonego na dobrach swoich kapitału 100 grzywien roczny czynsz w ilości 6 grzywien i 15 groszy (Excerpta ex actis Consist. f. 341). ⁵⁾ Oltarz bractwa płócienników fundowany przez arcybiskupa *Jana Gruszczyńskiego* roku 1470 (Acta Visit. de Sevé 353. 354). ⁶⁾ *Wierzno*. ⁷⁾ *Jaworowo*. ⁸⁾ *Mielzyn*.

sequentibus quolibet anno sub censuris ecclesiasticis. Item praefati textores seu eorum fraternitas et collatores eiusdem altaris tenent et habent penes se praefati altaris decem marcas numeri et monetae Polonicae, de quibus nullum censum solvunt eidem altaristae. Item praefatum altare habet speciale suum reservaculum in sacristia in muro in pariete, in quo reservantur res eiusdem altaris; item habet calicem argenteum in toto deauratum, item crucem argenteam absque sede in saculo, item casulas tres cum toto apparatu, unam de adamascho viridi, aliam de camcha simplici et tertiam de panno nigro, item missale papyreum scriptum, item antependia duo, unum de *posthawycz* et aliud de camcha simplici. Item altarista eiusdem altaris tenetur per se vel per alium qualibet septimana adimplere tres missas, unam de *beatissima virgine Maria*, aliam pro defunctis et tertiam pro defunctis.

*Altare Bogusii*¹⁾, tituli *sacratissimi Corporis Christi*, de iurepatronatus proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis, quod modo obtinet honorabilis *Simon de Posnania*, actu presbyter, ex praesentatione proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis *Slupcza*. Quod quidem altare seu ipsius altarista pro tempore existens ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Slupcza* unam aream pro domuncula, iacentem in parte areae pronunc *Andreae Pyadlo*, proconsulis, ex opposito ecclesiae versus occidentem. Item censum annuum in perpetuum et in aevum duraturum in hortis comparatum, et primo, ex horto, quem modo possidet idem solus altarista, mediam marcam pecuniae, item *Benedictus Byenyek* ex horto, quem possidet, mediam marcam pecuniae, item *Stanislaus Rathayczyk* etiam ex horto et domo, quam possidet, quatuordecim grossos pecuniae, item *Murzynowski* ex horto etiam octo grossos, item *Franciscus Thorol* etiam de horto et domo penes eundem hortum undecim grossos, item *Margaritha Szczczynyna* de domo, quam modo obtinet, quindecim grossos, item *Albertus Conewka* de horto, quem possidet, quatuordecim grossos, item *Mathias Thorol* de domo et horto, quem possidet, undecim grossos, item de bancis seu institis pistorum provenit eidem altaristae etiam census annuus, et primo, *Pyetrus Pyekarz* octo grossos, item *Mathias Campka* de horto sex grossos. Item *Szlonecycze*, villa sub eadem parochiali, cuius villae haeres pro tempore existens solvit solveque tenetur eiusdem altaris altaristae censum annuum, videlicet quolibet anno per sex fertones absque tribus grossis in et pro festis sancti *Martini* sese immediate sequentibus, qui census emptus et comparatus est in perpetuum in vim reemptionis, alias *na Wyderkow*, pro viginti duabus marcis numeri et monetae Polonicae. Item *Sthaw* villa, in qua est etiam ecclesia parochialis, villae haeres unus pronunc, videlicet nobilis *Joannes Stawsky*²⁾ ex tota sua parte haereditatis praefatae solvit solveque tenetur et sui successores censum annuum, videlicet quolibet anno per sedecim scotos pecuniae eiusdem altaris altaristae, qui census emptus et comparatus est in et pro sedecim florenis, florenum in quemlibet computando mediam marcam numeri et monetae Polonicae. Item praefatum altare habet specialem locum in sacristia pro ponenda cista, in qua servantur omnes res eiusdem altaris. Item habet calicem argenteum, item casulas tres, unam de *kythayka* bronatici coloris, aliam de camcha simplici

¹⁾ *Boguss*, mieszczanin, fundator ołtarza kanonicznie erygowanego przez arcybiskupa *Wincentego Kota z Dembna* w roku 1444 (Acta Visit. de Sevó). ²⁾ *Jan Stawski*, dziedzic *Stawu*.

et tertiam de rubro panno. Item altarista eiusdem altaris tenetur per se vel per alium explere apud praefatum altare missas qualibet septimana duas, unam sabbativo die de *beatissima virgine Maria* et aliam feria secunda pro fundatoribus.

*Altare sagittariorum*¹⁾ in eadem ecclesia parochiali, tituli *S. Mariae virginis assumptionis*, de iurepatronatus seniorum fraternitatis sagittariorum, quod modo obtinet honorabilis *Martinus de Brudzewo*, actu presbyter, ex praesentatione praefatorum seniorum eiusdem fraternitatis sagittariorum. Quod quidem altare requirit ex sui erectione, ut sit tenutarius eiusdem actu presbyter, et quod faciat residentiam personalem; habetque praefatum altare proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Slupcza* habet unam aream, et in eadem modo domunculam iacentem penes cimiterium versus meridiem penes murum civitatis. Item *Nicolaus Varvaszek* de horto, quem modo obtinet, solvit eiusdem altaris altaristae censum annuum, videlicet quatuordecim grossos pecuniae; item de duabus domibus, quarum unam modo possidet *Joannes Pasznyk*, et aliam *Anna Ogonowa*, habet censum annuum, videlicet de qualibet earum per novem grossos in perpetuum et in aevum; item in suburbio *Pisdrensi* de horto, quem modo obtinet *Stanislaus Furmanek*, solvit solveque tenetur et sui successores censum annuum, videlicet quolibet anno per sexagenam pecuniae numeri et monetae Polonicae. Item praefatum altare habet speciale reservaculum, alias *maczloch* in muro, in sacristia eiusdem ecclesiae; item duos calices argenteos, item duas cruces argenteas, unam cum sede, quae est deaurata desuper usque ad nodum, et aliam absque sede etiam deauratam in toto; item casulas quatuor, unam de *awamento* mixti coloris aliam de *adamascho* viridi, tertiam de *czamlyeth* nigro, et quartam de *thawka* mixti coloris; item par ampularum argentearum in toto, item missale pargameneum scriptum. Item altarista eiusdem altaris tenetur per se vel per alium adimplere qualibet septimana tres missas, unam pro fundatoribus feria secunda, aliam pro peccatis feria quarta et tertiam de *beatissima virgine Maria*.

*Altare consulum*²⁾ in eadem ecclesia parochiali, tituli *gloriosissimae virginis Mariae*, et *beatae Annae*, de iurepatronatus proconsulis et consulum eiusdem civitatis, quod modo obtinet honorabilis *Martinus de Wrzesznaya*, actu presbyter, ex praesentatione eorundem consulum. Quod quidem altare seu ipsius altarista pro tempore existens ex sui erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Slupcza* unam aream et in eadem modo domunculam, iacentem penes cimiterium versus orientem; item eiusdem altaris altarista habet censum annuum perpetuum et in aevum in praetorio emptum et comparatum in et pro centum marcis numeri et monetae Polonicae in bonis et hortis, allodiis civitatis eiusdem, videlicet quinque marcas pecuniae, quem censum consules civitatis eiusdem tenentur solvere pro quatuor ratis, videlicet pro prima rata sexagenam, et sic consequenter. Item praefatum altare habet reservaculum speciale in sacristia eiusdem ecclesiae in muro; item unum calicem argenteum, item crucem argenteam sine sede, item casulas tres, unam de *axamento* nigro, aliam de camcha cum auro, et tertiam de tella dicta

¹⁾ Ołtarz bractwa czyli cechu *łuczników*, później krawców, fundowany w roku 1446 w środę po *ś. Stanisławie B.* przez arcybiskupa *Wincentego Kota z Dembna* (Acta Visit. de Sevó f. 354). ²⁾ Fundowany w roku 1446 przez tegoż arcybiskupa (Acta Visit. de Sevó 354).

czwedych, item missale papyreum scriptum, item antependium de cancha cum auro. Item altarista eiusdem altaris tenetur per se vel per alium qualibet septimana adimplere tres missas, unam feria secunda pro fundatoribus, feria quinta de *Corpore Christi* et sabbato de *beatissima virgine Maria*.

*Altare fraternitatis Spiritualium*¹⁾, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus seniorum totiusque communitatis eiusdem fraternitatis, quod modo obtinet honorabilis *Stanislaus Kolynka* de *Wrzesznja*, actu presbyter, ex praesentatione seniorum et communitatis praefatae fraternitatis. Quod quidem altare seu ipsius altarista pro tempore existens ex sui erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in villa *Unya*²⁾, sub ecclesia parochiali in *Graboschewo*³⁾, censum annuum, videlicet sex marcas pecuniae, emptum et comparatum super praefatis bonis in et pro nonaginta marcis pecuniae numeri et monetae Polonicae currentis, quem censum haeres eiusdem villae pro tempore existens tenetur solvere pro quolibet festo *S. Martini*. Item praedictum altare requirit, ut sit eiusdem possessor actu presbyter, qui tenetur per se vel per alium qualibet septimana adimplere duas missas, unam de *beatissima virgine Maria*, et aliam pro fundatoribus. Et habet suprascriptum altare imprimis unum calicem argenteum, item casulas tres, unam de viridi axamento, aliam de *albo adamascho*, et tertiam de *cythayka*; item et speciale reservaculum in sacristia eiusdem ecclesiae in mensa seu cista communi.

*Altare*⁴⁾ in eadem ecclesia parochiali, tituli *sanctae Trinitatis*, de iurepatronatus seniorum fraternitatis spiritualium et totius communitatis, quod modo obtinet honorabilis *Laurentius* de eadem *Slupca*, actu presbyter, ex praesentatione seniorum praefatae fraternitatis. Quod quidem altare seu ipsius altarista pro tempore existens ex sui fundatione et erectione habet proventus infrascriptos, et primo, in villa *Redecz* et ipsius tota haereditate censum annuum, videlicet quinque marcas pecuniae, quem censum haeredes eiusdem villae tenentur solvere pro quolibet festo *S. Martini*; item in villa *Parruszowo*⁵⁾, sub ecclesia parochiali in *Szkarboschewo*⁶⁾, eiusdem altaris altarista habet etiam censum annuum, videlicet duas marcas pecuniae communis monetae currentis in regno, emptum et comparatum in et pro triginta marcis pecuniae, quem censum haeredes eiusdem villae tenentur solvere pro quolibet festo *S. Martini* sub censuris ecclesiasticis. Item dictum altare habet speciale locum in sacristia pro ponenda cista ad servandas res eiusdem altaris; item habet et duas casulas et cum toto apparatu, unam de *camcha* simplici, et aliam de *posthavyecz*. Item requirit praefatum altare, ut eius possessor sit actu presbyter, et quod per se vel per alium adimpleat qualibet septimana duas missas, unam de *quinque vulneribus Christi*, et aliam pro fundatoribus⁷⁾.

¹⁾ Fundowany przez kardynała *Fryderyka Jagiellończyka* dnia 3 września roku 1494 (Acta Visit. de Sevė f. 354). ²⁾ *Unia*. ³⁾ *Graboszewo*. ⁴⁾ Fundowany przez arcybiskupa *Jana Łaskiego* dnia 5 maja roku 1511 (Acta Visit. de Sevė f. 354^b). ⁵⁾ *Paruszewo*. ⁶⁾ *Skarboszewo*. ⁷⁾ W opisie powyższym opuszczono altaryą najdawniejszą pod tyt. *N. Maryi P., śś. Małgorzaty, Doroty, Barbary i Agnieszki*, uposażoną i kanonicznie erygowaną przez arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* w poniedziałek po *ŚŚ. Trójcy* roku 1431 (Acta Visit. de Sevė f. 355). Później przybyły następujące altarye: 1) *Ś. Marcina* i *Zwiastowania N. M. P.*, fundowana dnia 21 maja roku 1512 przez arcybiskupa *Jana Łaskiego* (tamże f. 354). Ponieważ w powyższym opisie umieszczoną została fundacya z dnia 5 maja roku 1511, a fundacya z dnia 21 maja roku następnego została opuszczoną, słusznie ztąd wnosić można, że tenże opis, przynajmniej co do kościoła w *Slupcy*, dokonany został pomiędzy 5 maja 1511, a 21 maja r. 1512.

Capella seu *oraculum* extra muros *Slupczenses*, in qua est altare erectum tituli *S. Crucis*, de iurepatronatus laicorum seniorum fraternitatis braseatorum totiusque communitatis eiusdem fraternitatis in eadem *Slupca*, quod modo obtinet honorabilis *Martinus* de eadem *Slupca*, actu presbyter, ex praesentatione seniorum praefatae fraternitatis. Quod altare requirit, ut sit eius possessor actu presbyter, ex sui erectione, et quod faciat residentiam personalem, et habet proventus infrascriptos eiusdem altaris possessor, et primo, penes eandem capellam habet unam aream specialem pro curia et cum horto eidem areae adiacente, iacentem versus orientem; item eiusdem altaris altarista habet censum annuum, videlicet sex marcas pecuniae in perpetuum emptum et comparatum, quem censum seniores fraternitatis praefatae braseatorum solvunt solveque tenentur in et pro festis *S. Martini* sese sequentibus immediate. Item ministro eiusdem capellae, quem ipse altarista servat et servare tenetur, eiusdem fraternitatis seniores solvunt etiam censum annuum, videlicet quolibet anno per tres fertones, quem censum dant dareque debent praefati seniores in manus altaristae¹⁾. Item altarista eiusdem altaris tenetur per se vel per alium qualibet septimana adimplere tres missas, unam feria sexta de *sancta Cruce*, aliam sabbato de *beatissima virgine Maria*, et tertiam pro defunctis pluribus. Item praefatum altare habet unum calicem argenteum deauratum, item crucem argenteam in toto deauratam satis pulchram, item casulas duas, unam de viridi *adamaschek*, et aliam de *camcha* simplici, item missalia duo, unum papyreum impressum et aliud pargameneum scriptum. Item praefata altaria omnia seu eorum altaristae tenentur ex fundatione comparare sibi seu eis ceram ad praefata altaria, vinum vero et oblata dantur ex ecclesia parochiali.

Hospitale seu *oraculum*²⁾ extra muros eiusdem civitatis *Slupca*, tituli *Conceptionis beatissimae virginis Mariae* et *S. Leonardii*, de iurepatronatus et praec-

²⁾ *N. Maryi P., śś. Wawrzyńca, Franciszka, Katarzyny, Doroty, Łucyi* (oltarz bractwa ubogich i różników) fundowany przez arcybiskupa *Stanisława Karnkowskiego* roku 1601 dnia 20 sierpnia. ³⁾ Dwie altarye nie mające erekcyi kanonicznej przez mieszczan fundowane, bez podania roku i tytułu ołtarzy (Acta Visit. de Sevė f. 355^b). Tak opis *Łaskiego* jako i wizyta archidyakona *de Sevė* opuściły fundacyą ołtarza *N. Maryi Panny, ś. Katarzyny i ś. Jana Chrzciciela* przez mieszczan *slupceckich* uczynioną w roku 1443, a w aktach konsystorskich pod tymże rokiem zapisaną. Mieszczanie w tym samym jeszcze roku prezentowali na tę altaryą *ks. Franciszka* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 258).

¹⁾ W aktach konsystorskich następujący pod rokiem 1445 znajduje się dekret co do tej altaryi (fundowanej przez cech *piwowarów i gorzelników*, a w roku 1427 przez arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* kanonicznie erygowanej, jak podaje archidyakon *de Sevė* w wizycie swojej f. 358): „*Die lunae ultima mensis Maji... In causa Nicolai altaristas s. Crucis ante Slupca contra magistros et totam communitatem braseatorum de ibidem dominus (Officialis) auditis eiusmodi propositionibus et responsis, reposuit altaristam ad possessionem priorem, mandans ipsis solvere more consueto, prout prius solvebant, videlicet tres fertones singulis annis, ratione quorum altarista servabat ministrum ecclesiae, qui pulsabat, purgabat, aquam portabat et alia necessaria ad ecclesiam procurabat et triginta missas legere tenebatur, sic, quod usu eas legere incepit aut incipere voluerit(?). Eatunc tenebitur avisare magistros braseatorum, si aliquis eorum habebit diaconum, qui se ad missam procuraret; sic quod istae triginta missae non computantur inter alias missas, quos altarista legere debet in septimana iuxta continentiam privilegii*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 302). ²⁾ Kościół szpitalny wraz z szpitalem fundowany był przez mieszczan zapewne już w wieku XIV, jak wskazują ślady w archiwum konsystorza *gniźnieńskiego*. Przed archidykonem *Wincentym de Sevė* wizytującym parafią *slupcecką* w roku 1608 wytoczyli mieszczanie skargę naprzeciw proboszczowi szpitalnemu, *ks. Janowi Kisliarowi* o rozmaite nadużycia, a głównie o krzywdzenie i uciemiężanie ubogich, czemu wizytator energicznie zapobiegł (Acta Visit. f. 359. 360).

sentandi proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis. Quod hospitale seu oraculum pronunc obtinet in titulum praepositurae honorabilis *Jacobus* de eadem *Slupca*, actu presbyter, ex praesentatione proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis. Quod oraculum seu ipsius praepositus habet ex sui erectione proventus infrascriptos, et primo, penes praefatum oraculum unam aream, satis latam et sufficientem, et cum hortis et pomeriis eidem adiacentibus, quae omnia praefata iacent penes cimiterium eiusdem oraculi versus civitatem *Lendensem*; necnon et aliam aream, et in eadem modo domus infirmorum, etiam penes cimiterium, ex altera parte ecclesiae, ex opposito dictae areae praepositi, et cum horto eidem areae adiacente. Item in eadem civitate habet unum certum mansum cum medio agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum civium eiusdem civitatis, et cum pratis eidem agris adiacentibus, de quibus agris idem praepositus tenetur solvere omnes obventiones, prout et alii cives seu agricolae eiusdem civitatis. Item ex hortis eiusdem civitatis certis habet censum annuum quolibet anno per quatuor marcas pecuniae, de quolibet horto per fertonem. Item vitrici eiusdem oraculi solvunt eiusdem oraculi ministro salariam certam, videlicet per tres fertones pro quolibet anno. Item praefatum oraculum habet imprimis unum calicem argenteum, item crucem et cum sede argenteam, item casulas tres, unam de *albo adamascho*, aliam de simplici camcha, et tertiam de nigro panno, et cum omnibus apparatus. Item vitrici eiusdem oraculi provident de cera et vino.

Hospitale aliud seu oraculum extra muros eiusdem civitatis *Slupca*¹⁾, tituli *sancti Spiritus*, de iurepatronatus et praesentandi proconsulis cum consulibus eiusdem civitatis, quod modo obtinet egregius et honorabilis *Joannes* de eadem *Slupca*, iuris doctor, actu presbyter, ex praesentatione praefatorum consulium. Quod quidem hospitale seu oraculum et eius praepositus ex sui erectione habet proventus infrascriptos, et primo, penes praefatum oraculum unam specialem aream pro curia praepositi et cum horto eidem areae adiacente, necnon et aliam aream pro domo infirmorum ex altera parte eiusdem oraculi, etiam penes cimiterium. Insuper eiusdem oraculi praepositus habet alium specialem hortum, iacentem penes viam, qua itur de eadem civitate versus *Gnesnam*, et supra alveum seu torrentem versus civitatem; item in eadem civitate seu eiusdem campis habet unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum civium eiusdem civitatis, et cum pratis eidem manso adiacentibus; item ex praetorio eiusdem civitatis consules cum proconsule solvunt annuatim hospitalis seu oraculi praeposito censum annuum quolibet anno, videlicet pro quibuslibet quatuor temporibus per duas sexagenas monetae Polonicae²⁾.

¹⁾ Obok wyżej opisanego kościoła i szpitala była druga kaplica szpitalna pod tyt. *ś. Duchy*, fundowana w roku 1421 dnia 8 grudnia przez arcybiskupa *Mikołaja Trąbę*, mająca osobne dla kapłana uposażenie i fundusze na utrzymanie ubogich z poza obrębu miasta. Oba te zakłady kwitły jeszcze na początku XVII wieku (Acta Visit. de Sevé f. 360).

²⁾ O stanie szkoły w mieście *Slupcy* archidyakon *de Sevé* w wizycie swojej z roku 1608 takie zamieścił sprawozdanie: „*Schola bona est, in qua ad praesens manet modernus rector scholae Mathias Kowalski, qui a consulatu marcas quatuor in annum percipit. Scholares habet centum quinquaginta, quos diligenter in pietate, moribus et doctrina instruit. Catechismum illis certis diebus perlegit; probus est et diligens in officio suo. Professionem fidei non fecit. Cantorem habet Simonem Jezeviensem, cui rector dat solarium in annum quatuor florenos*“ (Acta Visit. f. 366 b).

168. COSCHUTHY.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Bartholomaei apostoli*, de iurepatronatus et praesentandi abbatis totiusque conventus monasterii *Landensis*, quae propter proventus et parochianorum paucitatem et magnam decrecentiam diu vacat. Ad quam ecclesiam iure parochiali nulla alia villa, solum ipsa *Coschuthy* spectat et pertinet. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Coschuthy* unam aream pro dote plebanali, iacentem penes cimiterium versus villam, et cum hortis, necnon pratis eidem areae adiacentibus, satis latam et sufficientem; necnon et aliam certam aream pro ministro et cum horto ex altera parte ecclesiae, etiam penes cimiterium versus civitatem *Slupca*; item in eadem villa duos certos mansos agri et cum pratis eidem adiacentibus in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum emethonum villae eiusdem; necnon et alias duas areas pro hortulanis, sibi ipsis contiguas, et cum hortis eidem areae adiacentibus et praefatis agris confluantibus. Item sculteti et emethones villae eiusdem solvunt missalia eiusdem ecclesiae rectori de quolibet manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, tabernatores vero per unum grossum mensalia, et hortulani per medium grossum; molendinator autem eiusdem villae de molendino per unum corum farinae triticeae pro festo Paschae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad duas marcas argenti.

169. SZKARBOSCHEWO.**)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *individuae sanctissimaeque Trinitatis*, de iurepatronatus et praesentandi domini episcopi *Posnaniensis*. Ad quam ecclesiam

*) *Koszuty*, wieś przed rokiem 1253 (Kod. dypl. wielkop. I, 279) opatów *łędzkich* (dziś w dekanacie *stuspeckim* diecezji *kujawsko-kaliskiej*), którzy tam kościół parafialny zapewne już w wieku XIV fundowali, ponieważ akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim jako o *darunym* w drugiej połowie XV wieku (Archiv. Consist.). Po zniesieniu klasztoru w *Łędzie*, do którego ten kościół już w wieku XV był wcielonym i przez zakonników administrowanym, dla nader szczupłych dochodów jego wcielono go w roku 1819 jako filię do kościoła parafialnego w *Młodojewie*. Dzisiejszy kościół przez opata *Lukomskiego* w roku 1720 z drzewa odbudowany, a w roku 1872 restaurowany, ma trzy ołtarze. Dekret ostatecznej afiliacji wydany został przez konsystorz *kujawski* dopiero w roku 1866 (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 75).

**) *Skarboszewo*, wieś niegdyś biskupów *poznańskich* (w dzisiejszym dekanacie *powiżkim* archidiecezji *gnieźnieńskiej*) z kościołem parafialnym prawdopodobnie przez nich fundowanym, o którym akta konsystorskie wspominają pod rokiem 1431. W tym roku bowiem *Adam*, pleban tamtejszy pozwany był przed sąd konsystorski przez *Adama Swinkę*, kanonika *gnieźnieńskiego* o to, że sobie przywłaszczył należące się jemu dziesięciny z *Parusewa* (Excerpta ex actis Consist. f. 101 b). Według wizyty arcybiskupa *Raczyńskiego* z roku 1811 kościół *skarboszewski* przez sto lat poprzednich przeszedł nie miał własnego rządcy. W miejsce zrujnowanego kościoła drewnianego wystawiony został około roku 1740 nowy z drzewa przez nieznanego fundatora. Wyrestaurował go w roku 1756 i wewnątrz przyozdobił *Józef Lukomski*, dziedzic *Parusewa*.

praesentatus est quidam *Joannes de Gorgolino*¹⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem episcopi *Posnaniensis*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum decrecentiam non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Szkarboschewo* et *Paruschewo*²⁾, necnon *Paruschewko deserta*³⁾ spectant et pertinent⁴⁾, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Szkarboschewo* unam aream pro dote plebanali, satis latam et spatiosam multum, et cum magnis hortis eidem areae adiacentibus. Quae area iacet ab ecclesia tendens versus occidentem et penes alveum seu torrentem, per villam decurrentem, et aliam aream pro ministro, iacentem ex opposito portae plebanalis penes cimiterium et cum horto eidem areae adiacente. Habet insuper et aliam aream in medio villae, iacentem versus septentrionem, tendentem ab ecclesia, et cum bono horto eidem areae adiacente pro hortulano; item plebanus habet et alium hortum specialem, iacentem penes aream sculteti versus meridiem, qui hortus protenditur in latitudine, prout mansus unus agri, in quo aliquando fiebat cmetho eiusdem plebani; item habet et tres mansos agri, in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum eiusdem villae, cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item cmethones eiusdem villae *Szkarboschewo* et *Paruschewo* solvunt missalia eiusdem ecclesiae rectori de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Decima vero manipularis, quae proveniebat eidem ecclesiae in *Szkarboschewo* de agris praedialibus villae *Paruschewo*, modo percipitur per plebanum in *Szthrzalkowo*⁵⁾, quare praefati plebani pro eadem litigantur *Gnesnensi* in consistorio, et ideo impacifica.

Paruschewko, quondam villa, nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat et provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Szkarboschewo*.

170. GRABOSCHEWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae et Margarethae virginum*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Graboschewo*, quam modo obtinet

¹⁾ Jan z Gorgolina, pleban. ²⁾ Parusewo. ³⁾ Parusewek. Przybyła później Wygoda Parusewska. ⁵⁾ Strzalkowo.

*) *Graboszewo*, wieś szlachecka (w dekanacie powiatowym archidiecezyi gnieźnieńskiej), w r. 1608 własność *Hieronima Gostomskiego*, wojewody *poznańskiego* i *Stanisława Tomickiego* (Acta Visit. de Servo f. 385), miała kościół parafialny jeszcze przed rokiem 1443, w którym *Stanisław*, pleban tamtejszy, zdając się w konsystorzu *gnieźnieńskim* na jednego z prałatów, a *Mikołaj*, dziedzic miejscowy na wojewodę *poznańskiego*, obowiązują się pod karą 100 grzywien w czasie od *ś. Jakóba* do *ś. Bartłomieja* pogodzić się pomiędzy sobą przez wybranych arbitrów i różne spory załatwić (Excerpta ex actis Consist. f. 261). Według napisu na ścianie dzisiejszy starożytny kościół miał już być wystawiony roku 1353 (Acta Visitat.). Od strony północnej ma przybudowaną kaplicę z drzewa dębowego pod tyt. *ś. Izydora Oracza*. Że jest konsekrowany, dowodzą krzyże na ścianie malowane (Acta Visit.).

honorabilis *Nicolaus*, haeres in eadem *Graboschewo*, actu presbyter, ex praesentatione sui patris. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum decrecentiam non potest secum tenere vicarium nec tenet, solum ministrum, quem plebanus eiusdem ecclesiae salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Graboschewo*, *Chwałybogowo*¹⁾, *Młodzyowycze*²⁾, *Crampkowo*³⁾, *Uszczyaczyno*⁴⁾ et *Koszczyanky*⁵⁾ et alia *Koszczyanky deserta*⁶⁾ spectant et pertinent⁷⁾, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Graboschewo* unam aream pro dote plebanali, satis latam et spatiosam, cum hortis penes eandem aream plebanalem, qui hortus (sic) protenditur in latitudine a dicta area plebanali usque ad curiam haeredis, seu ad certum salicem, qui est in sepe, in longitudine vero usque ad torrentem pertranscurrentem silvam, et ad scopulum ibidem sipatum. Quae area iacet penes viam, qua itur de eadem *Graboschewo* versus *Slupeza* in dextera parte. Necnon et aliam aream pro ministro, iacentem penes cimiterium versus septentrionem et cum magna parte terrae pro horto. Insuper habet et tertiam aream pro hortulano, iacentem penes praescriptam aream ministri et protendentem se usque ad viam, qua itur de eadem *Graboschewo* versus *Szokolnyky*⁸⁾. Item in eadem *Graboschewo* habet duos certos mansos agri in quolibet campo, ita latos et longos, prout et aliorum cmethonum eiusdem villae, et cum pratis eisdem mansis adiacentibus, quorum agrorum media pars et ultra excrevit nemoribus et boris. Habet etiam et specialem silvae partem, dictam *Lyubyen*⁹⁾, protendentem se in latitudine et longitudine, prout signaturae alias *naczyoszy*¹⁰⁾ apparent et demonstrant. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris praedialibus eiusdem villae spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; tabernatores vero mensalia de domo per unum grossum et hortulani per unum corum avenae¹¹⁾.

Chwałybogowo, *Młodzyowycze*, *Crampkowo* et *Koszczyanky*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, in quarum una, videlicet *Młodzyowycze*, pars eorundem agrorum praedialium est possessionata cmethonibus, de quibus omnibus et singulis, tam nobilium, quam cmethonum praefatorum, decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Graboschewo* rectori; de agris vero cmethonalibus earundem villarum, tam praefatorum cmethonum in agris praedialibus existentium, cmethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Uszczyaczyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri scultetiales, de quibus omnibus scultetus solvit missalia, videlicet per decem coros avenae

¹⁾ *Chwałybogowo*. ²⁾ *Młodziejewice*. ³⁾ *Krępkowo*. ⁴⁾ *Uścięcin*. ⁵⁾ *Kościanki*. ⁶⁾ Nie istnieją już. ⁷⁾ Przybyły później osady: *Chwałybogowskie Huby*, *Mały Folwark Graboszewski*, *Wielki Folwark Graboszewski*. ⁸⁾ *Sokolniki*. ⁹⁾ *Lubień*. ¹⁰⁾ naciosy na drzewach. ¹¹⁾ W roku 1475 *Jan Jurczykowski*, pleban i *Jan*, dziedzic z *Strzalkowa*, układają się w konsystorzu *gnieźnieńskim* przed sądem polubowym składającym się z arcybiskupa *Jakóba z Sienna*, *Piotra Pniewskiego*, oficyna i *Władysława Głębockiego*, kanoników *gnieźnieńskich* o granice pomiędzy rolami proboszczowskimi a *strzalkowskimi* pod karą 500 dukatów, gdyby który z nich miał też ugodę zerwać (Excerpta f. 610. 611).

et decem siliginis, emethones vero, dum fuerunt, solvebant etiam missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Koszczyankę minor, quondam villa nunc vero haereditas deserta sub eadem parochiali, propter cuius villae diuturnam desertationem nescitur, quid et quot proveniebat eidem ecclesiae.

Myelzno, villa, in qua etiam est ecclesia parochialis, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus decima pecuniaria provenit eiusdem ecclesiae in *Graboschewo* rectori, de quolibet manso videlicet per decem quatuor grossos pecuniae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quinque marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per sex grossos pecuniae et septimum pro quittance.

171. SZTHRZALKOWO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Dorotheae virginis*, de iurepatronatus laicorum, de domo nobilium, quam modo obtinet *Szapala Stanislaus*²⁾ in eadem haereditate, et non aliorum. Quam ecclesiam modo obtinet honorabilis *Stanislaus Schetlyewsky*³⁾, actu presbyter, ex praesentatione praefati nobilis. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochianorum paucitatem non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali nulla alia villa, solum ipsa *Szthrzalkowo* spectat et pertinet. In prima tamen fundatione spectabant villae *Kownathy*⁴⁾ *Radlowo*⁵⁾, *Szyrakowo*⁶⁾ et *Oszthrow*⁷⁾, in qua fundata est ecclesia filialis eiusdem ecclesiae in *Szthrzalkowo* et erecta, cuius desuper sunt adhuc testes vivi⁸⁾. Quae quidem

¹⁾ *Mielzyn*.

*²⁾ *Strzałkowo*, wieś szlachecka (w dekanacie powiatkim, archidiecezyi gnieźnieńskiej położona), gniazdo rodziny wielkopolskiej *Strzałkowskich* h. *Poraj*, która się jeszcze w wieku XVII przy dziedzictwie swoim trzymała (Acta Visit. de Seve f. 377), miała kościół parafialny zapewne przez tę rodzinę fundowany, o którym akta konsystorza gnieźnieńskiego wspominają pod rokiem 1446 jako już dawno przedtem istniejącym. W tym roku bowiem pleban tamtejszy, *Maciej*, sprzedaje w obec tegoż konsystorza dziesięcinę z połowy wsi *Strzałkowa* od niepamiętnych czasów przez poprzedników jego pobierane dziedzicowi miejscowemu, *Strzałkowi* albo *Strzałkowskiemu* za 6 grzywien rocznie (Excerpta ex actis Consist. f. 327). Podana niżej przy *Ostrowie* jako filii do *Strzałkowa* należącej uwaga dowodzi niewątpliwie, że w obu miejscach były kościoły parafialne już za arcybiskupa *Mikołaja Trąby* (1411—1422). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił własnym nakładem w roku 1640 *Świętosław Strzałkowski*, archidyakon *poznański*, kanonik *gnieźnieński* i *łowicki*. Według wizyty kanonika *Balcera Pstrokońskiego* kościół ten w roku 1645 dnia 15 września był konsekrowany (Arch. Consist. Acta Visitat.).

³⁾ Powinno być według powyższych uwag *Strzałek Stanisław*. ⁴⁾ *Stanisław Szelowski*, pleban. ⁵⁾ *Kownaty* albo *Kornaty*. ⁶⁾ *Radlowo*. ⁷⁾ *Sierakowo*. ⁸⁾ *Ostrów*. ⁹⁾ Nie była to bynajmniej pierwotna kościół w *Ostrowie* jako filii kościoła *strzałkowskiego* erekcja, ale zredukowanie z parafialnego na filialny. W roku bowiem 1459 *Andrzej*, pleban kościoła w *Ostrowie*, rozprawia się z *Janem z Buku*, plebanem w *Strzałkowie* o dziesięcinę w *Sierakowie*, którą to wieś arcybiskup *Mikołaj Trąba*, wcielił był do parafii *strzałkowskiej*. Konsystorz, czyli raczej zastępujący go sąd polubowy przez strony obrany, składający się z officyała *Mikołaja z Czechła*, *Jana Grądzińskiego* i *Mikołaja z Xiąża*, kanoników *gnieźnieńskich*, kasując wcielenie tejże wsi do *Strzałkowa*, przyznaje ją plebanowi w *Ostrowie*, jako od

ecclesia matrix in *Szthrzalkowo* habet ex sui erectione proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Szthrzalkowo* unam aream pro dote plebanali cum hortis eidem areae adiacentibus, qui horti protendentur in latitudine ultra unum stadium cum medio, et iacentem penes cimiterium versus septentrionem; necnon et alias tres areas, unam pro ministro et alias duas pro hortulanis, et cum hortis eidem areis adiacentibus, iacentes ex opposito praefatae areae plebanalis et ecclesiae versus occidentem, seu ex altera parte viae, quae iacet penes cimiterium. Habet insuper seu habere debet in eadem villa unam aream pro tabernatore et cum horto, prout litterae erectionis desuper sunt et extant. Item habet in eadem villa unum certum mansum cum medio agrorum in quolibet campo, sibi ipsis contiguos, protendentes se in longitudine, prout et aliorum emethonum eiusdem villae, in latitudine vero protenditur praefatus mansus cum medio ad viginti et octo sulcos, et cum pratis et silvis eidem agris adiacentibus, seu ex opposito eorundem agrorum. Item habet specialem aliam silvam, dictam *Vylyen*, in toto, prout protenditur in latitudine et longitudine, iacentem ex opposito aliae silvae haeredum, dictae *Gayno*, versus septentrionem. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus eiusdem villae spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Insuper praefati emethones solvunt mensalia de manso per decem obolos, hortulani vero per unum grossum pecuniae.

Altare in eadem ecclesia parochiali, quod est annexum praefatae capellae, prout litterae de hoc apparent, tituli *beatissimae virginis Mariae*¹⁾. Quod quidem altare habuit et habet proventus infrascriptos, et eorum modernus plebanus est in possessione; et primo, in oppido *Myelsyno*, in quo etiam est ecclesia parochialis, censum annuum, videlicet quatuor marcas pecuniae, emptum et comparatum super omnibus bonis haereditariis eiusdem oppidi, in et pro sexaginta marcis pecuniarum numeri et monetae Polonicae. Quem censum quatuor marcarum haeredes eiusdem oppidi solvunt solveque tenentur sub censuris ecclesiasticis in et pro festis *Puri-*

dawna do kościoła jego należąca i w pobliżu jego położoną, a plebanowi *strzałkowskiemu* przysądza wynagrodzenie za długie zachody i procesa w tej sprawie 6 grzywien srebra, które mu miał zapłacić pleban *ostrowski* (Excerpta ex actis Consist. f. 436. 437). Widać ztąd, że kościół w *Ostrowie* na początku wieku XV i zapewne wiele dawniej był parafialnym, w końcu tegoż lub na początku następnego wieku był afiliowany do *Strzałkowa*, lecz już w drugiej połowie wieku XVI do dawnej godności swej został przywrócony, albowiem *Wincenty de Seve*, archidyakon, opisuje go w roku 1608 jako znów od dawna parafialny (Acta Visit. f. 395^b). Dzisiejszy kościół drewniany w *Ostrowie* wystawił w roku 1711 *Antoni Łukomski*, opat klasztoru *łódzkiego*, do którego ta wieś od wieków należała, a konsekrował go *Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński*, roku 1723 dnia 8 września. Parafią składają wsie: *Ostrów*, *Babin*, *Babińskie Oleńdry*, *Ciosna*, *Kornaty* albo *Kownaty*, *Kornaty Leśne* albo *Parcelle*, *Leśniewo*, *Radlowo*, *Sierakowo*, *Sierakówko*, *Sierakowskie Oleńdry*, *Słomczyce*, *Słomczyckie Huby*.

¹⁾ Pierwiastkowa fundacja tej altaryi nastąpiła w roku 1460, w którym *Strzałek i Marcin*, dziedzice *Strzałkowa*, przed konsystorzem w *Gnieźnie* obowiązują siebie i następców swoich do płacenia, pierwszy 2, a drugi 1 grzywny rocznie, zabezpieczone na dobrach *Strzałkowa*, z warunkiem, aby pleban utrzymywał wikaryusza, któryby przed ołtarzem po lewej stronie kościoła odprawiał co wtorek mszą ś. żałobną, a w sobotę mszą tak zwaną „*Rorate*.” Nadto obowiązał się *Strzałek* sprawić do tego ołtarza kielich srebrny i dwa ornaty (Excerpta ex actis Consist. f. 455).

ficationis beatae Mariae, quolibet anno immediate sese sequentibus, prout de hoc latius litterae erectionis et foundationis obligatoriae canunt.

Item praefata ecclesia ex antiquo taxata est ad viginti scotos argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quinque grossos pecuniae et sextum pro quittance.

172. OSSTROW.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Visitationis gloriosissimae virginis Mariae*, de iurepatronatus abbatis totiusque conventus monasterii *Landensis*, quae diu vacat propter proventuum decrescentiam. Cuius ecclesiae rector pro sui subsidio servat ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Osstrow*, *Sierakowo*, *Radlowo* et *Kownathy*, necnon *Szarnowo Deserta*¹⁾ spectant et pertinent, quae ecclesia ut dicitur, cum sua tota parochia est adempta et excerpta ab ecclesia in *Sztrzałkowu*. Et habet eadem ecclesia in *Osstrow* ex antiquo proventus infrascriptos, primo itaque habet in eadem *Osstrow* unam specialem aream pro dote plebanali cum horto eidem areae adiacente, satis latam et spatiosam, quae area cum horto iacet penes cimiterium versus orientem; necnon et aliam aream pro ministro ecclesiae, iacentem in horto plebanali, qui hortus adiacet manso plebanali; item habet et specialem mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum villae eiusdem, et cum pratis eidem manso adiacentibus. Item emethones eiusdem vilae solvunt eiusdem ecclesiae rectori missalia de manso per tres grossos pecuniae, et non plus tenentur dare; tamen moderno commendario propter eius diligentiam consenserunt per tres annos dumtaxat dare et solvere, dantque et solvunt per duos coros siliginis et duos avenae de manso.

Sierakowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, qui excreverunt boris et silvis in maiori parte, de quibus omnibus et singulis decima manipularis proveniebat et venit eiusdem ecclesiae in *Osstrow* rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, hortulani vero per medium grossum.

Radlowo et *Kownathy*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum tam sculteti quam emethones solvunt missalia eiusdem ecclesiae in *Osstrow* rectori de manso per tres grossos pecuniae, et non plus.

Szarnowo, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, a multis annis sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat eiusdem ecclesiae in *Osstrow* rectori.

*) *Ostrów*. Uwagi względem kościoła parafialnego tamże umieszczone są wyżej pod *Strzałkowem*.

¹⁾ *Szarnowo* dziś nie istnieje. W roku 1445 *Jakóbowi*, plebanowi *ostrowskiemu*, ustępuje *Mikołaj*, pleban w *Stawie*, połowę dziesięćcin w *Szarnowie*, o którą od dawna spór z sobą wiedli, i wprawdzie, w jednym roku miał pleban *ostrowski* wziąć dziesięćcinę oziminną, a pleban *stawski* jarzynną, w drugim zaś roku przeciwnie. Za to miał plebana *stawskiego* wyręzać pleban *ostrowski* w odwiedzeniu chorych podczas mrozów i złych dróg, niemniej chrzczyć dzieci i chować umarłych z jego parafii (Excerpta f. 305).

173. POWYCZ*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *SS. Joannis Baptistae et Nicolai episcopi et confessoris*, de iurepatronatus et praesentandi regiae maiestatis, quam modo obtinet venerabilis et egregius vir dominus *Joannes Charbowski*¹⁾, decretorum doctor et canonicus *Posnaniensis*, ex praesentatione praefatae regiae maiestatis Poloniae. Cuius quidem ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat duos vicarios manuales et ministrum, quos salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae ultra praedictum oppidum, videlicet *Ruchoczyno duplex*²⁾, *Vytkowo duplex*³⁾, *Charbino*⁴⁾, *Przebrodzyńno*⁵⁾, *Vyelyathkowo*⁶⁾ et *Polyanowo*⁷⁾, necnon *Szwydlowycz deserta*⁸⁾ et *Rzemehowo etiam deserta*⁹⁾ spectant et pertinent¹⁰⁾, et incolae ipsarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos et eorum modernus est in possessione; et primo, in eodem oppido unam aream pro dote plebanali, iacentem in ripa lacus versus meridiem, ab ecclesia tendentem, satis latam et sufficientem, et cum hortis eidem areae adiacentibus, et pro horreo. Habet et alias tres areas, duas pro vicariis, iacentes penes cimiterium versus occidentem, et tertiam pro ministro etiam penes cimiterium versus orientem. Item habet et unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latos et longos (sic), prout et aliorum oppidanorum eiusdem oppidi, et cum pratis eidem agris adiacentibus. Item ex agris, qui coluntur pro curia, omnibus et singulis decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori; de agris vero oppidanorum

*) *Powicz*, starożytna osada królewska, przywilejem danym w *Gnieźnie* roku 1243 dnia 8 czerwca przez *Bolesława*, księcia *wielkopolskiego*, niejakiemu *Baldwinowi (probo viro)* zamieniona na miasto na prawie niemieckiem (Kod. dypl. wielkop. I, 202. 203) z kościołem parafialnym przez książąt *polских* fundowanym, którzy go osobną wsią *Strzyżewem* uposażyli, jak dowodzi przywilej króla *Kazimierza W.* z roku 1362 zatwierdzający tę daninę, na który się jako zachowany w tamtejszym archiwum kościelnem ks. kanonik *Balcer Pstrokoński* w wizycie swojej z roku 1766 odwołuje (Arch. Cap. Acta Visit. Balthas. Pstrokoński). Prawdopodobnie danina ta pochodziła od *Władysława Łokietka*, nagradzającego nią miasto obok innych dobrodziejstw za mężny odpór stawiony Krzyżakom przy ich napaści na *Wielkopolskę* w roku 1331. Ta właśnie okoliczność wnosząca na wiele dawniejsze istnienie w *Powiczu* kościoła parafialnego. W roku 1419 dnia 19 stycznia *Boczko*, pleban *powicki*, wytacza przed konsystorzem *gnieźnieńskim* sprawę naprzeciw prokonsulowi *powickiemu*, „quod quartas ministro ecclesiae ibidem iuxta consuetudinem dudum tentam et observantiam incolis et oppidanis ibidem voluntatem solvendi habentibus et iam de facto dare incipientibus solvere propria temeritate inhibuit.“ Wyrok w tej sprawie z dnia 23 tegoż miesiąca i roku wypadł na korzyść plebana (Excerpta ex actis Consist. f. 45. 46). W miejsce starożytnego kościoła drewnianego niegdyś nakładem *Jana Grzybińskiego*, kanonika kolegiaty *ś. Jerzego* na zamku w *Gnieźnie* i plebana miejscowego, wystawiono, stanął w r. 1863 kosztem fiskusa i parafian nowy kościół murywany w stylu gotyckim, który w roku 1868 ks. biskup *Cybuchowski*, suffragan *gnieźnieński* konsekrował.

¹⁾ *Jan Charbowski*, doktor prawa, kanonik *poznański*, pleban. ²⁾ *Ruchocin* i *Ruchocinek*. ³⁾ *Witkowo* i *Witkówek*. ⁴⁾ *Charbin*. ⁵⁾ *Przebrodzyńno*. ⁶⁾ *Wilatkowo*. ⁷⁾ *Polanowo*. ⁸⁾ *Szydłowice*. ⁹⁾ *Rzemehowo*. ¹⁰⁾ Przybyły później osady: *Bonikowo*, *Bonikowskie Huby*, *Borek*, *Huta Powicka*, *Kakolewo*, *Klausthal*, *Eugi*, *Okręglca*, *Ostrowo Stare*, *Ostrowo Nowe*, *Piła*, *Podwiewkowo*, *Rudy Wilatkowskie*, *Sautersbrunn*, *Słozzewo*, *Smolniki*, *Studzieniec*, *Wójtostwo*, *Zielatkowo*.

oppidani solvunt decimam pecuniariam de manso per undecim grossos pecuniae; hi vero, qui agros non habent, solvunt mensalia de domo per unum grossum pecuniae, inquilini autem per medium grossum¹⁾. Item de duobus molendinis eiusdem oppidi, videlicet aquatico et equestri, provenit ex omnibus emolumentis decima mensura seu decimus corus cuiuscunque frumenti seu grani. Item in lacu magno eiusdem oppidi *Powycz* habet idem plebanus libertatem piscandi pisces omni genere retium, praeter sagenam magnam, in toto lacu, et non solum libertatem piscandi, sed etiam et locandi seu arendandi cui placet. Insuper in eodem lacu habet decimam piscem omnis generis piscium, seu decimam earundem. Item in lacu, dicto *Nydzjagyel*²⁾, conventus seu monasterii *Landensis*, eiusdem ecclesiae in *Powycz* rector habet simili modo libertatem piscandi pisces etiam omni genere retium, praeter sagenam magnam, necnon et decimam piscium cuiuscunque generis³⁾. Item praefati oppidani eiusdem oppidi *Powycz* solvunt clericales ministro, videlicet de qualibet domo per quatuor obolos annuatim.

Ruchoczyno duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Powycz* rectori; cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt etiam eidem rectori decimam pecuniariam de manso per undecim grossos pecuniae, hortulani vero per unum corum avenae aut unum grossum pecuniae.

Vytkowo duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in

¹⁾ O daniny ze strony mieszczan zacięte pomiędzy nimi a plebanem toczyły się spory. W r. 1434 *Boczko*, pleban sądzi się przed konsystorzem z nimi o miarę mesznego. Konsystorz rozstrzyga, że mają oddawać na miarę *gnieźnińską* (Excerpta ex actis Consist. f. 122). W roku 1445 pleban *Marcin* pozywa mieszczan o zaległe meszne w ilości 66 miar żyta i tyleż owsa, na których oddanie zostali skazani (tamże f. 202b). Niezadowolnieni wyrokiem konsystorskim udawali się mieszczanie do króla *Kazimierza Jagiellończyka* i molestowali go nie mało, jak się to z następującego dokumentu pokazuje: „*Casimirus Rex Poloniae etc. Venerabili Nicolao de Kaliss, secretorum doctori, vicario in spiritualibus et officiali Gnesnensi devoto nobis grate dilecto. Venerabilis devote grate nobis dilecte. Ad instantes querelas civium nostrorum de Powidz contra honorabilem Kanthman Martinum, plebanum de ibidem, magnifico Petro de Szczekociny, regni Poloniae vicecancellario et Nicolao de Zakrzew, castellano Vislicensi, sincere nobis dilectis causam huiusmodi examinare, ne talibus amplius agitati fuissetis, commiseramus; ubi altricationibus aliquibus praesertim missalium ecclesiae parochialis de Powidz coram dictis magnificis hincinde inter eos habitis, ultimam ipse Martinus plebanus ommissis iuribus suis etiam et coram maiestate dictorum civium corporali detulit juramentoc (sic), quod alias unquam de eisdem dictae ecclesiae et plebanis pro tempore existentibus non respondebant, et id faciendo infra hinc et festum sanoti Michaelis proximo conspectui tuo debent se repraesentare. Quod si fecerint, sint a solutione eiusdem liberi et soluti. Sint autem, ex tunc perpetuo iuxta sententiam et pronuntiationem tuam et aliorum officialium ad solutionem eiusdem debent esse astricti. . . . Datum in Petrikow feria quarta post festum s. Bartholomaei proxima anno millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo. Relatio eiusdem magnifici Petri de Szczekociny, regni Poloniae vicecancellarii.*” Mieszczanie nie chcieli złożyć przysięgi, dla tego officjał skazał ich na oddawanie mesznego (Excerpta ex actis Consist. f. 338. 339). W dwa lata później spory o meszne na nowo wybuchły, przyczem mieszczanie rozmaite inne naprzeciw plebanowi *Marcinowi* przed sąd konsystorski wytoczyli sprawy, a przedewszystkiem sprawę administrowania kasy kościelnej. Tenże sąd wydał wyrok skazujący mieszczan na oddawanie mesznego, a co do kasy kościelnej rozporządził, aby sprawioną była do przechowywania pieniędzy i kosztowności kościelnych skrzynia z trzema zamkami, od których pleban miał mieć jeden klucz, a dwa inne prowizorowie i mieszczanie. ²⁾ *Niedzziagiel*, jezioro pod *Wilatowem* (*Jelathowo*). ³⁾ Konsystorz skazuje na dniu 29 kwietnia r. 1439 opata *Rycharda* z *Lędu* na oddawanie plebanowi *powidzkemu* dziesięciny z ryb ułowionych w jeziorze *Niedzziagiel* (tamże f. 188).

Powycz rectori; cmethones autem de agris cmethonalibus solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae et hortulani mensalia de domo per unum grossum.

Charbyno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri scultetorum et speciales cmethonales, de quibus omnibus tam scultetorum quam cmethonum sculteti et cmethones solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae. Insuper praefati cmethones solvunt etiam decimam pecuniariam de manso per novem grossos pecuniae; de agris vero desertis, qui pro domino seu haerede coluntur, provenit decima manipularis etiam eiusdem ecclesiae in *Powycz* rectori, et similiter provenit de villa *Przebrodzyno*, quae est sub eadem parochiali et non aliter.

Vyelyathkowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones solvunt missalia de manso per tres grossos pecuniae, sculteti vero solvunt de manso per unam mensuram siliginis et aliam avenae.

Polyanowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones solvunt missalia de manso per unum corum siliginis et unum avenae, sculteti vero duos coros siliginis et duos avenae.

Rzemechowo deserta, villa sub eadem parochiali, de cuius haereditatis omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori.

Szwydwowycyz etiam *deserta*, villa sub eadem parochiali, in qua fuerunt et sunt speciales agri scultetorum, de quibus omnibus decima manipularis proveniebat et provenit eiusdem ecclesiae in *Powycz* rectori; de agris vero cmethonalibus nescitur, quid provenit, propter diuturnam desertationem.

Altare seu capellania quondam in ecclesia parochiali in *Zadzim*¹⁾, archidiaconatus *Unyeyoviensis* ex antiquo fundatum, et tandem novissime in *Powycz*, ut dicitur, translatum, de collatione et praesentatione successorum olim nobilis *Michaelis*, tenutarii in *Powycz*. Quod modo obtinet honorabilis *Mathias Caczka* de *Vagrowycyz*²⁾, actu presbyter. Et habet praefatum altare pro dote et fundo, inprimis in suprascripta *Zadzim* specialem aream cum horto pro domo, necnon sex marcas pecuniae census annui perpetui ex bonis haereditariis³⁾, censibus et provenitibus villae *Budzyslaw*⁴⁾, in qua etiam habetur ecclesia parochialis, dicti quondam *Michaelis* tunc haereditaria (sic). Quod altare seu eius altaris requirit ex fundatione residentiam personalem, et pro onere habet explere tres missas qualibet septimana, unam pro fundatoribus, aliam pro defunctis, et tertiam de *beatissima virgine Maria*⁵⁾.

¹⁾ *Zadzim* pod miastem *Sradkiem*. ²⁾ *Maciej Kaczka z Wągrówca*. ³⁾ Altaria ta albo napowróć do *Zadzimia* przeniesioną została w tym samym wieku, albo też fundusze jej zupełnie upadły, ponieważ archidyakon *Wincenty de Sevé* w wizycie swojej z roku 1608 nic o niej nie wspomina (*Acta Visitat.* f. 367. 368). ⁴⁾ *Budzyslaw*. ⁵⁾ W wieku XV była utrzymywana szkoła w mieście *Powidzu*, której obsadzania prawo konsystorz w roku 1441 naprzeciw pretensjom starszyzny miasta samym tylko przysądził plebanom (Excerpta ex actis Consist. f. 216).

174. STHAW.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *SS. Nicolai et Hedvigis*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eadem *Sthaw*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de Popowo*, actu presbyter, ex praesentatione haeredum in eadem *Sthaw*. Cuius ecclesiae rector propter proventuum et parochianorum maximam decrescentiam non potest tenere vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Sthaw*, *Volya*¹⁾, *Unya*²⁾, *Gunyce duplex*³⁾, *Chwalykovicze*⁴⁾, *Szkape*⁵⁾, necnon desertae *Grabyonky duplex*⁶⁾, *Moszczenyca*⁷⁾, *Szarnowo duplex*⁸⁾ spectabant et pertinebant, spectantque et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiebant et percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Sthaw* unam aream pro dote plebanali, et cum bonis hortis, iacentem penes cimiterium versus meridiem; necnon et alias duas areas, unam pro vicario, et aliam pro ministro, sibi ipsis vicinas, iacentes penes hortum plebani versus orientem. Insuper habet et alias quatuor areas pro tabernatoribus, tres iacentes penes praefatas areas vicarii et ministri versus villam, quartam vero ex opposito molendini penes cimiterium, versus molendinum usque ad viam, quae iacet penes molendinum. Item molendinum, quod dicitur *Polny mlyn*, in eadem haereditate, quod modo in toto iacet desertum, cuius molendini medietas iure haereditario spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae in *Sthaw* plebanum. Item in eadem haereditate *Sthaw* habet unum certum campum pro allodio, iacentem supra stagnum seu piscinam versus villam *Unya*, cum pratis eidem allodio adiacentibus, cuius allodii pars exerevit nemoribus⁹⁾. Item habet omnimodam facultatem pisces piscandi in torrente pertranseunte eandem haereditatem omni genere retium. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris eiusdem villae *Sthaw* spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae in *Sthaw* rectorem.

*) *Staw*, wieś szlachecka (w dzisiejszym dekanacie powiatkim archidiecezyi gnieźnieńskiej), gniazdo familii *Stawskich* h. *Leszczyce*, która jeszcze w początku wieku XVII dziedzictwo przodków posiadała (Acta Visit. Vinc. de Sev. f. 388) i niewątpliwie tam kościół parafialny fundowała i uposażyla. Według zapisów w aktach konsystorskich istniał tenże kościół już w wieku XIV, albowiem w r. 1428 przy sposobności darowizny łąki przez dziedzica miejscowego mu uczynionej odnośny dokument mówi o nim jako o dawno istniejącym (Excerpta ex actis Consist. f. 81). Dzisiejszy kościół jest drewniany, w połowie wiekueszłego przez nieznanego dobroczyńcę odbudowany, a na dniu 19 października roku 1780 przez *Ludwika de Mathy*, sufragana *poznańskiego* i kanonika *gnieźnieńskiego* konsekrowany (Acta Visit. Wyczalkowski). Od strony północnej ma przybudowaną później kaplicę pod tyt. *ś. Jana Nepomucena*.

1) *Wólka*. 2) *Unia*. 3) *Gonice* i *Goniczki*. 4) *Chwałkowice*. 5) *Skape*. 6), 7) i 8) miejscowości dziś nieznanne. Natomiast przybyła wieś *Czekuszewo*. 9) W roku 1428 dnia 11 czerwca dziedzic miejscowy w obec konsystorza darował kościołowi albo raczej plebanii w *Stawie* łąkę, jak się to z następującego w aktach konsystorskich zapisu pokazuje: „*Nobilis Venceslaus (Stawski), haeres in Staw donationis irrevocabili inter vivos fieri consueta donavit pratum, quod iacet inter prata ecclesiae in Staw in loco dicto Obora, ecclesiae ibidem in Staw tali conditione, quod si aliqui consanguinei dicti Venceslai legatoris vellent dicham pratum ratione propinquitatis habere, estimo solutis sex marcis ecclesiae in Staw dictum pratum poterint habere* (Excerpta ex actis Consist. f. 81).

Volya, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones solvunt decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae et similiter scultetus.

Unya, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones de agris emethonalibus solvunt eiusdem ecclesiae rectori in *Sthaw* decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae; insuper solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae et similiter sculteti.

*Gunyce duplex*¹⁾, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt speciales agri praediales, de quibus omnibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Sthaw* rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae.

Chwalykovicze et *Szkape*²⁾, villae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Sthaw* rectori.

*Grabyonky duplex*³⁾, villae utraque desertae sub eadem parochiali, de quarum villarum omnibus et singulis agris decima manipularis proveniebat eiusdem ecclesiae in *Sthaw* rectori.

Moszczenyca et *Szarnowo duplex*, sub eadem parochiali, in quibus fuerunt et sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis proveniebat eiusdem ecclesiae in *Sthaw* rectori; de agris vero emethonalibus proveniebant missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad quatuor marcas argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per duodecim grossos pecuniae.

175. BRUDZEWKO.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de iurepatronatus et praesentandi haeredum in eadem *Brudzewko*, quam modo obtinet honorabilis *Martinus de Schyschyno*⁴⁾, actu presbyter, ex praesentatione eiusdem villae haeredis. Cuius ecclesiae rector pro tempore existens propter proventuum et parochia-

1) *Piotr*, wikaryusz w *Stawie* pozywa w roku 1439 *Aleksę*, dziedzica w *Gonicach* o cztery grzywny za dziesięcinę jemu na utrzymanie przeznaczoną, które mu konsystorz przysądza (tamże f. 183).

2) *Mikołaj*, pleban rozprawia się w latach 1441 i 1463 o dziesięcinę w *Chwałkowicach* i *Skapem* (tamże f. 222. 493). 3) Tenże sądzi się w roku 1463 o dziesięcinę w *Grabiankach* (tamże f. 493).

*) *Brudzewo*, wieś szlachecka, w początku wieku XVII własność *Lukasza Mielżyńskiego*, podkomorzego *kaliskiego* (położona w dekanacie powiatkim archidiecezyi gnieźnieńskiej), posiadała kościół parafialny już przynajmniej w połowie wieku XIV, gdyż w roku 1431 *Piotr*, pleban tamtejszy sprzedaje knieciom z *Szemborowa*, wsi naówczas do jego parafii należącej, stóg żyta z dziesięciny tamże kościołowi *brudzewskiemu* od dawna przypadającej (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 107). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w miejsce takiegoż od starości zapadłego w roku 1826 kosztem dziedzica miejscowego i patrona *Józafa Mikorskiego*, który w tymże roku pobenedykował dziekan *powiatki*, *Ignacy Ladach* (Acta Consist. Gnesn.).

4) *Marcin ze Szyszyna*.

norum paucitatem non potest secum tenere vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Brudzewko*¹⁾, *Budy*²⁾ et *Vyzuthowo*³⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Brudzewko* unam aream, iacentem penes cimiterium versus meridiem, protendentem se in latitudine ad sedecim sulcos, necnon et aliam aream pro ministro, iacentem etiam penes cimiterium versus septentrionem. Habet etiam et alium specialem hortum ex altera parte villae, iacentem ex opposito suprascriptae areae plebanalis, qui hortus protenditur in latitudine etiam sedecim sulcorum. Item in eadem haereditate habet certas partes agrorum, duas in duobus campis, unam partem agri iacentem penes cimiterium versus orientem et aliam ex altera parte villae iacentem in tergo horti suprascripti, quae partes agrorum protenduntur in latitudine sedecim sulcorum in aliquibus locis, et in aliquibus minus, et cum pratis eisdem agris adiacentibus, quorum agrorum pars excrevit nemoribus in utroque campo. Item decima manipularis proveniens ex agris omnibus praedialibus eiusdem villae propriis provenit eiusdem ecclesiae in *Brudzewko* rectori, exceptis agris haereditatis *Grabyenyce*, qui diu deserti et ideo eisdem agris praedialibus villae *Brudzewko* adiuncti, ex quibus decima provenit plebano in *Sthaw*, prout superius descriptum est; cmethones vero praefatae villae *Brudzewko* solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et tabernatores cum hortulanis solum per unum corum avenae.

Budy, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones de agris cmethonalibus solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae eiusdem ecclesiae in *Brudzewko* rectori.

Vyzuthowo, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones solvunt missalia eiusdem ecclesiae in *Brudzewko* rectori de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad mediam marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per tres grossos pecuniae et quartum pro quittantia.

176. SCHAMBOROWO.*)

In eadem ecclesia parochialis matrix, et filialis in *Othoczna*, quae ecclesia matrix est tituli *Undecim millia virginum*, filialis autem tituli *S. Nicolai*. Ad quam

¹⁾ *Brudzewo*. ²⁾ *Budy*. ³⁾ Miejscowość dziś nieznana. Przybyły później osady: *Góry*, *Janowo*, *Katarszynowo*, *Kokczyn* i *Tybel*.

* *Szamborowo*, wieś niegdyś królewska, należąca do starostwa *pyzdrowskiego*, powstała zapewne na miejscu wykarczowanych lasów w końcu wieku XIV, ponieważ w aktach konsystorskich na początku wieku następnego nazwana jest „*villa nova Szamborowo*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. 107). W roku 1481 należała do parafii w *Brudzewie*, której pleban, *Piotr*, w tymże roku sprzedał tamże dzie-

ecclesiam filialem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Othoczna* et *Szandrzywoyowo*¹⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Ad quam ecclesiam filialem plebanus matricis convenit vicarium manuaem (sic), quem et salariat pro posse. Item praefata ecclesia in *Szamborowo* matrix est de iure patronatus regiae majestatis, quam modo obtinet honorabilis *Albertus de Paruschewo*²⁾, actu presbyter, ex praesentatione serenissimi et illustrissimi domini *Sigismundi* regis Poloniae feliciter moderni. Cuius ecclesiae rector pro sui pastoralisque curae subsidio servat unum vicarium manuaem circa ecclesiam filialem, prout superius descriptum est; penes vero matricem solus residet et servat ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam matricem villae infrascriptae, videlicet praefata *Szamborowo* et *Stanyславowo*³⁾ iure parochiali spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesiae seu ipsarum rector pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Szamborowo* unam aream specialem pro dote plebanali satis latam et spatiosam, iacentem penes cimiterium versus occidentem, et cum hortis eidem areae adiacentibus, necnon et aliam aream pro ministro etiam penes cimiterium versus meridiem. Item in eadem haereditate habet unum certum mansum agri in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum cmethonum in eadem villa, et cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item decima manipularis proveniens ex omnibus et singulis agris praedialibus spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem in *Szamborowo*; de agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia etiam eidem plebano de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, tabernatores vero mensalia de domo per unum grossum pecuniae et hortulani per unum corum avenae.

Stanyславowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Szamborowo* rectori; cmethones vero de agris cmethonalibus solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

*Othoczna*⁴⁾, villa in qua est ecclesia filialis, necnon *Szandrzywoyowo*, villa, quae est sub eadem ecclesia parochiali filiali; quarum villarum incolae solvunt eiusdem

sięciny mu przynależące. Kościół parafialny powstał tam zatem dopiero po roku 1431 a przed rokiem 1463, jak to niżej pokaże układ plebana tegoż kościoła z *Stanisławem Ostrorogiem*, wojewodą *kaliskim* co do kościoła w *Otocznia*. W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego zupełnie zdezolowanego fiskus królewski wspólnie z parafianami wystawił nowy w tak zwany pruski mur roku 1818, który dotąd nie jest konsekrowany (Acta Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Sędziwojowo*. ²⁾ *Wojciech z Parusewa*, pleban. ³⁾ *Stanisławowo*. ⁴⁾ *Otoczna*, wieś szlachecka, w wieku XV własność *Stanisława Ostroroga*, wojewody *kaliskiego*, który tamże wystawił kościół drewniany pod tyt. *ś. Mikołaja* i na dniu 10 września roku 1463 w obec konsystorza *gnieźnieńskiego* za uproszeniem sobie poprzednio pozwoleniem arcybiskupa *Jana Sprowskiego*, zawarł z *Mikołajem*, plebanem z *Szamborowa*, następujący układ. Tenże pleban przyjął kościół w *Otocznia*, jako filię kościoła *szamborowskiego*, pod swój zarząd, z obowiązkiem odprawiania tamże bądź sam, bądź przez wikaryusza, którego trzymać powinien, trzech mszy śś. co tydzień, i wprawdzie co niedzielę, środę i piątek, a gdyby wojewoda obecnym był w miejscu, odprawiania mszy ś. codziennie. Nadto zobowiązał się pleban w swoim i następców imieniu do odprawiania nabożeństwa przez pierwsze trzy dni świąt Bożego narodzenia, Wielkiejnocy i Zielonych świątek, oraz sprawowania tamże wszystkich Sakramentów śś. w razie potrzeby.

ecclesiae in *Schamborowo* rectori missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae, et similiter scultoti.

177. MYELZYNO*), OPPIDUM.

In eodem ecclesia parochialis, tituli *Omniium Sanctorum*, de iurepatronatus laicorum haeredum in eodem *Myelzyno*, quam modo obtinet honorabilis *Andreas de Trzemesno*, actu presbyter, ex praesentatione haeredis in eadem *Myelzyno*. Cuius ecclesiae rector propter proventum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Jaworowo*¹⁾ et *Lype*²⁾ spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens habet ex antiquo proventus infrascriptos, et eorum modernus est in possessione; et primo, in eadem *Myelzyno* unam aream specialem, iacentem penes cimiterium versus occidentem, satis latam et spatiosam, et cum hortis eidem areae adiacentibus; necnon et aliam aream pro ministro, et in eadem modo domunculam ex altera parte ecclesiae versus meridiem. Item habet in eodem oppido duos certos mansos agrorum in quolibet campo, ita latos et longos, prout aliorum oppidanorum eiusdem oppidi, et cum pratis eisdem agris adiacentibus, in quorum agrorum finibus, qui protenduntur usque ad oppidum, est hortus et penes hortum seu in horto area pro hortulano. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris praedialibus eiusdem oppidi spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; oppidani vero et suburbani seu

Za to obowiązki zapewnił wojewoda plebanom dziesięciny wytyczne w wsi *Stanisławowie* „post agros *aliodiules*“ oraz meszne z wsi *Otoczna*, *Stanisławowa* i *Sędziwojewa* „post agros *emethonum de quolibet manso per duas mensuras, unam siliginis et aliam avenae mensurae Vresnensis*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 496. 497).

*) *Mielżyn*, miasteczko i wieś (w dekanacie tegoż nazwiska w archidiecezyi *gnieźnieńskiej*), gniazdo familii *Mielżyńskich* (w roku 1608 był dziedzicem *Mikołaj Mielżyński*), która tam pierwszy kościół wystawiła i uposażyła zapewne w wieku XIV, ponieważ akta konsystorskie wspominają o nim pod rokiem 1456 jako o *drwym*. W tym roku bowiem *Tomasz*, pleban tamtejszy zapozwał przed sąd konsystorski wszystkich kmieci z *Jaworowa* o to, że mu oddają meszne na mniejszą miarę, jak *niegdyś* pobierali poprzednicy jego. Oficjal, *Piotr Puteński*, zadecydował, aby tymczasem brał meszne według miary, jaką zastał, objawszy beneficjum, dopóki sam arcybiskup, któremu ta sprawa zostanie przedłożona, ostatecznie nie rozporządzi (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 396). Archidyacon *Wincenty de Sevé*, wizytując kościół *mielżyński*, zastał go murem i w dobrym stanie. Konsekrowany był dnia 19 lipca roku 1592 przez *Jana Gniazdowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* (Liber Ordinandor. etc. Joannis Gniazdowski). Kościół ten do dziś dnia istnieje, z tą atoli zmianą, że w połowie wieku XVII przybudowano do niego kaplicę *ś. Anny*, a w roku 1843 z strony przeciwnej kaplicę *ś. Krzyża*. Około roku 1760 *Stanisław Otto Trapczyński*, dziedzic miejscowy, deputat na trybunał koronny, kościół wielce podupadły i opustoszały własnym nakładem gruntownie zrestaurował przy pomocy zapewne brata swego, plebana miejscowego, *Jakóba Ottona Trapczyńskiego* (Arch. Consist. Acta Visitat.). Oprócz kościoła parafialnego posiadał *Mielżyn* kaplicę drewnianą za miastem, którą archidyacon *de Sevé* w roku 1608 w dobrym został stanie (Acta Visit. f. 398), a której dziś nie ma śladu.

¹⁾ *Jaworowo*. ²⁾ *Lipe*. Później przybył *Mielżynek*.

anteoppidani de eorum agris solvunt missalia de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae; qui vero agros non habent, solvunt mensalia de domo per unum grossum, et inquilini cum hortulanis in suburbio solum per medium grossum, et molendinatores similiter per grossum unum.

Jaworowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae in *Myelzyno* rectori; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero per unum grossum pecuniae.

Lype, villa sub eadem parochiali, cuius villae emethones solvunt missalia etiam eiusdem ecclesiae in *Myelzyno* rectori de manso per unam mensuram siliginis et unam avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad median marcam argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per septem grossos et octavum pro quittance.

178. ODROWASCH.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae, sancti Adalberti et S. Barbarae*, de provisione domini archiepiscopi *Gnesnensis*, quae diu vacat. Cuius ecclesiae rector propter proventum et parochianorum paucitatem non servat vicarium, nec potest servare, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Odrowasch* et *Gorzykowo* spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae quidem ecclesia seu ipsius rector pro tempore existens pro sui sustentatione habet ex antiquo proventus infrascriptos, et primo, in eadem *Odrowasch* unam specialem aream pro dote

*) *Odrowaź*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* do klucza *gnieźnieńskiego* należąca, z kościołem parafialnym przez tychże arcybiskupów fundowanym zapewne już w wieku XIII, albowiem arcybiskup *Jan Sprowski*, widząc dochody pierwotne znacznie umniejszone i upadłe, nadał mu w roku 1461 nową erekcyą i uposażenie jego powiększył, jak dowodzi następujący dekret w aktach kapituły *gnieźnieńskiej*: „*Die 23 Octobris (1461) item domini (Capitulares) consenserunt in sigillationem literae sive privilegii erectionis ecclesiae in villa Odrowasch de novo constituta et de nova radice erecta maiori sigillo sigillandas*“ (Acta decr. Capit. II, 154). Archidyacon *Wincenty de Sevé*, wizytując ten kościół w roku 1608, zastał go drewnianym, konsekrowanym, w dobrym stanie, a plebana przy nim *Andrzeja ze Żnina* (Acta Visitat. f. 399). W roku 1643 był plebanem tamże *Piotr Odorowski (Odorowski)*, kanonik i oficjal *gnieźnieński*, doktor teologii i obojga prawa. Ten, chcąc uświetnić uroczystość odpustową w kościele swoim w dzień *śś. apostołów Piotra i Pawła* w tymże roku, zabrał z sobą bogaty ornat z dwiema dalmatykami z katedry *gnieźnieńskiej*. W tym samym dniu atoli po odprawionem głównem nabożeństwie zgorzał przypadkiem kościół, a z nim aparaty katedralne. Kapituła ze względu na wielkie zasługi *ks. Odorowskiego* oraz i na to, że natychmiast począł własnym nakładem stawiać nowy kościół, zwolniła go od wynagrodzenia wszelkiego za spalone aparaty (Acta Capit. Gnesn. XI, 551). Kościół ten przez *Odorowskiego* z drzewa wystawiony i konsekrowany, po 200 latach będąc znacznie zdezolowany, nareszcie na dniu 1 lipca roku 1866 w skutek silnego orkanu został zburzony, a następnie do szczytu rozebrany i dotąd nie jest jeszcze odbudowany. Parafią zawiaduje odtąd rządząca pobliskiego kościoła w *Mielżynie*.

plebanali, satis latam et spatiosam, iacentem penes cimiterium versus meridiem, et cum hortis eidem areae adiacentibus; necnon et aliam aream pro ministro seu schola, iacentem ex opposito eiusdem areae plebanalis et penes cimiterium versus orientem; insuper et aliam aream pro domuncula vicariali, iacentem etiam penes cimiterium versus occidentem. Habet etiam aliam aream pro hortulanis, iacentem penes aream suprascriptam plebanalem versus orientem, et cum horto. Item habet etiam in eadem *Odrowasch* unum certum mansum agri cum medio in quolibet campo, ita latum et longum, prout et aliorum emethonum villae eiusdem ad invicem iacentem, et cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item habet et specialem silvam iacentem in finibus praefatorum agrorum plebanalium sub granitibus villae *Malczynno*¹⁾. Item decima manipularis proveniens ex omnibus agris, quincunquae coluntur pro curia in bonis eiusdem villae *Odrowasch*, spectat et pertinet ad eiusdem ecclesiae rectorem; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores vero mensalia de domo per unum grossum pecuniae, et de agris scultetorum sculteti solvebant aut decimam manipularem, aut decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae.

*Gorzykowo*²⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eiusdem ecclesiae rectori in *Odrowasch*; emethones vero de agris emethonalibus solvunt missalia etiam eiusdem ecclesiae rectori de manso per duos coros siliginis et duos avenae, tabernatores autem per unum grossum.

Malczewo, villa sub ecclesia parochiali in *Jarzampkovo*, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus tantum decima manipularis provenit praefatae ecclesiae in *Odrowasch* seu ipsius rectori, quam decimam conducit plebanus curru proprio; ratione cuius emethones solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

*Babyno*³⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Slupcza*, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit praefatae ecclesiae in *Odrowasch* eiusque plebano, quam decimam conducit plebanus curru proprio; ratione cuius emethones eiusdem villae solvunt decimam lini de manso per duos grossos pecuniae.

*Stanislawowo*⁴⁾, villa sub ecclesia parochiali in *Schamborowo*, cuius villae emethones solvunt eiusdem ecclesiae in *Odrowasch* rectori decimam pecuniariam de manso per sex grossos pecuniae.

Chwała Bogu.

176. QWYECZISZEWO*),

SUB ARCHIDIACONATU GNESNENSI ET DECANATU RURALI ZNENENSI.

In eadem *Qwyecziszewo* ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de provisione archiepiscopi *Gnesnensis*, quam modo obtinet honorabilis *Thomas*, actu

¹⁾ *Malenin*, ma być *Mielzyn*. ²⁾ *Gorzykowo*. ³⁾ *Babin*. ⁴⁾ *Stanislawowo*.

*) *Kwicziszewo* (w dekanacie *znińskim*), osada albo miasteczko przez *Salomeę*, matkę *Mieszka*, księcia wielkopolskiego i *Bolesława*, księcia *morowieckiego* i *kujawskiego*, darowane klasztorowi *trze-*

presbyter, ex provisione reverendissimi olim *Andrae Roza*, protunc archiepiscopi *Gnesnensis*. Cuius ecclesiae rector propter paucitatem proventuum non servat vicarium, solum ministrum, quem et salariat pro posse. Ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Gora*, *Kunowo*, *Czarnothki*¹⁾, *Gorissowo*²⁾, *Gozdzinino*³⁾ et *Marcinkowo* deserta spectant et pertinent, et incolae ipsarum villarum in eadem ecclesiastica percipiunt sacramenta. Quae ecclesia ex antiquo habet proventus infrascriptos, et primo, unam aream in eodem oppido penes cimiterium satis strictam, et aliam extra oppidum cum horto, ubi habet praedium, inter alias areas oppidanorum sitam. Item habet et duos mansos agri cum pratis eisdem agris adiacentibus. Item licet in eodem oppido sit praedium, tamen de eiusdem agris nihil provenit eidem ecclesiae et plebano, solum de agris oppidanorum oppidani et incolae ante oppidum residentes, alias suburbani, solvunt missalia de manso per tres coros siliginis et tres avenae; caeteri vero oppidani non colentes agrum solvunt pro colenda de domo per sex grossos, et similiter inquilini; et nihilominus praefati oppidani tam agrum colentes quam non colentes solvunt ministro de domo per quatuor obolos, et similiter inquilini. Item molendinatores in eodem oppido solvunt quolibet anno de molendinis a rota per unum corum farinae siliginis. Item eadem ecclesia habet et unam aream pro domo scholae etiam cimiterio contiguam.

Gora, villa sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris tam praedialibus quam emethonalibus decima manipularis provenit et spectat ad eandem ecclesiam in *Qwyecziszewo* eiusque plebanum. Insuper emethones solvunt quolibet anno ministro per quatuor obolos; et sic ei provenit ex omnibus villis sub eadem parochiali consistentibus.

Kunowo, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales, de quibus decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Qwyecziszewo* eiusque plebano; de agris vero emethonalibus emethones solvunt missalia de manso per tres coros communis grani, videlicet avenae unum cum medio et siliginis similiter.

meszyńskiemu, jak dowodzi przywilej tegoż księcia *Mieszka* z dnia 28 kwietnia roku 1145 w *Gnieźnie* wydany, w którym wszystkie ówczesne rzeczoności klasztoru posiadłości zatwierdza. Musiała to być już naówczas osada znaczna, kiedy książę *Mieszko*, jak sam w tymże przywileju wspomina, sądy tam odbywał („Cum vero nos et frater noster *Boleslaus dux Mazoviae et Chavivae conventum celebrassemus in Kwiczisow pro parciem terminis*“). Kod. dypl. wielkop. I, 16, 17) Zapewne już natenczas z szczerobliwości książąt polskich istniał tam kościół parafialny, lub w krótko po nabyciu miejsca przez klasztor *trzeemeszyński* założony tam został. W roku 1326 dnia 25 kwietnia *Wojstaw*, proboszcz *trzeemeszyński* odstąpił miasto *Kwicziszewo* arcybiskupowi *Janislawowi*, a wziął od niego w zamian wieś arcybiskupią *Welnę* wraz z dziesięcinami tamże i we wsi *Arcugowie* (Arch. Capit. Gnesn. No. 90. Kod. dypl. wielkop. II, 400. 401). Później przeszło miasto *Kwicziszewo* w skutek zamiany z arcybiskupem na własność kapituły *gnieźnieńskiej*. W roku 1415 dnia 30 sierpnia *Wojciech*, pleban tamtejszy, udowadnia przed konsystorzem *staro dawne* prawo do dziesięcin w *Marcinkowie* (Excerpta ex Actis Consist. Gnesn. f. 17). Dzisiejszy kościół murowany, małych rozmiarów, wystawiony został kosztem kapituły około roku 1522 (Arch. Consist. Acta Visitat.). Konsekrował go w niedzielę po oktawie *śś. Trzech Królów* roku 1598 *Jan Gniazdowski*, suffragan *gnieźnieński* (Arch. Capit. Gnesn. Liber Ordinandor etc. Joannis Gniazdowski). Na początku dzisiejszego wieku bardzo był zdezolowany i groził ruiną. Podźwignął go i zrestaurował pleban, *Jan Goltz*, w roku 1833, a w roku 1870 następca jego, ks. *Kazimierz Ertman* przyozdobił go nową posadzką, chrzcielnicą, amboną i t. p. (Acta Consist. Gnesn.).

¹⁾ *Czarnotul A* i *Czarnotul B* alias *Biatotul*. ²⁾ *Goryszewo*. ³⁾ *Gozdanin*. ⁴⁾ *Marcinkowo*. Później przybyły osady: *Kawka*, *Nowy Młyn*, *Skrzeszewo*.

*Czarnothul*¹⁾, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quorum agrorum praedialium tribus mansis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Qwyecziszewo* eiusque plebano, de residuo vero praedictorum agrorum alibi provenit; de agris vero emethonalibus emethones solvunt de manso pro colenda per unum grossum, et similiter hortalani eiusdem villae per unum grossum.

*Gorissowo*²⁾, sub eadem parochiali, de cuius villae omnibus et singulis agris emethonalibus emethones solvunt missalia eidem ecclesiae in *Qwyecziszewo* eiusque plebano de manso per tres coros siliginis et tres avenae; scultetus vero de agris scultetialibus solvit pro decima manipulari decimam pecuniariam quolibet anno per fertonem.

Goźdzynyno, villa sub eadem parochiali, de cuius villae uno campo, qui iacet post fluvium, decima manipularis provenit eidem ecclesiae eiusque plebano; et nihilominus eidem solvunt pro colenda de manso per unum grossum.

*Marcinkowo*³⁾, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quorum agrorum praedialium tribus mansis decima manipularis provenit eidem ecclesiae in *Qwyecziszewo* eiusque plebano, de residuo vero certorum agrorum praedialium decima provenit alibi; et ex agris emethonalibus emethones solvebant de manso missalia per tres coros siliginis et tres avenae.

Item eadem ecclesia ex antiquo taxata est ad unam marcam cum medio argenti solvitque contributionem denarii sancti Petri quolibet anno per quindecim grossos et sedecimum pro quietatione.

DOTATIO PRO ECCLESIA PAROCHIALI IN WIECZBORK⁴⁾, IN CAMENENSI DECANATU.

In nomine Domini Amen. Ea quae fiunt in tempore, simul labente tempore pereunt, nisi testimonio litterarum fuerint roborata. Nos igitur *Santivogius*⁵⁾, haeres in *Wiemczebork*, singulorum amicorum nostrorum ac haeredum sano et sufficienti praehabito consilio, non compulsus, neque coactus, nec aliquo spiritu erroris seductus, sed cupiens procurare salutem animarum nostrorum progenitorum ac in melioramentum ecclesiae nostrae parochialis ibidem in *Wiemczebork*, ut etiam divinus cultus in eadem ecclesia nostra fortius augeatur, damus, contulimus et assignamus discreto viro domino *Alexio*, protunc nostro plebano et omnibus suis successoribus quatuor mansos agri in suburbio dicti nostri oppidi cum omni libertate,

¹⁾ *Tomasz Rozwora*, pleban zapożywa w roku 1440 *Teodoryka*, dziedzica *Czarnothula*, o dziesięciny tamże (Excerpta ex actis Consist. f. 212). ²⁾ *Goryszewo*. ³⁾ *Wojciech*, pleban, opierając się na starodawnym prawie kościoła swego, sądzi się przed konsystorzem w *Gnieźnie* dnia 30 sierpnia roku 1415 z *Piotrem z Żernik*, chorążym *kaliskim* o dziesięciny w *Marcinkowie*, które mu tenże oddawać zobowiązał się „usque ad decisionem nobilium terrae cum ecclesia“ (tamże f. 17). ⁴⁾ *Wieżbork*, dziś w dycecyi *chełmińskiej*, w dekanacie *kamińskim*. ⁵⁾ *Sędziwój*.

censu, iure et dominio pro allodio, et quatuor censuales dictus plebanus et sui successores isto modo, prout nunc in privilegio praefati nostri oppidi census continetur, perpetuis temporibus libere et pacifice possidebunt. Attribuentes nihilominus praefato plebano et suis successoribus legitimis liberam piscaturam in omnibus nostris lacubus ad *Wiemczebork*, videlicet et ad *Pamperzyno*¹⁾ et ad *Smielowo*²⁾ pertinentibus, permittentes praefato piscatori (sic) nihilominus diversis instrumentis libere piscari, magnis tamen retibus duntaxat exceptis. Item etiam cum tempore hiemali vel tempore aestatis vel quocumque tempore anni in nostris praefatis lacubus ad *Wiemczebork* et ad *Pamperzyno* et ad *Smielowo*, ut praemittitur, spectantibus, nostros piscatores diversis retibus, scilicet cum sageua, vulgariter *Nievodem*, et aliis minoribus retibus, dictis etiam vulgariter *Olepy* et *Wlok*, piscari contigerit, extunc a qualibet piscatione retis cuiuslibet praehabiti nobis ex maioribus piscibus primum, et magistro retis illius secundum, tertium vero plebano attribuimus, addicentes sibi etiam pro ipsius mensa pisces communes iuxta piscium quantitatem. Item damus praefato plebano cum suis successoribus decimas manipulares post araturas allodiorum nostrorum iuxta consuetudinem dioecesis *Gnesnensis*, dantes etiam sibi lacum, dictum *Smolanek*, cum omni iure et pratum circa *Ruthky* iacens, conferentes sibi etiam structuram, vulgariter *Jaz* dictam, nobilium. Volumus etiam, quod in omnibus nostris molendinis molendinatos frumenta plebani priusquam aliorum molant et molere debent. Damus etiam plebano praedicto omnimodam potestatem eligendi vicarium et rectorem scholae pro ecclesia valentes. Praeterea volumus, ut plebanus praedictus cum suis successoribus pro his bonis sibi a nobis propter Deum collatis singulis feriis secundis missam pro defunctis et ad quodlibet quatuor temporum vigiliis similiter cum missa pro defunctis peragere sint astricti perpetuis temporibus et decantent. Ne autem haec donatio per nostros successores infringatur, praesentem litteram nostri sigilli munimine iussimus roborari.

Actum in *Wiemczebork* ipso die beatorum apostolorum *Simonis et Judae* anno Domini millesimo quadringentesimo quinto; praesentibus nobilibus *Mathia* iudice Maioris Poloniae, *Sandivogio* in *Szaszeczno*³⁾, *Joanne* in *Nyethobolye*⁴⁾, *Petrassio* in *Waldowo*⁵⁾, haeredibus; necnon discretis viris dominis *Mathia et Nicolao* presbyteris de *Sempolborg*⁶⁾ et aliis multis fide dignis.

DOTATIO PRO ECCLESIA PAROCHIALI IN NIESTRONNO⁷⁾.

In nomine Domini Amen. Salvator humani generis, Dei filius, vera sapientia sanctam domum ecclesiam ineffabili divina providentia sibi aedificans, in ea populi christiani ob salutem columnas septem antiqui Hierusalem typo extruxit, quibus fideles sustentati suorum veniam peccaminum in praesenti et in futuro largiente Domino aeternae

¹⁾ *Pęperzyn*, ²⁾ *Smielowo*, wieś do parafii należąca. ³⁾ *Samsieczno*, wieś w parafii *ślesieńskiej* w dekanacie *bydgoskim*. ⁴⁾ *Nietobul (Tobolke)* w parafii *więcborskiej*. ⁵⁾ *Waldowo (Waldau)* pod *Zempelburgiem*. ⁶⁾ *Zempelburg*. ⁷⁾ *Niestronno*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *rogowskim*.

vitar praemia consequuntur, ardescunt ad eandem confugient; eatenus nos *Bodzanta*, Dei gratia sanctae *Gnesnensis* ecclesiae archiepiscopus, notum facimus, quibus expedit universis, digne studio vigilantibus ex officii pastoralis debito intendentes, ut cultus in Dei ecclesia divinis pululantia catholicae fidei crebrescente augeatur omnipotentis Dei et suae *Genitricis gloriosae* et speciali *sanctae Crucis* et *sancti Michaelis archangeli*, ad petitionem venerabilis viri domini *Bronislai archidiaconi* ecclesiae *Gnesnensis*, sancti Spiritus gratia specialiter electi, in villa novae plantationis, *Niestronno* vulgariter nominata, (ecclesiam) ereximus, erigimus et fundamus. (Cuius ecclesiae idem *Bronislaus, archidiaconus Gnesnensis*, tanquam verus fundator duos mansos agrorum, unam tabernam, lacum, quod dicitur *Grzybno*, pratum circa *Melnum*¹⁾ . . . Rector vero eiusdem ecclesiae molendinum pro se locabit in rivulis, qui ibi sunt in silvis. Scultetus vero, qui ibi erit in *Niestronno*, plebano suo manipulatim decimabit. Insuper et piscatorem ibidem in *Niestronno*, qui cum retibus aestivalibus, excepta sola sagena, dicta *Niewod*, piscari omnimodam pro rectore ecclesiae habeat libertatem ab omni prorsus censu, exactione, contributione, et iura temporalium dominorum eosdem libere solutos penitus et exemptos (sic), cum omnibus usibus et fructibus et eiusdem emergentibus (sic) et proventus, nunc quolibet in futurum (sic) pro ipsius progenitorum ac successorum suorum animarum salute, pie et gratuito perpetuis temporibus appropriando adiunxit et donavit. Nosque pro veneratione cunctorum plasmatorum ecclesiae *S. Crucis* et *S. Michaelis archangeli* totiusque coelestis hierarchiae in laudem et honorem, et pro congrua sustentatione et competenti *Stanislai* rectoris ecclesiae et suorum imposterum successorum necnon eiusdem quibusvis oneribus supportandis, de consensu fratrum nostrum dominorum capituli nostrae ecclesiae *Gnesnensis*, in novo *Pałędzie*²⁾, quod dicitur *Szmierdzacze*, in *Lanki*³⁾ et in *Drebno*⁴⁾ per quoscunque homines status vel honoris culti, arati, et alio quovis modo procurati agri earundem villarum fuerint, decimas campestris ad nostram mensam archiepiscopalem de iure pertinentes et consuetudine spectantes damus, ascribimus ex certa scientia et incorporamus praescriptae ecclesiae in *Niestronno*, circa ipsam et omnes rectores, qui pro tempore fuerint canonice instituti, perpetuis temporibus mansuris (sic), per eos denique deinceps perpetuo habendas, tenendas, exigendas, tollendas, et pro usibus ipsorum benevolis libere, pacifice et quiete convertendas eo modo, iure et consuetudine, quibus ad nostram mensam spectant. Cupientes animarum providere benigniter saluti, villas *Niestronno, Belky* et *Wieniec*⁵⁾ vulgariter nominatas iure parochiali eidem ecclesiae modo per nos de novo fundatae immiscendo adiungimus per praesentes, ut inhabitatores earum Dei divina (sic) audiant ecclesiastica, in ipsa percipiant sacramenta, eosdem accuratius obedientia rectoris alterius ecclesiae totaliter absolvant (sic). In cuius rei testimonium nostrum sigillum praesentibus est appensum. Actum et datum in *Lowicz*, feria sexta infra octavas Epiphaniae anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo quinto; praesentibus honorabilibus et discretis viris dominis *Simone de Dziankowo*⁶⁾ *Wladislaviensi*, *Petro de Pieczinowicze*⁷⁾ *Lancieni*, *Alberto Jastrambecz*, *Sando-*

¹⁾ *Melno*, wieś do parafii należąca. ²⁾ *Pałędzie Dolne*, wieś do parafii *Pałędzie Kościelne* należąca. ³⁾ *Łąki*, osada dziś nie istniejąca. ⁴⁾ *Drebno*, wieś w parafii *Niestronno*. ⁵⁾ *Betka* i *Wieniec*, wieś w tejże parafii. ⁶⁾ Wieś kościelna w powiecie wrocławskim. ⁷⁾ *Pięczeniów*, wieś kościelna w powiecie tureckim (*Turek*).

miriensi, *Jalibrzicone*, altarista *Miroviensi* et *Janussio* sacrista ac *Nicolao Kobylka*, capellano curiae nostrae testibus ad praemissa.

Anno Domini millesimo quingentesimo octavo die Jovis secunda mensis Novembris venerabiles domini praelati et canonici *Gnesnensis* ecclesiae capitulum generale celebrantes, considerantes exiles proventus plebani in *Niestronno*, villa eorum praestimoniali, ac contentantes ipsum plebanum pro decima in *Drebno*, donaverunt eidem moderno plebano et suis successoribus plebanis singulis annis in perpetuum per sex mensuras siliginis, ita quod pro quolibet quartuali anni dominus regens dictae villae *Niestronno* dabit praefato plebano per sex coros alias *wiertelie* siliginis de cetero. *Vincentius* notarius capituli scripsit.

